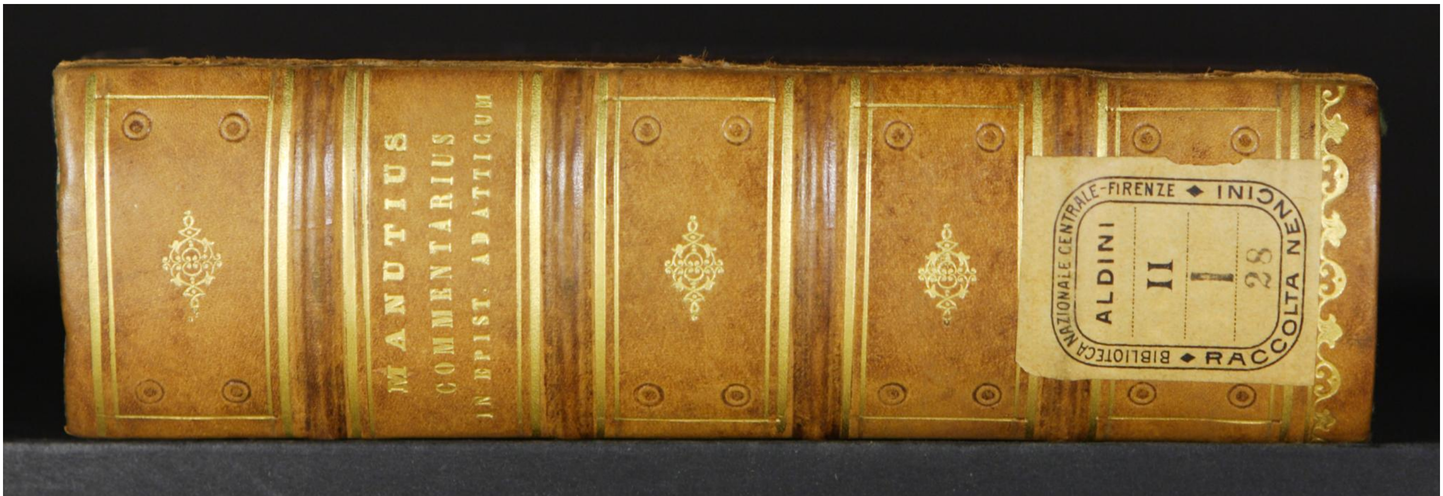
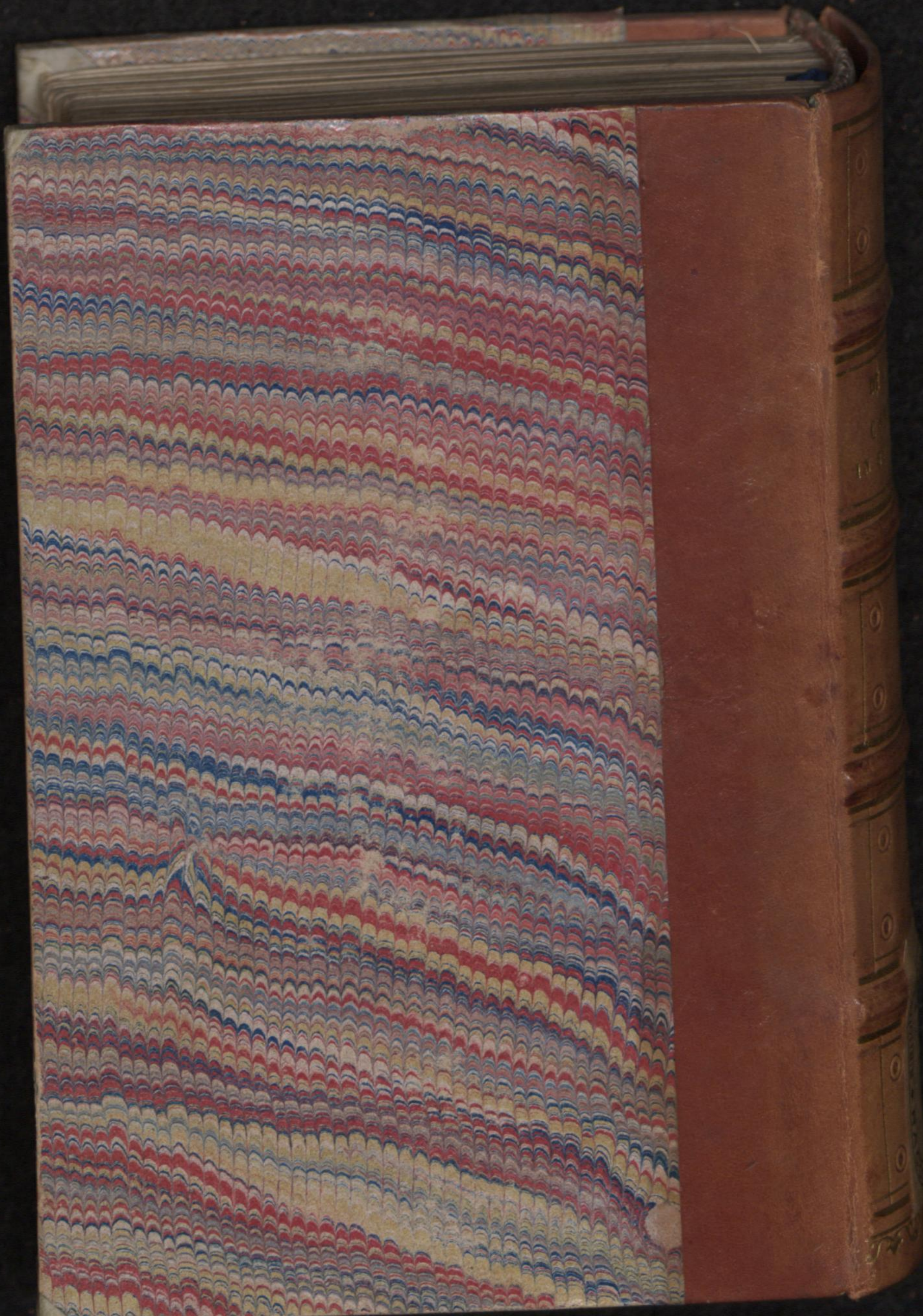

MANUTIUS
COMMENTARIUS
IN EPIST. AD ATTICUM
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
1
28

Ex Libris Ioannis Nencini
1874

IN EPISTOLAS CICERONIS AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

AL DVS

Cum priuilegio Pontificis Maximi, Galliæ Regis, Veneti ſenatus.

VENETIIS, M. D. LIII.

Ad Illustrissimum & Reuerendissimum Sancti Angeli Cardinalem, Pontificium in Piceno Legatum,
RINVTIVM FARNESIVM,
Pauli Manutij in suos commentarios Ciceronis epistolarum ad Atticum præfatio.

BENE audire, qui est recte factorum fructus, omnes fere uolumus, amplissime ac præstantissime Rinuti: ipsum quidem recte facere, unde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit: est enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ singularis: ut tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire; doctrina sine natura laudabilis nunquam, turpis etiam sæpe sit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quæ ad bene agendum esse instrumenta debuerant, ijs ad perniciem suarum ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato græcæ historiæ loquuntur? quid nostræ de Cæsare? doctum utrunque, & eloquentem fuisse; ijs tamen utrunque sensibus, ut exempla maiorum & legum sanctissima iura contemnentes, libertatem suis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est; quæ nihil, nisi se ipsam, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinæ; quæ nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est; ideoq;, ut laudetur, finem sequitur se ipsa præstantiorem. quòd si quis est, qui alterum cum altero coniunxe-

rit, ut & bonus ſit, & idem doctrinis inſtitutus;
neque rectum ideo ſolum cupiat, quia ſit ipſe ad re=
ctum natura propenſus, ſed quia, quod rectum non
eſt, id eſſe turpiſſimum intelligat: hic eſt, quem in uĩ
ta humana diuina bona conſecutum putemus. præ=
clara res, ſed exemplo minus nota: id autem, ut ego
opinor, ob eam cauſam, quòd unuſquiſque in uitam
principis tanquam in ſpeculum intuens, ad illius ſi=
militudinem ſe ipſe fingit, & format. ideoq́; uirĩ
ſapientes alterutrum recte cupiuerunt, ut aut reges
philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes:
utrum eſſet, futurum ut ex uirtute penderemus.
quòd ſi fuit ullum tempus, cum homines rationes et
cogitationes omneis ſuas in philoſophia conſtitue=
rent: tum profecto cœpit eſſe, cum auus tuus ad Chrĩ
ſtianæ reipublicæ, nimium magno periculo fluctuan=
tis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede
Pontificia Pontifex digniſſimus, ea præditus non ſo=
lum auctoritate, ſed etiam ſapientia, ut hic nos in
tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus à naufragio poſ=
ſit. cumq́; laudandus eſt maxime, quòd optime ipſe
ſentit, optimis ſemper in ſtudijs conſilijsq́; defixus:
tum, quòd optimos uiros aſciuit ſibi & conſilia=
rios, & ſuæ uoluntatis adminiſtros. in quo ego tan=
tum ſoleo ponere; ut, ſi mihi ad alterutrum eligen=
dum optio detur, non bonum principem malim cum
bonis adminiſtris, quàm bonum cum ſui diſſimili=
bus. ſed bene, quòd habemus utrunque; & Pon=
tificem, qualem res poſcebat; & collegium tali Pon=
tifice digniſſimum. itaque nunc emergit uirtus: ho=

nestum reuocatur: desertæ per multos annos literæ patronos habent, diuq;, ut auguror, habebunt. tu Rinuti, fraterq; tuus, duo clarissima Italiæ lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, præclaram consuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos summi doctores erudierunt, ut ea, quæ tantis uigilijs quæ=rebas, consecutus negligeres. amabis eadem, et fo=uebis: tuumq; erit proprium studium non solum co=lendæ uirtutis, sed etiam ornandæ. refer animum ad eos, qui multis ante seculis extincti, tamen in lau=de uiuunt: omnes reperies his gradibus ascendenteis ad immortalitatem peruenisse. quorum tu quia fa=cta imitaris; non dubito, quin eorum semper floren tibus nominibus ita tuum nomen inseras, ut nun=quam exarescat. materiem habes ad gloriam, Anco=nitanam prouinciam; quam nunc ita regis adole-scens, ut ea præstes, quæ sæpe desideramus in seni=bus. quæ quanquam ad eos solum, quibus cum po=testate præes, pertinere uideantur: tamen illa tuæ di=tionis terminis non continentur. scis consuetudinem famæ. illa nos per ora hominum sublimes uehit: benefacta simul & malefacta æque circunfert: sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitijs exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picen=tes hæc uident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat; cui sit iu stitiæ, sit pietatis antiquissima cura; cuius & pote=stas timeatur, cum omnia possis; & bonitas diliga=

tur, cum idem non plus licere tibi uelis, quàm quantum leges præscribant. macte adolescens laudibus eximie, imitator aui, maiorumq; tuorum. recte cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue à natura, siue à disciplina, siue, ut ego arbitror, ab utraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de disciplina, te ipsum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris; & amamus, quia sunt amabiles uirtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te uidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantem ea, quæ consecuta sunt; & postea Patauij, cum in studijs optimarum artium totus esses, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit: in qua thesauros philosophiæ, multorum annorum studio congestos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque cum ego multo ante, quàm istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem; postea simul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. eos igitur nunc emitto, serius omnino, quàm non nulli expectauerant; sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus possum esse quantumuis strenuus: in hac qui possum esse non tardus? primum multa difficilia, deinde non ijsdem causis omnia, sed alia propter breuitatem, alia pro-

pter hiſtorias, alia propter mores. huc adde, quòd mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quæ aperta non erant; ſed tentaui, num etiam paulo floridius poſſem, quàm noſtri grammatici ſolent. neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me in his commentarijs ut hebetem, quia non nulla minus acute uiderim; uel fortaſſe etiam ut cæcum, quia prorſus non uiderim, reprehendant. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſas afferant probabiles; non committam, ut ijdem me etiam ut pertinacem poſſint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipſo magis, quàm in alio: itaque complectar, ſicubi eam uidero. Tibi uero, clariſſime Rinuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris impendi, maxime ob eam cauſam cupio probari, ut, ſi qui uere iudicare aut propter inſcitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à conſilio detrahendi tua deterreat auctoritas.

Vale.

PRIVILEGIVM A PAVLO III.
Pontifice Maximo Paulo Manutio Aldi filio concessum.

CVM omnes, qui de literis iudicare possunt, ita sentiant, Aldi Manutij Romani diligentia, doctrina, industria factum esse, ut innumerabiles optimi libri, qui in tenebris communi hominum damno latuerant, in lucem bono publico prodierint, neque solum prodierint, sed ea etiam correctione, & elegantia, ut studiosi utraque re ad legendum inuitati, ex ijs libris maximam utilitatem minimo labore possint percipere; cumq; Paulus Manutius Aldi filius patris consuetudinem, quantum in ipso est, uelit imitari; quodq; in hoc genere uult, posse uideatur: Nos, uti recte agentibus præmia persoluantur, utiq; homines hominibus consulentes, institutum bene merendi cursum nulla re impediti quamdiutissime teneant; interdicto cauemus, ut, quos libros Paulus Manutius Aldi filius typis impressos emiserit, siue nunquam antea diuulgatos, siue correctione restitutos, aut quauis alia re auctos, eos libros cum ea correctione, cumq; ijs additamentis, quorum auctor Paulus fuerit, ne cui per decennium typis impressos emittere, ne'ue cui uendere ius sit. secus qui faxit, ei pœnæ multæ'ue esto à sacris interdictio, & simul aurei mille nummi. cuius pecuniæ summa trifariam ita diuidatur, ut et is, cuius opera indicabitur; et magistratus, qui ex indicio ius persequetur; et Paulus ipse, cui hæc uirtutis ergo concessimus, æquam quisque portionem habeat. hoc priuilegium qui in præfecturis sunt, quiq; ius dicunt, in uniuersa nostra ditione, quanta quanta est, religiosissime tuentor. quod hactenus licuit nemini, licere uolumus Paulo Manutio Aldi filio; ut et Aldi mortui manibus quasi gratia referatur, et filij adolescentis optima ad uirtutem indoles extraordinario munere decoretur.

IN PRIMVM LIBRVM EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina I.

PEtitionis nostræ,] Peti Consulatum à Cicerone, uideo esse qui credant: imperite: non enim petit, sed prensat, anno ante, quàm petat: idq; ex consuetudine; quòd, quid de quaque tribu sperandum, aut timendum esset, tanto ante scire non alienum uidebatur. nam etsi non tributis, sed centuriatis comitijs Consulatus daretur: cum tamen ex omnibus tribubus essent centuriæ; (erant enim classium partes; & classes ipsæ ex uniuerso populo) prensare tributis comitijs, & cuiusque tribus animum tentare, non inutile putabant. itaque & in oratione pro Milone, cum de consularibus comitijs, idest centuriatis loquitur, Conuocabat, inquit de Clodio, tribus: se interponebat. Aut, maiores magistratus binis comitijs, tributis primum, deinde centuriatis esse mandatos, intellige. quod Pedianus in commentario II. Verrinæ, Cicero ipse in II. agraria, & in oratione pro Plancio declarat. qua de re pluribus uerbis agemus in libro de comitijs. Vnus P. Galba] Non, unus sine fuco, ac fallacijs; sed, unus ex competitoribus: ideoq; ne coire cũ insequentibus posset, interposui quã gram

Consulatum corsen... sabatur ... ... perer... [marginal manuscript note, partly illegible]

matici notam subdistinctionis appellant. quod enim infert, Non aliena rationi nostræ fuit illius hæc præpropera prensatio: unum scilicet prensare Galbam, non obscure significat. sed occurritur à quibusdam, negantibus unum prensare Galbam, cum, paucis interiectis uersibus, & de Antonio, & de Cornificio legatur. & puto uidentur aliquid dicere, cum tamen nihil plane dicant: neque enim animaduertunt, quod magnopere oportuit, Ciceroni per plures dies hanc epistolam in manibus fuisse, ut in eam aliud alio tempore coniiceret; neque prius missam, quàm Consules designati sunt Cæsar & Figulus: quos tamen aperte indicat nondum fuisse designatos, cum scripsit illam partem, De iis, qui nunc petunt, Cæsar certus putatur. Ergo & prensauit primo solus Galba, & idem postea cum Antonio, & Cornificio. Huius autem generis epistolarum, quæ pluribus diebus scriptæ sint, exemplum est in epistola Celii, cuius initium est, Non dubito: fam. I I 5: et in ea, quæ prima est libri I I I. ad Q. fratrem.

Galba: sex competitores in Consulatus petitione Cicero habuit; duos patritios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam; quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, M. Antonii oratoris filium, L. Cassium Longinum; duos, qui tantum non primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus. Hæc Pedianus. More maiorum.]

Sine largitione. Honores, inquit Nepos de Attico, non

petijt, cum ei paterent propter uel gratiam, uel dignitatem; quòd neque peti more maiorum, neque capi possent conseruatis legibus in tam effusis ambitus largitionibus, neque Reip. sine periculo, corruptis ciuitatis moribus. Mihi se debere] *Propter defensas multorum causas. Quintus frater in cōmentariolo de petitione Consulatus.* In campo comitiis tribunitiis] *Satis docet hic locus, Tribunos pl. ante Consules solitos esse designari. nam consularia comitia non dum facta, declarant quæ paulo infra sequuntur.* Certi] *Certo petituri, certi competitores. non enim expono,* certi*, gratiosi ad populum: cum inferat, Sunt qui etiam Cæsonium putent: subaudi, petiturum.*

Antonius,] *Hic in Aedilitate, & Prætura Ciceronis fuerat collega, fuitq; etiam in Consulatu. Plura Pedianus, ubi orationem exponit in toga candida; & Quintus frater de petitione.* Aut risisse, aut ingemuisse,] *Quòd Cornificius, neque clarus à maioribus, neque sua uirtute commendatus, tamen certus esse uideatur.* Risisse, *stultitiam Cornificij de Consulatu cogitantis.* Ingemuisse, *temporum conditionem, cum ea, quæ summis uiris patere solis debeant, etiam infimi sperare audeant.* Vt frontem ferias.] *Gemitus dolorem indicat, percussio frontis etiam indignationem. Oratores, qui frontem ferirent, Cicero laudat in Bruto, Quintilianus improbat libro XI, quòd scenicum id magis, quàm oratorium uideretur.*

Aquilium] *C. Aquilium Gallum, iuris scientia*

clarum: quem Ciceronis anno petiturum, ſimile ueri uidebatur, quòd eodem item anno collegæ fuiſſent in Prætura. Pro Cluentio. Iurauit morbum,] Ne uideretur animo humili, atque abiecto, qui Conſulatum anno legitimo non peteret, ualetudinem, & ſimul iuris ciuilis occupationem excuſauit. Sic infra 179. Veniam, & ipſe perpetuum morbum iurabo. ne cœnas Apuleij Augur Auguris obire cogeretur. Regnum iudiciale] Iuris interpretandi munus: in quo ita excellebat, ut quaſi regnare uideretur, omnibus, qui maiore aliqua de cauſa in iudicium irent, ad unum conſilij cauſa confluentibus. Oppoſuit] Contra rogantes, ut peteret, hoc oppoſuit, ut diceret, ſe gerendo magiſtratui uacare non poſſe, occupatum in iure reſpondendo. Tale illud ad Quintum fratrem libro II. Mea factum eſt inuiſa uerecundia, ut te proficiſcens non tollerem. oppoſuiſti ſemel ἀντίκειτον cauſam, Ciceronis noſtri ualetudinem: conticui. iterum Cicerones: quieui. Si iudicatum erit &c.] Hoc dicit: ſi à iudicibus abſoluetur. erat enim reus repetundarum, adeo manifeſtis criminibus, ut eum iudicare inſontẽ nemo poſſet, niſi idem iudicaret meridie nõ lucere. abſolutus tamen eſt, accuſatore P. Clodio præuaricante, ut in oratione de Aruſpicũ reſponſis, et Pediani cõmentarijs. Et de Catilina libet quædã ἐν ἐπιτομῇ ſubſcribere. Ex Prætura Africam obtinuit Conſulibus Lepido et Volcatio, quo anno Cicero Prætor fuit. ut in oratione pro Celio, pag. 39. ſed reuerſum tamen Romam, ante quàm Lepidus & Volcatius Conſu

Anno legittimo quo quis petebat consulatum ne uideretur animo humili atque abiectus

latum peregissent, atque etiam ante quàm comitia ha
berent Consulibus creandis, declarat oratio in toga can
» dida : in qua ita scriptum est : A' quibus Catilina Con
» sulatum petis? à principibus ciuitatis, qui tibi, cum
» L. Volcatius Consul in consilio fuisset, ne petendi qui=
» dem potestatẽ esse uoluerunt? causamq; cur eius
ratio habita non sit, ponit Asconius interpres, quia
quærebatur repetundarum. idem & apud Salustium
legimus. quod cum ita sit; et cum appareat delatum
esse Catilinæ nomen Consulibus Lepido & Volcatio : in
ter nominis delationem, & iudicium, quo absolutus
est, annuum spatium, et eo amplius interfuisse neces=
se est : si quidem hanc epistolam, quæ Catilinam ad=
huc reum significat, scriptam constat Consulibus Tor
quato & Cotta, cum Cæsar & Figulus peterent. &
de tam longo repetundarum iudicio uidetur Cicero=
significare in oratione pro Celio, cum ait, causam de
repetendis Catilinam dixisse eo anno, qui est ipsius Præ
turam consecutus, id est, ut ex antiquis annalibus li=
quet, Consulibus Cotta & Torquato : quod etiam pla
nius in oratione pro Sylla demonstrat his uerbis : Pa=
rens tuus, Torquate, Consul reo de pecunijs repetundis
Catilinæ fuit aduocatus. ex quo patet, crimine repe=
tundarum alijs Cõsulibus accusatum fuisse Catilinam, salustij
alijs absolutum. ac mihi hæc accurate examinanti, mendum
mendum esse uisum est in historia Salustij, mendum se locũ quẽ
inquam librarij : nam Salustium in ijs, quæ ipse uide= dam
rat, lapsum esset, absurdum est credere. scribit hæc in
» coniuratione : L. Tullo M. Lepido Consulibus, P. An=
» tronius, & P. Sylla, designati Consules, legibus am

» bitus interrogati, pœnas dederant. post paulo Catili-
» na pecuniarum repetundarum reus, prohibitus erat petere Consulatum, quod intra legitimos dies profiteri nequiuerit. Quæro, duæ dictiones, post paulo, quo referantur: nam, Sylla & Antronio condemnatis, in eorum locum creati Consules Cotta & Torquatus: ut Pedianus in Corneliana testatur. nulla igitur comitia consularia, quibus Catilina petere posset, post damnationem Syllæ & Antronij. nam de comitijs insequentis anni, quæ Cotta & Torquatus habuerunt, significari non potest: primum, quia repugnat historiæ: quibus enim comitijs petere Catilina prohibitus erat, ea non Torquatus & Cotta, sed Lepidus et Volcatius habuerunt, ut locus docet ex oratione in toga candida recitatus: deinde, quia, post paulo, non dixisset, si annuum spatium intelligeret. forte igitur corrigendum sic: Legibus ambitus interrogati, post paulo pœnas dederant. Catilina pecuniarum &c. ut post paulo ualeat, paulo post designationem. Consulatum igitur Catilina neque Consulibus Lepido & Tullo petijt, quia, cum reus esset repetundarum, eius ratio habita non est: neque item Consulibus Cotta & Torquato, quia cum duas tantum repulsas in Consula-
» tus petitione passus sit, quod epitome Liuiani libri CII
» declarat his uerbis: L. Catilina bis repulsam in petitio-
» ne Consulatus passus, cum Lentulo Prætore, & Cethego, & pluribus coniurauit de cæde Consulum, incendijs urbis, opprimenda republica: cumq; prior ea repulsa fuerit, quam tulit Cæsare & Figulo Consulibus, Cicerone simul petente, quod oratio Ciceronis in

toga candida contra competitores habita demonstrat; posterior autem Cicerone & Antonio Consulibus, Muræna simul petente, quod Cicero in oratione pro Muræna 136: & Salustius in Catilinæ coniuratione significat: fieri non potest, ut Consulibus Cotta & Torquato petierit. alioqui non duas, sed tres Catilina repulsas tulisset: cum de duabus etiam ex oratione pro Celio 39: dilucide pateat. duorum igitur annorum petitionem accusatio de repetundis eripuit Catilinæ, primum Consulibus Lepido & Tullo, quo anno delatum eius nomen est; deinde Consulibus Cotta & Torquato, quo anno acta causa est, post designatos Cæsarem & Figulum. Hæc scilicet de re. Quod attinet ad uerba, dissentio à Beroaldo, & ab ijs, qui Beroaldum secuti legendum existimant, meridie non liquere. quid enim? non hoc Cicero significat, fore Catilinam certum competitorem, si iudicum sententijs absoluatur? atqui nõ ambigitur. at uero non liquere num ualet absoluere? potius indicium fuit condemnationis, ut ex oratione pro Cluentio 39: & ex deprauatis Asconij uerbis in III. Verrina colligitur.

Palicano] Arbitror hunc esse M. Lollium Palicanum, de quo his uerbis accusatione III. in Verrem: » Oblitos ne igitur hos putatis esse, quemadmodum sit iste solitus uirgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam Tribunus pl. in oratione egit, cum eum, quem uirgis iste ceciderat, in prospectum populi Romani produxit. Quo loco Pedianus Tribunum pl. dait esse M. Lollium Palicanum. Et de claris oratoribus: » Cn. Carbonem, M. Marium, aptissimos

» *cognoui turbulentis concionibus: quo in genere nu-*
» *per L. Quintius fuit: aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. Item in hoc libro, 17: Et Pedianus in Diuin.* Qui nunc petunt,] *Vt proximis comitijs Consules designentur. nam cæteri, quos nominauit, non petebant, sed prensabant ad insequentis anni petitionem.* Cæsar] *Is est, quē à Triumuiris proscriptum soror Iulia, Antonij Triumuiri mater, seruauit. Plutarchus.* Certus putatur.] *Hic* certus *accipio alio sensu, atque supra: nō enim dicit,* certus *competitor putatur; cū iam dixerit, De ijs qui nunc petunt: sed, putatur fore ut Consul designetur.* Thermus] *Q. Minutius Thermus, plebeius, is, opinor, qui postea partem Asiæ pro Prætore administrauit: ut 75. 80: & in episto. fam. 29. 223.* Silano] *D. Iunio Silano, qui cum L. Licinio Muræna Consul fuit, proxime post Ciceronem & Antonium.* Curium obducere:] *Contra illos in campum Martium ducere Q. Curium, aleatorem*
» *notissimum: in quem est illud Calui apud Asconium:*
» *Et talis Curius pereruditus. &* obducere *proprie: quia candidatos amici & clientes in campum honoris causa deducebant. unde illud 22. Cum candidatum deducerem, quærit ex me, num consuessem Siculis locum gladiatoribus dare. aut,* Curium obducere, *Curij uitia obtegere, cum horum tam infamis uita sit. sic obducta cicatrix.*

I:

In nostrum annum] *In eum, qui proxime se*

quitur. nostrum *autem, quòd is erat annus, quo per leges ei petere Consulatum liceret: ut in epistola ad*
» *Cassium: Hæc tolerabilia: illud non ferendum, quòd*
» *est, qui uestro anno Consulem filium suum futurum*
» *putet. & in Rullum: est illud amplissimũ Quirites,*
» *quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me,*
» *multis posthabitis, effecistis; quòd prima petitione;*
» *quòd anno meo. Et ad petendum Consulatum legitimus erat annus ætatis XLIII. ut latius in libro de magistratibus.* Firmior] *Thermo. cum enim Flaminiam uiam muniuerit, cuius curator est, firmissimus erit candidatus: itaque uidetur è re mea esse, nunc eum designari cum Cæsare; ne in nostrum annum reiectus, absoluta Flaminia petat.*

Sane facile eum &c.] *Quis est tam Lynceus, qui sententiam tantis in tenebris uideat? uerba uero restituere quis sine uetustis exemplaribus possit? at illa, quæ quidem ego uiderim, cum uulgatis libris consentiunt. unum, quod in bibliotheca diui Marci, à Bessarione Cardinali cũ alijs innumerabilibus dono datum, asseruatur, discrepat in uno, sed scriptura nihilo minus deprauata: habet enim,* numiteri, *ubi est in impressis,* nunc cæteri. Adhuc informata,] *Nõ dum perfecta, sed rudis adhuc, & impolita. quasi dicat, non certa & explorata, sed ut coniectura prouideri potest. Habes, inquit, quod ego de petitoribus cogito. & intelligit simul, & qui prensant, & qui petunt. informare uerbum à formis deductum: et est, cum quid non perfecte formatum, sed in aliquam formæ similitudinem redactum. sic, Infor-*

mata proſcriptio, quæ tantum eſſet animo deſignata,
173. Multum poſſe Gallia;] *Gallia Togata ſuffragiorum ius habebat. inde frequentes, ap propinquante comitiorum die, Romam conueniebant. ad Quintum fratrem libro II. Magna manus, inquit, ex Piceno & Gallia expectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus. & oratione II. in Antonium: Ex omnium omnibus flagitijs nullum turpius uidi, nullum audiui, quàm, quòd, qui magiſter equitum fuiſſe tibi uiderere, in proximum annum Conſulatum peteres, uel potius rogares, is per municipia coloniasq; Galliæ, à qua, cum Conſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere Conſulatum ſolebamus, cũ caligis, & lacerna cucurriſti. Hircius autem quo libro perſequitur quæ de Gallico bello Cæſar prætermiſerat, in eo libro ſic: T. Labienum Galliæ Togatæ præfecit, quo maiore commendatione conciliaretur ad Conſulatus petitionem.*

Cum Romæ à iudiciis forum refrixerit,] *Circiter Idus Sextileis iudicia dimittebantur, ſubſequẽtibus ludorum diebus, quorum primi Votiui XVII. Cal. Sept. committebantur: nec ferè ad uſque Ianuarium menſem retractata iudicia calebant. ideo infert, Vt Ianuario reuertamur: cum obire tempus iudiciorum uellet, in quibus propter eloquentiam uigebat.*

Legati] *Cur Legati? quia ſenatori ab Vrbe diutius abeſſe non licebat, niſi iure liberæ legationis impetrato.* Ad Piſonem,] *Non Legati ad Piſonem; ſed, excurremus ad Piſonem, Legati. is autem Togatam Galliam adminiſtrabat. &*

adducor, ut hunc esse putem C. Calpurnium Pisonē, qui Consul fuerat cum Manio Acilio Glabrione, altero ante, quàm hæc scripta sunt, anno: quem infra pacificatorem Allobrogum appellat.

Cætera] Respexit ad proximum membrum: illam manum tu mihi cura ut præstes Pompeij nostri amici. ut sit ordo: tu mihi eos præsta, qui cum Pompeio absunt: ego cætera spero fore ut uolumus.

His duntaxat urbanis cōpetitoribus:] Modo ne, qui Reipublicæ causa absunt, eorum aliquis ad petitionem ueniat. nam quos mihi ex ijs, qui nunc in Vrbe sunt, uideo cōpetitores fore, neminem pertimesco.

Illam manum] Nobiles uiros cum Pompeio in Asiam ad bellum Mithridaticum profectos.

Cura ut præstes,] Effice, ut meam petitionem adiuuent, missis Romam epistolis ad propinquos, et familiares. Quoniam propius abes,] Cū tu in Græcia sis, minus abes à Pompeio, quàm ego, qui sum Romæ: itaque per literas & cum ipso potes, & cum ijs, qui unà sunt, de honore meo cōmodius agere.

Ad mea comitia] Satis erit, si me illa manus literis adiuuet: non peto, ut mea causa Romam ad comitia ueniat. Cæcilius auunculus tuus] De hoc Nepos in Attici uita, et Valerius Max. lib. VII. Cap. IX. Dolo malo] Quòd inter Varium & Caninium diceret conuenisse, ut ad fraudandos Varij creditores earum rerum uenditio fieret, quas mancupio uenditas, ab eo, qui emisset, repetere non licebat, nisi si dolo malo emptas esse constaret. quod Cæcilius factum affirmabat.

Lucullus,] Alij de Lucio Lucullo accipiunt, ego de Marco fratre: nam Lucius ab expeditione Mithridatica nondum redierat: rediјt enim M. Catone Tribuno plebis, ut ſcribit Plutarchus: Cato autē Tribunatum geſſit Conſulibus Muræna & Silano, ut idē Plutarchus, & in oratione pro Muræna, id eſt, biennio poſt, atque eo amplius, quàm hæc ſcripta ſunt.

P. Scipio,] Hic eſt Scipio ſocer poſtea Pompeij, quem ex adoptione Metelli Pij Quintum Metellum Pium Scipionem eſſe appellatum ſcribit Dion lib. XL.

Magiſtrum] Auctionis. cū in auctione bona uenirēt, ut inter hæredes, aut creditores diuiderentur; de ſententia cohæredum, aut creditorum eligebatur qui præeſſet auctioni. is magiſter dicebatur. ut libro VI. 87. de hæreditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciundis. Et Quintilianus libro VI. dictum recitat Ciceronis in Pletorij matrem: ludum habuiſſe, dum uixit; magiſtros, poſtquam mortua ſit. ita infamē ſignificauit & ab impudicitia, dum uiueret; & mortuam, ab ære alieno. Item pro Quintio: cui magiſtri fiunt: domini conſtituuntur, qui, qua lege, qua conditione pereat, pronuncient.

Si bona uenirent,] Si bona Varij, Caninio adempta, in auctione uenirent, ut ex ea pecunia ſatisfieri creditoribus poſſet.

Obſeruat] Aſſectationis officio colit: ut illud Philippica II. Poſtea cuſtoditus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione Quæſturæ. Et in epiſtola ad Gallum. Ego te in Conſulatu obſeruaram. obſeruare enim dicuntur, qui aliquem officij honoris'ue cauſa dedu-

cunt, & reducunt. Domitium] *Ae-nobarbum, Porciæ uirum, quæ Catonis soror erat. fuit aliquot post annis Consul cum Appio Claudio Pul chro, mox in causa Milonis Quæsitor; postremo suc-cessor Cæsari datus, ut esset Proconsul in Gallia; orto inter Cæsarem & Pompeium ciuili bello, Pompeium secutus; Corfinij captus, & incolumis dimissus; cum se rursus ad Pompeium contulisset, in acie Pharsalica à M. Antonio est interfectus.* Etiam si id sit,] *Etiam si propter ambitionem peccauerim.*

Ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον, οὐδὲ βοείην] *Homerus* Ἰλιάδος χ *pronunciat hos uersus de Achil-le, qui Hectorem contento cursu sequebatur:*

=ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον, οὐδὲ βοείην
Ἀρνύσθην, ἅ τε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

& latine Virgilius:

=*Neque enim leuia, aut ludicra petuntur*
Præmia, sed Turni de uita, & sanguine certant.

sensus est. Quod auunculo tuo non satisfecerim, & causam fateor ambitionem fuisse, & mihi tamen ar-bitror esse ignoscendum; quòd, ut uides, hæc me am-bitio quasi cursus quidam non ad ludicrum, aut ina-ne præmium, sed ad Consulatum ferat.

Non modo retinendas,] *Quod in Satyro feci.*

Hermathena tua] *Mercurij & Mi-neruæ statua mihi à te missa.* ἡλίου ἀνά-θημα] *Hermathenam tuam in meo gymnasio ita belle constitui, ut totum gymnasiũ soli dicatum uidea-tur. quasi gymnasium illa statua maiorem in modum*

illustraretur. Multum te amamus.] *De Hermathena. ut in proxima inferiore epistola: Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter, paruoq; curata sunt. et* 101. L. Iulio Cæsare, C. Marcio Figulo Coss.] *Docui, non uno die scriptam epistolam: et, cur dubitetur, causa non est. scripserat illud ante comitia consularia, De ijs, qui nunc petunt, Cæsar certus putatur: & illud, Nostris rationibus conducere uidetur, Thermum fieri cum Cæsare. comitijs uero habitis, cum Cæsaris & Figuli designationem significare uellet, argute, ad usitatam scribentium formulam, eorum nominibus epistolam clausit. Designatis, cur non addiderit, quidam sine causa mirantur: quasi uero ita peregrinaretur Atticus in rebus Romanis, ut hoc anno gerere Consulatum nesciret Cottam & Torquatum, Cæsarem autem & Figulum in proximum esse designatos. sed & lib.* I. *ad Quintum fratrem ita locutus est, ut diceret, Crassum Consulem domum reduxi: cum tamen de designato loqueretur. Hic subijciendum uidetur, quod forsitan ab re non est, de ordine epistolarum huius libri: quæ, ut infra notauimus, rectius opinor disponentur, quàm quo modo ab imperitis librarijs descriptæ nunc leguntur.*

QVANTVM DOLOREM, *epistola* I.]

Hoc puto cum alijs argumentis, tum hoc præcipue, quòd, ante nullas ad Atticum misisse literas, indicat ipse non obscure, cum ait: Nunquam à Pomponia nostra certior sum factus, esse, cui literas dare possem.

porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epeirum proficisceretur: neque dum te Athenis esse audiebamus.

NON COMMITTAM,
epistola II.

Cum superiorem proximam ostenderim primam esse; secundus huic locus debeatur, necesse est: iterat enim & de literarum missione, & de Quinti fratris animo erga Pomponiam. Existimo etiam (& hæc, quæ scribimus, scribimus opinantes, gratias habituri, si quis meliora dederit) hanc epistolam diuidi in duas oportere, ut prior in eo terminetur, Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus sis, fac nos quamdiligentissime certiores: quæ est aptissima epistolæ clausula: deinde altera incipiat, Apud matrem recte est: quale est etiam sequentis epistolæ initium. Priorem autem scripsit, nullis Attici literis respondens, ut res declarat; alteram, cum responderet, acceptis ab Attico literis paulo post, quàm ipse scripserat. Puto etiam unam non esse epistolam hac de causa, quòd de signis non scripsisset duobus capitibus, sed coniuncte. nisi si hoc dicas, per aliquot dies in manibus habitam, & extremam partem spatio interiecto esse additam.

APVD TE,
epistola III.

Tertia est, quia scribit, se Cincio pecuniam curasse: quam curaturum, scripsit in proxima superiore.

NIMIVM RARO,
epistola IIII.

Hæc superiorem proxima sequitur: in illa enim dubitat, utrum Lentuli naui Atticus uti possit: in hac ex Lentuli sermone affirmat.

CVM ESSEM,
epistola V.

Cum enim in ea, quam tertia sede constituimus, ita scripsisset, Tulliola tuum munusculum flagitat, me ut sponsorem appellat: in hac, ut Atticum de munusculo magis urgeret, Tulliola, inquit iocans, tibi diem dat, sponsorem non appellat. & quoniam in hac epistola, signa Megarica nondum in nauim imposita, significatur; in illa uero, cuius initium est, crebras, *iam in Formianum aduecta perspicuum est: hanc nimirum apparet ante illam esse collocandam. quod cum ita sit; illud, quod in hac ita scriptum est,* de comitiis meis, *accipio de prætorijs: nam de consularibus non potest: cum illa, quam post hanc esse scriptam ostendimus, à Cicerone Prætore scripta sit, ut C. Macri condemnatio declarat: quem condemnatum à Cicerone Prætore, testes locupletes affirmant Valerius & Plutarchus.*

ET MEA SPONTE,
epistola VI.

In hac quia scribit idem, quod in proxima superiore, ut sibi Attici libri conseruentur; de comitijs prætorijs, non de consularibus, puto significari. & in hac qui-

dem

dem statos comitiorum dies iam præteriisse manifestum est: in illa, nondum aduenisse. ergo & hæc post illam constituatur, & de comitijs pretorijs accipiamus.

CREBRAS,
epistola VII.

Cum de comitijs prætorijs in duabus superioribus agatur, ordo postulat, ut hæc sequatur proxima, quam Prætor scripsit, cum C. Licinium Macrum condemnasset. Plutarchus, Valerius Max.

PETITIONIS,
epistola VIII.

Hæc uero cum anno, qui est Præturam consecutus, scripta sit, (scripta est enim Consulibus Cotta & Torquato, cum Cicero prensaret) recte hunc locum sibi uẽdicabit, proxime post eã, quæ in Pretura scripta est.

ABS TE,
epistola IX.

Hæc quoque prensationis anno, sed in extremo, Consulibus iam ante designatis Cæsare et Figulo, scripta est, haud multo ante mensem Ianuarium, cum dicat, Tuo aduentu nobis opus est maturo; deinde inferat, Ianuario ineunte cura ut Romæ sis. accersit autem Atticum ad comitia sua, consularia uidelicet, non prætoria, quia Catilinam appellat competitorem suum: qui competitor esse non potuit in petitione Præturæ: quo enim anno Præturam Cicero gessit, Africam Ca-

tilina pro Prætore administrabat, ut est in oratione pro Celio: ergo Præturam gessit ante Ciceronem. & cum in hac epistola Atticum accersat ad comitia sua consularia, manifestum est, pagina V. de comitijs consularibus accipi non posse; ubi Atticum tantum abest ut accersat, ut etiam prohibeat.

TEVCRIS ILLA,
epistola X.

Inter hanc, & proximam superiorem integrum triennium interest: tantum enim distat Consulatus Messalæ & Pisonis, cuius hæc initio scripta est, à Consulatu Cottæ & Torquati, quo in extremo scriptam ostendimus proximam superiorem. neque tamen hoc toto triennio Atticum abfuisse credatur: fuit enim Romæ Cicerone Consule, ut ostendit pagina 15. & pagina 22. sed cum Romam maxime Ciceronis causa rediisset, postea rursus in Græciam ad sua negotia reuersus est. nunc, quibus quæque Consulibus scripta, ostendamus.

I. QVANTVM DOLOREM, *Consulibus* L. Cæcilio Metello Cretico, Q. Marcio Vatia.

II. NON COMMITTAM, *ijsdem Consulibus.*

III. APVD TE, *Consulibus* C. Calpurnio Pisone, *Manio Acilio Glabrione.*

IIII. NIMIVM RARO, *ijsdem Consulibus*

V. CVM ESSEM, *ijsdem Consulibus.*

VI. ET MEA SPONTE, ijsdem Consulibus.
VII. CREBRAS, Consulibus M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo.
VIII. PETITIONIS, Consulibus L. Aurelio Cotta, L. Manlio Torquato.
IX. ABS TE, ijsdem Consulibus.
Consulibus L. Iulio Cesare, C. Marcio Figulo, nullæ literæ: M. Tullio Cicerone, C. Antonio, nullæ: D. Iunio Silano, L. Licinio Murœna, nullæ.
X. TEVCRIS, Consulibus M. Pupio Pisone Calpurniano, M. Valerio Messalla.

EX EPISTOLA II. pagina 2.

De meis ad te rationibus] De petitione Consulatus. Competitorem nostrum] Non quia peteret, sed quia petiturus uideretur. nam comitiorum dies longe aberat, ut pote quæ anno proximo non ante Quintilem mensem futura essent. Defendere] Crimine repetundarum. est enim scripta hæc epistola Consulibus Cotta & Torquato, quo anno Catilina causam dixit de repetundis, ut iam probauimus. & apparet, post designatos Cæsarem & Figulum iudicium illud esse factum, cum multis iam ante mensibus Catilina esset accusatus, Lepido & Tullo Consulibus. nam hanc epistolam scriptam esse constat post eam, quæ ante est impressa, in qua de Cæsare & Figulo designatis in extremo legitur. Summa accusatoris uoluntate] Ex iudicum numero & accusator & re-

bus reijciebant, quos putarent sibi uel inimicos, uel, ut Asconij uerbis utar, ex aliqua re incommodos fore. Habemus, inquit, iudices quos uolumus, accusatore non reijciente. Sin aliter acciderit] *Si nobis minus erit coniunctus in ratione petitionis.*

Tuos familiares, nobiles homines] *Maxime Q. Hortensium significat, iam inde à Verris accusatione sibi infensum: quem infra quoque Attici familiarem appellat, epistola ultima libri II. & Nepos in uita.* Nobiles autem homines, *quia summos honores gesserat Hortensius. erat enim tum consularis. de quo et in oratione pro Quintio: Dicet Hortensius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione. & Pedianus hæc in argumento Diuinationis: Defendebatur Verres ab Hortensio, facile & principe in senatu propter nobilitatem; & in foro ob eloquentiam Rege causarum. nobiles igitur, etiam qui patritij non erant, dicebantur: erant enim Hortensij plebeij.*

Desiderio tui] *Qui tam diu abesses.*

Quòd uerita sit] *Deridet suspiciosæ anicula inanem superstitionem.* Latinæ] *Mulieres. & festiue, quòd mulier de mulieribus laboraret. nam, si ad historiam respicimus, ex populis Latinis non tam mulieres, quàm uiri in montem Albanum hostias adducebant: &, quatriduano sacrificio facto, accepta carne in suam quisque ciuitatẽ digressi reuertebant. ea dicta uisceratio; quoniam ex hostijs carnes in partes casæ distribuerentur. & uisceratio mox à Cæsare populo data, apud Suetonium. Ferias autem Latinas maximo Romanorũ Latinorumq; ma-*

giſtratuum conuentu Conſules procurabant, cum in=
terea cum populo agere non liceret: ut ob eam cau=
ſam Latinæ aliquando à Conſulibus inſtaurarentur,
cum Tribunis pl. obſiſtere uellent, populares leges fer=
re cupientibus. itaque ad Quintum fratrem libro II.
Conſul, inquit, Lentulus dies comitiales exemit omneis:
nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant
ſupplicationes. ſic legibus pernicioſiſſimis obſiſtitur,
maximeCatonis. Liuius, Strabo, Plutarchus, Dionyſius.
Eius rei conſolationem] Ridiculum eſt conſola
tionẽ compoſitam ob mortẽ uetulæ plus quàm ſeptua
genariæ. etiã ſuſpecta eſt mihi locutio, Eius rei conſola
tionem. uidendũ igitur, num, conflationem, legi poſſit:
nam & id obſcure tetigerat, cũ dixit; Verita eſt: neque
enim uerita erat, ne celebrarentur Latinæ, ſed, bellũ in=
ter Latinos et Vrbẽ ne ſuſcitaretur. Saufeium]
Equitem Romanum, philoſophum Epicureum, Attici
familiarem. 58. 98. & Nepos in uita.
Ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios
miſsis?] Genus loquendi, quod in re parum certa
ueteres uſurpabant: ut libro XI. de Quinto filio ni=
hil audiui: ſed quære ex Diochare Cæſaris liberto. is
dicitur uidiſſe an euntem, an iam in Aſia? Et in Bru=
to: Summa ſenectute M. Cato legem ſuadens in Gal=
bam multa dixit: quam orationem in Origines ſuas
retulit, paucis ante quàm mortuus eſt an diebus, an
menſibus? Nec diſſimile illud pagina 9. Proximus
Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri: utrum,
Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe prætermiſiſ=
ſet, an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſena-

tu laudarentur? De nostro amico
» placando,] *Luceium intelligit. Infra, Accedebat*
» *hortator Salustius, ut agerem quamdiligentissime cum Luceio de uestra uetere gratia reconcilianda.*

De te] *Salustius me accusare solebat, quod Luceium tibi non placarem.* Nec tibi] *Qui etiam ipsius Salustij causa laboraui.*

C. Pisoni L. F. Frugi] *Is cum obijsset exulante Cicerone, haud multo post nupsit Tulliola Furio Crassipedi, ut in epistola IIII. libri II. ad Quintum fratrem, & in epistola ad Lentulum: tertio, P. Cornelio Dolabellæ, cum Cicero Ciliciam pro Consule administraret, ut in epist. fam. 122: & deprehenditur error Plutarchi, & Pediani, qui Tulliolam bis duntaxat nupsisse falso credunt.*

EX EPISTOLA III. *pagina 3.*

Quinti fratris comitia:] *Quibus Aedilitatem Quintus petebat: nam Præturam gessit triennio post, Silano, Muræna consulibus: proximisq; consulibus Pisone & Messalla, ex Prætura est in Asiam profectus: ut pag. 10. petijt igitur Aedilitatem Lepido & Tullo Consulatum gerentibus, gessit Cotta & Torquato: quoniam inter Aedilitatem & Præturam biennium intersit necesse est, uacuum ordinarijs honoribus.*

Acutilianam controuersiam] *Vide in epistola sequenti, & in ea, quæ ab hac est tertia.*

Peduceus,] *Sex. Peduceus Attici amicissimus. Nepos in Attici uita.* De C. Macro transegimus.] *Non alienum est subijce-*

re, quæ Valerius & Plutarchus tradunt: Valerius
» his uerbis: C. Licinius Macer, uir prætorius, Calui pa=
» ter, repetundarum reus, dum sententiæ dicerentur,
» in Mænianum conſcendit: deinde M. Ciceronem, qui
» id iudicium cogebat, prætextam ponentem cum ui=
» diſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum,
» ſed reum periiſſe, nec ſua bona haſtæ poſſe ſubijci: ac
» protinus ſudario, quod forte in manu habebat, ore
» & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam mor=
» te præcurrit. qua cognita re, Cicero de eo nihil pro=
» nunciauit. igitur illuſtris ingenij orator, ab inopia
» rei familiaris, & à crimine domeſticæ damnationis
» inuſitato paterni fati genere uindicatus eſt. Plutar=
» chus ſic: στρατηγίαν μετιόντων ἅμα σὺν αὐτῷ πολ-
» λῶν καὶ μεγάλων, πρῶτος ἁπάντων ἀνηγορεύθη,
» καὶ τὰς κρίσεις ἔδοξε καθαρῶς καὶ καλῶς βρα-
» βεῦσαι. λέγεται δὲ καὶ λικίνιος μάκερ, ἀνὴρ καὶ
» καθ᾽ αὑτὸν ἰσχύων ἐν τῇ πόλει μέγα, καὶ κράσσῳ
» χρώμενος βοηθῷ, κρινόμενος κλοπῆς, ὑπ᾽ αὐτοῦ τῇ
» δυνάμει καὶ σπουδῇ πεποιθὼς, ἔτι τὴν ψῆφον τῶν
» κριτῶν διαφορούντων, ἀπαλλαγεὶς οἴκαδε, κείρα=
» σθαί τε τὴν κεφαλὴν κατὰ τάχος, καὶ καθαρὸν
» ἱμάτιον ὡς νενικηκὼς λαβὼν, αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέ-
» ναι, τοῦ δὲ κράσσου περὶ τὴν αὔλειον ἀπαντήσαντος
» αὐτῷ, καὶ φράσαντος ὅτι πάσαις ἑάλωκε ταῖς ψή-
» φοις, ἀναστρέψας καὶ κατακλιθεὶς ἀποθανεῖν.
ſed Pedianus, ubi exponit orationem pro Cornelio, in
eadem pagina loquitur pugnantia: dicit enim, primo
Prætorem fuiſſe Ciceronem M. Lepido L. Volcatio Con
ſulibus, deinde, paucis interiectis uerſibus, L. Cotta

L. Torquato: errore ita manifesto, ut, Pedianum tam fœde lapsum, mihi persuadere non possim, peccatum potius à librario suspicer. utrum igitur probamus? ego non dubito, quin Præturam gesserit Consulibus Lepido & Volcatio. cum enim Aedilis fuisset Hortensio & Metello consulibus, ut ex libro de claris oratoribus, & ex accusationibus in Verrem notissimũ est; Aedilitas autem à Prætura biennio distet, ut apparet ex epistola ad Furnium, fam. libro X. Præturam gesserit necesse est Lepido, Volcatio consulibus: si quidem honores omnes adeptus est anno suo, ut gloriatur in II. de officijs. non esset autem Præturam adeptus anno suo, si eam gessisset Cotta & Torquato Consulibus: nam ita inter Aedilitatem & Præturam triennium interesset: cum biennium modo intersit, ut pro locis intelligitur. Cui cum æqui fuissemus,] Quem cum iure damnassem. Prætor hanc epistolam scripsit, Lepido & Tullo Consulibus.

Academiæ proprium meæ,] Hæc Ciceronis uilla fuit, celebrata porticu & nemore, quam nominauit Academiam ab exemplo Athenarum. Plinius libro XXXI. Commune omnium,] Gymnasiorum: quia literis et ingenijs præesse creditur Mercurius. Minerua singulare eius gymnasii.] Cur Mineruæ statua proprium & singulare ornamentum Academiæ Ciceronis? quia & Academia gymnasium erat Athenis, unde suam uillam Cicero nuncupauit; & Athenæ à Minerua conditæ, ac nominatæ: si quidem Græci ἀθήνην Mineruam uocant. Eum locum]

Academiam nostram. Caietam,] *uillam in agro Caietano.* Si quando abundare cœpero,] *Si quando erit, ut mihi pecunia superet.* Ornabo.] *Signis.*

Conserua,] *Quia se uenditurum Atticus significauerat. Sic infra: Bibliothecam tuam caue cuiquam despondeas, quamuis acrem amatorem inueneris: nam ego omneis meas uindemiolas eò reseruo, ut illud subsidium senectuti parem. Et pag. 6. Libros tuos caue cuiquam tradas: nobis eos conserua.*

Noli desperare] *Velim speres, me tamen posse tantam pecuniam cogere, ut emere tuos libros possim.* Lucii fratris nostri] *Patruelis: de quo in secundo de oratore, & quinto de finibus, utrobique in prooemio: & apud Pedianum: & in Verrem 205.*

3

Affinem] *Quia frater fuit sororis tuæ uiro, Quinto fratri meo.* Sorore tua] *Q. Ciceronis uxore.* Misi.] *Erat enim Quintus in agro Arpinati. 4.* Si cuius animus] *Lucceium intelligit: de quo pag. 6.*

Quid dicas?] *De mea uidelicet diligentia: qui ne id quidem neglexi, quod fortasse negligendum fuit: quantum enim hoc oneris est, quod mihi post multa mandata superimponis, ut, si cuius animus in te sit offensior, ego recolligam?* Neque id] *Ne id quidem, ut in epistola ad Pætum: Quòd altera epistola purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanæ fuisse, sed auctorem commorationis*

urbanæ: neque ego aliter accepi.

4:

Nihil esse iam, quod laboraret,] *Tadius cum ab hærede nescio quid emisset; idq́; postea compertum esset non ad eum, qui uendidisset, sed ad puellam, quæ esset in tutela, pertinere; postulantibus puellæ tutoribus restituere male emptum cogebatur.*

Vsu capta] *Vsu capta res dicitur, quam à nobis occupatam nemo repetijt intra tempus lege definitũ. ergo is, qui Tadio quiddam ex hæreditate uendiderat, recte se aiebat uẽdidisse: eam enim hæreditatẽ usu cepisse: quod aũt usu captũ esset, legibus ad se pertinere.* De tutela legitima,] *In lege uidetur ita scriptum fuisse: si quis quid usu ceperit, id usucapionis iure ad illum pertineto; ut ex bonis tamẽ pupillorum, qui sint in tutela legitima, nihil usu capi possit. Hanc exceptionem dicit Atticum ignorare: quam si teneret, hæreditatem, quæ esset in tutela legitima, iniquo usucapionis iure usurpatam recte uendi potuisse non putaret. Tutelæ autem legitimæ dicuntur, quæ, cum quis intestato mortuus est, eius liberis lege dantur. dari autem agnatos, & consanguineos, item patronos, idest eos qui ad legitimam hæreditatem admitti possunt, scribit Vlpianus in consuetudine fuisse: & patronos ob eam causam, ut, qui sperarent successionem, ijdem ea bona studiosius tuerentur. Pro Flacco, 162.* In qua dicitur esse puella,] *Audio, inquit, qui tutores puellæ sunt, eos non à patre, sed à lege datos. itaque, cum tutela legitima sit, ex eius puellæ bonis usucapere nihil potuit is,*

qui Tadio uendidit. Gaudeo tibi placere.] *Gaudeo te delectari possessione, quam in Epeiro emeris. & sanè omnis Attico pecuniæ redditus in Epeiroticis & urbanis possessionibus constabat: ut in eius uita Nepos tradit.* Quæ tibi mandaui,] *Loquitur de signis.* Vt iam dimensam,] *Tu eam constitueras emere: et quasi iam emisses, ita eius exædificatioñe animo designabas.*

HS CCCL ƆƆƆXXX.] *Sestertij nummi sunt. supputa: scutatorum summa erit duum millium octingentorum & octo supra quinquaginta, ad nostratis pecuniæ rationem. Et ut de numeris aliquanto latius disseramus, de quibus uideo Priscianum incerte locutum: antiquas notas, quibus præter cæteras usi sunt ueteres Latini, et earum significationem è regione subijciam. &, quod ad numerum figurarum attinet, tredecim erunt, totidem, quot Priscianus agnoscit: in ipsis autem figuris quiddam est cur ab eo dissentiam.*

Antiquæ notæ:		*significatio.*
I	1	*unus*
V	5	*quinque*
X	10	*decem*
L	50	*quinquaginta*
C	100	*centum*
IƆ	500	*quingenta*
CIƆ	1000	*mille*
IƆƆ	5000	*quinque millia*

CCIↃↃ	10000	*decem millia*
IↃↃↃ	50000	*quinquaginta mil.*
CCCIↃↃↃ	100000	*centum millia*
IↃↃↃↃ	500000	*quingenta millia*
CCCCIↃↃↃↃ	1000000	*decies centena mil.*

hæ notæ, ſi figurã conſideres, eædẽ omnes ſunt, niſi quòd in quinque primis deprehenditur diſſimilitudo. nam cum ſcribimus CIↃ, *ſiue* IↃↃ, *& inde quæ ſub ſequuntur; non plus duabus utimur notis,* I *&* C, *hoc tamen obſeruantes, ut* C *poſt* I *nõ tanquam auerſa, ſed quaſi reſpiciens conſtituatur. ſic unamquanque ſummam, quàm uolueris immenſam, explicari primis quinque notis animaduertes.* Hæc *eſt prima conderatio: ſequitur altera, quòd à prima nota ad uſque eas, quas in extremo poſui, alternis modo in quincuplum ſumma creſcit, modo in duplum: quod, ipſas notas qui perſequi ſingulas uoluerit, intelliget.* Priſcianus *autem hanc rationem tractat imperite. primum, mille ſic ait notari,* X, *et decem millia ſic* CXↃ: *in quo repugnat uetuſtatis obſeruatio. triplex enim genus eſt, quod antiquitatem maxime teſtatur, lapides, libri, nummi. & cum ego in ſingulis non ita negligenter ſim uerſatus, nunquam tamen,* X, *pro mille comperi, nunquam* CXↃ *pro decem millibus. ſed idem labat in ſua ſententia: infert enim paulo poſt,* Decem *millia, quod uériſimilius eſt, notantur per* M, *circunſcriptam ex utroque latere: &* M *putat mille ſignificare, quia nominis prima ſit litera. quorum alterum concedo, ut* M *mille ualeat: alterum, quia cũ*

ratione pugnat, concedere non possum, ut M *ideo mille significet, quòd in uerbo mille princeps occurrat litera. mihi enim dubium non est, quin* M *inde sit deriuata, quòd ueteres pro quingentis hac utebãtur figura* IↃ, *unde (contra* Prisciani *sententiam, qui de origine* D *nescio quid ridicule comminiscitur) facta est* D, *negligentia simul & ignorantia describentium, dum antiquas notas elementa putant. ergo pro quingentis, ut dixi, scribebant* IↃ, *pro mille* CIↃ: *unde fluxit* M, *errorem creante similitudine, quòd* M *quandoque ita scribitur* CΓↃ, *ut minimum discrepare uideatur à* CIↃ. *in antiquis autem libris et alias figuras pro mille usurpatas licet animaduertere, ut* ω ↀ *quas peperit minus accurata librariorum festinatio, id agentium, ut* CIↃ *uno calami ductu perficerent. etiam* ∞ & ꝏ *pro mille reperias: quæ deriuatæ sunt ab* ↀ, *corruptæ scilicet à corrupta.* Quæ*ritur etiam, cur* L *quandoque pro* I *posita reperiatur. ut in hac figura* CCCCLↃↃↃ, *& in similibus. huius quoque mutationis culpam sustinet librariorũ inscitia: qui cum antiquam notam,* I, *longiusculam uiderent, exempli gratia sic* CCCIↃↃↃ, *decepti similitudine consonantem* L *putarunt, & pro* CCCIↃↃↃ *scripserunt* CCCLↃↃↃ. *Hæc de numerorum notis. reliqua erant non nulla: quæ quia non sunt maximi momenti, & quia satietati legentium placet occurrere, prætermitto.*

Pater nobis decessit] *Vt ipsi ratiocinamur, hanc epistolam scripsit multo ante petitionẽ* Con*sulatus: idq́; satis uidemur probasse, cum de ordine*

harum epistolarum diceremus. quod si ita est, non recte scripsit Pedianus Ciceronem in petitione Consulatus patrem amisisse. sed idem de duobus etiam Ciceronis generis errauit, Furium Crassipedem non agnoscens. Quòd autẽ non nulli, Patro nobis decessit, putant legendum: infirma coniectura est: nam de Patrone uiuo multis post annis mẽtio: ut 74.78: 100: 4:

Loci sint eius,] Academiæ. 3. 5. 6: Apud matrem] Attici: quam extulit annorum nonaginta, cum esset ipse septem, & sexaginta. & Cæciliæ gentis eam fuisse, coniicitur; cum & Cæcilius frater eius fuerit, is, qui Atticum testamento adoptauit; et mulieres nomine familiarum appellarentur. qua de re plenius in libro, quem de Romanis familijs ordimur. L. Cincio] Qui Romæ curabat Attici negotia.

HS XXCD] Sestertiorum nummorum uiginti millia quadringenta, hoc est, scutati decem ferè supra quingentos. cum enim hæc linea superimponitur notæ, ad eius notæ significationem addit millia. C uero cum præponitur his figuris D & M, detrahit centum. & omnino de insequenti nota præcedens minor nota tantum demit, quantum ipsa significat: ut I V, ualet quatuor: V L, quadragintaquinque: X C, nonaginta: & huiusmodi. Curaturum] Pro signis Megaricis mihi à te emptis. in epistola sequenti. ea: signa. In tua humanitate] Spero, inquit, fore, ut tu mihi, quæ tua humanitas est, bibliothecam conficias, in qua

me otiosus oblectare possim. A' suo procuratore] Scripserat Atticus, cum Acutilij procuratore se esse collocutum, eiq; pecuniam uoluisse persoluere, cum eo tamen, ut satisdatione sibi caueretur, neminem amplius eo nomine petiturum; illum autẽ recusasse. Et amplius non peti, frequens est in satisdationibus apud iurisconsultos locutio, quam & Cicero usurpauit in epistola ad Sulpitium, fam. 216. cum L. Messinium commendans, ita scribit: Te rogo, ut, si
» quid satisdandum erit, amplius eo nomine non peti;
» cures, ut satisdetur fide mea. – nec dissimile illud in
» Bruto: Ego tibi Brute non soluam, nisi prius à te ca-
» uero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit,
» petiturum. Simillimum illud pro Q. Roscio: Quid ita satis non dedit, amplius à se neminem petiturum?

Decidisse] Cum tutoribus puellæ. 4.

Ille noster amicus,] Luceius. 6.

CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC] Sestertiorum nummorum uiginti millia quadringenta, totidem plane, quot proxima in epistola superiore. diuersis enim notis eandem summam explicauit.

Megaricis] Ex Megaris Atticæ urbe.

Hermæ tui Pentelici] Mercurij statuæ ex marmore Pentelico. Sudas. Eius loci,] Academiæ. 3. 5.

Xystiq;] Xystus quid sit, Vitruuius lib. V. cap. XI. Lentuli nauis] Quò imponas signa. Tuum munusculum] Quod te illi ex Græcia missurum pollicitus

es. 6. Ne dubitaris] *Ne te deterreat impensa : & confidito, futurum mihi unde soluam.*
Naues suas.] *Quas habet in Græcia.*
Pollicetur] *Ad uecturā signorum.*
Chilius] *Poeta : de quo 13 :*

Te rogat εὐμολπιδῶν πάτρια.] *Rogat, ut ritus Eumolpidarum mittas. Eumolpidæ autē sacrorum præsides Athenis: de quibus Aeschines in oratione contra Ctesiphontem : ab Eumolpo Musæi filio, de quo Suidas, & alij.* πάτρια σύρων *Athenæus quoque dixit, idest, leges et ritus Syrorum, libro VIII.* δειπνοσοφιστῶν.

Cum essem in ceramico] *Atticus hoc epistolæ principio usus erat, Cū essem in Ceramico. quem Cicero imitatus, & ipse ita cœpit, Cum essem in Tusculano. Ceramici autē Athenis duo : de quibus Suidas his uerbis :* κεραμεικοὶ δύο ἦσαν, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω: ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ, καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἱστήκεσαν αἱ πόρναι.

De nostro amico placando] *De Luceio. pag. 6.* Hermeraclas,] *Mercurij & Herculis coniuncta signa imponas in nauim. 5.* Eius loci, quem non ignoras,] *Academiæ : ut in epistola, quæ huic, & ea, cui hæc antecedit.* Palæstræ,] *Vitruuius lib. V. cap. XI.* Typos] *Typi statuæ sunt è gypso formatæ, quarum ad similitudinem artifex deinde uel lapidem cædit, uel æs fundit. & apud Plinium ectypa, imagines ad aliquod exemplum effictæ.*

typos

typos igitur, quos in atrioli tectorio, certis locis, ut ſolet, diſtinctos, poſſet includere, mandat Attico ut mittat. tectoria uero, parietum eſſe integumenta, & incruſtationes ex arena & calce, notum eſt.

Includere,] *Sedibus conſtituere aliquanto intra tectorium exciſis.* Putealia ſigillata] *Puteorum opercula, paruis ſignis exornata · qualia & hodie uidemus, in quibus inciſæ delectant imagunculæ. Beſſarionis liber,* putealia ſignata : *eadem ſcilicet ſententia : nam ſiue de ſignis intelligas, ſiue de ſigillis* ὑποκορισικῶς, *minimi refert, utrumuis licet accipias.* Deſpondeas] *Venditurum te promittas.* Omnes meas uindemiolas] *Quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde cõtrahere, ſeponimus ad emptionem tuæ bibliothecæ. Supra, Libros, inquit, tuos conſerua, & noli deſperare eos meos facere poſſe.* Ita eſſe ut ſemper uolui,] *Optime ei cum tua ſorore conuenire.* Permiſiſſe] *Vt eorum cauſa Romam ne uenias. & de comitijs accipe non conſularibus, ſed prætorijs, ut ſupra docuimus in ordine epiſtolarum.*

6.

Sponſorem non appellat.] *Antea, quòd tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat : nũc ſponſorem omittit : te ipſum, die dicta, in iudicium uocat : itaque faciundũ tibi eſt, ut promiſſum omnino ſoluas. In uulgatis libris,* ſponſorem appellat, *legebatur : ego negantem particulam interieci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia mirifice comprobante.*

Illud suum arbitrium,] *Apparet, Atticum in quadam arbitrum controuersia contra Luceij uoluntatem decreuisse.* suum: *quod saepe accusare solitus est.* Epistolæ tuæ,] *Ad illum.* Nostra legatio] *Diligentia, quam ego, allegatus ad Luceium à te, soleo adhibere.* Humanitati tuæ] *Nam humanitatis tuæ non est, ab eo dissidere.* Designatum] *Prætorem, non Consulem, ut in proxima superiore.* Quamprimum mittas.] *De signis intelligi perspicuum est.*

6:

Tradas:] *Vendas. 3. 5.*

Teucris illa] *Superiores omnes epistolæ ante Consulatum scriptæ, hæc autem, ut è clausula manifestum est, ineuntibus magistratum Messalla & Pisone, qui à Cicerone & Antonio Consules anno altero fuerunt: ut epistolarum haud paruum interijsse numerum necesse sit: nisi si toto superiore triennio Romæ mansit Atticus cum Cicerone. Neque mihi dubium est, quin, Teucris illa, principium sit epistolæ, cum inferat paulo post; Vt ad prima illa redeam: id est, ad id, quod scribere primum institui: ut appareat, fuisse primam epistolæ partem, in qua de Teucride ageretur. sic & infra 212: Ad prima redeo: id est, ad sermonem de suis libris institutum. et in epist. fam. 108: Ad prima redeo: sapienter hæc reliquisti, si consilio &c.* Teucris illa: *C. Antonium,*

quem Cicero collegam habuerat in Consulatu, ficto no mine significari, declarant ea, quæ sequuntur. eundemq; in epistola proxima ijsdem uerbis appellat: & in ea, quæ proximam consequitur, promissa dicit præ stitisse. Lentum sane negotium,] *Tardat enim, & procrastinat solutionem eius pecuniæ, quam debet.* 8: 10. Cornelius] *Amicus, aut affinis Antonij, qui se ad Terentiam di xerat rediturum, ut de ea pecunia colloqueretur.*

Considium, Axium, Selicium] *Fœneratorum nomina. Axius (inquit 168:) de XII millibus pudens: sæpe enim ascripsit, ut Gallio, quan tum is uellet, darem. Valerius Max. lib. 4. cap. 8.*

Confugiendum est:] *Vt ab ijs nummos sumamus; quando exigere ab Antonio non possumus.* Cæcilio] *Et hic fœnerator erat, sed benigniores aliquanto superiores tres: nam ab hoc nec ipsius propinqui nummum auferre poterant, nisi cum fœnore centesimarum. Seneca libro epistolarum XXI. Quàm durus fœnerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinquis nummus moueri non possit.*

Centesimis] *Centesimæ dicebantur usuræ, quia singulis mensibus in fœnus centesima sortis pars impenderetur: à menstrua enim solutione potius appellatas esse cẽtesimas credibile est, quàm, quod non nulli putant, quia centum mensibus usura sortem adæquaret.* Illa] Teucride.

Impudentius, astutius, lentius.] *Quia causis nectendis solutionem differret.* Libertũ mitto: Tito mandaui:] *Verba sunt non*

Centesime dicebant usure q[uia] singulis mensibus in fenus centesima sortis pars impenderetur * nota hic ibi

Sors [illegible] dicunt sorte principale

Ciceronis, ut quidam existimant, sed Antonij, qui sol uendæ pecuniæ diem produceret his uerbis, libertum mitto; (*subaudi, qui numeret*) Tito mandaui; *ut scilicet ipse tibi pro me satisfaceret. Antonij igitur, quem Teucridem appellat, συνήθης hæ sunt, atque ἀναβολαὶ. non enim αὐαβολὰς lego, sed ἀναβολαὶ, duobus ex antiquis libris, Bessarionis, & Caualcantis.* Nescio, an ταὐτόματον ἡμῶν] *Antonius, inquit, non soluit: sed hoc optime cadit: ut deinde eius defendendi causa mihi nulla sit. & spectauit fortasse ad illum uersiculum, qui est in græcis sententijs.* ταὐτόματον ἡμῶν καλλίω βουλεύεται. *casus melius, quàm nos, consulit. magis è re nostra est, eum non soluere, quàm si, quod uolebamus, solueret. quod casu, non consilio nostro, fit* Pompeiani prodromi] *Quos Pompeius, ex bello Mithridatico reuertens, celeri cursu præmittit.*

Acturum] *In senatu.* Antonio succedi oportere:] *Antonium de prouincia Macedonia reuocandum. quòd in Thracia rem parum prospere gessisset. auctor Florus in epitome libri CIII. accusauit autem C. Antonium M. Celius, & condemnauit, defendente Cicerone. & in oratione, qua deinde Cicero ipsum Celium defendit, hanc intelligit accusationem, cum ait.*

» *Ex reipublicæ causa uictoriam*
» *est mihi quidem molestam, sibi tamen gloriosam consecutus.* *quod infra in eadem oratione apertius his uerbis:*
» *Accusauit C. Antonium collegam meum: cui misero præclari in rempublicam beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati.*

Accusauit

eundem, condemnauitq; Q. Maximus: ut in oratione in Vatinium. Aget Prætor ad populum.] *Vt Romam euocetur ad causam de repetundis dicendam, quod socios diripuerit. 23: & Dion lib.* XXXVIII. Existimationem] *Multũ, inquit, de mea detrahatur existimatione & apud bonos, & apud populum, si C. Antonium manifestis criminibus reum defendam.* Mando tibi ut perspicias.] *Et perspicere Atticus id poterat nõ magno negotio, qui esset in Græcia, proximus Macedoniæ, quam Antonius administrabat.*

In cogendis pecuniis] *Contra quàm legibus liceret.* cogendis *autem ex prouincialibus hominibus, auaro, & iniquo imperio.* Valerius interpres] *Externarum legationum causa senatus Valerio utebatur interprete, multarum linguarum perito. 259.* Chiliusq;] *Is, de quo supra, pag. 5.*

7.

Constat] *Nondum enim aderat, sed Italiam iam attigerat, ex illo se referens memorabili Mithridatis bello.* Diuortium Mutiæ] *Pompeius deuicto Mithridate reuertens cum in Italiã peruenisset, nunciũ remisit coniugi suæ Mutiæ, Q. Mutij Scæuolæ filiæ, quòd adulterium cum C. Cæsare commisisset, ut auctor est Suetonius. & ut ex historia, maximeq; ex Plutarcho colligitur, uxores habuit Pompeius quinque, Antistiam, Aemiliam, Mutiam, Iuliam, Corneliam: cum duabus, Antistia, Mutia, diuortium fecit: apud ipsum duæ perierunt, Aemilia,*

Iulia: Cornelia superuixit. illud addo; quòd appelletur à Pediano Tertia, quæ alibi Mutia nominatur, erratum non esse in nomine, sed Mutiæ cognomen fuisse Tertiam: ut, cum sorores haberet duas, utranque ætate maiorem, omnes autem Mutiæ uocarentur, ex consuetudine, quæ tum erat, (nam à patre, hoc est à familia, nominabantur filiæ) ipsa Tertia dicta, proprij cognominis appellatione internosceretur. Hæc, ut sperabamus, haud paulo uberius in libro de familijs explicare consilium erat. P. Clodium]

Eum, qui Ciceronem Tribunus plebis, lata ad populum rogatione, quòd ciues Romanos indicta causa Consul occidisset, publicatis bonis in exilium egit. & inimicitiarum causa ex hoc ipso, quo de nunc scribit, pollutarum cærimoniarum crimine manauit.

Appii] Hic est Appius Claudius Pulcher, qui Consul fuit cum P. Seruilio Vatia Isaurico.

C. Cæsaris,] Erat enim Cæsar Pontifex Maximus, itemq; Prætor: & apud Pontificem Maximum, eius uxore sacrificium faciente, præsente Vestalium uirginum cœtu, Bonæ deæ pro salute populi supplicabatur: cum ea sacra uiris aspici nefas esset. Pedianus hac de
» re, Clodius, inquit, Quæstor designatus, deprehen-
» sus est cum ueste muliebri, cum intrasset eò, ubi sacri
» ficium pro populo R. fiebat. Suetonius autem his uer
» bis in Cæsare: Pompeiam duxit Q. Pompeij filiam,
» L. Syllæ neptem: cum qua deinde diuortiū fecit, adul
» teratam opinatus à P. Clodio; quem inter publicas
» cærimonias penetrasse ad eam muliebri ueste, tam con
» stans fama erat, ut senatus quæstionem de pollutis sa-

» cris decreuerit. Et infra: In P. Clodium, Pompeiæ
» uxoris suæ adulterum, atque eadem de causa polluta
» rum cærimoniarum reũ, testis citatus negauit se quid-
» quam comperisse; quamuis & mater Aurelia, & so-
» ror Iulia apud eosdẽ iudices omnia ex fide retulissent:
» interrogatusq́; cur igitur repudiasset uxorem; quo-
» niam, inquit, meos tam suspicione, quàm crimine iu
» dico carere oportere. præterea Cicero ipse, Plutarchus, Valerius, epitome Liuij: quanquam epitome mendum continet, quæ stuprum illud confert in Metelli, non in Cæsaris uxorem; aperte eam historia refellẽte; quòd, id temporis Pontificem Maximum Cæsarem fuisse, notissimum est. opinor autem inde errorem esse natum, quòd, cum ibi Pontificis Maximi nomen desideraretur, aliquis historiæ imperitus Metelli nomen scripsit, qui Pontifex Maximus ante Cæsarem fuit. Cæsarem enim in locum Metelli Pij Pontificem Max. esse factũ, Dion memoriæ prodidit. Per manus ser uulæ seruatum, & eductum:] Plutarchus inductum quidem ait à seruula, sed mox à mulieribus extrusum. M. Messalla,] Opinor hunc esse alium ab eo, qui Præturam petijt Cicerone Consu le, de quo in oratione pro Sylla: opinor autem ob eã causam, quia, si Prætor designatus est Cicerone Consule, magistratum gessit anno proximo Consulibus Si lano & Muræna: quorum annus eum annum proxi mus antecessit, quo Messalla cum Pisone Consul fuit. Cõsul igitur Messalla designatus esset in Prætura. quod inusitatum erat. sin autem Prætor designatus non est: multo minus consentaneum uidetur, anno post repul

ſam prætoriam proximo Conſulatum & petiſſe, & adeptum eſſe. Anchoris ſolutis] *Cum ſoluiſſes, ilico nauigaturus.* Releuarit?] *Cõtrarium contrario reddidit, iocatus in uerbis* grauiorem & releuarit: *cum* grauiorem *dicat epiſtolam, quæ ſcripta grauibus de rebus quaſi pondus habet; ut tabellarius oneris partem releuare uideatur, cum epiſtolam legat. Inepte alij* releuerit.

Cæſis apud Amaltheam tuam uictimis] *Sicyonij pecuniam Attico debebant. ea cauſa Sicyonem ire cogitarat. ſed uenuſte Cicero metaphorã ſumpſit de re militari; quòd exercituum ductores non ad bellum prius exibant, quàm uictimas cæcidiſſent. Amalthea in Epeiro Attici uilla, ſtudijs & libris dicata, quemadmodum Academia Ciceronis, Puteolos inter & Auernum lacum, in littore.* 13.

Ad Sicyonem oppugnandum] *Ad exprimendam à Sicyonijs pecuniam. eſt autem auctore Plinio ciuitas Achaiæ Sicyon.*

7:

Ad Antonium.] *In Macedoniam: quæ contingit Epeirum à ſolis occaſu. neſcio, inquit, Sicyone manſurus quandiu ſis. nam inde ad Antonium ſe eſſe profecturum, Atticus antea literis ſignificauerat.*

Achaicis hominibus,] *Qui tibi in Achaia pecunias exigenti literas reddant.*

Primum me non eſſe rogatum ſententiam,] *In ſenatu primi ſententias à Conſule rogabantur Conſules deſignati: ſi modo poſt conſularia comitia ſenatus haberetur: ſin ante, rogabat Conſul arbitratu*

suo, non quem uellet ex omni senatorum frequentia, sed quem uellet è numero consularium. & antiquæ consuetudini dabatur, ut, quem ordinem interrogandi sententias Consul Calendis Ianuarijs instituisset, eum toto anno conseruaret. quo ordine Cæsar neglecto primum Pompeium post affinitatem Consul rogare sententiam cœpit, cum antea Crassum solitus esset. itaque cum hoc legerem attentius, primum igitur scito me non esse rogatum sententiam; *facile conieci, Calendas Ianuarias intelligi; quo primum die Consules inito magistratu senatum habebãt de Rep. Quoniam autem, cum designati Consules fuissent, ij sententiam primi rogabantur: uenit in mentem, quæri posse, uter ex ipsis designatis prior rogaretur. nec difficile est quærenti respondere: nam me quoque olim ex ipsa re in eãdem dubitationem adductum, & aliquandiu hærentem, obseruatio uetustimo ris expediuit. Sciendum igitur; siue patritius, & plebeius, siue duo plebeij designati Consules essent, qui priore loco declaratus esset Consul, eum in magistratu priorem quoque sententiam rogasse: ideoq; rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, sed M. Cicero, quia Consul priore loco declaratus: (nam genere pares erant, uterque plebeius) & hic pacificatorem Allobrogum rogat sententiam M. Pupius Piso Consul, ex familia plebeia: M. Valerius Messalla, etsi patritius, tamen non rogat: plebeius igitur anteponitur patritio: cur? quia priore loco declaratus Consul. uter in magistratu prior rogaret, ostendi. quo conijcitur, & uter rogaretur, cum designati essent.*

rogatum] A' M. Pisone Consule.

Pacificatorem Allobrogum,] C. Galpurnium Pisonem: quem Galliæ præfuisse, qua in prouincia sunt Allobroges, diximus in epistola prima. & opinor id Pisonem Consulem dedisse propinquitati, cum C. Pisonem sententiam primum rogauit.

Homine peruerso] ipso Consule.

Tantum cauillator,] Vnum est in eo cauillandi genus, præterea nihil. Quid sit autem cauillatio, docet ipse in II. de oratore his uerbis. Cum duo sunt genera facetiarum, alterum æquabiliter in omni sermone fusum, alterum peracutum, & breue: illa à ueteribus superior cauillatio, hæc altera dicacitas nominata est. sed cũ in illo genere perpetuæ festiuitatis, ars nõ desideretur; natura enim fingit homines & creat imitatores, & narratores facetos, & uultu adiuuante, & uoce, et ipso genere sermonis: tum uero in hoc altero dicacitatis, nihil habet ars loci; cũ ante illud alterum facete dictum hærere debeat, quàm cogitari potuisse uideatur. Nec alienum est subijcere, quid de hoc ipso Pisone in libro de claris oratoribus. Marcus, inquit, Piso quidquid habuit, habuit ex disciplina; maximeq; ex omnibus, qui ante fuerunt, græcis literis eruditus fuit. habuit à natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limauerat: quod erat in reprehendendis uerbis uersutum, & solers, sed sæpe stomachosum, nonnunquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem, quasi cursum, forensem diutius non tulit, quòd & corpore erat infirmo, & hominum ineptias, ac stultitias, quæ deuorandæ nobis sunt,

non ferebat, iracundiusq; respuebat, siue morose, ut
reputabatur, siue ingenuo, liberoq; fastidio. is cum sa
tis floruisset adolescens, minor haberi est cœptus po-
stea: deinde ex uirginum iudicio magnam laudem
est adeptus: & ex eo tempore, quasi reuocatus in cur-
sum, tenuit locum tãdiu, quàm ferre potuit laborem:
postea, quantum detraxit ex studio, tantum amisit
ex gloria. Pedianus autem sic: M. Puppius Piso
eisdem temporibus, quibus Cicero, fuit, sed tanto æta-
te maior, ut adolescentulum Ciceronem pater ad eum
deduceret, quòd in eo & antiquæ uitæ similitudo, &
multæ erant literæ. orator quoque melior, quàm fre-
quentior, habitus est. biennio tamen serior, quàm Ci-
cero, Consul fuit: triumphauit pro Consule de Hispa-
nis, Q. Hortẽsio Q. Metello Cretico Cõsulibus, ante Ci
ceronis Consulatũ. Ipse paulo post: Cõsul autem ille
deterioris histrionis similis, suscepisse negotiũ dicitur.
Genere illo moroso,] Cauillãdi plura genera, sed
illud morosum, cũ facie risum mouemus, nulla sermo-
nis festiuitate. Eius autem collega] M. Vale
rius Messalla. Leuiter inter se dissident] Le
uiter hic non ualet, Parum, sed, Aliquantum: ut in-
fra, 23. Mihi, quòd defendissem, leuiter succensuit.
Infectum] Inquinatum, contaminatũ: à labe me
taphora deducta; quæ ex oleo facta, serpit late in ea
re, quã semel infecit. Vereor, inquit, ne hoc malum, na
tũ ex Clodij scelerata libidine, deinceps ipsum ex sese a-
lia mala pariat. Paulo post aperte: Vereor, ne hæc negle
cta à bonis, defensa ab improbis, magnorũ reip. malo-
rum causa sit. Virum;] P. Clodiũ, Appij filiũ. 7.

Virgines] *Vestales: quas sacrificio interesse solitas, Plutarchus tradit.*

8.

Rogationem promulgasse,] *Proposuisse, in uulgus edidisse; (hoc enim significat promulgare, auctore Festo) ut, si quis uellet Tribunus plebis, intercederet; nemine intercedente, lex ferretur: etiam ob eam causam, ut quiuis è populo, rogatione inspecta, per otium examinare posset, antiquãda mox esset, an sciscenda.* Nuncium remisisse.] *Quòd à Clodio stupratam suspicaretur. Suetonius, Plutarchus.* Quam ipse fert,] *Id est, cuius lator futurus est: nam rogationi ferendæ nondum dies uenerat. quæ tamen ne ipso quidem die lata est, concursu optimatum comitijs dimissis. pag. 9.* De religione,] *De pollutis sacris.* Antiquetur.] *Antiquare, & abrogare putat amicus meus in suo libro idem esse: quem exempla ueterum refellunt: nam antiquat populus latam rogationem, cum perferri non sinit; abrogat autem iam perlatam.*

Operæ comparantur. [*Homines mercede conducti, quorum suffragijs rogatio tollatur.*

Lycurgei] *Acerrimi legum propugnatores, qualem fuisse Lycurgum historiæ narrant, qui Spartanis leges dedit.* Scin quem dicam?] *Forte Pompeium intelligit, paucis ante diebus è bello Mithridatico reuersum.* Prætores] *In ijs erat Q. Cicero: cui deinde obtigit Asia.* 10.

Ad III. Nonas Decembreis,] *Mendosa dies in*

quadam Ciceronis oratione. Metelli-nam] *Quam scripserat contra Metellum Nepotem. Legenda est epistola ad Metellum Celerem, fam. lib.* V. *Gellius lib.* XVIII. *cap.* VII. Liber] *Quo orationes continentur: uel liber, oratio Metel-lina: ut infra* 21: Etiam.] *Etiam est, quod scribam, præter superiora. & est genus quod-dam familiariter scribendi, multis locis usurpatum,*
» *ut* 26: *De muro statue quid faciendũ sit. aliud quid?*
» *etiam. quando te proficisci istinc putes, fac ut sciam. &* 24. *&* 324: Antronianam do-mum] *Quæ fuerat L. Antronij Pæti: qui Cõsul desi-gnatus, cum collega suo P. Sylla lege ambitus interro-gatus pœnas dederat; deinde coniurationis nomine damnatus, exulabat.* 40. CCCCXXXVII.] *Scutatis, ut nunc loquimur, paulo minus undecim millibus.* Amicorum facultatibus] *Vt ego, qui domum emi præclaram in Palatio, à P. Sylla pecuniam mutuatus. & innuit, Messallam ad Antronianæ domus emptionem ipsum quoque usum esse facultatibus amicorum. Gellius lib.* XII. *cap.* XII. Teucris illa] *C. Antonius, qui debitam Ciceroni pecuniam non soluebat.* 6. 10.

Ista confice:] *Expedi tua nomina, quæ istic habes: exige, inquit, à tuis debitoribus, ut redire ad nos mature possis.*

8:

Prima concio Pompeii] *Quam primam ha-buit ex bello Mithridatico reuersus.* Frigebat.] *Iacebat, studiosum sui iam neminem*

habebat. L. Fusius] Prænomen abest à Bessarionis antiquo libro: & recte abest: non enim hic L. Fusius, sed Quintus: de quo in Philippicis orationibus, & in Dionis historia, & Pediani commentarijs. In concionem produxit.] Licebat Tribunis plebis, quemcunque uellent, arripere, et in concionem productum cogere pro ipsorum iure & potestate, ut, quibus de rebus esset interrogatus, ijs de rebus responderet. itaque Tribunus pl. C. Carbo minorem Africanum, excisa Numantia redeuntem, ab ipsa porta in concionem cum produxisset, quid de Tiberij Gracchi nece sentiret, interrogauit.
Quo consilio] Quibus iudicibus uteretur in causa Clodiana. De Clodiana religione] De sacris Bonæ deæ, Clodij scelere contaminatis.

Promulgata rogatione] Ab ipso & Pisone Consulibus. De istis rebus] Mallem, de nostris rebus, id est, de coniuratis supplicio affectis. quod factum Pompeius satis à se probatum significabat, cum senatus omnia consulta γενικῶς laudasset. nam Cicero animaduersione illa usus fuerat auctore senatu: ut, qui senatum laudaret, Ciceronis idem acta confirmare uideretur. In hac ipsa epistola paulo post, An, inquit, esse tantas res nostras, quæ tam libenti senatu laudarentur? & infra, 12: De nostris rebus nimium diu tacuerat Pompeius.

9.

Quòd hi suspicarentur homines] Hi, quibus præsentibus Pompeius loqueretur, & à quibus laudem excepisset. suspicarentur: non dicit, uiderent,

ſed, ſuſpicarentur, propterea quod Pompeius tantum modo γλυκῶς ſenatus decreta laudauerat, de Ciceronis rebus nominatim nihil dixerat: ſed ex laudatione ſenatus, quid de Ciceronis Cõſulatu ſentiret, conijciebãt. In ariſtocratia] *Tum, cum optimatis perſonã maxime ſummo. nam ἀριστοκράτεια, ſtatus eſt optimatũ in rep. duobus tamẽ antiquis libris, Beſſarionis & Caualcantis, abeſt hoc,* in ariſtocratia. varie pingere] *Admodũ extornare: μεταφορικῶς: quia uarietas in pictura delectat.* De flamma, de ferro] *cum incendijs urbem, ciuitatẽ cæde, mea uigilantia, meaq; uirtute dico eſſe liberatam.* (Noſti illas ληκύθοις)] *Nõ diſcedit à tralatione. nã ut pictores ἐκ τῶν ληκύθων, quæ ſunt ampullæ pigmentorũ, ſumunt quæ ad colorandum apta nouere: ſic orationem ſuam Cicero cum uolebat eloquentiæ ueluti coloribus illuſtrare, ad illa loca, de flãma, de ferro, quaſi ad ſuas ληκύθοις, confugiebat. in libro tamẽ græcarum dictionum qui, λήκυθος, interpretatus eſt, hunc Ciceronis locum nominans, uertit, uniformis dicendi copia, ſententiam, ut mihi quidem uidetur, non aſſecutus.*

Vtrum Craſſum] *Genus loquendi à ueteribus uſurpatum, cum, de duabus rebus utram crederent, ignorabant. tale ferè illud eſt 173: is dicitur uidiſſe, an euntem, an iam in Aſia? & illud 2: Nos hic te ad menſem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios miſſis?* Meis omnibus literis in Pompeiana laude perſtrictus] *Locus eſt huiuſmodi in oratione pro lege Manilia: ubi Pompeium ita laudat, ut, quod illi tribuit,*

Craſſo detrahat, qui ſeruile bellum ſolus confecerat. lo
» cus hic eſt. Teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ
» cum ſeruili bello tetro periculoſoq; premeretur, ab hoc
» auxilium abſente expetiuit: quod bellum expectatio=
» ne Pompeij attenuatum, atque imminutum eſt, ad=
» uentu ſublatum, ac ſepultum. in oratione etiam pro
» Seſtio de eodem Pompeio ſic: Ille uir, qui ſceleratiſſi=
» mos ciues, qui acerrimos hoſtes, qui maximas natio=
» nes, qui reges, qui gentes feras, atque inauditas, qui
» prædonum infinitam manum, qui etiam ſeruitia uir=
» tute uictoriaq; domuiſſet. ab illo: à Pompeio.

Nouo auditori] Modo enim redierat Pompe=
ius Mithridate deuicto. Hæc erat ὑπό-
θεσις,] Argumentum hoc erat orationis meæ, de
grauitate ſenatus, qui Catonis ſententiam ſecutus,
de coniuratis ſumendum ſupplicium cenſuerat: de e=
queſtri concordia, cum equites Romani ad oppri=
mendam coniurationem cum ſenatu mire conſenſe=
runt; ut in oratione pro Seſtio, & apud Plutarchum:
de conſenſione Italiæ, quæ ſenatuſconſultum de
puniẽdis nefarijs ciuibus apprime laudauerat: de im=
mortuis reliquiis coniurationis, hoc eſt de ſup=
plicio affectis Lentulo, Cethego, Cepario, Statilio, Ga=
binio, reliquijs coniurationis in urbe Catilina emiſſo:
de uilitate, quæ in urbe fuit ipſo Conſule. multis e=
nim Conſulibus infamiæ fuit, quòd eorum anno ci=
uitas caritate laborarit, quam uitare prouidentia po=
tuerint. de otio; quod ciuitati Conſul peperit coniu=
ratione oppreſſa: ut in I. de off. magnifice gloriatur
his uerbis. Nobis Remp gubernantibus non togæ ar=
ma ceſſere?

» ma cessere? neque enim in rep. periculum fuit grauius
» unquam, nec maius otium. ita consilijs, diligentiaq; no
» stra celeriter de manibus audacissimorum ciuium de=
» lapsa arma ipsa ceciderunt. quæ res igitur gesta est un
» quam in bello tanta? quis triumphus conferendus?

ἄρειος πάγος.] Seuerus, & fortis, ut Athenis Ariopagitarum consilium, à Solone constitutum.

Ferendæ,] Ad populum. Barbatuli iuuenes] Dictum cum lasciuiæ nota: nam apud Romanos, barbam alere, moris non erat. 13.

Grex Catilinæ,] Magnam manum nobilium adolescentum Catilina, uarijs libidinum illecebris captam, ac deuinctam, consuetudine tenuerat; ut qui, pro cuiusque studio, alijs scorta præberet; alijs canes, atque equos, sua pecunia emptos, dono daret; postremo neque sumptui, neque modestiæ suæ parceret, dum illos sibi obnoxios, fidosq; efficeret. Salustius, & hic ipse in oratione pro M. Celio.

Filiola Curionis,] Filio C. Curionis, qui cõsul fuerat cum Cn. Octauio. sed filiolam uocat ad mollitiem, & impudicitiam indicandam. Hic est C. Curio, qui Cæsaris postea partes secutus, in Africa perijt.

antiquaret, rogationem. 8.

9:

Lator rogationis,] Non quòd iam ferret, sed quòd eo die laturus esset: non tulit autem, quia, bonis uiris manifestum ambitum in re turpi, & Consulis Pisonis turpissimam suffragationem nõ ferentibus, comitia sunt dimissa. Pontes occuparant.] Quibus cistæ suffragiorum superim=

positæ. pontes igitur occuparant operæ Clodianæ, ut ex ijs quas uellent tabellas suffragium laturis ministrarent, eas inquam duntaxat, quæ inscriptæ essent, A. idest Antiquo. nam in quibus, V. R. idest Vti rogas, scriptum erat, earum nulla dabatur. Libro I. rhetoricorum ad Herennium: Cepio, ut Saturninum contra senatusconsultum, intercedentibus collegis, legem de semissibus & trientibus aduersus Remp. uidit ferre; cū uiris bonis impetum facit; pontes disturbat; cistas deijcit; impedimēto est, quo secius feratur lex. Et libro III de legibus: Pontes etiam lex Maria fecit angustos. Pontes puto fuisse mēsulas angustissimas pedibus altioribus, pontes ad similitudinem dictas, non ad ueritatem. & singulas conijcio singulis tribubus aut centurijs appositas, cistis superstratas, suffragiorum tabellas continentibus. Ministrabantur,] Suffragium laturis distribuebantur. Vt nulla daretur, uti rogas] Cum populus in campum Martium conuenerat, uti rogationem aliquam aut acciperet, aut antiquaret; tabellæ singulis binæ dabantur, diuerse inscriptæ: altera sic, uti rogas; qua significabant, se rogationem accipere, & uelle uti rogasset is, qui rogationem tulisset: altera cū litera A; quæ erat antiquatæ, idest sublatæ, rogationis nota. Liuius libro X. Ego hanc legem Quirites, quod bonum, faustum, felixq; sit nobis, ac reipublicæ, uti rogastis, subeundam censeo. tametsi suspicor mendose scriptum in Liuio, rogastis: non enim populus rogat, sed rogatus iubet. mallem igitur, rogati, aut rogati sitis: ut & libro XXXIII. omnes quinque et tri

» ginta tribus, uti rogatæ, iusserunt. libro autem de
» legibus III. Vos, inquit, legem, ut uideo, antiqua=
stis sine tabella. nulla: corrupti igitur, qui tabellas
ministrabant, cum eas tantum darent, quibus anti=
quari rogatio posset. Rostra Cato aduo
lat:] Inde concionaturus, maxime in Pisonem Con=
sulem: nam de Rostris ad populum concionabantur.

VT consules populum &c.] Refertur
hoc ad uerbum decerneretur. quod autem sequi
tur, accipiēdam, intellige probandā. sic etiam lib. III.
de off. C. Mancinus rogationem suasit eam, quam L.
Furius, & Sex. Attilius ex S. C. ferebant; qua acce=
pta, est hostibus deditus. Nullum S.C.fa=
cienti] Curionis erat sententia, ut senatusconsul=
tum, de promulganda rogatione factum, tolleretur.
ei ita sentienti haud plures quàm quindecim homines
assenserunt. quid autem Curio spectabat? hoc uideli
cet: ut, sublato senatusconsulto, à populi iudicio, cu
ius seueritatem pertimescebat, ad Prætorem, eiusq;
consilium, in quo tum gratiæ tum pecuniæ futurus
locus esset, quæstio de incestu Clodij transferretur. se=
natus populum iudicem uolebat; quem intelligeret ma
iore negotio corrumpi uniuersum posse, quàm Præto
rem, & certum iudicum numerum, qui Prætori in
consilio assiderent. ergo non de iudicio, sed de iudicū
genere dissidebant. Fusius tertium con
cessit.] Tertium cessit, cum ante bis cessisset. uel
potius, TR. tum cessit: ut sit TR. pro Tribunus: nā
ueteres quandoque & Trib. & TR. scribebant: quod
utrunque ualebat Tribunus, unitatis numero: mul=

titudinis, Trib. & Trr. sicuti Prætt. & Prr. de Prætoribus. Potest enim ita disputari: fusius tertium concessit, falsum est: neque enim ter actum est in senatu de Clodiana re: neque Fusius ante cesserat: cuius etiam opera factum erat, ne à senatu asperius decerneretur, ut ait Pedianus in Miloniana. rectius igitur, tum cessit, uidelicet cum tam frequenti senatu agi, & decerni rem uideret: ideoq; Clodij miseræ conciones, destituti à Tribuno, infensis patribus. Bessarionis tamen antiquus liber, itemq; Caualcantis, tertium concessit. Miseras,] Sine auctoritate, quibus fidem populus non haberet: aut, miseras, humiles, ad misericordiam eliciendam.

Lucullum, Hortensium, C. Pisonem,] L. Licinium Lucullum, Q. Hortensium, C. Calpurnium Pisonem, omneis consulares. Messallam Consulem] M. Valerium Messallam: sed cum alter esset eodem prænomine, is qui Consul postea fuit cum Cn. Domitio Caluino, differentiæ causa consulem adiecit. Tantum] Contumeliosis uerbis in me non utebatur: hoc unum dicebat, cõperisse omnia, et me auctore fieri, quæ contra ipsum fierent. De prouinciis Prætorum,] Vt proximi superioris anni prætoribus prouinciæ decernerentur. De legationibus,] Audiendis: quod Februario mense, quo scripta est epistola, fieri solitum, multis locis facile est animaduertere: ut ad Lentulum: Senatus haberi Februario toto nõ potest, nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Et ad Quintum fratrem: sancit lex Gabinia, ut ex Calen-

» dis Februarijs usque ad Calendas Martias legatis sena=tus quotidie detur. De cæteris rebus,] Decernebat senatus, ut, antequam rogatio de incestu Clodiano lata esset, nihil omnino ageretur.

Vno uitio minus uitiosus,] Piso Consul animo est bonis uiris infenso; re minus nocet, quia tar=dissimus est, & in agendo minime omnium efficax. ita minus uitiosus est, quòd inertiæ uitium habet.

Illam concionem,] Quam habuit productus ad populum à Fusio Tribuno pl. 8:

IO.

Pseudocatone.] Ita studioso partium bonarum, ut Catoni simillimus existimetur.

Τόκους] C. Antonius persoluit, quod promiserat. idem pag. 6: 8: Reliquum do=drantem] Vniuersa hæreditas libræ, siue assis nomine significatur. & quia dodrans nouem unciarum est; factum, ut nouem item hæreditatis partes dodrante significentur. ergo Argiletani ædificij hæres erat Quintus ex quadrante, quæ quarta pars est ut in li=bra, sic in hæreditate: reliquum dodrantem, hoc est reliquas nouem partes, emit à cohæredibus.

HS DCCXXV,] Ad nostratis pecuniæ rationem, scutatis decem & septem millibus supra cen=tum & uiginti quinque. Venditat] Vendere cœpit: ut, dormitat, dormire cœpit.

Video hominem. ualde petitur. renauabo eperam.] Non dimitto quam pridem ample=xus sum sententiam, ut legendum putem: Video ho=minem ualde pœnitere. & pulchre conuenit cum an

tecedenti membro : quo membro ſatis aperte ſignifica tur, non ſtare per Luceium, quo minus diſſoluta gra tia conglutinetur. impreſſam quidem lectionem eo magis ſuſpicor non carere mendo, quòd & Caualcan tis, & Beſſarionis antiqua exemplaria nõ nihil à uul gata ſcriptura diſſident : habẽt enim ſic : petitur ire nauabo. Aſiam] *Eam Quintus per triennium adminiſtrauit.* 291. φιλέλ=ληνες] *Aſia enim in Græcia eſſe dicebatur, & græ= co ſermone Aſiatici omnes utebantur. ideo in epiſtola ad fratrem Græcos ſæpe uocat homines Aſiaticos, & alijs in locis. et M. Celius in epiſtola ad Ciceronem, Turpe, inquit, tibi erit, me pantheras Græcas non ha bere.* Curaq́;, & effice.] *Cum ſcili= cet in Aſia fratris legatus eris. id enim Cicero futurum opinabatur. ſed omiſſam ab Attico prouinciam, per= ſpicuum eſt infra,* 13. 15. *& in uita.*

Ipſi Quinto] *In Aſiam cum imperio profici= ſcenti.* De tuo negotio :] *De exigen= da à Sicyonijs pecunia.* De iudicio,] *Quo P. Clodius eſt abſolutus.* ὕστερον πρότερον] *Primum enim reſpondebo, cur ego minus, quàm ſo= leam, præliatus ſim : deinde, quod tu primum quæſie ras, id ego ſecundo loco reſcribam, quid acciderit de iudicio Clodiano.* ὁμηρικῶς] *Home= ri exemplo, qui hyſterologia ſæpe utitur.*

Defendenda fuit,] *Pugnaui, inquit, ut om= nino, quemadmodum ſenatus decreuerat, rogatio de inceſtu Clodiano ad populum ferretur : acriterq́; in eo ſenatus decretum, auctoritatemq́; defendi.*

IO:

Ille] *P. Clodius.* In Pisonē, in Curionem,] *Qui Clodio fauebant. & Pisonē Consulem intelligit.* Nisi iudicum genus] *Fusius enim à Prætore, & eius consilio fieri iudicium uolebat: in rogatione autem consulari, ut populus iudicaret, scriptum erat.* Contraxi uela,] *Qui antea causam Clodianam uehementer oppugnaueram, destiti, & contentionē omisi, cum ex inopia iudicum haud dubie conijcerem, quis exitus iudicij futurus esset.* Pro testimonio,] *Cum Clodius iudicibus se probaturum affirmaret, quo die in sacris Bonæ deæ deprehensus diceretur, eo die Interamnæ apud C. Cassinium Scholam fuisse; Cicero contra testatus est, eo die se Clodium domi conuenisse, & allocutum esse. Plutarchus.*

Ita notum, atque testatum,] *Notissimum enim erat, & maxime testatum, Clodium eo die Romæ fuisse.* Illum in infamiæ relinqui sordibus,] *Nam si Fusius intercessione impediret, quo minus de re Clodiana populus iudicare posset, itaq; iudicium de Clodio nullum fieret: Clodius tamen in infamiæ sordibus iaceret: quem non innocentia uideretur in iudicio seruasse, quod fortasse nūc uideri potest, sed Tribunus nocentē iudicio eripuisse.*

Infirmo iudicio] *Quod facile corrumpi posset. firmissimum autem, & integrum ab omni labe, populi iudicium fuisset.* Plumbeo gladio iugulatum iri] *Quouis iudicio condemnatum iri. Nam ut ex plumbo gladius acie minus esset*

firma, quam qui è ferro: sic iudicium populi, quasi ferreus gladius plumbeo comparatus, multo esset firmius, quàm iudicium à Prætore datum.

Vt reiectio facta est] *Accusator & reus in iudicio reijciebant, quos aliqua de causa sibi infensos fore suspicarentur. in causa Milonis quinos ex singulis ordinibus reiectos, Pedianus docet.*

II.

Accusator,] *Lentulus. orat. uol. II. 252.*

Clamoribus maximis,] *Clamores oriebãtur, quia reus & accusator iudices reijcerent admodum dissimileis, hic homines nequissimos, ille optimos & integerrimos.* Tanquam censor bonus,] *Censores enim eijciunt è senatu, quos nequam & improbos nouerunt.*

Tanquam clemens lanista] *Lanistæ non gladiatores sunt, ut sensit amicus meus in suo libro, sed gladiatorum domini, & magistri, qui gladiatorum familias in ludo exercerent, & locarent. patet ex epistola M. Antonij, Philippica XIII. 255: & ex oratione pro Sex. Roscio, 21. 38. & ea, quæ est in Pisonem, in qua rempublicam lanistæ comparat, quia Gabinium & Clodium, tanquam lanista suos gladiatores, pugnantes spectaret, & utriusque interitum, quia malum utrunque ciuem nosset, ita cuperet, ut lanista duorum gladiatorum, quos male se gerenteis uideret.*

Frugalissimum] *Quia dixerat, nequissimos, contrarium contrario reddidit. Et respexit ad pecuniam: quia frugi homines egere non solent; quo spei minus est, in iudicio corrumpi posse. tales igitur reij-*

ciebat Clodius: retinebat minime frugales, idest egen=teis. Vt appellantur,] Consilium iu=dicum ex triplici ordine constabat, senatoribus, equiti bus, Tribunis ærarijs, (sic enim appellabantur: Var=ro) lege, quam Prætor tulerat L. Aurelius Cotta. Pe=dianus. Aerati.] Aere alieno obstri=cti. unde obæratus. Tui ciues] Athe=nienses. etsi ciuitatis beneficio ab Atheniensibus dela=to noluisse Atticum uti, Nepos tradit. Respexit igi=tur non ad ius ciuitatis, sed ad Pomponij cognomen.
» Etiam infra 21: tuus, inquit, ille ciuis Demosthenes
» in Philippicis orationibus enituit. Xeno=cratem] Hic testimonio dicto, cum ad aras, ut mos Græcorum est, iurandi causa accederet; una uoce omnes iudices, ne iuraret, reclamarũt. In oratione pro Balbo, & apud Valerium Max. Tabulas Metelli Numidici] Q. Metello, Quinti filio, Numidico, causam dicente de pecunijs repetundis, cum ipsius tabulæ circumferrentur inspiciũdi nominis cau=sa, fuit iudex nemo, ex illis equitibus Romanis grauis=simis uiris, quin remoueret oculos, & se totum auer=teret: ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, uerum ne an falsum esset, uide=retur. In oratione pro Balbo. Abiens consulatu,] Cum in concione Consulatum pridie Calendas Ianuarias deposuit. deponebant enim eo die.

Domum reductus.] Eius frequentiæ meminit
» his uerbis in oratione in Pisonem, 80: Quo quidẽ tem
» pore is meus domum fuit è foro reditus, ut nemo, ni=
» si qui mecũ esset, ciuium esse in numero uideretur.

Præclari Ariopagitæ,] *Ironia. nam Ariopagitæ uere & religiose iudicabant: at uero in Clodiano iudicio plerique iudices pretio sententias uendiderunt.* Ad consilium.] *Actum est in consilio iudicum, num à senatu præsidium esset petendum, quo tutius iudicare possent. omnes, præter unum, censuerunt.* Datur negotium magistratibus.] *Vt præsidium iudices habeant.*

II.

ἔσπετε] *Homeri uersum usurpat, & Musarum opem implorat, cum iudicij corrupti narrationem, quasi rem magnam, orditur.* Nosti caluum,] *M. Crassum, ut puto, significat, tribus modis eum designans, primum à caluitio, deinde ex Nanneianis cum appellat, postremo cum dicit, Illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te scripseram. nam laudatum à Crasso Ciceronem, apparet in epistola, quæ ante proximam legitur.* » *Surrexit, inquit, Crassus, ornatissimeq; de meo* » *Consulatu locutus est, ut ita diceret, se, quòd esset se-* » *nator, quòd ciuis, quòd liber, quòd uiueret, mihi ac-* » *ceptũ referre. Et quia Crassus Sylla Dictatore ingentes diuitias congesserat, bonis proscriptorum paruo pretio emendis; Nanneij autẽ proscriptorũ è numero fuerunt, quorũ bona à Crasso empta uerisimile est, indeq; eũ non mediocriter fuisse ditatum: per iocũ appellat eũ ex Nãneianis: quasi dicat, Nãneiorum facultatibus ditatũ. Nanneios autẽ Dictatore Sylla proscriptos, & interẽptos fuisse, cognoscitur ex libro, quẽ ad Marcũ fratrẽ Q. Cicero scripsit de petitione Consulatus.*

Et eum ex ludo gladiatorio,] *Veteres in magna seruorum multitudine habebant quos in ludo gladiatorio docendos, exercendosq; à lanistis, id est à magistris, curarent: quos deinde populo spectandos loco muneris exhibebant.* Et eum: *non modo seruum, sed seruum ex ludo gladiatorio, hoc est ex omnibus uilissimum: nam alij colebant arteis nobiliores, literas, musicen, picturam, & huiusmodi.* Confecit totum negotium: *iudices corrupit.* Intercessit, dedit.] *Partim promisit se daturum, partim etiam dedit. Tale illud libro* VI. 85. *Adscribit, intercessisse se pro ijs magnam pecuniam.* Et illud oratione II. in Antonium: *Orabat Curio, ut te contra suum patrem, si sestertium sexagies peteret, defenderem: tantum enim pro te intercessisse dicebat.*

Summo proposito periculo] *Quia plenum forum erat seruorum.* Catulus] *Q. Lutatius Catulus consularis, quem Sylla Dictator optimum uirum appellauerat. Plutarchus in Pompeio.*

XXXI fuerunt,] *Ergo iudices fuerunt in causa Clodij quinquaginta supra unum, totidem, quot in Milonis causa, in qua senatores iudicarũt* XVIII, *equites* XVII, *Tribuni ærarij* XVI. *hoc ex Pediano.*

12.

Factum esse sciebant,] *Incestum Clodij significat.* Caluum, & Plautum, & spongiam,] *Iudicum cognomina: quos quasi per contemptum nominat: nam Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina sunt à partibus corporis male affectis, & à uitijs imposita.* Cum religio, cum

pudicitia] *Religionem Clodius polluit, cum ingressus est eò, ubi sacra Bonæ deæ uirgines Vestales celebrabant. pudicitiã uiolauit, quia in ijs sacris adulterium cum Pompeia commisisse suspicio erat. hæ autem conciderunt, quia uiolatas ulti iudices non sunt.*

Iudiciorum fides,] *Quæ concidit corruptis à Clodio iudicibus.* Senatus auctoritas concidisset,] *Quo modo concidisse uidetur senatus auctoritas? quia factum non est quod senatus censuerat, ut populus de Clodiano incestu iudicaret.*

Nulla in re consistere unquam sum passus:] *Omnibus in rebus ei sum aduersatus.*

Desponsam homini iam syriam] *Propemodum senatus promiserat & desponderat Pisoni Syriam prouinciam, ut eam anno proximo pro Cõsule administraret. Cicero contra pugnauit, & desponsam ademit, cum diceret, non esse habendam eius rationem à senatu, cuius opera senatus auctoritas cõcidisset. nam per Pisonem steterat, quo minus rogatio ex senatusconsulto ad populum ferretur: ut pagina 8. Piso operam dat, ut ea rogatio, quã ipse fert, & fert ex S.C. & de religione, antiquetur. Et pagina 9: Piso Consul, lator rogationis, idem erat dissuasor.* Abiectum.] *Quòd uideret, in iudicio Clodiano uictam ueritatem improbitati cessisse.* Contentionis,] *In ipsa altercatione omnia, inquit, habere tum uim, tum uenustatem uidebantur: quæ nunc si à me perscriberentur, prorsus ut languida insulsáq; iacerent: itaque pauca narrabo.* ἀπῶνα uos appellatis.] *Atticum ut hominem Græcum agnoscit,*

quia diu uixerat Athenis, & ad cognomen respiciens.

Vna plaga accepta] *In Clodij absolutione.*

12:

Ne aut ignorando] *Hoc membrum refertur ad illud, Neque dissimulandum: alterum membrum desiderari uidetur; ut, quoniam duo proposuit, ignorationem, & timorem, sit quod utrique reddatur: idq; etiam postulat disiunctiua particula* aut.

Lentulum,] *Eum, qui cum Catilina coniurauit, & in carcere necatus est. Salustius, Plutarchus.*

Catilinam,] *Etiam in oratione in Pisonē* 100. *bis absolutum esse Catilinam dicit. ego tamen ter absolutum inuenio: crimine inter sicarios, ob necem M. Marij Gratidiani; ut apud Dionem libro* XXXVII. *de incestu, quòd Fabiam uirginem Vestalem stuprasset; ut apud Orosium libro* VI. *& Pedianum in orationis commentario contra cōpetitores habitæ: repetundarum ex Africa; ut apud Pedianum, Ciceronem, Q. fratrē de petitione Consulatus. quid igitur? an ab historia dissentit Cicero? minime, sed, cum Catilinam, item ut Clodium, contra leges absolutū uelit significare, de tribus absolutionibus unā omittit, in crimine scilicet incestus, ne Fabiæ, Terentiæ uxoris suæ sorori, turpem impudicitiæ notam inureret. quam etiam in oratione contra competitores expertem culpæ dicit fuisse. loquitur igitur de ijs iudicijs, in quibus Catilina, cum culpam commisisset, absolutus tamen est, repetundarum scilicet ex Africa, & inter sicarios. quibus criminibus manifeste tenebatur.*

Pulchellus puer] *Ludit in formam, & cogno*

men Clodij: in formam, quia facie puellæ similis erat, ut scribit Plutarchus in Cæsare, & Cicerone: in cognomen, quia Clodius Pulcher, cognomine Claudiæ familiæ patritiæ, appellabatur: erat enim & altera Claudia familia plebeia, in qua Marcellorum cognomina. adscriberem alia de Claudiorum gente: sed neque locus exigit, & reseruantur antiquitatum Romanarum libris. sic, Furor Pulchelli, dixit pag. 22.

Baias] Baianas aquas: quò tum ualetudinis, tum etiam lasciuiæ causa frequentes conueniebant.

Falsum:] Aptius fortasse, salsum: ut ironia sit, hoc sensu: Salse uero Clodi, & peruenuste, opinor, tibi uideris dixisse, cum obiecisti, me ad Baias fuisse. uerum non sentis, quàm hoc sit frigidum? at concedo: salsum est, & acutum, quod in me coniecisti: notasti perbelle mollitiem meam, qui balnea delicatus homo petierim. quid tum? conferamus nostrum uterque factum. Ego ad Baias, tu in operto fuisti: num quæ similitudo? nulla prorsus. nam mea mollities cum tuo scelere non uidetur esse comparanda.

In operto] Cum in intimam Cæsaris domũ, ubi Vestales in operto sacra faciebant, muliebri uestitu penetrasti. Ita locutus est paradoxorum V. cum eundem Clodium exagitans, Familiarissimus, inquit, tuus de te priuilegium tulit, ut, si in opertum Bonæ deæ accessisses, exulares. quo modo igitur, tot legibus eiectus in exilium, nomen exulis nõ perhorrescis? Romæ sum, inquis: & tu quidem in operto fuisti.

Homini Arpinati] Quasi semirustico. nam si homo Romanus ad aquas calidas iret, ferendum: si Ar-

pinas, non item. Aquis calidis?] *Baa ianis. calidæ enim balneorum aquæ.*

Patrono tuo,] *Sorori tuæ. Patronum appellat, quia mulier potens, & amatorum gratia ualens, Clodium sæpe non secus ac patronus defenderet. cuius etiam opera Sex. Clodium fuisse absolutum, legitur in oratione pro M. Celio.* Qui Arpinates aquas concupiuit.] *Quæ me hominem Arpinatem, quem tu derides, sibi coniugem optauit. hoc Plutarchus in Cicerone.* Nosti enim marinas.] *Cum stuprum à piratis passus es. De Aruspicum responsis.* Cum Rex tui mentionem, etc.] *Q. Marcius Rex, qui unam è Clodij sororibus in matrimonio habuerat, moriens in testamento nullam Clodij mentionem fecit. Clodius autem fore sperauerat, ut hæres ab eo relinqueretur.*

Domum, inquit, emisti,] *Omnino fuit hoc Ciceroni inuidiosum: qui cum homo nouus esset, domum emisset in Palatio, quæ P. Crassi fuerat uiri consularis. idq; etiam ei Salustius obijcit in oratione. emit eam Cicero HS tricies quinquies, ut est in epistola ad Sestium, fam. libro V. cum à P. Sylla, qui tum reus erat, mutua uicies accepisset: quod Gellius refert libro XII. capite XII.* Iuranti tibi non crediderunt.] *Quia cum Cicero iuratus, ut mos erat, testimonium in Clodium reum dixisset, iudices tamen eum absoluerunt. Pedianus de testium iureiurando.* XX iudices] *Ii, qui te suis sententijs condemnarunt. Plutarchus in Cicerone XXV. memorat, qui Clodium damnarint, XXX. qui ab-*

soluerint. XXXI,] *Qui te, nummis ante acceptis, absoluerunt.* Missus est sanguis inuidiæ] *Profuit nobis ad extinguendam inuidiam, uideri nostrum testimonium non ualuisse. sic & Liuius libro III. 115. Dandus, inquit, inuidiæ est sanguis.* Sine dolore :] *Paruo meo damno, haud magna mea mercede. & μεταφορικῶς dixit, sine dolore: quia bene habet, cum sanguis mittitur sine dolore ægrotantis.*

13

Fautores illius flagitii] *Illi ipsi, qui Clodium absolutum uoluerunt, nunc absolutionem pretio emptam confitentur.* Concionalis hirudo ærarii] *Quæ in concionibus nullum poscendi finem faceret, insatiabilis ut hirudo. &* hirudo ærarii, *quia omnis publica largitio, siue in plebem, siue in quem uelis alium facta, opes imminuit ærarij.*

Comesatores coniurationis] *Catilinæ consortes in coniuratione. quem supra gregem uocauit Catilinæ, pag. 9.* Gladiatoribus] *Cum munus gladiatorium significare uult, gladiatoribus, dicit, ut libro proximo, 22. Quærit ex me, rum consuessem Siculis locum gladiatoribus dare. & Philippica IX. item in epistola Asinij, libro X. fam. & dare gladiatorium, Pedianus dixit, cum subintelligeret, munus.* Sine ulla pastoritia fistula] *Pastores, qui fistula scienter utantur, ita interdum delectant, ut, qui audiunt, influentem sensibus uoluptatem gestu significent. At nos, inquit, populo ita chari sumus, ut ludorum, gladiatorumq; con*

sessu

sessu mirandas ἐπισημασίας, id est significationes da ret, nō ulla pastoritia fistula permotus, sed amore, stu dioq́; impulsus. Trudit : *quòd eius opera futurum speraret, ut ea, quæ Mithridatico bello egisset, confirmarentur. quod tamen, ob Afranij igna uiam, & inimicorum potentiam, consecutus non est. Dion lib.* XXXVII. Auli filium :] L. *Afranium : quem ad petendum sequentis anni Con= sulatum Pompeius trudebat. petijt autem, & obti= nuit. bello Mithridatico legatus Pompeij fuerat. bello ciuili, legatus eiusdem cum Petreio fuit in Hispania. uictum, & post impetratam ueniam arma inferentem Cæsar interfecit.* Auli filium : *sic appellat, opi nor, quòd pater nullo honore, nulla uirtute insignis » fuisset: quasi per contemptum : etiam infra, Auli, in= » quit, filius, quàm ignauus, & sine animo. & 20.* Sed quibus &c.] *Nummis.* Deterioris histrionis] *Histrioni similis est M. Pi= so Consul, sed non boni histrionis : est enim cauilla= tor genere illo moroso, quod etiam sine dicacitate ri= detur. pag. 7 :* Diuisores] *Qui po= pulo pecuniam diuiderent, si Consulem Afranium creasset.* Catone, & Domitio] *Affini= tate coniunctis : nam Catonis sororem habebat Domi= tius in matrimonio. Plutarchus.* Inquiri] *Num domi diuisores haberent.* Cuiusmo= di diuisores haberent] *Legendum fortasse, uel,* Cuius cuiusmodi, *pro, qualescunque, quòd hone stis etiam de causis domi possent diuisores haberi : & in epistolis, quæ familiares dicuntur, lib.* IIII. 53

ubi scriptum est, Cuiusmodi res esset, libri sunt manu=scripti, in quibus legatur, Cuiuscuiusmodi res esset: uel, cuiuscuiusmodi, *igitur legerem, uel,* Cu=ius domi: *ut sit: cuius magistratus domi diuisores habitarent, eum magistratum aduersus remp. facere.* ,, *nam & paulo ante, Consul suscepisse negotium dici=* ,, *tur, & domi diuisores habere. Et in huiusmodi uo=ce alibi quoque reperio factam esse transpositionem literarum, indeq́; similem errorem fluxisse: ut in Ora tore, Numerus non domo depromebatur.* habe=rent: *habitarent, apud magistratus: ut apud Plau* ,, *tum in Bacchidibus: Quis istic habet? & Digestorum* ,, *libro* VIII. *titulo* II. *Quidam Iberus, qui habet post horrea mea. sed Bessarionis, & Caualcantis anti=qua exemplaria,* habitarent. Simul cum lege Aelia iniit,] *Tribunatum iniuit ser=uatis auspicijs ex lege Aelia.* Solutus est Aelia, & Fusia,] *Cum lex ferretur, omnes magi stratus obnunciandi, idest impediendi, potestatem ha bebant. obnunciatio autem lege Aelia dabatur. ergo Tribunus pl. M. Aufidius Lurco legem de ambitu la=turus, ne obnunciatione impediretur, solutus est à senatu & Aelia lege, & Fusia, facto senatusconsul=to, ut ij, qui obnunciādi potestatem haberent ex Aelia lege, & Fusia, moram ne afferrent, quo minus de am=bitu lex primo quoque tempore ferretur: qui obnun=ciasset, eum senatum existimare aduersus remp. fecis se. Sed quæritur ab hominibus non imperitis; cum Lurco Tribunus Aelia lege solutus, quæ de auspicijs erat, obnunciationem non timeret, cur additum sit*

& Fusia. respondetur: quia senatus, quo maturius lex ferretur, sustulit non solum obnunciationem, sed etiam religionem eorum dierum, quibus ferri lex non poterat: cum certi dies essent, quibus legem ferri lex Fusia non sineret. itaque P. Clodius, ut leges & quas uellet, & quo tempore uellet, ferre posset; perniciosa rogatione tam Aeliam legem, quàm Fusiam sustulit. in cuius Tribunatum inuehens Cicero in oratione pro Sestio, Mitto, inquit, eam legem, quæ omnium
» religionum iura, auspiciorum, potestatũ, omnes leges
» quæ sunt de iure & de tempore legum rogandarum,
» una rogatione sustulit. & in Pisonem: Te inspectã
» te, & tacente, à P. Clodio, fatali portento prodigioq;
» reipublicæ, lex Aelia & Fusia euersa est, propugnacu-
» la, muriq; tranquillitatis, atque otij.

Claudus homo promulgauit.] Cũ ironia: quasi non bonum omen possit esse, cum legem claudus homo promulgauit; idq; potissimum sit contra Aeliam legem, quæ auspicia tuebatur. Promulgare autem supra diximus quid significet. hanc legem non opinor esse perlatam: quia infra 16: ita scriptum est: Facto senatusconsulto de ambitu, de iudicijs, nulla lex perlata. Dilata] Quia comitia plures dies abstulissent, uisum est, ut ante lex ferretur.

Pronunciauerit,] Promiserit se daturum. nam candidati nummos tribubus promittebant, si sibi, quem petebant, magistratum demandassent.

HS ∞ ∞ ∞] Scutatos septuaginta quinque. sunt enim sestertij nummi. Debeat] Quotannis quasi tributum pendat.

13:

ἀποθέωσιν] Ego meum Consulatum ita ornaui, atque illustraui præstantissimis rebus gestis, ut eum C. Curio recte ἀποθέωσιν uocarit: quòd quemadmodum clari uiri, magnis meritis in deorum numerum relati, ἀποθέωσιν consequuntur; ita ego mearum actionum amplitudine effeci, ut meus Consulatus, quasi numen quoddam, cum religione colendus esse uideatur. sed uides'ne Tite Pomponi, Consulatum nostrum, si homo turpissimus Afranius Consul factus erit, non iam futurum ἀποθέωσιν, sed fabulis illis similem, quæ de Saturno & Ioue narrantur? quæ ut inanes, & fictæ parui penduntur.

Fabam nummum] Hic antiquos libros uideo dissentire. Bessarionis exemplar, fabam mimum: Caualcantis, famam mimum. ego, nec ita magna literarum mutatione, legendum puto, fabulam numinum: ut ueteres fabulas significet, qualis illa de Ioue cycno, de Saturno expulso, de Minerua è capite Iouis orta, & huiusmodi, quibus poetæ suos libros referserunt: & recte fabulam numinum: ut, quoniam, ἀποθέωσιν, dixit, quasi αὐτίθετον referat. Minus commode fiat:] Ne Quintus frater meus excandescat, quia Legatus cum ipso in Asiá ire nolis. In prouinciam non sim profectus.] Consul cum in prouinciam Galliam ire posset, neglexit. 21: et in epist. fam. 60. 246: & II. uolu. & III. 80. Amaltheo] Attici gymnasio in Epeiro. supra muliebri genere dixit Amaltheam, 7. & ita gymnasium nominauit à multitudine

librorum: quia capra Amalthea, quæ Iouem aluit, fabulosis poetarum carminibus celebratur, quòd altero cornu ambrosiam, altero nectar copiose fuderit. ergo uel à copia nomen indidit gymnasio, quòd legendis in eo libris animum pasceret suauissimo cibo, sicuti Amalthea suo prædulci lacte Iouem pauit: uel ab utraque causa. Contenti erimus,] Amaltheum tuum ornare uelles epigrammatis egregie de me scriptis. ego, quod mittam, nullum habeo. itaque tuis cogemur contenti esse: nam et Chilius abest, & Archias de me nihil scripsit. Petierat enim Atticus, ut, si quid Archias de Cicerone scripsisset, mitteret; itemq́;, si quid Chilius. erat autem uterque poetica laude insignis. Extat pro Archia luculenta oratio. de Chilio supra, pag. 5. Grecum poema.] L. Lucullum Græcæ linguæ peritissimum fuisse, Plutarchus tradit, ut etiã historias græce scripserit: de quibus pagina 19. Ad Cæcilianam fabulam] Vereor, ne Lucullus, quoniam græcum poema pertexuit, nunc græcas etiam comœdias ordiatur Cæcilij poetæ comici exemplo: ut ab eo epigrammata expectare non debeamus.
Antonio] Macedoniam administranti. 6:
Gratias egi:] Scripsi, gratissimum mihi fecisse, quòd te tuaq; negotia ex meis literis humanissime sit complexus. In epist. fam. 62: Vindicaui.] Vltus sum, quia tu quoque raro ad me scribis. Cincius] Hic Romæ Attici negotia curabat. Facere] Construere gymnasium eiusdem nominis in Arpinati: de quo 23. Magna mihi

&c.] *Quintus Cicero iracunde scripserat ad Atticũ.*

14.

Post sortitionem prouinciæ,] *Postquam ei Asia prouincia sorte obuenit. quo perspicuum fit, non eo solum iratum fuisse Quintum, quia cum ipso Legatus in Asiam Atticus ire nollet.* Visurus] *In itinere, quod in Asiam haberet.*

A' domesticis] *A' sorore tua: quæ cum uxor sit Quinti fratris, animum illius iracundia commotum sedare, tibiq; restituere & potuit, & debuit.*

14:

Integritas, & magnitudo animi tui:] Integritas: *quòd amicitiam cum fide colas.* Magnitudo animi: *quia tuis commodis non inseruias.*

Domesticoq;] *Filiam, filium, uxorem significat.*

15.

Negligenti esse non licet.] *Quo magis tuum consilium desidero.* Propter ambitionem] *Vt honores consequerer.*

Dignitatem] *Partam ex honoribus, quos gessi.*

Quòd unà non estis,] *In hoc munere administrandæ Asiæ.* Illa, quæ uiolata,] *Vinculum illud affinitatis, quo coniunctus es cum Quinto fratre, non nihil uidetur esse laxatum: sed rursus astringetur, & in ueterem gratiam coibitis.*

Hæc nostra] *Amicitia, quæ inter nos est, quam sanctissime conseruauimus, eadem semper erit, semperq; à nobis religiosissime coletur.*

Commutabili] *Propter equites à senatu alie=*

natos. Nostros equites] Quòd et ipse, & Atticus erat ex ordine equestri.

Quærentur.] Id enim ad equites pertinebat, qui cum senatoribus, & Tribunis ærarijs lege Aure= lia iudicabant. Infra, 22: Quid uerius, inquit, quàm
„ in iudicium uenire, qui ob rem iudicandam pecuniã
„ acceperit? censuit hoc Cato. assensit senatus, equi=
„ tes bellum. Id] Quòd senatus ita de= creuisset. quod propterea, ut opinor, moleste equi= tes ferrent, quia lege de captis ob iudicandum pecu= nijs equester ordo non teneretur. uide pro Cluentio 48. 49: Neque aperte dicere:] Ne, si quererentur, suam ipsi culpam proderent, & ideo queri uiderentur, quòd acceptæ pecuniæ crimen ad eos pertineret.

15:

Cum auctoritate] quia meam orationem senatus attentis auribus excipere uisus est: aut quia senatum moueri obiurgatione mea sensi. Non ue= recunda] Quid enim impudentius, quàm sena tus æquissimum decretum reprehendere?

Deliciæ] Accipiendum à contrario sensu. nam leuitatem, & impudentiam equitum significat. 23: Asiani,] Asiæ publicani, idest equites. nam om= nes publicanorum societates ex ordine equestri. De censoribus conduxerunt,] A' Censoribus conduxerunt Asiæ uectigalia. nam locandorum ue= ctigalium cura penes Censores erat. & est perelegãs, & usitata locutio, qualis illa ad Sestium, Ego de Cras so domum emi. Perspecta,] In eam

partem, ut equitum ratio duceretur. quod tamen factum non est, Catone contra acerrime pugnante. & ut dicam, quod mihi in mentem uenit, in eas caussas inspicienti, quibus afflicta respublica concidit: ex hac primum radice enatum ciuile bellum uidetur. cũ enim urbs Roma ex tribus ordinibus, senatu, equitibus, & plebe constaret: duobus ordinibus libertatem tuentibus, nulli unquam improbo ciui satis firmæ uires ad opprimendam rempublicam fuissent. itaque in
» oratione IIII. in Catilinam, hanc, inquit, cum equi
» tibus Romanis coniunctionem si perpetuam in rep.
» tenuerimus; confirmo uobis, posthac malum ciuile,
» ac domesticum ad nullam Reip. esse uenturum par-
» tem. Hoc uir prudentissimus non uidit Cato: qui animo optimo & summa fide utens, dum ærarium nimis pertinaciter defendit, equites à senatu alienauit. ita duorum ordinum disiuncta cócordia, euersum est quod erat summum reipublicæ firmamentum. at Cæsar, qui ad tyrannidem spectaret, in Consulatu suo auide occasionem amplexus, equitum, qui à senatu nihil adhuc impetrabant, causam suscepit, effecitq́;, ut tertia debitæ pecuniæ parte senatusconsulto leuarentur. quo facto equestrem ordinem sibi adiunxit: (& iam antea plebẽ tenebat) unde imminutæ senatus opes, & res omnis publica ad tres uiros, Cæsarem, Pompeium, Crassumq́; translata. Vbi sunt, qui, cum eloquentiam in Cicerone laudarunt, ut imprudentem, atque etiam, si dijs placet, ut perniciosum patriæ ciuem insimulant? scilicet ea, quæ consecuta sunt, non uidit: imo uero & uidit, &, ne acciderent, etiam

prouidit. non ille ſenatui auctor fuit, ut equitibus, et-
ſi non æqua poſtulantibus, tamen concordiæ cauſa cō
ſuleretur? non agrarijs legibus reſtitit? cum id agi ui
deret, ut populus beneficio uinctus, à quibus agros
accepiſſet, ad eorum arbitrium leges malas ferret, ue
teres bonas abrogaret. non Pompeium monuit, primū
ut ſocietatem cum Cæſare ne coiret, deinde ne dirime-
ret? quoties ille in his epiſtolis proximam reipublicæ
calamitatem non falſus uates canit? quoties queritur
de auaritia magiſtratuum, de uitijs principum, de ſtul
titia bonorum? illum ipſum, quem tanti faciebat,
quem omnes hiſtoriæ prædicant, Marcum Catonem
» in republica peccantem reprehendit. Orbis (inquit
» 28.) in republica eſt conuerſus, citius omnino, quàm
» potuit. id culpa Catonis. Culpá autem intelligit eam,
quia equites à ſenatu diſiūxerat. quod ipſum officio-
» rum III. aperte declarat his uerbis: Ego cum Catone
» meo ſæpe diſſenſi: nimis enim mihi uidebatur præfra-
» cte ærarium, uectigaliaq; defendere, omnia publica-
» nis negare, multa ſocijs, cum in hos benefici eſſe debe
» remus, cum illis ſic agere, ut cum colonis noſtris ſolere-
» mus; eoq; magis, quòd illa ordinum coniunctio ad ſa
» lutem reipublicæ pertinebat. Et in epiſtola ad Len-
» tulum: Dignitatem illam conſularem, fortis & con-
» ſtantis ſenatoris, nihil eſt quod cogitemus: amiſſa eſt
» culpa eorum, qui à ſenatu & ordinem coniunctiſſi-
» mum, & hominem clariſſimum abalienarunt. Hoc
igitur, ſi ad rerum exitum ſpectamus, grauiſſimum
Catonis peccatum in republica fuit: alterum, quia
Pompeij affinitatem contempſit; ut ipſe dicebat, rei-

publicæ cauſa; ne quando Pompeium minus recta cu pientem aut adiuuare contra legum religionem, aut oppugnare contra ius affinitatis cogeretur. ſed illud non uidit, infringi poſſe popularium ciuium exitioſam potentiam, tanti uiri opibus ad ſenatus auctoritatem adiunctis. cumq; in uno Pompeio, utram in partem ſe dediſſet, magnum eſſe momentum uideretur: fuit præcauendum, ne alienatus à ſenatu, ad eos ſe conferret, cum quibus poſtea coniunctus popularem Cæſaris cauſam firmauit, publicam euertit. perdidit igitur rempublicam Cato non minus, quàm Pompeius, aut etiam quàm Cæſar: ſi quidem euentorum cauſæ non minus, quàm ipſa euenta, conſiderantur. repudiatus enim à Catone Pompeius, filiam Cæſaris Iuliam duxit uxorem. inde in republica nihil iure actum, nihil more, cuncta ad gratiam adminiſtrata, ſocero & genero ſibi inuicem ſuffragantibus. Hæc uiſum eſt ut ſubijcerem, aliena fortaſſe à propoſito, ſed pangebam Rhamberto meo, petenti ut in his commentarijs ſumptam grammatici perſonam quandoque deponerem: cui ſi ſatisfactum eſt, ex illius iudicio ſatis uberem capio fructum induſtriæ meæ. deinde ſexcenti reprehendant, non laboramus.

Metellus.] Q. Cæcilius Metellus Celer, Conſul deſignatus anno legitimo: Prætor enim fuerat Cicerone Conſule, id eſt biennio ante: quod erat ſpatium inter Præturam & Conſulatum legibus conſtitutum.

Qui erat dicturus,] Ego pro qui non dubito quin legendum ſit diu. nam quia Catonis conſuetudinem norat, diutius eum pro ærario contra equi

tes dicturum non ignorabat. Ita locutus est & M. Ce-
» *lius in epistola quadam: Renunciatum nobis erat, Hir-*
» *rum diutius dicturum. prendimus eum: non modo*
» *non fecit; sed, cum de hostibus ageretur, & posset rem*
» *impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit. So-*
lebat autem hoc Cato, ut, cum quid in senatu perfici
nollet, diem dicendo eximeret. Valerius libro II.
cap. V. A' me conglutinatam concordiam.] Concordiam *equitum, & senatus.* conglutinatam *autem in Consulatu. 16. 22.* Ista sunt infirma,] *Meum præsidium est concordia senatus & equestris ordinis. sed quoniam ea minus firma est, munio me amicitia Pompeij.* Video, quid dicas.] *Dicis, cauendum mihi esse, ne Pompeij causa de instituto actionum optimarum cursu deflectam. sed noli laborare: cauebo, quæ sunt cauenda.* Duo enim soli] *Ratio, cur Luceius, cum differre Consulatus petitionem antea cogitasset, postea, statim petere, animum induxit. nam cum duos modo sibi fore competitores uideret, M. Calpurnium Bibulum, C. Iulium Cæsarem; maiorem spem nactus est adipiscendi Consulatus. multis autem competitoribus, petere ipse non esset ausus, qui se non ita gratiosum esse in suffragijs intelligeret.* Cum eo coire] *Cum eo societatem inire contra Bibulum. Luceium enim Cæsar collegam malebat in Consulatu; ut qui non dubitaret, Bibulum optime de republica sentientem suis actionibus aduersaturum. itaque (ut Suetonij uerba recitemus) è duobus Consulatus com-*

petitoribus, L. Luceio, Marcoq; Bibulo, Luceium sibi adiunxit, pactus, ut is, quoniam inferior gratia esset, pecuniaq; polleret, nūmos de suo communi nomine per centurias pronūciaret. qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non ausurum eum in summo magistratu, concordi & consentiente collega; auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi, ac plerique pecunias contulerūt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è republica fieri. igitur cum Bibulo Consul creatus est. Per Arrium] Arrij opera, qui erat utrique familiaris.

16.

Cum hoc] Cum Luceio. ad Cæsarem Consulatu deijciendum. Posse] Quasi difficile esset. Moleste rogo,] Moleste refertur ad personam legentis, id est, cum molestia tua: » quomodo etiam dixit Terentius, Quorum opera suo » quisque tempore usus est sine superbia. non enim intelligit, sine superbia eos fuisse, qui usi sunt, sed eos, quorum opera quisque usus est. Abest] Asiam enim pro Prætore administrabat.

Amantissimus.] De fratre dictum, non de Metello. est igitur apponenda nota, quæ periodū claudit. Metellus] Consul. qui in consuetudine ita non hilaris esset, ut homo non uideretur, sed litus, atque aer, & solitudo mera. Et apparet, hunc Ciceroni amicissimum fuisse, cum unum nominet ex tot amicorum numero. 17.18.22.

Exhaurire] Effundere ex animo meo, ut deinde me non angant. Quanquam ani=

mus, etc.] *Mihi quidem animus non deest in administranda republica: sed quia diutius eam uideo stare non posse, spe destitutus quotidie minus curo.*

Fabulæ Clodianæ:] *Quòd propter sceleris nouitatem non minus nota res esset, quàm quæuis fabula.* Empto, constupratoq; iudicio.] Empto: *quia iudices accepta pecunia Clodium nocentem absoluerunt.* Constuprato: *quia noctes certarum mulierum, atque adolescentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Impositus] *Quasi onus inuitis. L. Afranium intelligit.* 17.

De ambitu,] *Vt, qui nummos in tribu pronunciasset, si non dedisset, impune esset; sin dedisset, ut, quoad uiueret, singulis tribubus* HS *tria millia deberet.* 13. De iudiciis,] *Vt quæreretur de ijs, qui ob rem iudicandam pecuniam accepissent.* 15. Nulla lex perlata.] *Cum & de ambitu, & de iudicijs factum esset senatusconsultum, & ex senatusconsulto promulgatum esset; Tribuni pl. intercesserunt, quo minus lex ferri posset. in quo respublica magnum uulnus accepit.* 13.

Exagitatus senatus,] *A' Tribunis pl. seditiose concionantibus.* Alienati] *A' senatu: quia decreuisset, ut quæreretur de ijs, qui ob iudicandum accepissent.* 15. Ille annus] *Proximus superior, Consulibus Pisone & Messalla.* Duo firmamenta reip.] *Senatus auctoritatem, & ordinum concordiam.*

Per me unum constituta] *In Consulatu:*

» nam in epistola ad Lentulum, Tenebam, inquit, me=
» moria, nobis Consulibus ea fundamenta iacta Calen=
» dis Ianuarijs confirmandi senatus, ut neminem mira=
» ri oporteret, Nonis Decembribus tantum uel animi
» fuisse in illo ordine, uel auctoritatis. Hoc primum
fuit reipublicæ firmamentum, à Cicerone cōstitutum.
ad alterum quod attinet, id est ad ordinum concor=
diam; legimus, & notauimus, quod oratione IIII.
» in Catilinam scriptum est his uerbis: Quid ego hic e=
» quites Romanos commemorem? qui uobis ita summa
» ordinis, consilijq; concedunt, ut uobiscum de amore
» reipublicæ certent: quos ex multorum annorum dis=
» sensione huius ordinis, ad societatem, concordiamq;
» reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atque hæc causa
» coniungit. quam coniunctionem si, in Consulatu con
» firmatam meo, perpetuam in republica tenuerimus:
» confirmo uobis, posthac malum ciuile ac domesticum
» ad nullam reip. esse uenturum partem. Et in e=
» pistola, quæ superiorem prima antecedit: Statum il=
» lum reipublicæ, quem tu meo consilio, ego diuino con
» firmatum putabam, qui bonorum omnium coniun=
» ctione, & auctoritate Consulatus mei fixus & fun=
» datus uidebatur; nisi quis nos deus respexerit, ela=
» psum scito esse de manibus. Et in prima sequentis libri:
» Equitatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te signi=
» fero ac principe, collocaram, senatum deseruit.

Abiecit,] Quo modo senatus auctoritas ab=
iecta? quia facto senatusconsulto de ambitu, & de
iudicijs, nulla tamen lex perlata. nam cum ex sena=
tusconsulto promulgata rogatio esset, intercedentes

Tribuni pl. impedierunt. quo planum factum est, haud magni senatus uoluntatem æstimari. Ordinum: equitum, & senatus. 15. Instat] Adest: quale illud in Pisonem, Instant magnificentissimi ludi. & in Catilinam: Confido pœnā aut instare iam plane, aut certe appropinquare.
Egregius.] εἰρονικῶς. quasi egregius non possit esse Afranio Consule. 17. Iuuentutis] Deæ, quæ iuuentuti præesse creditur: quæ & Iuuentas dicta. unde in libro de claris oratoribus ludi Iuuentatis à Salinatore facti. hæc sacra à iuuenibus instituta, Festus tradit. Non committerentur: dictum eodem sensu, quo ludos committere. quod infra suo loco exponetur. Suis sacris] Sacris Iuuentutis, quibus ipse præesset.
Initiauit.] Argute: nam cum, uitiauit, dicturus esset, iocans in literarum mutatione intulit, initiauit, ne discedere uideretur à sermone de sacris instituto. Menelaus] Lucullus, uitiatæ mulieris uir, ut Helenæ Menelaus.
Ille pastor Idæus] Stuprator Helenæ Paris, à pastoribus in Ida monte educatus, pastorq; ipse diu creditus.

17.

Tam Menelaum, quàm Agamemnonem] Tam Marcum Lucullum, quàm Lucium eius fratrem. Paris, inquit, ille Troianus solum Menelaum affecit iniuria, fratrem eius Agamemnonem separatim nulla re læsit: noster autem Paris Memmius tam Menelaum contempsit, quàm Agamemnonem ante contempse-

rat: idest, qui ante Lucio Lucullo iniuriam fecerat, idem nunc Marcum eius fratrem non dubitauit offendere. sed de iniuria in Lucium illata, quæret aliquis, unde hauriam. unde, nisi ex historiæ fonte? Plutarchus in Lucullo, ἀναβὰς, *inquit,* εἰς ῥώμην, πρῶτον μὲν κατέλαβε τὸν ἀδελφὸν μάρκον ὑπὸ γαΐου μεμμίου κατηγορούμενον ἐφ' οἷς ἔπραξε ταμιεύων σύλλα προστάξαντος. ἐκείνου δ' ἀποφυγόντος, αὖθις ἐπ' αὐτὸν ὁ μέμμιος μεταβαλλόμενος, παρώξυνε τὸν δῆμον, καὶ ὡς πολλὰ νενοσφισμένῳ, καὶ μηκύναντι τὸν πόλεμον, ἔπεισεν αὐτῷ μὴ δοῦναι θρίαμβον. ἐλθόντος δ' εἰς ἀγῶνα τοῦ λουκούλλου μέγαν, οἱ πρῶτοι καὶ δυνατώτατοι καταμίξαντες ἑαυτοὺς ταῖς φυλαῖς, πολλῇ δεήσει καὶ σπουδῇ, μόλις ἔπεισαν τὸν δῆμον, ἐπιτρέψαι θριαμβεῦσαι. *Et in Uticensi:* λούκουλλος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς στρατείας, ἧς ἔδοξε τὸ τέλος καὶ τὴν δόξαν ἀφῃρῆσθαι πομπήιος, εἰς κίνδυνον ἦλθεν τοῦ μὴ θριαμβεῦσαι, γαΐου μεμμίου καταστασιάζοντος αὐτὸν ἐν τῷ δήμῳ, καὶ δίκας ἐπάγοντος.

Liberum non putauit.] *Nihili fecit, liberi hominis loco non habuit. ut illud libro III. in Verrem: Superbia qua fuerit, quis ignorat? quemadmodum is tenuissimum quenque contempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit.*

Nummos uobis diuidere] *Nummos in uestra tribu uiritim diuidere. In Plauti Aulularia magister curiæ argentum diuidit in uiros.*

Traducit] *Ut adoptione plebeius fiat. nam quia Tribunatus plebis patritio homini non dabatur, ideo Clodius, qui patritiæ gentis erat,*

ad plebem transire adoptionis iure cogitabat: ut deinde Tribunus factus, Ciceroni diem ad populum diceret, quod ciues Romanos contra leges occidisset. Infra,
» *Hæc sunt in rep. nisi illud etiam ad remp. putes per=*
» *tinere, Herennium quendam, Tribunum plebis, tri=*
» *bulem tuum, sæpe iam de P. Clodio ad plebem tradu=*
» *cendo agere cœpisse. huic frequenter interceditur.*

Suffragium de re Clodii ferat.] *Suis suffragijs comprobet adoptionem Clodij. quod anno proximo Cæsaris Consulis opera factum est. de quo Suetonius:*
» *Cicerone in iudicio quodam deplorante tempo=*
» *rum statum, P. Clodium inimicum eius, frustra iam=*
» *pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eo=*
» *dem die, horaq; nona traduxit.* Vide *Gellium de iure adoptandi, & arrogandi, libro* V. *Cap.* XIX.

Accepi in senatu, ut soleo:] *Exagitaui in senatu, ut soleo, huiusmodi homines.* 10: 12. lentius: *ignauius, & tardius.* Habere dicit causam promulgatam.] *Bessarionis antiquus liber,* habet dicit: *Caualcantis,* habet ut dicit. *in antiquis libris,* habere, *ego quidem nondum uidi. itaque quod mendosum esse potest, id ut exponam non laborabo. putaui aliquando sic posse corrigi:* ab re dicit censum promulgatum: *hoc sensu: Metellus ait, sine causa censum promulgatum: idest, propositum esse decretum senatus, ut comitia Censorum Consules haberent, quo census haberi posset. in quo imminuit auctoritatem suam: indicat enim cupiditatem Censuræ. dum Consul est, Censores creari nollet; uellet, cum è magistratu exierit; ut*

creari tum ipse possit. confirmat nostram sententiam quod est in epistolæ clausula de censu promulgato: & quod est pagina 20: de eiusdem Metelli cupiditate triumphandi. potest etiam sic: auet, ut dicit: in quo Metellus suam imminuebat auctoritatem, qui promulgatum iri ab Herennio causam Clodianam cuperet, ut pugnare posset: cũ illud idem de Clodio diceret, quod antea solitus esset, sua se manu, si fureret, interfecturum. hoc autem ab eo dici solitum, legitur in oratione pro M. Celio, pag. 50. auet autem cum H scriptum ab antiquis, ex uetustis lapidibus apparet. fit igitur mutatio nulla: siquidem & B pro V in iisdem lapidibus incisam obseruauimus, ut baleas pro ualeas.

Qui Palicano] Quem Palicanus, sicut facit, quotidie probris maledictisq; uexet. Sic Liuius libro IIII. petisse, inquit, uiros domi militiæq; spectatos: primis annis sugillatos, repulsos, risui patribus fuisse: desisse postremo præbere ad contumeliam os: id est, non amplius ad petendum processisse, ne repulsi contumeliam pro honore ferrent. De Palicano in epistola I. Agraria] Lex de agris pag. 18.

Promulgata est]. Proposita: ut intercedat, qui uelit; nemine intercedente, ad populum feratur. A' Flauio: Tribuno plebis. leuis: minimi ponderis, quòd in ea populare nihil sit. 18. agraria, ut opinor; ipsa quoque tribnnitia. aliæ Plotiæ fuerunt, ut de ui, quam Pedianus et Celius in epistola nominat: item ea, qua, ut in Suetonio legimus, C. Cæsar L. Cinnæ, uxoris fratri, reditum confecit. de qua, ut puto, loquitur Gellius lib. XIII. cap. 3.

Qui poterat,] Cui propter opes, & auctoritatem maximis rebus partam, licebat tueri rempublicam, is silet. Togulam illam pictam] Ludit in uestem Pompeij triumphalem: qua, illi concessum est, ut certis diebus uteretur. auctor Dion libro XXXVII. & Paterculus libro II. sensum explanemus. Pompeius remp. non curat, neque ijs ad uersatur, quibus deberet: quæsita gloria contentus, uerbum contra quenquam facere non uult: tacitus fruitur inani gloriola pictæ togulæ. Toga picta imperatores usos in triumphis, Capitolinus docet in Gordiano. Piscinas suas] L. Lucullum, Q. Hortensium designat, homines consulares, magnáq; præditos auctoritate: itemq; L. Philippum; qui non consularis, erat tamen eloquentia, grauitate, honore florentissimus ciuitatis. hi piscinis ita delectabãtur, ut omnem de republica curam uiderẽtur abiecisse: qui non intelligerẽt, amissa republica nec suas piscinas saluas esse posse. hos appellat piscinarios 18: 20. & libro II. 21: Nostri, inquit, principes digito se cœlum putant attingere, si muli barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant. & eodem libro 28. Si erit nebulo iste cum his dynastis in gratia, non modo de Cynico consulari, sed ne de istis quidem piscinarum Tritonibus poterit se iactare. Plura Plinius, Plutarchus, Macrobius, Varro. Responsum] De locatione Asianorum uectigalium. 13:

Patitur.] Diem enim dicendo eximit. ita res nõ perficitur. quod anno sequenti facere conãtem Cæsar Consul prehendi, & in carcerem duci iussit. Gellius,

Suetonius, alij. Nihil decernere] *Est enim prius explicanda publicanorum causa: quã Cato uetat ad exitum perduci.* Etiam legationes] *Puto fore, ut legationes audiri non possint mense Februario, sed ut in aliud tempus reijciantur, dum, quod agitur, de publicanis expeditur. Februarius autem mensis legationibus audiendis dabatur. Ad Quintum fratrem, in epist. fam. Pedianus.*

17:

Ne absens censeant.] *Dicã te uenturũ, ne Censores absentẽ censeant.* Sub lustrũ] *Paulo ante lustrũ: quod fiebat omnibus iã censis. Liuius lib. I. Ser»uius Tullius, cẽsu perfecto, instructũ exercitũ omnem » sue, oue, taurisq; tribus lustrauit: idq; conditũ lustrũ » appellatũ, quia in cẽsendo finis factus est. sub lucẽ, Virgilius dixit: sub horã pugnæ, Suetonius: pro, paulo ante.* germani negotiatoris: *quia negotiatores peregrinabantur: & quanquam censum audirent Romæ promulgatum, reditum tamen quàm maxime poterant differentes, qui à sua re admodum ægre diuellerentur, non nisi sub lustrum ueniebant, ciuibus ferè omnibus iam censis.* germani, *ueri, nimium cupidi, & in lucello supra quàm satis est occupati. unde, germana ironia, germana patria, germani Campani, & huiusmodi apud Ciceronem.* Quod tu soles facere] *Qui hebes in literis non sit, intelliget, opinor, aut subesse mendum in hoc membro, aut in eo, quod huic proximum antecedit, abundare* tam. *restituerem sic, diuinationi si locus esset: Si tã breueis epistolas uelim mittere, quàm tu soles; facile*

te ſuperarem. ſcripto : *ſunt qui reponant* ſcribē do , *ex ingenio ſcilicet : nam antiqui libri , quos qui dem ego uiderim ,* ſcripto . Gallici belli uerſatur metus .] *Hedui & Sequani bellum inter ſe gerebant . ſed quoniam Hedui fratres populi Romani ; propterea de exitu belli Romæ timebatur ; tū, quòd , Heduis uictis , ſummum erat periculum,ne gēs bellicoſa in Italiam irrumperet . Cæſar libro I.pag. 10.*

Fratres noſtri] *Senatus , cognita Heduorum fide , fratres, conſanguineosq; ſæpenumero appellauerat . Cæſar , Plutarchus , Strabo , Tacitus.*

Pugnant] *Cum Sequanis . ad extremum Sequani , Germanis mercede conductis, uictoria potiti . Cæſar.* Heluetii] *Quibus anno proximo ſuperiore Orgetorix perſuaſerat , ut de finibus ſuis cum omnibus copijs exirent : perfacile eſſe , cum uirtute omnibus præſtarent , totius Galliæ imperio potiri . Cæſar initio lib. I.* Prouinciam] *Allobroges , prouinciam populi Romani.*

Conſules] *Afranius , & Metellus : ut citeriorē Galliam tuerentur , ulteriorem bello peterent.*

Vacationes ne ualerent :] *Octaua in An-*
» *tonium , Grauius , inquit , eſſe tumultum , quàm bel-*
» *lum , hinc intelligi licet , quòd bello Gallico uacatio-*
» *nes ualent , tumultu non ualent.* Cum auctoritate] *Qui ſtatuerent , quod ipſis è republica uiſum eſſet . nam erat quandoque legationum genus ſine auctoritate , duntaxat cum mandatis.*

Q. Metellus Creticus ,] *Qui Conſul fuerat cum Q. Hortenſio, & Cretici cognomen aſſum-*

pſerat à Creta deuicta. in quo Plinius & Florus ueritatem ignorarunt. filiũ enim Metelli Macedonici crediderunt. quòd quàm plane ſit falſum, in libro de mendoſa hiſtoria declarabimus. L. Flaccus: qui Prætor fuerat Cicerone Conſule. Saluſtius, Cicero, Plutarchus. τὸ ὠδὶ τῆ φακῆ μύρον: quaſi dicat: duobus clariſſimis uiris, Metello conſulari, & Flacco prætorio non recte Lentulus, qui nullis honoribus commendetur, additus eſt tertius. Prouerbiũ hoc apte uſurpatur, ubi diſſimilia cõmiſcentur. quid enim unguento cum lente? Gellius lib. XIII. cap. XXVIII.

18.

Cum hæc domi naſcantur?] Quid enim aliorum laudationes expectem, cum tantopere lauder à ſenatu? & quaſi ſe excuſat, quia dixerat, Nos duo quaſi pignora reip. quid enim, inquit, externos laudatores expectẽ? Cũ ſermo habetur ijs de rebus, quas in noſtra poteſtate ſitas alij ſine cauſa ſuppeditant, recte uſurpamus, Nobis naſcũtur iſta domi. Agitabatur] Valde Flauius laborabat de agraria lege perferẽda: nihil nõ tentabat. Auctore Pompeio:] Qui agros diuidi uolebat ijs, qui ſub ipſo militauerãt. quo conſilio Afranium & Metellum Conſules fieri curauit. Dion lib. XXXVII. Populare,] Quod populo ualde placet. 17. Præter auctorem:] Præter Pompeium: quem populus diligebat. Secunda concionis uoluntate] Quod ſine ſumma eloquentia fieri non poterat, ut populus contra ſua commoda concionanti aſſentiretur. Tollebam] Tria capita dicebam

& probabam non recte in lege esse posita.

Liberabam] *Persequitur ea capita, quæ tollebat ex lege.* liberabam : *eximebam è lege : possessoribus relinqui uolebam. Flauius autem in lege tulerat, ut priuatis ademptus diuideretur populo Romano; priuatis tantum pecuniæ redderetur, quantum pro eius agri emptione numerassent.* P. Mutio, L. Calpurnio Coss.] *Quo anno Tribunus pl. Ti. Gracchus legem agrariam tulit.*

Publicus fuisset :] *qui cum post eos Consules priuatis esset uenditus, plebi quasi publicum distribui Cicero nolebat.* Syllanorum hominum possessiones.] *Victor Sylla donauerat amicis suis eorum agros, qui Marium secuti contra ipsum arma tulerant.* Confirmabam] *Syllanis possidentibus eripi nolebam.* Publicarat,] *Quia Marium iuuissent.* Neque diuiserat,] *In epist. fam. 203. Volaterrani,*
» *inquit, Syllani temporis acerbitatem subterfugerunt*
» *benignitate deorum immortalium : summoq; studio*
» *populi Romani à me in Consulatu meo defensi sunt.*
» *cum enim Tribuni pl. legem iniquissimam de eorum*
» *agris promulgassent; facile senatui, populoq; Roma-*
» *no persuasi, ut eos ciues, quibus fortuna pepercisset,*
saluos esse uellent. In sua possessione] *Nam in lege Flauius posuerat, ut, quando eorũ agri à Sylla publicati fuerant, publice diuiderentur.*

Vnam rationem] *Vnum illud caput Cicero probabat, de pecunia ex nouis uectigalibus cogenda; qua emptus ager plebi deuideretur. tulerat enim Fla-*

uius, ut uel agri, qui aut tum essent, aut aliquando publici fuissent, uel, si hoc non placeret, alij agri, nouorum uectigalium pecunia empti, plebeijs agros non habentibus distribuerentur. secundum caput Cicero probauit. Ex nouis uectigalibus] Non ex omnibus, (nimium enim id fuisset) sed ex nouis. quæ autem erant noua uectigalia? bello scilicet proximis annis quæsita, nationibus maxime per Cn. Pompeium in populi Romani potestatem redactis. Plutarchus hæc tradit: cum tributa, quæ reipbblicæ pendebantur, quinquagies decies centena millia fuissent, ex Põpeij uictorijs aucto imperio facta esse octuagies & quinquies decies centena millia.

Per quinquennium] Per tot enim annos uectigalia locabantur. Pompeio] Quo auctore lex ferretur. Agrariorum] Hominum de plebe, qui agros cuperent ad egestatem depellendam. Noster exercitus,] Hæc est manus fautorum meorũ. infimi enim et pauperes, ut rerum nouarum cupidi, Ciceronẽ haud omnes amabant, quem scirent in Consulatu acerbissimũ ijs fuisse, qui res nouas quæsierant. locupletes contra in oculis ferebant, cuius uigilantia sublatam coniurationem intelligerent, quam egentes & perditi ciues diuitum fortunis infensi fecissent. Sentinam urbis exhauriri] Cum homines sordidi migrarent in eos agros, quos pecunia publica emptos accepissent. Bello,] Timore Gallici belli, maximeq; Heluetiorum. Refrixerat.] Omissa fuerat. & sane de Flauia perlata nihil extat.

Ille alter] *Alter Consul L. Afranius.*

18:

Ad plebem traducendo] *Ne idem iteremus, uide supra, 17.* Interceditur.] *Legem promulgauerat de Clodio adoptando. ei legi intercedebant alij Tribuni.* Vt opinor,] *Præter hæc opinor, inquit, nihil est, quod ad te scribam de republica.* Illarum Nonarum Decembrium] *Quo die supplicium sumpsit de coniuratis. Pro Flacco: O' Nonæ illæ Decembres, quæ me*
» *Consule fuistis: quem ego diem uere natalem huius*
» *urbis, aut certe salutarem appellare possum.*

Disiungi,] *Primum, quòd moleste tulissent factum esse senatusconsultum, ut de ijs, qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quæreretur: deinde, quòd non impetrassent de inducenda locatione Asiano rum uectigalium. 17.* Piscinarios] *Piscinarum studiosos Hortensium, & Lucullum: uterque enim Attici amicus, Hortensius etiam familiarissimus: ut 39: & Nepos in uita.* Firmiora præsidia] *Cum disiungi uiderem senatus et equitum concordiam; quod mihi speraueram fore firmissimum præsidium; (si quidem eorum sententias, auctoritatemq; secutus, in perditos ciues animaduerterã: ut, ex ea re si qua unquam in me tribunitia tempestas oriretur, senatus & equites pro mea salute pugnaturi uiderentur) ad alia præsidia conuersus, coniunxi me cum Pompeio, & in gratiam redij cum iuuentute.*

Tacuerat:] *Nondum laudauerat eas res, quas ego in Consulatu gesseram. laudauerat autem*

Crassus non libente Pompeio. 9. Ex illarum rerum dissensione] *Quia Pompeio non probarentur quæ in Consulatu gessissem.* In sua ratione] *Ad priuatas opes retinendas.*

Quæ erant in me incitata,] *Propterea quòd acerbe in iuuentutem Cicero erat inuectus.* 10:

Populare ac dissolutum:] *Omnibus do operam ut satisfaciam, ita tamen, ut nihil agam, quod quasi uiro graui minus dignũ reprehendi possit.*

19.

Epicharmus] *De quo Horatius, opinor in epistola ad Augustum:*

» *Dicitur Afranij toga conuenisse Menandro,*
» *Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.*

Inuenit comœdiam Syracusis, ut testatur Suidas: quin etiam hunc locum, quem Cicero adducit, recitat in dictione νήφειν. *item Quintus frater latine usurpauit in libello de petitione Consulatus.* De tuo autem negotio,] *Factum erat senatusconsultũ alijs de rebus, sed hoc additum in extremo, ut liberi populi soluere ne cogerentur.* 23. Pedariorum] *Senatores, qui curules magistratus gessissent, curru in curiam honoris gratia uehebantur: cæteri pedibus itabant: unde pedariorum nomen. Gellius libro* III. *cap.* XVIII. Nostrum] *Qui curules magistratus gessimus.* Me esse ad scribendum] *Me affuisse, dum scriberetur senatusconsultum. nam in senatusconsultis adscribebantur eorum nomina, qui affuissent; eæq; dicebantur senatusconsulti auctoritates. in epist. fam.* 117. &

in proœmio libri III. *de Oratore.*

Auli autem filius,] *Alter Consul* L. A-*franius, Auli filius.* 13. ignauus: *etiam Dion psal lendi, quàm rerum gerendarum, peritiorem fuisse, libro* XXXVIII. *tradit.* miles: *quòd minime mi lites imitaretur, qui & strenui & animosi solent es= se: Afranius autem ignauus, & sine animo. uel, Mi- les, quia cum Pompeio diu militauerat. Plutarchus in Sertorio, Pompeio. Dion lib.* XXXVII.

Aliam rem] *Primo relatum est non de populis li= beris, sed alia de re, ut ex ipso senatusconsulto potes intelligere: deinde ex sententia Seruilij additum est il lud, ne liberi populi cogerentur soluere. quòd si de populis liberis primo actum esset, ego, qui scirem à Sy cionijs pecuniã tibi deberi, tua causa repugnassem, ne que scribendo affuissem.* 23. À P. Ser= uilio filio,] *Viuebat enim pater P. Seruilius Isauricus. sic ad Quintum fratrem libro* II. *carpe= » batur Pompeius à Bibulo, Curione, Fauonió, Serui= » lio filio. & ad eundem libro* III. *P. Seruilius pa= » ter significat, ualde te sibi gratum fecisse, quòd de sua » uoluntate erga Cæsarem diligentissime locutus esses. & ubi patri & filio prænomen idem esset, additum est, pater & filius, ut internoscerentur: ex quo in his epistolis sæpe, Quintus pater, Quintus filius.* I

In postremis] *quia, qui curulem magistra= tum gesserant, ij, si à Censore nondum in senatum lecti essent, iure tamen magistratus in senatum introi bant, & dicendæ sententiæ ius habebant. Gellius lib.* III. *cap.* 18. Conuentus] *Recenti*

re homines conueniebant, ut inducendi ſenatuſcon=
ſulti rationem inirent, quòd illud, De populis liberis,
additum eſſet cum iniuria, damnoq; multorum. poſt=
ea conuenire deſierunt, cum intelligerent immutari
non poſſe. Idem pag. 20. Tuis blan=
ditiis] Quando iudicio cum ijs agere non potes, im
pediente ſenatuſconſulto proxime facto.
Nummulorum aliquid] Attico enim Sicyonij de
bebant. 7. 27. Homini Attico] Tibi. ludit in
cognomen Attici. De ſuis hiſtoriis]
De bello Marſico græce ſcriptis. Plutarchus.
Barbara quædam, & obſoleta] Non Attica, ſed
barbara, & nimis antiqua. Tertium poe
ma] Tertium opus de Conſulatu meo, uerſibus con
ſcriptum. primus enim commentarius græce compoſi
tus, alter latinus, tertium poema. Τίς πα
τέρ᾽ αἰνήσει?] A' filijs patres laudantibus, quòd ip
ſi laudabiles non ſint, tranſtulit Cicero ad ſe ipſum
laudantem, quaſi qui non laudaretur ab alijs. Plu=
tarchus in Arati principio dilucide exponit, & ait eſſe
τὴν παλαιὰν παροιμίαν.

Quod potius ſit,] Quod ſit laudabilius no=
ſtro Conſulatu.

19:

Secus eſſe dictum] Scripſerat enim Atticus, ſe
putare, Quintum & Romæ, & in itinere de ipſo mi=
nus commode locutum. 14. Epiſtolam
reddidit,] Reſcriptam ad eam, cuius initium eſt,
Magna mihi. Iniucundius] De diſcor
dijs Quinti & Pomponiæ. Moderatiſsi=

mum fuisse] *Quòd ea moderatissime tuleris.*

Neque de statu nostræ dignitatis est recedendum:] *Recederem autem, si susceptam de rep. curam abijcerem. Responderat Atticus ad illud, Vtor Pompeio familiarissime, quod est pag. 15.*

Neque sine nostris copiis] *Non debeo Pompeij amicitiam tanti facere, ut ueteres amicorum copias negligam. sine quibus intra alterius præsidia uenire, idest uni Pompeio me totum credere, tutum est. sic igitur faciam: firmabo, ut institui, meas opes amicitia Pompeij: & tamen, quia non unius fidei sunt omnia committenda, ueterum amicorum præsidia nõ dimittam.*

20.

Et is, de quo scribis,] *Manifestum est, Cn. Pompeium intelligi.* Nihil non summissum, atque populare.] *Verbum enim non faceret, quod quenquam de populo possit offendere. quo minus expectare ab eo constantiam, & animi firmitudinem debeo. ergo non committemus, ut sine nostris copijs intra illius præsidia ueniamus.*

Fluctuantem sententiam confirmasem,] *Cum eius animus in tuenda republica nutare interdum uideretur, confirmaui.* A' spe malorum.] *Sperauerant enim improbi homines contentionem mihi fore aliqnam cum Pompeio ex illarum rerum, quas in Consulatu gesseram, dissensione. 18.* Ad mearnm rerum laudem] *Tantum abest ut propter eas res à me dissenserit, ut eas etiam in senatu non semel, sed sæpe laudarit. 18:*

Nullam rem tanti æſtimaſſem.] *Nihil mihi tanti fuiſſet, ut cum eo me coniungerem.*

Bonos uiros] *Quos paulo ante ſuas copias uocauit.* σπάρταν] *Rempublicam, quam ſemel tuendam ſuſcepi, nunquam deſeram. adagium eſt in Suida, & Plutarcho, σπάρταν ἔλαχες, ταύτην κόσμει: de ijs, quibus cum fortunæ munere contigiſſet ut Spartæ naſcerentur, degenerare à tam nobilis patriæ teſtata uirtute ſine magno dedecore non liceret.*

Poſt Catuli mortem] *Perierat non multo ante: nam Conſulibus Piſone & Meſſalla, anno proximo ſuperiore uiuebat: ut pagina 11: & apud Plutarchum in Craſſo.* Hanc uiam optimatum] *Rectam rationem in republica.*

Nec comitatu] *Scribit Plutarchus in Craſſo, Ciceronis, Catuli, Catonis fuiſſe quandam in defendenda libertate ſocietatem, & conſenſionem.*

Phinton] *Poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas.* Οἱ μὲν παρ' οὐδὲν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.] *Iambicus ſenarius. latine ſic: Alij quidem prope nihil ſunt, alijs autem nihil curæ eſt. qui me, inquit, recta ſentientem adiuuare, & in optimatum uia pergentem forſitan ſequi uellent, infirmi ab auctoritate non poſſunt: & qui poſſent, negligunt.* Piſcinarii] *Hortenſius, & Lucullus; quos Ciceronis, noui hominis, dignitas angeret. 17.* A' curia] *Sæpe curiam pro ſenatu, forum pro populo ponit, figura grammaticis obſeruata. A' curia igitur, à ſenatu. ego me, inquit, ad popularem rationem non dabo, ut Pompeius, ut*

Cæſar, ut omnes non boni ciues. ſenatui ſemper ita affixus hærebo, ut nulla res diuellat. Rebus meis conſentaneum:] *Ne diſſentiam à me ipſo, qui in Conſulatu meo nihil geſſi non auctore ſenatu.* Non multum ſpei eſt in ſenatu:] *Vt ſenatus factum ſenatuſconſultum de liberis populis inducat. 19. 23.* Iam,] *Nam initio fuerant, qui quererentur: quod epiſtola » proxima dixit: Conuentus, qui initio celebrabantur, » iandiu fieri deſierunt. 19.* Alia uia] *Quando in ſenatu ſpes non eſt.* Ad quos pertineret,] *Non animaduerſum eſt, illud, De populis liberis, addi ſine multorum detrimento non poſſe. 23.*

20:

Partim maleuolentia,] *Sunt in ſenatu, qui odio proſequantur eos, ad quos intelligunt ex ſenatuſconſulto rei familiaris iacturam peruenire: itaque, ne inducatur, pugnabunt.* Opinione æquitatis] *Vt ea, quæ recta ſunt, conſtanter tueri uideantur. &* opinione æquitatis, *quaſi non tam de ipſa æquitate, quàm de opinione hominum, & inani quadam ſpecie laborent.* Mediocrius] *Quaſi aperte Metellus oſtenderet, ſe bellum malle, quàm otium.* Auli uero filius] *Afranius Conſul. 13. 17.* Magni noſtri ὑπώπιον.] *Pompeij macula & infamia: quia Pompeij potiſſimum opera ad Conſulatum Afranius peruenerat. 13.* Ser. Claudius] *Frater Pæti. de quo in epiſtola ad ipſum Pætum his uer-*

» bis: Seruius frater tuus, quem literatissimum fuisse
» iudico, facile diceret, hic uersus Plauti non est, hic est,
» quòd tritas haberet aures notandis generibus poeta-
» rum, & consuetudine legendi. Frater autem Clau-
dius Papirij, non germanus (nam eodem uterque ap-
pellaretur nomine) sed aut consobrinus, aut ex ea-
dem matre, diuerso patre, 23. Per le-
gem cinciam licere capere] Iocatur in legem
Cinciam, quæ erat de donis & muneribus. In II. de
„ oratore, Sæpe, inquit, sententiose ridicula dicuntur,
„ ut M. Cincius quo die legem de donis & muneribus
„ tulit, cum C. Cento prodijsset, & satis contumeliose,
„ quid fers Cinciole, quæsisset: ut emas, inquit, Cai,
„ si uti uelis. & in de senectute: Quadriennio post fa-
„ ctus sum Prætor: quem magistratum gessi Consulibus
„ Tuditano & Cethego, cum quidem ille admodum se-
„ nex suasor legis Ciniciæ de donis & muneribus fuit.
„ Et Liuius libro IIII. Quid legem Liciniam excitauit
„ de quingentis iugeribus, nisi ingens cupido agros con
„ tinuandi? quid legem Cinciam de donis & muneri-
„ bus, nisi quia uectigalis iam, & stipendiaria plebs es-
„ se senatui cœperat? Cincius] Hic Attici
negotia Romæ procurabat. 4. Agit ma-
ximas gratias:] De eo, quod ipse tua sponte ip-
sius causa iam fecisti. Tale illud in epist. fam. 31. Om-
„ nino tibi agit gratias: sed idem scribit, meas literas
„ maximum apud te pondus habituras.

IN

IN LIBRVM II. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

21.

E vnti mihi Antium] *Huc se nobiles Romanos animi causa contulisse, legimus in Strabone. aberat autem Roma Antium stadijs* CCCVII, *hoc est milliarijs* XXXVIII. *cum dimidio. nam, ut ait Plutarchus in C. Graccho,* τὸ μίλιον ὀκτὼ σταδίων ὀλίγον ἀποδεῖ. Giadiatores M. Metelli] *Gladiatorum certamina cum alij cupide uiserent, ego cupide reliqui.* Legi enim libenter,] *Quòd & tua essent, & de rebus meis, ideo libenter legi. sed ad genus orationis quod attinet, horridula mihi, atque incompta uisa sunt. &* libenter *quasi diligenter: ut contra non libenter legunt, qui negligenter.* Ornata hoc ipso, quòd ornamenta neglexerant,] *Fortasse imitatus est Terentij figuram ex Phormione:*

Virgo pulchra: &, quo magis diceres,
Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem.

quale etiam uetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes: Ideo bene olere, quia nihil oleret. quod est apud Plautum in Mustellaria. cui sententiæ nō dissimilis illa Varronis in satyra Menipea, quam recitat L. Macrobius lib. III. *Bellaria ea maxime sunt mel-*

lita, quæ mellita non sunt. Isocratis μυροθήκιον,] *Non discedit á tralatione unguentorum, quia dixerat horridula, & olere. Attici oratio quia sine pigmentis, horridior: nitida Ciceronis, quia cum pigmentis.* Eius discipulorum] *Multos docuit Isocrates: quorum notissimi Ephorus et Theopompus; ille ut ingenio tardior, & calcaribus concitandus, sic uita probior; hic ut acrior, & freno coercendus, ita & improbior. Hæc Suidas. Isocratem apud Plutarchum deridet Cato maior, quòd eius discipuli senescerent dicendo, ut apud Ditem causas agerent.* Strictim attigisti,] *Cursim legisti, missum uidelicet ab alijs: (iam enim diuulgatus erat, siquidem & Possidonius eum Rhodi legerat, ut infra proxime) post autem eum, opinor, accepisti, quem ego L. Cossinio dederam.*

Fastidiose] *Cum omnia in eo diligentissime examinassem, usque ad fastidium.*

Ornatius] *Quod homo Græcus uideretur præstare posse.*

21:

Adolescentulorum studiis excitati.] *Quia uidemus adolescentulos eloquentia studio teneri.* Fuit enim mihi commodum &c.] *Licuit enim mihi ad Demosthenis imitationem curare, ut orationes aliquot meæ, de republica in Consulatu habitæ, legerentur.* In senatu Cal. Ian.] *De lege agraria contra P. Seruilium Rullum, Tribunum plebis: quæ extat, sed initiũ desideratur, eamq; » significat in epistola ad Lentulum, cum inquit: Me-*

» *moria tenebam, nobis Consulibus ea fundamenta ide-*
» *cta Calendis Ianuarijs confirmandi senatus, ut nemi-*
» *nem mirari oporteret, Nonis Decembribus tantum uel*
» *animi fuisse in illo ordine, uel auctoritatis.*

Altera ad populum] *Quæ extat. Plinij*
» *uerba hæc sunt libro VII. cap. XXX. Sed quo te M.*
» *Tulli piaculo taceam? quo'ue maxime excellentem in*
» *signi prædicem? quo potius, quàm uniuersi populi il*
» *lius gentis amplissimi testimonio, & tota uita tua Cô-*
» *sulatus tantum operibus electis? Te dicente, legẽ agra*
» *riam, hoc est alimenta sua, abdicauerunt tribus: te*
» *suadente, Roscio theatralis auctori legis ignouerunt,*
» *notatasq; se discrimine sedis æquo animo tulerunt. te*
» *oráte, proscriptorũ liberos honores petere puduit. &c.*

De Othone,] *Pro Sex. Roscio Othone:*
cui plebem Cicero reconciliauit, moleste ferentẽ, quo'd
is legem tulisset, ut equites in theatro separatim à ple
be in quatuordecim proximis ordinibus sederent. Plu-
tarchus in Cicerone, & Plinius libro XII. item in ora
tione pro Muræna, & Pedianus in Corneliana.

Pro Rabirio,] *Pro C. Rabirio perduellio-*
nis reo, ad Quirites. extat. De proscri-
ptorum liberis] *Sylla proscriptorum liberis aditũ*
ad magistratus lege obstruxerat. his petentibus, ut, ab
rogata Syllæ lege, honores capere liceret, Cicero Con
sul dissuasit. Sed operæpretium est recitare locum ex
oratione in Pisonem, quo'd huic epistolæ non parum
» *lucis afferre uideatur. Ego, inquit, Calendis Ianuarij*
» *senatum, & bonos omnes legis agrariæ, maximarũq;*
» *largitionum metu liberaui, ego agrum Campanum,*

» si diuidi non oportuit, conseruaui: si oportuit, me=
» lioribus auctoribus reseruaui. ego in C. Rabirio per
» duellionis reo XL annis ante me Consulem interposi=
» tam senatus auctoritatem sustinui contra inuidiam,
» atque defendi. ego adolescentes bonos & fortes, sed
» usos ea conditione fortunæ, ut, si essent magistratus
» adepti, reipublicæ statum conuulsuri uiderētur; meis
» inimicitijs, nulla senatus mala gratia, comitiorum ra=
» tione priuaui. ego prouinciam Galliam, senatus au=
» ctoritate, exercitu, & pecunia instructam, & orna=
» tam, in concione deposui. ego L. Catilinam, cædem
» senatus, interitum urbis non obscure, sed palam mo
» lientem, egredi ex urbe iussi. ego tela extremo men=
» se Consulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniura
» torum nefarijs manibus extorsi. Qua Catilinam emisi;] Extat. Quam habui ad populum] Extat, & item quæ conse= quentur duæ. Inuocarunt;] Mallem, Indicarunt: ut subaudiatur, coniurationem. indices enim Allobroges Consul Cicero in senatum introduxit. In orationibus: & Salustius. Duæ breues,] Vna, quæ in Rullum ad populum tertia legitur, breuissima: alteram desideramus.

» Libris] Orationibus: ut in Oratore, Nos etiā
» in hoc genere frequentes, ut illa sunt in quarto accu
» sationis. quartam enim orationem in C. Verrem intelligit.

22.

Pulchelli] Clodij pag. 12:

Metellus impedit,] Obstitit enim, ne

plebeius fieret P. Clodius: ut in oratione de Aruspicũ responsis, & pro M. Celio. Non simulat,] Ante causam occultauerat, cur ex patritio plebeius fieri uellet: nunc non simulat: præsefert, ideo se de transitione ad plebem cogitare, ut deinceps Tribunus fieri possit. quod patritio non licet. 17.

In Sicilia] Vbi Quæstor fuerat. Quæsturã autem Aedilitas consequebatur: sed plebeijs hominibus inter utranque interpositus Tribunatus plebis patebat. Clodius autem patritius, quia Tribunatu legibus excludebatur, Aedilitatem se statim petiturum dictitarat: postea, ut Ciceroni diem diceret, plebeius factus Tribunatum petijt, & adeptus est.

Sæpe dictitasset.] Sic Bessarionis & Caualcantis uterque liber. Subaudi, se esse petiturum. omnino abundare uidetur dictio sæpe, cum frequentatiuum uerbum sequatur: sed ferri potest, cum & Matius in epistola ad Ciceronem dixerit, Frequentes uentitasse, pro sæpe uentitasse. Patritiis] Patritij Sergius Catilina, Cornelius Lentulus, principes coniurationis. A' Freto] Quod iacet inter Messanam Siciliæ ciuitatem, & Regium Calabriæ, in extrema Italia. Prodire] Cum summa celeritate usus, præter spem omnium affuerit. Tribus horis Roma Interamnam:] Designat illud tempus, cum Clodius de sacris pollutis accusatus, quòd noctu intrasset eò, ubi Vestales pro populo faciebant; apud iudices testimonio Cassinij Scholæ probauit, se, qua hora diceretur inter sacra deprehensus, Interamnæ fuisse: quod tamen per

ſpicue falſum intelligebatur, quia & Cicero eum, & multi eo die Romæ uiderant, tribus horis ante horam deprehenſionis: ut tum quidem Interamnæ eſſe Clodius non potuerit, niſi ſi tribus horis Roma Interamnam poſſet accurrere. quod cum non poſſet, propter locorum maiora interualla; cauillans tamen Cicero, factum id à Clodio dicit, quia iudicibus probare uiſus eſt, quoniam eſt abſolutus. Item ante:] *Cum noctu introiuit domum Cæſaris, ubi ſacra Bonæ deæ à mulieribus celebrabantur.* Cum iri maxime debuit.] *Cum afficiendus ſupplicio fuit, quòd Bonæ deæ ſacra uiolaſſet. & locatur in ambigua ſignificatione: nam ire obuiam, prodire obuiam proprie ualet; μεταφορικῶς, reſiſtere: ut libro IIII.*
» *Huic obuiam it Cato. Qua ratione & Brutus in qua-*
» *dam epiſtola dixit, Maleuolentiæ hominum in me, ſi*
» *poteris, occurres.* Cum candidatum deducerem,] *Candidatos ad commendationem clari uiri Martium in campum deducebant. Q. Cicero de petitione Conſulatus.* Siculis locum gladiatoribus dare.] *Siculis meis clientibus locũ dare, ubi gladiatorũ certamina ſpectare poſſent. amicis enim, & tribulibus ad ſpectacula locus dabatur: ut in oratione pro Muræna.* gladiatoribus: *cum gladiatores pugnarent. ſic locutus eſt 34. & in epiſt. fam. 164: & in prima in Antonium in extremo, & in nona item in extremo.* Nouos patronos inſtituam.] *Nouos patronos Siculis dabo, quãdo tu, uetus eorum patronus, locum ijs dare gladiatoribus non conſueſti. Et patronus Siculorum Cicero iam*

inde à Quæstura sua Siciliensi. Sed soror &c.] Quia se ipsum designauit, cum dixit, nouos patronos, (nam & ipse Quæstor fuerat in Sicilia) intulit, Sed locum dare Siculis non facile potero, cum soror mea, quæ tantum habeat loci, unum mihi solum ad spectandum pedem det. quasi dicat: poteris igitur tu multo minus, cui consularis soror non est. consularis: uxor Consulis Q. Metelli, quæ propterea loci plurimum in spectaculis haberet. pedem: de pede, qui est in mensura, Clodius intellexit; Cicero uertit ad genus concubitus, quo mulieris utrũque pedẽ tolli significat Ouid. in tertio de arte amãdi:

Melanion humeris Atalantæ crura ferebat.

nec dubitabatur, quin Clodius cũ tribus sororibus rem habuisset. unde illud in epistola ad Lentulum: Qui nõ pluris fecerat Bonam deam, quàm treis sorores.

Non consulare] Obscœnum, minimeq; dignum, quod à Cicerone, homine consulari, diceretur. Male consularem.] Facit enim, quæ Consulis uxorem non deceant. seditiosa:] Hanc fratris Clodij patronum appellauit pagina 12: et, gratia multum posse, ostendit in peroratione orationis pro M. Celio, cum eius opera Sex. Clodium dixit absolutum.

22:

uidetur refrixisse.] Tota res agraria interpellata bello refrixerat, dixit pag. 18.

Molli brachio] Leuiter: tralatione ab ijs, qui pueros erranteis leuiter percutiunt. De populari leuitate] Vt grauiorem se ciuem in republi

ca præſtaret. 20. Bene geſtæ,] *Bello Mithridatico.* Conſeruatæ] *Extincta coniuratione.* Cuius nunc uenti ualde ſunt ſecundi,] *Quòd uictor ab Hiſpanijs ad triũphum deceſſiſſet.* Num tantum] *Quantum tu uideris ſuſpicari, qui me de Pompeij familiaritate obiurgas.* Quàm quæ execaret] *Ciues enim populares, minus rectè ſentienteis, quos alij non ſapientes oppugnarent, ego potius ſtudeo lenire, & artificio quodam ad reipublicæ parteS traducere. ita non uideor improbandus, qui, quod in ciuitate, quaſi in corpore, uitioſum eſt, ſanare uelim potius, quàm execare. Notat nimiam, Catonis maxime, ſeueritatem, quæ reip. noceret.*

Equitatus ille,] *Equites Romani, quos ego cũ ſenatu coniunxeram.* In cliuo capitolino,] *In æde Concordiæ ad radices aſſurgentis Capitolij. qua in æde Conſul Cicero ſenatũ conſuluit, quid de coniuratis deprehenſis ſtatuendum uideretur; cum etiam equites Romanos adhibuiſſet. quod initiũ fuit eius concordiæ, quæ inter equites & ſenatum eſt conſecuta: ut ſupra docuimus, 16:* Te ſignifero, ac principe,] *Cum te quoque, equeſtris ordinis principem, ad eam conſultationem adhibui. ſed perſiſtit Cicero in tralatione rei militaris: & quia dixerat,* equitatus; *intulit,* te ſignifero: *cũ nihil aliud ſignificet, quàm, in ſenatu Atticum, qui principem locum ordinis equeſtris obtineret, cum cæteris equitibus affuiſſe.* Noſtri autem principes] *Principes ciues Lucullus & Hortenſius, pi-*

ſcinarum ſtudioſi. 17. 18 : 20. Muli barbati] *Barba gemina mulos inſigniri labro inferiori, Plinius libro IX. cap. XVII.*

Nolint obeſſe,] *Reipublicæ. & Pompeiũ maxime, ac Cæſarem intelligi, perſpicuum eſt.*

Verius,] *Aequius : ut pro Muræna:* » *Negat uerum eſſe allici beneuolentiam cibo. item Cæſar, Liuius, Virgilius, Horatius.* In iudicium uenire] *Accuſari apud iudices.*

23.

Equites curiæ bellum,] *Indixerunt, ſubaudi : & curiam accipe pro ſenatu : ut ſit continẽs pro contento.* Renunciantibus ?] *Petentibus ut locatio Aſianorum uectigalium induceretur. pagina 15 :* Retinendi ordinis cauſa] *Ne ordo equeſter alienaretur à ſenatu. publicani enim equites Romani.* Facienda iactura] *Fuit ſatisfaciendum equitibus locationis inductionem poſtulantibus, quanquam id cum ærarij iactura fieret.* Conſule in carcere incluſo] *L. Flauius Tribunus pl. Metellum Conſulem in carcerem incluſit, quia legem agrariã perferri non ſineret. alijs tamen Tribunis opem ferentibus, et Pompeio ſuffragante, aliquot poſt horis exiuit. Dion libro XXXVII.* Aſpirauit nemo eorum,] *Maxime equites Romanos ſignificat : quorum opera cum Cicero Conſul uſus eſſet in defendenda republica, poſt alienati à ſenatu propter ſenatuſconſultum de iudicijs, & quia de inductione Aſianorum uectigaliũ minime impetrabant, non modo non concurrerunt ad*

ad opem Metello ferendam, aut iuuandos optimates in seditionis tumultu, sed nec aspirarunt, idest ne animo quidem se fauere indicarunt.

Mercede conductos] Quid ergo, inquies, feremus istos equites, in iudicio pecuniam accipienteis?

Libertinis, atque etiam seruis] Præstat, equites Romanos corruptos & mercede conductos, iudices habere, quàm libertinis & seruis seruire: à quibus contra perditos ciues opem implorare cogemur, si equestris ordinis præsidio priuamur. ἅλις σπουδῆς.] Sat studij: subaudi, positum est à nobis in tuenda ordinum concordia. nunc, ut dies postulat, ita uiuamus: quando iam officio satis, superq; fecimus. Meam tribum tulit honestius,] Tribum ferre dicitur, cui tribus uel magistratum petenti, uel commodum aliquod suffragijs defert. tribus autem Ciceronis uidetur Cornelia fuisse: cum, in ea censos esse Arpinates, Liuius libro XXXVIII. significet. Quàm suam,] Vtranque tulit, sed meam honestius, quàm suam.

Luceii perdidit:] Non tulit tribum Luceij. Et apparet Fauonium magistratum petijsse. nec mirum, perdidisse Luceij tribum: quippe cum Luceius Cæsaris, Fauonius Catonis familiarissimus esset, Cato autem & Cæsar cum natura, tum uitæ instituto dissidentes. perdidit igitur tribum hominis non amici, Ciceronis tulit, qui senatus partes sequebatur, ut Cato, & Fauonius; non populum, ut Cæsar.

Inhoneste,] Cum non haberet, quod in Nasicam dicere posset. turpiter igitur, & inhoneste ac-

cusauit. est autem hic, ut opinor, Scipio ille, quem Q. Metellus Pius adoptauit: cui Nasicæ cognomen fuisse ob eam causam crediderim, quia & pater eius, ut scripsit Dion, & auus, & proauus, & atauus Nasicæ dicti sunt. Consul fuit cum genero suo Pompeio Magno. Moleste] Cum uideatur laudare Fauonium, reprehendit: nam, modeste, lenter, frigide, non uehementer: quod est uitiosum in accusatore. Moloni] Qui Fauonium Rhodi eloquentiam docuerat. Nunc tamen petit iterũ.] Repulsam igitur tulerat priore petitione.

Reip. causa.] Iactatio Fauonij cum excusatione quod iterum peteret: iterum enim petere non sua, sed reipublicæ causa: alioqui post priorem repulsam non fuisse petiturum. Quid agat,] De petitione sua. petijt enim paulo post Consulatum cum Bibulo & Cæsare, sed præteritus est.

Cum Cæsarem uidero,] Qui cum Luceio contra Bibulum coiuerat: ideoq; Luceij omnia consilia, quod ad petitionem attineret, scire poterat. supra 15.

Sicyonii te lædunt,] Qui debitam tibi pecuniam non soluunt. 19. Catoni, & eius æmulatori Seruilio] Quorum opera factum est senatusconsultum de populis liberis. Nondum igitur curulem magistratum Cato gesserat, cum S. C. factum est: supra enim, Illud senatusconsultum » summa pedariorum uoluntate, nullius nostrum au» ctoritate factum. 19. Ea plaga] Illud senatusconsultum non tibi solum, sed multis præterea bonis uiris detrimentum attulit; qui creditam

ante pecuniam ijs populis, quos ſenatus proxime libe-ros eſſe iuſſit, exigere non poſſunt. 19.90.
Deinde in diſſenſionibus.] *Planius ad ſenten-tiam*, ne in diſſenſionibus. *ut hoc dicat: Quando ita ſenatns decreuit, laudemus: nam reprehendentes, qui aſſentiret, non haberemus: fruſtra autem diſſen-tire ſtultum eſt.* Amalthea mea] *Gymnaſium & ipſe Amaltheæ nomine extruxerat Attici exemplo. 13.* Indiget tui.] *Quod attinet ad ornatum, &* τοποθεσίαν *.13:*

Vindicem æris alieni] *Coniuratio Catili-næ propter æs alienum facta, odio maxime credito-rum. recte igitur uindex, & ſeruator creditorum Ci-cero, quia coniuratos occiderat. & uindex duplici-ter ponitur. uindex coniurationis, qui coniurationem opprimit: uindex libertatis, qui libertatem reſtituit: ut hic, uindex æris alieni, qui creditores ſeruat: quod* μεταφορικῶς *dixit in epiſtola ad Seſtium,* » *Non putant ei nummos deeſſe poſſe, qui ex obſidione fœ-neratores exemerit.* » *ſic, ultor Catilinæ, in oratione in Piſonem: & ultor inimicorum, in epiſtola ad Lentu-lum: diuerſe: nam illud pro Catilina, hoc contra ini-micos.* Aere non Corinthio,] *Sen-ſus eſt: Tuſculani & Pompeiani ædificatio magnum mihi æs alienum attulerunt. ſed iocatur in ambigui-tate uerbi: cum æs Corinthium maxime laudaretur.*

Hoc circunforaneo] *Quod ab argenta-rijs fœnerantibus ſumitur, qui tabernas habebant in porticibus circa forum.* Speramus eſſe otium: *uide 17.20.* Prognoſtica mea] *Pu-*

to libellum fuisse, qui prognostica Ciceronis de Republica complecteretur. Ad Octauium.]
Videamus, Octauius hic qui sit, & qua de re agatur: quod arbitror non omnibus patere. Hoc tempore Asiam regebat Q. Cicero, Macedoniam C. Octauius. de quo his uerbis in epistola II. libri primi ad fratrem.
» Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam qua
» sit existimatione Virgilius, qua tuus uicinus C. Octa-
» uius? (sic enim legimus, non Cn. ut patet ex infra
» scripto lapide) Et Suetonius in Augusto: Octauius
» pater ex Prætura Macedoniam sortitus, fugitiuos, re-
» siduam Spartaci & Catilinæ manum, Thurinum
» agrum tenentes, in itinere deleuit, negotio sibi in se-
» natu extra ordinem dato. prouinciæ præfuit non mi-
» nore iustitia, quàm fortitudine: nanque Bessis, ac
» Thracibus magno prælio fusis, ita socios tractauit, ut
» epistolæ M. Ciceronis extent, quibus Quintum fra-
» trem eodem tempore parum secunda fama Proconsu-
» latum Asiæ administrantem, hortatur, & monet, i-
» mitetur in promerendis socijs uicinum suum Octa-
» uium. Macedoniam igitur administranti commendari Atticus cupiebat, cum in ea prouincia negotiorum quiddam haberet: ideoq; & C. Antonio, eandem prouinciam ante Octauium regenti, Cicero eum literis commendauerat. In epist. fam. 62.

Lapis in hortis Colotianis, Romæ.

C. OCTAVIVS C. F. C. NP —
PATER AVGVSTI

TRIB. MIL. BIS. Q. AEDIL. PL.
CVM C. TORANIO. IVDEX QVAE-
STIONVM.
IMPERATOR APPELLATVS EX
PROVINCIA MACEDONIA.

Dedi literas:] *Cõmendatitias. cum ipso enim, ante quàm discederet, nil eram locutus, quia non putabam te negotia in prouincijs habere, (erat autem Macedonia Romanorum prouincia) sed duntaxat in ijs locis, quæ Romanis magistratibus non parent, ut in Epeiro, aut Athenis, aut Sicyone.* In toculionibus] *Manifeste deprauatus locus.*

Ciceronem nostrum.] *Quintum Ciceronem, Quinti filium ex Pomponia Attici sorore. erat autem apud auunculum.* θεῖοι] *Non libenter mecum solet esse Quintus filius, quòd seueritatem disciplinæ meæ non ferat: ut recte me patruũ putet, idest minime indulgentem: quales patrui sunt: nam patres amore uicti filijs sæpe denegare non possunt, etiam quæ sentiant minus expedire. itaque*
» *159. Pater, inquit, nimis indulgens, quidquid ego*
» *astrinxi, relaxat. & pro M. Celio: Fuit in hac cau-*
» *sa pertristis quidam patruus, Censor, magister: obiur-*
» *gauit M. Celium. & apud Persium: Cum sapimus*
» *patruos. apud horatium: Patruæ metuentes uerbe-*
» *ra linguæ.* πιλωσίον. *Librũ Dicæarchi de populis Pelenæis. de quibus Suidas.*

Dicæarchi] *Quem infra suas delicias appellat. Siculus fuit, Aristotelis auditor, philosophus,*

rhetor, geometra. Procilio.] *Qui & ipse multa scripserat, grammaticus doctissimus: cuius scripta fortasse magis Atticum delectabant, quàm Dicæarchi.* Mihi hæredes.] *Obscurus, & forte mendosus locus. neque secus antiqui libri.* Ηρώδης] *Atheniensis, & opinor is, de quo libro* XIIII. Quàm unam literam scriberet.] *Atticus enim literis significauerat, Herodem ad se accessisse, ut scripta sua legeret.* Comminus accessit,] *Venit enim ad te, ut scriptorum suorum molestissima lectione conficeret.* Lollio] *Lollia familia Romæ: & in antiquis libris ita scriptum, non, ut in uulgatis, lolio.* Sanus non es: *non recte sentis.* μεταφορὰ *à corpore ad animum.* Vino: *alij,* Vinio. *placet. nota familia: & Horatius,*

» *Augusto reddes signata uolumina Vini.*

Calendas uenire,] *Quo die C. Antonius, à Q. Maximo accusatus, causam dicere debebat.*

Non uenire?] *Ex Macedonia prouincia redeuntem, quam auare & infeliciter administrauerat. uide pagina 6.* Ita ad me mittunt,] *Ita mihi Romæ scribitur à meis.* Nigidium: *Prætorem.* Compellaturum: *euocaturum, coacturum.* Huc non uenis,] *Quoniam Romam recta proficisceris, nec uis de itinere deflectere, ut in uillas ad me uenias; Romæ domi meæ cœnato; tertio quidem Calendas, si poteris, idest illo ipso die, quo te ad urbem futurum scribis; si minus, utique pridie Calendas.*

Opinor εὐαγγέλια] Opinor mihi debes εὐαγγέλια, quia Valerium absolutum significo.

Valerius] Non uidetur hic esse L. Valerius Flaccus: qui absolutus est Cæsare Consule, ut est in ultima epistola huius libri: nunc autem Consulatũ nondum Cæsar inierat. aut igitur alius Valerius est: aut Flaccus bis accusatus. Defendente.] Mecum. Extat Ciceronis oratio. Attilio] Qui pro Valerio absoluendo prensauerat.

Et Epicratem] Iam non agitur de iudicio Valerij Flacci, sed responsio est ad alteram partem epistolæ ab Attico acceptæ. & Epicratem opinor Pompeium, quasi, omnia tenentem: si quidem eo tempore princeps in republica Pompeius. & infra non semel eum fictis nominibus designat, ut cum appellat Sampsiceramum, Arabarchen, Hierosolymarium, Megabocchum: de quibus singulis suo loco. Suspicor: de absente Pompeio. Eius caligæ,] De Pompeij lasciuia dicit se ex eius caligis suspicari, quibus in urbe solus uteretur, quoniam militare calciamentum erat, non urbanum. Et sanè Pompeius in uestitu, neglecta uulgari consuetudine, inane quiddam amauit ad perspicuitatem. unde illud pagina
» 17. Pompeius togulam illam pictam silentio tuetur
» suam. Et Fauonius Pompeij cultum notauit his uer
» bis: Non refert, qua parte corporis diadema geras.
» quòd candidis fascijs uteretur. Valerius Max.

Vt fasciæ cretatæ,] Ita mihi non placebant eius caligæ, ut ante cretatæ fasciæ non placuerant.

Veteres Romani crura fascijs induebant: sed Pompeius cretatas gestauerat, cum aliorum eo colore nõ essent. reprehendit Cicero P. Clodium in oratione de aruspicum responsis, quòd purpureis usus esset.

κύρου παιδείαν] Cyri architecti doctrinam. & allusit ad Xenophontis librum, qui inscribitur κύρου παιδεία. fam. 102. Radiorum, etc.] Aiebat Cyrus architectus, cum radij oculorum per fenestras latis luminibus egrederentur, eas egressiones non tam esse suaues.

Etenim] Argumentum pro fenestrarum angustijs contra latitudinem. Ab oculis nostris exeunt radij, qui quo longius progrediuntur, eo latius, alter ab altero, disiunguntur: ut ab oculis nostris ad locũ, quem spectamus, fiat radiorum quasi pyramis quædam. & si hunc totum radiorum, idest uisionis cursum græcis literis à principio ad finem notare uelis: in principio, idest in oculis nostris, unde uis oritur uidendi, statues α: extremum, quò spectamus, notabis duabus literis β γ: spatium inane, quod interiacet, quà disiuncti duo radij currunt, duæ item literæ signabunt δ ε. ergo si quis in cubiculo constitutus aciẽ aliquò per fenestram uelit intendere: quo angustior erit aditus fenestræ, eo magis oculorum radios in exitu cohibebit; ideoq; erit illa suauior, quia radios disiungi quàminime patietur; & ut suaues angustæ fenestræ, ita non suaues uastæ. ἡ ὄψις, aspectus, uisionis initium, oculi ipsi. Vides enim cætera.] Vides, cum ita sit, quo iunctiores radij per fenestras exeant, eo illas esse suauiores. lato autem adi-

tu non ita iuncti exibunt: latis igitur luminibus fenestræ non ita suaues. Nam si &c.] Si per simulacrorum incidentias uideremus, & uidendi sensus, ut aiebat Epicurus, è rerum simulacris fieret, in oculos nostros sese inferentibus: sequeretur, ut ipsæ rerum imagines, εἴδωλα quæ dicuntur, non facile per angustas fenestras ingredi, & ad oculos peruenire possent, itaq; in ipso aditu impeditæ laborarent. sed non ita est: neque enim, ut putat Epicurus, uisio fit ex imaginibus rerum ad oculos aduolantibus, sed potius, ut Stoici sentiunt, ex radijs, qui ab oculis ad res ipsas emittantur. si Epicurum igitur sequimur, latæ fenestræ fiant potius, quàm angustæ; ne imagines ingredientes, paruo aditu coarctatæ laborẽt; unde aspectus oculis difficilior. sin Stoicis assentimus: angustæ fiant potius, quàm latæ, ut radij quàmaxime iuncti per eas emittantur: quo iuuari uidetur sensus oculorum. Et apparet, Ciceronem cum Stoicis sentire, quia infert, Nunc &c. Nunc] Positum pro, sed: ut alibi, cum superiora tollit. quale illud, Nunc ut Apelles, in epist. fam. 13: Fit lepide] Contra quàm sentit Epicurus. Illa ἔκχυσις] Illa effusio radiorum per angustas fenestras. iuncti enim egredientes radij, deinde se effundunt. Gellius libro V. cap. XVI. Si reprehenderis,] In ædificio. Ad mensem Ianuarium,] Quo Cæsar & Bibulus Consules magistratum inituri erant. In qua σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον,] Ego tibi, inquit, de republica nunc in utranque partẽ disputabo more Socratico: deinde ad extremum dicã,

quæ mihi placeat ſententia : quo modo ueteres illi So*cratici ſolebant ; qui cum* εἰς ἑκάτερον *diſputaſſent , ad extremum , quid ipſis placeret , exponebant.* Dein*de incipit diſputare .* Agraria *lex promulgabitur : quid agendum ? reſiſtam , an quieſcam ? ſi reſiſto : magnam ſubeo dimicationem ; afficietur iniuria* Pompeius , Cæ*ſar offendetur , uterque popularis . ſi quieſco : hoc quidem eſt deſerere rẽpublicã , nõ ſecus ac ſi in* Solonium, *aut* Antium *abirem . magni igitur conſilij res eſt : ſiquidem in utrãque partem magna inſunt momenta rationum . ſed explica tuam ſententiam* Marce Tulli *: dic aliquando* τὴν ἀρέσκουσαν *. ego , inquit infra , non opinor eſſe dubitandum , quin ſemper nobis uideatur* εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.

Cæſarem] Conſulem *: qui ad uoluntatem perferendæ legis incubuerat , ut à populo gratiam iniret .* Suetonius, Plutarchus. Balbum] Gaditanum *. ſed à* Pompeio *ciuitate donatum : pro quo extat oratio.* Coniungeret.] Alte*rum alteri offenſum reconciliaret . unde triũuiratus ille reipublicæ exitioſus . ſcribit* Plutarchus : *cum* Cæ*ſar* Pompeium *&* Craſſum *diſſentientes uidiſſet , cogitaſſe futurum in primis è re ſua , ſi eos coniungeret : ni faceret , haud ferè quidquam eorum , quæ moliretur , poſſe perficere.* Pax] Quies *: ut illud in ſomnio* Scipionis , Quæſo *ne me è ſomno excitetis , & pax ſit rebus.* ſenectutis otium : *ſummum otium : quale ſenibus eſſe ſolet : qui ferè nihil curant.*

24 :

Κατάκρισις] Sanctio *. in tertio enim libro*

de Consulatu meo quasi sanctione quadam me ipse ob strinxi reipublicæ, cum Calliopen induxi præscribentē mihi, quid agerem. εἰς οἰωνὸς] Homeri locus Iliadis libro XII. de Hectore auguria contemnē te, & unum esse optimum augurium affirmante, cer tare pro patria. Ambulationibus compitalitiis] Quia scripserat Atticus, se pridie Com pitalia cum eo futurum. Compitalibus igitur, dū alij ludis operam dabunt, nos hæc ambulātes conferemus. De die compitalitio Macrobius lib. I. Sat. Varro de lin gua lat. Cicero in Pisonē, & ad hunc libro VII. 105: Rogat] Vt uenit ad nos. matrem: Attici: quæ uixit annos XC. Nepos in uita.

Serapionis librum] De geographia: de qua Cicero scribere cogitabat. uide 27. Transigas.] Conficias: numeres pecuniam pro rebus, quas ab ipso emimus. In eo, quod ostenderat,] Ostenderat se haud immenso pretio contentū fore. Male empta] Nimio empta, Reddi: Titinio. Voluntate Pomponiæ] Non igitur solus Cicero, sed cum Quinto fratre, aut cum Pomponia fratris uxore eas res de Titinio emerat. Nummi potius reddantur,] Si ea, quæ male empta sunt, Pomponia reddi non uult: solue Titinio pecuniam uel quantam petet: prorsus ex plica rem, ne scrupulus ullus, aut negotij quidquam supersit. scrupulus: negotium, aut molestia ex infecta re. Ad Tigranem?] Legatus ad Tigranem Armeniæ Regem Clodius? 26: 27.

Syrpię conditione:] Antiquus liber

Bessarionis, ſyrpę conditiones, *utrunque obſcurum, & fortaſſe deprauatum.*

25.

Tempus illud;] *Cum aberit Clodius.* Quintus noſter] *Qui Aſiam regebat.* In otio conſederit,] *Tum explicatus, ut ſperamus, adminiſtratione prouinciæ, imperio tertij anni terminato.* Sacerdos Bonæ deę] *P. Clodius: qui muliebri ueſtitu ad ſacra Bonæ deæ acceſſerat, quo iure ſacerdotes ſolent. ironia.* Cuiuſmodi futurus ſit] *Nihil enim acturus contra me uidetur, qui de legatione ad Tigranem cogitet. itaque nihil impedit, quo minus liberam mihi legationem liceat ſumere.* Sciri poſsit: *hoc abeſt à Beſſarionis antiquo libro. Caualcantis autem exemplar ſic: Sacerdos bene de te cuiuſmodi futurus ſcius ſit. uulgata lectio ſententiam habet non abſurdá: ſed cum in manuſcriptis libris aliam ſcripturam uideam; uenit in mentem ſuſpicari, ne quis ex ingenio locum reſtituerit.* Quo'd à me ipſo non deſciuerim.] *Quo'd de ueteri meo defendendæ reipublicæ curſu gratiæ cauſa non deflexerim.* Magnum opus eſt:] *Quia ſunt difficiles res ad explicandum.* 27. Præter quercum Dodonæam] *Si quercus eſſent in Terentiæ ſaltu, ut in Epeiro tua ſunt iuxta Dodonam ciuitatem; ego Epeirum ipſam mihi uiderer in Italia poſſidere. cætera nō minus abunde ſunt, quàm in tuis Epeiroticis poſſeſſionibus: quæ hoc uno præſtant, quo'd proximas habent nobiles illas quercus Dodonæas, quæ uocales olim fuiſ-*

ſe dicuntur. præterea nihil eſt in tota Epeiro, quod ego in hoc ſaltu non habeam. Herodotus lib II.

Vectium.] *Chryſippum Vectium architectum, Cyri architecti libertum: de quo in epiſt. fam. 102.* Palæſtræ Palatinæ,] *Quæ erat in Ciceronis domo Palatina. de muro enim, quem reſti tui uolebat, ſpectabantur ij, qui ſe palæſtra exercebát.*

Pomponiam & puerum] *Ipſe enim conſumere æſtatem in itinere cogitabat, ſumpta libera legatione.* puerum, *Quintum Ciceronem Quinti filium ex Pomponia.* In timore ruinæ: *propter infirmitatem muri, de quo palæſtra ſpectabatur.*

Aegyptum] *Fore uidebat, ut Cæſar Conſul Legatum mitteret ad ſanciendam cũ Ptolomæo Aegyti Rege ſocietatem. eam legationem & ſibi deferri cupiebat; & tamen uerebatur, ne alieno reipublicæ tempore diſcedentem infamia conſequeretur. Cæſar libro III. de bel.ciu. 192.* His mittentibus,] *Cæſare & Pompeio legationem deferentibus: quibus Ciceronis diſceſſus uoluptati futurus eſſet, quòd, abſente reipublicæ patrono, ipſi ſe omnia ſperarent ex libidine adminiſtraturos.* Αἰδέομαι] *Homeri uerſus de Hectore.* Πουλυδάμας] *Conuitium Catonis timebo, ut Polydamantis Hector, ſi certamen cum Achille recuſaret.* ἰλιάδος χ.

Excipiamus,] *Quod ad Aegyptiam legationem attinet, ne properemus, ſed excipiamus, et expectemus, num deferatur.* Contulerit] *Quòd Pompeij conſilia probe noſſet ob intimam familiaritatem. itaque pagina 32: Velim, inquit, ex Theo*

» phane expiſcere, quonã in me animo ſit Arabarches.
» cum eo loco Pompeium deſignet. & 73: Pompe=
» ius mihi uidebatur in Hiſpaniam iturus. id ego mini=
» me probabam: qui quidem Theophani facile perſuaſi,
» nihil eſſe melius, quàm nuſquam illum diſcedere. er=
» go Græcus incumbet. ualet autẽ auctoritas eius apud
» illum plurimũ. Hic eſt Theophanes ille Mitylenæus,
» de quo his uerbis in oratione pro Archia: Quid no=
» ſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæqua
» uit? non'ne Theophanem Mitylenæum, ſcriptorem re
» rum ſuarum, in concione militum ciuitate donauit?
& Plutarchus ſæpe. se deſtitutum,]
A' Cæſare: cuius opera Conſulem ſe deſignatũ iri ſpe=
rauerat, propterea quòd ei Conſulatum petenti ſuffra
gatus erat: ut eſt pagina 25: Nepos]
Cum Q. Metellus Nepos proficiſcatur, quem opinio
erat in locum Auguris mortui petiturum; cuinã Au=
guratus deferetur? Et innuit, Nepotem certum Augu
rem fuiſſe futurum, niſi Roma diſceſſiſſet: cur? quia
fratris in locum ſurrogari æquum erat. perierat enim
Q. Metellus Celer Augur; ut ex oratione in Vatiniũ
cognouimus: Nepos autem & Celer fratres uocantur;
ut libro V. epiſt. fam. Proficiſcitur,] In
Hiſpaniam ex Prætura, Proconſulis tamẽ titulo: itaq;
eum Plutarchus appellat in Cæſare. Defe
ratur.] Delatus eſt P. Vatinio. legimus in oratio=
ne contra ipſum. Capi poſſum.] Si
enim iſti Auguratum mihi deferrent, captus benefi=
cio diſſentire ab ijs in republica non poſſem. nondum
enim erat Augur Cicero, nec fuit niſi poſt reditum ab

exilio. quanquam in epistola, quam scribit ad Catonem, dicit se Auguratum neglexisse: sed scribit ad Catonem, idest ad hominem seuerissimũ, ab omni prorsus ambitione alienum. videte ciuitatẽ meam.] *Hemistichium ex ueteri poeta, in miserabilem ciuitatis aspectum.* Quæ putaui esse præclara] *Magistratus, & honores.*

Expertus sum] *Quia summi honores summa cum laude gesti, mihi tamen, ut uideo, contra perditorum conatus præsidij minimum attulerunt. iã enim, equitibus à senatu alienatis, cum Q. Catulus & Q. Metellus, duo fortissimi reipublicæ propugnatores, obijssent; Pompeij, Cæsaris, & Crassi facta coitio esset; Bibulus Consul, armis foro pulsus, domi se teneret; senatus duces non haberet; afflicta langueret optimatum causa; non dubie Cicero impendentem exilij sui calamitatem suspiciebat.* cum omnibus Musis rationem habere] *Prorsus me literis dedere.* Rescribe certius] *Num ita grauiter laboret, ut desperetur.* Quid de P. clodio] *Num legatus ad Tigranem proficiscatur.*

26.

Fluctus numero] *Quod ab ijs fieri solet, quos ipsum nihil agere delectat.* Lacertas] *De terrestribus lacertis absurdum est intelligere: in quem enim usum caperentur? de piscibus recte acciperem: quanquam Plinius, Celsus, Martialis uirili genere lacertos scribunt: ego non uideo, quid repugnet, quo minus & lacertas scribi possit. nam si ad*

differentiam fit mutatio; cur non eadem fit in alijs no= minibus, quæ & terrenis bestijs, & aquatilibus com= munia sunt? ut, cum dicimus, Canis, Lupus, Leo, no= mina sunt terrestrium animalium, sunt item piscium; nihil tamē ad differētiā mutatur. huiusmodi sexcēta.

Serapione et Hipparcho] *Qui scripserant περὶ τῆς γεωγραφίας.* ὁμειδεῖς,] *Nam & de montibus, & de fluminibus, & de situ ur= bium, aliaq́; huiusmodi sæpius iteranda. quo fit, ut cum eædem res ferè semper occurrant, uarietate ora= tionis distingui uix possint.* Tyrannio] *Qui & ipse scripserat τὰ γεωγραφικά.*

Quin etiam dubitem] *Placeret*, qui etiam: *hoc sensu. Vide, quàm sim complexus otium, ut, qui antea peregrinari statueram, & in ea peregrinatio= ne aliquid scribere τὸ γεωγραφικὸν, nunc quando= que cogitem, omisso peregrinandi consilio, Antij con= sidere.* Qui etiam dubitem: *cui etiam aliquando ueniat in mentem Antij considere.* Hoc tempus] *Quod ponere statueram in peregrinatio= ne.* Buthroti] *Procul à strepitu re= rum urbanarum.* Proxima est] *Si= millima est, quod ad solitudinem, & amœnitatem attinet. Iterat idem libro IIII. 59. his uerbis:* » *Scito Antium Buthrotum esse Romæ, ut Corcyræ illud tuum. nihil quietius, nihil alsius, nihil amœnius.*

Vatinium] *Tribunum plebis, Cæsaris Con= sulis ministrum in seditionibus.* Vigin= tiuiris] *Quos Cæsar, perlata lege agraria, ad æsti= mationem agri Campani creauerat: cum insuper quin*

que creasset, qui æstimatum diuiderent. 27.135: & *Dion libro* XXXVIII. Vnum esse saluum] *Caualcantis liber,* uiuum est sægium. *Bessarionis,* uiuum est segium. *uulgata lectio lumen interpretationis non desiderat, cum sententia pateat.* πολιτευτέον: *Republicæ opera nauanda, in literis uidelicet, & libris, doctissimorum hominum exemplo.* ἀνέκδοτα] *Vel, recondita quædam, quæ in apertum non proferantur, tibi uni pateant: uel, qualia nemo hactenus edidit.* Theopompino genere] *Theopompus in historijs suis hominum mores aspere accusabat.* πολιτεύομαι,] *Opera, quam nunc quidem, Antij dum sum, reipublicæ nauo, hæc est, odisse improbos.* De Quinti fratris negotio,] *Quod Q. Ciceroni Asiam regenti à populo Romano in sumptum debebatur, id sibi ille denario, id est Romana pecunia, non cistophoro, qui nummus erat Asiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquæ spes sit denarij, an cistophoro contenti esse cogamur. Pompeianum appellat, quòd in Asia magnam pecuniam Pompeius in cistophoro habebat, quæsitam quo tempore in ijs regionibus contra Mithridatem bellum gessit: è qua pecunia Quæstores numerari Quinto uolebant, tantundem ipsi postea Pompeio Romæ denario numeraturi.* 32.

26:

De muro] *Palatinæ domus.* 26.
Aliud quid? etiam.] *Aliud quid est, quod ad te scribam? unum hoc reliquum est. quando te profici-*

sci &c. sic locutus est pagina 8. & 34. & 324.

Quem non amabam,] *Forte, Pompeium: quem amare desierat, quòd Clodium ad plebem tra=duxisset.* 28: *De Publio: Clodio.*

Legatione] *Ad Tigranem.* 24: Quid sit acturus.] *Num ea sit usurus. nam paulo post: Quam si ille contemnit, spectaculum egregium.*

In hominem] *Tolle præpositionem* IN, *sen=tentia patebit.* Amissurus.] *Cum le=gatus longe gentium abiret: qui plebeius uideretur es se factus, non ut inani legationum munere tempus consumeret, sed ut Romæ plebis negotium gereret.*

Patritios salutare] *Vide Clodi, quàm non sa=pienter egeris. Armenij Reges Romam uenire solent, ut patritios salutarent. tu autem, patritius cum esses, transire ad plebem uoluisti, quam ob causam? ut ipse regem Armenium ires salutatum.* Lato=ribus, et auspicibus legis curiatæ:] *Illis ipsis, qui eum ad plebem traduxerunt: Cæsari uidelicet, & Pompeio: quorum alter Consul legem tulerat de Clo=dio ad plebem traducendo; alter Augur in auspicio fuerat.* 29. 120. Legis curiatæ: *qua Clodius ad plebem traductus est, Cæsare latore, auspice Pompeio. pro domo sua.*

27.

Vnus uir] *Cum in domo Cæsaris, Pontificis Ma ximi, inter mulieres deprehensus est.* 7.

In uiginti] *Creatis ad æstimationem agri Campa=ni, cum diuisio tantum quinque uiris delata esset.*

Pisaurensis nebuloni] *Bessarionis liber, item*

Caualcantis : Pisaurensia neptiloni. *alij aliter : nos quammaxime ad antiquam scripturam accedentes, ita putamus esse corrigendum : illa opima ad exigendas pecunias Druso, ut opinor, Pisaurensi, an epuloni Vatinio reseruatur? ut, quæ Clodio promissa fuerat legatio, eam dicat Druso, aut Vatinio reseruari. & est usitata Ciceroni locutio, ambigenti*
» *hoc an illud sit: ut libro I. Nos hic te ad mensem Ia-*
» *nuarium expectamus, ex quodam rumore, an ex li-*
» *teris tuis ad alios missis? & in epistola ad Treba-*
» *tium : Cn. Octauius, an Cn. Cornelius quidem? is me*
» *ad cœnam sæpe uocat. Item in Bruto : Paucis ante*
» *quàm mortuus est an diebus, an mensibus? & li-*
» *bro XII. dicitur Quintum filium uidisse an euntem,*
» *an iam in Asiam?* Bella relegatio] *Non est hoc, Clodium legare, sed specie legationis relegare. Et argute, cum post uerbum* Ieiuna, *adscripturus uideretur* legatio, *ut contrarium contrario redderet, quia dixerat* opima ; *iocum captans repente uertit sententiam, & intulit,* Bella relegatio. *In libro Bessarionis antiquo uideo scriptum esse* Ieiuna tabella relegatio, *tribus uerbis distincte : ut mutationis minimum sit in nostra lectione.* Ad istorum tempora reseruatur.] *Qui enim Clodium nunc ad Tigranem mittunt, ideo mittere uidentur, ut comitijs tribunitijs Romæ ne sit, itaq; petitione Tribunatus excludatur: id autem, ut Tribunatum illi non tam eripiant, quàm ad ipsorum tempora reseruent. quasi arbitratu suo possent magistratus dare, cum uellent.*

Incende hominem] *Incende Clodium contra Cæſarem, & Pompeium, qui eum tam contumelioſe tractent.* Ex Curione] *Cognoſce ex epiſtola ſequenti.* Conſulatum ſibi ereptum] *Sperauerat enim, in petitione Conſulatus uſurum ſe eſſe Cæſaris opibus, qui & ipſe Cæſari petenti anno proximo ſuperiore ſuum ſtudium, ſuamq́; operam præſtiterat. ſed Cæſar ubi ad Conſulatum peruenit, de officio non laborans, Arrium neglexit.* Ereptum : *non quia Conſules eſſent creati, ſed quia Cæſaris promiſſis Arrius deſtitutus iam de Conſulatu deſperabat : cum ſe excluſum non dubie conijceret, Cæſare, Pompeio, & Craſſo ſibi inuicem gratificantibus. 25 :* Megabocchus] *Pompeius : qui in his epiſtolis à Cicerone diuerſis nominibus appellatur; Epicrates, qui omnia teneret; Sampſiceramus, Arabarches, & Hieroſolymarius, hæc loca uictorijs adeptus; Megabocchus, magnus Africæ rex, quia Domitium, & Iubam Syllanis temporibus in Africa uicerat; Bocchus autem in Mauritania, Africæ parte, regnauerat.* Sanguinaria] *Cædis cupida : uel, facilis ad cædem committendam : ex Catilinæ ſanguinarij hominis diſcipli-*
» *na. pagina 9. Concurſabant, inquit, barbatuli iuue-*
» *nes, totus ille grex Catilinæ, duce filiola curionis. &*
» *pagina 13. Noſtri iſti comeſatores coniurationis, bar-*
» *batuli iuuenes.* Inimiciſsima eſt.] *Magno odio Megabocchus eſt huic ſanguinariæ iuuentuti. 27.* Auguratus] *Nam ex ambitione multorum, qui locum Metelli petent, diſſen-*

siones inter istos existent. 25: Quinque uiris] *A' Cæsare creatis ad diuisionem agroru.* 135. *& Dion libro* XXXVIII. Loqui quosdam] *Contra Cæsarem, & Pompeium.*

Naufragia] *Dissensiones, & rixas.*

Exire de naui] *Cum mihi facultas eripiatur administrandæ reipublicæ.* Non abiectis, sed ereptis: *non sponte, sed coactus omitto curam reipublicæ.* E' terra: *ipse extra periculum naufragij. quale illud Lucretij:*

» *Dulce, mari magno turbantibus æquora uentis,*
» *E' terra magnum alterius spectare laborem.*

De muro,] *De quo* 25. 26: Castritianum mendum] *Quiddam significat de Castritio, qui in Asia negotiatus erat: ut ex oratione pro Flacco.*

CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ] *Accipe non de sestertijs maioribus, quæ nulla fuerunt sed de sestertijs nummis: alioqui, nimium summa discreparet ab eo, quod sequitur de HS XXX.* Scripserat,] *Ex Asia prouincia.* HS XXX] *Subduc ad nostratis pecuniæ rationem: scutati erunt septingenti supra quinquaginta: proximi superiores, circiter mille quingenti.* Cicero] *filius meus.* Fratre suo: *patruele, Quinto Cicerone filio.* De Amalthea] *Gymnasio Ciceronis: de quo* 23.

27:

Ante diem XVI. cal. Maii,] *Puta dictum,* XVI. *Cal. Maij. nam idem significat. quasi, decimo sexto die ante diem Calendas Maij: ut tamen inclu=*

dantur Calendæ Maij. itaque in epistola ad Tironem, post diem Nonas Nouembreis constituit ante diem VII. Idus Nouembreis, idest, VIII. Idus Nouembreis. est enim concisa locutio, cum dicimus, VIII. Idus: cum uero, ante diem VIII. Idus, plenior: nam est, ante diem Idus octauo die: ut et qui primus Iduum est dies, & qui extremus, intra numerum recipiantur.

Dedisti,] Eam, quæ pueris exciderat in uia.
Historia dignum: non leue quiddam, aut iocosum, sed serium, & graue: qualia sunt, quæ in historias referuntur. De Publio] Aiebat, Cæsari & Pompeio bilem commoueri, quod à P. Clodio contemni legationem ad Tigranem uiderent. 26:

Mirandum in modum] De quo pag. 33. Venus loquitur, & palam aduersatur adolescens Curio. Reges odisse superbos: qui supra leges esse uellent: Cæsarem, Pompeium, & Crassum. Nec dubito, quin sit hemistichium ex ueteri poeta, cum in illud inspicio, quod legitur libro VI. 93: Tibi ualde solet in ore esse, Grauius autem non contemnere se, & Reges odisse superbos. opinor aliud agamus.] Ego, ex istorum societate ne quid mihi crearetur periculi, timebam. nunc cum & initia uideam dissensionis ipsorum inter ipsos; & iuuentutem audiam hæc ferre non posse: opinor, licet mihi animum à timore liberatum ad alias res traducere. quod idem in epistola superiore dixit, Vna spes est salutis, istorum inter istos dissensio. Historiæ.] Scribendæ, Theopompino genere. 26. Saufeium] Tardum, & negligentem: qualis Saufeius, qui laborem

non fert, uel natura, uel, quia Epicureus, *instituto, & consuetudine. uide* 98. Quoniam putas] *Hoc, inquit, tempore non putas diutius mihi esse manendum in* Formiano *, ut cratere illo fruar, quem scis me in delicijs habere, quod ad potationes aptissimus, & elegantissimus sit.* A' IIII. cal. ad pridie Nonas Maii :] *Verbum* cal. *puto superare, & legendum,* A' IIII. *ad pridie* Nonas Maij: *ut puarto nonas ludi committerentur, pridie desinerent: cum simile ueri sit, eo die* Ciceronem Antij *esse uoluisse, qui ludorum commissionem proximus antecessit: siquidem* Antium *cogitat duntaxat ludorum causa, & erit perelegans locutio,* A' IIII. *ad pridie* Nonas; *ne,* Nonas *inepte iteretur. inculcatam suspicor dictionem* cal. *ab hominibus imperitis, qui desiderari aliquid crederent post* IIII. Ad cal. Iun.] *Vt in senatu adesse possim. qui fere* Calendis *habebatur : ut exemplis infra docebimus.*

28.

Cum Publio dialogos,] *Atticus ad* Ciceronem *scribebat, e* Clodio *se, quæ poterat, in sermone elicere.* Illum uero : *illum autem maxime.*

Βοῶπις,] ἐπίθετον *Iunonis apud* Homerum, *quasi bouinos habens oculos.* Cicero *transtulit ad* Clodij *sororem, tanquam alteram* Iunonem, *quæ cum fratre coire diceretur.* 22. Pacta sunt,] *Promiserat* Clodius Pompeio *, se nihil acturum contra* Ciceronem. 37.38. Non seruantur,] *A'* Clodio. Hierosolymarius : Pompeius, *à* Hierosolymis *capitis.* Traductor ad plebem : *tradu=*

xerat

xerat Clodium . 26 : Putissimis] Luculentis, & splendide scriptis: quibus illum ornaui. unde aurum purum putum. Gratiam retulerit: qui plebeium fecerit inimicum meum.
Nebulo iste] P. Clodius. Cum his dynastis : Cæsare, Pompeio, & Crasso qui omnia possunt.

De Cynico consulari,] Nullam, inquit, non modo in me, sed ne in Lucullum quidem, aut Hortensium poterit Clodius inuidiam concitare. nam Pompeius, Cæsar, & Crassus cum omnia teneant: qui fieri potest, ut ulla nos in inuidia simus, spoliati opibus, & illa senatoria potentia? itaque, quod contra nos agat, Clodius non habebit. Cynicum autem se uocat, quasi Diogenem quendam, seuerum hominem, minime delicatum: illos autem, piscinarum Tritones, quòd ita piscinis delectarentur, ut quasi Tritones in aquis uiuere uiderentur. & placet, ut illud Cynico cum laude dicatur: hac sententia: non modo me, cuius omnes curæ ad uirtutem referuntur, sed ne istos quidem, qui præter suas piscinas nihil curant, poterit Clodius in ullam inuidiam adducere. Quàm potuit:] Subaudi, per publicas rationes. est enim potuit, licuit, debuit, æquum fuit: quale illud pagina 31. » Potuerit intercedi, nec ne, nihil ad se pertinere. » & in » oratione pro domo sua, Senatus aliquid consilij capere potuit. Catonis,] Qui equites a senatu alienauit 17.22: Auspicia] Docet in oratione pro domo sua, Clodium contra auspicia fuisse adoptatum, quia, quo die de eius adoptione lata lex est, Bibulus Augur de cœlo seruauit: & a=

gi cum populo nefas erat, cum de cœlo seruaretur. Idem & in oratione de Aruspicum responsis.

Aeliam legem,] Quæ erat de obnunciationibus: qua Cæsar neglecta, Bibulum collegam obnunciantem armis foro expulit. Suetonius.

Iuniam, & Liciniam,] Quam non seruauit Vatinius, quia trinundini rationem in legum promulgatione non habuit, de quo lex Iunia Licinia sanxerat, & ex oratione V. in Antonium 195: Liciniam uero, quæ legum latoribus, eorumq; collegis, cognatis, affinibus potestatem aut curationem mandari uetabat, diuersam ab hac fuisse, in libro de legibus docuimus. Et ut aliud ex alio, in oratione in Vatinium ita scriptum est: Quæro, postulatus ne sis lege Licinia, & Iulia? corrupte, ut opinor: cum legẽdum uideatur, Licinia & Iunia: de quibus & in oratione V. in Antonium mentio fit, 196.

Cæciliam, & Didiam] Antea Celiam in uulgatis libris, nec aliter in manuscriptis. nos tamen quintum ab hinc annum, Cæciliam, in nostro libro reposuimus, primum ex oratione pro Domo, ubi Cæciliæ legis & Didiæ mentio iteratur: deinde ex libello Consulum: in quo uideo collegas Q. Cæcilium Metellũ, T. Didium Viuium, anno ab urbe condita DCLVI. nisi si quis contra ueritatem plus æquo pugnax, Celiũ, & in Consulum catalogo legendum contendat. quem facile ratio uincit, cum Metellus non Celiæ, sed Cæciliæ gentis cognomen sit. Opinor autem hac lege cautum esse, ut, quæ leges per trinundinum promulgatæ non fuissent, eæ non ualerent. quod ex oratione

pro domo sua 221 : & ex V. in Antonium 195 : cognoscitur. Cæciliã uero Didiã, quæ diuersis de rebus legem ferri uetabat, de qua mentio fit in eadem pro domo sua 224. diuersam ab hac fuisse; facile est conijcere; cum tamen ab ijsdem Consulibus lata sit.

Effuderunt :] *Proiecerunt; ut respublica periret.* Regna &c.] *Hoc aperte in oratione in Vatiniũ: Volo uti mihi respondeas, feceris'ne fœdera Tribunus pl. cum ciuitatibus, cum Regibus, cum Tetrarchis? erogaris'ne pecunias ex ærario tuis legibus? eripueris'ne partes illo tempore carissimas partim à Cæsare, partim à publicanis? Et in epistola ad Lentulũ: Tota interrogatio mea nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius Tribunatus: in qua omnia dicta sunt libertate, animoq; maximo de ui, de auspicijs, de donatione regnorum.* Transeat,] *Inuidia discedet à nobis, & ad eos, qui hæc fecerunt, trãsibit.* habitura : *pro habitatura: ut apud Plautum, Quis hic habet? & in libris digestorum. Habet post horrea mea.* A' Theophrasto] *A' Theophrasti libris de republica. quorum lectione ita delectabatur, ut Plutarchus Theophrastum Ciceronis delicias appellet.* Nostra illa tempora,] *Triennium quod fuit à Consulatu Ciceronis et Antonij ad Consulatum Cæsaris & Bibuli. In epist. fam. 12.* Inuidiosa] *Ad populum: cum senatus opes ex equitum concordia uigerent.* treis homines : *Cæsarem, Pompeium, Crassum.*

28 :

Vatinii strumam sacerdotii διβάφω ue-

ſtiant.] Vatinio Auguratum deferant. 26: ſtrumam: ſtruma tumidum fuiſſe Vatinij guttur, ſcribit Plutarchus in Cic. ſacerdotii διβάφω: ſacerdotium pro Auguratu poſuit et in epiſtola ad Catonē. διβάφω autem, qui Auguratu, maiore'ue aliquo magiſtratu præditi eſſent, utebantur. in epiſtola ad Celium. Qui peccauit,] Cuius culpa conuerſus eſt orbis reipublicæ. 22: 27.

Σοφιστεύειν] Sapientiam quærere, philoſophari, miſſa republica cura. Si ille cogitat,] Si quid ille aduerſus me inimice cogitat. uel corrige: Si ille cogit, at tantum duntaxat nos defendere. ut nihil mutetur, & , Tantum duntaxat, ita dictum ſit, quo modo dicitur, Tantum modo, pro Tantum.

Proprium artis huius,] Quia ſophiſtæ, ſi quis prior in diſputando laceſſiſſet, ulciſcebantur.

Ingratis uectoribus] Pompeiū notat; qui cum Ciceroni ſumme deberet, eius tamen inimicū ad plebem traduxerat.

29.

Τρηχεῖ] Homeri uerba de Ithaca, Vlyſſis patria. Quid, ego inquit, Arpinum te inuitem? quod amœnitate delectare non magis poteſt, quàm Ithaca illa, in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulus, affixa; fortes tamen uiros, non minus quā Ithaca, gignit. Erat autem Cicero Arpinum Formiano, Arpino Romam iturus. ideo dicit, Romæ te fortaſſe uidebo. 27: Negent illi] Cum Cæſar, et Pompeius Clodium ad plebem traduxiſſent, eoq; mox non ſatis amico uterentur, qui etiam delatam ab ijs Arme

niam legationem contempsisset: negabant, illum plebeium esse factum, ideoq; nec Tribunatum posse petere. Hic Cicero indignans, quod regnum, inquit, est hoc? fecerunt, quod iure non poterant: nunc, quia pœnituit, factum negant. sed si Clodius emittat ad me, qui meum hac de re testimoniũ tabellis excipiãt, & obsignent: iurabo, Cn. Pompeium Antij mihi narrasse, in auspicio se fuisse, cum Clodius lege Cæsaris ad plebem traduceretur. Tribunum pl. factum esse] Cum Clodius Tribunus plebis factus erit, tum quid isti dicent? negabunt id fieri potuisse, quia non iure ad plebem transierit? Et quanquam nõdum Clodius Tribunatum adeptus erat, Cicero tamen ut de re, quæ iam sit, quia futurum non dubitat, ita loquitur. Collegam Balbi,] In XX uiratu. Accium enim Balbum in XX uiris fuisse, Suetonius narrat. nec abest ironia: quod, collegam habere Balbum, hominem Gaditanum, Pompeio Magno turbe uideri posset. In auspicio fuisse] Quod Põpeius negabat: cũ tamẽ negare nõ posset. 26: 29:

Commode] Paulo ante, tantum, commodum. Curio meus] Addit meus ad differentiam: quia pater Curio uiuebat, eodem prænomine: quemadmodum pagina. 27: ad eiusdẽ Curionis nomen adscripsit, adolescentem: pagina autem 38. filius. Ista] Leges Cæsaris. quod Clodius in Tribunatu conatus est. Pro domo sua. De illius adoptione] Negat se tulisse ad populum de Clodij adoptione, idest de transitione ad

plebem. nam Clodius adoptionis iure, cum patritius esset, ad plebem transijt. 26: Suum, Memmii, Metelli Nepotis.] Suum: *ipse enim Cæsarem oderat uel patris nomine, qui cum Cæsare inimicitias gerebat. De claris Oratoribus.* Memmii: *hic anno proximo Prætor, cum L. Domitio collega de Cæsaris actis retulit. Suetonius.* Metelli Nepotis: *qui oderat Pompeium propter diuortium sororis Muciæ. 7. & in fam. 60: & in Dionis historia.*

De ruminatione quotidiana] *De occultis consilijs, quæ Cæsar, Pompeius, Crassus quotidiana ruminatione contra rempublicam inirent.* de cogitatione publii: *de rescindendis Cæsaris legibus.*

De lituis βοώπιδος,] *P. Clodij sororem intelligit, quæ tanquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. erat enim seditiosa. 22. 28. 29.*

De signifero Athenione,] *Acciperem de Sexto Clodio, qui fuit operarũ P. Clodij dux, ut Athenio seruorum, nisi tempora repugnarent: si quidem ante Tribunatum nullas turbas P. Clodius potuit commouere, & Sexto Clodio seditionum ministro nõ nisi post Tribunatum usus est. potius igitur accipiendum uidetur de Vatinio Tribuno plebis, qui tum erat Cæsaris Cõsulis quasi signifer contra partes optimatum: ut etiam, ui perditorum hominum incitata, M. Bibulum Consulem, popularibus actionibus aduersantem, in uincula ducere conatus sit. In oratione in Vat.*

Misis ad Cneum,] *Missis à Cæsare Capuã ad Pompeium, agros plebi diuidentem: erat enim XX uir, ut paulo ante docuimus. & infra, Literæ*

» Capuam ad Pompeium uolare dicebantur. 34.

Conuiuii] Quod scripserat Atticus se esse iturum, & , quæ in eo conuiuio literis digna euenissent, omnia Ciceroni significaturum. 30.

ἀσελγοῦς?] Delicatum uocat pagina. 30.

Desederit,] Metaphoram persequitur: ut, quod fluctuauerat, desidat. A' me ferre: habere. Dicæarchum] Scriptorem luculentum. 23. 32. 90. κικέρον φιλόσοφος] Iocatur de se ipso. & πολιτικὸν Atticum appellat, quia Dicæarchũ secutus anteponeret τὸν πρακτικὸν βίον τῷ θεωρητικῷ. 32.

30.

Epistolam] Proximam superiorem intelligit. domum: Romam. regnum uestrũ: iniustam paucorum dominationem. Sileri:] Neminem reclamare iniquis Cæsaris actis.

τηλέπυλον λαιστρυγονίην] Ex Homeri Od. κ. Crassidiuitis] Cognomen à maioribus acceptum, & re confirmatum: quia fuit hic Crassus Romanorũ omnium ditissimus. Consenescit: in dies magis magisq; obscuratur, quia cum Cæsare aduersus patriam coiuerit. Literas ad Sicyonios] Scriptas à Consulibus, ut tibi pecuniam soluant. 19. Quantam] Quia scripserat Atticus se cum M. Bibulo sermonem habiturum, etiam cum Clodia Publij sorore. Ita] Afferens ad me quæ cognoueris ex sermone Bibuli, è colloquio βοῶπιδος. Sampsiceramus] Pompeius, à Regulo in Syria Sampsiceramo deuicto

Strabo. δ' ἀνασκέπτους] Cæsar in Consulatu acta Pompeij sanxerat, legibusq; firmauerat: ut Appianus, & Plutarchus: ideo, ne non satis firmæ essent Cæsaris leges, Pompeius suo nomine timebat: quia senatus haud multis ante annis & Liuias leges, quòd contra auspicia latæ essent, sustulerat. δ' ἀνασκέπτους ergo propter auspicia neglecta. 28.

Ruere] Iracunde furere. 36.

30:

At comparem basilicæ?] At, inquit, basilicā habere me dicam? habeo tribum Aemiliam. Quòd enim basilicæ similem esse uillam suam dixerat; quasi non bona esset comparatio, correxit, & intulit, Aemiliam hic ego habeo tribum, non uillam: quid enim basilicæ comparem? in qua sunt homines multo, quàm in Aemilia tribu, pauciores. neque uero totam tribum significauit, sed Formianos tantum, qui in ea suffragium ferebāt, ut in Liuio legimus lib. 38. quasi dixerit: tantam habeo Formianorum frequentiā, quanta in Aemilia tribu suffragium ferre solet. ὑπερβολικῶς. Contubernalis,] qui totos dies mecum sit. Commodissime] Ni uiderem, te hic à me commodissime expectari, & excipi posse. 28: 29. Fundum Formianum] Qui mihi nunc ex istorum molestia odiosus est. Et tamen illud probem.] probe, & proxime, aggrediemur, esset planius: hoc enim diceret: Et tamen probe illud præstabimus: magnum quid aggrediemur &c.

Quiddam inueniri posset,] Scripserat At-

ticus, inuentum iri quiddam à Cæsare super agrariã re, quod nemo improbaret, nemo recusaret. 31.

Comitiorum dilatione] *Bibulus domo pedẽ non efferens, edictis comitia differebat. neque uidentur hæc fuisse comitia Cõsulum disignandorum (quippe ante Quintilem mensem non designabantur, hæc autem Aprili mense scripta sunt) sed legis agrariæ rogandæ.* Nimirum in Publio spes est] *Afflicta respublica iacet: quam Bibulus erigere non potest, qui se, Cæsaris metu, parietibus tenet. quis igitur eriget? spes iam nulla superest, nisi in Clodij Tribunatu: qui istorum est inimicissimus. ergo, etsi uideo, quæ mihi ab illo tempestas impendeat, fiat tamẽ, fiat Tribunus plebis. Et protulit hoc Cicero cum indignatione; quòd reip. salus in uno posita uideatur, homine omnium perditissimo*. 29: 31.

Ex Epeiro] *Quò Atticus propediem erat iturus ad exigendas à Sicyonijs pecunias.* disputare: *altercari.* ut hoc non sit: *ut mecum non disputet, non contendat.* Tamen seruet remp.] *Sic Bessarionis antiquus liber. itaque nihil muto, & expono sic: Fiat Clodius Tribunus plebis si non aliam ob causam, at ob hanc, ut eo citius tu ex Epeiro reuertare. uerum, ut hoc non sit, idest, etiam si tu reuersurus ex Epeiro non sis, fiat tamen Tribunus plebis, ut rempublicam seruet. in quo spectaculum erit egregium; cum reip. causa pugnare Clodium contra eos uidebimus, à quibus plebeius factus sit, ut cum ipsis rempublicam oppugnaret*. 26. 29:

Te consessore] *Te præsente.* Inge-

mueram] *Ad Sebosi aduentum*. 30:

In montes patrios,] *Arpinum* pergam: *quia iam ante Arpinum ire statuerat*. 27: 29.

Si solus non potuero,] *Arpini si solitudinem non feram, cum rusticis ibi esse malo, quàm in Formiano cum his perurbanis.* Certi nihil scribis: *De aduentu tuo.* Tibi præstoler] » *Sic oratione* I. *in Catilinam: Qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati.* Controuersia Muluiana] *Publicani publica conducebāt. ideo Muluius, cognitor, ut puto, publicanorum publicos agros à priuatis uindicare conabatur, ut publicanorum uectigal augeretur.* Communem causam] *Non præcipuam ipsius, sed & tuam, & communem omnium publicos agros possidentium.* pendis: *pro agro publico. non litigas, ut nihil pendas, sed ut agrum retineas: hæc uero ne pendere quidem uult.* Illius] *Cæsaris.* aliquid: *de agraria re.* Nemo improbaret] *hoc quidem Cæsar ipse dictabat. uide Dionem initio lib.* XXXVIII. 31:

Deinde, ut ego me consoler,] *Maius aliquid ex tuis superioribus literis timueram. nunc ego me consolor: quia, quod scripsisti, neque eiusmodi uideo esse, quod ab omnibus probetur; et id ipsum quod est, contra Cæsarem ipsum esse intelligo: omnis enim expectatio &c.* Deriuata:] *Expectatio illa omnis de agraria re, hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi diuidatur.* Vt dena] *Si dena singulis iugera diuidantur, ut proximis literis si=*

gnificas. reliqua omnis multitudo: *quia* XX. *hominum millia diuisionem agrorum petebant. Appia nus lib.* II. illis: *qui legem agrariam tulerunt.* abalienetur: *id non accidit: quia Cæsar, cum agrũ Campanum intelligeret tantæ multitudini non suffice re, præterea Stellatem campum diuisit. Suetonius.*

Portoriis Italiæ sublatis,] *huius loci senten= tia facile mihi ex Dionis historia patuit. is enim libro* XXXVII. *legem ait à* Q. *Metello Nepote latam esse, ut tributa omnia tollerentur: quòd ea ciuitas & Ita lia uix ferre iam posset.* domesticum: *in Italia.* uicesimam: *aurum uicesimarum in ærario sanctiore ad ultimos reipublicæ casus seruari solitum, scribit Li= uius libro* XXVII. *& erat uicesima tributum, cum de uicenis unum penderetur.* conciuncula: *tri= bunitia.* Pedisequorum: *infimæ plebis, quæ, si quis Tribunus de tollẽda uicesima cõcionaretur, clamo re statim esset approbatura.* Peritura: *ne exigeretur.*

φυσᾷ γὰρ] *Non iam dissimulat, sed, quid sen tiat, præsefert.* φορβειᾶς ἄτερ,] *Est in tibijs ligula, qua exempta, spirant maiore sono.*

Istuc adduci] *Adduci, ut agri Campani diui= sionem, rem turpissimam, & reip. maxime exitio= sam, Cæsari gratificans probaret.* ἐσο= φίζετο,] *Malitiose suam culpam excusabat.*

Probare,] *Cæsar, ante quàm legem agrariam ferret, scriptam in senatu recitauit; si quis quid im= probaret, correcturum pollicitus. præter Catonem cõ tra nemo dixit. Dion libro* XXXVIII.

Actiones ipsum] *Si Cæsar ijs legibus deinde ad*

ſuam potentiam abuteretur, ipſum eſſe accuſandum, ſibi uitio dari non poſſe. Potuerit] *Hic quoque, potuerit, pro debuerit: ut pagina 28.*

Rege Alexandrino] *Vt Rex Alexandriæ Ptolemæus à ſenatu & populo Romano ſocius appellaretur. Cæſar lib. III. de bello ciuili, 192.*

De cœlo tum ſeruaſſet,] *Agere cum populo non licebat, cum de cœlo ſeruaretur. Cæſar tamen, ſeruante Bibulo, leges tulit.* De publicanis] *Quos locationis Aſianæ inductionem poſtulanteis, Cæſar tertia mercedum parte releuauerat. 15: & Suetonius.* Quidquid futurum fuerit,] *Sic & antiqui libri: planius tamen,* Quid futurum fuerit: *ut hoc dicat: quòd Bibulus foro pulſus cum ignominia ſit, ſibi aſcribendum non eſſe: nam etſi legem agrariam probarit, de Bibulo tamen, legem impedire conante, ſe id, quod euenit, diuinare non potuiſſe.* Sampſicerame] *Pompei. 30.* In monte Antilibano] *In longinquis regionibus uectigal dediſſe populo Romano, domeſticum abſtuliſſe? De monte Antilibano Plinius libro V. Strabo libro XVI.* Obtinebis?] *Excuſabis, tueberis, ut homines non reprehendant.* Ingratis animis] *Quorum uitio fit, ut nemo libenter aut libere tueatur rem publicam. qui ſi non eſſent ingrati, ac mecum, ut debebant, conſentirent: non tibi ea liceret facere, quæ peſſime facis: non igitur exercitu Cæſaris, ſed illorum culpa nos opprimes.* Appellantur. *ſed non ſunt.*

In eam partem] *Cõtra tam iniquam paucorum*

dominationem. 32.

Hoc ſtatui, etc.] *Statui, cum Dicæarcho mo=rem geſſerim, etiam Theophraſto ſatisfacere: ideſt, cum agendis rebus multos annos dederim, nunc* τὸν θεωρητικὸν βίον *amplecti, & in ſtudijs acquieſcere.* Ad hanc familiam: *ad Theophraſti ſectam.*

Ad me quoque fuit] *Ad me quoque ſcribens uiſus eſt* πρόσθε λέον, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα: *ut ait Homerus Il.* ξ. *quod Quintus fra=ter in ijs epiſtolis ſibi non conſtaret, qui uideretur de Aſiæ diuturna adminiſtratione modo ſolicitus eſſe, modo minimum laborare.* Manſionem ſuam] *In Aſia, quam pro Prætore adminiſtrabat.*

Annales ſuos emendem,] *De quibus emen=dandis non cogitaret, niſi tranquillo animo eſſet, minimeq; de manſione ſolicito.* De por=torio circunuectionis.] *Cum publicani pro re=bus, quæ circunuehebantur, portorium ſibi dicerent deberi; prouinciales, & negotiatores negarent: pro Prætore Quintus dubia ſententia fluctuans, rem ad ſenatum reiecit.* De conſilii ſenten=tia] *Rectoribus prouinciarum ſuum cuique erat conſilium.* Non deberi: *portorium publicanis.* Græci: *homines Aſiani.* Quid ego de ea re ſentiam: *ut ſciant, me ſentire cum ipſis.*

Si poſſum diſcedere,] *Elegans ſententia, nec tamen hactenus, ut uideo, ſatis nota. neque enim* diſcedere *proprie hic accipiendum, ſed* μεταφορι=κῶς: *quaſi dixerit: ſi poſſum conſequi, ſi hunc exi=tum res habere poteſt, ne Græci cauſa cadant.* Idem

uerbum & Terentius usurpauit eodem sensu: apud quem ita loquitur Geta seruus in Phormione, 139:
» *Modo ut hoc consilio possit discedi, ut istam ducat.*

Satisfaciam publicanis.] *Alijs rebus: cum in hac eorum animos offendamus.* εἰ δὲ μὴ] *Refertur ad proximum uerbum* satisfaciam. *si contigerit, inquit, ut publicanis deinde satisfacere nõ possim: haud tamen in mentem ueniet pœnitere, quòd in hac causa, quæ optima est, uniuersæ Asiæ, & negotiatoribus satisfacere maluerim.* Num etiam de cistophoro] *Quod Quinto fratri Asiæ Proprætori à populo Romano debetur, id uellem denario, idest Romana pecunia, curari. Quæstores autem primo uolebant cistophoro, hoc est Asiatico nummo: nunc etiam id recusare uidentur. 26:*

Illud ne quidem] *Ne illud quidem, postulat consuetudo latine loquendi: sed &, Ne quidem, apud hunc ipsum alibi notauimus.* Quod extremum est.] *Vt numerentur nobis cistophori, summa Quæstorum iniuria, qui cogant nos Romæ uti Asiana pecunia.*

32:

Maritimum hoc] *Formianum: quò expectatus uenire noluisti.* Sampsiceramus.] *Pompeius.* Timendum sit] *Nihil est, quod magis timendum nobis putem, quàm ne Pompeius, cum se omnium sermonibus sentiet uapulare, & cum has actiones* ἀνασπάστους *uidebit, ruere incipiat. 30.36.* Affinitatis coniunctio?] *Iuliam Cæsaris filiam Pompeius duxerat*

uxorem, & Cæsar Pisonis Calpurniam. Suetonius, Plutarchus, omnes historiæ. &, repentina, *præter opinionem: quia Iulia, ante quàm Pompeio collocaretur. desponsa fuerat Seruilio Cepioni.*

Ager campanus?] *Plebi diuisus, approbante, atque etiam curante Pompeio.* 31 : 29.

Effusio pecuniæ] *Significat pecunias ex ærario erogatas, & publicanis redditas, Cæsaris lege. Suetonius: & in oratione in Vatinium.*

Dii immortales.] *Interrupta oratio. figura, ἀποσιώπησις quæ dicitur. quale illud Aeneidos I.*

> *Iam cœlum, terramq; meo sine numine uenti*
> *Miscere, & tantas audetis tollere moles?*
> *Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.*

Ne & opera, & oleum] *Ne frustra uideamur in studio literarum ætatem consumpsisse. deflere enim, infirmi, planeq; muliebris animi est: cum à libris præcepta fortitudinis peti soleant.*

ἀδιαφορία,] *Aequanimitas mea: quòd animus meus nulla re uehementius afficitur.* Id afficitur] *Refertur ad illud, Quod est subinane in nobis: hoc sensu: Quæ ambitio in nobis est, ea nunc habet quo delectetur: siquidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora, quàm nostra, uideri possunt.* Phocis

* curiana] *Hic ego diu cogitans excogitare nihil potui quod probarem. antiqui libri tanquam in eadem silice omnes hærent.* Tu tamen] *Ego te in Arpinati expecto: tu tamen fortasse istinc te non mouebis, & aduentum nostrum expectabis.*

Theophane] Qui Pompeij sensus, & consilia nouerat. 25. Arabarches.] Quod Arabiæ partem Syriæ adiunctam domuisset. ut supra, Megabocchus, quasi magnus Africæ Rex.

33.

Σκοπὸς] Huc spectarunt, hoc uoluerunt. Timent ullam] Ita de publico largiuntur, quasi timere uideantur, ne ullam cuiusquam rei largitionem prætermittant. ut cuiusquam neutro genere accipiatur. cui sententiæ congruunt Suetonij uerba de Cæsare: Quæ, inquit, cuique libuissent, omnia dilargitus est, contra dicente nullo, ac, si conaretur quis, absterrito. Fusium] Cæsaris amicum: qui Tribunus plebis fuerat altero ante anno, Pisone Messalla Consulibus: ut Consulibus Cæsare & Bibulo, quibus scripta est epistola, Aedilitatem gerere potuerit, quæ Tribunatum anno interiecto sequebatur. mihi enim simile ueri fit, hoc tempore in magistratu Fusium fuisse. De singulis rebus,] Ego hæc uerba facile suspicor fuisse glossema antecedentium Græcorum. Campana lex] Lex de agro Campano diuidendo. qua in lege quodam capite scriptum erat, ut candidati magistratum petere ne possent, nisi prius iurarent, se in eo magistratu, quem peterent, contra leges Iulias de agro Campano uerbum non esse facturos. Execrationem: ut candidati, qui ad petendum coirent, se ipsi iureiurando execrarentur, si mentionem fecissent in magistratu de agro Campano aliter possidendo, atque ut ex legibus Iulijs eius agri possessio constituitur.

tuitur.

tuitur. 31. Laterensis] M. Iuuencius Laterensis: de quo in oratione pro Plancio. puto autem labi eos, qui, Iuuentius, corrupte scribunt, cum pro litera c usurpant t, contra rationem analogiæ. est enim, ut à porco Porcius, ab hirco Hircius, ab oue Ouius, ab asino Asinius, sic à iuuenco Iuuencius. quæ latius in libro de familijs.

33:

Sibi ut sim legatus.] Cum in Gallias exibit.

Voti causa datur.] Defertur ab eodem. utranque neglexit: alterutram si accepisset, uitare potuit exilij calamitatem. & queritur ipse suam culpam in » epistola ad Terentiam his uerbis: Meum fuit officium » uel legatione uitare periculum, uel diligentia & co» pijs resistere, uel cadere fortiter. Voti causa: quia liberæ legationes & aliarum rerum causa dabantur. In orationibus in Rullum, pro Flacco.

Pulchelli] Putidum iam est toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium Ciceronis inimicum. 12.

Hæc] Libera. Non habet satis,] Plus autem habet præsidij legatio prouincialis: quia libera legatione utentes absunt sua causa, illi uero reipublicæ. Fratris] Qui anno insequenti ex prouincia Romam, triennio post quàm discesserat, rediturus erat, & redijt.

Adsim, cum uelim:] Facile enim à Cæsare impetrabo. ergo hoc dabat utraque legatio, ut adesset, cum uellet: prouincialis hoc amplius, ut ideo tutius abesset, quia reip. causa, etiam, quia præsidij multum in Cæsaris amicitia. Hanc] Prouincia-

lem. Pugnare,] *Cum P. Clodio, si mihi negotium facesset.* Manumisso] *A' Quinto fratre in prouincia.* Intenduntur.] *A' P. Clodio. ut paulo post.* Manumissum] *A' fratre.* Uereri saltem?] *Irati Demiphonis uerba apud Terentium in Phormione:*

» *Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?*
» *Nec meũ imperiũ: age mitto imperiũ: nõ simultatem*
» *Reuereri? saltem non pudere?* = *(meam*

Cicero tertium uersum aliter extulit.

In magnis rebus,] *Magnæ res non ualde me angunt, Statij manumissio uehementer affligit, quæ parua res est.* Cum dignitate,] *Nam in resistendo laus erit.* Declinare: *si legatione utar.*

34.

Dignitatis ἅλις tanquam δρυός:] *Satis dignitati consuluisti. prouerbium est, ἅλις δρυός, de priscis illis glandes negligentibus post inuentas fruges: cum satis diu cibum se petijsse à quercubus dicerent.*

Populares isti] *Cæsar, Pompeius, Crassus. & cum ironia: quòd populares dici non possint, quos populus, etiam modesti homines sibilis insectentur.*

Vnus homo, etc.] *Ennij uersus de Q. Fabio Maximo, cuius cunctatio collapsam rem Romanam Punico bello restituit. Eundem uersum & Virgilius libro VI. usurpauit.* Cunctando] *Apte, quod de Fabio dictum erat, transtulit ad Bibulum; qui contentiones timens domi se tenebat, nusquam progrediebatur, nihil agebat in republica, ani=*

mo tantum dissentiebat ab actionibus improborum ciuium. & restituat *magis placeret, quàm* restituit.
Afflixit:] *Qui se cum Cæsare coniunxerit, & ab optima causa ad perditam desciuerit*. Neminem: *quia bonos inimicos habet, improbos non amicos*. 36. Iis uti,] *Vereor ne Pompeius Cæsaris, & Crassi institutam amicitiam retineat non tam uoluntate, quàm quòd bonos metuit, quos offendit*. Cum illa causa] *Contra Cæsarem, & Pompeium*. Vtor uia.] *Neque in hanc partem, neque in illam declino. interiacet quædam quasi uia, qua ego utor. sic & Liuius libro V. conuocatos milites monuit, uia omnes irent, nec diuerti quenquam, aut excedere ordinem agminis paterentur*. In theatro, et spectaculis] *Ludis gladiatoribus: ludi enim in theatro, gladiatores in arena*. Dominus,] *Is, qui gladiatores dabat*. Aduocati *autem, qui cum eo in theatrum uenerant. & apparet, dominum gladiatorum ex Cæsaris & Pompeij amicis fuisse: quos populus oderat. uide illud, Cum gladiatoribus Gabinij*, 38: Ludis Apollinaribus] *Queis Prætor urb. præerat. de quorum origine, & die Liuius lib*. XXX. & XXVII. Nostra miseria] *Hoc Siphilus, ut ait Valerius Maximus, directis in Pompeium Magnum manibus pronunciauit. uersus sunt ex uetere tragœdia, quæ ludis Apollinaribus agebatur. Coactus est: clamore postulantis populi*. Eadem] *In omnibus libris, & manuscriptis, & impressis, ante lege-*

batur, eandem uirtutem, coniuncte: ego quintum abhinc annum correxi, & aliter distinxi ex Valerio Maximo, libro VI. cap. II. Virtutem istam,] Mire in Pompeium: qui Cæsarem sero cœpit timere, quem ipse suis opibus extulerat. Virtutem: opes, facultates, uires in ciuitate.

Cum grauiter gemes:] Cum te, tantum potuisse, pœnitebit. Valerius, gemas: sed gemes futuram calamitatem certius minatur.

In tempus] Non ut multis ante annis, & à uetere poeta, sed ut scripti uiderentur & ad huius temporis turpitudinem proprie notandam, & ab inimico Pompeij. Mortuo plausu,] Plausu ita tenui, uix ut exaudiretur. μεταφορὰ à rebus animatis. Curio: cui priuato magis plausum est, quàm Cæsari Consuli. Est insecutus: post Cæsarem in theatrum uenit. Plausum est: quòd unus Cæsaris, & Pompeij nimiam potentiam libere insectaretur. 33.27.29: Capuam ad Pompeium] Qui Capuæ XX. uir agros diuidebat lege Iulia. necesse igitur est, Capua Romam uenisse ludorum causa; Capuam, cum ludos spectasset, statim rediisse. nam certe ante ludos Apollinares, qui mense Quintili celebrabantur, Capuæ fuit (ut pagina 29:) & ludis interfuisse non dubium est, cum illud aperte indicet, Petulanter inuectus est: & Valerius Diphilum illa scribit pronunciasse directis in Pompeium manibus. Inimici erant,] Cæsar, & eius amici. Stantes] Maior enim significatio beneuolentiæ, cum ad plausum

dandum ſurgitur. & ludos equites ſpectabant in XIIII. ordinibus ſedentes, quos Roſcia lex dederat: cum antea ſedentes quidem, promiſcue tamen cum plebe ſpectaſſent. Cur autem Curioni Cæſaris inimico plauſum equites dederunt, cum ipſi Cæſari non dediſſent, à quo in conductione Aſianorum uectigalium tertia mercedum parte releuati magnum beneficium acceperant? (ut in Suetonio legimus) quia non tam beneficij memores, quàm iniuriæ: Cæſar enim, portorijs Italiæ ſublatis, agro Campano diuiſo, publica uectigalia uel maxime imminuerat: quo publicani, id eſt equites, offenſi, qui conducendis uectigalibus publicis lucrum facere ſolebant. 31.

34:

Omnibus:] Vniuerſo populo: cuius perſpexerant è ſibilis odium, è plauſu beneuolentiam.

Miniſtrabantur.] Se abrogaturos non modo Roſciam legem, quæ XIIII. ordines in theatro equitibus dediſſet; ſed etiam frumentariam, quæ ad uniuerſum populum pertinebat. quam à C. Graccho latam, deinde à M. Octauio abrogatam, L. Apuleius Saturninus retulerat, ut populo frumentum ſemiſſibus & trientibus daretur. Liuius, Cicero, Pedianus, ſcriptor rhetoricorum ad Herennium.

Suſceptum ab illis,] A' perditis ciuibus: ut, ſuſceptum, de flagitijs eorum dictum ſit: quo modo » & in oratione pro Quintio: Quod turpiſſime ſuſcepe » ras, perſeuerare, & tranſigere non potuiſti. & in flagitijs uerbum ſuſcipere frequenter à ueteribus uſurpatum. Silentio tranſiri: ab hominibus diſſimu-

lari. Tamen ferendum] *Non quia rectum ſit, ſed quia corrigendi ſpes non eſt.* Impendet negotium :] *Si Clodius fiat Tribunus plebis. non dum enim habita comitia erant. 35.*

consularem exercitum] *Bonos omnes conſularem appellat exercitum, quos ſibi in Conſulatus præſtantiſſimis actionibus obſtrinxerat.*

Coſconio] *XX. uiro agris diuidundis. Inuitatus à Cæſare: ſed Cicero recuſauit. 135: & in oratione de prouincijs conſularibus.* Meam] *Veterem, quam apud improbos habeo, ex reipublicæ defenſione contractam.* Alienam : *recentem ex aliena culpa.* Illi] *Qui diuidendis agris præpoſiti ſunt.* Legatum.] *In Gallijs. 133.* Honeſtior] *Quàm ſi XX uiratum acciperem. ſed oritur dubitatio, utrum XX uiratum Cicero repudiarit, ut eſt epiſtola II. libri IX an Quinqueuiratum, ut in oratione de prouincijs conſularibus. hic nitendum eſt coniecturis; quibus, incertis & fallacibus, quandoque tamen locus eſt. mihi igitur non ſit ueri ſimile, Cæſarem Coſconio Quinqueuiratum detuliſſe, maioremq́; ei habere honorem uoluiſſe, quàm Balbo & ſororis ſuæ uiro, & Pompeium generum ſuum arctiſſima affinitate contingenti; cui non Quinqueuiratum, ſed XX uiratum dederat: ut eſt in Auguſto Suetonij. at Coſconius dignitate præſtantior: primum, ridiculum eſt de dignitate loqui Cæſare Conſule, qui collegam Bibulum armis foro pepuliſſet, M.Catonem, optimum ciuem, in carcerem duci iuſſiſſet, ad ambitionem, & gratiam omnia referret:*

deinde, ne id quidem: neuter enim consularis, prætorius non minus Balbus, quàm Cosconius: ut Suetonius refert. Periculi: *quod mihi impendet à Clodio.* Hoc non repudio] *Legationis honorem non recuso, sed pugnare tamen malo, quàm Legatus exire. eadem est sententia 33. Hanc ego teneo: sed usurum me non puto: nec tamen scit quisquam. non libet fugere. aueo pugnare. magna sunt hominum studia.* Quid ergo est?] *Si non repudias, cur ergo non accipis, & usurum te dicis? cur animi dubius deliberationem non concludis? cur incertus pendes, cum uideas hanc esse honestam periculi declinationem?* Iterum dico,] *Dixit enim, Me miserum cur non ades?*

Quid aliud?] *Quid aliud est, quod scribam? sic pag. 16. & 26.* ἀκκιζόμεθα] *Inuitus dissimulo.* Cæcilium] *Auunculum tuum. qui Atticum postea testamento adoptauit.*

Edicta Bibuli] *Bibulus Consul domo abditus per edicta obnunciabat. Suetonius, Plutarchus, alij.*

Dolore, et ira] *Quia Bibulus edictis eum acerbissimis lacerabat. 36.*

35.

Cælium] *Attici auunculum.*

Satisfacis] *Quia Pompeium, amicissimum suum, in amicitia nostra confirmat, meq; omnibus officijs colit. 39:* Pragmatici] *Rebus gerendis exercitati.* Simul quid] *Sic pagina 142. simul Cæsar Romam uenerit. Antiqui libri,* simul &. *forte,* simul ut: *ex Academicarum IIII.*

& de finibus II. Ab Amalthea] *Ab otio, quo frueris in tuo gymnasio Amalthea.* 7.

Ne non prodat] *Ne literæ aperiantur. infert enim,* ἀλληγορίαις *obscurabo.* ἀλληγορίαις: *figuris sententiam obscurantibus.* 34: Nouo quodam morbo] *Nouum enim, & inusitatum est, ægrotantem agnoscere morbum, & sentire periculosum esse, nec tamen mederi.* acta: *à Cæsare Consule.* Varietas in re nulla sit,] *Quòd omnes ea, quæ sunt acta, peræque detestētur.*

Sine internicione] *Quia res ad certamen deduceretur: unde cædes, & internicio ciuitatis.* cedendi: *cum neque resistere possimus sine internicione, & cedendi consilium sit exitiosum.*

Nouo quodam genere] *Cum populo charissimus sit, quia populares odit. quod euenire non solet.* Diodorus] *Non est is, de quo in Bruto legitur: qui mortuus est post ortum ciuile bellum, idest multis annis post, quàm hæc epistola scripta est. sic enim in Bruto: Stoicus Diodorus cum habitauisset apud me, mecumq; uixisset, nuper est domi meæ mortuus. Quòd si mortuus est Diodorus paulo ante, quàm Cicero Brutum scriberet; Brutus autē scriptus est Cæsare* III. *& Lepido Consulibus: sequitur, ut Diodorus hic alius necessario sit, qui moritur Cæsare & Bibulo Consulibus, idest ante scriptum Brutum annis* XII.

35:

HS fortasse centies.] *Scutatorum, ut nunc loquimur, circiter* CCL *millia.*

Archilochio] *Acerbissimo: quales Archilochi poetæ iambi.* In ante diem] *In diem si dixisset, idem significasset.* distulit: *Latinis feriis edicendis, uel instaurandis: ut epistola VI. libri II. ad Quintum fratrem.* Libros] *Alexandri poetæ. 37:* Quid ego subtiliter?] *Quid minuta persequar?* Illorum] *Cæsaris, & Pompeij.* irati: *Pōpeius, quia, Catonis sororem cum uxorem peteret, repudiatus est: Cæsar, propter ueteres inimicitias, & recentes iniurias. Plutarchus utrunque.*

36.

Amicus noster] *Pompeius.* Deformatus corpore,] *Qui tantum amiserit de ueteri dignitate.* progressum: *in causa turpi.* præcipitem: *temerarium, sine consilio.* De edictis Bibuli] *ipsum accusantibus. 34:*

Vni crasso] *Qui Pompeij uetus inimicus, paulo ante Cæsaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta maleuolentia suffusum.* Quia deciderat ex astris,] *Quia summam laudē, summis rebus gestis quæsitam, improborum coniunctione amiserat, homines eū misericordia potius, quàm odio prosequebantur, nec putabant sponte & consilio progressum in eam turpitudinem deuenisse, sed casu & errore lapsum decidisse. cur enim circunfluens gloria, uniuersæ ciuitati charissimus, infamiam sibi ipse, & inuidiam strueret?* Venerem,] *Coam: de qua Plinius, & de Ialyso Protogenis.*

Pictum, & politum] *Omnibus literis, & re*

bus ornatum. Acer in ferro] *Quod ea tempestate gerendis bellis nemo acrior Pompeio, aut præstantior habebatur*

36:

Distulisset;] *Edicto comitia distulerat in ante diem XV. Cal. Nou.* 35: Ea res] *Dilatio comitiorum, quæ populum offendebat, quia comitijs nummi diuidebantur.* 17. Ad Bibulum.] *Ad ædes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, post agrariam legẽ, domi inclusus Cõsulatum peregit. Suetonius.* Ad tempus illud] *Cum mihi Clodius negotium facesset.* Ad tempus] *In tempore, cum res postulabit.*

Satis mihi facit.] *Officijs, & studijs erga me* 35. 39: 37. Diuinitus.] *Affirmat enim, se prius occisum iri à Clodio, quàm me uiolatum iri.* 35. Discessuros.] *A' pugna Clodiana.* Egeris.] *Num pecuniam ab ijs debitam exegeris.* Quod egisses] *Abest hoc ab antiquis libris, & simile quidpiam subaudiri potest: ut sit ἀποσιώπησις.* Scire possemus.] *Tu enim in sermone, aut ex ipso, aut è sorore, quid in me cogitet, eliceres.* 28. 37.

Denunciat;] *Minatur.* In eos,] *In Cæsarem, & Pompeium.* 29: Exercitus] *Quem Cæsar habebit Galliarum Proconsul.* 31: in nos: *qui ab opibus, et exercitu minus firmi sumus.* iudicium: *populi: ut ad populum causam Cicero diceret de ciuibus Romanis & contra leges, & indicta causa summo supplicio affectis.*

37.

Appium] *P. Clodij fratrem, qui anno proximo Prætor est designatus. 53. 54:* Varronem nostrum] *Qui gratia ualet apud Pompeium: fuerat enim eius præfectus bello maritimo contra piratas. De re rustica libro II.*

37.

Totum est in eo,] *Maximi refert. sic locutus est in epistola I. libri III. ad Quintum fratrē: Totum est in eo, tectorium ut concinnum sit: & in epistola ad Capitonem libro XVI. 266.*

Ineat magistratum.] *Hoc dicit comitijs nōdum habitis: sed fore uidebat, ut Clodius Tribunus plebis designaretur. 38.*

37:

Pompeium Crasso urgente,] *Quoniam futurum est, ut Crassus Pompeium urgeat contra me; intelliget, qua fide Pompeius mecum agat, & Clodiæ narrabit, illa tibi, si aderis. ita fiet, ut, si intelligam Pompeium bona fide mecum agere, sine molestia sim, Clodij furorem non timeam; sin aliter, credulitatis errore nō decipiar.* Βοῶπιδα: *Clodij sororem, (28. qua Crassus plurimum uteretur.* ex ipso: *Crasso.* ab illis: *Pompeio, & Cæsare.* Pœnitet.] *Quòd societatem cum improbis coiuerit. 36.*

Eruptura.] *Ad uim. 36:* Libros Alexandri,] *A' Vibio acceptos. 35:*

Numerium] *Numerius & familiæ nomen est, ut Cn. Numerius Fronto, in lapide antiquo, quē in turri sancti Vitalis coædificatum uidemus: & præ*

» *nomen, ut hic, & in oratione pro* Cluentio : *Larinas*
» *quædam fuit* Dinea, *quæ filios habuit* Marcum *et* Numerium Aurios. Sampsiceramum,] Pompeium. 30. Illius partis] *Societatis contra causam reipublicæ.* consenescere : *populi gratiam amittere, & in inuidiam adduci, nemine tamen eos oppugnante.*

38

In multa commemoratione] *Commemorantur cum desiderio eæ res, quas in Consulatu gessimus.* 37. Βοῶπιδος noster consanguineus] *Expono sic :* Βοῶπιδος *consanguineus, noster : ut, Noster, sit ironia : ut etiam pagina 34 : Noster Publius mihi minitatur. et 36 : Pulchellum no*
» *strum facillime teneremus.* Βοῶπιδος, *Clodiæ.*
» 28. consanguineus, *frater Publius Clodius.* denunciat : *periculum nobis.* 35. Declarato illo,] *Postquam Clodius designatus fuerit Tribunus plebis, & ante quàm ineat magistratū.* 37. Noster index,] *Qui nobis olim Catilinæ socios indicauit.* Dion, Suetonius. cæsari. *Consuli, præmia promittenti.* Suetonius, Appianus, *in Vatinium.* curio filius : *acerrimus Cæsaris, & illius partis inimicus.* 33.

38 :

Negabat] *Eo consilio, ut, cū negaret quod omnibus notissimum erat, suspicionem crearet in Curionem.* restitisse : *colloquendi causa.* fidem publicem : *ut ipsi daretur impunitas, si alios indicasset.* Paulus] L. Aemilius Paulus, qui

Macedoniam Quæstor obtinebat. in Vatinium. postea Consul fuit cum C. Marcello. initio : *cum Romæ esset, nondum in Macedoniam profectus.* Cn. Cæpio hic Brutus : *M. Iunius Brutus, Seruiliæ filius, qui postea Cæsarem interfecit. adoptatum ab auunculo Seruilio Cæpione, de quo Plutarchus in Vticensi, credendum est: ut ex adoptionum instituto Seruilius Cæpio Iunianus Brutus appellaretur : ab adoptante enim prænomen, nomen, cognomẽ accipiebat is, qui adoptabatur. sed de Cæpionis Seruiliæ fratris prænomine Plutarchus nihil : ex Philippica X Quintum fuisse apparet, cuius in extremo de Q. Cæpione hoc Bruto sæpe iterata mentio. quod antiquus nummus, qui est apud me, confirmat, ita circunscriptus,* Q. Cæpio Brutus procos. *ut hic quoque uideatur legendum, Q. Cæpio, non, ut legitur, Cn. Cæpio, nam quod in quibusdam libris est,* Cn. Cæpio & Brutus, *ut duo significentur, Cæpio, et Brutus; id ut perspicue falsum reijciatur : cum, unum significari Seruiliæ filium, aperte*
» *indicet quod his uerbis infra scriptum est : Cæpionem*
» *de oratione sua sustulit, quem in senatu acerrime no-*
» *minarat : ut appareret, noctem, & nocturnam de-*
» *precationem intercessisse.* hic Brutus : *ad differentiam; quòd alij essent Cæpiones eodem prænomine.*

Lentulus : *L. Lentulus consularis candidatus. ex oratione in Vatinium.* conscio patre : *L. Lentulo flamine Martiale. De aruspicum resp. 246. in Vatiniũ 34.* cum gladiatoribus Gabinii]

Non dubito, quin abundet particula cum : *ut tempus significetur, quo Gabinius gladiatores populo de-*

dit, opinor, ut eo munere gratiosior esset in petitione Consulatus. nam petebat hoc anno, & designatus est cum L. Pisone. tempus autem significari, eo certius est, quia sequitur proxime; In eo principem Paulum fuisse, quem cōstabat eo tempore in Macedonia fuisse. Omitto alia non dubia argumenta, ut hoc: non debuisse Vectium inter cōscios facinoris admiscere Gabinij gladiatores, ne gladiatorum dominus Gabinius, qui erat Cæsarianæ partis amicissimus, in suspicionem adduceretur. Et ut opinio mea fert, gladiatores Gabinij fuere, de quibus pag. 34. Gladiatoribus quà dominus, quà aduocati sibilis conscissi. cum telo fuisse, Quod lex uetabat. itaque P. Cornificius in senatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatum. Pedianus. id esse actum,] Ita rem esse compositam à Cæsare, & Vectio. Catullum] Quem adolescens ætate prouectum Pontificatu deiecerat. Suetonius, Plutarchus. iusserat dicere: cum eum de refectione Capitolij ad disquisitionem populi uocauit. Suetonius 4. produxit: nam priuato non licuisset de superiore loco dicere, & concionem habere, nisi à magistratu concederetur. 53. 54: aspirare non liceret: domi enim se tenebat armorum metu. Non dixit, Accedere, sed Aspirare: quod minus est.

39.

Voluit] Nō Vectius, sed Cæsar. de rep. quid hæc ad remp? possunt sanè & ad remp. traduci, sed ita, ut non sponte sequi uideantur. equidem malim le-

gere, de re. cepionem] M. *Brutum.* nocturnam deprecationem: *Seruiliæ, Bruti matris quam Cæsar amauit.* Lucullum] *Lucium Lucullum. In oratione in Vatinium.* in P. clodium: *cum accusatus est crimine pollutarum religionum. 7.* L. Domitium: *Aenobarbum: qui Cōsul fuit cum Appio Claudio.* uicinum consulis: *uicinus erat Cicero Cæsaris Consulis, quòd ipse in Palatio, Cæsar autem in Sacra uia habitabat, quæ secundum radices Palatij à Carinis in Capitolium tendebat. 25. Suetonius.* Ahalam Seruilium: *qui sua manu Q. Melium regnum appetētem occiderat. Liuius.* Brutum: *qui Reges exegerat. nota historia.* reperiri: *qui occiderent ciues Melio similes, aut nouos Tarquinios expellerent.* A' Vatinio,] *Qui cum Vectio, præsente populo Romano, collocutus, inculcauit, ut Pisonem, & Laterensem nominaret. In oratione in Vat.* crassum Diuitem] *M. Crassum, qui à Parthis occisus est: de quo 30.*

De iii,] *Lege Plotia: quia confessus esset se cum telo fuisse. In epist. fam. 116: & pro Milone, et Salustius in Catil. 10.* Iudicium postulaturus.] *Iudicium populi. erat Tribunos plebis appellaturus. sic aduersus Lucullum Prætorem C. Antonius Tribunos appellauit, Damio aduersus Flauium. Pedianus.* iudicia fore uidebantur: *fore uidebam, ut multi rei fierent, ex indicio Vectij.*

Qui nihil contemnere] *Ideo non pertimescimus, quia cauemus omnia. iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vectij, & mox à P. Clo-*

dio de necatis ciuibus Romanis. Timueramus,] Plutarchus hæc: Cum senatores in curiã pauci conuenirent, Considius Cæsari causam dixit esse, quia milites illius, & arma timerent. cui Cæsar: cur & tu ob eandem causam non domi te contines? quia, Considius, senectus me facit intrepidum. discusserat: alijs metu silentibus, Cæsari declarauerat.

Quam quotidie timere potueramus,] Hoc Vectij indicio patefactum est, cædem quotidie nobis fuisse timendam ab ijs, qui rerum potiuntur. quorum uidemus quàm scelerata consilia sint, cum perniciem bonis uiris quacunque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarẽt; sed timere quotidie potueramus, ut nobis inscientibus impendentẽ.

Catulo,] Catulus anno proximo perierat, Afranio Metello Consulibus: ut pagina 20. placeret igitur Lucullo, cui negotium impendere uidebatur è Vectij nominatione: aut Catone, qui hoc anno, idest Cæsare Consule, magnis contumelijs affectus est. sed antiqui libri, Catulo: mendose: neque enim ad mortuum huius temporis miseriæ pertinent.

Cum splendore uitæ, tum hoc tempore.] Cur infortunati? quia cum ita uixerimus, ut patriæ rationibus haud ferè ciuis quisquam fuerit utilior, nunc tamen tantum abest ut digna meritis præmia feramus, ut etiam in maximis molestijs, periculisq; uersemur. Moratus est] Placeret, inodoratus: quia, cum Pompeio aut Cæsari credere periculosum uideret, eorum animos nosse, magni putabat ad suas rationes interesse, propter insequentis anni

impendentem à Clodio tempeſtatem. Subſcribere uidetur ſententiæ noſtræ quod ſcriptum eſt pagina 32.
» Velim è Theophane expiſcere, quonam in me animo
» ſit Arabarches. & pagina 37 Per βοῶπιδα intel-
» ligere poteris, qua fide ab illis agatur. Et, Inodorari ἑλικτὰ, proprie: nam odorari dicitur de rebus occultis, quæ minime iudicantur oculorum ſenſu. ut libro
» de oratore, Odoror quid ſentiant iudices. Et ad hunc
» ipſum libro VI. 94: Ego μυστικώτερον ad te ſcribam,
» tu ſagacius odorabere. Et libro XIII. odorare Anto-
» nij διάθεσιν. Neque uero particula, In, præpoſita priorem ſignificationem ut contraria tollit, ſed facit quod in uerbo audio: ut, cum dicimus, Inaudire, ſignificamus, id audire, quod occulte agatur. item Inodorari indagare quod in occulto latet. ſi, Moratus, retinemus: expone, tardauit, repreſſit. ſed fides mihi non fit, Varronis auctoritatem fuiſſe tantam, ut morari potuerit conſilia Pompeij: elicere quidem, aut odorari, pro familiaritate potuit.

39:

ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν.] Senarij ſunt apud Euripidem, quos Andromache, Menelao irata, in Spartanos communiter iacit.

Ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα,
ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
Ἑλικτὰ κ' οὐδὲν ὑγιὲς. ἀλλὰ πάντα πέριξ
φρονοῦντες, ἀδίκως δ' εὐτυχεῖτ' ἀν' ἑλλάδα.

Spartanis igitur ſimiles Pompeius & Cæſar, ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες. De Flac-

ci Prætura,] Cicerone Consule Prætores L. Valerius Flaccus, C. Pontinius Vulturtium, unum ex Catilinæ socijs, cum Legatis Allobrogum in transitu pontis Miluij exceptos comprehenderunt. Quorum opera,] Quorum opera ita afflicta res publica est, ut desperetur. Muniti] Contra impetus P. Clodij, Tribuni pl. designati.

IN LIBRVM III. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 40.

CVm antea] Primam huius libri epistolam opinor esse oportere, quæ nunc tertia est; secundam, quæ secunda; tertiam, quæ quarta; quartam, quæ prima; quintam, quæ quinta item est: ut in eius fine ita legatur: III. idus Apr. Thurij. Vibone enim puto iter fuisse Thurium: inde Tarentum, inde Brundusium. Rogationem,] Clodiam; ut mihi intra quadringenta millia ne liceat esse. 40: Quamprimum: antequàm ex Italia proficiscar. Facilius potes,] Hoc dicit: Cum Clodij rogatio permittat, ultra quadringenta millia ut ubiuis esse possim; sequitur, ut mihi in Macedonia liceat esse. quo facilius, an-

te quàm ex Italia proficiſcar, conſequi me potes. non enim eſt, cur profectionem maturem: ſiquidem, quam mihi ad diſcedendum diem rogatio conſtituit, ante eam diem, uel nulla celeritate adhibita, ultra quadringenta millia licebit peruenire. quòd ſi longius ire, ultraq; quadringenta millia iuberer: difficilius conſequi me poſſes: nam mihi eſſet properandi maior impoſita neceſſitas.

Ex epiſt. II. pag. 40.

In fundo Sicæ,] Ad Vibonem. Ex Beſſarionis libro legi etiam poteſt, in fundum: qua figura in Diuinatione dixit, Exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemq; eſſent. Et in Verrem libro ſeptimo: Qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem portum futurum intelligebant. quod Gellius notauit libro I. cap. VII. Præſertim nondum] Præſertim quòd, rogatio Clodia cum non dum ſit correcta, nihil eſt quod me extrudat. Correcta.] Audierat Cicero ſuſtineri à Clodio rogationis promulgationem, quòd in ea quiddam ante uellet corrigere. 40:

Si te haberem,] Tuo enim comitatu atque præſidio fretus, auderem Brunduſium petere. Se iter habere, Beſſarionis liber. Brunduſium referre.] Quò iter diſcedens intenderam. Antronium: P. Antronium, unum ex coniuratis, qui in illis partibus exulabat, Ciceroni infenſus uindic coniurationis. pro Sylla. Ad nos] In fundum Sicæ. Totius rei: itineris mei. 40:

Tota calamitas] In qua inſunt, præter mea

damna, eæ molestiæ, quas ex molestijs meorum capio: ut nūc, cum te uideo mea causa tam molestum iter suscipere. Naryci Locridis : *de oppido Naryce Suidas: ut uel* Narycii, *uel* Naryce *legendum uideatur.* Locridis : *in ora Locrorum.*

Ex *epist.* III. *pag.* 40:

Cum tibi agam gratias,] *Agam enim, si quando meam dignitatem recuperabo: qua spe me uiuere coegisti.* Multis de causis] *Duas posuit in proxima superiore epistola.*

Ex *epist.* IIII. *pagina* 40:

Confectum.] *Placet,* correctum: *ut in epistola, quæ ante proximam legitur. cogitaui sic, natum errorem è uicinitate, quòd ueteres* conrectum *scribebant.* Illo] *Vltra quadringenta millia. Petieram Vibonem eo consilio, ut uel in Siciliam traijcerem, uel Melitam adnauigarem. postea rogatione lecta, intellexi, si peterem Siciliam, progredi ultra quadringenta millia ante rogationis diem non posse: de Melita uero non esse cogitandum, siquidem ultra quadringenta millia nō esset. iter igitur pedibus Brundusium uersus contuli, ut inde in Macedoniam nauigarem, quæ esset ultra quadringenta.* Periret: *ne pœnam subiret, quam Clodius irrogabat ei, qui* Ciceronem *intra quadringenta millia tecto recepisset. pro domo sua.* Si modo recipiemur.] *Nam nisi recipior, iter mihi erit maturandum: ita me consequi non poteris.*

Ex *epist.* V. *pagina* 40:

Gratias agit.] *Non opes meas, aut honores,*

quæ mihi nunc inimici ademerunt, ſed me ipſum, qui idem ſum. Thurii: *Thurium oppidum Plinius libro* III. *cap.* XI. *inter duos amnes Crathin et Sybarim conſtituit. Beſſarionis liber* Thauri.

Ex *epiſt.* VI. *pag.* 41.

In Epeiro] *In qua poſſeſſiones tuæ ſunt.* Conſiſteremus: *erat enim Epeirus ultra quadringenta millia.* 44. 45.

Ex *epiſt.* VII. *pag.* 41.

Ad Cal. Maias.] *Beſſarionis antiquus liber,* Ad XIIII. Cal. Maias: *& recte: ut Brundusij fuerit treſdecim dies: datæ enim literæ ſunt pridie Calen. Maias, cum Brunduſio proficiſceretur. in epiſto-*
» *la ad Terentiam, Nos, inquit, Brundusij apud M. Le-*
» *nium Flaccum dies* XIII. *fuimus. Et quia proximam ſuperiorem epiſtolam, Tarenti datam, poſt hanc ſcriptam eſſe perſpicuum eſt: ideo datam ſuſpicor non* XIII. *Cal. Maias, ut eſt in impreſſis, ſed Calendis Maij, cum iam in Aſiam iter inſtituiſſet.*
Poſt diem tertium eius diei: *tertio die poſt, quàm priores acceperam. antiqua figura, ut pridie eius diei, poſtridie eius diei, poſt diem tertium, & poſt diem quartum eius diei.* Apud te] *Domi tuæ, quam habes Buthroti. uel potius in fundis; cum inferat,* Iſta ſolitudo, *quæ in urbe Buthroto non fuiſſet.* Si liceret tibi omne tempus e.] *Non licet autem cum propter Antronium, & cæteros exules, mihi infenſos, qui ab Epeiro tantum quatriduo diſtant, tum, quia uereor, ne Clodius, & qui*

me eiecerunt, interpretentur, Epeirum non ſatis abeſſe ab Italia. diuerti autem in Epeirum paucorum dierum cauſa, quid attinet? recta igitur in Aſiam.

Sine te.] Nam tecum in Epeiro tua libenter eſſem, ſine te autem cur? Nam caſtellum, &c. ſcripſerat, opinor, Atticus, niſi uellet in ſuis fundis, quia minus tute uideretur, poſſe eum non longe eſſe caſtello munito. neque enim de Buthroto accipiendum puto: quæ fuit urbs, non caſtellum. Tranſeunti: nam habitare uides me non poſſe.

41:

Noſtri hoſtes] Antronius, & cæteri exules. 40.42. Illud quoque oppidum: quòd ſi hoc de Athenis interpretarentur, multo magis de Buthroto: quod oppidum Italiæ propius adiacet, quàm Athenæ. Noſtri conſilii] Qui ceſſerim inimicis; cum potius cadere fortiter debuerim. epiſt. fam. 234. Spes] Reditus. &, ut miſeri, aduerſa timet omnia. Inuidorum] Hortenſium maxime deſignat: à quo ſe dicit ſceleratiſſime, inſidioſiſſimeq; tractatum, in epiſtola ad Q. fratrem lib. I. Tempus honeſtiſsimum] Mihi enim cũ inimicis pro mea dignitate pugnanti ſi contigiſſet ut caderem; glorioſum fuiſſet. nunc exul præclaræ mortis occaſionem ſperare amplius non poſſum: finiendi tamen doloris poteſtas adempta non eſt: idq; potius mihi uideo eſſe cogitandum, quàm ut ullam medicinam faciam. Et uidetur de morte uoluntaria cogitare. Mutandarum rerum.] Mutato autem reip. ſta-

tu, meæ quoque res, quæ nunc perditæ iacent, commutabuntur. Nihilo minus,] Quanquam ex Italia proficiscor. Accedemus: paruis itineribus. nam in accessu tarditas est. Candauiam: montem Illyrici, qui Macedoniam Illyricumq; disterminat. Strabo, Plinius. Dubitationem: quia non affirmauit, in Epeirum iter habiturum: sed dixit, Aut accedemus in Epeirum, aut per Candauiam tardeibimus. De fratre: ex Asia Romam proficiscente: cuius itineris ratio meum iter gubernabit. Nec quo modo uisurus: afflictum dolore miseriarum mearum. Vbi dimissurus: dolor enim, & luctus alterum ab altero diuelli uix patietur. Id: congressus, & dimissio.

Ex epistola VIII. pag. 42.

Inimicorum;] De Antronio, & cæteris loquitur. 40. 41. Haberet, cum inde proficisceremur.] Si in Epeirum iuissem, inde proficiscens per loca difficilia iter habuissem: montibus enim Epeirus à Macedonia discluditur.

Pedibus] Terrestre iter significari notum est.

Istic quid agatur,] Timebat, ne quis accusaret repetundarum Quintum fratrem ex prouincia redeuntem. 42. 47: Vt acrius postularet:] Accusaret fratrem. accusatorem Atticus in epistola sua nominarat, Cicero nomen omittit. Nauigatio: fratris. Reliqua] Quæ fratri meo ab inimicis nostris uidentur impendere. Hoc metu: ne frater postuletur.

42:

Ad me consolandum.] *Spes enim mei reditus in mutatione rerũ sita est.* 41: Tigrane enim neglecto: *cum Pompeius Tigranem sibi à Clodio ereptum neglexerit, sublata spes omnis est mutãdarum rerum. ego autem graues inter eos contentiones fore sperâueram. subscribamus quæ Pedianus in Milonia-*
» *na: Pompeius, inquit, post triumphum Mithridati-*
» *cum Tigranis filium in cathenis deposuerat apud Fla-*
» *uium senatorem: qui postea cum esset Prætor, eodem*
» *anno, quo Trib. pl. Clodius, petit ab eo Clodius super*
» *cœnam, ut Tigranem adduci iuberet, ut eum uide-*
» *ret: adductum collocauit in conuiuium, dein Flauio*
» *non reddidit, Tigranem dimisit, & habuit extra ca-*
» *thenas, nec repetenti Pompeio reddidit: postea in na-*
» *uem deposuit; & cum profugeret, tempestate dela-*
» *tus est Antium. illico, ut deduceretur ad se, Clodius*
» *Sex. Clodium, de quo supra dixi, misit, qui eum redu-*
» *ceret. Flauius quoque re cognita ad diripiendum Ti-*
» *granem profectus est. ad quartum lapidem ab urbe*
» *pugna facta est: in qua multi ex utraque parte ceci-*
» *derunt, plures tamen ex Flauij, inter quos & M. Pa-*
» *pirius eques Romanus, publicanus, familiaris Pom-*
» *peio: Flauius sine comite Romam uix perfugit.*

Varroni] *Qui Pompeium hortatur ad meam causam amplectendam.* Hypsæo: *hic Pompeij Quæstor fuerat; eumq;, ut Varro, hortabatur, ut Ciceronis patrocinium susciperet. cognomen est Plautiæ familiæ.* Impulsi, ac proditi] *Pompeium notat: cuius fidem secutus, in eam calamita-*

tem incidit: quam uitare potuit legatione susceptа. 33. 35. 37. De fratre] *De postulatione.*

Ex *epistola* IX. *pag.* 42:

Ne quid absens] *Ne absens postularetur.* 42. 43.

Lictores dimitteret,] *Qui dimittendi fuissent, si mecum manere uoluisset. nam imperatori transitus per alienam prouinciam dabatur, morari diutius in ea cum imperio non licebat.* Mei peccati] *Peccaui enim, cum uobis uiuendi auctoribus parui: cum perire satius fuerit, quàm in hunc casum incidere.* A' Pompeio. nunc Hortensium allice, & eiusmodi uiros.] *Hoc totum est ex* Attici *epistola, ideóq; scribendum literis grandiusculis.* Nondum perspicis: *uis me in* Pompeio, *&* Hortensio *spem ponere: non intelligis me horum insidijs, & scelere periisse?*

Quorum insidiis, quorum scelere] Insidiis Hortensij, *qui me summa simulatione amoris, summaq; assiduitate quotidiana sceleratissime, insidiosissimeq; tractauit.* Ad Quintũ *fratrem libro* I. Scelere: Pompeij; *cuius promissis destitutus, in has miserias incidi.* 37. Non licuit,] *Per uos, qui mihi auctores uiuendi fuistis, cum ego interitum gloriosum erumnosæ uitæ anteferrem.* 41: Negotium: *metus accusationis.* 47:

Vt tibi placet,] *Scripsisti enim, ut expectem literas tuas* Thessalonicæ: *si quod forte ex actis mensis Maij beneficium afferatur.* 42. 43:

Ex epistola X. pag. 43:

Spem] Vt ex tuis literis de reditu in patriã sperare possim. ad te: in tuas Epeiroticas possessiones. Ista euanuerint:] Quæ nunc agitis de salute mea. & opinor Atticus ita scripserat: Hæc si euanuerint, aliud aliquid uidebimus. Istorum:] Qui me eiecerunt. & erat discordia maxime inter Clodium, & Pompeiũ, ut de Tigrane, alijsq; de rebus. 42: & Dion libro XXXVIII.

In tam bona causa,] Qui patriam à coniuratorum scelere liberassem. Ne uiderem:] Ex Asia Romam redeuntem. 43. Luctum: ex mea calamitate. Intra parietes meos] Ab ijs, qui quotidie mecum erant, qui me quotidiana assiduitate insidiosissime tractarunt, ut Hortẽsius, ut Arrius. ad Q. fratrem lib. I. Viuus amitterem?] Pugnare, inquit, debui, ut hæc aut retinerem, aut cum uita simul amitterem.

Ex epistola XI. pag. 44.

Tuæ literæ,] Quibus scripseras bene sperandum. rumoribus: hoc est quod dixit, Nuntij nõ optimis auctoribus. ad te: in Epeirum tuam.

Vt ego] Vt pro quàm dixit, sicuti supra de Pompeio, Vt ille tum humilis, ut demissus erat. est autem hic eo uenustior sententia, quo minus aperta. Cum me, inquit, obiurgas, quia meo casu nimis excrucier; facis, ut neque me uidearis amare, neque dolere dolorem meum; quem tamen ita affectum mea erumna esse arbitror, ut te ipsum consolari nemo possit. in hoc inquam tuum amorem, & dolorem non

agnosco. qui enim amat, æque dolet: & qui æque dolet, non obiurgat.

Ex epistola XII. pag. 44:

Per senatum:] *Nam per populum minus sperandum uidebatur Clodio Tribuno.*

Idemq;] *Qui me sperare uis per senatum, idem scribis caput proponi rogationis Clodianæ. quo capite cautum erat, ne quis referret ad senatum de Cicerone restituendo: ut 46.* Secundum comitia.] *Habitis comitijs. 34:* Eodem Tribuno pl.] *Clodio Tribuno, qui nostram causam, ut solet, acriter oppugnabit. & eo minus post comitia sperandum est, quia Consul erit designatus inimicus meus Q. Metellus Nepos. Videbat autem Cicero futurum, ut Consul Metellus designaretur.*

44:

Oratione prolata.] *Non puto significari orationem in Metellum Nepotem scriptam, sed potius in C. Curionem. nam cum Metello pluribus uerbis Cicero concertauit, ut in epist. II. lib. V. fam. at hic se nunquam uno uerbo concertasse dicit. de Curione autem 46.* Sanari,] *Si ullam spem uides mei restituendi.* sin plane perii: *si uides reditum meum desperari, de oratione prolata minus laboro.*

Iaceo: *non dixit, Sum, sed Iaceo, uerbo usus ad mœrorem indicandum accommodato.* Cogitatione] *Ita sum animo perturbato, nihil ut non modo loqui, sed ne cogitare quidem possim.*

Sidona:] *Locum hoc nomine propè Thessalonicam non uideo fuisse. cumq; iam de mendo suspi*

carer, confirmatus sum in sententia, posteaquam Bessarionis librum inspexi. cuius scriptura hæc est: uenire si domitam ut intelligo. in Macedonia prouincia Plinius oppidum enumerat Scydra: ut fortasse, (neque enim affirmo, cum antiqui libri ueritatis lumen obscurent) pro Sidona rectius legi possit, Scydra. aut secutus Bessarionis librum tribue locum coniecturæ, ut utriusque ope ita corrigas ut ad me uenires: idem tamen intelligo, te &c.

Ex epistola XIIII. pag. 44:

Temporis non longinqui] Meq; ex tuis literis aliquid sperasse, quod tamen non diuturnum fuit, moleste feram. Motum] Discordiam istorum. 43:

Ex epistola XV. pag. 45.

Agi de nobis] In senatu,

45.

Remorari.] Nó quòd ipse uideres quidquã mihi esse sperandum, sed ut me à desperatione retraheres, ita scribebas. & cum omnes à me spes abirent, eas tu ijs epistolis remorabare. Nostris multis peccatis] Qui inuidis credidimus, & legationem à Cæsare delatam, qua uitari potuit hæc ærũna, nimis imprudenter repudiauimus: cum tantis miserijs uel mors fuerit anteponenda: cuius oppetendæ tempus honestissimum prætermisimus. 41: casus: fateor enim, ea peccata non iam ulla prudentia posse corrigi: spei fortasse aliquid est in fortuna positum. uiæ celebritatem: qua frequentes Roma Thessalonicam proficiscuntur, qui literas à uobis creberrimas af=

ferre possent. A' Plancio : *apud quem Cicero erat, Quæstorem in Macedonia. 49 :*

45 :

Minime apposito] *Amo enim in hoc luctu solitudinem, odi celebritatem.* Vniuersi] *Omnes, quotquot istinc ueniebant. Vniuersum est enim, quod nihil excipit.* nihil esset necesse : *cum de mea salute spei nihil esse uideretur.*

Si aliquid] *Quid si, nisi aliquid? hoc sensu: Nisi aliquid audiero, cur sperandum sit. 47.*

A' comitiis] *Quod actum sit post comitia. hic autem expectabo, dum audiam.* In Asiam] *Vt aliquo loco considamus apposito ad tolerandam in hoc luctu calamitatem. nam hic me celebritas offendit. In oratione tamen pro Plancio, in Asiā non iuisse, legimus. Cum ad me, inquit, L. Tubero meus necessarius ex Asia uenisset, easq; insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo amicissimo contulisset; in Asiam me ire Plancius propter eius prouinciæ metum non est passus.*

Ex epistola XV. pag. 45.

Varrone] *Diximus supra, Varronem Pompeij familiarissimum fuisse. 39:* de uoluntate Pōpeii : *Pompeium nostram causam suscepturum. 148.*

Scindam] *Augeam. à uulneribus tralatio: quæ scissa recrudescunt.*

46.

Meis uulneribus] *Quod paulo ante dixit, Ne scindam ipse dolorem meum.* Simulationem aliorum,] *Notat maxime Hortensium,*

& Arrium: quorum promissis destitutus in eam cala mitatem inciderat. lib. I. ad fratrem. Nihil puto sincere] *Ita credendum de inimici liberto.* Illam orationem] *In ipsum. 44: Placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quàm de filio: utpote cuius sententiam, auctoritatemq́; in senatu pluris Cicero deberet æstimare. Præterea cum loquitur Cicero de filio, semper aliquid apponit, ut cum dicit, Curio adolescens, 27: 33. Curio meus, 29, Curio filius, 34. 38. de patre cum loquitur, nihil adscribit, ut 9: 10: 49.* Nisi quod erat,] *Laudauerat in suis literis Atticus Curionem.*

46.

Facit expectationem Cæsaris] *Habet, cur etiam à Cæsare opem expectemus.* Si quid in te peccaui,] *Quòd officia, & studia, tibi à me debita, prætermisi.* in me enim ipsum: *quia commisi, ut tu, cum te mihi minus debere intelligeres, consilio me non iuuares.* deberes, ac debuisses: *si fecissem, ut meo merito me amares. amabas enim tua uoluntate adductus, nõ meis officijs impulsus.* Legem de collegiis] *Quatuor leges tulit Clodius in Tribunatu, reipublicæ perniciosas: annonianam, ut frumentum populo gratis daretur: alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret: tertiam, de collegijs restituendis, nouisq́; instituendis: quartam, ne quem Censores in senatu legendo præterirẽt, ne'ue qua ignominia afficerent, nisi qui apud eos accusatus, et utri-*

usque Censoris sententia damnatus esset. Hæc Pedianus in Pisonianam. Leges autem eas Cicero passus est à Clodio perferri, hac conditione, ne quid ille mox cõtra se moliretur. quam pactionem Clodius, perlatis legibus, non seruauit. Dion libro XXXVIII. de collegiis: ex quatuor legibus eam nominat, quæ maxime contra ipsum pro Clodio fuit: qui collegiorum nomine opes & seruitia in Ciceronis perniciem conscripserat. In orationibus.

46:

Potuit,] Oportuit, debuit. non perfectum est autẽ, quia merita mea nulla erant. tale illud 28. » Orbis hic in republica conuersus est, citius omnino, quàm potuit. meo, non tuo scelere: grauiter enim peccaui, & scelerate feci, qui multa, tibi à me debita, officia non sum executus. Responso] Cum ab eo contra Clodij iniquissimam legem auxilium petij. 56: turpissimo consilio: abeundi in exilium: cum potius occumbere deberem.

Nullo nostro,] Neque enim ita meritus unquam de te sum, ut à te diligi deberẽ. tuo ipsius beneficio: restitutum enim beneficio tuo non poteris non diligere. De priuilegio] Vt priuilegium fieret de me restituendo, hoc est, ut facto senatusconsulto ad populum ferretur. Priuilegium autem hoc differt à lege, quòd hæc ad multos, illud ad unũ pertinet. Cicero autem abrogari malebat legem Clodij: idq; firmius uidebatur: propterea quòd priuilegio lex illa non tollebatur; quo timendum erat, ne quis rursus Tribunus plebis existeret, qui lege agere uellet:

post abrogationem autem nihil huiusmodi timendum. Impediet,] *Cum abrogabitur lex Clodij.* ferri : *de abroganda lege.* senatusconsulto : *ex quo ad populum feretur, ut priuilegium fiat de me reuocando.* Prior lex] *Duas leges Clodius tulit : prior fuit contra eos, qui ciues Romanos sine iudicio populi necassent, qua in lege nominatim de Cicerone scriptũ nihil erat, itaque nihil eum lædebat* (Velleius *lib.* I I. & Dion *lib.* X X X V I I I.) *altera nominatim in* Ciceronem, *quoniam is ciues* Romanos *indicta causa condemnasset.* In uestitu mutando,] *Nam si legem laudare noluerat, negligere saltem debuit. neutrum fecit : sed uestitu mutato populum rogauit, ne legem perferri sineret. quod ei perniciosum fuit. populum enim offendit, cum de antiquanda ea lege rogauit, in qua popularia multa de industria* Clodius *admiscuerat.* Si quid ageretur,] *Si quid ageretis de salute mea.* legẽ illam : *priorem* Clodij *legem.* ne tangatis : *primũ, quia nominatim in ea cõtra me nihil est: deinde, quia, popularem legem abrogare, aut infirmare si uultis, populus offendetur. alteram igitur date operam ut abrogetis, quando & minus popularis, et nominatim contra me est : priorem ne tangite.* Tute scripsisti,] *Is locus est huius libri epistola* X I I.

Ne referri, ne'ue dici] *Primum refertur, deinde dicuntur in senatu sententiæ, rogante senatores* Consule, *aut eo, qui senatum habet : non enim is semper est* Consul : *ut latius in libris antiquitatum.*

Domitius]

47.

Domitius] *L. Domitius Aenobarbus, qui hoc anno Præturam gerebat, ut ex Suetonij Iulio colligimus.* de re: *de me reuocando.* omnium tribunorum *Pl. nam si unus modo intercedet, nihil agemus.* Quo modo potero?] *Non enim uidebor restitutus, nisi mihi unà domus restituatur. eam autem Clodius Libertati consecrauerat.*

In tuos'ne agros] *Epeiroticos.* 43 : 44. Cyzicum : *in Asiam. quod faciam, nisi mihi tuæ literæ spem aliquam ostenderint.* 45 : 47 : Tuæ prudentiæ] *Qui es passus me, quo tu abundas, egere consilio; ac mihi persuaderi, utile nobis esse, legem de collegijs perferri.* 46. præsidia : *præsidia amicorum ad pugnandum parata.* Tuis tectis crederem.] *Quia dixerat se iturũ in Epeirũ.*

47 :

Me ipsum] *Meam enim amentiam accuso, quòd à te tantum amari, quantũ ego uellem, putaui.*

Ex epistola XVI. *pag.* 46.

Daturum,] *Quas à te, ut opinor, eo die datas, expecto. Et Cal. Sext. scripsisse Atticum putabat, quòd tum ex ueteri consuetudine senatus Calendis haberetur; statim, senatu dimisso, quid actum esset eo die de Ciceronis re, scripturus Atticus uidebatur. Calẽdis autem senatum haberi solitum, suo loco infra docebimus.* Quàm cum lectæ sunt.] *Malim sic: Quòd cum lætæ sunt, tum id, quod attulerunt ad spem, infirmant.* lætæ : *quia spem ostendebant meliorum rerum.* infirmant : *quia certi ni-*

hil afferebant: quorum alterum ad consolationem, alterum ad ueritatem.

Ex epistola XVII. pag. 47:

Tristes,] Nunciabatur enim, reuersum ex Asia prouincia repetundarum accusatum iri.

Ex ante diem Non. Iun.] Erat idem, Ex Nonis Iunijs: sed figura usus est ea, qua et M. Varro in I. de re rustica. Liuinus] Liuineius, puto rectius: nã & antiquus Bessarionis liber, ei ueniẽs, corrupte quidem, sed literis tamen aliquanto propius ad nostram correctionem accedẽtibus: & in antiquis nummis Liuineius Regulorum est cognomen: ut omittam, quòd fam. lib. XIII. ex ueteribus libris legitur, L. Liuineius Trypho L. Reguli libertus. qui est idem, de quo nunc agimus. M. Reguli: in Bessarionis libro sic, i Reguli: ut ex antiqua nota potius uideatur legendum L. quàm M: præsertim cum et in eo loco, quem proxime ex fam. epist. adduximus, mentio fiat de L. Reguli liberto. de C. Clodio filio: accusatorem fore Quinti fratris C. Clodij filium, eum, qui postea Milonem accusauit, C. Clodio Publij fratre natus. Pedianus. Sestii] P. Sestij, Tribuni pl. designati, pro quo extat oratio. Non tam exploratas à timore,] Quæ me non tam timore liberarent, quàm Liuini sermo. &, timore, de fratre. In meo infinito mœrore] Præter eum mœrorem, quem ex mea calamitate suscipio, est quod me de fratre solicitet. Liuini] Et hic, ut supra, corrigendum. Appii quæstio est.] Eo magis timebat, ne Quintus fra

ter repetundarū accusaretur, quòd Appius Publij Clodij frater anno insequenti Prætor ei quæstioni præfuturus erat. tum autem Prætor erat designatus. Caualcantis tamen liber, spectio: ego sequor Bessarionis: in quo quæstio scriptum est. & quæstionem repetundarum exercuit Glabrio Prætor in Verrem, Cicero in Licinium Macrum.

48.

Diiudicabitur,] Restituar, nec ne. ad te: in tuos agros in Epeirum, si spes erit. 47: circum hæc loca: Thessalonicæ adhuc erat. sustineri: sustentari, defendi, foueri. 44. aut horter: ut me, fratremq; meum tuearis: quod tua sponte facis. Caue,] Scribe, inquit, omnia, ut erunt, & diligenter, et uere: ac noli putare fore mihi aut molestam diligentiam tuam, aut acerbam ueritatem. caue: uidetur alterum uerbum desiderari: ut legatur, caue suspiceris, aut, caue timeas.

Ex epistola XVIII. pag. 48.

Auctorem] Qui referret in senatu, contẽpto Clodiæ legis capite, quo cautum erat, ne referri ne'ue dici liceret. est aliquid in spe? spei aliquid est? secundum comitia: habitis comitijs, de me in senatu actum iri. 44: 45:

Ex epistola XIX. pag. 48.

In Asiam] Scripserat enim, Cyzicum se iturum. 47. 47:

48:

Nouis magistratibus,] Tribuni pl. magistratum inibant Nonis Dec. Consules & Prætores Ca-

lendis Ian. nouis. *designatis.* Ad salutem] *In patriam.* Ex tuo portu] *Non accipio* μεταφορικῶς *dictum, sed re uera ex portu: ut sit: ex quouis portu libẽter ad salutem, ex tuo libentissime proficiscar. ex tuo autem, ex quo tu soluis, cum in Italiam à tuis possessionibus redis.*

Age, quoquo modo cœptum est,] *Innuit, non fuisse causam cur speraret: & ait, Quoniã sperare cœpi, quanquam stulte, nullaq; de causa, tamen parebo fratri meo, mihi ipse ne desim, obsecranti.* age: *cum dixisset, cœptum est, adscripturus aliquid fuit ad se reprehendendum, qui sperare cœpisset: deinde id omisit, & intulit, Age, quoquo modo cœptum est: hoc est, quanquam nõ sapienter cœpi, nec causa sit cur perseuerem, perseuerabo tamen, nec deseram &c.* Sestii,] *Tribuni pl. designati: qui se promiserat laturum esse ad populũ de Cicerone restituendo.* Aut, quod scripsi supra.] *Aut nusquam facilius hanc miserrimam uitam uel sustentabo, uel, quod melius est, abiecero.* consiliariis: *Pompeio, Hortensio, Arrio.*

Potest esse saluus,] *Frater seruari potest: ego non possum, qui prorsus perij.*

Ex epistola XX. pag. 48:

Q. Cæcilio Q. F. *Pomponiano Attico.*] *T. Pomponio Attico, qui à Q. Cæcilio auunculo testamẽto adoptatus, hæresq; factus, Q. Cæcilius Q. F. Pomponianus Atticus dicebatur, uetere prænomine omisso, nomine ita conseruato, ut in anus desineret, cognomine eodem: ex usitata adoptionum for-*

mula. ut in Varronis libro II. de re rustica, ubi legitur, Atticus, *qui nunc* T. Pomponius, *nunc* Q. Cæcilius, *cum nomine eodem; legendum uideatur*, *cognomine eodem*. Ita esse] Coniungitur *epistola cum titulo. ut illa ad* Valerium, Cur enim tibi &c. *libro* I. *fam.* Et ad Tironem, Quid igitur, non sic oportet? *lib.* XVI.

49.

Officio,] Et *quidem ita, ut* L. Lucullū, *cui maxime debebat, prætermiserit.* Valerius Max. *libro* VII. *cap.* IX. Si mihi] Non *dicit*, Cum mihi, *quia incertum est num id futurum sit; sed*, Si mihi, *dubitanter.* Per fortunas] Genus *obtestationis, quod usurpamus in re misera,*

» *nec unquam sine dolore.* Per fortunas miseras nostras,

» *uide ne puerum perditum perdamus: in epistola ad* Te-

» *rentiam.* Per fortunas tuas, *dixit* Celius, *per libe-*

» *ros* Cicero *te oro*, & *obsecro, ne quid grauius de sa-*

» *lute*, & *incolumitate tua consulas.* Denique *ex antiquorum libris omnia undique colligantur exempla: nullum erit, dolorem quod non indicet.*

Diemq; natalem reditus mei] Natalem *appellat reditus diem, quod, eum si uideret, iterum nasci uideretur.* Maxime tamen &c.] Cum *nobis summa spes reditus ostendatur, summaq; in expectatione res sit; maxime tamen cogitabamus in* Epeirum *tuam deuiam proficisci, locum eligendum de exilio cogitanti, bene autem speranti prorsus omittendum. aptior enim multo ad fouendam spem, et ad reditum parandum* Thessalonica, *quàm* Epeirus. *ita-*

que, cum amici scribant me cito in patriam rediturũ, putaui commodius rei exitum Thessalonicæ expectare. De domo,] *Cum Cicero ita scripsisset, Quid de domo? poterit'ne restitui? aut, si nõ poterit, egomet quo modo potero? rescripsit Atticus his ferè uerbis, Nunc, ut domus tibi restituatur, laborandum non est: restituatur modo salus; in qua sunt omnia. 47.* curionis oratione,] *Quia Clodius Ciceronis domum Libertati consecrauerat, ideo Atticus cum Curione, qui Pontifex erat, sermonem habuerat de domo liberanda.* Tanta hæreditate] *Ex qua accepit circiter centies HS. Nepos in uita.* omni occupatione: *magnæ enim existunt occupationes ex magnis hæreditatibus. Atticus, quod ad eam hæreditatem attineret, omnia scripserat explicata, nullam sibi iam occupationem superesse.*

secus à me erga te commissum, aut prætermissum] *Responderat Atticus ad id, quod Cicero scripserat, Mea officia & studia parum antealuxerunt 46.* excelsior: *in hoc uidelicet, quòd, cum ego multa in te officia à me sciam esse prætermissa, omnia tamen ipse pro mea salute ita nunc exequeris, quasi ego nihil prætermiserim, aut secus erga te commiserim.* Rogatio sestii] *Sestius Tribunus pl. designatus rogationem scripserat de Cicerone restituendo, quam deinde in magistratu ferret. eam rogationem Atticus ad Ciceronem miserat.* neque dignitatis: *cum de me nominatim non ferat.*

Ex epistola XXI. pag. 49:

Ipsi,] *Integri. locutio antiquis scriptoribu*

usitata. *Ego, inquit in epistola ad Celium, cum Athe nis decem ipsos dies fuissem.* Quancunque in partem,] *Siue de mea salute spes aliqua erit, siue nulla. 48. 50. 52.* Quibus puta= bis opus esse,] *Siue ad cohortandum, siue ad gra tias agendas.* ut des: *meo nomine, sed à te scriptas.*

Ex epistola XXII. *pag.* 49:

Piso] *C. Piso Frugi, Tulliolæ uir. 2:*

Retinet] *Thessalonicæ. 45. & in epistola ad Terentiam, fam. 232:* decedere: *Quæstor enim erat Plancius in Macedonia, Prætore L. Apuleio. In ora tione pro Plancio.* Milites] *Quos L. Piso pro Cõsule, L. Apuleio Prætori Macedoniæ successurus, præmiserat. ab ijs autem ideo timebat, quòd sibi Pi= sonem inimicissimum cognouerat, utpote cuius in Con= sulatu à Clodio pulsus esset.* Lentulus] *Consul designatus cum Metello Nepote. fam. lib. I.*

In illius potestate.] *Quia debebat Lentu= lo Pompeius. Vnde illud in epistola ad Lentulum, lib. I.*
» *fam. Cui qui nolunt, ijdem tibi, quòd eum ornasti,*
» *non sunt amici. Et eodem libro: Virum excellentem,*
» *& tibi tua præstanti in eum liberalitate deuinctum, illa epistola retinuisti.* Metello] *Nepo= te, Consule designato, fratre P. Clodij.*

50.

Mei studiosos] *Quòd eos semper defende= rim. fam. 234:* ad te: *in Epeirum scilicet.* cui cui modi: *siue læta, siue tristia. 49:*

Ex epistola XXIII. *pag.* 50.

Mensem Ianuarium] *Cuius mensis die pri*

mo Consules Lentulus & Metellus magistratum initu ri erant, acturumq; se Lentulus in senatu de Ciceronis re promiserat, egitq;. in oratione post reditum in senatu, & in alijs. Voluntate : *à Cicerone non amplius aliena.* Tota Pompeii ratione : *qui ad conficiendum Ciceroni reditum omnia studia, omneis opes instituerat conferre. quod re ipsa præstitit. in orationibus.* Promulgata,] *De reditu Ciceronis: quæ tamen lata non erat, duobus reliquis Tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Aelio Ligure. Pro Sestio.* Vtilitatis : *etiam si lex lata non sit, hæc tamen octo Tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quòd mox à nouis Tribunis maiore studio in magistratu causa suscipietur: quippe cum intelligent, Clodianæ potentiæ neruos iam esse magna ex parte præcisos: quando de reditu Ciceronis promulgarint octo Tribuni pl. quorum nemo magistratus initio, promulgante Clodio legem in Ciceronem, ausus erat intercedere. Hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attulisse.* Cum hac lege] *Quæ desperata erat, cum intercessissent duo Tribuni pl. Clodius & Aelius.* A' nostris] *Rectius legeretur, A'* nouis. *sequitur enim* ἀντίθετον ueterum. *&* nouis *pro designatis. aut* nostris, *nostram causam adiuuantibus.*

Veterum] *Octo Tribunos pl. significat, qui legem promulgauerant.* Ordinem,] *Senatorium.* Cauenda.] *Cauendum autem fuerat de domo, & de bonis. quod Tribuni pl omiserant.*

50:

Tralatitium de impunitate,] *Quæcunque lata unquam lex fuit, in ea hoc scriptum est, ut, si quid eius legis causa cōtra alias leges factum esset, id latori impune esset.* Tralatitium: *usitatū, aliunde tralatū.* A' quo] *Ex octo Tribunis pl. quis caput hoc inculcauerit.* sanxisse] *Pœnam enim irrogaba ei, qui suam legem abrogare, aut infirmare uoluisset.* Nunquam esse obseruatas] *Cum enim leges abrogantur, simul abrogantur sanctiones, quæ ipsis legibus continentur.*

Si id esset,] *Si sanctiones manerent, leges abrogari non possent. leges autem abrogantur, sanctiones igitur non manent, sed cum ipsis simul legibus abrogantur.* Difficultate abrogationis.] *In omnibus legibus aliquid sancitur, quo difficilior sit earum abrogatio: ut cum uel populare aliquid admiscetur, ne populus deinde legis abrogationem probet: uel abrogationis auctori pœna irrogatur. ita se omnes leges muniunt difficultate abrogationis.*

Illud ipsum abrogaretur,] *Nihil muto, ne discedam sine causa ab antiquis libris. Sententia est: Si sanctiones non abrogarentur, ne leges quidem abrogari possent; sed cum lex abrogatur aliqua, simul abrogaretur illa ipsa abrogatio, quæ ueterem legem tolleret: idest, nulla prorsus esset abrogatio, si sanctio maneret legis abrogatæ.* Quo modo eam abrogari oporteat.] *Omnis ratio abrogandi abrogaretur. illud ipsum abrogaretur, quod in noua lege abrogante ad ueterem legem, quæ ab-*

rogarentur. Siquid] *Hoc est tertium caput, quo sibi octo Tribuni pl. à sanctionibus Clodiæ legis cauebant. quod caput sine causa inculcatum esse Cicero ostendit: quippe quid opus est cauere ab ijs sanctionibus, quæ simul cum lege abrogantur? si enim Clodia lex tollitur, tolluntur & sanctiones Clodia lege scriptæ. stulte igetur hoc tertium caput inculcatum.* In hac rogatione] *De Cicerone reuocando.* Promulgare,] *Promulgatur lex, cum propalam constituitur, ut intercedat qui uelit, ante quàm feratur. & est sensus. In hac rogatione si qua res promulgatur, abrogatur, derogatur, obrogatur ex ijs rebus, quæ in legem Clodiã scriptæ sunt, quasq; per eam legem abrogare, derogare, obrogare sine fraude non licet, quod'ue ei, qui promulgauit, derogauit, ob eam rem pœnæ, multæ'ue ue sit; eius hac lege nihilum rogatur. quo modo locutus est pro Cæcina, Si quid ius non esset rogari, eius » ea lege nihilum rogatum.* Abrogare: *tollere.* » Derogare: *detrahere, & infirmare.* Obrogare: *contra rogare, opponere.* Sine fraude sua] *Sine fraude huius rogationis. sic enim Clodius sanxerat, ut, si quid unquam ex sua lege abrogaretur, derogaretur, obrogaretur, id eius rogationis, quæ abrogasset, derogasset, obrogasset, fraude factum iudicaretur, eiusq; rogationis auctoribus ob eam fraudem pœna, mulctaq; esset.* Quod uel qui] *Hic emendarem,* Quod ue ei qui, *ut modo totum caput interpretans ostendi. quod autem in extremo,* Eh ius, *ipsum item eodem loco & emendaui, & ex-*

posui, allato eiusdem formulæ exemplo ex oratione pro Cæcina. quod & alij uiderunt. aliter tamen in Bessarionis antiquo libro scriptum uideo, sic inquam, Eh IIII. Hoc in illis, etc.] Quod Clodius in sua lege posuerat, ut ei pœna esset constituta, qui promulgasset, abrogasset, derogasset, obrogasset; eo collegæ non tenebantur: siquidem Tribuni pl. si quam quis ex collegio suo legem tulisset, ea lege soluti erant. itaque cum hoc tertium caput, de uitanda legis Clodiæ sanctione, qua ipsi non tenebantur, sine causa posuerint; uereor, ex octo Tribunis pl. ne quis malitiose fecerit, ut deinde noui Tribuni pl. cum rogationem de me ferrent, multo magis eo capite sibi utendum putarent, quo usos uiderent eos, qui tamen Clodia lege non tenerentur. id autem Cicero nolebat; quòd minime necessarium uideretur, cum lex abrogaretur, ab ijs sanctionibus, quæ in ea lege essent, cauere: abrogata enim lege, sanctiones non obseruantur. Ad III. Nonas] Nouembreis. pag. 50. Quid liceret.] Non licere ijs rogationem de me ferre. nam si damnantur ea sanctione abrogatores, utique quia faciunt contra legem Clodiam damnantur: ea igitur lex uiget, cuius obseruandæ sanctio suos abrogatores condemnat: nihil igitur licet contra eam legem. Eiusmodi caput,] Nemo enim sibi cauendum putauit à sanctione legis, quam abrogaret. neque opus est: nam si esset, omnes in abroganda lege eiusmodi capite sibi cauerent. 51.
Numium,] Vnum ex octo Tribunis: qui non

uiderant, tertium illud caput nullo consilio inculcari. hunc autem, cæteris præteritis, cum unum nominet, quasi quem sciret studio & fide erga salutem suam collegis antecellere: credibile est, Mummium *potius esse, quàm* Numium*: qui* Calendis Iunij, *ut est in oratione pro* Sestio, *& post reditum in senatu, unus ex collegio* Tribunorum *pl. ad senatum de* Cicerone *retulerat.* Fugerit: *latuerit.* Attulerit: *inculcarit caput illud.* Siue quod] *Non discrepant ab impressis libris manuscripti. nec dubium est, mendum subesse. aberit autem, si legatur.* Si *enim quòd: ut periodus interrogationis nota claudatur. nunc sententiam indicabo.* Inuestiga*, inquit, eius capitis addendi quis fuerit auctor, et quare octo* Tribuni *pl. ad senatum de me referre non dubitarint. si enim iccirco non dubitarunt, quòd obseruandum illud caput non putabant, quo* Clodius *sanxerat ne de me referri, neúe dici liceret; iidem postea tam cauti esse uoluerunt, ut caput illud, quod ad senatum referentes non obseruarant, in abroganda lege* Clodia *metuerent?* Soluti cum essent;] Quia *lege collegij sui non tenebantur.* 50: Qui lege tenentur: *aliorum collegiorum* Tribunos *pl. intelligit. nam sui collegij lege* Tribunus *pl. nemo tenetur.* Curandum: *quis enim legis, quam abrogat, sanctionem metuat? quis inquam de eo capite laboret, quod abrogari cum lege simul intelligat?* Id caput: *quod octo ueteres* Tribuni *pl. tulerunt.* Ferre: *anno proximo, cum magistratum inierint.* T. Fadio] Quam *T. Fadius* Tribunus *pl. desi=*

gnatus anno insequenti de Cicerone ferret. De hoc in oratione post reditum in senatu, & lib. I. ad Q. Fratrem. T. Visellius: *iurisconsultus, opinor: & fortasse pro Titus, Caius: ut sit C. Visellius Varro Ciceronis consobrinus, qui iuris ciuilis à patre Aculeone traditam tenuit disciplinam. In Bruto.* Sestii nostri: *cuius legem supra dixit neque dignitatis satis habere, nec cautionis, cum & nominatim ferri oporteret, & de bonis diligentius scribi. 49.*

Distinere,] *Morari, tardare.* Multitudine comparata] *Vt ex omni ferè Italia Romam conuenirent ad diem rogationis ferendæ. quod factum Cicero sæpe gloriatur.* Perfringantur,] *Ea, quæ rem distinent.* Primorum dierum] *Post initum à Tribunis pl. magistratum: quod IIII. Id. Decembris fiebat: ut est apud Dionysium, & Liuium.*

Ex epist. XIIII. pag. 51: vestro consensu] *Consensistis, ut senatus prouincias decerneret Consulibus designatis Lentulo & Metello, quam rem noui Tribuni pl. usque differri uolebant, dum ipsi magistratum ingrederentur: non ut senatusconsultum impedirent, sed ut non impedientes, eo quasi beneficio Consules ad nostram causam adiungerent.* Ornatas esse: *uerbum est sæpe de prouincijs usurpatum ab antiquis scriptoribus: quod ita accipio, ut cum ipsis prouincijs simul decernerentur eæ res, quæ prouincias administrantibus necessariæ putarentur, ut milites, pecunia, huiusmodi. sic ornare classem in oratione pro lege Manilia, pro instruere. ornatæ prouin*

ciæ lege Curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, stipendium, legati dabantur. sed lege Curiata non omnes ibant in prouincias, ideoq; non omnes publico sumptu. 65. Expertes consilii] Hoc enim sine eorum consilio fecistis. Nostra concessione. nisi enim concessum à nobis esset, ut à senatu consulares prouinciæ ornarentur; dilata res, à ueteribus Tribunis pl. ad nouos deuenisset. quæ cum nostra concessione ante confecta sit, quàm ingressi magistratum sui iuris ui & potestate uti potuerint: iure nobis succensent. De Consulibus ornandis,] De prouincijs Consulibus decernendis. ita locutus est libro II. ad Q. fratrem: Referebatur de prouincijs Quæstorum, & de ornandis Prætoribus.

Adiungerent: Beneficio non impediendi. Posse te libere facere: quia nihil amplius à nobis expectent, cum iam sui uoti compotes facti sint, prouincias per senatum assecuti. Nihil posse.] Nihil enim ipsi per se Consules possunt, cum penes Tribunos pl. sit intercedendi potestas. Se inuitis.] Ipsis Tribunis pl. qui causam habent, cur nobis succenseant. Ni ita nobis placuisset,] Vt senatus prouincias decerneret Consulibus designatis. Per populum] Sæpe enim ad populum confugiebant, ut per eum prouincias, à senatu negatas, obtinerent. ideoq; paulo ante, ut scribit Suetonius, cum Cæsari Galliam cisalpinam senatus dedisset, mox & comatam adiecit, ueritis patribus, ne, si ipsi negassent, populus & hanc daret. & post Cæsaris interitum, Celticam regionem

cum desperaret M. *Antonius à senatu impetrari posse, à populo accepit. Appianus, Plutarchus, Dion.*

Nullo modo] *Quia Tribuni plebis, cum lex de prouincijs consularibus ad populum ferretur, intercedere potuissent. quo metu Consules ad conciliandos sibi Tribunos pl. omnia nostra causa fecissent, si de nobis prius in senatu, quàm de prouincijs ageretur. nunc uideo uestro consensu factum esse, prius ut ageretur de prouincijs. ita neque iam Consules tenemus, quibus, nulla nunc necessitate obstrictis, liberum est quidquid uolunt: & Tribunos plebis, cum iure succensere possint, uereor ne amiserimus.* Inusitata, ac noua: *Causam subscribit, cur inusitatum, ac nouum.* Illa constantia,] *Cum senatus ante, quàm de nobis actum esset, negaret se quidquam decreturum.*

52.

Nihil iam posit non decerni.] *Cum illa constantia sit immutata, idq; uestra culpa, qui permisistis ut ageretur de prouincijs consularibus ornandis; iam nihil erit, quod nostræ causæ non anteponatur.* Ad quos relatum est,] *Quos hac de re consultos à uobis esse scribis.*

Lentulo, uel Metello,] *Vt diximus, duobus Consulibus designatis.* Simultatem: *hic est enim qui Tribunus pl. Ciceronem Consulatu abeuntem concionis habendæ potestate priuauerat. fam. epist. libro V. & in Pisonem.* Quemadmodum ceciderit,] *Quem exitum habuerit: idest, quam postea Consules uoluntatem ostenderint,*

& Tribuni pl. num ſuccenſeant. Veritas,] Literarum tuarum. 48.

Ex epiſt. XXV. pag. 52.

Tuum à me diſceſſum] Suſpicor abundare à me: ut, Atticum diſceſſiſſe Roma, ſignificetur: quod ex amicorum literis Cicero cognouerat. noſtram ſententiam confirmat proxima inſequens epiſtola.

Proſpicio: quia tuum ab urbe diſceſſum ſignificant. Ingrati,] Si te accuſemus, quòd hoc tempore ab Vrbe diſceſſeris; cui potius gratias agere debeamus, quòd maxima in nos officia contuleris. Omnia] Omnem etiam ſpem ſalutis. ne uideatr nimis ad deſperationem propenſus, hanc partem omitto. Affirmaſti: literis tuis.

Ex Epiſt. XXVI. pag. 52.

De me] In patriam reuocando.

Legum] In eo enim ſenatuſconſulto ſcriptum erat, non ſolum ut lex de Cicerone, ſed ut aliæ item leges alijs de rebus eodem tempore ferrentur.

Si obtrectabitur,] Si quis Tribunus pl. legum lationem impediet. Auctoritate ſenatus: de lege non laborabo, ſenatus auctoritatem ſecutus in patriam redibo, etiam ſi mihi ob eam rem dimicatio cũ inimicis impendeat. legis tamen lationem expectauit: redijt enim non ante pridie Nonas Sext. Feſtina: iam enim erat Atticus in itinere.

Ex epiſt. XXVII. pag. 52.

Ex tuis literis,] Quibus ſignificas, legum lationem eſſe dilatam.

IN LIBRVM IIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 52.

Nec fortiorem, nec prudentiorem, quã me ipſum,] *Tibi enim æque, ut mihi, & fortitudo, & prudẽtia defuit: qui me animo debilitatum, meiſq; cedentem inimicis, confirmare, & à turpiſſimo conſilio reuocare debuiſti.* Propter meam in te obſeruantiam] *Diligens quidem in meæ ſalutis cuſtodia fuiſti, ſed, meam in te obſeruantiam ſi conſideres, nimium id non fuit. quòd ſi parem obſeruantiæ meæ diligentiam adhibuiſſes, certe me in exilium abeuntem, ideſt ad exitium præcipitantem, retinuiſſes.* In cuſtodia ſalutis meæ] *Quod enim obſeruantiæ meæ debebas, ut dies & noctes, quid mihi faciendum eſſet, cogitares, id abs te prætermiſſum eſt. 46:* Eundemq; te &c.] *Qui non ſatis diligens in meæ ſalutis cuſtodia fuiſſes, primiſq; temporibus, potius ut in exilium abirem, quàm ciuilem ſeditionem excitarem, cohortatus eſſes, quòd id mihi duceres præſtare, eodem ſcilicet, quo ego, errore inductus; idem tamen poſtea noſtrum diſſidiũ acerbiſſime ferens, ad reditum mihi conficiendum omnia tua ſtudia contuliſti.* erroris noſtri: *cum tur*

pissimum illud, ac mihi perniciosum consilium cepi te approbante, ut ab urbe discederem. aut totius: *non dubito quin rectius sit,* aut potius: *ut furorem potius, & amentiam dicat fuisse, quàm errorem, cũ discedendi rationem probauit.* falsi rumoris socius: *cum tu quoque cum multis id diceres, breui me esse in patriam rediturum. quod falsum fuit: per sexdecim enim menses miserrimum exilium petuli.*

Exegero.] *Hoc dicit: posthac, id quod antea minus feci, assidue tecum uiuam, ut eum fructũ capiam, qui est in tua consuetudine suauissimus.*

Forensem,] *Existimationem, & gratiam in foro partam multorum causis defendendis.*

Magis quàm optaramus,] *Neque enim optandum putabamus, quod sperandum non uideretur.* Fracta, dissipata, direpta] *Post profectionem Ciceronis ex urbe, bona eius P. Clodius publicauit. postea direpta sunt omnia, quæ aut in domo, aut in uillis fuerunt. domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta. Pediani uerba in Pisoné.*

Inscribam] *In his literis. sic Horatius, Inscribam nomen in actis.* Lata] *Ex senatusconsulto ad populum, de me restituendo.* lex au*tem centuriata, ferente P. Lentulo Consule.*

Brundusinæ coloniæ,] *Dies erat idem, quo & Brundusium deducta colonia fuerit, & Salutis ædes in Quirinali colle dedicata. quam ideo uocat Attici uicinam, quòd in eodem colle & Salutis templum erat, & Atticus habitabat. patet ex libello P. Victoris de regionibus urbis Romæ, & ex Nepote in Atti*

ci uita. Italiæ] *Cum ad suffragia de nobis ferenda Romam undique concurrerunt.*

Ordinum,] *Hominum cuiusuis conditionis.*

Comitiis centuriatis] *Comitia centuriata erant, cum populus non fuse in tribus conuocatus, sed censu, ordinibus, ætatibus descriptus, suffragiũ, nec nisi singulis de rebus ferebat. ideo centuriatis comitijs Consules creabantur, & Cicero ab exilio reuocatus. Hæc uberius in libro de comitijs: si quidem is, ad quẽ ego omnia refero, Deus optimus maximus mihi hoc dederit, ut ea, quæ distincta decem antiquitatum Romanarum libris orsi sumus, liceat pertexere.* honestissimis: *non de moribus, sed de nobilitate dictum: ut, honesto loco natus. intelligit enim Brundusinæ coloniæ principes.* Id ipsum] *Hoc uidelicet, mihi eos esse inimicos.*

53:

Vsque ad Capitolium] *Pro domo sua, Vnus,*
» *inquit, ille dies, quo me populus R. à porta in Capito*
» *lium, atque inde domum sua celebritate, lætitiaq; co*
» *mitatum honestauit: &c.* gratias egimus: *quæ extat oratio, inscripta, post reditum in senatu.*

Ad theatrum] *Pediani uerba sunt in Milo*
» *niana: L. Cæcilius Rufus Prætor fuit Lentulo Spinthe*
» *re Q. Metello Nepote Coss. quo anno Cicero restitu*
» *tus est. is cum faceret ludos Apollinares, ita infima*
» *coacta multitudo annonæ caritate tumultuata est, ut*
» *omnes, qui in theatro spectandi gratia consederant,*
» *pellerentur.* Ad senatum] *Quem in Concordiæ templo Metellus Consul habebat. Pro domo*

ſua, 215. Mea opera] *Quia Cicero nis reſtituendi cauſa incredibilis multitudo Romam ad comitia cōfluxerat. unde grauior annonæ caritas paulo poſt exorta. quod operæ Clodianæ ad inuidiam concitandam factum eſſe Ciceronis opera clamabant.* decernerem : *mea ſententia.* Tuto ſe negarent] *Propter multitudinem annonæ caritate concitatam, quippe quæ etiam L. Cæcilij Prætoris domum ob eā cauſam oppugnaſſet. Pro domo ſua, 214. Pro Milone, 109.* Meo nomine recitando,] *Cum meum nomen recitaretur. Actiue poſuit in proœmio de officijs, orationem latinam legen-dis noſtris efficies pleniorem. Poſt ſenatuſconſultum, eius nomen recitabatur, cuius in ſententiam factum eſſet.* Habui concionem :] *Videtur eſſe oratio, quæ extat, poſt reditum ad Quirites. quod ſi ita eſt, præpoſtere factum ab ijs, qui eam ante orationem in ſenatu habitam collocarunt; cum pateat ex hac epiſtola, poſt fuiſſe collocandam.* Dederunt.] *Concionem: nam concionari priuato nō licebat, niſi magiſtratus curulis, aut Tribunus pl concionem daret. 54:* Prætorem *autem, qui concionem non dedit, intellige Appium Claudium P. Clodij fratrem :* Tribunos Pl. *Sextum Attilium Serranum, & Numerium Quintium, de quibus in oratione pro Seſtio, & Pedianus in Piſonem. Concionē Clodio Prætor frater Appius dat in epiſtola ſequenti.*

Legem] *Quæ ad populum ex ſenatuſconſulto ferretur.* Meſſius,] *Alij, Meſſinius: qui erat Tribunus pl. ut in oratione poſt reditum in ſe*

natu. nam eum quidem, qui legem conſcriberet, in magiſtratu eſſe oportuit. placet igitur, Meſſinius: *& eo magis, quòd qui* Beſſarionis *in libro ſcripſit,* Meſſi *us, eiuſdem manu in margine uideo ſcriptum eſſe,* Meſſa is: *ut uarietas augeat mendi ſuſpicionem. quòd ſi,* Meſſius, *retinemus: forte de eo licebit intelligere, qui ludos* Florales Aedilis *fecit.* Valerius Max. *lib.* IIII.

Nunc] *Poſtquam alteram* Meſſinius *ſcripſit.*

Familiares hanc.] *Quo maior eſt ſuſpicio* Pompeij *uoluntatis: nam ipſe quidem ſolet aliud ſentire, & loqui.* 60. *& fam.* 112. Fauonio] *Qui tamen conſularis non erat, ſed ſumma libertate utens, acerrime, quæ minus probaret, oppugnabat.* 64:

54.

Eo magis,] *Neque enim, ante quàm de domo* Pontifices *reſponderint, in rem noſtram putamus cuiuſquam animum offendere.* Si ſuſtulerint religionem,] Si *decreuerint, quã partem areæ* Clodius Libertati *dedicauit, eam partem, ſublata religione, reſtitui mihi poſſe; aream, in qua reædificemus, ampliſſimam habebimus.* Conſules *autem uel æſtimabunt, quod ſuper ſolum antea ædificatum, dirutum à* Clodio *eſt: uel, ſi id minus, quod nunc eſt demolientur, ipſi curam ſuſcipient extruendæ mihi domus qualis antea fuerat.* rem totam: *non ſeparatim domum, ſed quæcunque amiſimus, omnia ſimul una æſtimatione complectentur. ſingula tamen per ſe æſtimata, proxima inſequens epiſtola oſtendit.*

Fluxæ;] *Quia non eædem, quæ paulo ante:*

cum quidam, absentem qui defenderant, inciperent præsenti occulte irasci, aperte inuidere. sic in epistola
» *ad* M. *Brutum: Huius belli fortuna, ut in secundis flu*
» *xa; ut in aduersis, bona.* quædam domestica: *de uxore accipiendum. nam & in epistola sequenti, Amamur, inquit, à fratre, & à filia: uxorem non nominat: quasi quiddam esset, cur ab ea se nõ æque, atque à fratre & filia, intelligeret amari.* alterius uitæ: *ut posthac rationem habeam non solum dignitatis, sed etiam salutis. nam antea, dum ad unam dignitatem omnia refero, meq́; ciuium potentissimorũ consilijs grauem aduersarium reip. causa præbeo; me ipsum penè perdidi. fam. 7: 16.*

Ex epistola I I. *pag.* 54:

Deberi non potest:] *Edenda est, quia flagitari à iuuentute uideo. figura eadem in epistola ad*
» *Trebatium: Quod præsenti tibi propè subnegaram, nõ*
» *tribueram certe, id absenti debere non potui.* & *in*
» *topicorum prooemio ad eundem: Non potui tibi sæpius*
» *hoc roganti debere diutius.* Qui se dedicasse diceret,] *Is erat P. Clodius.* Iam partem areæ] *Eam partem areæ, mallem: ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atriũ ædificasset: neque enim totam domum, sed eam partem solum, quæ cum Catuli porticu erat, dedicauerat, reliquum euerterat.* Dubitat,] *Dubitabat, ordo postulat: cum sequatur, esset adiudicata. nemo dubitabat, inquit, quin senatus Pontificum decretũ secuturus esset. quod ita post paulo euenit, facto senatusconsulto, quo statuebatur, uideri Ciceronis domũ*

iudicio Pontificum religione liberatam; & ut magistratus curarēt, ut ei sine ui ædificare liceret. de Arusp. resp. 246: 247. Ille] *P. Clodius.* dedit: *quia Prætor erat. alioqui non licuisset priuato Clodio concionem habere. 53:* Suam libertatem.] *Atrium Libertatis à se extructum dirui ne patiantur.* Illuc] *Ad aream.*

Porticum Catuli] *Quam in domo M. Fuluij Flacci euersa de Cimbricis manubijs à Q. Lutatio Catulo factam, P. Clodius cum Ciceronis domo euerterat. pro domo sua 233: Valerius Max. lib. VI. cap. 3.*

Qui erant senatores.] *Iis enim, qui senatores non erant, ingredi senatum non licebat. & Pontificum collegium apparet non fuisse totum ordinis senatorij: cum Pontificiam dignitatem, etiam qui senator non esset, consequi posset: ut in oratione de Arusp. resp. 246:* Marcellinus: *Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patritij, Consul designatus cum L. Martio Philippo, qui Cæsaris Augusti uitricus fuit.*

Rogatus: *designati Consules primi sententias rogabantur.* Lucullus: *M. Licinius Lucullus Pontifex, consularis, & triumphalis.* legis senatum: *legis Clodiæ iudicem senatum esse, religionis Pontifices fuisse.* LOCO] *Ordine, ut quisque honoribus antecedebat. manifestum, in senatu nullam Pontificum habitam rationem in rogandis sententijs, perinde ac si Pontifices non essent.* Diem consumere;] *Ne S. C. fieret. licebat enim senatori, & quàm diu uellet, & qua de re uellet, dicere. Gellius lib. IIII. cap. X.* Pręter unum]

Præter ipsum Clodium. Serranus : *Sex. Attilius Serranus Tribunus pl.* Referre] *Esset intercessio è republica, nec ne. cum enim, non esse, statuitur; agit senatus cum eo, qui intercessit, ut tollatur intercessio.*

55.

Auctoritatem ordinis] *Voluntatem senatus de Ciceronis domo, & Catuli porticu. quam appellat auctoritatem ordinis, quia senatusconsultum fieri non potuerat, intercedente Tribuno pl. sic in epistolis ad Lentulum senatus auctoritas dicitur, cum senatusconsultum fieri ob intercessionem tribunitiam nō potuisset.* Si quæ uis esset facta,] *Quo minus posset Ciceronis domus, Catuliq; porticus restitui.* Cornicinus ad suam ueterem fabulam rediit] *Cn. Oppium significat: nam Cornicen Oppiorum cognomen fuit: ut apud Liuium libro tertio. ad ueterem autem fabulam ideo dicit, quòd etiā antea idem Oppius hunc ipsum, generum suum, Calendis Ianuarijs, quo die P. Lentulus Cos. retulit de restitutione Ciceronis, intercedentem suppliciter rogarat, ut desisteret: quod tamen non impetrauit: idq; omnino causæ fuit, serius ut Cicero restitueretur. in oratione post reditum ad Quirites, & pro Sestio.*

Cal. Ian.] *Quo die, Lentulo referente, Serranus idem intercesserat: quasiq; soceri precibus commotus, cum ad deliberandum tum quoque noctem postulasset, postea tamen intercessionem non omisit.* sibi : *Serrano: & sibi pro illi, contra regulā Vallæ.*

Illam porticum] *Necesse erat, ut redem=*

ptores, si Catuli porticum restituere uellent, prius partem atrij Libertatis demolirētur. nā in ea porticu, quæ Ciceronis ædibus cōtinēs erat, itemq́; in ipsius Ciceronis ædium parte atrium Libertatis Clodius ædificauerat.

HS uicies] Sestertiorum nummorum uicies centenis millibus, idest aureis scutatis sexaginta millibus: ut subducenti patebit. emerat autem eam domum tricies quinquies millibus sestertiorum nummorum, ut est in epistola ad Sestium: cum à P. Sulla HS uicies mutua sumpsisset, ut ait Gellius libro XII. Cap. XII. Quingentis millibus: aureis scutatis quindecim millibus. Ducentis quinquaginta millibus: aureis scutatis septem millibus & quingentis. Legari] Cum quindecim sibi legaret rei frumentariæ causa. 53: et fam. 98. Proximi Consules: Marcellinus, & Philippus, qui tunc erant designati.

55:

Postulabant:] Vt legationem à Pompeio delatam acciperem: quod futurum esset quasi uinculum arctioris cum potentissimo uiro amicitiæ. in quo statuo firmum præsidium mihi esse constitutum ad impetus inimicorum. Epist. fam. 16. Petendi,] Petendi, Censuram: Exeundi, ad legationem. Scis, quo sumptu, qua molestia] De sumptu, qui fieret in ædificanda domo, ideo queritur, quia superficiem Consules, à Clodio dirutam, minoris æstimarant, quàm quanti fuerat, quippe scutatis tantum sexaginta millibus, cum ipse eam emisset centum quinque millibus. &, Scis, scire po=

tes, facile tibi est cogitare, cum intelligas, si reficere uelim, & ad pristinam formam perducere, multo plus mihi esse erogandum pecuniæ, quàm quantum de publico ex Consulum æstimatione datum est.

Nec relinquere possum, nec uidere.] Nam & me delectat: & uidere, euersum ab inimicis, non possum. Proscripsi: hoc non reficio ut Formianum, sed uenditurus proscripsi. Proscribit enim domum, aut fundum, aut quiduis huiusmodi, qui diuulgato scripto se esse uenditurum significat. hinc proscripti, quorum nomina in tabula palam constituta legebantur, ut ad cædem quærerentur præmio percussori promisso. Suburbano: hoc reficere cogitat, propinquitatis causa. In ea re,] In exilio meo, cum me sua pecunia sustentarunt. itaque nunc ab iisdem mutari non licet.

Sensisti tu absens, præsentes] Quod proxime dixit, placet esse dictum de exilio potius, quàm de domo: ut queratur se sumptui fuisse amicis, non ut dignitatem aliquam, non ut commodum adipisceretur, sed ad sustinendam turpissimam exilij fortunam. illud enim, Benignitas exhausta, de suppeditatis pecunijs accipio. extrema uerba, Sensisti tu absens, præsentes, quia suspicor à mendo non abesse, non interpretor. quanquã nihil est adeo mendosum, quin aliquid sententiæ possit extorqueri: sed ego, non ut extorqueam, sed ut eliciam, operam do.

Copiis,] Alibi copiæ pro diuitijs, & pro exercitu: hic totum intelligitur quantumcunque possumus siue auctoritate, siue gratia. Meos

defensores: *eos, qui cum me absentem defendissent, & ab exilio renocassent, reuerso deinde inuidere cœperunt, neque in ijs rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia necessariæ, eã uoluntatem, quam expectarã, præstiterunt. epist. fam.* 101. Omnia: *quæ mihi omnia uis inimicorum ademerat.* Laboratur: *quod in proxima epistola dixit, In re familiari ualde sumus perturbati. & in hac ipsa, Domesticarum rerum consilia ualde impedita. ut eandem sententiam uarie ter exprimat.*

Μυστικώτερα] *De uxore significat, ut etiam in proxima epistola, cum dixit, sunt quædam domestica, quæ literis non committo.*

Ex epist. III. pag. 55.

Ante diem tertium Non.] *Sæpe diximus, idem esse, tertio Nonas.* Expulsi: *à Clodianis.* Lapidum ex area nostra: *lapides, ad nostræ domus refectionem paratos, Clodiani sumptos ex area coniecerunt in domum Quinti fratris.*

56.

Iudicium nolebat,] *Tollebat, magis placeret: ut uis intelligatur, qua Clodius à Milone accusatus iudicia sustulerat, ante reditum Ciceronis ab exilio. itaque in oratione pro Milone, Quis, inquit, hoc*
» *credat, Cn. Pompeium iudicium expectaturum fuis-*
» *se in eius iudicijs uindicandis, qui uel iudicia ipsa tol-*
» *leret? cum de Clodio intelligat. Et in senatu post*
» *reditum: Milo Clodium de ui postulauit. posteaquam*
» *ab eodem iudicia sublata esse uidit; ne ille omnia ul*
» *posset efficere, curauit.* Manifestamq; *ut à ma-*

nifesto crimine tueri se non posset. Sed tamen causam: erat tamen aliquis quasi angulus excusationis, quo' confugeret: cum posset inficiari à se factum, posset in alios culpam reijcere, posset etiam aliquid defendere tanquam iure factum.

Designatorem,] Curationis nomen: unde Horatius, Designatorem decorat lictoribus atris. Decimum: de hoc pro domo sua his uerbis: Tu id te posse arbitraris omnium facinorum, & stuprorum omniũ Decumis, & Clodijs auctoribus obtinere, quod M Drusus in legibus suis plerisque, M. Scaurus, & L. Crassus non obtinuerint? Gellium: De hoc in oratione de Aruspicum resp. 28. in Vatinium. 29: pro Sestio 24: extat etiam Catulli epigramma in eundem, quod infra subscripsi:

Quid dicam Gelli, quare rosea ista labella
Hiberna fiant candidiora niue,
Mane domo cum exis, & cum te octaua quiete
È molli longo suscitat hora die?
Nescio quid certe est. an uere fama susurrat,
Grandia te medij tenta uorare uiri?
Sic certe est. clamant Victoris rupta miselli
Ilia, demulso labra notata sero.

Discederem,] Domum reuertens: uel descenderem, ut est in antiquis libris & Caualcantis & Bessarionis: cum de Capitolio descendens, Sacra uia, quæ à capitolio ad Carinas pertinebat, domum abiret. Insecutus est me: alij putant periculum illud Ciceronis intelligi, de quo in oratione pro Milone his uerbis: Hæc eadem sica longo interuallo

,, conuersa rursus est in me, nuper quidem, ut scitis, ad
,, Regiam pene confecit. ego aliter sentio: uideo enim hanc epistolam scriptam esse P. Lentulo Q. Metello Consulibus, orationem autem pro Milone habitam Pompeio tertium Consule, idest quinquennio ferè interposito: ut eadem res significari non possit, cum in oratione dicat, Nuper quidem: quod non diceret de re tanto ante confecta. M. Tettii Damionis] De Damione quodam P. Clodij liberto Pedianus meminit in Miloniana: sed hunc alium ab eo esse, manifeste apparet, quòd neque eadem res significatur, quæ in oratione, ut ratio temporis declarat, & in eius uestibulum Cicero, tanquam amici hominis, aut certe non inimici, Clodianorum impetum fugiens discessit. neque uero, Damionem unum Romæ fuisse, necessario putandum est.

Diæta curari incipio: etc.] Ab ægrotantibus sumpta tralatio. sensus est. institui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam; qua utens, spero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, sicuti solet diæta non recte se habentibus. ferro ut res agatur, minime uolo. Trudi] Antiqui libri, uideri, mendose. Acidinos] L. Catilina, & C. Manlius Acidinus, duo coniurationis duces, aduersus patriam arma tulerunt.

In Ceramio] Præpositionem in neque Caualcantis liber habet, neque Bessarionis: Ceramio autem uterque. inspiciundi plures antiqui libri, si forte ad ueritatem aliquid afferant. nam nos quidem, Ceramio quid hic sibi uelit, ignoramus. locum hoc

nomine Romæ *fuisse, nemo tradit.* Anniana] *Quæ prius C. Annij fuerat: à quo adoptatus Milo, qui antea fuerat ex Papia familia, & nomen simul, & hæreditatem accepit, cum ex eius filia natus esset.* Eduxit uiros: *eduxit uiros, & occidit homines, non sine artificio dixit, ut, cuiusmodi fuerint utriusque copiæ, ex nominibus appareat.*

Ille se in interiorem partem ædium abdidit sulla se.] *Caualcantis liber,* Ille ex interiorem ædium silla se. *Bessarionis,* Ille interiorem ædium sylla se. *omnino locus ita deprauatus, ut, nisi ueteres libri opem ferant, desperandus uideatur: quid tamen, si sic?* Ille se in interiora ædium syllæ: *ut subaudiatur, proripuit, abdidit.* Marcellinus: *hunc primum nominat, quia primus sententiam rogabatur, quòd esset Consul designatus.* Metellus: *Q. Metellus Consul: qui comitia ædilitia ideo fieri uolebat, ut Clodius Aedilis creatus, in iudicium de ui, maxime propter fabros de Ciceronis area pulsos, uocari non posset: nam eos, qui magistratus gererent, accusari ius non erat: itaq; Clodius Aedilitatem consecutus iudicio se eripuit. Dion libro* XXXIX. calumnia: *cum astutia uteretur, multaq; malitiosus inijceret, ut senatoribus dicẽdi tempus eximeret, ne senatusconsultum contra Clodium fieri posset, qui, cum senatus censuisset ut Ciceroni sine ui domum suam ædificare liceret, fabros tamen de area per uim expulisset. Sic in epistola ad Lentulum:*
» *Res ab aduersarijs nostris extracta est uarijs calũnijs.*
» *Et ad Q. fratrem libro* II. *Per obtrectatores Lentuli*

» res calumnia extracta est. Dicendi tempus: quod tẽpus ad dicẽdas sentẽtias senatoribus dabatur.

Oppio: potius crederem legendum, Appio: qui erat in senatu; & frater Clodij, ut adiuuare uellet; & Prætor, ut facile posset. Etiam Hercule familiari tuo: Q. Hortensium significat, quo Atticus intime utebatur, ut scribit Nepos in uita. & in e-
» pistola ultima libri II. Tuus familiaris Hortensius
» quàm plena manu nostras laudes in astra sustulit. Etiam hercule: quasi dicat, quod equidem antea non putaram, cum & nostri, & publicæ causæ studio sus uideretur esse. De cuius constantia: ironia. nam Atticus exulanti Ciceroni scripserat in hanc ferè sententiam: Hortensij constantiam, & uirtutem cognosces in tuenda republica.

56:

Furere.] Homo iracundus: quem etiam notat morositatis uitio in epistola quadam ad Q. fratrem. &, furere, quòd à Metello diem eximi uideret. Ille: P. Clodius. Sua: quibus Aedilitatem petiturus erat, cum candidatus esset. Areæ] De qua Clodius fabros expulerat, contra senatusconsultum. 55. Incendiorum: quia Milonis domum, Ciceronisq; expugnare, & incendere conatus erat. Periculi mei: cum me, Sacra uia discedentem, lapidibus, fustibus, gladijs est insecutus.

Iudicio] Vt iudicium fieret in eum, qui ea com misisset. Comitiis anteferret: cum diceret iudicium de ui prius esse faciendum, quàm comitia haberentur: quod tamen factum non est: itaq; Clodius

iudicium effugit, comitijs creatus Aedilis. PRO=scripsit: *Marcellinus.* DIES comitiales: *ser=uare de cœlo Augurum est, obnuntiatio ad magistra=tus pertinet: itaque Marcellinus, qui est Augur, ser=uat de cœlo; Milo, qui est Tribunus, obnuntiat. De diebus comitialibus Macrobius, Gellius, ipse ad fratrē.* conciones: *ad populum: ut adducerentur in inui=diam ij, qui comitia conarentur impedire. uide 36:*

Nisi Milo in campum obnuntiasset] *Cum libro Caualcantis, à quo minimum differt Bessario=nis liber, (habet enim, Miloni campum) ita lego, priore lectione repudiata: cuius, ut mihi quidem ui=detur, eiusmodi sententia est, ut à ueritate dissentiat: neque enim quisquam erat, qui Miloni obnuntiaret: (quippe Tribunus pl. cum esset, comitiorum ius non ad eum, sed ad Metellum Consulem pertinebat) ue=rum ipse Metello Consuli obnuntiabat, ut comitia, quibus Aedilitatem Clodius petebat, usque eò protru deret, quoad iudicium ante fieret de ui; nihil dubi=tans, quin eo iudicio Clodius condemnaretur. præte=rea, si legas, ut antea, C.* Appius, *prænomina simul erunt duo, quæ esse non possunt. nam, quod ad lo=cutionem attinet, obnuntiare in campum: me qui=dem non offendit: cum etiam uerbo, nuntiare, quan=doque ueteres eadem ratione uterentur, & in loco, & ad locum; ut ponere in gratia, & in gratiam; es=se in potestate, & in potestatem. quod Gellius obser=uauit, lib. I. cap.* VII. Campum: *Martium, quò populus ad comitia conueniebat.* In cam=pum uenit.] *Vt, quod seruatum esset de cœlo, à*

Marcellino

Marcellino Augure acceptum Consuli Metello comitia habere cupienti ipse Tribunus pl. obnuntiaret. Deiectas copias: afflictas, & infirmas. itaq; legitur in Bessarionis antiquo libro. Fratrum trium] Metelli, Appij, Publij. & Metellum etiam in oratione pro domo sua P. Clodij fratrem appellat, idq; ob eam rationem, quòd Cæcilia mater fuerat Appio, & Publio, soror autem duobus Cæcilijs, ei qui Metellum Nepotem, & ei qui Celerem genuerat. ita duo Metelli, Nepos, & Celer, Appio et Publio Clodijs fratres erant patrueles. nam & in oratione pro
» Celio, Quonam modo, inquit cum de Celere loquitur,
» furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui
» Consul incipientem furere, atque conantem sua se ma
» nu interfecturum audiente senatu dixerit? Ipsos autem Metellos, Celerem & Nepotem, fratres fuisse, ex duabus epistolis lib. V. fam. notissimum est. germanos fuisse ideo non existimo, quòd Quinti prænomine uterque utebatur. fratribus igitur geniti: quorũ soror Appio Claudio nupserit, qui postea Appio, et Publio pater fuit. turpis: non ideo turpis, quòd iam esset approbata Marcellini sententia, sed quòd homines intelligerent id agi, ut habendis comitijs iudicio Clodius eriperetur. nam etsi de approbata Marcellini sententia legitur in epistola I. libri II. ad Q. fratrẽ: tamen id factum esse eo senatu, qui habitus est mense Decembri cum Clodius adesset, ipsa indicat epistola: hæc autem scripta sunt mense Nouembri, cum in eo senatu, quo sententiam ait de scripto à Marcellino di
» ctam, Clodius non affuisset. scribit enim sic, Domi

Clodius, egregius Marcellinus.

XI. Cal. Ian.] Quod aliquot ante annis scripsimus in nostris scholijs, id nunc eadem coniectura ducti sine dubitatione affirmamus, uideri tollendā uocem Ian. quæ, ut cuiuis facile est uidere, locū hic habere non potest, cum dies significetur, qui XII. Cal. Decem. consecutus est. Comitium: Comitium in foro fuisse, uel hic locus ostendit, cum Metellus postulet ut sibi in foro obnuncietur, Milo autem in Comitium ueniat. Plinius etiam capite de ficis. furtim: ut Milonem falleret, cui dixerat se in Comitio fore; putans, ante se comitia in campo habiturum, quàm Milo posset obnunciare. biduo: decimo & nono Calendas, dum nundinæ fuerunt. uide Macrobium libro Sat. I. & Plinium lib. XVIII. cap. III. iam campum tenebat: ne Metellus, confectis nundinis, VIII. Cal. comitia habere posset. Marcellus candidatus: ædilitius, qui tamen ster tens parum laborare de comitijs uidebatur. Hunc autem Caium Marcellum potius, quàm Marcum, puto fuisse. nam Marcus, qui Consul fuit cum Ser. Sulpitio quadriennio post, Aedilis esse non potuit Consulibus Marcellino, & Philippo, cum Aedilitas à Consulatu quinquennio distet, ut in libro de magistratibus ostendemus. sine laterna: ut eorum, qui Clodium expectabant, ignobilitas, & infima conditio notetur, qui sine laterna noctu præstolarentur. fieri: à Milone.

57.

Si se inter uiam] Inter uias, dixit Plautus

inter cœnam, Cicero. correxit hunc locum aliquot iā annis amicissimus meus, coniecturam secutus, quia ui debat in Caualcantis libro scriptum, si sentitur ueiā. *neque nunc aliter uideo scriptum in libro Bessarionis, nisi quòd* ueniam *habet pro* ueiam. casum illum nostrum: *exilij calamitatem, in quam inci= di, quia pessimos ciues occideram.* inuidi, & perfidi: *Hortensium, & Pompeium uidetur signifi care: quorum consilio usus, indignissimam exilij ca= lamitatem subierat. 43. 48.* inerti nobili: *notat eos, quos à se defendendo metus auerterat. fam. lib. I. 13.* pro facultatibus nostris: *fratri reddimus, non quantum accepimus, sed quantum no stræ facultates patiuntur, ne, si id fieret supra facul= tates, ipse deinde omnino exhaustus egerem.*

Ex epistola I. pag. 57.

cincius] *Qui Romæ Attici negotia curabat.*

57.

Apud me] *Domi meæ cœnato, etiam si ego absim. Erat enim Antij: ut 59. Sic etiam in epistola II. libri II. in qua eum domum suam inuitat, cum ipse abesset.* ad nos: *Antium, cum Romæ fue= ris.* designationem: *ordinem, quo bibliothe= ca mea digeratur.* tyrannionis: *grammatici. Suidas, Plutarchus in Lucullo et Sylla, et epistola IIII. libri II. ad Q. fratrem.* reliquiæ: *quia mul tos amiserat in illo fortunarum suarum naufragio.*

57:

Duos aliquos] *Misit Dionysium, & Meno philum. 59.* In his locis] *In Antiati*

Piliam adducere :] *Si potes & à te ipso impetrare, ut in his locis consistas, & Piliam tecum adducere. Mirum autem, cur hoc de Pilia dixerit, quã nondum Atticus duxerat uxorem. nuptias enim celebrauit pridie Iduum Februarij, ut est in epistola III. libri II. ad Q. fratrem. hæc autem scripta III. Cal. Februarij. accipiamus igitur sic, nuptias quidem nondum celebratas, sed desponsatam tamen fuisse. Et apparet, factis iam sponsalibus coniugium non semper esse consecutum: ut Suetonius de Iulia Cæsaris filia, primum Seruilio Cepioni desponsa, deinde Pompeio collocata.* æquum est: *ut sine ea ne uenias.*

Tullia: *quæ nunc mecum est.* Næ tu] *Cur næ? cui iam dixerit Mediusfidius. quid si,* Nomenti? *ubi, & Ardeæ prædia Atticus habuit, præterea nusquam in Italia.* Emisti] *Locum Atticus, & simul gladiatores emerat. eos lanistæ in eo loco exercebant.* pugnare : *cum exercerentur in ludo.* his duobus muneribus : *gladiatores in funere dabantur, uel empti, uel conducti.* his : *proximis, quibus populo spectaculum gladiatorum exhibitum est.* liberasses : *tanti locasses, quanti emeras: ita eos libertate donare potuisses, recepta pecunia in eos impensa.*

Ex epistola V. pag. 57.

Ain tu?] *Locutio ad ostendendam admirationem usurpata. sic in epistola ad Pætum: Ain tandem? insanire tibi uideris, quòd imitere uerborum meorum fulmina? Et ad hunc ipsum libro VI. & lib. XII.* Ad quem misi,] *Aut Cæsarem,*

aut Pompeium. Quid etiam :] *Quid præterea causæ fuit, cur eum librum tibi nō miserim? etiam hoc : subturpicula mihi uidebatur* παλινῳδία.
» *Tale illud pag. 8. Noui tibi quidnam scribam? quid?*
» *etiam. Messala Consul Antronianam domum emit.*
» *Et pag. 26: De muro, statue, quid faciendum sit.*
» *aliud quid? etiam. quando te proficisci istinc putes,*
» *fac ut sciam.* Dudum enim circunrodo : *inuitus dico, quod dicendum tamen est. uereor enim, ne me reprehendas, qui hoc in libro gratiæ causa ea laudarim, quæ antea uituperabam.* μεταφορὰ *ab ijs, qui circunrodunt, quod non libenter comedunt.*

Vt ipsi uolunt,] *Nam re uera non sunt, quia nihil possunt.* 58. si quidquam haberent fidei : *fidei nihil habent, cum publicam causam defendentes, me socium defensionis non tuentur ubi à potentibus oppugnor.* Senseram] *Eorum perfidiam, cum, ab inimico meo nefaria in me rogatione promulgata, in periculo deseruerunt.* inductus, relictus, proiectus : δείνωσις *cum in singulis inest augendi uis.* qui fuerant : *perfidi uidelicet, atque ingrati, ut antea. itaque te monente, rationem mutaui, meq́;, quod antea non fecerã, potentium amicitijs munire cœpi.* Non etiam ut scriberem.] *Monuisti tu quidem, ut ea facerem, quæ Cæsaris animum non offenderent, atque etiam quæ delectarent : non tamen, ut etiam scriptis eum laudarem : quod ego nunc, à te non admonitus, mea sponte feci.* Coniunctionis] *Cum potentibus, optimatibus relictis.* ad illos : *ma=*

xime Bibulum, Catonem, Domitium, Curionem, Cæsaris inimicos. Modici fuimus ὑποθέσει,] *Modice laudauimus. uberem* ὑπόθεσιν *non cepimus, sed eiusmodi, ut modice laudaremus.* ut scripsi: *in ipso libro.*

58.

Vendere] *Cum dicant, me post exilium humili animo esse debuisse: cum resp. maiorem etiam animum, quàm unquam habuerim, mihi det, quæ declararit, se se non potuisse me uno ciue carere: & uendere aream, potius quàm in ea domum ædificare. facit enim inuidia, ut in Palatio magnifice habitantem non ferant.* Contra Pompeii uoluntatem] *Latius hoc in epistola ad Lentulum his uerbis:*

» *In illis autem meis actionibus, sententijsq́; , quæ*
» *Pompeium uidebantur offendere, certorum hominũ,*
» *quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad*
» *me: qui cum illa sentirent in rep. quæ ego agebam,*
» *semperq́; sensissent, me tamen non satisfacere Pompeio,*
» *Cæsaremq́; inimicissimum mihi futurum, gaude-*
» *re se aiebant.*

Nugigeram manum] *Locus hic ex illis est, quos ego quidem sine libris antiquis posse corrigi non sperarim. itaque, ut aliquid ex ingenio liceat comminisci, placet tamen fateri potius nescire quod nesciam, quàm afferre quod non probẽ.*

Inuisis,] Quid si, inuises? *ut sit,* Te inuisurum *scribis, cum eris Roma. nam certe nondum Atticus Romam peruenerat. quod illud declarat proxime subscriptum:* Tu de uia recta in hortos.

Viaticum Crassipes præripit.] *Cicero post*

mortem L. Pisonis cognomento Frugi, Tulliolam Furio Crassipedi, Marcellino & Philippo Consulibus, collocauit. ei pro dote pecunia erat numeranda: ut Ciceroni ad uotiuam legationem, de qua obeunda cogitabat, uiaticum præriperetur. Nam quòd uillas inuisere uellet; quoniam id paucorum dierum uiaticum futurum erat, ut in epistola IIII. libri II. ad fratrem, ideo potius accipiendum uidetur de uiatico legationis, quod opus esset haud paulo maius in multorum mensium peregrinationem. 55. De uia] Ne deflectas aliò: recta ex itinere in meos hortos te confer. Videtur commodius ad te:] Distingue sic. Tu de uia recta in hortos: uidetur commodius. ad te postridie scilicet: quid enim tua? Expone sic: commodius: si de uia meos in hortos diuertas, quàm si Romam pergas. Romam autem postridie scilicet. quid enim tua, citius serius uno die? sed uiderimus: quasi dicat: sed hoc, ut tibi uidebitur. Bibliothecam: Antij: ut apparet ex epistola quæ antecedit insequens proxima. tui: librarij, Dionysius, & Menophilus. 57: 59. pinxerunt: ita scienter, & apte disposuerunt, ut quasi picta tabula intuentium oculos delectare possit: idq; non solum constructione, idest ordine, sed etiam syttibis, id est membranulis; quarum integumento libri à pulueris temporisq; iniuria diutius integri conseruantur. omnes igitur & apte constructi, & suis quisque syttibis inserti.

Ex epistola VI. pag. 58.

Lentulo] L. Lentulo, Flamine Martiale, de

quo 38: & de Arusp. resp. 246. & Pedianus pro M. Scauro. Non ut Saufeius, & uestri,] *Non ideo uicem ipsius minime dolemus, quia Saufeium, & reliquos Epicureos sequamur, qui nihil dolere soliti sunt, nisi quod ad ipsos pertinet, aliena non curant; sed mehercule, quia minime dolendum eius interitu uidetur, qui tanquam deorum beneficio, cum patria ciuilibus discordijs arderet, ex eius incendio uideatur esse ereptus.* Saufeius, & uestri: *quia & Saufeius, & Atticus Epicurei. 78. & Nepos in uita.*

Natura πολιτικὸς,] *Quod Atticus abstineret administranda republica, uocat eum natura πολιτικὸν, non consuetudine.* propriam seruitutem: *serui omnes uidemur: ita nobis erepta libertas est uitio ciuium improborum. in hac seruitute, quæ communis omnibus est, tu quoque uiuis, ego autem habeo propriam, & præcipuam, qualem præterea nemo habet.* communi frueris nomine: *nō propriam, sed communem seruis seruitutem. hoc uidetur significare: sed uerba num uacent mendo, haud satis scio. suspicionem auget Bessarionis liber, in quo uideo scriptum,* communi fueris non ne. *& proximo membro* uirtutem *pro* seruitutem.

Quod oportet,] *Quod à bono ciue postulatur.* insanus: *qui contendere uelim cum ijs, qui omnia tenent.* quod opus est: *opus est autem, ut loquar ad uoluntatem potentium.* oppressus, & captus: *præmijs.* dolere: *uicem reipublicæ.* ingratus: *in Pompeium, qui rempublicam perdidit. in quem ingratus esse non debeo,*

cum eius potissimum opera ex acerbissima exilij calamitate emerserim.

58:

Nequicquam,] *Minime hoc faciendum est: eundum potius in bellum, et castra, si Pompeij è re sit.* 58. Ταγοὶ] *Duces: cum septus comitatu bonorum, qui me ducem secuti essent, pugnare tamen cum Clodio nolui. epist. fam. 13.*

Cui utinam semper paruissem,] *Tibi enim si paruissem, monenti iam pridem, rempublicā quidem amarem, sed ita dignitati consulerem, ut salutis etiam rationem haberem, neque cum ijs, qui omnia tenebant, spe eorum, qui nihil poterant, inimicitias susciperem: tibi inquam ita monenti si paruissem, nunquam profecto, fraude amicorum inductus, potentia inimicorum oppressus, indignissimam exilij calamitatem subijssem. 58.*

Reliqui est] *Subintellige, Hoc quod dicam, ut, quam Spartam nactus sum, ornem: idest, ut, quando me cum Cæsare & Pompeio coniunxi, ornem eos, & tuear, quibus rebus possim. hoc quidem reliquum est: sed ego, ut faciam, à me impetrare non possum: ægre enim adducor, ut à republica desciscam, cuius illi rationibus priuatas opes anteponunt. ac penè mihi in mentem quandoque uenit, iterum illam amplecti, unam uel cum periculo curare: ut potius iterum exilij miserias perferam, quàm ea probē, quæ recta esse non sentio: Philoxeni poetæ exemplo: qui, Dionysij tyranni uersus quia libere improbabat, in carcerem Lautumias coniectus est: deinde eductus, cum idem Dio*

nysius alios item uersus ei legendos tradidisset, opinatus fore, ut metu carceris probaret; sententiam non mutauit, sed uersibus lectis, demisso capite, ultro ad Lautumias tacitus iter conuertit. cumq́; Dionysius ad abeuntem clamasset, Quò Philoxene? ad Lautumias, inquit. ut intelligeret tyrannus, ab eo uersus nõ probari. Diodorus Siculus, Stobæus, Lucianus.

πάντων.] Hic malo notam subdistinctionis apponere, quàm post ἔλαχες. non enim societatem cum Pompeio & Cæsare Spartam appellat: sed addendo hanc, significat, qualiscunque sit. Veruntamen] Hæc dictio non semper habet aduersandi uim, sed quandoque concludendi, ut hoc loco. Quasi dicat: Sed, ne longior sim, ne te multis teneam, ut indicem tibi animum meum, ego nunc mecum ipse rationem quæro, qua ista improbem. In his locis: Antij. Vt: quo modo. Ista: istorum acta, quæ ad tyrannidem spectant. & dixit commentor, quia rationem quæreret, qua, neque se illa probare, ostenderet, & Cæsarem tamen ac Pompeium haud magnopere offenderet. Quæ autem erat hæc ratio? uel ut scriberet de optima republica; quod fecit paulo post; quibus in libris, quod esse debeat optimi ciuis officium, cum ostenderet, satis indicabat, acta se Cæsaris & Pompeij non probare: uel ut ab Vrbe abesset; ut absentiæ suæ causam esse constaret, quòd ea, quæ tum agerentur, non probaret.

Confirmabis.] Approbabis consilium meum de istorum actis improbandis: quanquam mihi auctor fueris, ut cum ijs me coniungerem. 56.

Fulmen.] *Quibus ut fulmine sum ictus, quia Lentuli obitum nuntiarent.* Non miser: *qui ereptus sit ex incendio patriæ.* Serui: *quibus adempta libertas est potentia paucorum: itaque nostra uita nihil fœdius.* Illa Hortensiana] *Illa, quæ antea quoque monuisti ut scriberem. Et uidetur intelligere* Hortensium *librum de philosophia, quem postea scripsit.* In alia incidi: *dedi me ad alia scribenda.* Incipiendo: *cum iam aggressus essem scribere illa* Hortensiana, *reuocaui me, & quod instituerã, abieci, ne, cum uidear iniuriam* Hortensij, *quæ tamẽ non grauissima fuerat, parũ sapienter tulisse, rursus in eodẽ illustrando parum sapiẽs haberi possim: neque enim sapiẽtis est, cui antea maxime succẽsueris, eũdẽ paulo post maxime laudare.*

Illius amici,] *Qui mihi antea fuerat amicus.* Non intemperiem] *Sic in antiquo* Bessarionis *libro: & recte: significat enim, non grauem* Hortensii *iniuriam fuisse. intemperies enim ea est, quæ extra modum excedit: & ut intemperans in cupiditate, sic intemperans in inferenda iniuria dicetur. De hac autem* Hortensij *iniuria, in epistola, quæ ante ultimam legitur, libro I. ad Q. fratrem. Nec mirum, si eadem de re & non intemperiem, & iniuriam dicit: primum enim extenuat, deinde exaggerat, quo magis ostendat, & se non sapienter tulisse non intemperiem, & nunc item non sapienter facturum, si iniuriam illustret. posset enim in hoc, ut in illo, reprehẽdi.*

Illius iniuriam faciam illustrem:] *Vis me illum laudare, ut acceptæ iniuriæ uidear oblitus. ego*

iniuriæ quidem obliuisci uolo : laudare uero etiam si uelim, hoc esset ipsam iniuriam illustrare, cum ideo eum laudibus ornarem, quia me affecisset iniuria. βαθύτης mea : *intimis sensibus conceptus ex iniuria dolor.* In agendo: *in actionibus meis.* Satisfactio : *si* Hortensium *laudarem, cui me ante nimis iratum ostendi, ideo laudare eum uiderer, ut illa quasi satisfactione lenitus mihi reconciliaretur. in quo leuitatis opinionem subirem, cum eum, quem in agendo læsissem, in scribendo ornarem.*
Luceio quam misi,] *Hæc epistola legitur fam. lib.* V. Inuisas.] *Dum ædificatur.* 55:

Significes:] *Ostendas & tibi rem gratam facere, quòd in me liberalis sit; & me huius humanitatis immemorem non fore.* Nihil δυκαιφόρον : *propterea quòd re familiari ualde comminutus, eam sine amicorum liberalitate non uidebar posse restituere.* 54. 57.

Ex epist. VII. *pag.* 59:

De Quinto nostro,] *De Quinti pueri ualetudine.* Venerat : *Roma.* Mera monstra : *grauiter eum ægrotare. tu autem, melius ei nunc esse, significasti.* Qui illi Dii] *Qui pro utinam dixit, more comicorum.* Quod equitibus R. *conturbare solis licet equitibus Ro. homo Græcus Apollonius putat idem sibi licere. Conturbare est, omissis ueteribus creditoribus, satisfacere ijs, qui posterius crediderunt. perspicuum est in oratione pro*
» Plancio 273. *Fac, inquit, me multis debere, & in ijs*

» Plancio . *utrum igitur me conturbare oportet; an cæ-*
» *teris, cum dies uenerit; hoc nomen, quod urget, nunc,*
» *cum petitur, dissoluere?* Suo iure : *conturbat: quia eques R. est. erat autem ordinis equestris* Teren= *tia familia.* De Metello,] Nepote : *nam Celer ante Ciceronis exilium perierat, ut est in o= ratione pro Celio.* Ciuis nemo erat mor= tuus : *subaudi, qui minus publicam causam tuere= tur . aut enim hoc, aut huiusmodi aliquid dicturus fuit, sed omisit, recordatus* Atticum, *qualis fuerit* Me *tellus, nunc minime curare, curare autem illud, ut nummos sibi ab illo debitos exigeret . ergo intulit,* Quid quidem tibi? *quid hoc ad te, quod ego in= stitueram scribere de* Metello? *scribã igitur de num= mis, de quibus scio te laborare. nummi uero meo pe= riculo sint : mihi crede, soluentur : spondeo ipse, in meq; recipio.* Hæredem fecit? *Metellus . Publium:* Clodium, *eius fratrem.* 56 : Fecit non improbe: *non uidetur accusandus, si fratrem, licet malum ci- uem, hæredem fecit. perierat autem non in urbe, sed cum in Hispaniam Procõsul iret, aut cum eò iam per= uenisset. certe hoc anno, idest* Marcellino Philippo *Consulibus, Proconsulem eum Hispaniæ uocat* Plu= *tarchus in Cæsare.* Fuit : *improbus. Bessa- rionis liber,* Improbi quenquam.

Non retexeris:] *Damni nihil facies: ordinem pecuniarum tuarum non mutabis horum nummo- rum causa : nam exiges.* Præsidia] *Ne, dum dificatur, impetum aliquem* Clodius *fa= ciat.* Admonebis : *ut in locandis præsidijs o*

peram tibi suam tribuat. Arpinatum fremitus est incredibilis de Laterio.] *Punctis male collocatis sæpe fit ut sensus peruertatur. quod quidem hic usu uenerat. nam in omnibus libris, qui typis impressi leguntur, ita scriptum erat. Arpinatum fremitus est incredibilis. De Laterio quid quæris? ut obscura, uel nulla potius fieret sententia. Fuit autem Laterium Q. Ciceronis fundus in ipsius patria Arpino; quam cum uellet uendere, Arpinatum erat fremitus excitatus.* 321. Dolui: *quod patriam uillam cogitat uendere.* Ciceronem: *Quintum.*

Ex epist. VIII. *pagina* 59.

Tyrotarichi] *Edulium fuit, de quo Apicius libro* IIII. *&* *in epistolis ad Papirium, fam. lib.* IX. Raudusculo: *modico illo ære: raudū enim pro ære apud ueteres. scribis, inquit, si domum habueris in Antiati, patina tyrotarichi, non pretiosi edulij, te fore contentum, & raudusculum, idest minimū sumptum cogitare.* μή πω μέγαν: *prouerbium de ijs sumptum, qui gloriantur, ante quàm aduersarium occiderint. loqueris, inquit, Attice & de tyrotaricho, & de raudusculo, cum tamen domum nondum emeris. Vel sic: Derides de tyrotaricho, & ais tenui me uictu uti, ut ære meo alieno me exoluam: ne dixeris hoc, nisi ubi factum uideris. quasi factu non facillimum esset.* Antium Buthrotum esse Romæ,] *Vt Corcyra Buthrotum prope habet, oppidum amœnissimum, & quietissimum: ita Antium Roma.* Vt Corcyrę illud tuum: *ut est Corcyræ Buthrotus illa tua, cuius te mire delectat habi-*

tatio. Illud tuum: *oppidum Buthrotium, tibi gratissimum.* Alsius: *quod æstate quæritur. id autem maxime tum locorum opacitate, tum aurarum fit aspiratione.* Ad Q. *fratrem,* ἀποδυτηρίῳ *nihil alsius, nihil muscosius.* Mens] *Cum antea, bibliotheca nondum à Tyrannione disposita, quasi corpus esset sine mente.* Dionysii, & Menophili: *quibus Tyrannio usus est glutinatoribus.* 57: ΕΙΜΗΙΣΗ ΤΩ ΦΙΛΟΣ. ΚΟΣ.] *Iisdem ferè literis restituo sic:* εἰ μὴ ἴσῃ τῷ φίλος οἶκος *: quod erit latine, nisi cuipiam patria faciat chara domus: ut significet, se tamen æque sua domo delectari, ex ea uoluptatem eandem capere, quam ex Antiati. eadem est sententia libro XV. Hæc loca uenusta sunt, abdita certe, & si quid scribere uelis, ab arbitris libera: sed nescio quo modo* οἶκος φίλος.

Pegmata.] *Lignei cancelli, in quibus libros tuos soles disponere, quales mihi Dionysius & Menophilus tui faciundos curarunt. uel* pegmata, *conglutinationes, quibus te uti solitum in libris compaginandis Dionysius & Menophilus aiebant.* 57:

Misisti] *Dionysium, & Menophilum; quos ut mitteres, petieram.* 57: *Caualcantis, & Bessarionis libri,* misit. *quo'd si ab antiquis libris discedendum est, (disceditur autem, si quidem in ijs* misisti *non est) malim sic: Eos, quia mihi libros illustrarunt, laudes. ut supra de ijsdem: Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione, & sittybis. eos uelim laudes. certe illud,* postquam misisti, *frigidum, & perinane est: quasi potuerint illustrare, nisi missi essent. ut*

omittam, quod uterque uetus liber misit, non misisti. Illustrarunt] Venusta glutinatione, & ordine. tale illud, Bibliothecam mihi tui pinxerunt constructione, & sittybis. 58. De gladiatoribus] Tuis. uide 57: Male sic egisse: uidetur legendum, Male se gessisse.

Apenas] Seruus. Et hic uidetur esse principiũ alterius epistolæ. discesserat: cum literis ad te meis, quum epistola mihi à te reddita est: in qua scribis fore, ut legem non ferat. quem autem legem non laturum, & quam legem intelligat, quoniam in diuinatione positum est, omitto. Eo etiam melius] Quia, dum ludi sunt, neque iudicia in Vrbe exercentur, neque negotij publici quidquam geritur, abesse igitur licet. contéremus: in literis. nam infra, Nos hic uoramus literas cũ Dionysio. 60:

De Trebonio] Hic Pompeio & Crasso Consulibus Tribunus pl. legẽ tulit de prorogando Cæsari Galliarum imperio. Tibi assentior: forte, Tribunatum ad istorum uoluntatem administraturum. quod euenit. nam etsi Tribunus pl. nondum erat, tamen ita constabat eum proximis comitijs designatum iri, ut Domitium, qui Consulatum petebat, repulsam laturum. πόλιστασιό nostra.] Sic antea: ego, repugnantibus libris manuscriptis, tamen pro nostra reposui nostræ: ut sensus hic sit. status iste Domitij simillimus est nostro, cum in exilium pulsi sumus: uel quòd ab ijsdem læditur, à quibus olim ego: uel quòd præter opinionem: uel quòd uiri boni nusquam apparent, ideoq; uictrix regnat improbitas: unum

tamen

tamen dissimile, quòd immerito nos olim afflicti sumus, Domitius nunc merito. nam casus ille noster forte etiam, quàm hic Domitij, tolerabilior, et leuior fuit. quid enim miserius, quàm eum fieri Consulem non posse, qui in tota uita tanquam designatus fuit, idest, quem suo anno fore Consulem non secus homines crediderunt, ac si iam designatus esset. si uero etiam ipse uidet, & in suis priuatis fastis notat, ex ijs, qui potentium partes tuentur, non minus multos in posterum fore Consules, quàm hactenus fuerunt: (fuerant autem per quadriennium) quid illo miserius? si per quadriennium Consulatu se uidet exclusum. et argute, In codicillorum fastis paginulas habeat futurorum consulum: quasi dicat, adeo multos uidet fore Consules ante se, ut eos domi notans in suis fastis, longas paginulas compleat. nam in fastis publicis Consulum nomina scribebantur, ut scribit Liuius libro IX. Consul tamen factus est anno proximo cum App. Claudio Pulchro. Factorum: alij exponunt, Ex quo Domitius prensare cœpit. quibus assentirer, si per historiam liceret. sed cum in Suetonio legam, Domitium eo anno Prætorem fuisse, qui Cæsaris Consulatum consecutus est, idest Pisone Gabinio Consulibus; Præturam autem à Consulatu biennio distare sciam: intelligo, Domitium ante hunc annum prensare ob Consulatum non potuisse: si quidem hic est annus post eius Præturam alter.

Non plus, quàm cum altero] Cum Crasso: nam Pompeius certus erat ob amorem populi. Sue» tonij uerba sunt in Cæsare: cum L. Domitius Consula

» *tus candidatus palam minaretur, Consulem se effectu*
» *rum quod Prætor nequisset, adempturumq; ei exerci*
» *tus; Crassum, Pompeiumq; in urbem prouinciæ suæ*
» *Lucam extractos compulit, ut detrudendi Domitij cau*
» *sa alterum Consulatum peterent.* Effuge re?] *In lucem exire. & fortasse hoc poema significatur supra, 57:* Quid sinat? *forte,* Quid? sinas. Quod eram exorsus,] *Cum dicerem de Natta: tum enim & de Lusco simul institueram scribere, sed interposui de poemate.* tantula'ne causa: *minima enim causa, ideo commoueri, quia, cum Fabius Romæ fuisset assiduus, ad eum tamẽ non uenisset.* de Firmanis fratribus: *consilia aduersus me ineuntibus.*

60.

In eo γραμμὴν teneam] *In antiquo libro,* τὴν εω γραμμὴν. *quid si,* τὴν ἔξω γραμμὴν? *ut sit sensus. Quòd me mones, ut hoc statu reip. qui impẽdet, in quo non optimates, sed potentes dominaturi uidentur, ita me geram, ut sapientem, reiq; publicæ peritum ciuẽ decet; (hoc enim ualet* πολιτικῶς) *idest, ut potentibus neque prorsus assentiar, neque, sine ulla proficiendi spe, stulte repugnem; sed quasi lineam quandam teneam exteriorem, seorsumq; ab eorum rationibus cursum dirigam: ego uero ita faciã.* odorere,] *Causam elicias, qua se à me remouit.* deguftes: *leuiter in sermone tentes, ut scias, qui sit animus eius erga me.* μεταφορὰ *à cibis, quorum saporem degustando percipimus. & respexit ad illud, odorer.*

Ex epistola IX pag. 60.

censum impendant] *Rectius*, impediât. *& quod sequitur*, uitiandis, *placeret* iniiciendis, *eo magis, quòd in Bessarionis antiquo libro scriptum est*, initiandis. *inijciuntur autem dies, cum intercalatur. intercalatio autem omnium rerum statuta tempora protrahebat, cum esset dierum interpositio. intercalatione igitur Tribuni pl. impedire censum, & extrahere poterant. uel*, uitiandis diebus, *obnunciationibus interponendis: quod fiebat à Tribunis: ut 64:* hic: *Puteolis.* ut loquebatur: *solet enim aliud loqui, aliud sentire. 62: & epist. fam. 112.* Syriam spernens, Hispaniam iactâs: *C. Trebonius Tribunus pl. lege perlata Consulibus prouincias, Syriam Crasso, Hispaniam Pompeio dederat. Crassus in prouinciam profectus est: Pompeius ad Vrbem mansit, in Hispaniam Legatos misit Afranium & Petreium.* iactans: *ita exagitans quasi fastidiret: ut ostenderet, se prouinciarum administrationẽ, quarum alij cupiditate flagrarent, minimi æstimare.*

sit hoc quasi, καὶ τόδε φωκυλίδου: *Cum de Pompeij sententia dicemus, semper opinor addendum, ut loquebatur. Sit hoc simile illius dimidiati uersiculi,* καὶ τόδε φωκυλίδου: *eũ enim Phocylides ijs præceptis, quæ ipse uersibus tradebat, præponere solitus est. ex eo factum, ut Græci, cum Phocylidis sententiam, aut uersum recitare uellent, ipsi quoque dicerent,* καὶ τόδε φωκυλίδου. *Fuisse autem Phocylidis consuetudinem, ut scribens hoc hemistichio sæpius uteretur, declarant uersus, qui apud Stobæum leguntur,* αἰ

τῷ σά. καὶ τόδε Φωκυλίδεω. τετόρων ἄπο τῶνδε γένοντο φῦλα γυναικείων. & apud eundem ἐν τῷ πέ. καὶ τόδε Φωκυλίδου. τὸ πλίον γένος εὐγενὲς εἶναι οἷς οὔτ' ἐν μύθοισ' ἕπεται χάρις, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ. Strabo autem libro De geographia decimo ſatis oſtendit, hæc ipſa uerba uſurpari, cum de Phocylidis ſententia ueteres loquerētur. in extrema nanque libri pagina, ita prodidit. ἔστι δὲ καὶ ἀμοργὸς τῶν σποράδων, ὅθεν ἦν σιμωνίδης ὁ τῶν ἰάμβων ποιητὴς, καὶ λέβινθος, καὶ λερία. καὶ τὸ δὲ Φωκυλίδου, λέριοι κακοὶ οὐχ ὁ μὲν, ὃς δ' οὔ. componenda: in theatro Pompeij. de quo Plutarchus, Plinius, alij. Meſſalam: qui deinde anno proximo petijt Conſulatum, & obtinuit.

Noſtram gloriam] Vt noſtrum nomen illius hiſtorijs celebretur. 58: ædificium noſtrū: domum, quæ ædificatur. Secum haberet,] Mallem, Tecum haberes: ut ea cauſa iret ad Atticum Quintus frater. & certe apud Atticū Quintus filius, non apud patrem, 59. Lætum: placeret, Pætum: ut ſit Papirius Pætus, qui domū habuit Neapoli, ut epiſt. fam. 135. 60:

Eſſe in regno:] Reſtitutum à Gabinio, Syriæ Proconſule. nota hiſtoria ex Dione, Cæſare, alijs.

Paſcor bibliotheca Fauſti:] Hic eſt L. Cornelius Sylla Fauſtus, Syllæ Dictatoris filius, Fauſtæ Milonis uxoris frater, Pompeij gener: quem unum cum Afranio, & L. Cæſare filio C. Cæſar deuicto Pompeio uoluit interfici. Paſcor: mire delector. Et, ut opinor, initium eſt alterius epiſtolæ Ego hic: aut certe Puteolis: quod, qui diligentius attendet, mecū

sentiet. Propter remp. sic.] *Particulam* SIC *non arbitror uacare mendo . forte,* HIC; *ut paulo ante, Ego hic pascor.* Sub imagine Aristotelis : *in tua bibliotheca.* In istorum sella curuli; *magistratus curules intelligit: quia Cēsor, Consul, Prætor, Aedilis curuli sella utebantur. quod autē,* Istorum, *dicit, ideo dicit, quia tum in republica ex Cæsaris, Pompeij, Crassi, quos significat, uoluntate omnia administrabantur.* Cum eo : *cum Pompeio.* Fors : *hæc, inquit, ut Fortuna uult, administrentur.* Si quis est : *dubitat, utrum dij curent mortalia : quia cum in rep. neque bonitati, neque honestis artibus locus sit, magnum argumentum uidetur, deos non respicere mortalia. quod sensit Epicurus.*

Ambulationem, & Laconicum] *in ipsius domo . uide Vitruuium libro V. cap. IX. X.* Quæ cyrea sint : *quæ Cyrus architectus fabricatus est.* Vt properet : *ut urgeat ipse architectos, & fabros.* Vt possim tibi &c: *ut ego quoque habeam, ubi te possim accipere, acceptus à te toties. quod nunc, nondum ædificata domo, non possum.* Parilibus : *undecimo Cal. Maij : nam eo die Parilia.* Vadebam : *cum ad me paulo ante uenisset. 60.*

Ex epist. X. pag. 60:

A' Demetrio.] *Scire. is erat apud Pompeiū gratiosissimus libertus. Plutarchus, Plinius, Dion.* Putarent: *subducerent. &,* Rationes, *publicorum uectigalium : quæ publicani conduxerant. ea putatio ad Consules Pompeium & Crassum pertinebat.* Gladiatoribus'ne : *putare'ne uellēt rationes, quibus*

diebus gladiatores pugnarent? ante, Pompeius respon dit. IS] *Pompeius: à quo Demetrius om= nia cognoscet, tu autem à Demetrio.* Vo= ramus literas] *Hinc helluo librorum M. Cato in libris, opinor, de finibus.* Homine mirifico: *refertur ad doctrinam: & eundem appellat doctissi- mum. 105.* 61.

Primus dies,] *Gladiatorum. quærit autem* ἐπισημασίας. *nam gladiatoribus ludisq́; , de bonis improbis'ue ciuibus quid populus sentiret, perspicieba batur. uide 13. 34.* Censores: *num Vrbem censeant, an id desperetur. 66:* Appius: *Con sul designatus.* Apuleia : *Appij frater P. Clodius, qui populum in Tribunatu non secus, atque Apuleius Saturninus, concitarat. Apuleiam autem appellat per contemptum, quasi effœminatum, & mollem.*

Nostrum librum] *Commentarium earum rerum, quas in Consulatu gessimus: ut habeat, un= de sumat ad historiam conficiendam. epist. fam. 69.*

Demetrii Magnetis: *librum* περὶ ὁμονοίας.

Ex epist. XI. pag. 61.

Halimenti] *In Bessarionis antiquo libro,* Halimenti. *forte,* Alimentii. *ut sit Cincius Ali mentius, qui res Attici procurabat. Cinciorum enim cognomen, Alimentius, fuisse, Liuio teste probatur.*

Ante: *antequam Roma proficiscerer: aut, ante= quam Egnatius Romam rediret.* Aquilio: *iuris= consulto: ut sit C. Aquilius Gallus, qui Ciceronis col lega fuerat in Prætura: ut in oratione pro Cluentio, & officiorum lib. II.* Præsto esse:]

Macronis causam non uideor posse defendere, cum auctioni constituerim interesse. Forte autem uel emere quidpiam Cicero uolebat in auctione: uel ad eum bonorum pars, quæ uenibant, ex hæreditate pertinebat. hæreditates enim cum in plures essent dispertiendæ, quo id fieret commodius, auctione diuenditæ, in pecuniam redigebantur. Postridie cal. *quo die Romæ ero.* Crasſipedis: *generi mei.* Facio fraudem S. C. *cum senatus uocabatur, senatores, qui erant in Vrbe, adesse iubebantur in senatu: qui non erant, iuberi non poterant. Cicero autem, ne citari posset, Vrbem non est ingressus Calendis, quo die senatus habebatur, sed in hortis suburbanis consistere, & cœnare uoluit. fraude igitur subterfugit senatusconsultum. quo in S. C. scriptum erat, ut senatores, qui in Vrbe essent, in senatum uocati uenirent, non uenientibus pignora auferrentur. oratione I. in Antonium.* Miloni: *quem Clodius de ui accusabat. hoc opinor intelligi. quod si ita est, hæc epistola ante duas proximas superiores fuit collocanda. scripta est enim Marcellino Philippo Coss. (tum enim à Clodio Milonem accusatum, multis argumentis declarat epistola III. ad Quintum fratrem) proximæ autem Consulibus Pompeio et Crasso. Alij,* Præsto Miloni, *in eius nuptijs, interpretantur. sed dies non conuenit: hic enim Romæ uult esse postridie Calendas; in epistola uero, quæ sequitur, ad XIIII. Calendas; quo modo utrunque nuptiarum causa?* Promouebo.] *Puto, quid significetur, minime multis liquere. sunt etiam,*

qui mutandum existiment. ego tueor antiquum uerbum, & expono Promouebo, *proficiam aliquid in Halimeti re. quo sensu & Terentius in Andria dixit,* Nihil *promoueris.*

Ex epist. XII. *pag.* 61.

Milonis nuptiæ.] *Duxit uxorem Faustam Syllæ Dictatoris. Pedianus.* 61:

Ergo ut sit rata.] *Bessarionis liber, Ergo & si irata fuisse. correctione opus est. quam à me non inuentam, qui ingenio præstant, inuestigabunt.*

Quod non placeret:] *Quod mihi non probaretur.* Defuissem: *Pompeio de me bene merito.* Res istas,] *Vrbanas.* Consules. *Pompeius, & Crassus.* Crassum quidem nostrum] *Iocatur in Crassum: qui profectus est in prouinciam Syriam inuito populo; cum Aemilius Paulus, & Ti. Gracchus, ille ad bellum Macedonicum, hic ad Hispanicum, populo libentissimo profecti essent. Aequalem autem Pauli, & Gracchi eum appellat, quòd ut illi olim iterum Consules, ita Crassus et ipse iterum Consul in prouinciam profectus est.* Paludatum: *paludamentum uestis erat imperatoria, qua induti ad bellum exibant.*

Libris oratoriis] *Tribus ad Q. fratrẽ.* 63:

Ex epist. XIII. *pag.* 61:

Eos, quos in manibus habeo,] *De republica.* 63: De comitiis,] *Quando futura sint.* 61. Festine: *festiue potius, quàm festine, postulat sententia.* Totoq; itinere: *Asiatico,* 62.

Ex Epist. XIIII. *pag.* 62.

De Eutychide.] *Seruum Eutychidem Atticus liberaturus, eum de ſuo uetere prænomine, nouo nomine, quod ipſe à Cæcilio auunculo adoptatus acceperat, T. Cæcilium Eutychidem appellare cõſtituerat.*

In meo dolore] *In exilij calamitate.*

Pituanios.] *Deprauatam dictionem unius literæ mutatione corrigo & pro* Pituanios *lego* Pituanius. *Pituaniorum enim familiam conſtat ex antiquis monimentis Romæ fuiſſe. Tacitus libro II. L. Pituanium de ſaxo deiectum eſſe tradit. & Pituaniæ mentionem in lapide uidimus, ideſt mulieris ex Pituania familia in aliam familiam adoptatæ.*

Cato] *C. Cato, de cuius abſolutione & infra* 64. Porcilius: *& in Caualcantis, & in Beſſarionis libro,* Procilius: *maneo tamen in mea ueteri ſententia, ut legam* Porcilius, *quo modo legitur in libris à patre meo impreſſis. fuiſſe enim Romæ familias complures, quæ ab alijs familijs nomina ſumerent, notum eſt, ut à Seſtijs Seſtilios, à Marcijs Marcilios, à Curijs Curtilios, ab Atijs Atilios. qua forma item à Porcijs Porcilij deriuati. de Procilijs, aut de Procijs nulla mentio. aut igitur* Porcilius, *aut* Pretilius, *cum familia ſit utraque notiſſima, à Porcijs & Pretijs reponamus.* Ex quo intellectum eſt, etc.] *Ex quo iudicio: nam Suffenatis, Catonis, Porcilij conſilia de corrumpendis tribubus patefacta ſunt. duo tamen abſoluti, uix unus condemnatus.* Treis ἀρεοπαγίτας: εἰρωνικῶς *de Suffenate, Catone, Porcilio: quòd qui in iudicijs, quæ adminiſtrare conſueſſent,* ἀρεοπαγῖται, *id eſt ſeueri & iuſti iudices, habe-*

ri uellent, ij deinde, dum magiſtratum aſſequerentur, nihili facerent neque ambitum, quo ſe tam turpiter inquinarent; neque comitia, quæ differrent, ut largitioni ſpatium longiſſimum daretur; neque interregnum, quò res fluere uideretur comitijs dilatis; neque maieſtatem populi Romani, quam negligere uiderentur: quia cum grauiſſimam iudicum perſonam ſuſtinerent, flagitioſi tamen in petitione fuerunt, ut ipſorum ſcelere iudicia populi R. male audirent: quo maieſtas minuebatur. 62.

Publius] *Clodius.* Otalus: *una interpoſita litera legerem*, Hortalus: *ut Hortenſius ſignificetur. Hortenſiorum enim cognomen Hortalus fuiſſe, patet ex Cornelio Tacito, qui de quodam Hortalo meminit Hortensij nepote.* Veritas eſt enim puſilla,] *In hoc uerborum ambitu ſuſpicor latere mendum. & forte locus ita corrigēdus:* Verita eſt enim filia, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem: *uel*, ne animus Publii offenderetur. *ut eum Tulliola rogauerit, ne Porcilium defenderet contra P. Clodij accuſationem; uerita, ne Clodius eo facto grauius irritaretur.* Laborat: *morbo affecta.* Τέμπη] *Amœniſſima enim regio. Varro libro I. de re ruſt.* Conſulem: *Appium Claudium Pulchrum. & de hac Reatina cauſa Varro libro III. Cap. II. de re ruſt. & Tacitus in primo annalium.* A M. Curio: *Varronis uerba ſunt apud Seruium in commentario*
» *Aen. lib. VII. Lacus Velinus in Narē deriuatus à quo-*
» *dam Conſule. ut fortaſſe Conſul fuerit Man. Curius*

Dentatus. In Nar: *uel indeclinabiliter posuit, uel neutro genere. Virgilius uirili, Sulfurea Nar albus aqua.* Ex quo est illa siccata, et humida tamen modice Rosia.] *Sic in duobus antiquis libris, Caualcantis, & Bessarionis. est tamen, cur aliquid desiderem. placeret tale quidpiam.* Ex quo est illa quidem siccata, sed humida tamen modice Rosia. *quale illud in epistola ad Quintum* » *fratrem: De nouis Tribunis pl. est ille quidem in me* » *officiosissimus Sestius, sed ualde aduersante Clodio.* » *Sex. Pōpeius hæc de Rosea. Rosea in campo Reatino campus appellatur, quod in eo arua rore humida semper seruatur.* Vixi cum Axio.] *Iucundissime fui: ut infra in epistola nescio qua: Cum Pansa uixi in Pompeiano. & uillam habuisse Axium in agro Rosiano, testis est Varro lib. III. Cap. II. de re rust.* Septem aquas: *Dionysius Halicarnaseus libro I.* Fonteii causa: *ut agerem Fonteij causam.* Magno, et æquabili plausu] *Qui mihi theatrum ingredienti à populo datus est. & addidit* Aequabili, *quia* magno *per se non referebatur ad laudem. nam & plausus magnus datur odiosis hominibus, sed minime æquabilis, clamoribus, sibilis, omni strepitu permixtus; magnus autem, & æquabilis ijs, qui diliguntur.* Manumissus: *quia histriones omnes serui. Antiphon, inquit, uix productus erat, cum populus ei libertatem postulauit. uel* manumissus *re uera, ante quàm productus.* Nihil tam uerum: *quod in histrione reprehenditur: cuius est fingere, quæ susceptæ perso-*

næ conueniant. In Andromacha, et Astyanacte: *personis expono, potius quàm fabulis.* Arbuscula: *mima: de qua Horatius* 137. *in lapide autem antiquo, qui Romæ est, mentio fit Volusiæ Arbusculæ. uide inscriptiones uetustatis totius orbis à P. Apiano impressas.* Ludi: *ludos Appollinares intelligit: de quibus infra.* Dilata: *cum ludos Appollinares consequi soleret. itaque infra de uenatione legitur à Bruto Prætore post ludos Appollinares data.* Sequere nunc me in campum.] *Hoc dicit. Accipe nunc de ratione petitorum. petebantur enim in campo Martio magistratus.* Fœnus, etc.] *Idibus Quintilibus fœneratores pecuniam dederunt bessibus, idest, ut pro centenis octoni amplius usuræ nomine redderentur: cum antea supra trientem, dimidium quod est bessis, usura non fuisset. eam pecuniam ambitiosa candidatorum manus sumebat, ut tribubus pro magistratu alius alio plus promitteret. Idibus autem ut usuræ soluerentur, in consuetudine fuisse, & Horatius testatur, & Cicero ipse in Catilinam, & Antonium.*

Non moleste fero.] *Non quòd amaret lucrum, auunculi Cæcilij fœneratoris hæres: (nam is Attico adoptato decesserat, ut apparet* 49. *& apud Valerium Max. lib.* VII. *cap.* IX.) *sed quòd priuatæ rei finibus se continens, de republica nõ magnopere laboraret.* O' uirum, o' ciuem.] *Ironia: quasi neque uiri boni esset, neque ciuis, id, quod & turpe esset, & ad remp. pertineret, non moleste ferre.* Confirmant:] *Ad Consu-*

latum. 66. Cos: *Coss. magis placeret: ut intelligat, Consules Appium Pulchrum & Domitium Aenobarbum, Memmio & Domitio Caluino Consulatum pactione pollicitos. pactio autem quæ fuerat, aperte scribit in extrema epistola huius libri.* Fremit: *ob pactionem à Consulibus cum Memmio, & Domitio factam: ipse enim Scauro studet Consulatum petenti. studet autem non tam ob eam causam, quia Scaurus bello Mithridatico Quæstor eius fuerat, ut Appianus lib. Antioc. & Iosephus de bello Iudaico lib. I. tradiderunt: sed etiam, quia sororem eius Aemiliam Pompeius habuerat in matrimonio: de quo Plutarchus in Sylla & Pompeio.* Dubitatur: *quia sæpe animum occultat simulationis integumento. uide 60. & sanè ad extremum Pompeius Scaurũ abiecit. 330.* Messala: *Consularis candidatus: qui deinde Consul factus est cum Domitio Caluino.* Coitio Consulum: *coierant, ut Memmium & Domitium Consules crearent.* Pompeius: *qui Scauro studebat.*

63.

Ea comitia puto] *Consularia. de tribunitijs enim nunc subijciet. in Bessarionis libro,* Pompeius absens est ex comitiis puto. Arbitrio Catonis petituros.] *M. Catonem, postea Vticensem cognominatum, qui tum erat Prætor, arbitrum constituerunt, ut damnaret quenquẽ eorum putasset in petendo pecuniam erogasse. Plinius Secundus in proœmio.* HS quingena: *singuli aureorum scutatorum deposuerunt quindecim millia.*

alij, quingentena. *non probo. tantula'ne summa, cum de Tribunatu pl. ageretur?* Gratuita: *ut Tribunatus pl. non pretio, sed gratis à populo detur.* Plus unus Cato potuerit: *quãdoquidem eius metu gratuita fuerint comitia: quæ non solent esse gratuito omnium iudicum metu.* Seruilius edixit, ut adesset.] *P. Seruilius Isauricus Prætor, (ut in epistola sequente) qui Consul fuit cum C. Cæsare II.* Adesset: *ad causam dicendam.* » *sic Pedianus in argumento Cornelianæ: Cum P. Cas-* » *sius decimo die, ut mos est, adesse iussisset.* Tribus habet] *Tribus hæ Messium uidentur absoluturæ, Pontina, Velina, Metia.* Agitur tamen satis: *aliquid tamen proficitur, etsi acres habemus aduersarios.* Ad Drusum.] *Vt post Messium defendam Drusum. 64. 64.* Ad Scaurum: *qui accusatus erat à P. Valerio Triario repetundarum ex Sardinia. iudicium Cato Prætor exercuit. Pedianus.* consules desi. *ij, qui Consules designabuntur.* In Britania: *quò Cæsar cum legionibus traiecerat. 65.*

Ex epistola XV. *pag. 63:*

Quod erat abs te,] *Non est locus sine mendo. supra Bessarionis liber* plerique, *non* pleræque: *&* esset, *non* esses.

63:

Bruto datæ:] *Mallem*, Buthroto: *ut 66.*

In aliquem locum,] *In mea scripta.*

Lælii,] *Antea*, Pæti. *& in Bessarionis libro*, Petii. *nos*, Lælii, *reposuimus, ex epistola* V. *libri*

» III. *ad Q. fratrem, in qua ita scribit: Sermo est à*
» *me institutus Africani, paulo ante mortem, Lælij, Phi-*
» *li, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam cum Sci-*
pione locutum Lælium in libris de rep. testatur.
Istum appellarem: *Varronis mentionem facerem.*
Ἐξωτερικούς: *qui sint Aristotelis* ἐξωτερικοὶ *libri, Gellius exponit libro XX. Cap. IIII.* In iis libris: *in oratorijs.* 64:

64.

valetudine] *Infirmissima. ut in oratione pro Rabirio.* Non alienus a' Scæuolæ studiis: *erat enim de iure ciuili: & Scæuola iurisconsultus. itaque adest in primo libro: in duobus reliquis, præcepta tradentibus, uir grauissimus recte non adest.* Disputationi: *hæc dictio à duobus antiquis libris, Bessarionis & Caualcantis, abest.* Ioculatoriæ *igitur ad* τεχνολογίαν *refer, Scæuolæ, ut leuem & ioculatoriam, persona minime dignam.*

Luculenta.] *Bessarionis liber, Luculenta res Aureliani ut scribis indicijs: ut Aurelianum indicasse dicat, luculentam rem esse.* Vt ille intelligat,] *Tibi gratum esse, quòd ei non desum.* Nihil difficilius: *Vestorio: cum tamen te & me utatur facillimis.* Lege Iunia, et Licinia] *Ne idem iteretur, uide supra, pag. 28.* Fusia: *uide supra, 13.* Patronis: *patronum C. Catonis fuisse M. Scaurum, scribit Asconius in argumento orationis pro Scauro.* In gratiam rediit: *altero enim ante anno, Consulibus Marcellino & Philippo, Tribunus pl. rogationem in Milonem promulga*

uerat. epist. III. *&* VI. *lib.* II. *ad Q. fratrem.*

Drusus] *In epistola extrema lib.* II. *ad Q. fratrem, Drusus, inquit, erat de præuaricatione à Tribunis ærarijs absolutus, in summa quattuor sententijs, cum senatores, & equites damnassent.*

Iudicibus reiiciendis ad V. Nonas Quint. *ut ad* V. *Nonas Quint. reijcerentur iudices, deinde iudicium fieret.* De prælio] *Mihi locus uidetur deprauatus.* de Procilio, *uel* Pretilio, *rectius putarem: de quo in epistola proxima superiore.* Rumores non boni: *condemnatum iri.* Iudicia. *quibus etiam nocentes absolui non ignoras.* Domitio : *Aenobarbo, Consule.*

Non mihi ut quod .] *Sic in libris antiquis, Bessarionis & Caualcantis. mendum apparet: neque potest esse certa diuinatio, cum sententia lateat. quid tamen, si sic ? S. C, quod hic Consules de prouincijs fecerunt, Quicunque posthac, non nihil Pompeio iam intelligebamus, enunciationem illam Memmij ualde Cæsari displicere. ut respondeant inter se* non nihil Pompeio, *&* ualde cæsari : *& Pompeij causam prouincialem hoc S. C. deteriorem esse factam, significetur.* Quicunque posthac: *uerba S. C.* Enunciationem: *cum C. Memmius pactionem in senatu recitauit, quã ipse & suus competitor Domitius cum Consulibus fecissent uide 67.* Cæsari: *cuius opibus in Consulatus petitione Memmius cum uteretur, enunciatione illa eum offendit. 62:*

Domitius] *Caluinus, plebeius : Messala patritius: Consules in proximis comitijs designati.* Liberalis

beralis

beralis in populo : *munere dato. 66.* Vt tacitum iudicium &c.] *Quod factum non ederetur. Hoc autem decreuit senatus, ut, qui nullo pudore prohiberentur ab effuso ambitu, largitionem omitterent, cum intelligerent futurum, ut irrita esset designatio, si damnati tacito iudicio fuissent. erat igitur ad cohibendam largitionis impudentiam quasi frenum quoddam taciti iudicij timor.* Ante comitia: *ne, si post comitia fieret, potentia designatorum deterriti iudices minus libere iudicarent.* consiliis : *iudicum.* Omnibus sortita in singulos : *iam facta erat in singulos candidatos iudicum sortitio, (nam non eadem erant omnium candidatorum consilia) sed iudicia nondum facta.*

64:

Quidam iudices,] *De ambitu.* Veietorantius : *in Caualcantis antiquo libro, ueietorancius: in Bessarionis, ueiotarantius. Opimij cognomen puto fuisse : sed potest esse mendum in literis.* Iudicarẽt : *tacitum iudicium facerent in candidatos.* Rescidit.] *Placeret*, Res ad S. *idest*, *Res ad senatum. quam sententiam & proxima uerba confirmant, & illa paulo infra, senatus decreuerat, ne prius comitia haberentur, quàm lex lata esset. & infra loquendi modus idem est. Intercessum non inuitis. res ad senatum.* Terentius : *Tribunus pl.* Leui brachio] *Non uehementer: qui ad populum de tacito iudicio leuiter tulissent.* Hic Abdera] *Hic summa fuit senatorum stultitia : ut Abderitæ uiderentur : de quorũ stupore, atque insania multi scri=*

pſerunt. & ipſe infra, 105, eſt, inquit, ἀβδηριτικόν, ideſt, ratione carens, quaſi factum Abderitarũ.

Non tacente me: reprehendente leuitatẽ ſtultitiamq; ſenatorum: qui cum antea decreuiſſent, ut ante comitia tacitum iudicium fieret, mox decernerent, ut primo quoque tempore comitia haberentur, omiſſo tacito iudicio. Res integra refertur.] Ad ſenatum: &, Res integra, ut ageretur ſuper tota re, quid omnino agendum, haberentur ne comitia conſularia omiſſo tacito iudicio, an comitijs iudiciũ anteponeretur. eodem ſenſu dixit oratione IIII. in Catilinam, Referre tanquam integrum, ideſt, tanquã nihil eſſet actum à uobis. multa enim feciſtis, quamobrem iam damnaſſe coniuratos uideamini. Sunt, inquit, hæc eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione à uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos P. C. tãquam integrum, & de facto, quid iudicetis; & de pœna, quid cenſeatis. Ferri leuiter.] A Conſulibus, molli brachio. Non inuitis: Cõſulibus, qui tulerant. Partem eius] Scaurum à Cicerone defenſum, ex Aſconio notiſſimũ eſt, qui orationem interpretatur. alij, Partem eius: ex Pediano: recte fortaſſe: ſed ego hoc in Pediano, ut accurate legerim, tamen non comperi: filium quidem Pacuuijs ſubſcriptoribus à C. Valerio Triario uideo accuſatum, à Cicerone defenſum. quo de Scauro agitur in hac epiſtola; cum eius pater Syllanis temporibus adoleſcentulo Cicerone periјſſet. nec meas tamen aures offendit locutio, cum partem eius defendiſſem. at

ita locutus alibi Cicero non est. quid? non & alia sunt apud hunc ipsum singularia? Singulis diebus] *Singulos dies comitiales Q. Mutius Scæuola Tribunus pl. obnunciatione sustulerat: id autem, ne cum populo posset agi, itaq; comitia traherentur.*

Satisfecerat: *nummos distribuerat, ut ea liberalitate Consul designaretur.* Qui occuparant: *qui ante dederant: ut Domitius, Messalla, competitores.* Hæc negotia multarum nundinarum fore:] *Hoc pendet ex eo, Rem non habes nullam. magnum, inquit, hoc tibi uideri oportet, tã frequentes esse largitiones, ut nundinæ potius suffragiorum, ac mercatus quidam comitiorum, quàm populi iudicium in designandis magistratibus, uideatur.*

Antium, & Fauonium: *Antium Restionem, de quo Plutarchus, & alij. Fauonius autem Catonis imitator dictus, qui de rep. quidquid sentiret, libere loqueretur.* Cato: *Prætor eo tẽpore.* Nihil timueris: *noli uereri, ne in senatu ita libere loquar, ut eos, qui rerum potiuntur, offendam.* Non fecisse uidentur.] *Reus à iudicibus absolutus, his uerbis innocens pronunciabatur, Non uideri fecisse. ergo hic Drusum, & Scaurum dicit absolutos, Drusum pe præuaricatione, Scaurum de repetundis, Cicerone utrunque defendente. 63.* Rei: *de ambitu. quatuor autem rei fuerunt, non tres. 325.* Q. Pompeio Rufo,] *Hic, occiso Clodio, acerbissimas conciones Tribunus pl. habuit in Milonem, et Ciceronem. Pedianus in argumento Milonianæ.* Pro iis dicere: *cum eos de ambitu reos defendes.*

Tribus libris,] *Oratorijs.*

65.

VT opinionem habeas rerum,] *Vt habeas, mea quæ sit his de rebus opinio.* Ferendũ est: *Gabinij turpem absolutionem significat.* Ille: *Põpeius, Gabinij amicissimus.* Meæq; dignitatis: *cuius causa constanter, & libere me gessi.* Quoad mihi satisfactum esset: *quoad mihi satisfecisset: usque, dum mihi satisfactum uidisset.*

ΠΟΡΠΑΡΥΜΗΑ] *Ex perturbatis literis corrigerem:* πρώρα πρύμνα. *uetus adagium est prora & puppis, quo totum significatur: quod usurpauit etiam in epistola ad Tironem: Mihi prora et pup-*
» *pis, ut in prouerbio Græcorum est, fuit à me tui di-*
» *mittendi, ut rationes nostras explicares.* *Quòd Gabinius igitur absolutus sit, potissimum id fuit accusatorum infantia.* L. Lentuli: *Lucij Flaminis filij. ad Q. fratrem epist. I. & IIII. libri III.* Iudicia reliqua] *Erat enim de maiestate absolutus; sed præterea de ambitu, & de repetundis accusabatur. uide ad Q. fratrem epist. II. & III. libri III.*

Nobis gubernantibus] *Hoc est, quod di-*
» *cit in epistola longa ad Lentulum, Cum nostræ senten-*
» *tiæ magnum in senatu pondus haberent usque ad Cæ-*
» *sarem et Bibulum Consules. tum quasi gubernatores in puppi sedebamus, nunc uix est in sentina locus.* Vnum: *Pompeium, cuius opes etiam nocentissimos reos absoluunt.* Multa mihi dant solatia: *multa me consolantur, id autem in primis, quòd eos, qui mihi nullam gratiam retulerunt inuidentes dignitati*

meæ, magnis in rempublicam beneficijs quæsitæ, nunc infinitam unius potentiam cernentes uideo disrumpi.
De meo statu: *de statu dignitatis meæ.* Vnde ceciderim: *casum intelligit exilij.* Pedibus trahuntur:] *Non laboro, etiam si pessime administrentur. sic locutus est in epistola ad Volumniũ, fam. 110.* Stomachus ubi habitabat: *ubi sedes iræ fuit.* Concaluit. *calorem concepit ad concoquenda, quæ dura sunt: idest, ut non ferenda feram tamen.*

65:

Fluit ad interregnum.] *Interrex creabatur, cum urbs sine Consulibus esset, ut is haberet comitia consularia.* Fluit: *tendit. quia cum hæc scriberet mense Nouembri, nondum habitis comitijs, quæ nec in expectatione essent, futurum uidebatur, ut res usque eò protraheretur, ut, anno confecto, cum nulli Consules essent, Interrex comitiorum causa crearetur. Quòd autem in antiquis libris,* Fuit, *legitur; falsum esse constat; probabilius autem, ut correximus,* Fluit: *siquidem in epistola ad Q. fratrem II. libri III. eadem de re eandem sententiam posuit, his uerbis: Res uidetur spectare ad interregnum.* Apud timidos iudices: *qui à Pompeio, ad quem Dictaturam delatum iri non dubitabant, sibi timentes, si eius amicissimum Gabinium damnassent, absoluerunt.* Gabinius: *qui & ipse de ambitu postulatur. epist. III. libri III. ad Q. fratrem.* P. Sulla: *forte is, quem Cicero defendit accusante Torquato. extat oratio.* Quin foris esset: *quia accusatione excluderetur,*

*Torquato de diuinatione contendente. Alij sic expo-
nunt: Non dubitans, quin Gabinius in Vrbem nō in-
troiret, sed foris maneret triumphi causa, cum ex pro
uincia reuerteretur. quod si fecisset, accusationē Syl-
la faciliorem sperabat.* Contra dicente: *contende
runt Torquatus & Sylla, ut accusandi munus alter
alteri eriperet. obtinuit Sylla: cum id ante non speras
set.* Hoc tamen agitur seuerius:]
*Non de parricidijs accipio, neque de ambitus crimine
accusatis, sed γενικῶς de omnibus reis: quod aperte
illud ostendit, Multi alij urbani ne respondent quidē:
qui certe non ambitus rei: non enim multi candidati.
Quo modo autem, cum proxime dixisset, Omnes ab-
soluentur, de multorum condēnatione subiecit? quia,*
Hoc tamen, *scriptum est non eodem die, quo superio
ra. & quia iudicia uidebat, contra quàm putarat, se-
uere administrari; superiora corrigens intulit, Hoc
tamen agitur seuerius.* Vrbani: *per iocum: ut ur
banos, & festiuos homines per iocum appellet, qui ac
cusati ne responderent quidem, ne defensionem inuti
lem stulte dicerentur suscepisse.* Et tamen: *quanquā
Gabinius absolutus sit.* Absoluto: *maiestatis iudi-
cio, Lentulo accusante: quod paulo ante cum scripsis
set, de liberto condemnato per obliuionem omisit, hic
omissum repetijt, non suo loco. ad fratrem epist.* I.
III. IIII. *libri* III. Solidis pectori-
bus] *Animi non infirmi, qui, postquam reus iudi
catus est læsæ maiestatis, statim magna libertate dixit,
quæ sequuntur. fuit autem uel græcum adagium, uel
initium uersus ex aliquo uetere poeta.* Lege Papia:

hæc uidetur fuisse de maiestate. Pontinius] C. Pontinius, *qui* Prætor *fuerat* Cicerone Con*sule, moxq; in prouinciam* Ciliciam Legatus *cum eo profectus est.* AD IIII. Nonas Nou: *qui dies ludos plebeios primus, ut opinor, consequebatur. uide infra de ludis,* 109: & 337. Triumphare: *de* Allobrogibus. Dion *libro* XXXIX. & *orat. uol.* III. *pag.* 75: Cato: M. Catonem *hoc anno fuisse* Prætorem, & *iudicium repetundarum in* M. Scaurũ *exercuisse, perspicuum fit ex* Pediano: *itaque quod sequitur* Prætor, *mallem* Prætores: *nam etiam ad* Quintum *fratrem lib.* III. 327: Cato & Seruilius Prætores *prohibituros se minantur. ut omittam, quòd dixit,* Seruilius *edixit,* 63. Mutius: Scæuola. 64: Latum de imperio: *cur triumphare non licebat ijs, quorum de imperio latum ad populum nõ esset? quia, nisi populus imperium lege curiata dedisset, exercitum habere* Proconsules *aut* Proprætores, *et bellum in prouincijs gerere non poterant. ita sequebatur, ut bellum à* Pontinio *gestum iniussu populi nullum esset, itaq; triumphi spes eriperetur.* Qui *autem sine lege curiata, imperio à populo non accepto, proficiscebantur in prouincias; ij et sine legionibus ibant,* & *suo sumptu: qui lege curiata, populi iussu, ij cum legionibus, publico sumptu.* Hæc *uberius in libro de magistratibus.* Appius Consul: *ut qui in* Ciliciam *prouinciam proficisci cogitaret sine lege curiata. ideo, ut* Pontinius *etiam sine lege curiata profectus triumpharet, non* Pontinij *magis, quàm sua causa cupiebat: cum sibi non lege curiata à populo, sed lege* Cornelia

à senatu imperium habenti, Pontinij exemplum speraret in triumphi petitione profuturum. uide epist. fam. 17. ad Quintum fratrem lib. III. 327: Triumphare: *Bessarionis liber, triumphaturum: utrunque recte.* Sine lege: *Curiata. fam, 17. ad Quintum fratrem lib. III. 327:* Confecta Britania] *Cum Cæsari, quod ageret in Britania, reliquum nihil esset.* Proximo: *proximis diebus; cum & alias ante accepisset. sic arcano, & arcane; commodo, & commode, indifferenter ueteres dixere.* Pilius: *Piliæ propinquus, quam Atticus habebat in matrimonio. fam. 116:* Noster,] *Bessarionis liber, non. placeret, nostri, cum sequatur, tuorum.* Vlla ueritas: *si præstare uis, quod promisisti.* Cicero meus: *quem Dionysius erudiebat. 63.* Illud *animaduertendum, esse in hac epistola multa inter se pugnantia: ut necesse sit, aut pluribus diebus scriptam, aut non unam esse.*

Ex epistola XVI. *pag. 66:*

Gratum aduentum] *Aduentum Attici in Italiam.* Promissi: *hoc est, quod in proxima dixit, si ulla est in te ueritas, aduentare iam debes.* Transmissionis: *cum ex Italia in Græciam cum periculo nauigasti.* Nam Vestorio dandi sunt dies,] *Nam Puteolis merito pones aliquot dies in Vestorij nostri suauissima consuetudine, ut illius urbanitatem, & quasi Atticos sales ex interuallo regustes. erat autem Vestorius Puteolanus: & Puteoli in uia, quæ ex Apulia Romam fert.*

Germanæ puta uide] *Etsi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum sit,* Germanam: peti uide. *ut sit sensus. aduola mi Attice, & inuise similem remp. reip. illi nostræ, quam laudare solebamus. dicit enim, germanam illius nostræ reip. per ironiam, quasi prorsus dissimilem, & plane mutatam. deinde sequitur:* Vide *magistratus peti, nummis ante comitia tributim uno loco diuisis palã. quæ uerba si quis diligentius expendat, singula emphasim habere cognoscet. uide item, inquit,* Gabinium *absolutum, cum nocentissimus esset. concedatur etiam, ut auctoritate floreat, & gratia.* De Messalla] *Consulatum petente. supra.* Reum: *de ambitu: nam de repetundis iam fuerat absolutus. 64. 325.* Nulla est, etc. *Nemo ferè condoluit.* Aedilitas: *Asconij uerba sunt.* » *Aedilitatem summa magnificentia gessit, adeo ut in eius im* » *pensas opes suas absumpserit, magnumq́; æs alienum* » *contraxerit.* Est pondus: *magni ponderis est apud rusticas tribus memoria Scauri patris, optimi & clarissimi uiri, qui princeps senatus fuit. Plinius de tribubus.* Duo plebeii] *Nam Messalla & Scaurus patritij, plebeij Domitius & Memmius. ergo cum Messalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat.* Adiuuetur: *adiuuetur munere, tametsi non gratissimo. 64.* Cæsaris commendetur militibus: *ad suffragia uenientibus.* Pompeii Gallia: *forsan Pompeij Galliam eos colonos appellat, qui ab eius patre Strabone deducti sunt in Galliam: ut Galliam Pompeij dicat Pompeij clientes à pa-*

tre relictos. Si non ualuerit: *si Memmius intelliget hæc sibi ad Consulatum obtinendum haud satis esse, Tribunum pl. aliquem inueniet, qui obnunciationibus interpositis comitia in aduentum Cæsaris detrudat. sic ad Quintum fratrem epist. II. lib. III. Consules comitia habere cupiunt, rei nolunt, & maxime Memmius, quòd Cæsaris aduentu sperat se futurum Consulem. Aduentum autem Cæsaris in Italiam intelligit, (nam Romam ingredi Proconsul cum imperio non poterat) quemadmodum uenit triennio post, ut M. Antonij Quæstoris sui commendaret colonijs & municipijs sacerdotij petitionem. libro VIII. belli Gallici.* Catone præsertim absoluto: *Tribuni pl. iam nihil non audebunt, cum C. Catonem, qui nihil non ausus erat in Tribunatu, uideant absolutum. fuerat autem C. Cato Tribunus pl. altero ante anno, Consulibus Marcellino & Philippo, multaq; fecerat præter ius & æquum, ut est in I. libro fam. & in II. ad Q. fratrem.*

66:

Paccianæ epistolæ] *Hic apparet, diuulsa esse, & alieno loco agglutinata harum epistolarum membra. nam Paccianæ epistolæ incipit respondere in epistola proxima superiore: (pag. 63:) ut, in hac quomodo respondere possit, non uideam.*

Paulus] *L. Aemilius Paulus, qui duas basilicas, ueterem restituit, nouam extruxit.* Disrumparis licet: *ut homo ad rem attentus: quem necesse est disrumpi dolore, cum tantam pecuniam contemni uides, quæ non in ædificium, sed in aream erogetur.* VT

» forum laxaremus : *Suetonius hæc de Cæsare : Fo-*
» *rum de manubijs inchoauit: cuius area super* HS *mil*
» *lies constitit.* *Expendimus igitur, inquit, sexcenties* HS, *idest decies octies centena scutatorum millia, ut forum laxaremus, illud inquam monumentum, quod tu gloriosissimum fore dicebat. nisi sic exponas, solœcismi species uidebitur.* Cum priuatis: *quorum ædes emimus, ut ijs solo æquatis forum laxaremus.*

Tribunitiis comitiis] *Caualcantis & Bessarionis duo antiqui libri,* Tributis comitiis. *placet: ut populum, qui ex regionibus & locis ad suffragia conueniebat, (hæc enim tributa comitia dicta, docet Gellius ex libro Lælij Felicis) marmorea septa, non, ut ante, lignea, concluderent. qua de re plenius in libro nostro de comitijs.* Ad quid laboramus res Romanas?] *Quorsum igitur de rebus Romanis laboramus? qui enim hoc monimẽtum contemnit, apparet eum de rebus Romanis nihil laborare. sin autem laboramus; non est, ut hoc monimentum contemnere possimus.* De lustro: *Censores post censum Vrbem lustrabant: sed censum lustrumq́; simul Tribuni pl. obnunciationibus impediebant.* 6 o. Lege Plotia: *qua iudicia inter tres ordines communicata, senatores, equites, plebem, declarat Asconius*
» *his uerbis: M. Plautius Silanus Trib. pl. Cn. Pompeio*
» *Strabone L. Porcio Catone Consulibus, anno II. belli I-*
» *talici, legem tulit iuuantibus nobilibus, qua lege tri-*
» *bus singulæ ex eo numero quinos denos suffragio crea*
» *bant, qui eo anno iudicarent. ex eo factum est, ut se*
» *natores quoque in eo numero essent, & quidã etiam*

ex ipſa plebe. Beſſarionis tamen liber, itẽ Caualcantis, Lege Coctia. *et ſanè de lege Plautia uix eſt ut putem intelligi poſſe: primum, quia non de genere iudicum queri Ciceronẽ exiſtimo, ſed de criminibus, quorum impunitatem improbi aſſequerẽtur. at lex M. Plautij Silani tantum fuit de genere iudicum, de crimine nullo fuit. alia igitur hæc. deinde, ideo hic de genere iuiudicum non agitur, quia iudicia nunc nõ lege Plautia fiebant, ſed Aurelia, quam tulerat L. Aurelius Cotta Cn. Pompeio Magno M. Licinio Craſſo Coss. ut cum ſenatoribus ſimul equites Romani, & Tribuni ærarij iudicarent. eáq; lege iudicatum eſſe in cauſa Clodij, ſupra legimus libro I. item in cauſa Scauri apud Pedianum, in Miloniana, in alijs. quòd ſi* Plautia *legimus, ab alio Plautio latam intellige, qui tulerit non de iudicibus, ſed de certo crimine, & fortaſſe de ui: nam legis Plotiæ de ui meminit Celius in epiſtola ad Ciceronem, fam.* 116:

C. Domitius] *placet,* C. Decimius, *ut & Caualcantis, & Beſſarionis liber habet. placet autem, primum, quia libenter ſequor ueterum librorum auctoritatem: deinde, quia* C. Domitius *mendoſe legi uideo: nunquam enim Domitia gens Caio prænomine uſa eſt, ſed tantum Cneo, & Lucio: ut in Tranquillo legimus.*

67.

Integræ] *Ante quàm hic diſcederes.*

Quid egeris.] *Num eum libertate donaueris.* 62.

Ex epiſt. XVI I. *pag.* 67.

Non oblitum] *Non quia ſim oblitus.*

Committamus] *ſcribendas demus.* Ex=cidat : *excidant,* Beſſarionis *liber. locus deprauatus.*

Pactionem] Pa*ctio hæc erat.* Memmius *&* Do*mitius* Con*ſules fieri cupiunt :* Appius *autem* Clau=*dius &* L. Domitius Aenobarbus Con*ſules id agunt, ut* Con*ſulatu functi in prouincias mittantur. promit=tunt igitur ſe operam daturos, ut* Con*ſules creentur* Memmius, *&* Caluinus: *illi contra, ſe tres* Augures *daturos, qui dicerent ſe affuiſſe, cum lex curiata de imperio prouinciarum ad populum ferretur; & duos* Con*ſulares, qui ſe affuiſſe dicerent, cum ſenatuſcon=ſultum de ornandis & inſtruendis conſularibus pro uincijs ſcriberetur: niſi hoc feciſſent,* HS *darent ambo quadringena* Appio *&* Aenobarbo. Ipſe ſuus : *mallem,* Ipſe, & ſuus : *& paulo poſt,* feciſſent.

Ambo : Memmius *&* Domitius. HS quadrin=gena : *aureorum duodecim millia, non decem : ſe=quor enim non* Budæum, *qui denarios octo in uncia eſſe falſo credidit, ſed* Georgium Agricolam, *qui ſe=ptem probauit ex* Plinio, *&* Celſo. Con=ſulibus : App. Claudio Pulchro, L. Domitio Aeno=*barbo.* Ipſi : Memmius, *&* Caluinus. Treis Augures: *nam cum lex ad populum fertur, tres* Au=*gures adſint neceſſe eſt, qui dicant licere per* Iouem *le gem ferri.* Quæ lata non eſſet : *Augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. non licebat autem ſine curiata lege imperium in prouin=cijs habere.* Ornandis prouinciis : *inſtruendis, ut ſoleret.* Cum omnino : *nam re uera neque lata curiata lex, neque ſenatus fuerat : ſed quaſi u=*

trunque fuisset, ita prouinciarum administrationem & lege curiata & senatusconsulto se daturos Consulibus promittebant Memmius & Caluinus, si modo ipsi essent Consules facti. Affuisset: puto, fuisset, rectius. Nominibus] Nomen dicitur, quod in codicem refertur. Perscriptionibus: certa pecuniæ promissione, ut cautum esset Consulibus de HS quadringenis. hinc illud apud Terentium: Perscripsi omnibus, quibus debui. Multorum tabulis: cum multi, Memmio & Caluino amicitia aut affinitate coniūcti, solutionis promissione se obstrinxissent, perscriptione suis tabulis facta.

67:

Erat idem:] Ita non commouebatur, quasi nihil turpe commisisset. Alter: alter Consul Domitius Aenobarbus. Dirempta coitione] Coierant candidati Memmius Caluinus cum Consulibus Appio & Aenobarbo. eam coitionem Memmius inuito Caluino diremit, cum prolatam pactionem in senatu recitauit. Refrixerat: amiserat amicorum studia: cum illa pactionis enunciatio Cæsarem offendisset. 64. Aequitatem animi mei] Quem uideas nihil his rebus commoueri. Seleucianæ prouinciæ,] Nobilis prouinciæ Ciliciæ, quam Seleucus urbibus auxit. Perspice: uides enim me nihil prorsus laborare, ut pro Cōsule in Ciliciam mittar: quam alij tam turpi pactione quærunt: cum ego multo ante Consul fuerim, ideoq; multo, quàm illi, facilius cōsequi possim. quare laudes uelim æquitatem animi mei, cum his pactio

nibus nihil commoueor. quod tibi argumēto eſt, prouinciam à me contemni. niſi enim cõtemnerem, commouerer. ideo autem non commoueor, quia contemno. Coniunctionem : *mira eſt, inquit, æquitas animi mei : neutram in partem ualde me iacto : & ſuauiſſimam cum Cæſare coniunctionem tueri conſilium eſt.* Ex hoc naufragio: *cætera cum amiſerim, teneo, quaſi tabulam ex naufragio, ſuauiſſimam cum Cæſare coniunctionem.* Hibernam legionem] *Vt ſumeret quam uellet legionem in hiberna ducendam.* Commodum: *paulo ante: ut ſæpe apud hunc ipſum.* Scribit: *Quintus.* Legatum Pompeio : *uide I. epiſtolam huius libri.*

Vt tu tamen aliquid expectes.] *Ne nunc ex meis literis omnia cognoſcas.* Ad me] *Hoc aut abundat, aut mendoſum eſt. dicit enim, cum Romam uenies. aut expone, Ad me, in aliquam uillarum mearum, ubi tum ero. ſcripſit enim iam, extra urbem ſe fore ex Idibus Ian.* *Illud addo, omnes huius libri epiſtolas, præter priores tres, perturbato eſſe ordine; neque ſolum ipſa corpora, uerum etiam membra : quæ ſuum in locum ſingula reſtituere, neque audendum eſt ſine uetuſtis libris, neque audentibus fortaſſe ſucc ederet.*

IN LIBRVM V. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 68.

I N discessu] *Cum à tuo complexu in Tusculano diuulsus sum, in prouinciam Ciliciam proficiscens.* Ne quid noui: *ne prorogetur annuum prouinciæ tempus: quod esset nouum, & inusitatum.* Desiderium: *urbis, & meorum.* Satisdationes secundum mancipium,] *Puto eas esse, quæ de rebus mancipio emptis, pretio nondum soluto, fiant. nam etsi mancipia uenditor possidet ab emptore data: quia tamen ea possunt fieri deteriora, ut deinde eiusmodi non inueniantur, qualia emptor promiserit; satisdationem secundum mancipium uenditor quærit, ut sibi de mancipijs caueatur.* Prædiorum: *pro quibus Memmius, & Atilius cum ab emptoribus mancipia accepissent, satisdatione præterea de mancipiorum probitate & fructu sibi caueri uoluerunt.*

De Oppio] *Cicero Cæsari debebat HS D CCC, idest aureorum uiginti millia. exigebat Oppius absentis Cæsaris nomine.* 70 : 103 : Aperuisti: *exposuisti, ostendisti te daturum, si urgeret.* 70 : Versura facta: *uersuram facit, qui, uetus ut æs alienum*

soluat;

ſoluat, nouum contrahit. fit enim conuerſio quædam, & mutatio creditoris. Noſtrorum nominum: pecuniæ mihi ab alijs debitæ. cuius exactioné ſi expectare uellem, ſine uerſura DCCC ſoluerentur. Tranſuerſum uerſiculum] Cum pagina uerſibus recto ordine ſubſequentibus completa nihil ultra capit; tum, ſi quid eiuſmodiupereſt, quod multorum uerborum non ſit, ſcribere ſolemus de tráſuerſo. De ſorore: tua, Quinti fratris uxore. Ego, & tu: ut inter fratrem meum & ſororem tuam uterque gratiam componeremus.

Dies fecit] Non dies in ueſperum iam uergés, (nam et Marcum fratrem eadem cauſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies feſtus Arcani pagi, quem ſibi Quintus in ſuo fundo celebrandum putauit. Mulieres,] Terentiam, & Tulliolam, quæ Ciceronem proſequebantur. Pueros: Quintum filium, & Marcum fratris filium. Hoſpita: itaque inuitandi partes meæ non ſunt. Statius: libertus Quinti, gratioſiſſimus apud eum, ideoq; uxori odioſus. Videret: pararet, curaret, ut alibi. Sic et Græci loquũtur. nam Theocritus ἐν τῷ εἰσ. ιε, ὄρη σίφρον ὧνόα αὐτῇ. Ante quàm proficiſcare] In Epeirum. Pontinium: Legatum meum. Quatuor legatos habuit Cicero in Ciliciensi adminiſtratione, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tulleium, Ciceronem fratrem. fam. 245.

Ex epiſtola II. 69.

Iuſta itinera facere.] Procedere quotidie, quantum iuſtis itineribus poſſem. Mea mandata:

ut mandarem, si quid eum me absente curare uellem.

Nobis prouincias: nobis, qui prouincias admi nistramus. γενικῶς de prouinciarum rectoribus dixit. nam ipse unam habuit prouinciam Ciliciam. aut Prouincias, quia simul habuit Cyprum, & diœceses treis Asiaticas, Pamphyliam, Lycaoniam, Isauriam, tutelam Regis Cappadociæ. Ad annum] Sic locutus est libro III. de Oratore. Vt tibi Cæsar faciendum est ad annum. Tribunum Pl. qui, si quis uellet prouinciarum tempora prorogare, posset intercessione impedire. Rufio noster] Hic est C. Sempronius Rufus, de quo in epist. fam. 116: quem hic per iocum appellat Rufionem. Quoniam autem cum Vestorio nescio quid ei erat controuersiæ: arbitrum statuerant Ciceronem, ut cognosceret. deinde cum Sempronius se à Vestorio uideret obseruari, (obseruabat autem Vestorius, ut, si Ciceronem Sempronius adijsset, statim & ipse accurreret, transigendæq; controuersiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui se non bonam habere causam intelligeret) hominem stratagemate fefellit: nam ad Ciceronem non accessit. hunc Cicero gratam sibi rem fecisse dicit, quòd de controuersia audiri noluerit, idest, quòd ad se arbitrum non accesserit, ut de controuersia, quam habebat cum Vestorio, transigeret. in quo quasi gratiam referre Ciceroni pro accepto beneficio uisus est, quòd eum audiendi molestia liberauerit. Tam longe: Baulis in Cumanum. Baulis enim habuisse uillã Hortensium, constat ex Varrone, libro III. de re rustica, etiam ex Academicis. Hortensius: hic non

hominem, ſed dignitatem indicat. Agentem aliquid: *ementem, aut uendentem, ut in emporio.* E' Panſæ uilla: *Caualcantis liber*, Epenſe uilla, *cor rupte, ſed unde facile poſſit erui uera lectio. Beſſario nis*: Expenſe ſua uilla: *ut aut legi poſſit*, Exiens E' ſua uilla: *aut, quo modo ego correxi Caualcantis librum ſecutus*, E' Panſæ uilla. Nunquid uellem,] *Nunquid ſibi mandarem proficiſcens in prouinciam.* Ingentis moleſtiæ,] *Prouincialis.* Aliorum: *quibus prouinciarum adminiſtratio longiſſima quæque ob auaritiam gratiſſima eſt.*

69:

De auctoritate perſcripta.] *Senatus auctoritas quid ſit, aperiendum eſt. Cum aliquid in ſenatu ſenatorum maior pars decreuerat, ſenatuſconſultum ſcribebatur, niſi Tribunus pl. aliquis intercederet. intercedente, ſenatuſconſultum non erat, ſed ſcribebatur tamen quod ſenatus eo die ſtatuiſſet, eáq; perſcripta auctoritas dicebatur. Ergo, cum ſenatus decreuiſſet M. Marcello Conſule referente, ut Cæſari Gallias obtinenti ante tempus ſuccederetur, itemq; ne abſentis ratio comitijs conſularibus haberetur, interceſſerunt Tribuni pl. itaque ſenatuſconſultum non eſt factum, ſed auctoritas perſcripta. quanquam M. Cælius in epiſt. I. libri VIII. fam. ſcrupulum inijcit, qui de ſucceſſione prouinciarum Galliarũ nihil à M. Marcello relatum ait ante Cal. Iunias: hæc autem epiſtola ſcripta eſt ad V. Id. Maias.* Iuſſos IIII uiros creare: *qui ſuos municipes hortentur, ne, ſi forte*

facto S. C. *ad populum feratur, suffragijs* Marcello *Consuli quidquam concedant.* Ex Pompeio: *cum quo* Tarenti *sermonem habuit de rep.* 70:

Ex epistola II. *pag.* 69.

Quid de iis cogites, & quando] *Quid futurum putes de ijs rumoribus, & quando futurũ.* Edictum P. Licinii] *Edictum prouinciale, ut edictum Asiaticum* Q. *Mutij* 87: *Ex ijs edictis Cicero sumptum, quod utile prouinciæ putaret, in suum edictum transferebat.* Dionysius] *Ciceronum puerorum magister, qui & ipse cum pueris in prouinciam proficiscebatur.* Nicanor: *Attici seruus*, 90: Continentia, & diligentia] *In administranda prouincia.* A' Pontio: *cum essem apud Pontium.*

Ex epist. IIII. *pag.* 70.

Scriba] *Meus*, M. *Tullius Laurea* . *Plinius.* Primo, maximo mandato,] *De Tulliæ matrimonio.* Ac ne ille] *Cum in Bessarionis libro scriptum uideam*, Ac me illud quidem labat: *fit, ut ita corrigendum putem*, Ac ne illud quidem labat, *hoc sensu, Ac ne illud quidem, de quo ante discessum meum collocuti sumus, ex animo excidit, sed hæret.* Non quo: *subaudi, probem.* Contenti esse: *ut ei Tulliola matrimonio iungatur. hoc enim intelligit.* Non alienum,] A' *Tulliæ nuptijs.* Vt nostris posit: *uereor, ut is adduci possit, ut nostris mulieribus, Tulliæ & Terentiæ, in consuetudine obsequatur: etsi summe facilis sit. generum enim Cicero cupiebat, cuius comitate et*

obsequio mulieres lætarentur. quod infra scribit de Dolabella, pag. 95: Et tuis δυσδιάγνωστον: *& quod scribis, tuas mulieres putare generum fore, qualẽ nostræ maxime uelint; id eis difficile cognitu.* πρὸς νεῦσιν Esse: *ad assensum, ad obsequium: ut assentiatur, ut obsequatur nostris mulieribus.* Et quidem summe facilis: *horum uerborum i.ĩ sententiam ostẽdi. sed antiqua lectio,* Equidem sum facilis: *cuius hic est sensus: quenquem illæ probabunt, ego probabo, facilis in omnes partes.* Rei habebis rationem meæ: *suspecta sententia est, eo magis, quòd in antiquo Bessarionis libro uideo scriptum,* Res habibis mirationem nam &c. Agente Seruio] *Libri duo ueteres,* Agente Seruilio Seruio. *ut sensus sit: negotium suscipientibus P. Seruilio Isaurico, & Seruio Sulpitio, grauissimis uiris, & summa auctoritate præditis, nobisq; haud uulgari amicitia cõiunctis, posset aliquid fieri probabile: sed utroque nostrum absente, neque Seruilius aget, neque Seruius. Et ut sine copula duo nomina iungantur, ita Ciceroni usitatum est, ut exempla recitare putidum uideatur.*

De Marcello] *M. Claudio Marcello Consule, collega Ser. Sulpitio.* S. C. Si erit factum, *&c: si decreuerit senatus, ut omnibus prouinciarum rectoribus supplementum scribatur.* Rem tamen conficies: *ages tamen de supplemento: nam certe, ut de cæteris senatus non probet, mihi tamen, & Bibulo, qui pro Consule in Syriam ibit, attribui oportebit.* Probe: *quòd ei in sermone significasti, me ad te de eo scripsisse. 68:* Cum uenerint: *ages cum ijs.*

Quod cherippus.] *Subaudi, de me locutus est.* Hic quoque πρὸς νεῦσιν sustulisti: *ne hic quidem scripsisti, quid mihi agendum putes, sicuti nec de illo scripseras, qui tibi à* Tulliæ *nuptijs uisus erat non alienus.* Sustulisti *igitur* πρὸς νεῦσιν, *idest, non scripsisti ad assensum tuum quid sit, quid tibi uideatur agendum, quid probes.* O' prouincia: *cum indignatione. etiam ne, inquit, quid* Cherippus *libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum est?*

Hactenus, ne quid ad senatum.] *Hactenus mihi est curandus, ne, si à nobis contemnatur, impulsus ab eo patronus eius* Consul *ad senatum referat de supplemento non attribuendo. & protulit cum dolore,* Hactenus, ne quid ad senatum: *quasi maxime curandus, cum tanta res agatur.* Consule, aut numera:] *Aut consilium mihi* Attice *da, quo pacto me geram: aut, alia uia si non est, pecuniam liberto numera. minimum in eo damni faciemus: nam capies eum* DC *nummis sestertijs, idest pecuniæ nostratis aureis* XV. (*& posuit exigui numeri notas, non quæ pecuniam definirent, sed quæ pecuniæ minimum significarent) qua summa facile adducetur, ut patrono suo, quod contra existimationem, aut uoluntatem nostram sit, (puta, de nõ dando supplemento, aut de proroganda prouincia) nihil persuadeat.* Ceperis *autem ex ingenio legimus, non,* Ceteris, *mutatione ferè nulla: &* DC *pro* DE. *qui error alibi etiam est in uulgatis libris, ex antiquarum notarũm ignoratione, et literarum similitudine ortus.*

Quòd cum scrofa.] *Subaudi, locutus es*

de illo, quod Cherippus de me dixit. Scrofa autē Tremelliorum cognomen. Recte scribis:] Scripserat Atticus; quoniam Brundusij ante Calendas Iunias Pontinius Legatus futurus esset, ut inde in prouinciam profecturus traijceret; non fuisse causam, cur Cicero reliquos Legatos urgeret, Annium & Tullium: In epist. fam. 225. 245. legitur Anneius, pro Annius: ut necesse sit alterutrum esse mendosum.

De Sicinio] Hunc puto peritum fuisse in conscribendis edictis prouincialibus. Ne illa exceptio: exceptionem quandam dixerat Sicinius in edicto sibi placere: quæ Ciceroni suspecta erat, ne forte in amicū negotiatorem, aut publicanum cum dāno incurreret.

70:

Quinque præfectis,] Vide 71: De Oppio: uide 68. Quoniam Philotimum habes: libertum Terentiæ, qui te huius oneris parte leuabit. Cognosce rationem: uide, quantum debeam. Et ut agam amplius,] Et ut uehementius à te contendam. Deinde intulit, si me amas. Proficiscaris: ex urbe. 70. Penè præterii.] Penè ad eam partem non rescripsi, in qua chartam scribis tibi deesse. Mea cautio: mea interest cauere, ne tibi charta desit. Ducentos: sestertios nummos ad emendam chartam. sume de meo ducentos, ut posthac longiores à te literas accipiam, quibus & de meis, & de publicis rebus certior fiam. Vellet: à te quærere.

Ex epist. V. pag. 70:

Quid narrem; noui enim nihil:] Conie-

ctura ducti sic correximus. uetusti libri, Noui enim mihi. *nostram correctionem non dubito quin docti probent, eo magis, quòd in epistola sequenti idem scri*
» *bit:* Nec tamen iam habeo, *quid aut mandem tibi,*
» *aut narrem. mandaui omnia; quæ quidem, ut podice*
» *ris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo noui.*

Eo autem die] *Nam ferè senatus Nonis, Idibus, Calendis habebatur.*

71.

HS XX & DCCC.] *Quæ Cæsari debemus.*

68. Quod auctore te uelle cœpi,] *Cæsaris amicitiam auctore te sum amplexus. hinc illud 57: Te auctore resipiui.* Adiutore: *in soluenda pecunia. sic enim amicitia retinebitur.*

Ex epist. VI. *pag.* 71:

Secum, & apud se] *Et consuetudinem, et domum significat.* Nostrum negotium: *administrationem prouinciæ.* Exhauries: *conficies, ut nihil supersit. 68:* • De cæsaris nomine: *De* HS XX & DCCC, *quæ Cæsari debemus.*

Ex epist. VII. *pag.* 71:

Quinos præfectos, etc.] *Vt præfectis uterer in mea iurisdictione ab ipso datis.* Quinos *autem in singulas prouincias mihi attributas.* Nouos: *non eosdem, qui superioribus annis in his prouincijs ab ipso delati præfuerunt, sed nouos, qui non præfuerint.* Vacationes iudiciariam causam: *ut ob hanc unam causam uacarent à præfecturis, si in iudicium uocarentur. id autem Atticus mandarat, quia, si locus à Pompeio relinqueretur, forte & ipse*

amicum aliquem deferre præfectum uellet.

Ex *epist.* VIII. *pagina* 71.

Curſum] *Idoneam tempeſtatem.*

Romæ] Roma, *uidetur legendum. non enim Romæ à Milone, ſed in itinére ab amicis, de Milone ſcribentibus, literas acceperat. itaque paulo poſt, Rem, inquit, totam perſpicias uelim: nobis enim ſcribuntur ſæpe maiora.* Quòd Philotimus ſocius eſſet in bonis ſuis.] *Volebat enim Milo ſuis neceſſarijs (ipſe enim Maſſiliæ exulabat) bona reſtitui. Nec dubito, quin ea bona Philotimus ab haſta merite pecunia Ciceronis, ipſius autem nomine: ut tamen ei, cum bona ſua Milo recuperare uellet, aliquid pro fide & ſedulitate daretur. apparet ex epiſtola M. Celij, in qua ita ſcriptum eſt. Quod*
» *ad Philotimi liberti officium, & bona Milonis at-*
» *tinet, dedimus operam, ut & Philotimus quam hone-*
» *ſtiſſime Milone abſenti, eiuſq; neceſſarijs ſatisfaceret,*
» *& ſecundum eius fidem, & ſedulitatem æſtimatio*
» *tua conſeruaretur. Qua in piſtola* æſtimatio *accipio, id quod Cicero Philotimo dandum cenſuerat, pro bonis fideliter, ſeduloq; ſeruatis.*

In poteſtate noſtra] *Cum ſciremus Philotimum bona fideliter Miloni redditurum. quæ ſi malus emptor, ideſt non æque amicus, emiſſet, abduxiſſet à Milone mancipia, quæ ille permulta ſecum habebat. cur enim, quæ in auctione emiſſet, uellet relinquere? fecimus autem ut Philotinus emeret, eo conſilio, ut & ijs mancipijs Milo poſſet uti, &, redimere ab eo ſua bona cum uellet, liceret. quod ab alio*

emptore minus licuisset. Alienis: *non iam Milonis, sed eius, qui ab auctione emisset. alij,* Alienus: *ego non uideo, cur mutetur. refer enim* alienis *ad uerbum,* illum: *sententia dilucide patebit, & à uetustis libris non discedetur.* Faustæ: *Milonis uxori, cui uidebatur de dote caueri, si ea bona Philotimus emisset, à quo Milo recuperare aliquãdo posset, pecunia Philotimo uel sine usura reddita.* Ratum: *certa cautio.* Ipsi nos: *cum & ipse Cicero socius esset in bonis: ideo dixit in extrema epistola, Fide, fama, req; mea.* Seruaremus: *alius enim si emisset, recuperandi nulla Miloni spes esset. prorsus igitur perijssent ea bona.*

72.

Nihil nobis fuerat tanti.] *Hoc enim consilio emimus, ut id denique fieret, quod ipse Milo uellet. ut uero eius bona ipso inuito possideremus, nihil nobis fuit tanti.* Leuiora: *quia fortasse non sunt, ut scribuntur: nobis enim scribuntur sæpe maiora.*

Ex epist. I X. *pagina* 72.

Muneribus tuis] *Attici res agebant Areus & Eutychides liberti & Corcyræ & Sybotis: eius igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt.* Concesserant: *congesserant, corrige: aptius erit ad sententiam.* Saliarem in modum: *copiose admodum: quales erant cœnæ Saliorum sacerdotum.* Sine his impedimentis: *quæ scis me multa habere. &* His *(ut est in Bessarionis libro) nemo non uidet esse rectius, quàm ijs.* Summa modestia, et summa abstinentia] *Modestiam, &*

abstinentiam non sine causa coniunxit : quia multi, quòd superbe & auare administrassent, condemnati. Extraordinarium : multis enim post Consulatum annis in prouinciam proficiscebatur : quod erat extraordinarium; cum alij statim post Consulatum solerent. Parthus : Parthorum incursiones timet. 73: Nostra : nam, cum armis res geritur, fortuna dominatur. in pace autem, quæ requiruntur, ea præstabo, modestiam, abstinentiam, & quæ in nobis ipsis, non in fortuna posita sunt.

De C X X, et de D C C C,] Cæsaris nomen intelligit, de quo supra. & uidetur rectius sic, de HS X X, & D C C C, ut 81. Annus noster maneat : quæ nobis data est annua prouinciæ administratio, ea ne prorogetur, sed eadem maneat. Ne intercaletur : nam intercalatio dies interponebat : ita, diebus interpositis, longior fiebat administratio prouinciarum. Dionysium : pueri Ciceronis magistrum, ab Attico traditum.

Ex epistola X. pag. 72.

X V. Cal.] Perspicue mendosum, ut in duabus, quæ proxime sequuntur, epistolis apparet. corrige igitur, V I I. Cal. Vestigiis tuis : quia diu Atticus uixerat Athenis, multamq; & iucundam sui memoriam reliquerat.

72:

Lege Iulia,] Cum lex Iulia concedat, ut accipiam. 76. Ab hospite : publice enim hospitia magistratibus in prouincias proficiscentibus dabãtur, cum hospes cuique suus assignaretur: sed Cicero sum

ptum ubique fecit de ſuo, accipi ab hoſpitibus uetuit. Ex hoc negotio emerſerim.] Quòd prouinciam acceperim. ἔρδοι τίς] Veriſſimum eſt illud, Nemo artem, quam non nouerit, exerceat. Ariſtophanis uerſus in Veſpis. Quid adhuc?] Quid accidit adhuc, ut te prouincia offendat? Neſcio: non ferè quidquam accidit. Vt puto, et uultu: placet, quod eſt in antiquo Beſſarionis libro, Vt puto, et uolo.

73.

Dicuntur, et tacentur] A comitibus meis, ineptis hominibus: ut de uxore difficili dicere ſolemus, neque loqui, neque tacere, cum oporteat. δυσκυνοίμητα ſunt: non eſt, ut ea ſedare poſſis, & tollere. βαθύτητα: ſummam taciturnitatem, ſummam in ferendo & diſſimulando grauitatem, et prudentiam. 83. Huius uirtutis: quæ eſt in ferendo & diſſimulando. Ergo hæc quoque hactenus: ergo nihil addam: hæc ipſa ſatis ſint: ut in hoc quoque meam βαθύτητα cognoſcas. Quid de cæſaris: pecuniam debuiſſe Cæſari Ciceronem, ſupra diximus. 68.71. De Milonis] Et Miloni Philotimum debuiſſe, diximus. 71: Turbæ duntaxat?] In Beſſarionis antiquo libro, Vrbe: ut legi poſſit, Vrbs: quod tamen haud ſcio an maxime probem; cum intelligam, ſi Vrbs retineatur, ſuperuacaneum illud uideri, Et urbis ornamentum: ſiquidem urbe ornamenta urbis continentur, ut ciuitate ciues. placet igitur, & rectius uidetur, turbæ: hoc ſenſu: Athenæ me delectarunt,

*hominum duntaxat multitudo? imo & urbis spe-
cies atque ornamentum, & amor in te ciuitatis, qua-
dam in nos beneuolentia coniunctus, sed multum ea
philosophia, quæ sursum deorsum agitatur, Acade-
mia inquam, leuis, & incerta, quæ nihil affirmat.
O' Academiam, inquit infra, uolaticam, & sui si-
milem, modo huc, modo illuc.* Siqui-
dem est in Aristo] *Quandoquidem eius philo-
sophiæ princeps est hospes meus Aristus. In libro de
claris oratoribus, in extremo.* Tuum,]
Videtur Xeno Attici res curasse. 75. Quinto
concesseram : *ut eius domi Quintus frater esset.*
Simul eramus inuicem.] *Amicus meus Cos-
mus Gherius, Fanensis episcopus, doctissimus & san
ctissimus adolescens, quem nisi mors immatura præ-
ripuisset, ueram antiquæ uirtutis imaginem habitu-
ri fuimus, cum ego decimum abhinc annum Romam
proficiscens, eius uisendi ac salutandi causa Fanum
diuertissem, hunc locum ut ita corrigerem, admonuit.
cum ego quæsissem, correctio esset ex ingenio, an ex
libro manuscripto: uetustum librum Patauij se affir-
mauit uidisse ita scriptum. postea Caualcantis in an-
tiquo libro, cuius mihi ad paucos dies copia fuit, ani-
maduerti,* Eramus inuecim, *esse. nunc in Bessario-
nis exemplari distincte uideo,* inuicem.

Ex epist. XI. pag. 73.

Marcellus sedendi comes,] *Hoc dicit: Mar-
cellus, qui & ipse urbis otium amat, odio tamen Cæ-
saris adductus Galliæ transpadanæ administrationem
ad se transferet.* Comes: *meus: utrique enim gra-*

cius est in urbe sedere, cum ex Prætura in prouinciam ire neuter uoluerit. Etsi ille: etsi Cæsar non decedet, ut Consul fiat: etsi Consul non erit. nam tum quidem nullam Cæsari faceret iniuriam, qui Consulatum gerens nihil ad se prouincias putaret attinere. Scripserat Atticus Marcelli consilia de adimenda Cæsari prouincia transpadana. quod tamen factum non est. Non minus: quàm si omnes prouincias adimeret, cum adimat eam, quæ sit illius studiosissima, & in suffragijs multum possit. Alij exponunt, De transpadanis fore neminem, qui magistratum gerat prohibente Marcello. mihi non persuadetur Consulis fuisse potestatem de prouincialibus magistratibus tollendis. quid enim? ut in colonia ne sit IIII uir, ne Decurio? Varronem] Qui scire poterat; cum & Pompeij familiarissimus, & eius in Hispaniæ administratione Legatus esset, nondum tamen profectus, sicuti nec ipse Pompeius. Hispaniam: ut pro Consule administraret. Theophani: Mitylenæo, liberto: (ut in oratione pro Balbo) cuius erat summa apud Pompeium auctoritas. Nusquam illum discedere: ut urbi, & reip. præsidio esset, qui motus exorirentur. 77: Ipsos: integros. Cn. Volusius aderat Quæstor.] Tres igitur Quæstores habuit Cicero: nam & de Mescinio, & de Celio tum ex his epistolis, tum ex illis, quæ familiares dicuntur, notum est. opinor tamen duos duntaxat fuisse, in diœcesibus Asiaticis Mescinium Rufum, in Cilicia Cn. Volusium; cui successerit Celius, qui uenit in exitu anni, cum Volusius

aliquam ob causam discessisset, ut & Pontinius Legatus discessit. 92. Tuus] *Legatus mihi ab amico tuo Titinio datus.* Dicrota: *biremes.* οἷα τ' ἂν δέσποινα,] *Adagium est, catellam dominæ similem esse. id si uerum est, possum de meis comitibus sperare, ut in hoc imperio se mihi similes præstent.* Vt singuli dicunt,] *Dicunt hanc abstinentiam non esse mihi familiarem, sed ad illam me composuisse per unum annum.* Excusatio.] *Excusa me. postihac deferto præfecturam, quibus uoles. non tergiuersabor, ut in Apuleio. statim sine ulla mora satisfaciam. 82.* Patronem,] *Philosophum Epicureum.* Barones: *cum ioco dictum: nam Baro mulier philosophiæ studiosa: molles autem, ut fœminæ, & dediti uoluptatibus Epicurei.* Rem illam curæ fuisse: *uide epistolam, quæ prima est libro XIII. fam. tum omnia patebunt. exulabat autem Memmius Athenis, de ambitu condemnatus. ad Q. fratrem libro III. epist. II. & Appianus lib. II.*

74.

Epistola Piliæ:] *Missa ad Ciceronem, ut is ad Atticum Romam iam profectum deferendam curaret, cum inter ipsos irent redirent frequentes tabellarij.* νομανδρίαν excusationem] *Legitimam, ac uiro dignam: occupationum uidelicet. nam hæc inualetudinis mollior est, nec satis uiro digna: occupationum contra: quoniam agere uirorum est.* Ne acceperis: *neque enim occupatio ulla potuit esse*

tanta, quæ cursum officij nostri debeat interrumpere. eam igitur quia nostra respuit amicitia, tollamus, cũ alijs utamur.

Ex epist. XII. pag. 74:

Mense Quintili.] Vrente sole.

ἀκρατηρείων iura] placet ἀκρωτηρείων, obseruationum à promontorijs. Vt audiui.] Accusatum de ambitu post Consulatum. accusatus autem erat & ante, cum esset candidatus. 325:

Id ipsum consilium: quod ad te scripsi ut fieret, idem scripsi & ad Hortensium. Erat autem amicus Atticus Messallæ, ut 64. Hortensius etiam patronus. fam. 112: 113: συνηγωνίων: condolui, ob communis amici casum. Meos] Scriptos περὶ τῆς πολιτικῆς. Thallumeto: literatus Attici seruus. Habebimus Consules.] Consules iam erunt designati.

Ipsis] Quia iam de iudicio Messallæ meminit. aut: quod post comitia plerunque crebra solerent fieri iudicia.

Ex epist. XIII. pag. 74.

Sexagesimo et quinto post pugnam Bouillam.] Cum de cæde Clodij ad Bouillas facta non possit accipi, quæ multis ante mensibus fuerat; libenter legerem, Septuagesimo & quinto: tot enim dies à Nonis Maijs, quo die à Cicerone in prouinciam proficiscente Atticus discessit, (sic enim patebit rationem attente subducenti) ad XI. Cal. Sextilis numerantur. & Attici discessum ideo pugnam opinor Bouillam appellari, quia, cum Ciceronem proficiscentem

tem Bouillas usque prosecutus esset, ulteriusq; progredi uellet, Cicero autem recusaret, ortum est inter eos quasi certamen humanitatis, ægreq; discessus factus. hoc autem eo magis opinor, quia, simul eos in Tusculano fuisse cum in prima huius libri epistola uideam, prosecutum deinde Atticum usque ad Bouillas, facile mihi fit ueri simile. Ephesum igitur, inquit, ueni ad XV. Cal. Sext. septuagesimo & quinto post quã à te discessi.

75.

Veruntamen decumanis] Sic & in Bessarionis libro. placeret, Veruntamen cum Romanus. ut hoc dicat: Græci, qui Romanos magistratus odisse soliti sunt, quia prælati fasces quasi minari uidentur eorum libertati; me tamen cum imperio uenientem non minus læti exceperunt, quàm si Ephesius Prætor, hoc est ex ipsis unus, essem. Ostentationes meas] Quem enim per multos annos me ostentaui, eum nunc re præstem necesse est, modestũ, abstinentem, iustum. Vtemur ea palæstra: ita me exercebo, ita geram, ut tu monuisti.

Confectæ pactiones.] Huius anni: nam sequentis confecit ipse: quod infra gloriatur. 87:

Thermoq;,] Q. Minutio Thermo Proprætori. fam. 29. 233. Edidi.] Cum ei tantundem me dicerem redditurum, quantum à te accepissem. 76. De illo domestico,] De filiæ opinor intelligit matrimonio: de quo discedés Attico mandauerat. uide 70. & in epist. fam. 44:

De Cæsare: de HS XX & DCCC, quæ Cæsa-

ri debita solui cupiebat. 68. 71. 72. Te auctore: *uide* 71. *&* 57: Si curæ est: *si æstimas eam quãti in sermonibus ostendisti.* 74:

Ex *epist.* XIIII. *pag.* 75:

Ex ea die παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto.] *Mandatum de annuo munere prouinciali incipito curare: ne scilicet mihi tempus prorogetur.* Ex ea die *autem, quia fuisset absurdum agere de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam esset peruentum.*

75:

seditio] *Ideo facta, quia stipendium non persolueretur.* Appio: *Proconsule, qui prouinciã Ciceroni traditurus erat.* Tullium tuum: 73:

Rei militari: *non ut bellum gereret, sed ut rem militarem collocaret. epist. fam.* 25: In primis, quid illud] *Placet,* In primisq; illud: *& significat quod in proxima epistola dixit,* Scrupulum quem non ignoras: *uidelicet de filia collocanda.*

Subtiliores: *scriptæ diligentius.*

Ex *epist.* XV. *pag.* 75:

Ex hoc die clauom animo uerbis.] *Hoc totum abest à* Bessarionis *libro, & à duobus item manuscriptis, qui* Romæ *sunt apud amicissimum meum. nec hercule, si tollitur, erit, quod in sententia desideremus. sin retinemus, legi poterit,* Ex hoc die cõmouebis. *ut sit, quod in proxima dixit,* παράγγελμα ἐνιαύσιον *commoueto. et,* Ex hoc die, *quia fuisset absurdum agere de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam esset peruentum.* Non

habeat satis magnum campum] *Hoc est quod*
» *dicit in epistola ad M. Celium : Totum negotium non*
» *est dignum uiribus nostris, qui maiora in republica*
» *onera sustinere & possimus, & soleamus.* Ius Lao
diceæ &c: *nihil, inquit, inter me & A. Plotium in*
terest. nihil ego hic plus ago, quàm Romæ Plotius
Prætor.

76.

Noster amicus] *C. Cassius; (ut 77:) qui mihi dignitate non comparandus, tamen habet exercitum : ego duas tantum legiones, ac ne legiones quidem, nomen duntaxat legionum. tres enim cohortes aberant. fam. 34:* Legionum exilium : *quòd erant infrequentes.* Denique : *denique etiam si et exercitum, & quæ optari in prouincia possunt, omnia habeam; tamen hæc non desidero.* Hoc instituto.] *Vt de meo sumptus fiant, de alieno nihil sumatur. 72: 75:* Quod tecum permutaui : *quam à te pecuniam accepi, tuis procuratoribus hic reddendam. 75.* Appii uulnera]
Quæ prouinciæ imposuit illius auaritia. uide 64.
In castra : *ut rem militarem constituerem. 75:*

Cum Morphagene] *Latronum duce, ad quem fugitiuus Attici seruus confugerat.*

Pro magistris scripturæ, & portus, & nostrarum diœcesium.] *Sic habent duo antiqui libri, Caualcantis, & Bessarionis. forte legendum,* Et portus nostrarum diœcesium. *ut sit sensus : dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris pro magistris scripturæ, & portus nostrarum diœ-*

cesium. certe enim & scripturam et portum intelligit intra ipsius diœceses. 176 : & *fam.* 227. *et orat. uol.* I. 143. *Quòd si quis legat,* Per magistros, *subaudietur, mihi reddendas in prouincia; ut tabellarij ad promagistros deferant, promagistri reddendas curent* Ciceroni.

Ex *epist.* XVI. *pag.* 76.

Perditam] Vide 84 :

76 :

Imperata ἐπικεφάλια] *Imperatum ab Attico tributum in singula capita. uide fam.* 36 : 37 :

Non hominis] Vt, *qui hæc tam immania ediderit, non hominem, sed feram dicas fuisse.*

Omnium nos uitæ.] *Rectius,* Omnino uitæ, *putarem: ut de prouincialibus accipiatur.*

Lege Iulia] *Legem de prouincijs tulerat* Consul C. Iulius Cæsar. *de qua in epist. fam.* 28. & *in* Pisonem. Aduentu nostro.] *Hic locus in impressis libris non recte distinctus. ego sic interpungo,* Ex *domibus mehercule etiam, aduentu nostro. reuiuiscunt iustitia &c. ut* Reuiuiscant prouinciales. Forum agit.] *Quod ne ab ijs quidem fieri solet, qui breui tempore sibi successum iri putant: eo minus ab* Appio *debebat, qui posset iam suspicari sibi esse successum.* 77. *fam.* 34. Prouinciam suam : *Syriam.* 77 : In castra : *ut æstiuos menses rei militari daremus.* 75.

Ex *epistola* XVII. *pag.* 77 :

Philotimi] *Qui tibi non dixit, esse qui ad me proficisceretur.* Paucis diebus habebam :

aperta ſententia, ſed notandum genus loquendi, Pau*cis diebus habebam, pro, ad paucos dies habiturus eram.* Tribunorum,] Tribunorum *militum.* Lepta: *Q. Lepta præfectus fabrum.* 35: Cicerones: *filium, & fratris filium.* Domeſtica, & maxima cura] De *collocanda filia.* 70. 75. 75: Bruto noſtro: *Appij genero.*

Ex *epiſt.* XVIII. *pag.* 77:

Caſsius] *Qui, Craſſo à Parthis cæſo, reliquias exercitus Antiochiam reduxerat.* Et multa: *uideas.* Inter cæſa, & porrecta] *In ipſo articulo diſceſſus mei. ſumpta ſimilitudine à ſacrificijs, cum inter cæſa exta & porrecta ſiniſtri quid accideret, ne litari poſſet, ſed inſtaurari ſacrificium neceſſe eſſet. uerebatur* Cicero, *ne, quo tempore diſceſſurus eſſet, eo tempore eiuſmodi quid accideret, ne poſſet diſcedere.* Oneris: *ut belli* Parthici *curam ſuſtineret.* Temporis: *ut, etiam ſi ad* Parthicum *bellum alius mitteretur, ipſe tamen ne diſcederet, qui uideretur ſocios poſſe in officio fideq; continere.* Dimittere: *ad bellum* Parthicum *mittere.*

78:

Copioſo à frumento,] *In* Beſſarionis *libro,* Quo Piſo à frumento. *recte putamus,* Copioſo à frumento, *figura eleganti, & uſitata: ut* Copioſo *referatur ad* Exercitu. *itaq; olim coniectura ductus emendaui, eo fidentius, quod idem* Petro Daneſio *uidebatur.* Quod *autem ſupra non nullis in libris eſt,* Et in Amano tuto conſedimus, *nõ, ut in noſtris,* Etiam manu: tuto conſedimus: *id*

perspicue falsum: cum nunc ad montem Taurum Cicero sit, ad Amanum autem post contendat: ut 79. Deiotari] Galatiæ Regis. 87. Bono animo es: Pro, bono animo sis, antiqua locutione. Si integra in senatu] Nisi in senatu ante Calendas Ianuarias de prouincijs agetur.

Nihil accipiam iniuriæ,] Esset autem iniuria, si mihi prouinciæ tempus prorogaretur. Consules: qui Calendis Ianuarijs magistratum inibunt, & , ut moris est, eo die ad senatum referent de republica. Intelligit autem L. Paulum, & C. Marcellum, Consules designatos. Tribunum pl: designatum: qui tũ in magistratu nostra causa impediet, ne quid noui de prouincijs decernatur. 69. Necessarium: agitur de maxima mea re, maximeq; necessaria. Si opus erit, si Parthus coget. tuto enim erunt in insula Rhodo. Rem: uide 84: Exhibeo pupillũ: regem, qui mihi à senatu in tutelam est traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipsi. Neque defendo: tutores enim dicti, quia pupillos tueantur. ego, inquit, iam non tueor: tutela me abdico. Et lenta, & inania: lenta, quæ non explicantur, ad exitum non perducuntur: inania, quia, quod sperare possis, non est: eget enim Rex. 85.

Ex epist. XIX. pag. 78.

Vt Pompeium expectaris,] Vt ualet etiamsi. & proxime Etiam est pro Tamen: ut in epist. fam. 97. Ego cum meis, si quidquam nunc cuiuspiam est, etiam in meis esse malui. Arimino: ab exercitu. fam. 114: Solicitus sis: de rebus

urbanis, ut nos hic de Parthis. Messallam.] *Qui pro Attilio promiserat. Et, appellare, uerbum creditorum. appellare autem quo tempore de ambitu reus erat Messalla, hominis uidebatur de humanitate parum laborantis.* Itineris nostri] *Dum in prouinciam proficiscitur.* Reliqua : *post=quam in prouinciam peruenit.* Iam Ro=mæ] *Cum Romæ es. & opinor Romæ sibi iucun=dam esse filiam Atticus scripserat, quia breui in Epei=rum profecturus esset. nam Romæ mansurus non scripsisset, filiam sibi Romæ esse iucundam, sed tan=tum, filiam sibi esse iucundam. & dixit* Iam, *quasi paucis ante mensibus natam. posset etiam sic, nisi repugnarent antiqui libri,* Iam mire iucun=dam. *ea post uxor Agrippæ fuit, eius, qui Panthe=on, quod nunc quoque integrum magna cum admi=ratione spectatur, Romæ condidit.* Tuis con discipulis,] *Reliquis Epicureis: quorum philoso=phiæ deditum Atticum fuisse, aut supra diximus, aut, quia notum est, omisimus.* Tarentinis : *legendum* Parientinis *puto: de quibus & Patro, & reliqui Epi curei laborabant, ut sibi à Memmio concederentur. uide 74. & epist. fam. 202:* In militia : *suum in prouinciam iter militiam appellat, quia cum agmine proficisceretur. ut 90. In hac peregrinatione, mili=tia'ue nostra sæpe incensum ira uidi, sæpe placatum. Et 94: Hæc festinans scripsi in itinere, atque agmine.*

Quòd scribis libenter,] *Quòd scri bis, libenter te scribere de repulsa, quam C. Hirrus tu lit in Aedilitatis petitione: agnosco amorem tuum.*

cum sororis tuæ filii patruo : *mecum : qui sororis tuæ filio patruus sum* . περίφρασις. Certaret : *certare soleret . respexit enim ad certamen de Auguratu : de quo epist. fam.* 113 . *&* 119. In mentẽ nõ uenerat : *iocatur, quia scripserat* Atticus, Moneo te, *ut gaudeas. uel*, In mentẽ non uenerat, *ut de homine cõtẽnẽdo.* τὸ νεμεσᾶν *interest* τοῦ φθονεῖν.] *Indignari pertinet ad inuidiam . sensus hic est . indignari fortasse deberem, quòd homo nulla re commendatus honores peteret : sed indignatio non abest ab inuidia. potius igitur gaudebo ; cum inuidendi causa non sit .*

Ex epist. XX. *pag.* 78 :

Saturnalibus] *Saturnaliorum diem* XIIII. *Cal.* Ian. *fuisse, tradit* Macrobius *libro* I. Pindenissæ : *infra* Pindenissum *oppidum uocat, & fam. libro* II. *apud* Græcos *tamen* πινδενίσσους .

79.

Iis, quæ erant,] *Inter* Ephesum *&* Laodiceam. Perillustres fuimus : fuerunt, *antiquus liber* Bessarionis. Omnis iniurias reuellimus superiores : *hoc puto dici :* Quæcunque Atticus *uulnera imposuerat, omnia sanauimus .*

Quod * Dein] Bessarionis *liber*, Quod idem quod idem . dein . *ut fortasse repetitum sit* Quod idem *negligentia librarij : erit enim aperta sententia, si legatur*, Quod idem dein apameę *&c. & patebit uerbum* Fecimus *referendum esse ad* Reuellimus *iniurias superiores .*

Quinque dies] *Aliter* 76 : *& fam.* 143 :

Aquarum diuortio] *Antiqui libri duo*, in,

præponunt. ad sententiam nihil interest. Aquarum diuortio diuidi montes dicuntur, cum in eos imbres delapsi, quia consistere in summo iugo non possunt, bifariam diuiduntur, & deorsum præcipitant. Hinc illud epist. fam. 23. Mons Amanus mihi cum Bibulo communis, diuisus aquarum diuortijs. Et Liuius quodam libro, In iugo montis castra posuit ad aquarum diuortia. Iulius Frontinus in libro de qualitate agrorum aquarum diuergia uocat, itemq; Aggenus Vrbicus, & ubi hunc Frontini locum exponit, & in commentario libelli de controuersijs. Ea ipsa, quæ: eo ipso in loco, ubi &c. fam. 23: & 245.

79:

Appellatione hac inani] Imperatoria. nomen Imperatoris concupiuit: quod nos, ut inane quidpiam, nihili ducimus. Laureolam in mustaceo] Iocatur, quoniam mustaceis lauri folia subijcerentur, ut ait Plinius libro XV. Mustaceorum confectionem Cato docet in lib. de re rust. Bibulus triumphi cupiditate adductus uoluit cum obscuris, paucis, infirmis hostibus confligere. Eleutherocilicum: liberum: cuius incolæ ne regibus quidem unquam paruissent. fam. 245. Tertiis: triduum igitur Saturnalia celebrabantur Ciceronis ætate. qua de re Macrobius plura. Ad HS CXX: mancipiorum, quæ iam auctione uenierant, pretium erat aureorum tria millia.

80.

Ligurino μώμῳ] Momo satisfacere quàm nõ facile sit, uel prouerbium declarat in rebus difficilli-

mis usurpatum . Et puto M. *Catonem intelligi, seue= rissimum hominem, cui satisfacere magni negotij fuit, usque eò, ut sua morositate & sibi, & reipubli= cæ perniciosas excitarit inimicitias. recte igitur Cato momus. Ligurinus cur, compertum mihi nondum est. potest tamen* ἀφελῶς *esse scriptum, ut uere Li= gurinus aliquis fuerit maledicentissimus.* Ele= gantius: *ea parte, in qua scribis de Ligurino momo.*

Nec tamen ego etc.] *Venusta sententia. Continentia, inquit, uirtus est uoluptati contraria: sed cum ego ex hac integritate, abstinentiaq́; mea tan tam capiam uoluptatem, quantam antea nunquam; continentiam non uocabo, quæ uoluptati resistit; in= tegritatem potius dicam, aut quiduis aliquid, dum ne continentiam.* Fui tanti: *tanta in me fuit, me ipso insciente, integritas, & abstinentia.* ἐν παρόδῳ, etc.] *In cursu: quasi enim præteriens, & alias res agens, belli Parthici cura occupatus* ἐν παρόδῳ *regem Ariobarzanem, præsentibus insidijs circumuentum, nec opinantem liberaui.* Consi= lio: *quia consilij mei fuit, ut triduum illud, dum in castris ad Cybistra moror, in magno officio ponerem, quodq́; senatus ad me de Ariobarzane scripsisset, id ad ipsum deferrem.* Auctoritate: *quia mei præ= sidij spe insidias ij patefecerunt, qui ante meum ad= uentum periculi metu occultauerant. epist. fam.* 242. 244: ἀπεώστον me: *tantum abest, ut me regis Ariobarzanis insidiatores muneribus cor- ruperint, ut ijs ne accedere quidem ad me, aut allo= qui licuerit. ergo, præter consilium, & auctorita=*

tem, etiam integritas in me fuit. Ne pilum qui-dem : *quod mirificæ fuit abstinentiæ; cum regem Cappadociæ seruasset, ex eius regno ne pilum qui-dem auferre.* Brutum abiectum excitaui : *hoc dicit: Rem Bruti desperatam restitui : quia Rex, mi-hi tanto beneficio deuinctus, pecuniam Bruto debi-tam, quam soluisset nunquam, me contendente so-luturum se promisit.* 93. Est totum : *in hoc om nia sunt.* Cal. Martii : *quo die de prouincijs ad se-natum ex S. C. referent noui Consules L. Paulus C. Marcellus. epist. fam.* 117 : Resistet : *si Cæsaris amici repugnabunt, ne successor ei mittatur, uereor ne sit eadem prouinciarum omnium conditio, itaq; nec de successore mihi mittendo agatur. epist. fam.* 115. Iucunde de cæsare,] *Grata mihi sunt, quæ de Cæsare scribis à senatu decreta. Intelligit autem S. C. Marco Marcello Consule refe-rente factum : quo senatus uoluntas aperte signifi-cabatur de successore Cæsari mittendo. fam.* 117. Quæ tu speras : *Cæsarem senatus uoluntati cessu-rum, prouinciam successori traditurum.* Salui sumus : *de prouincia, ita ut cupimus, decedemus an nuo imperio terminato.* Incendio Ple-toriano] *Grauiter fero de incensa Pletorij domo: sed eo minus molestum est, quòd adusta simul est pro pinqua Leij domus, hominis non amici. Aut sic : eo minus moleste fero Pletorium condemnatum, quòd ex appendice iudicij Pletoriani uocatus est Leius in iu dicium, quò ea pecunia peruenerit, ut Rabirius ex damnatione Gabinij. Sic & Liuius libro* XXIX. Se-

rius, inquit, ei triumphandi causa fuit, ne Q. Terentio Culeone Prætore causam lege Petilia diceret, et incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret. Luceius de Q. Caßio] *Q. Caßio Longino, qui anno proximo Tribunus pl. cum Antonio collega ad Cæsarem profectus, propensum ad ciuile bellum impulit. contentio igitur inter Luceium & Caßium, cum alter Pompeio, alter Cæsari faueret.*

80:

Togam puram] *Virilem togam; quam sumebant prætexta deposita, anno XVI finito.* Iubeor: *à fratre meo, sororis tuæ uiro.* Moderabor: *ut minus modesto, minus continenti: qualem se postea Quintus filius magis quotidie præstitit.*

Alexis] *Attici seruus amanuensis. 100.* Adscribit: *in literis tuis ab ipso scriptis.* Cur non suis literis, &c: *cur non literas ipse ad me mittit, sicuti amanuensis meus Tiro ad te mittit?*

Quæritur κέρας.] *Do operam, ut cornicini Phemio cornu, quale scribis, inueniam. 87.*

Tuo, meoq; beneficio] *Cum uterque puero fortasse tutor esset.* Conuellatur: *eripiatur.*

Ex epistola IX pag. 80.

Meo tempore pernecessario,] *Cum de prouincijs agetur, Calendis Martij. 80.*

81.

Nullo nostro δ'ημερήματι.] *Non pulsi à nobis:* Prouincia nostra: *Cyrrhestica.* Ipse: *rex Parthorum Orodes, Pacori pater.*

Nullus honos] *Cum senatus ei prouinciam, per decennium à populo traditam, ante tempus uelit eripere. qui erit difficillimus nodus: ut uerear, ne successio prouinciarum non facile expediatur. &* nullus honos, *quia Pompeius adesset: qui si quò dimitteretur, nemo Cæsarem magnopere oppugnaret.*
Legatos præesse.] *Rectores enim prouinciarum sine successore decedentes, Legatos, qui præessent, relinquebant. fam.* 198: 201: *& Pompeius Hispaniam prouinciam diu per Legatos Afranium & Petreium administrauit.* Ne intercessor quidem] *Si prorogabitur prouincia, Tribunum pl. inueniemus, qui prorogationem intercessione impediat. sed uereor, ne S. C. eiusmodi fiat, quo Tribuni ab intercessione summoueantur: quale illud epist.* III. *libro* IIII. Struere.] *Qui hæc molestissima cogitem, quæ fortasse nõ erunt.* Velim ita sit: *ut inania cogitans mihi ipse solicitudinem struam.* A' Lentuli triumpho] *Post P. Lentuli triumphum ex rebus in Cilicia gestis: ut multis mensibus post, quàm decesserat, triumpharit, fortasse à Tribunis plebis impeditus: quod & L. Lucullo obuenerat.* γλυκύπικρον: *quia partim affirmas, partim dubitas: ut sit spes cum metu, quasi dulce simul & amarum.* Moram: *ad decedendum.*

81:

Centurioni Scamulæ] *mallem, centurionis Camulæ: liberto uidelicet, aut seruo.* De Cybiratis pantheris.] *M. Octauio Aedili curuli*

designato, M. Celij collegæ, roganti num Cicero pan-theras Celio missurus esset ad ea munera, quæ seor-sum ab ipso daturus esset, Atticus respondit, se non putare. 88: & fam. 24. 112: Au-ctoritate tua] Auctor enim fuisti, ut ita me gere-rem, ut etiam Ligurino momo satisfacerem. 80.

Transita] Quid si, Transitans? ut transi-tans L. Tullius acceperit, sed & semel in diem, & ta-men lege Iulia: quæ, transeuntibus, magistratuumq; comitibus ut fœnum aliaq; ab oppidis & uicis sum-ministrarentur, iubebat. (72: 76.) ergo semel in diem L. Tullius, tantum quod necessarium esset: cum alij Iulia lege abusi, ex omnibus uicis, etiã quod necessarium non esset, transeuntes acciperent. In Bes-sarionis libro transitam, item in duobus manuscri-ptis apud amicissimum meum. Q. Ti-tinio] Qui mihi legatum dedit L. Tullium. Ci-liciæ præfeci: ipse in Asiam proficiscens, partem prouinciæ meæ. Certum hominem,] Grauem. sed mirifice: aut, sed, accipe dictum ad augendam laudem; ut si dicas, homo eruditus, sed eloquens in primis: aut pro sed repone et. Ci-ues Romani pauci,] Cur non Cyprij simul & Romani? quia, cum Cyprij alios in iudicium uocant, possunt de suo iure decedere, atque extra insulam ad Proconsulem ire: cum uero uocantur ab alijs, utun-tur priuilegio suo.

82.

Asiæ nostrarum diœcesium,] Non Asiæ uniuersæ, sed tantum nostrarum in Asia diœcesium.

partem enim Asiæ regebat. Eana] *Sic duo antiqua exemplaria, Caualcantis & Bessarionis. ego,* Fana *: cum in libris manuscriptis* E *sæpe reperiatur pro* F*, errorem creante similitudine. sententiam autem ipse confirmat in epistola* I. *libri* I. *ad Quintum fratrem, cum pecunias ad templum decretas non accepisse scribit.* Τέθριππα *: ne dicarentur ei quadrigæ æneæ, aut marmoreæ.* In hac mea Asia *: in hac parte Asiæ, mei imperij quæ est.*

Quum Phemio] *Quum operam dabo, ut κόρακα Aonium Phemio reperiatur.* Aonium *autem, quòd Aonum regio cantoribus celebrata, ideóq; in ea cornua præclarissima.* Isauricum *nõ respicit κόρακα, sed* forum. *Bessarionis liber non* Aonium, sed omnium.

82:

Ad IIII. Cal. Sext.] *Integer non erit annus, si uenit pridie Cal. decedit ad* IIII *. probabilius igitur,* Ad III. *ut est. 92.* Pontinum *: legatum meum, hominem prætorium. fam. 26.* Posthumia.] *Vel uxor Pontini, uel amica.* Negotianti *: uide 85.* Torquato in Lenio tuo *: cui petenti, ut Lenio tuo præfecturam deferrem, negaui, quia Lenius negotiator. 85:* Syngraphæ causa *: si præfectus ideo esse uellet, ut ea potestate nummos à Salaminijs exprimeret; non esse, cur præfecturam peterent : me enim curaturum, ut exigeret.* Fidem meam] *Vt, quod promiseram, re præstarem,* Iniuriis *: equitibus Salaminios uexarat. supra ibidem, & 85:* Meis

in Ciuitatem beneficiis : *quia non accepissem, quod Prætori dare consuessent: & quia Scaptij equites ante certam diem ex insula decedere iussissem.* 91: Prætori : *Proconsuli: antiquo more, cum omnes magistratus, quibus pareret exercitus, Prætores appellabantur. sic in Verrem libro III.* Cohorti prætoriæ, *pro, comitibus consularibus. Pedianus.* Vectigali : *à me remisso.* 83.

Edicto translatitio,] *In suum enim edictum ex aliorum edictis multa transtulerat.* 87: Centesimas : *ut creditoribus centesimæ usuræ soluerentur.* Cum anatocismi anniuersario : *quæ est usurarum in singulos annos quasi regeneratio.*

Quaternas.] *centesimas, cum ego unas haberem in edicto.* Ius ex illa syngrapha] *Non de quaternis centesimis, sed de sorte, & unis centesimis, quæ ipsa posse peti ex syngrapha uetabat lex à Gabinio Consule lata, cum pecunia data esset contra ipsam legem. quod ignorans Cicero cohorruit primo, ueritus ne ex illo S. C. cogeretur ius dicere de quaternis centesimis. postea animaduertit, illud S.C. non de quaternis exigendis cauere, sed ne fœneratores sortem ipsam amitterent, quia contra legem Gabiniam dedissent, ne'ue Salaminij, præter numeratam in publicum pecuniam, mulctarentur, qui contra eandem legem accepissent. lex autem Gabinia non modo pœnam irrogabat fœneratoribus, & uersuram facientibus, à qua liberauit utrosque primum S.C. sed uetabat quoque ius dici ex ea syngrapha. cui rei fuit remedio secundum S.C. ijsdem Consulibus fa-*

ctum

ctum, ut ius diceretur de sorte, & de unis centesimis, ut eodem iure esset ea syngrapha, quo cæteræ: nam ante secundum S. C. eodem iure non erat, cum de cæteris dici ius posset, de ea non posset. dabat igitur alterum S. C. idem ius huic syngraphæ, quod aliæ habebant ex edicto, ut ex iis ius diceretur nō supra unas centesimas. Fraudi esset: *ut neque fœneratores creditam pecuniam amitterent, neque Salaminij mulctarentur, quod contra legem uersuram fecissent.* Nihil se iuuare illud S. C. *iuuabat quidem, ne præter amissam pecuniam etiam damnarentur, quod contra legem fecissent: sed non iuuabat, ut sortem cum fœnore quaternarum petere possent è syngrapha. quod nec alterum S. C. dedit; dedit autem, ut ex ea syngrapha ita ius dici posset, sicuti ex cæteris: quod primum S. C. non dederat.* Vt & ea syngrapha: *corruptus locus; qui sanus id significaret, quod proxime ostendimus.* Dedi ueniam] *Concessi: quod tamen non debebam: Salaminij enim, ut usura consisteret, aut numerare uolebant, aut in fano deponere: sed ego Bruti causam in Scaptium propensior: itaque rem sic reliqui.*

83:

Aut bono nomine] *Stultus non erat, quia rem sic relinquens nihil amittebat: neque enim periclitaturus unquam de centesimis cum anatocismo, cū de his intelligeret Salaminios nunquam recusaturos. etiam usuram capiebat, quoniam in fano deposita pecunia non esset. ergo in hoc minime stultus: impudens autem, quia quaternas, contra quàm esset in*

edicto, speraret. Bono nomine: *honesto, quia cẽtesimas cum anatocismo concedebat edictum.* Non bono: *turpi: quia quaternæ contra edictum.* Contentus erat: *contentus erat futurus, cum quaternas plane desperasset. nam tum quidem aperte ostendebat, contentum se non esse. tacite igitur sic ratiocinabatur Scaptius, ut contentus tum esset centesimis, cum de quaternis non succederet. secum ipse uidelicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam? rem sic relinquere à me est: impetrabo fortasse ab alio Proconsule, Bruti gratia, cuius commendatio apud hunc Proconsulem minus ualet, quàm speraui: differam, cum in dilatione spes sit, neque tamen damni quidquam, quoniam usura non consistit pecunia non deposita. Hoc est, quod queritur Cicero Salaminijs timens, pag. 85. Quid, inquit, ijs fiet, si huc Paulus uenerit? qui erat Bruti affinis.* Auunculo: *M. Catoni, cuius uterina soror Bruti mater Seruilia.*

Perpetuo fœnore] *Sine renouatione singulorum annorum, sine anatocismo, ne usuræ usurarũ soluerentur, sed centesimarum perpetuum esset fœnus, non interruptum, non renouatum alio præterea fœnore adiecto.* Ducerentur: *in supputatione. Inde subduco, & rationes subducere.* Quid intersit: *quid lucri creditoribus fiat ex hoc S. C.*

ὁδοῦ πάρεργον.] *Quasi præter propositum, interponam hoc de Luceio. 331.* His decretis] *Quæ pro creditoribus fiunt. quibus decretis Tribunus pl. aliquis excitabitur ad legem de nouis tabulis ferendam, quia senatus uoluntatem animad-*

uerterit in creditores esse propensiorem. C. Iulius: *C. Cæsar in Consulatu.* Cum dieculam dixerit: *malo* duxerit: *quod alijs quoque uideo placuisse. ut diem Cæsar solutionis produxerit, qui consultum debitoribus uellet.* & Dieculam *potius, quàm diē: quia parua res quæ uidebatur, summum detrimentum attulit reip.* Plus: *tulit mali, perspicuum est subaudiri.* Meditare] *Vt defendas.* Integram rem: *ut Scaptius petijt. 83.* De ἐνδομύχῳ,] *De filia collocanda. uide 75:* Posthumiæ filiæ &c: *mallem,* Filio: *ut Posthumiæ filium generum probet: quoniam Pontidia de alio locuta certi nihil afferebat. 86:* Taurus] *Quem tabellarij ex Cilicia Romam euntes transirent necesse erat. Quintus autem Cicero Ciliciæ præfectus, trans Taurum: Marcus in Asia, cis Taurum, ut mittere tabellarios Romam posset.* Fulcio.] *Vt tuis ne desit. 75. 80:* Valerium: *Attici puto debitorem.* Quo die mysteria: *in quem diem incidant mysteria. nam intercalatio ordinem dierū mutabat. sed Atticus, qui Roma propius abesset, intercalationis dies, & dies item reliquos certius nosse poterat. 79:*

IN LIBRVM VI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 84.

A D quintum termilia] Placet Ad V. Terminalia: ut sit, die quinto ante terminalia, sicuti, ad V. Calendas, die quinto ante Caldas. Sic enim postulas: hoc si quis traijciat, & post uerbum Instituam collocet; ut ego existimo, nõ inepte faciat. οἰκονομίαν Meam: οἰκονομία est ordo in re domestica: μεταφορικῶς hic sumitur pro ordine, quem scribentes seruamus. Meam βαθύτητα] Grauitatem, & tolerantiam; cum ea » fero, & dissimulo, quæ ille commisit. sic 76. Appij » uulnera non refrico, sed apparent, nec occuli possunt. Libertatem: quòd non omnia Scaptio, quẽ mihi Brutus commendauerat, concessi. 82: 83.

Hanc nonnulli] Vel Hanc interpretare, dissimilitudinem administrationis: uel Hæc corrige.

Cœperam:] Mea sponte. Sed: dico? sed eum nunc quidem minus amo. hoc dicturus fuit. deinde reuocauit se, ne Atticũ offenderet Bruti amátissimum. dico? dicon, quod uolui? non faciam. & abieci quod eram dicturus, ne te offenderem. Mandatis: Bruti. Pollicebatur,] Ob acceptum à me beneficium. Illi: Bruto, cui debebat.

80. Premi cœptus : *ut solueret eam pecuniam, quã à Pompeio bellum in ijs regionibus contra Mithridatẽ gerente mutuam acceperat.* Talenta Attica : *talentum Atticum aurei sexcenti.* In usuram menstruam : *soluit Ariobarzanes usuræ nomine singulis mensibus talenta Attica* XXXIII. *nec ea tamen in usuram satis sunt.* Sorte : *pecunia Ariobarzani credita.* Accusare regem : *qui Bruto non solueret, præsertim cum mihi promisisset.*

85.

Vt pro Glabrione Scæuola,] *Pro Glabrione pupillo tutor Scæuola fœnus, & impendium recusauit aduersus creditores pupilli : ita ego alterũ duorum faciam, ut tutelam regis, mihi à senatu traditam, renunciem, ac deponam, aut aduersus eius creditores fœnus, & impendium recusem.* Detuli :] *At supra infraq́; (82 : 85 :) dicit se Scaptio petenti negasse. nisi si duo Scaptij fuere, quod opinor: ut hic in regno Ariobarzanis negotiaretur, ille in prouincia Ciceronis. 83 :* Intercessisse se] *Apparet, quam pecuniam Scaptius & Matinius Salaminijs Romæ dederant, eam pecuniam & ipsos mutuã sumpsisse, sponsore Bruto. nam intercedere uerbum est de sponsionibus usurpatum : ut oratione* II. *in Antonium :* » *Tantum pro te intercessisse dicebat. & hic pag.* 11 *:* » *Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit.* » Vt soluerent &c.] *Vt omnem pecuniam Salaminij soluerent : & quoniam per sexennium ea pecunia usi fuerant, eius sexennij centesimas usuras soluerent.* Ductis : *subductis : unde ducere*

rationes. Cum renouatione singulorum anno rum: *cum anatocismo anniuersario, idest, ut usura rum centesimarum, quæ solutæ non fuerant, usuræ cum centesimis simul soluerentur. id enim est renoua re fœnus per singulos annos; ut summa fiat, pro cen tesimis non solutis quantũ noui fœnoris sexennio cree tur, ducta ratione per singulos annos.*

85:

Quæ erat in edicto meo:] *Centesimæ usu ræ consistere debuerunt, quas habebam in edicto meo me esse obseruaturum cum anatocismo: consistere au tem ab eo tempore, quo tantum pecuniæ depositum fuisset, quantum deberetur ductis centesimis cũ ana= tocismo. id Salaminij uolebant: sed ego postulantibus ut deponerent non concessi.* Si huc Paulus uenerit?] *Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus, qui nunc Consul est, Consulatu functus huc Pro Con= sule mittatur: male cũ Salaminijs agetur: Brutus enim contra eos omnia Scaptij causa impetrabit: quaternas dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paulus, quòd eius frater Lepidus Tertullam, Bruti sororem, habe= bat in matrimonio.*

86.

Meo decreto &c.] *Antiqui libri, quorum mihi copia fuit, omnes sic, Soluta res Scaptio statim quam decretum sit tu iudicabis. uideamus num tueri liceat antiquam scripturam. quod opinor licet. pri= mum interpunge sic: Igitur meo decreto soluta res Sca ptio, statim quàm decretum sit: tu iudicabis: dein= de expone: Igitur datum hoc sit à me Bruti gratiæ, ut*

quaternæ Scaptio soluantur meo decreto, idq́; statim quàm decretum sit: sit inquam res Scaptio soluta: tũ decreti mei iudex ipse eris: plane tuo iudicio stare constitutum est: ad neminem prouocabo, ne ad Catonem quidem: quem certo scio, inique decretum à me, dicturum. te unum inquam decreti mei iudicem constituam: certe, quæ tua est æquitas, decretum meum probare non poteris, quanquam Bruti causa omnia cupias. patere igitur à me non decerni. Non enim reuera se esse decreturũ Cicero dicit, sed utitur quodam simulacro, ut Atticus re ante oculos posita turpitudinẽ cernens excuset eum, quia pro Scaptio, idest pro Bruto non decreuerit. sex libris] De republica, & de optimi ciuis officio. prius tamen nouem libros conficere in animo habuit. 328.

Cn. Flauio Cn. F.] Legebatur antea, Cn. Flauio Annii filio: corrupte: nam filij à prænomine patris ostendebantur, Annius autem non prænomen, sed nomen, idest familia. mendosam igitur dictionẽ semper credidi, mutare uero non audebam, cum & à Plinio lib. XXXIII. cap. I. et à Gellio lib. VI. cap. IX. hunc esse appellatum uiderem Cn. Flauium Annij filium. postea Liuij libros percurrens cum ad eum locum libri IX. uenissem, in quo Flauium hunc scribam Cnei filium uocat: Cn. F. ego quoque in Cicerone scripsi: itaq́; Plinij, Gellijq́; locus erit emendandus.

Istam tabulam,] Flauius scriba, cum populus, qui dies aut nefasti, aut fasti essent, ignoraret, eorumq́; notionem à iurisconsultis peteret, ipse fastos circa forum in albo proposuit, ut, quando lege agi

possent, sciretur. quo beneficio populi gratiam, indeq; curulem Aedilitatem libertino patre natus obtinuit. Tabulam igitur fastorum. οὐκ ἔλαθες illud &c] Est hoc ἐκ τῶν αἰνιγμάτων: nam neque supra, neque infra quidquam est, quo niti coniectura possit: nec diuinare nostrum est.

86:

Imperatore] Appellato. 79. Philotimi literis: Romæ scriptis. Vnas, quarum est principiũ, Saturnalibus mane, 78: alteras, hoc principio, Te in Epeirum, 80: Mihi placere:] Vt nubat ei, de quo scribis: quem ex equestri ordine fuisse, proxima uerba declarant. 94. Tuum ueterem gregem] Mallem de equestri genero, quã de patritio cogitasses. opinor enim, de patritio discedens Cicero mandauerat. Parui, inquit, tibi, monenti, ut me in meum ueterem gregem referrem, idest ut cum meis equitibus affinitatem iungerem.

Correcta uero epistola Memmiana,] Quod antea scripseras de Memmio, Pontidiam scilicet nugari, postea correxisti, cum eam certa loqui significasti. 83: Nihil negotii fuit: perducere me in eã sententiam, ut de uno Memmio cogitarem. Malo: generum. A' Pontidia: de quo Pontidia sermonẽ habuit. 83: Adiunges: ad consultationem de Tullia. Fratris Appii: non puto intelligi de Appio Claudio P. Clodij fratre, (hic enim tunc uiuebat) sed de alio, cuius paulo ante mortui hæreditatem Aufius adierat. Amorem: ut non solum rei, quam Appius habuit, sed amoris etiam, quo me uiuens prosecutus

est, hæres Aufius sit. Est autem nota locutio, cernere hæreditatem, et hæreditate : utroque enim modo ueteres Latini loquebãtur. Qui: Appius potius, quàm Aufius.

In Bursa.] Cum T. Munatium Plancum Bursam de ambitu accusaui. epist. fam. 96. 131. & Philippica V. 207. lex enim Pompeia de ambitu : ut Pedianus docet : & Plancum postea Cæsar cum alijs lege Pompeia damnatis restituit. Liberaris : si de Tullia mea confeceris. Furnii exceptio] Furnium Tribunum pl. Ciceronis amicum legem opinor tulisse de rectoribus transmarinis, nisi Parthus moueret intra Quintilem mensem, eos posse decedere. at id ipsum tempus Cicero timebat, ideóq; exceptionem illam minime probabat. uolebat autem omnino ferri, ut annuo imperio terminato decederent: quod ipse non magis odio prouinciæ, quàm Parthorum metu cupiebat. Remouendumq; censeo] Quod attinet ad otium, & salutem reipublicæ, nihil eum dissimulaturum putemus. Et hoc adscripsit Cicero, quia cum supra dixisset (60.) Vsquequaque, de hoc cum dicemus, sit hoc quasi καὶ τόδε φωκυλίδου : quibus uerbis perpetuum in Pompeio notauit dissimulationis uitium : exceptione hic utendum putauit, cum de communi otio loqueretur. Remoueamus, inquit, ab eo uitium dissimulationis. οἰκονομία : ordo, & dispositio rerum, quæ scribuntur. σχεδιάζοντα : qui scribis non ordine, sed ut quidque in mentem uenit. Sed alter, etc.] Frenis egebat Quintus, ut ingenio ualens plus etiam quàm satis esset; calcaribus Marcus, ut tardior.

ergo hic Ephoro, *ille* Theopompo *similis, utrique* I*so=cratis discipulo.* Suidas. Obseruabo,] Quo *die* Liberalia *de more celebrantur, eo die (nem=pe* X V. Cal. Apr.) *togam puram* Quinto *daturus sum.* Quoniam *autem mutare dies solebat intercala=tio; (&, intercalatum esset, nec ne,* Cicero *ignora=bat) ego, inquit,* Liberalia *sic obseruabo, quasi in=tercalatum non sit: suo inquam die obseruabo, quan do mihi est ignota intercalatio.* 89: 93:

In amoribus est.] *Carissimus est. nota locu=tio. fam.* 110. Aiunt eum: *alij,* Aiunt se. *malo* eum, *ex antiquo libro* Bessarionis: *idq; magis postu-lat latini sermonis probata consuetudo.*

Thermum, Siluium] *Vicinarum prouinciarum rectores.* Bibulum: *Syriæ Proconsulem.* Scro=fa: *nostri cupidissimus. cui si daretur occasio, iu=re posset me laudibus efferre.* Lautum nego-tium: *egregia mea prouincialis administratio.* Infirmant πολίτευμα Catonis: *non ita pu=blicam rem administrant, ut* Cato *iubet.* Cau=sam meam: *ne patiatur mihi prouinciam proro=gari.* 77.

87.

De Amiano,] *Hi tres,* Amianus, Terentius, Meragenes, *uidentur* Attico *pecuniam debuisse. & quod sequitur,* spei nihil, *expono, de exigenda pe=cunia.* Dionysius: *Ciceronum magister, tui aman tissimus, qui adest, & rem tuam mecum curat.* Nullum uestigium: *hominem conuenire uolebam, ut agerem de tuo nomine. non modo non potui, sed*

nec ullum eius uestigium agnoui. Me=ragenes certe periit.] *Attici debitor est, ad ino=piam redactus.* Periit: *decoxit, perdidit omnem rem: ut de pecunia tua prorsus actum sit.* Mandaui: *dedi negotium, ut, quod de Rhosio scripsisti, ageretur.*

Lancibus etc.] *locus, quia scripserat Atticus, uasis fictilibus se esse usurum. Quid, inquit, cogitas? in lancibus & splendidissimis canistris oluscula appo-nebas, iisq; nos pascere solitus es, cum præterea nul=lum esset obsonium: in uasis fictilibus, quæ humilio=ra sunt, quid appones? certe uiliora esculenta.* In=felicitatis: *quasi infelicitatem quærat, qui tam fru=galiter cogitet uiuere.* Reperturos:] *Ii, quibus mandaui, polliciti sunt se reperturos.* 82.

Ineptas] *Scripsit enim, ut ex Axii literis cogno ui, confectum per se Parthicum bellum: cum non ita res sit.* 81. Aliquando commoueatur: *ali=quando Parthici belli curam suscipiat. quod non esse confectum ex Bibuli literis intelliget, contra quàm Cassius scripsit.* 81. Sustinebit: *bellum, & im=petum Parthorum: quibus, ante quàm in meam pro=uinciam perueniant, per Syriam, prouinciam Bibuli, transeundum est.* Quid illo fiet: *antiqua locu=tio: ut in epistola ad Terentiam, Quid Tulliola mea fiet? fam.* 235. Quadringenarias: *quadrin=gentis militibus in cohorte, armatura Romana. quod sequitur, ∞ ∞, significari duo millia, supra do=cuimus in narratione de numerorum antiquorum notis.* In nostra prouincia: *non cui ego præsum, sed in prouincia populi Romani.* 81.

Præter illam exceptionem,] *Exceptio erat ex prouincialium commodo contra publicanos, id est contra ordinem equestrem. nam publicani omnes equites. intulit autem*, In ordinem nostrum, *quia & ipse, & Atticus equites. publicanis autem ferè semper cum prouincialibus negotium erat è uectigalium exactione. & Bibulus equitibus infensus, quia Cæsarem inimicum suum magno beneficio deuincti studiosissime obseruabant. Suetonius.* ἰσοδυναμοῦσαν: *exceptionem similem, quæ prouincialibus magis, quàm pnblicanis consulat, translatam in meum edictum ex edicto Mutij. Scæuolæ Asiæ Procósulis. 77. et fam. 17. 87:*

Extra quàm] *cum in pactionibus prouincialium & publicanorum multa fierent contra fidem bonam, Bibulus in edicto suo scripserat, se non staturum tabulis pactionum. hoc idem Cicero, sed tectius, his inquam uerbis* γενικῶς: *Extra quàm si ita negotium gestum est, ut eo stari non oporteat, ex fide bona.* Extra quàm: *cum hac exceptione.* Ex fide bona: *ut ex bona fide conuenit. tectior autem Ciceronis exceptio, quia neque pactiones, neque aliud quid quam nominatim,* γενικῶς *omnia complexus est: Bibulus autem de pactionibus expresserat, graui præiudicio in ordinem equestrem: nam si pactiones non seruarentur, magnum in eo damnum publicani facerét.*

Omnia de publicanis:] *De omnibus controuersijs, quæ inter publicanos & prouinciales possunt existere.* Magistris faciundis: *magistros auctionum intelligit: de quibus in epistola I.* uendendis:

ut ex edicto primum à creditoribus poſſideantur bo=na; deinde, magiſtris factis, uendantur.
Peregrinis] *Non Romanis, ſed peregrinis, id eſt ſuis.* 90: Nugatoribus: *leues, inquis, erunt iu-dices, ſiquidem Græci erunt. quid refert? ipſi tamen ita exultant, quaſi ſummum à me beneficium acce=perint.* Voſtri: *qui Romæ iudicant.* εἰρονικῶς *di=xit.* Mancipem: *quaſi non grauis iudex eſſe poſ=ſit, qui ob quæſtum publica conducat, uel emat.*

Ne cui moleſti ſint:] *Acerbiore uectigalium exactione. itaque hoc accidit* παραδοξότατον, *id eſt maxime præter opinionem: antè enim moleſtiſſimi prouincialibus publicani.* Vſuras eo=rum,] *Quas prouinciales ex pactione publicanis penderent, donec debitum uectigal ſoluerent. quod & Seruilius cognomento Iſauricus, Ciliciæ Procon=ſul, ratum eſſe uoluit. ego autem (inquit) prouin=cialibus amicior: qui uſuras, pactionibus adſcriptas, non ſeruo: ſed diem ſtatuo ſatis laxam, qua uectigal publicanis debitum ſoluant: quam ante ſi ſoluerint, ad uectigal uſuras tantum centeſimas addent: ſi non ſoluerint, tum, quæ pactionibus adſcriptæ ſunt, eas uſuras ſoluant. quod ne accidat, conſulto diem ſta=tuo ſatis laxam, quo poſſint matura ſolutione uſu=ras illas intolerabiles effugere.* Centeſimas du=ctorum: *hoc ſeruaturum, ut centeſimas duntaxat cum uectigali ſoluant publicanis. quod illis multo e=rit facilius, quàm ſi uſuras illas, quæ pactionibus ad=ſcriptæ fuerant, centeſimis uidelicet non comparan=dæ, ex inſtituto Seruilij cogerentur ſoluere.* Ex pa-

ctione: *soluant, ut pactionibus adscriptum est: adscriptum autem erat grauissimum fœnus: quod seruauerat pro Consule Seruilius.* Soluunt tolerabili fœnore:] *Soluunt uectigal iam ante debitum, cum centesimis: quod est fœnus tolerabile.*

Si illam iam habent] *Caualcantis liber illa, etiam alter antiquus. mendum tamen remanet in particula* si. *sequitur tralatio à mensura, copiam significans. publicanos ualde uerbis orno, crebro inuito.* μηδὲν αὐτοῖς: *nihil ipsis tribuo: quamuis eos habeam in delicijs, nihil tamen ipsorum causa facio, quod factum reprehendi possit.* Reliqua: *quæ perficiunt græcam sententiam.*

88.

De statua Africani,] *Quam Metellus posuerat omissa Censoris subscriptione.* ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων: *quasi dicat, scribis ordine perturbato. quod supra dixit, Te enim sequor* σχεδιάζοντα. Ipsum: *ipsa res,* σχεδιασμὸς *tuus. uel,* me ipsum, *ipsa me perturbatior* οἰκονομία *delectauit.*

Scipionem hic Metellus] *P. Scipionem Nasicam Serapionem, qui Ti. Gracchum interfecit. Metellus autem, de quo loquitur, est Q. Metellus à Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus, cum ex gente Cornelia esset: itaque Metellus Scipio nominatur à Pediano in argumento Milonianæ, & in S. C. quod insertum epistolæ mittit M. Celius ad Ciceronē. fam. epist.* 117: *& Plutarchus in uita Ciceronis.* Proauum: *hoc modo. Nasica Serapion genuit Nasicam, qui Consul fuit cum Bestia, anno ab V.C.* 642. *hic autem Nasicam*

Crassi Oratoris generum : ex quo Nasica hic , à Metello Pio adoptatus, Corneliæ pater, quæ Pompeio Magno nupsit. Ad opis: *ædem. è grecis fontibus figura deriuata.* Serapionis: *Scipionis Nasicæ , à mancipio Serapione cognominati ob similitudinẽ formæ. epitome Liuiana lib. LV. Plinius, Valerius Max. hic cum esset Pontifex Max. Ti. Gracchum impetu facto interfecit.* Si secus est: *si aliter est, atque ego scripsi in libris de rep.* Belle ἠπόρησας: *acute, nec sine causa dubitasti, utrum de Flauio & fastis ita sit.* 86.

Τὸν τῆς ἀρχαίας] *Illum ex ueteri comœdia celebrem. Horatius Sat. IIII. lib. I.*

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesq; poetæ ,
Atque alij, quorum comœdia prisca uirorum est.

Errauit: *de Eupoli.* Non dixit: *dixit & Valerius Max.* Tuo familiari: *ex assidua lectione.*

XXDC] *Quæ Philotimo soluta sunt à debitore meo.* Reliqua mea. *quæ mihi reliqua debebantur.*

88:

Τί λοιπόν?] *Quid superest, quod ad te scribam?* Inaudisti: *huius uerbi uis hæc est, ut non nisi de rebus occultis usurpetur: ut in epistola ad Pætum:* » *Aquini & Fabrateriæ consilia sunt inita de me,* » *quæ te uideo inaudisse. & apud Plautum, aliosq; eiusdem generis sunt exempla : ut legentes ad usum latinæ locutionis obseruauimus.* Nihil eiusmodi est: *non est, ut quidquam inaudire potueris à me turpiter commissum : nihil enim committo.* τὸ Μοῦσα καὶ δεῖ. Probe respondisse.] *Cum respondisti, te non putare, pantheras mandato meo*

quæri, ut ad Celium mittantur. 81: Fidentius: *nam cum dixisti,* Te non putare, *non satis fidenter respondisti: uellem affirmasses, non esse cur pantheras Celio collegæ suo, seorsum ab ipso uenationem adornanti, suspicetur à me missum iri.* Celius libertum: M. *Celius Rufus, Aedilis Curulis designatus cum M. Octauio, Philonem libertum miserat. fam.* 118: Sed à ciuitatibus: *sic in antiquis libris. puto rectius* et de ciuitatibus, *literarum mutatione parua: siquidem pro* sed *ueteres librarij scribebant* set: *item* it, quit, *pro* id, quid: *aliaq; huius generis multa. scripserat ad Ciceronem Celius, ut & pantheras sibi mitteret, & M. Feridij agros, (fam.* 119:) *qui ciuitatibus fructus penderent, immunes esse uellet. De agris respondet Cicero: In mea prouincia nihil cuiquam adimitur, nisi si quid quis debeat: nam creditoribus ut satisfiat, uolo. itaque non est, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. ac miror, cur petas: cum Romæ audire possis, nullam in mea prouincia nummum, nisi in æs alienum, erogari. quod si non auditur, meaq; sunt obscura facta, ut tanquam in tenebris lateam: moleste fero.* Nec mihi conciliare: *qui pecuniā non debitam uel ipse cepisset, uel altero conciliasset, is lege tenebatur. Or. uol.* 1. 163. Nec illum capere: *significatur, inter Feridium & Celium conuenisse, ut, si Feridius à Celio Ciceroni commendatus, de immunitate agrorum impetrasset, Celio pecuniam eius rei causa numeraret. quod quidem flagitij nemini esse committendum, minime uero omnium Celio,*

cui

cui pecuniam capere liceret eo minus, quòd crimine repetundarum accusasset C. *Antonium*. Illud autem alterum: *de pantheris.* Cibyratas: *ab urbe* Cibyra, *homines uenandi studio deditos. fam.* 119.

Magna in gratia] *Quia scripsisti ad eum, me scripsisse ad te, mirificum illum esse.* 77.

Mandauit,] *Ante quàm Roma discederes.*

Quem iampridem nunquam uidet: *supra tamen* 78: *dixit, Quam nunquam uidi: ut uideatur hic quoque legendum, Quem nunquam uidit.* Ascribito: *cũ Romã ad uxorẽ tuã Piliã literas mittes.*

Literas daturum pridie Cal. Ian.] *Locus ex epistola Attici: qui Ciceroni memoriam attulit clarissimi iurisiurandi, cum scilicet pridie Cal. Ian. iurauit remp. à se esse seruatam. epist. fam. lib.* V. 60: *&* *in oratione pro* Sylla, *in oratione pro domo.* Prætextatus: *cum effeci, ut summa Tribuni plebis Metelli Nepotis iniuria summo mihi esset honori. Prætexta magistratuum toga, et puerorum ad annũ* XVII.

Paria paribus] *Qui in scribendo nihilo sum ornatior, quàm tu es.*

89.

Potuit Luceius Tusculanum,] *Vendere. nisi forte sibi retinet animi causa: solet enim ibi se cũ suo seruulo tibicine oblectare.* Expeditos: *molestia æris alieni.* Quibus omnibus est: *in quos omnes conuenit illud Homericum,* αἴδεσθεν *&c. quòd pecunias in iudicio, cum propter æs alienum cuperent, tamen deterriti metu non accepissent.*

De Memmio] *Exule reducendo. & exula=*

bat de ambitu condemnatus. Appianus lib. II. Curio: C. Scribonius Curio Tribunus plebis. fam. 114:

Nomine,] *Pecunia ab Egnatio exigenda.*

In mensem Martium] *Vide 80.*

Genuarios] *Nummos Genuæ cusos, quæ erat in Cæsaris prouincia.* Talenta Attica L. *summam pecuniæ subiecit, cum genus posuisset.* Extorsistis: *ad Marathonis ædificationem.* Odium Pōpeii: *prorsus hæc non conuenire uidentur in Pompeij personam. si quid opis afferrent ueteres libri, mallem* Posidonii: *qui moleste ferret à Cæsare pecuniā Athenienses abstulisse ad Marathonem ædificandum, quam ipse suis Rhodijs datum iri non dubia spe crediderat.*

Suos: *quos suos certo putaret.* Comedisse: *auide præripuisse.* In merito reædificando] In Maratone ædificando, *esset apertius, nec* ἄλογον, *ut opinor: scribit enim Tranquillus, Italiæ, Galliarum, Hispaniarum, Asiæ quoque, & Græciæ potentissimas urbes Cæsaris munificentia præcipuis opeibus exornatas.* Diligentiorem: *uobis instantibus.* Curio] *Tribunus pl.* Nequiorem: *uerbum proprie usurpatum de hominibus luxu diffluentibus.* Vindullum:] *Aut libertum Pompeij Magni, ideoq; patroni nomine utentem: aut gentilem.* Quæ res: *quæ hæreditas. liberti enim patronis, et patroni æque libertis hæredes erāt, cum aut intestati, aut sine filijs obijssent. sin gentilis erat, de gentilitia hæreditate accipiemus.*

89:

Lagunculæ] *Clarius*, Imagunculæ. *Bessa*

rionis liber Languncul**æ**. hominis Bruti : *ioco significat, Brutum re uera brutum esse, qui Vedio uta tur . & argute* hominis Bruti, *quasi non hominis magis quàm bestiæ similis esset . et ,* Lepidi, *plane hominis lepidi , si quidem hæc de uxore ferat.* Illius Lepidi : *subaudi, Vxoris : usitata figura : ut, Terentia Ciceronis, Mutia Pompeij . Ex sororibus Bruti alteram habuit in matrimonio M. hic Lepidus , postea Triumuir cum Antonio , & Octauiano ; alteram C. Cassius , is, qui Cæsarem occidit.* προπύλαιον Eleusine facere .] *Per amicos uidelicet : nam Appius iam ad Vrbem peruenerat .* προπύλαιον *autem, ut esset in urbe celebri monimentum nominis sui.* Id ipsum : *te putare, nos ineptos fore, si* προπύλαιον *Academiæ fecerimus.* ipsas : *ipsam urbem . nam Eleusin non tam Athenis propinqua, quàm Academia, quæ propemodum in portis erat.* Post Leuctricam pugnam] *Post pugnam , qua Clodius à Milone apud Bouillas cæsus est. Leuctricam cur uocet, minus notum , nisi forte quia memorabilis è Clodij nece , ut illa è Spartanorum & Cleombroti Regis occisione.* Die 20. *recte : tot enim dies à Clodij nece (is III.Cal. Febr. est interfectus,) numerantur ad hunc diem , ut scripta sit epistola ad III. Nonas Martias , Consulibus L. Paulo C. Marcello , altero post Pompeij Consulatum anno. 74 :*

Ex epist. II. pag. 89:

Ab Cincio] *Romæ res Attici curante.* Id consilium : *consilium Quinti fratris de dimittenda Pomponia Attici sorore . Statius autem Quinti libertus.*

Illum autem: *Quintum*. De istis rebus: *de quotidianis litibus cum uxore.* 68: Militia'ue Nostra: *militiam uocat, quia cum agmine armato proficisceretur. uide* 78: Nec satis est &c. *non mihi satis est, me tibi eum præstare, qui esse debeo: curam etiam suscipiam, ne quid ab illo secus, quã uolumus, fiat.* Soleo hortari: *ut ista sedet inter patrem, & matrem.*

90.

Nequam,] *Inconsiderati, indiligentis, qui temere scriberet, quidquid in buccam.*

In Trophoniana Chæronis narratione] *Chæronem loquentem induxerat Dicæarchus in libris* περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως. *Athenæus.*

Mare tam secuti: *cum urbes ædificarent.*

De isto Dicæarcho] *Glossema* Dicæarcho *suspicor.* Non minus bene &c. *dignum, cui crederetur. ita Dicæarchum putabat, ut tu C. Vestoriũ, ego M. Cluuium. Et quoniam M.* Cluuio *primi correximus; nostra correctio si cui minus probabitur, huic opponemus duorum antiquissimorum exemplariũ auctoritatem, Caualcantis, & Bessarionis. quam nos eo facilius secuti sumus, quòd & Vestorium Attici fuisse amicissimum, & Ciceronis Cluuium, utrunque Puteolanum, ipse nobis Cicero narrat tum in his epistolis, tum in ijs, quas posterior ætas titulo Familiarium inscripsit.* Lepreon: *qui potest esse maritimum, cum Arcadia sit regio mediterranea? Tene autem, Aliphera, & Tritia, maritima oppida, ideo putabat Dicæarchus antiqua non esse, quòd Homerus* τῶν τῶν νέων

καταλόγῳ, cum naues enumerat è Peloponneso di=scedentes, mentionem istorum non facit. Transtuli: in libros de republica. de quibus 86. 88. Vt habeas, ut corrigas. nam Phliuntios non recte scri=pseram, analogia deceptus, quòd ut ab ὀποῦς, σιποῦς, ὀπούντιοι, σιπούντιοι, item Phliuntios à Φλιοῦς deduci putaueram.

90:

Præter Ciliciæ.] Asiaticarum igitur diœce=sium, non Cilicensium, forum egit. 82. et fam. 227. Suis legibus: uide 87: Ipsorum? furta Gręcorum] Cur Ipsorum? quia Romani magistratus fuerant iuri dicundo: pecunijs autem publicis administrandis Græci ipsi præerant. primus au=tem Cicero permisit, ut ad ius dicendum suis etiam legibus, iudicibusq; uterentur: cum antea Romanis legibus ius dicerent Romani homines, aut Proconsul ip=se, aut ab ipso dati. Reddiderunt.] Debitas pecunias. Vectigalia autem publicani quinto quoque anno de Censoribus redimebant: & quinquẽnale spatium lustrum dicebatur. Varro. Ex illa uetere militia.] Quòd me iam pridem ante=lucanis ambulationibus consuetudo assuefecit, cum ita excitabat exercebatq; ambitio, ut in bello milites ui=ctoriæ cupiditas.

91.

Emerentur.] Annua prouinciæ administra=tio terminatur. sic emeritum annum tempus (95.) pro confectum. & emerentur proprie stipendia militibus. Curionis nostri: Tribuni plebis: qui S. C.

fieri de prouincijs non patiebatur. Te uidebo: *quia nihil noui de prouincijs decernetur: itaque utar ea cō ditione, qua profectus sum, ut annuo imperio termi nato reuertar.* In mea prouincia] *Cum Salaminijs.* Regno: *Ariobarzanis.* 85. Turbulentis in rebus: *cum penè ciuilibus insidijs oppressus est.* 80. *fam.* 242: A' proxima quidem syngrapha,] *Quid, si, A' prima quidē syngrapha? ut centesimæ ducerentur et à prima syngrapha, & cum anatocismo.* Nec perpetuis: *nec sine fœnoris renouatione, sed ut & ipsæ à Salaminijs soluerentur, & ipsarum item usuræ, ducta ratione per singulos annos quantum è centesimarum fœnore noui fœnoris crearetur. ita centesimæ non perpetuæ ducebantur, sed renouatæ quotannis: quod supra dixit, cum anatocismo.* 83. 85. Qui ais: *qui uerū est id, quod scribis? &c.* Habeat in syngrapha: *non simul stant, uelle aliquid perdere, & habere quaternas in syngrapha, quod est hominis præter modum cupidi.* Fieri non poterat: *etenim erat interitus ciuitatis.* 83. Ego pati possem: *qui in edicto translatitio, centesimas me obseruaturum, haberem, cum anatocismo anniuersario, nihil ultra.* 83. Auli lex: *Auli Gabinij.* De ita sumpta] *De uersura. uetabat lex Gabinia ius dici, hoc est, debitores in iudicium uocari à creditoribus de pecunia, quā uersura facta sumpsissent. id ob eam causam, ne prouinciales homines Romæ uersuram faciendo contererētur.* Ius diceretur ista syngrapha: *ut Salaminij Scaptio & Matinio non soluentes iudicio cogi pos=*

ſent. Habet iuris idem,] *Iſta ſyngrapha nihil habere debet præcipui iuris, ſed idem, quod cæteræ, hoc inquam, ut obſeruentur centeſimæ cum anatociſmo. tantum enim ſenatus decreuit, ut ne'ue Salaminijs, ne'ue ijs, qui dediſſent, fraudi eſſet, iusq́; diceretur ex ſyngrapha inter Salaminios & fœneratores facta: quod ſine S. C. non potuiſſet, lege Gabinia uetante: ergo hoc ſenatus decreuit, ut & dantibus et accipientibus caueretur: id non decreuit, ut à fœneratoribus exigerentur quaternæ: quod Scaptius poſtulabat. 83. 95.* Ordine] *Sapienter. inde ductum, quòd in ordine conſideratio ineſt, & in conſideratione ſapientia. ſic Philippica III. 191. Recte, atque ordine, eq́; rep. feciſſe, & facere.*

91:

Spartaco] *Qui ſeruile bellum excitauit.*

Tenera inſula: *imbelli, & delicijs potius, quàm armis, dedita: quã uel paucis equitibus poſſet Scaptius ad lubidinem uexare. contra dixit Virgilius, Scipiadas duros bello.* Negotiatorem neminem] *Præfectum haberemus. 82: 85.*

Cur potius, quàm cohortes?] *Fingit ſe mirari, cur Scaptius, cum pedites minore impẽſa poſſit alere, equites tamen malit: ſed occulte ſignificat, Scaptij conſilium eſſe, ut equitibus ad extorquendas pecunias, inſulamq́; diuexandam utatur. quod peditum non ita firmo præſidio minus auderet. Et de peditibus* Cohors *dicitur, de equitibus* Turma. *itaque in oratione pro Marcello pedites equitesq́; ſignificat, cũ* » *inquit. Huius gloriæ Cæſar, quàm es paulo ante ade*

ptus, socium habes neminem: nihil tibi cohors, nihil turma decerpit. Nepos] *Is est, qui rem temere profundit. Sed est in Scaptium ironia, qui, nō quia nepos esset, sed quia rapinas & uim cogitaret, ideo turmas mallet, quàm cohortes.* Principes: *Cypri.* Scio: *εἰρωνικῶς: ex hoc, inquit, iudica, num uelint, quòd ad me Ephesum &c.* Eos libros: *quos de republica, et de optimi ciuis officio scripsi. 86.*

Scripsisse te ad me: *ut equites Scaptio ad cogendam pecuniam darem.*

92.

Hic omnia facimus,] *Ne, à Dolabella accusatus, prouincialium hominum testimonijs oppugnetur. Epist. fam. 40. ad ipsum ita scribit: De me » tibi sic promitto, atque confirmo; me pro tua dignita » te in hac prouincia, cui tu præfuisti, rogando, depre » catoris; laborando, propinqui; auctoritate, cari ho» minis apud ciuitates; grauitate, imperatoris susceptu » rum officia, atque partes.* Honeste tamen: *quatenus honeste possum, quasi essent non nulla, quæ fieri pro Appio non honeste possent.* Nec enim ipsum odimus: *quanquam et inimici mei frater fuerit, & inimicus ipse.* Brutum: *Appij generum. fam. 32.* Pompeius: *cuius filius Appij filiam habebat in matrimonio. fam. 32:* Quæstorem: *quem postea decedens prouinciæ præfecit. fam. 26.* Pammenia illa] *Quæ acta sunt de domo pueri Pammenis. supra 80:* Corcyræa: *quàm Corcyra dedisti.* Potentiæ vestorii.] *Cui controuersia fuerit cum homine tam fatuo, tam nullius con*

filij. Hic *est Sempronius Rufus, qui Rufio per irrisio-nem uocatur 69. idē qui in epist. M. Celij, fam. 116:* Cæciliam: *Attici filiam.* Literis: *cum Romā scribes.*

Ex *epist.* I I I. *pag.* 92.

Iuuare posses:] *Non ideo scribendum ad te fuit, quo'd me iuuare posses: quippe res dilationem non fert: tu autem ab Vrbe longe abes.* 80. 81.

πολλὰ etc.] *Quid significat? hoc: magnum est interuallum: multa interiacent.*

Nemo igitur potior:] *Neminem igitur fra-tri debeo præferre: si honos est. fratre mihi nemo de-bet esse potior. Alij* bonus *pro* honos, *contra ue-tereslibros Caualcantis & Bessarionis, nec mihi satis probata sententia.* Pontinus: *qui erat & præto-rius, & triumphalis.* Ea lege: *ut, cum uellet, à me discederet.* Quæstorem] *Celius non dum ue-nerat. Messinium igitur intellige. de quo &* 94. 95. Sagax: *quæro dictionem, quæ uituperet. nam sa-gacitas neque uitium significat, neque laudem.* Ra-pax, *aut quid simile, cum sententia congrueret: sed libri ueteres,* sagax. *ut fortasse referri possit ad furta: quasi prædæ latentis callidus indagator.*

Annuus decretus] *Mihi ad annuam prouin-ciæ administrationem, cuius anni cum iam circuma-ctus orbis sit, (adest enim dies ad decedendum con-stituta, I II. Calen. Sext.) frater publico sumptu de-stitutus, qui tantum bellum sustinebit?*

Patrem;] *Cum bellum periculosissimum impen-deat.* Nugarum aliquid: *leuem hominem Mes-sinium. non pius, si fratrem relinquo: non diligens,*

si Quæstorem, rei militaris expertem. nam si fratrem relinqueret, esset quidem diligens, at non pius. 94.
Tua prouincia] *Tua Epeirotica negotiatio.* Thesprotiæ, et Chaoniæ : *rebus tuis curandis in Thesprotia, & Chaonia : quæ sunt Epeiri loca.* Conueneram : *reuerterat ex Asia in Ciliciam, in qua fratrem hibernis præfectum reliquerat, sed eum tamen non dum conuenerat.* 81 : Si id placeret : *si mihi placeret, eum prouinciæ proponere.* Quid uellet : *utrum mihi placeret, relinquere, nec ne.* Satisfactum : *quod difficillimum est, prouincialibus simul & publicanis satisfacere.* 87 : Res gestæ : *quas enumerat* 73. *& fam.* 23. 245.
Clausula difficilis in tradenda prouincia.] *Hoc extremum non facile possum explicare, quis me decedente prouinciæ præficiatur.* Certiora] *Qui ab Vrbe propius absis.* De curione, de Paulo :] *C. Scribonio Curione Tribuno plebis, L. Aemilio Paulo Consule, utroque Cæsaris causam defendente, accepta grandi pecunia.* Vicem : *quod publicam causam deseruerint.*

93.

Contentus non fuit.] *Quaternas centesimas postulauit.* 83. In Pompeium, etc.] *Ariobarzanis creditorem.* 84 : Prolixior : *facilior, liberalior. unde prolixa & benefica natura, in epistola ad Appium, nec alibi semel, & ferè in hanc sententiam.* Per ipsum : *ipsius Pompei causa.* Præstare : *præstare aliquem dicimus, cum efficimus, ne quid is committat secus quàm uolu-*

» *mus: ut ad fratrem lib. I. In hac custodia prouinciæ*
» *non te unum, sed omnes ministros imperij tui socijs,*
» *& ciuibus, & reip. præstare debes. & ad eundem*
» *lib. III. Ego Messallam Cæsari præstabo.*
Liberius] *Maneo in mea ueteri sententia, ut li=* beralius *corrigendum sit: non correxi tamen, quia libri manuscripti in dictione* liberius *consentiunt.* Promissa: *Pompeio promissa, Bruto curata.* In Appii negotio: *quem à Dolabella accusatum, om=nibus officijs, Bruti maxime causa subleuaui. 92. & fam. 40:* Quod laborem : *quid est igitur, quod animum meum solicitet, cum in Ariobarzane, & in Appij negotio cumulate Bruto satisfecerim? so=licitat quod proxime scribam: in quo uereor ne Bru=to satisfactum non sit.* Amicos habet meras nugas,] *Dubitatur, cum* amicos *dicat multitudinis numero, cur proxime unum nominet M. Scaptium. Dubitantibus respondetur, plures no=minari, primum M. Scaptium, deinde alterum Sca=ptium, postremo Caium. nam quod non omneis accu=sandi casu subiecit, figura est Ciceroni usitata, ut 90:*
» *His ego duobus generibus facultatem ciuitatibus ad*
» *se ære alieno liberandas dedi: uno, quòd omnino nul*
» *lus in imperio meo sumptus factus est.* *Hic cum expectari uideretur* altero, *quod* uno *responderet;*
» *attende, quid subiecit. Hac autem re, incredibile est,*
» *quantum ciuitates emerserint. accessit altera. mira*
» *erant, &c.* Meras nugas: *leues homines, et quos amicorum numero habere Brutus non debeat.* M. Scaptium: *in Bessarionis libro* Manium Sca=

ptium. *supra tamen de M. Scaptio legitur, non Ma nio,* 82: 85. *Nam quod alij Matinium ex Manio fa ciunt, necessariam correctionem putantes: mihi se= cus uidetur: tantum enim eos nominat, quos re co= gnitos meras nugas appellare potest, duos Scaptios, & Caium. Matinium dixit* 82: *non nouisse. praeterea iam ostendi, nõ esse cur mutetur, cum dictio* amicos *inferiora spectet. hoc addam, obseruasse me, in anti= quis libris Maniũ saepe esse, ubi in impressis Marcum. addam & hoc, quod fortasse nõ nullis alienum à pro posito uidebitur, ego tamen gratum fore puto uete= rum monumentorum studiosis: Manium tam praeno= men esse, quàm Marcum; deriuatum à mane, ut & Lucium praenomen à luce. & ut à mane Manius prae nomen, à Manius Manilius nomen: (nomen pro fa= milia usurpabatur) sic à Luce Lucius, à Lucius Lu= cilius, nomen à praenomine. Et quoniam, ut diximus, in duobus praenominibus Manio & Marco manuscri pti libri saepe dissentiunt ab impressis: inde natus er= ror, quòd praenomina ueteres ferè una litera signifi= cabant: ut diuinandum fuerit, M. utrum significa= ret, Manius an Marcus: cum Manius unica litera, si cut Marcus, scriberetur, una tantum adiecta lineola, quae M, ad Manij significationẽ, ante secat.* Me seruaturum,] *Ne praefecturã negotianti darem.* 81: 85. Noluit?] *Contentus enim cen= tesimis & anatocismo Scaptius non fuit.* 83. 91.

Scaptio,] *Is est, de quo* 85. Tribuna= tum: *militum.* Caius] *Bessarionis liber,* Gaius. *forte,* Gauius: *ut sitis, de quo* 85.

P. Clodii canis: *cum Clodius uiueret. tamen amicum & asseclam inimici mei ornare uolui præfectura, rogatus à Bruto. sic in oratione in Pisonem, Clodianum canem appellat Sex. Clodium.*

93:

Si in præfectis habuissem,] *Apparet, Ciceronem Caij opera usum non esse, cum tamen ei præfecturam detulisset.* Culeolum uix audeream] *Fam. lib. XIII. 220: scribit ad L. Culeolum prouinciæ præfectum: sed eum hic significari, mihi non fit uerisimile. Culeolum alium, nullius pretij hominem, uidetur intelligere.* Petere cibaria?] *Quæ præfectis de publico dabãtur.*

Operatione] *Reponunt non nulli, Oratione: quod languidius uidetur. operatio ualet turpis instigatio.* De Appio,] *Cum Appium socerum suum mihi commendat.* Grauius autem] *Sine dubio sumptum ex ueteri poeta. & forte ita scribendum,*

» *Granius autem:*

» *Non contemnere se, & reges odisse superbos. ut Gra*

» *nium, salsum hominem & dicacem, cuius mentio in libro de claris oratoribus, poeta nominet, ita dicere solitum, Ego neminem contemno, ne me quidem, sed superbos odi. Vides igitur Attice, superbiam ex illo uersu non amandam.* In quo: *cum ad me tam arroganter scribit.* Inscriptam patri suo:] *A' te missam.* Aperire: *ante quàm ad Quintum patrem mittatur. is autem, Cicerone in Asiam proficiscente, præfectus in Cilicia manserat.*

81: De ſorore: *te audiſſe, illum uelle ſorori tuæ Pomponiæ nuncium remittere.* Nihil fore aliter, ac deceat: *diuortium non futurum.*

94.

Nihil amplius.] *Alij ſic interpretantur: Hortenſium filium non reprehendi, ne patrem offenderem. quaſi uero patres reprehendentibus flagitioſos filios iraſci aut ſoleant, aut debeant. Ego potius ſic: ad cœnam uocaui, quòd eſſet Hortensij filius: alijs eum officijs non ſum proſecutus, ne pater, cui ſcio odioſum, inuiſumq; eſſe, moleſte ferret, quaſi ipſius iudicium reprehenderem. odit enim Hortenſius orator filium, quàm diu uixit: hæredem tamen moriens reliquit. hæc Valerius Max. lib. V. cap. IX.* Ne offendam patrem,] *Si filium habeam in comitatu meo.* Moderabor: *ſi comitem effugere non potero; quod reliquum erit, ita eum tractabo, ut intelligat pater, quem ipſe oderit, nec à me diligi.*

Si mihi fuerit,] *Hic uidetur legendum,* etiam ſi nihil fuerit. *Beſſarionis liber pro* fuerit *habet* fieri.

Ex epiſtola IIII. *pag.* 94.

Diſceſſus noſter,] *Si à fratre ſeiungar.*

De Tullia mea:] *De matrimonio* 86:

De literis meis.] *Ad ſenatum, ſupplicationis honorem poſtulantibus.*

94:

ὁ ἀπελεύθερος] *Libertus Philotimus.* πεφυρακέναι τὰς ψήφους: *rationes miſcuiſſe, turbaſſe: id eſt, minus bona fide egiſſe in emptione bonorum*

Milonis. κροτωνιάτου: Milonem designat, Miloni Crotoniatæ, cuius insignis fortitudo fuit, simillimum. & τυραννοκτόνον appellat, quia P. Clodium, perniciosa molientem, occiderat. μή τι νοήσῃς: ne quid intelligas. hoc græca uerba significant: ego tamen aliquid desidero, ut potius, Ne quid non intelligas, dixerit. neque enim aperte scribebat, sed μυστικώτερον. aut, μή τι νοήσῃ: ne quid rescifcat Philotimus. εἴς δήπου: placeret, οὐ δήπου, nisi ueteres libri repugnarent. esset enim οὐ δήπου τοῦτο, hoc quidem unum. Quantum uereor,] De rationibus à Philotimo minus syncere administratis. Agmine: militum. 78.

Ex epist. V. pagina 94.

Qua'm si domi esses:] Quàm si esses Romæ. & tamen minus à me aberas, in Græcia cum esses.

Quamargutißimas] Quæ omnia persequantur diligentissime. Ita locutus est M. Celius. epist. fam. III. Data opera paraui, qui sic omnia persequeretur, ut uerear, ne tibi arguta nimium hæc sedulitas uideatur. Deductum nomen ab arguo: quod est indico: ut argutæ literæ sint, nimiam diligentiam indicantes: & nimium arguta sedulitas, nimiam diligentiam ostendens. ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου, etc.] Ex urbe septicolli scripsit ad me Camillus æs alienum uxoris meæ: ipsam tum ex bonis Crotoniatæ debere mnas XXIIII, & ex bonis Cherrhonesiticis XXVIII, & ex quibusdam bonis hæredem fuisse DCXL: tum uero eam ne obolum quidem dissoluisse ex omni ære alieno Calendis alterius mensis: eiusdem uero libera=

tum, cognominem patri Cononis, in uniuersum nihil curasse. hoc igitur primum, ut omnia seruentur: alterum uero, ut ne usuras quidem floccifacias, quæ ducendæ sunt ab ante dicta die. de minis, quotcunque ei expensas tulimus, ualde diffido. etenim erat apud nos diligenter considerans, ac propemodum quiddam sperans: cum uero despondisset animum, stulte abijt, factus, turpe diu mansisse, inanemq; redisse. nunc interpretemur. Crotoniatæ: Milonis. mnas: exactas. Cherrhonesiticis: in Cherrhoneso exactas. 88. Cognominem patri Cononis: Timotheum igitur. Ab ante dicta die: à calẽdis alterius mensis. Quiddam sperans: ex quo apparet, eum inopia rei pecuniariæ laborare, cum à me dona expectarit.

95.

τὰ μὲν διδόμενα.] Quæ dantur: & subaudi, tenenda: ut dicat, bonorum Milonis possessionem non esse dimittendam. Mœrore suo] Propter duos filios à Gabinianis militibus interfectos. Cæsar. lib. III. de bello ci. & Valerius lib. IIII. cap. I. Quæstor: Caninius: ad quem scribit fam. 28.

Molestus mihi non erat,] Non rogabat, ut subsidio uenirem. fam. 28: Articulate] Huius uerbi uim uideo multos ignorare: et fuere etiam, qui mutandum censuerunt. Articulate ualet distincte, sumpta metaphora à membris in corpore articulatim diuisis. erat autem adhuc infans Attica, quæ neque satis integre proloqui, neque loquentem quiret intelligere, nisi articulate pronunciasses, ac tanquam singula uerba numerasses. est enim articulus

ticulus

ticulus in oratione, ut inquit scriptor rhetoricorum ad Herennium, cum singula uerba interuallis distinguuntur, cæsa oratione, hoc modo: Acrimonia, uoce, uultu aduersarios perterruisti. libro etiam I. de legibus contraria posuit fuse & articulatim. & Gellius libro V. cap. IX. satis aperte huius uerbi significationem ostendit. Filius, inquit, Crœsi regis, cum miles patrem stricto gladio inuaderet, regem ignorans; plane & articulate elocutus est, ω ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε κροῖσον.

Ex epist. VI. pag. 95:

Accusatoris eius] P. Cornelij Dolabellæ.

95:

Mecum egerat,] De Tulliæ coniugio. & Nero hic est, opinor, de quo fam. 227: est autem Claudiæ gentis patritiæ: nam et Claudij plebeij fuere, sed hi cognomine Marcellorum: patritij, Pulchrorũ, & Neronum. hæc uberius in libro de familijs. Ad mulieres: Terentiam, & Tulliam. Factis sponsalibus: cum Dolabella. ἐξακανθίζειν.] Tanquam spinas euellere. & puto hoc dici: noli exulcerare animum meum numeratis uitijs illius: non enim opus est, cum confecta res sit. hoc quidem lætari debemus, quòd eius obsequio & comitate mulieres ualde, ut audio, delectantur. neque enim satis probata superior Dolabellæ uita, quod & Celij epistola declarat, fam.22: Placet hoc tibi?] Donasti frumento populum Atheniensem: probas igitur huiusmodi largitiones? Nõ impediebant: licet hoc per meos libros de republica scriptos: quibus in

libris improbaui equidem largitionem in ciues, (uidetur enim ad tyrannidem spectare) sed tua fuit in hospites liberalitas, in ciues largitio non fuit, quia tui non ciues, (Romanus enim, non Atheniensis ciuis es) sed hospites Athenienses: cum Athenis diu uixeris; ciuis autem fieri cum posses, recusaris. Nepos in uita.

Quoniam Appius] *Puto scriptum fuisse,* Quom iam, *antiquo more, idest, cum iam. sententia patet. Quanquam Appius de* προπύλῳ *Eleusine faciundo iam non cogitet, me tamen de* προπύλῳ *Academiæ iubes cogitare.* 89: De Hortensio: *de interitu Q. Hortensij oratoris. In Bruti proœmio.* De relinquendo: *qui prouinciæ præesset.* Fratri autẽ: *prouinciam tradere.* Nemo erat: *præter fratrẽ, & Pontinium, Legatos, utrunque pretorium: sed, fratri, non utile: Pontinius discesserat. reliquos duos Legatos, Anneium uidelicet & Tullium, neutrum prætorium, Quæstori, præsertim nobili, sine contumelia non possum anteferre. fam.* 26. Contra S. C. *ultra annum à senatu decretum.* Triennium: *triennium enim Asiæ Quintus præfuerat. fam.* 26. Ad populum: *dicerem, afferrem, cum excusarem me, quòd fratrem prouinciæ non præfecissem. tibi autem alias causas exponerem: dicerem enim, timuisse me, ne quid in prouincia Quintus committeret iracundius, contumeliosius, negligentius.*

96.

Quæ fortuita hominum?] *Placeret sic:* Quæ fert uita hominum. *ut fratrem excuset; qui potuerit aliquid committere iracundius, contumelio=*

sius, negligentius, non deprauatæ uitio uoluntatis, sed quòd ita ferat hominum uita, ut accidere & hæc, & similia possint. sic, Aetas fert, *in oratione pro* Cluē*tio:* Natura fert, *de* Somnio Scipionis: Adolescentia fert, Terentius *in* Heaut. *&,* Vita hominum, *pro* Sex. Roscio. *sin* Fortuita *placet, ad uitia fratris ad=dentur fortunæ casus.* Non dimittebat,] *Mansisset igitur in prouincia cum patre: facileq́; quia puer, & puer bene sibi fidens, cōmisisset, quod esset nobis magnopere dolendum.* Id censere: *dimittendum. censebat autem* Atticus: *quia patris indulgentia deprauari filium intelligeret.* 97: Non dico equidem &c.] *Hoc significat:* Nō *dico equidem, quod egerit, non laboro; sed tamen multo minus, quàm si fratrem reliquissem.* Sine sorte] *Quem illi sors non dederat* Quæstorem, *ut mihi* Celium. Delegit: *quem* Hispaniæ *præficeret. hic* Marcello & Sulpitio Coss. Pompeij Quæstor Hispaniæ *præfuit. eo anno petijt* Tribunatum pl. *insequenti cum* Antonio *collega pro* Cæsare *intercessit; &, deuictis* Afranio & Petreio, *in* Hispania *pro* Prætore *à* Cæsare *relictus.* Antonium:] M. Antonium: *quem in* Gallia Cæsar *hibernis præfecit.* Hircius *lib.* VIII. *de bello* Gal. & *oratione* II. *in* Antonium *his uerbis:*

» *Quæstor es factus: deinde continuo*
» *sine* S. C. *sine sorte, sine lege ad* Cæsarem *cucurristi.*

Quo planum fit, Quæstoribus *prouincias assignari solitas* S. C. *sorte, lege. nam senatus decernebat, ut* Quæstores *sortirentur, uel inter se compararent: deinde sortitio, aut cōparatio: tum de his lex* Curiata *fereba*

tur, ſi ordine res confierent. Offenderem?] *Non relinquerem?* Aut etiam inquirerem in eum? *appone hic interrogandi notam. ut ſit ſenſus. ne inquirere quidem in eum debui, ne dũ non relinquere. inquirere ſcilicet in eius mores, utrũ hoc honore dignus eſſet, an ſecus. tantum, inquit, abeſt, ut eum relinquere non debuerim, ut nec, utrum hoc munere dignus an indignus eſſet, inquirendum mihi fuerit. quem igitur reliquiſſem? niſi ipſum reliquiſſem.* Senectuti quidem noſtræ: *cui, ſi tam nobilem adoleſcentem offendiſſem, impendebant inimicitiæ.* παμιγγενεσίαν] *Alij referunt ad generis nouitatem, ego ad dignitatem poſt exilij tempora renaſcentem. ante exilium enim, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Catonem fam.* 247: *& prouinciã ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexerat: Auguratum denique, cum non difficillime conſequi poſſet, non appetierat: idem, poſt iniuriam acceptã, ſtuduit quam ornatiſſima ſenatus populiq; R. de ſe iudicia intercedere: itaque & Augur fieri uoluit; & eum honorem, qui à ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, ſibi expetendum putauit.*

Ex epiſt. VII. *pagina* 96.

Percunctando] *Ages hoc tantum cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: &, ut rem explicet, ideſt ut ipſa bona reſtituat, hortaberis.* 71: 94: Aliquid ita tu: *ſuſpicor hoc eſſe ex ingenio: nam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis,* Aliquid aut. *probarem* Aliquantum.

96:

Apud duas ciuitates] *Depoſuit Laodiceæ, & Apameæ: eaſdemq; totidem uerbis ad ærarium retulit, ſicuti lex iubebat, quam Conſul C. Iulius Cæſar tulerat. fam. 75.* Puerorum] *Vt inde Cicerones pueros ſecum deduceret. 78.*

Sed uolo] *Cupio Romam peruenire ante exitum anni, ut eo facilius impetrem de triumpho, dum ij ſunt in magiſtratu, qui ſupplicationes mihi decreuerunt. fam. 121.* Eſeæ] *Sic in Caualcãtis libro: Beſſarionis autem, eſſe. utrunque deprauatum. forte IS ſi. nam ex Cilicia nunc Cicero proficiſcebatur in diœceſes Aſiaticas, ut Laodiceæ & Apameæ rationes confectas prius relinqueret, dein nauim conſcenderet. Iſſus autem nota Ciliciæ urbs. eſt etiam manuſcriptus liber apud amiciſſimum meum, in quo ſimpliciter: Niſi eum grauiter ægrum reliquiſſem.*

Ex epiſt. VIII. pag. 96:

Nauigationis tuæ,] *Quia commode, & ſine periculo ex Epeiro in Italiam nauigaſti. 100.* Opportunitate Piliæ: *quæ tibi obuiam progreſſa, opportune aduenienti occurrerit.* Sermone eiuſdẽ: *quo'd tibi Pilia narrauerit de Tullia mea Dolabellæ collocata. 95.* Exercitum n. m. d.] *Anno inſequenti petendi Conſulatus cauſa. cum enim lex eſſet, ut abſentes Conſulatum petere non poſſent; obtinuerat Cæſar decem Tribunorum rogatione, Conſule Pompeio, ut & abſens, & cum imperio poſſet petere.* Caſsium Trib. *Q. Caſſium Longinum, Tribunum pl. deſignatum, & L. Cornelium Lentulum*

cruscellum, Consulem designatum. De illo, qui &c.] *Quem intelligat, obscurum est. repulsam quidem significari, non obscurum: quam tulerit is, qui se Ciceroni solitus sit anteferre.* Sororis tuæ filii: *Q. Ciceronis, quẽ frater meus ex tua sorore genuit: cui ego patruus sum.* Aphractus Rhodiorum.] *Quo periculose, tardeq; nauigauimus, ut integros X X dies cõsumpserimus. 165:*

97.

Aucupaturi] *Captaturi: ut, quæ prima se idonea tempestas obtulerit, ea utamur. tralatio ab aucupibus uolucres captantibus.* De rauduscu lo Puteolano,] *Forte, quòd pecuniam dissolueris, C. Vestorio Puteolano à me debitam. uide 58:* Vnus hospes] *Plus est, quàm, Dum unus hostis: cum non modo hostes, sed & hospites Bibulus timuerit. 100:* Domo sua: *cum domo Consul se tenuit metu Cæsaris collegæ.* At multa,] *At longior fui.*

Ex epist. ultima, pag. 97.

Solent tuæ compositissimæ,] *Bellissime constructæ. nunc autem scripsisti uacillantibus literulis, manu à morbo minus firma. Lucilij uersus in Oratore sunt.*

» *Quàm lepide lexis compostæ, ut tesserulæ, omnes,*
» *Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.*

Scripsisse.] *Vt intelligerem, non grauiter ægrotare, qui cum febri tamen scripsisses: quam etiã febriculam nominares.* 97:

φυρατȣ̃ φιλοτιμίαν] *Assentior ijs, qui* φιλοτιμίαν

hoc loco è Suida interpretantur auaritiam . ut Philotimus designetur, qui rationes turbauerat in nominibus Milonis. 94 . 98. Illam ne attingas] *Alij,* Attingat , *probo.* Dices : *Philotimo, ut sciat eã me conseruari uelle ad apparatum triumphi. 93 :*
Prudentiam literarum tuarum ?] *Quia cum significare uelles, ἀθετεῖν te consilium de fratre relinquendo, aperte non scripsisti, sed tecto uerbo, ἐπέχειν, usus es. in quo tuam prudentiam perspexi.*
Dubitatione dignum ?] *Dubitandum non erat, quin Quæstor Celius prouinciæ præponendus esset. quod si quid esset dubitatione dignum , fratrem tamen relinqui cur placeret ?* τοῦτο μόνον] *Hic solum scribebas, ne Quintum filium relinquerẽ : causas, quare non esset relinquendus, non adscribebas.* Eadem omnia,] *Quid à fratre, si eum reliquissem, quid à fratris filio timendũ esset. 96.* Non fuit faciendum aliter,] *Atque feci, qui Celium reliqui.* Dubitatione liberauit : *cum enim ἐπέχειν te uiderem, idest hærere, & suspensum pendere, incertum quid esset mihi faciendum de relinquendo; ἐποχὴ hæc tua mihi omnem dubitationem eximebat; cum intelligerem, fratrem relinqui, tibi non placere. dubitare igitur non debui, quid mihi esset agendum. ἐπιχρονία: diuturna: quo uerbo adduci possumus, ut supra legamus, ἐπέχειν ter scribebas. Bessarionis tamen liber. TE.* Censoribus] *App. Claudio Pulchro, L. Calphurnio Pisone Cæsoniano.* Referatur'ne: *à Censoribus ad senatum, ut S. C. fiat de sumptu signorum & tabula=*

rum coercendo. fam. 123: Macte scribas. Athenis: *Bessarionis liber*, Marce Athenis: *Caualcantis*, In arce Athenis. *uerbum quidem* Scribas *in neutro reperitur, ne in duobus quidem, quos habet amicissimus meus. corrigo igitur sic, & opinor recte corrigo*: Quæso quid nobis futurum est? *ut hoc dixerit reip. timens* . *deinde*, In arce Athenis statio mea nunc placet: *ut Attico, qui diu uixerat Athenis, significet, qua maxime urbis parte delectetur.* statio: *castrensi uerbo usus est, quia cum militibus erat.*

IN LIBRVM VII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 98.

VT philosophi ambulant,] *Philosophus enim Saufeius ex hæresi Epicurea: & omnes philosophi, quia præter sapientiã nihil curent, tarde solent ambulare; tardissime autẽ Epicurei, quia molles, & laborem fugientes, ex Epicuri magistri doctrina.* Legionibus Cæsaris] *Quas Cæsar Placentiam Idibus Octobribus adductus esset.* 97: φιλοτιμία Eius: *Philotimi: de quo* 97: Secus: *falsum, de prouincia scilicet fratri tradita.* 97: Dimicationem: *ciuilem.*

98:

Meum proprium πρόβλημα] *Quæstionem ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæsaris, an Pompeij, cum mihi uterque sit amicissimus.* A' principio: *iam ante exilij mei calamitatem: quam ideo subij, quia me ad Cæsaris & Pompeij perniciosam reip. societatem, cum inuitarer, non adiunxeram.* ἀλλ' ἐμὸν] Homeri *uersus in Odyssea lib. IX. quem etiam in epistola ad Cæsarem fam. 210. usurpauit. non potuisti, inquit, persuadere.* πατρίδος, *huic dictioni locum non uideo. nisi si,* ὡς οὐδὲν γλύκιον πατρίδος, *legas. ut proximo Homeri uersu suum consilium probet, qui ideo persuasus non sit, quia patriam amicitiæ Cæsaris & Pompeij prætulerit.* Optime meritus;] *Cum mihi exulanti reditum in patriã unus maxime confecit.* Nec mihi iuncto] *Ita putabam, ea coniunctione consuli tum dignitati meæ, tum etiam saluti.* Iuncto, *Pompeij ad amicitiam refertur:* Sentienti, *ad opinionem de republica. neque me, inquit, ob amicitiam Pompeij peccaturum aliquando in republica putabam; neque Pompeium ea sensurum, quæ ego si sequerer, contentionem cum Cæsare susciperem.* Nunc sentiat,] *Quòd eadem non semper senserit.* Cum altero uinci: *cum Pompeio.* Ne ratio absentis,] *Ne possit absens Cæsar Consulatum petere. quod ei lege lata à decem Tribunis plebis populus concesserat.* Vt exercitum dimittat: *deposito imperio urbem ingrediatur, Consulatum petere si*

uult. Hæc agentur à Pompeianis, id est à Consulibus, & omni ferè senatu. Non est locus] *Id agam, ne contra Cæsarem sententiam dicam: tergiuersabor, quantum in me erit: sed Pompeiani non permittent, urgebunt.* Densæ dexteræ?] *Quas Cæsar mihi cum suis obijciet, quasi eas uel oblitus sim, uel contempserim.* Vt illi hoc liceret: *ut posset absens Consulatum petere.* Ab ipso: *Cæsare.* Rauennæ: *quò Cæsar quotannis ad conuentus agendos uenire solitus erat.* De Celio: *ut M. Celium, amicissimum meum, Tribunum pl. inducerem ad legem ferendam de habenda Cæsaris absentis ratione. quod factum est: latum enim à decem Tribunis plebis, idest ab uniuerso collegio, Consule tertium Pompeio; quo anno Tribunus plebis fuit M. Celius, ut ex Pediano cognoscitur in argumento Milonianæ.* A' Cneo nostro] *Vide infra, 120. & epist. fam. 83: & in Cæsaris de ciuili bello libro I. 129.*

99.

Illo diuino] *Hoc uidetur dictum esse ad gloriam Pompeij, quia Consul sine collega ex S. C. creatus fuerat, quo liberius posset perturbatam ciuilibus discordijs rempublicam constituere: sed cum ironia dictum: quippe, cum ipse Consul pugnauerit, ut de habenda absentis ratione lex ferretur: quod contra morem maiorum, contraq; rempublicam fuit. 120.*

Aliter] *Contra Pompeium.* αἰδέομαι: *uide supra, 25:* Hanc ego plagam] *Quam mihi nunc uideo esse accipiendam, quia necesse est in*

dicenda sententia aut Pompeium offendam, aut Cæsarem. Effugi: quoniam absui. Marcellorum: quia profectus est ante in prouinciam, quàm M. Marcellus referret de successione Galliarum. & anno proximo, Consule C. Marcello, de prouincia decedens, tamen ad Vrbem non peruenit, tribus mensibus in itinere consumptis. & dicit, Effugi, quia licet C. Marcellus Consulatum nondum peregisset; tamen, quod erat eius anni reliquum, uidebat sibi esse in itinere ponendum. Vt stultus] Primum in senatu sententiam rogari, honorificum uidebatur. nunc, inquit, ea me non tenet ambitio. quin ideo triumphum petam, ut extra Vrbem maneam cum iustissima causa, dum de prouinciarum successione conficiatur. dicat igitur uel stultus suam sententiam in senatu primus, non laboro. Nil miserius: prouincia. Omnia illa prima,] Quæ primis literis ad te scripsi de comitum meorum continentia. Vt ego amicior inuenirer] Quasi deberem ærarij nostri emolumentum negligere, qui Cilicum & Phrygum ærarijs consulueram, nullum ab ijs sumptum neque in me, neque in meos fieri passus. 90: Ex supplicatione,] Mihi decreta: quæ solet esse triumphi prærogatiua: nam ferè triumphus eam consequitur. Plus decreuit: quia cum mihi supplicationem non decerneret, tamen in sententia sua summis me laudibus ornauit, cum diceret, innocentia potius, & mansuetudine mea, quàm ui militum, aut benignitate deorum, prouinciam esse seruatam. is autem fuit M. Cato, ut fam.

247: Iratus Hirrus: *ut à me in Auguratus petitione superatus. uide fam.* 113.121.

99:

Scribendo] *Senatusconsulto: quod ab amicissimis eius, cuius de honore agitur, fieri solet. fam.* 248.

99:

De sententia Catonis,] *Supplicationem non decernente.* 101. Quid ille sententiæ dixerit,] *Iniuriam Catonis in supplicatione non decernenda Cæsar commemorat: laudes, quas mihi idem Cato sua sententia tribuit, dissimulat.*

Potuisse impedire,] *Si, cum de hostibus ageretur, numerum postularet fam.* 121. Mirus est &c.] *Placeret, merus: &, germanus Lartidius, expono: quòd Lartidij famosi furis persimilis esset. intelligit enim Philotimum: quem & supra non optima fide bona Milonis administrasse ostendit.* 94. 97: Hoc primum: *quod proxime sequitur de Prætiana hæreditate.* Accessit cura dolori: *ad dolorem ex amici morte susceptũ accessit cura expediendæ hæreditatis.* 97: Quidquid est: *etiam si non ita magna sit hæreditas, ut de ea ualde laborandum uideatur.* 97. Ille: *Philotimus: ut opinor.* ἄμεμπτα] *Si ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, non erit quòd factum meum Philotimus accuset, tanquam sibi diffidentis, cum te, non quemuis, illi præferam, in pecunia triumphali, non domestica.* ἄμεμπτα: *causam accusandi nullam.* Vt lubebit: *tibi. faciam de Phitotimo,*

quod suadebis: tuum consilium sequar. refertur e=nim ad illum, Disiungere me ab illo uolo. in Bessario nis libro, uidebit *pro* lubebit: *quod fortasse, ui=* debitur *esse debuit.* Experiamur.] *De triumpho: nisi enim caute, consideratéq; experimur, fortasse Tribunorum pl. intercessionem eliciemus. hoc tu cogites uelim: tecum simul ego cogitabo: ut ad e=uitandam intercessionem aliquid excogitemus.*

Ex *epist.* 11. *pag.* 100.

Auster mitis] *Duabus causis adducor, ut su=spicer de mendo, primum, quia* mitis *non necessaria dictio, cum idem significet, quod lenissimus, atque etiam multo minus: deinde, quia ueteribus in libris scriptum uideo* anches mitis. Manum non amabam] *Abundare puto* Manum, *& esse non necessarium glossema: ut legatur, Ad similitudi=nem tuæ literæ. quod enim solet esse in repetendo uer bo uenustatis, id sentitur in uerbo* amabam: *si* Manum *iteres, non item. alijs aliter fortasse uidebi=tur: ego de meo sensu iudico.* Tironem] *Qui mihi in memoriam redigitur mentione Alexi=dis, quoniam uterque similem nobis operam præbet.*
» *Alibi: Quod meus ad te Alexis facit. erat enim uterque à studijs, & epistolis.* diligi: *ipsum.* EO: *eius consuetudine.* De Tortorio] *Con=sentiunt cum impressis manuscripti libri: ex ingenio autem possum equidem afferre, quæ uerisimilia ui=deantur: sed in obscurissima re diuinantes cur inania captemus? ueri autem simile hoc sit,* deporto Ro. *id est, deporto Romam.*

Ciceronum] *Puerorum. sic 78. Cicerones nostri sunt apud Deiotarum.* Cohortis Prætoriæ. *cohors prætoria est, quæ cum in castris, tum in agmine, atque acie semper adest Prætori. erant autẽ duæ, una euocato rum militum, altera nobilium adolescentum, qui sua sponte cum Proconsulibus exibant, duntaxat ob hanc causam, ut usu rerum peritiores domum redirent.*

Fecit palàm] *Fecit hæredem præsente cohorte prætoria uniuersa: cum alij non palàm, sed paucis adhibitis testamentum facere solerent.* Te ex libellia: *omnium bonorum hæredem. nam libræ nomine significatur omnis hæreditas.* Me ex teruncia: *teruncia quarta pars est libræ: ergo & quarta pars bonorum. scriptum erat in testamento, ut Atticus, hæres ex libra, quartam deinde partem Ciceroni attribueret. &* libella *dixit, familiariter iocatus de Attici emolumento.* Thyamim] *Fluuium, qui, ut inquit Thucydides libro I. Thesprotidem, Cestrinamq; discriminat. & Atticum in Thesprotia habuisse possessiones, dixit 92: Puer autem Q. Cicero significatur.* Probari tibi] *Contra sententiam Epicuri tui: qui cum diceret, alterius causa fieri nihil oportere, ad se ipsum omnia esse referenda; tollebat* στοργὴν φυσικὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα. Bene conueniant,] *Omnes libri ueteres, Bene eueniat: omnes etiam, quos uiderim, Prudentius, paulo post, non, Pudentius. Legamus igitur cum antiquis libris hoc modo: Bene eueniat, inquit Carneades, spurce, sed tamen pruden=*

tius, quàm Lucius noster, & Patron: qui cum omnia ad se referant, nec quidquam alterius causa fieri putent; & cum ea re &c. Exponamus autem *sic: Carneades in finibus bonorum & malorum multa tenet cum Epicuro, & spurce tenet: idem cum alijs, ut puta Stoicis, Academicis, Peripateticis, amorem naturalem erga liberos, cæterosq; homines tenet, & prudenter tenet, prudentiusq; quàm Epicurus, qui omnia ad se refert: cum Carneades multa faciat eorum causa, quos naturaliter amat: alioqui inanis esset omnis amor, cum ij, qui omnia ad se referunt, eo ipso quòd se solos ament, omnia sua causa faciant. optat igitur Carneades, ut recte eueniat in illis primis ac summis naturæ bonis, in quibus liberi sunt, quos ipsi nobis fingere ad uoluntatem non possumus. Tecum, inquit, Attice faciunt natura & Carneades: qui quidem etsi uoluptatem in primis bonis habet, in quo spurce cum Epicuro sentit; non tamen habet solam; in quo prudentius, quàm ille, sentit. cum uoluptate enim in primis bonis numerat ingenium, memoriam, ualetudinem, uires, formam, liberos, amicos; quos optat sibi contingere. quales uult; quorum causa, non solum sua, multa faceret, contra quàm Epicurus.*

In iis libris: *de rep.*

101.

De raudusculo Numeriano] *Quòd paruam pecuniam mihi à Numerio debitam exegisti.* Integritatis, Iustitiæ: *cum hæc in me esse dixit in sententia sua.* Negauit: *supplicationem.* A puero: *M. Cicerone filio.* Qui eadem li-

ber non iuraret:] Drusus Prætor, cum is, quem manumiserat, eadem liber non iuraret, quæ seruus iurauerat, negauit se manumisisse. negabo ego quoque: quoniam istos, memores beneficii quos putaui futuros, improbos ingratosq; experior. Addixisse: iussisse, pronunciasse. Vindicarentur: in libertatem: quod præter ipsum alios quoque adesse oporteret, qui uindicarent. aderant enim coràm Prætore dominus, seruus, uindex, testes, scriba: neque sine his iusta erat addictio liberorum in hoc genere manumissionis. Parthi faciunt,] Sic expono: Parthi, à quibus maxime timebamus, cum repente discesserint, faciunt, ut nihil mihi iam magnopere timendum putem; cum uideam solere ea, quæ magnopere timeantur, quandoque ad nihilum recidere. Repente: summa nostra felicitate. 98: Semiuiuum: metu exanimatum, qui porta pedem efferre non auderet. Reliquerunt: ex ipsius prouincia discedentes. 95.

Ex epist. III. pag. 101:

A' te ipso scriptæ:] Ex quo de tua ualetudine coniecturam feci: nam Alexidis manus indicabat te non ualere. Dicæarcho assentiri] Non quòd Dicæarchus nominatim prouinciarum administrationem, sed quod γενικῶς πρακτικὸν βίον laudaret, ergo & prouinciarum administrationem. Atticus contra: ut qui Ciceroni auctor esset decessionis, cum primum ei per S. C. liceret. alioqui Dicæarchus ualde Attico probatus. 32. Nostra contentione] Quod cupidissime expetiui, ne diutius

tius

tius anno in prouincia manerem, id perfectum quidem est, sed non nostra contentione, aut studio, uerũ quia non est uerbum unquam in senatu factum, quo diutius anno maneremus. parui senatuscõsulto, quod erat, ne quis prouinciam diutius anno administraret. itaque culpam istius rei non sustineo, quòd minus diu fuerim in prouincia, quàm fortasse mihi fuerit utile. utile autem fortasse fuit, quia, cum in ipsam flammã ciuilis belli nunc intelligam me uenire, in dimicatione duorum mihi amicissimorum utram partem eligã, maximo est cum animi dolore cogitandum. 99.

Hoc melius?] *Quòd decesserim.* Opportune dici: *uulgo: ut in hac re.* Haud multum requireres] *Diceres me illum ipsum, quem in sexto libro de republica informaui. agerem enim, & libere dicerem, quæ de republica sentirẽ. quod ne faciam, impedimento est triumphi cogitatio. fore enim intelligo, ut libere agens de republica, multos offendam, quos in triumphi petitione aduersarios habere nollem.* 104. Nunc ipsum: *nunc, cum iam de triumpho statuerim. & est genus loquendi cũ emphasi usurpatum, ut libro* XII. *Nunc ipsum ea lego, ea scribo, ut ij, qui mecum sunt, difficilius otiũ ferant, quàm ego laborem.* Rem tantam: *triumphi cogitationem.*

102.

Esse cum imperio:] *Extra Vrbem manere. nam Vrbem ingredientes imperium deponebant.* 99. Illum: *Cæsarem.* Fabio, Caninioq;: *Gallo, & Rebilo, utroque Cæsaris Legato. Comm. lib.* VIII.

111. Custos urbis] *Mineruæ statua, quam in exilium proficiscens, in templo Iouis in Capitolio posuit, cum hac inscriptione,* Custos urbis.

198. Quibus tu es contentus;] *Scribis enim, in hac ciuili controuersia te satis putare, si ego tantum id agam, quod Volcatius Tullus, et Seruius Sulpitius, homines consulares, qui se neutram in partem ualde iactabunt.* Si liceret: *non licet, quia utrinque uideo pugnari non de republica, sed de unius hominis potentia.* Consule isto ipso] *Cæsare: qui nunc se rempublicam ait defendere, oppressam potentia paucorum: cum eam Consul idem afflixerit, exitiosis legibus per uim latis.* In cuius causa reip. salus consistebat: *quòd exilio Tullij infirmarentur acta senatus: senatus enim Catilinam damnauerat.* Defensus: *à Pompeio.* Postero anno: *Consulibus Pisone & Gabinio, cum in exiliũ indignissime sum pulsus.* Illo modo: *per uim: quia C. Trebonius Tribunus pl. qui legem ferebat de prorogando in alterum quinquẽnium Cæsaris imperio, M. Catonem legi obsistentem in carcerem duxit.* Pugnatum: *à Pompeio tertium Consule.* 99. 120. Vno ciue: *Cæsare: in quem unum translatæ uires reip.* τὸ σκάφος τῶν Ατρειδῶν:] *Tutiorem partem: ut in classe Achiuorum tutissima nauis Agamemnonis & Menelai Atridarum. uel: utrã principum partem sequar.* σύντομα: *breuia. dic breuiter, quid sentias.*

102:

Damnatos,] *A' iudicibus.* Ignominia

affectos : *à Censoribus.* C. Cassio : *prænomen su-spicor abundare, & intelligendum de Q. Cassio Tribuno pl. qui ad Cæsarem cum Antonio & Curione cõfugit. fam. 260.* Illam urbanam, ac perditam plebem,] *Plebs enim rustica laudatur, urbana non item : ut rusticæ tribus ingenuorum, urbanæ libertinorum. Plinius, Pedianus.* Qui ære alieno premantur : *in quibus Dolabella.* Omnis debet,] *Duriuscule positum, pro omnes debent.* In alteram partem : *in Cæsaris partem, quia rebus omnibus abundat.* Ornauit : *supplicationes ei decernens, quas idem mihi ante negauerat.* 110.

Vnum etiam] *Vnum addam de rep.* De sua sententia : *quòd ob amicitiam Curionis, et odiũ Appij, à rep. defecerit. fam. 125 :* Cuncti Luceis sint addicti ?] *Bessarionis liber,* Enuci luceis sint additi. *locus deprauatus.* Id reliquum] *Reliquum illud pecuniæ.* Non accusabimur : *ut negligentes.* Amicorũ multitudine] *Vel creditorum : ut exhaurire nobis omne æs alienum non licuerit, cum nimium multis deberemus : uel, temporibus eorum : quod ait in proœmio libri II. de off.*

103.

serperastris] *Serperastra sunt, ut ait Varro, instrumenta, quæ geniculis puerorum, dum ambulare discunt, alligantur, ne uari fiant, aut compernes. uocat igitur eos Cicero serperastra, cum quibus ambularet, ut cum serperastris pueri ambulant. quorum hominum causa ne quid infamiæ subiret in pro-*

uincia, Atticus se timere significauerat. 99. Nemine: nullius pretij. Bessarionis liber, Nemo.

Tabulas] Testamenti: quibus hæredem fecit te ex libella, me ex teruncia. 100:

Hortensiii] Non oratoris, sed filij. & Legata, quæ hæres debebat testamento patris. Quid hominis sit: quid agat, ut se gerat. Nescio enim: Puteolanum fuisse M. Celium, apparet ex oratione pro ipso. Cum, inquit, omnia, quæ ad portam Flumentanam sunt, Celius Puteolanus emerit, nescio, cur ego contra omnia, quæ Puteolis sunt, nõ emam, si modo ab Hortensio filio in auctione uendentur. & per iocum, Homo Puteolanus portam Vrbis occupauit, cur ego Puteolos non possim? In addiderim:] In principio epistolæ ultimæ libri VI. Et tamen: contra sententiam tuam. De re uidero: sit oppidum, an locus, nunc non disputabo: ego quidem ut de loco sum locutus. A C. Lælio scribi: id ipse non inficiatur in prologo Adelphorum.

104:

Hoc mihi ζήτημα] Quod proxime sequitur de Cæsare. de quo multo est magis considerandum, quàm de Piræeo. Ille: Cæsar, ut eius causam ne oppugnem. Reliquum quantum sit: quantum illi pecuniæ debeamus. 71. 107. Si languidius;] Si languidius de republica sensero, facis hoc, dicet aliquis, quia nummos Cæsari debes: si fortiter, statim soluendum erit. Aliquis: Pompeianus. Reperat: Cæsarianus. A Celio: trapezita: de quo lib. XII. Tartesium] Corne

lium Balbum Gaditanum, Cæsaris amicum. ex Gadibus enim alteram Tartesson esse dictam, Plinius tradit lib. V. cap. XXII. Exeunti: è senatu. Nummos: Cæsari debitos. Curare: planius, Curari: nec male tamen, Curare. Etiam] Etiam superest, quod scribam. usitata locutio in familiaribus epistolis. 8. Gener: Dolabella. Reliqua: mores non omnino probandi. 95: Aperimus.] Scis enim, cum de moribus aliorum, qui me socerum cupiebant, diligenter scrutaremur, quales eos inuenerimus. Aperimus: quasi intime cognouimus, aperientes introspeximus. Bessarionis tamen liber, Aperimus: manuscripti duo apud amicissimum, Aperuerimus. placet. Per te egimus,] Vt ei Tullia collocaretur. Reum: reuertentibus enim ex prouincia sæpe erant qui diem dicerent, quòd prouinciam auare, aut crudeliter, aut denique, contra quàm è republica uideretur, administrassent. Rentur: irati, quòd eos à Tulliæ coniugio reiecerim. Nemo offeret: Bessarionis liber, Offerret. duo manuscripti apud amicissimum, Offeret. quos sequor: ut sit: ego enim pecuniam, ut ab accusatione desistant, non offeram. A' Pontio] Apud Pontium scripta, in Trebulano. 69:

Ex epist. IIII. pag. 103:

Frugi] Quod proprie de libertis usurpatur, ut epist. fam. 63. Dionysius autem libertus erat, ut patet supra 62.

104.

suscipere parteis suas:] Polliceri se pro sua

parte adiuturum. Rem: de triumpho. Tribunum: qui deinde triumphũ intercessione impediret. Prolixius: abundantius. Illum: Cæsarem. De tota re: quam cũ Hircio examinauit. Ad Scipionem: Pompeij socerum: ad ipsum tamen Pompeium non uenisse. Hic ab impressis dissentiunt manuscripti libri: venire habent, non venisse. Illum,] Cæsarem. Alterum consulatum: ut alterum cõsulatum absens petere posset. 102. Hæc: summã potentiam, summam dignitatem. Ruere: contra rempublicam.

Ex epistola V. pagina. 104.

Inualetudine] Ex quartana. 100.

104:

Nihil unquam] Quod agerem tua causa. Luscenio: malo Tuscenio, ex antiquis lapidibus. Dionysium: qui tibi, quid actum à me sit in rebus tuis, optime narrabit. 87. 89: In Arcanum] Quinti fratris fundum: cum obuiam uiro uenire debuerit. Meum consilium: qui negare uelim illum à me liberatum. 101. Pontinum] Prædium ad Pontinas paludes. & ita ratio dierum constat: pridie Cal. Tarracinam, Calendis in Pontinum, IIII. Nonas in Albanum, III. Romam. uerbum Sumam crediderim abundare, et additum ab aliquo, qui de Pontino Ciceronis legato acceperit. Iter Pompeii] Cum potius ad Vrbem manere debeat, quod respublica, hoc rerũ tumore, uideatur eius tum consilio, tum etiam præsidio indigere. erat enim Pompeius cum imperio, Hi-

spaniarum pro Consule, quas absens per legatos admi nistrabat. Si hic sinat :] Si per Cæsarẽ liceat. Nostrum negotium : triumphum signifi cari, manifestum est. 104.

Ex epistola VI. pagina 105.

οὐ γὰρ &c.] Homeri uersus ὀδ. μ. 107. etsi paululum immutat Cicero, ut interdum solet, ad sententiam magis explicandam. Sed rursus] Quia dixerat se dicturum quæ non sentiat; in quo non uidetur officio fungi boni ciuis : quasi pecca tum suum excusauit. dicere quæ non sentias, malum est : sed rursus & hoc malum, me in tantis rebus à Pompeio dissidere.

Ex epistola VII. pagina 105.

Priuatius] Bessarionis liber, Putato : Caual cantis, Puto. in hac dissensione librorum etiã atque etiam est considerandum. Philogenes] Libertus tuus. 89 : Quoad liceret : conuenerat inter nos, ut pecuniam sumerem à Philogene tuo : nõ sumpsi, quia non opus fuit : permisi, ut ipse uteretur, quoad meæ rationes ferrent. uide 75. 76.

105:

Graui de causa] Meum enim aduentum ex pectasset, ut, si de triumpho impetrarem, mecum si mul Vrbem ingrederetur. 104 : Compi talitius dies] In oratione in Pisonem suspicor esse mendum, & legendum, Cum in Calendas Ianuarias compitalitiorum dies incidisset, non, ut est in uulga tis libris, incidissent. unum enim fuisse diem compita litium, patet ex Macrobio, & Varrone. Albanũ :

Pompeij. Familiæ : *cuius hilaritatem die festo meus aduentus interpellaret.* Tua λῆψις] *Quartanæ correptio.* Te commoueri : *in Albanum uelim te ad me uenire : sed rursus nolo te commoueas incommodo ualetudinis tuæ.* 106 :

Molitus erit,] *Vt intercedat Tribunus aliquis, ne possim triumphare.* Ἀβδηριτικόν :] *Ridiculum : risu dignum Democriti Abderitæ : nam neque iure fieri, neque necessarium esse, etiam si res publica id ad Pompeium referat.* Vtar ea porta,] *Si Pompeius ideo perget in Siciliam me mittere, quia imperium habeam : ego, ne mittar statim, quæ prima porta erit, ea in Vrbem ingrediar, abiecto imperio simul & triumphandi consilio.*

Per quem sine imperio] *Cum enim factũ esset S. C. ut successores in prouincias mitterentur, C. Curio Tribunus pl. Cæsaris causam defendens intercessit : & cum de intercessione referretur, primáq; M. Marcelli sententia pronunciata esset, qui agendum cum Tribunis pl. censebat; frequens senatus dissensit. ergo senatus culpa successores non missi : itaque sine imperio prouinciæ, idest sine magistratibus.*

Si cum eo agi] *Quo modo agebatur cum Vribunis plebis? fiebant in eo senatusconsulta acerrima, nisi intercessionem remitterent : ut de domo Ciceronis, cum sententiæ grauissimæ dicerentur in Serranum, qui senatusconsulto intercesserat, pertimuit, & intercessionem omisit. epistola II. libri III.* 106.

Quid ergo?] *Cum igitur omnia uideas infra*

ma pro republica, & imparata ad bellum, censes dandum Cæsari, quod postulat? Legis dies: uide epistolam sequentem, in extremo. Cum id datum est,] Datum enim Cæsari est à decem Tribunis pl. lege lata, non solum ut absens, sed etiam ut exercitum retinens petere Consulatum posset: uel quòd ita in lege scriptum esset: uel quòd, cum daretur, ut absens peteret, sequebatur, ut et illud daretur. ideo enim absens petere uult, ne exercitum dimittat: datur autem, ut absens petat: datur ergo simul, ut exercitum retineat. Annorum decem] Per tot enim annos Cæsar Galliam obtinuit, contra legem Semproniam. Hoc si placet, placent et illa quamuis iniusta, me patria pulsum à Clodio, quem Cæsar Consul ad plebem traduxerat; agrum Campanum diuisum; Clodium adoptatum à M. Fonteio; L. Cornelium Balbum Gaditanum à Theophane Mitylenæo. hæc enim in actis Cæsaris numerantur. In oratione tamen pro Cornelio Balbo adoptionem Theophanis, quã hic improbat, exagitatam ab accusatore, tempori seruiens defendit. Ita latum, placet? hoc significat: si dicam, non rectè latum de decem annorum imperio; dicam in Pompeium, quo pugnante latum est, qui me illa reprehendere non uult. quæ si probo; probem simul & ea necesse est, me pulsum, agrum Campanum diuisum, &c. Labieni] Cæsaris Legati. diuitiæ: à Cæsare datæ. Mamurræ: quippe qui primus Romæ parietes crusta marmoris operuerit totius domus suæ in Celio monte, columnis omnibus è marmore solidis, Charystio, aut Lunen-

si, cum esset præfectus fabrum Cæsaris in Gallia. Pli=nius. Balbi horti: *quos Pompeius dono dederat.* 150. Transpadani,] *Epist. fam.* 261. *de Cæsare, Gallias, inquit, habet ambas inimi=cissimas, præter transpadanos.* Plebs urbana: *in=fima uidelicet, & perdita, ex urbanis tribubus qua=tuor; in quas transferri, ut inquit Plinius, ignominiæ fuit.* 102. E' lege] *A' decem Tribu=nis pl. lata:* Ratio: *absentis, in petitione Consula=tus.* Quid sit optimum] *Optimum cum ualentiore non pugnare.* Quid futurum: *ad utram partem uictoria inclinatura.* Id enim agere uidebatur] *Qui iam pubesceret: aut, qui se colere & ornare diligentius inciperet, ut spe=ciē adolescētis assequeretur: quod ferè illa ætas solet.*

Ex epist. VIII. *pagina* 106:

Diem tuum] *Diem quartanæ:* τὴν λῆψιν. 105:

Rectum sit] *Præsertim mulieris testamento: quasi magis licere uideatur mutare nomen, cum à ui=ris adoptemur. Dolabellæ uero eo minus licet, cui non omnia bona, sed nonam partem duntaxat Liuia le=gauerit. erat enim in triente cum duobus cohæredi=bus, ut ad eum quasi triens trientis, id est trientis ter tia pars pertineret.* Quantum: *quantum bonorum in Dolabellæ tertia parte trientis.* Mutare nomen: *ut ex Cornelio Liuius fieret.* Lauer=nium] *Hoc Lauernium non memini. alij* Liter=ninum: *ut de fundo accipiatur. Bessarionis liber,* Laruernium. Parari,] *Vt eius ratio absen=tis ne habeatur.* 107:

Occurrebat:] *Quem timens à dimicatione abhorreo.* Simulatæ: *quam Cæsar se uelle simularet, cum re uera belli cupidus esset.* Periculis: *quid enim non audebit Cæsar Consul, cum Quæstor eius Antonius tantum ausus sit? quod paulo post subijciet.* Antonii: *Tribuni pl. qui paucis post diebus cũ Cassio collega ad Cæsarem profugit. fam.* 260.

A' toga pura,] *A' prima adolescentia, post XVI. annum finitum.* 80. Damnatis: *de ambitu, lege quam Pompeius tertium Consul tulerat. qua lege damnatos Cæsar, uicto Pompeio, mox omnes restituit.* Armorum: *quæ minari uidebatur Antonius.* Ille: *Pompeius.* Ipsum: *Cæsarem.* Quæstor: *Antonius. Quæstor in Gallijs.* 96. *&* *Hircius lib.* VIII. Timere] *Vt simulatam, & periculosam.* Ira relinquendæ Vrbis] *Hunc locum ut mendosum esse suspicarer, primum ipsa me adduxit sententia, obscuris inuoluta uerbis; deinde uarietas antiquorum librorum: Caualcantis enim exemplar pro* ira *habet* ευ: *Bessarionis autem,* infra: *alij duo, ita. minime tamen displicet* ira: *hoc sensu: Ex illa sententia de pace fugienda, in qua ipse est, quia pacem simulatam putat; sequitur, ut Vrbẽ sibi uideat esse relinquendam ad bellum enim neque paratus est, neque parare potest, cum nihil adhuc senatus decreuerit, aut populus iusserit.* Ira: *necessitas ei molestissima.* Mouet: *perturbat.* Vt puto: *quia Pompeius hoc quidem occultabat; ne, si diceret Vrbem esse relinquendam, omnium animi ad pacem uel iniqua conditione incli-*

narent; cum bellum ipse mallet. Bu=
stum Basilii] *Pediani uerba hæc sunt in Miloniana:* » *Via Appia est prope Vrbem monumentum Basilij:* » *qui locus latrocinijs fuit perquam infamis.* Cum
sit necesse : *hoc, & quæ proxime sequuntur, illud spectant, Quod horum malorum minimum putes.*
Comitia : *consularia.*

107:

Tamen quiescat,] *Prohibere comitia Cæsar potest uel iure, uel armis: iure, si paret intercessorem Tribunum, qui comitia impediat, tamen ipse quie=scat, nec arma moueat: armis, si non adhibeat inter=cessorem, sed exercitum adducat.* Rem
adduci ad interregnum;] *Cum enim comitia usque eò protrahuntur, ut insequens annus sine Con sulibus sit, interregnum dicitur. Res igitur adducetur ad interregnum, si Cæsar per Tribunos pl. non patie=tur haberi comitia sine sui ratione.* Se=
natum impediens,] *Senatusconsultis interce=dens.* Circunscriptus : *facto aduersus eum sena=tusconsulto. eodem sensu de Clodio dixit in oratio=* » *ne pro Milone : Senatus, credo, eum Prætorem cir=* » *cunscripsisset. & de Octauiano Philippica XII. pa=* » *rata de circunscribendo adolescente sententia consu=* » *laris. est enim in circunscriptione ignominia, & pri=uatio iuris.* Intercludendus : *hoc enim, nisi Vr=be relicta, fieri uix potest.* Contra dici
nihil posit.] *Non enim petet absens; quod con=tra leges est: sed præsens, tradito exercitu; quod usi=tatum.* Sic malo : *ut Consulatum petat tradito*

exercitu. Iſtuc ipſum ſic : *Cæſarem , tradito exercitu, ad Conſulatus petitionem uenire.* Si id uolet : *ſi tradito exercitu uenire uolet ad petitionem Conſulatus.* Vide conſulem] *Ecce iterum habebimus Conſulem, qualem habuimus Conſulatu priore, perditum ſcilicet, & reipublicæ exitioſum.* Et eo conſule,] *Eo magis eſt timendus Conſul, quia, eo Conſule, Pompeio deliberatum eſt ab Vrbe diſcedere, & ad Hiſpaniæ adminiſtrationem ſe conferre. in quo præſente magnum eſſet reipublicæ præſidium contra factioſi Conſulis conatus.* Recuſari non poteſt,] *Si enim, tradito exercitu, uolet ad comitia uenire, recuſare non poſſumus.* Ineat gratiam : *quia, cum ex lege à decem Tribunis pl. lata poſſit abſens, & exercitum retinens, Conſulatum petere; tamen de ſuo iure decedens, ne mali exempli rem inſtituat, tradito exercitu ad comitia ueniat.* Tollamus : *omittamus.* Vt idem dicit : *paulo ante dixit, Putat aliquis. nunc de eodem accipe, & proxime, cum inferet, Vt ait idem. inducit enim optimatem reip. cauſam contra Cæſarem agentem, & de tota re deliberantem.* Præteriit tempus : *quo modo præterijt, cum ad Cal. Martias Cruſcelli Conſulis finiatur annus, qui eſt nonus ex quo Cæſar in prouinciam iuit? non loquitur de tempore præterito, ſed quaſi prætererit.*

108.

Impedis :] *Per Tribunos pl.* mei rationem: *abſentis, & exercitum retinentis, quod à populo da=*

tum est. 106. Nostrum : *nostræ uoluntatis, qui, ut succedatur, decernimus.* Depugnes : *ex persona Cæsaris.* Concedis : *quod postulo, ut absentis ratio habeatur.* In ea quæstione : *quo tempore, aut quo consilio pugnandum. pugnandi enim tempus ostendit casus, consilium autem non à nostra prudentia, sed à temporibus petitur. hoc igitur omisso, affer, si quid habes, ad superiora.*

Ex *epist.* IX. *pag.* 108.

Laureatis.] *Imperatores & in literis, & in fascibus lictorum utebantur laurea, deuictos hostes indicante.* Cæ*sar de bello ciuili lib.* III. 180 : *& in oratione in* Pis. Amentissimi consilii.] *Temere & stulte* Vrbe *relicta.* Stupent : *ex temeritate & stultitia* Pompeij. *sed quoniam proprie stupere dicitur is, qui torpore quodam captus languet immobilis, aut inopia consilij, aut aliqua re tarditatem inijciente; uidetur non absurde posse corrigi,* coarctatus, & stupens. Omnes, si in Italia consisiat, erimus una. *ut,* omnes, *accipiatur de ijs, qui causam* Cæ*saris improbant. ueni autem in hanc sententiam eo libentius, quod & in* Bes*sarionis libro scriptum animaduertis,* stupens, *non* stupent : *& particula* et *pro* sed *reposita, minima mutatio est: siquidem in antiquioribus libris per t scribitur* set. Consilii res est.] *Deliberabitur.* Omnia : Pompeij *consilia de ratione beli gerendi.*

Ex *epistola* X. *pag.* 108:

Quæso, quid hoc est ?] Qu*æso mihi explica, quo consilio hæc administrentur à* Pompeio: e=

go enim non uideo. Labienus : Cæsaris legatus, summæ auctoritatis in exercitu . fam. 271. Loquuntur : cum loquuntur de Cæsare.

Lucretino] Lucratiuo, & Caualcantis liber, & Bessarionis . obscurum, quid significet : nec abest mendi suspicio . Lucretilis Horatio mons est in Sabinis . Quid si tu uelis,] Quasi dicat: si tyrannidem uelis, quod uolueris tamen non assequere. ideoq; fortasse ò Cicero non uis, quia, si uelles, tamen adipisci non posses: Respondet : Noli putare me tyrannidem ideo nolle, quia, etiam si uelim, adipisci tamen non possim : sed puta ideo nolle, quia, uelle, per se ipsum duco miserrimum. Quis est: possum quidem uelle (quis enim non potest? libera cuiusque uoluntas est) sed nolo, quia summam miseriam in ipsa uoluntate constituo, maiorem tamen in re .

Ad nostrum.] Pompeium. Per fortunas: in re misera modus obtestandi. ἄπορος : mihi explicatum non est, utrum laudem, an secus : dubius animi neutram in partem pendeo . Tum nihil absurdius : ego modo ἄπορος, modo nihil statuo fieri posse absurdius..tu, quid sentias, ostende. Idem : faceres : quod maiores nostri non fecerunt, qui, Vrbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.

In aris, et focis] In libertate : cuius ego conseruandæ causa, Vrbem, hoc est parietes reliqui.hinc pugnare pro aris, & focis, id est pro libertate.

Themistocles :] Qui, copijs Persarum in Græciam influentibus, consilium cepit de urbe relinquenda. Pericles : Lacedæmoniorum bello.

109.

ἐπενθόμεθα] Lugebamus gloriam: quasi amissam, & in Pompeio desideratam. Hom. ιλ. ι. Hoc consilium: quod Vrbem reliquerit. Exitum habiturum: non inutile futurum: siquidem fugiens Pompeius mirabiliter homines mouet, ut Cæsari, cui aliquid antea concedebant, nunc nihil concedendum putent, ne hoc quidem, ut præsens Consulatum possit petere. consilium autem dicitur exitum habere, cum succedit quod uoluimus. Delectus,] Militum. Vagus esse: ut specularer omnia. Videre: quia Romæ es.

Ex epistola X I. pag. 109.

XII. Cal. Ian.] Ex epistolis post proximã sequentibus perspicuum fit, non esse scriptã hanc mense Maio, sed mense Ianuario, itaque mendum esse in uerbo Iun. Libonem.] Sexto Pompeij filio socerum hunc fuisse, tradit Appianus. nec bonum ciuem indicat infra, 147.

109:

Istum] Cæsarem. φαλαρισμὸν: similes actiones actionibus Phalaridis tyranni. Rerum prolatio,] Rerum prolatio, & res prolatæ, uideo scriptum à nemine, quid significet. significat autem, ut ex accurata multorum locorum examinatione collegimus, tempus illud, cum homines feriarentur. declarat maxime Plautus in Captiuis ex persona parasiti:

» Vbi res prolatæ sunt, cum rus homines eunt,
» Simul prolatæ res sunt nostris dentibus.

Quasi

» Quasi cum caletur, cochleæ in occulto latent,
» Suo sibi succo uiuunt, ros si non cadit:
» Item parasiti rebus prolatis uiuunt.
» Et pro Muræna, ubi iurisconsultos agitat: Sapiens exi
» stimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra
» Romam usquam, neque Romæ, rebus prolatis, quid=
» quam ualet. & ad Quintum fratrem: Res prolatæ: ad
» interregnũ comitia adducta. et epist. V. libri XIIII.
» Meam stultam uerecundiam, qui legari noluerim ante
» res prolatas, ne deserere uiderer hunc rerum tumorẽ.
rerum igitur prolatio, siue res prolatæ, idẽ est, ac si dicas, uacatio à muneribus: quæ maxime erat ludorum diebus. ludorum autem nomina, Votiui, Romani, Victoriæ, Plebeij. quorũ primi Votiui XVII. Cal. Sept. cõmissi, per quindecim dies celebrabantur: & continuo Romani per decem dies: cum interea res prolatæ dicebantur. Confectis Votiuis et Romanis, rursus ad negotia: iudicia fiebant: senatus habebatur: tũ publice, tum priuatim quisque satagebat in sua re: hoc usque ad VIII. Cal. Nouembris. nam cum inter ludos Romanos & ludos Victoriæ dies intersint XLV. quod aperte ipse declarat libro IIII. in Verrem: recte subducenti perspicuum fiet, ludorum Victoriæ cõmissionem incidere in diem VIII. Cal. Nouembris. quod significatur & ad Quintum fratrem 327: iterũ igitur res prolatæ. Victoriæ autem ludi, cumq; his Plebeij coniuncti, dies auferebant octo: ut ad IIII. Nonas Nouẽbreis & magistratus, & cuiusuis ordinis homines intermissam rei siue publicæ, siue priuatæ admi
» nistrationem repeterent. itaque 65: Pontinius uult

» ad IIII. Nonas Nouembris triūphare. ex quo patet, non fuisse diem festum IIII. Nonas Nouembris. ad Quintum fratrem tamen III. Nonas legitur. 327: Tardabit: quocunque tempore ad Vrbem Cæsar uenerit, statim aget quæ putabit è re sua: non eũ tardabit rerum prolatio, quo tempore nihil neque publice sit, neque priuatim: contemnet antiquum morẽ: sine senatu, sine magistratibus decernet ipse ex libidine: refringet ærarium; publicasq; pecunias, ad usum reipublicæ seruatas, reipublicæ ad oppugnationẽ conuertet. Iis me dem,] Cæsari. αἰδέομαι Τρῶας: uide 25: Puerorum: Marci filij, et Quinti Ciceronum. quibus intelligo me pessime consulere, nisi sequor eos, qui tenent, qui potiuntur.

Eum finem statuit,] Ait, dum Pompeius in Italia sit, nos eum sequi debere: si cedit Italia, finẽ nobis esse faciendum. Lictores] In epi
» stola ad Celium, fam. 26: Accedit, inquit, molesta
» hæc pompa lictorum meorum, nomenq; imperij, quo
» appellor. eo si onere carerem, quamuis paruis Italiæ
» latebris contentus essem. sed incurrit hæc nostra lau
» rus non solum in oculis, sed iam etiam in uoculas ma
» leuolorum. Minus explicari: quod in utraque partem multa occurrunt. ἀπορίαν Tuam: solebat enim Atticus non plane suam sententiã explicare, sed uti uerbo dubitationem significante, ut ἐπέχειν 97: & ἀπορεῖν 146. Ille] Labienus. Romæ offenderet: quod non euenit, quia nos Vrbem reliquimus: itaque non habet, cui prosit, cũ ipsi nostram causam perdiderimus. Domesti

cis finibus] *Qui tantum domestica tractes, rebus publicis te nō immisceas.* Vrbis : *rerum urbanarū.*

Ex epist. XII. *pag.* 110:

Illi] *Cæsari : à quo cum discessit, uisus est eū sceleris damnare.* Pisonem :] *Qui cū ab Vrbe discesserit, generum suum Cæsarem non expectans, quid de eo iudicet, manifestum est. hic est L. Calpurnius Piso, in quem extat Ciceronis oratio, Gabinij in Consulatu collega, nunc Censor. fam.* 238. *Cæsar lib.* I. *de bello ci.* Ne Picena quidem] *Cū eius culpa Cæsar in Piceno oppida occupauerit : unde aditus ad Vrbem apertus.* 120. *quòd si Pompeius, in Piceno quantum esset nobis præsidij, cognouisset; oppidis militum robore ante Cæsaris aduentum firmatis, nunquam in hanc deserendæ Vrbis necessitatem deuenisset. quasi enim agger fuit Picenum Vrbi tuendæ. placet tamen, quod in Bessarionis libro scriptum est, describere. in eo igitur libro sic :* Ne Epycenea quidem. Quàm autem sine consilio res stet :] *Placet, ut est in antiquo libro apud amicissimum meum, Quæ autem sine consilio res stet?* Decem annorum] *Tot enim anni à Consulatu Cæsaris ad hoc tempus numerantur. & Cæsare Consule Pompeius se cum eo affinitate coniunxit, Iulia uxore ducta. inde eum per decem annos aluit, auxit, armauit.*

110:

Duabus inuidiose retentis,] Cur inuidiose? *quia Pompeius simulatione Parthici belli à Cæsare abductas retinuerat. quod factum magna in infamia*

fuit. itaque Cæsar libro I. de bello ci. Pompeius, inquit, infamia duarum legionum permotus, quas ab itinere Asiæ, Syriæq; ad suam potentiam, dominatumq; conuerterat, rem ad arma deduci studebat. Inuidiose igitur, cum odio & infamia. Alienis: quod aduersus Imperatorem suum inuitæ ducerentur. Hircius libro VIII. Inuitorum. ut beneficij memoriam conseruantium, quod agrum Campanum colerent lege Iulia datum. III: Dolabellæ,] Generi mei, qui apud Cæsarem est: per quem uidentur mulieres tuto in Vrbe esse posse. fam. 238. 229.

Ac de me] Cui non tam salutis, quam dignitatis est habenda ratio. De ipso: de te ipso. cur enim ego tibi hac in re consilium dem, quem & de te ipso, & de me etiam considerare uolo?

μάντις δ᾽ ἄριστος.] Vates optimus is est, bene qui coniicit. senarius est apud Euripidem.

Aenigma Oppiorum] Videtur epistolæ principium. Numero Platonis: Plato enim Pythagoricis numeris philosophiam obscurauit. Sanctones dicis in eo estu, aut diu.] Caualcantis liber, Saccones dices: Bessarionis, Saccone. mihi & hoc uidetur numero Platonis obscurius.

L. Cæsarem] Filium. Suetonius, qui Cæsaris clementiam comendat, Nulli, inquit, periisse, nisi in prælio reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio, & Fausto, & L. Cæsare iuuene. ac ne hos quidem uoluntate ipsius interemptos putant. Hic opinor initiũ esse oportere alterius epistolæ; ne eadem iterentur, & ut breuis epistola sit: nam certe breuitatem significant

uerba illa in extremo : *Si scriberem ipse, longior epistola fuisset.* Mandatis : *Cæsaris: quæ explicantur lib. I. de bello ci. & fam. 261.* Ferat : *Cæsar.*

Ex epist. XIII. *pag.* 111 :

Parum prolixe] *Inuiti. nec mirum est, lege Iulia in agrum Campanum deductos, propensiores in Cæsarem esse. sic alibi, prolixe facere, prolixe polliceri.* Secutorum] *Genus gladiatorum fuit: de quo Suetonius in Caligula, & Iuuenalis satyra* VIII. *Quoniam igitur gladiatores generaliter nominauerat; quibus de gladiatoribus loqueretur, expressit. erant autem Secutores & Mirmillones ijdem: quibus opponebantur Retiarij. Festus, & Quintilianus.* D D D Fuerunt : *Bessarionis liber,* Bis fuerunt, *corrupte: natus enim error ex ignoratione antiquæ notæ: quam significare quinque millia, supra ex analogiæ ratione ostendimus.* Vlla dignitate] *Quæ modo ulla dignitate sint. epistolarum libro ad uxorem,* Videte, *inquit,* quid aliæ faciant isto loco fœminæ. *quod eodem libro dixit,* Vestri similes fœminæ. Præsidia] *Assentior legentibus* prædia, *non solum quia sic legendum perspicue significant epistolæ duæ ad uxorē libro* XIIII. *fam. sed etiam quia uicissitudinem quandam harum dictionum in libris obseruaui, ut alterius altera locum occupet, quemadmodum in libro de Senectute,* De præsidio, & statione uitæ decedere : *quod erat in quibusdam libris,* De prædio, & statione. *præterea illud infra,* Non incommode, *aptius ad prædia, quàm ad præsidia, refertur: nam de præsidijs potius* Tuto

dixiſſet. Pro re nata: *ſi quid acciderit, in omnem euentum.* Genero noſtro] *Dolabella: qui pro Cæſare contra reipublicæ partes arma fert.*

Sexto. Peduceo. 110:

Ex epiſt. XIIII. *pag.* 112.

Abductis præſidiis] *Ex oppidis, quæ occupauerat.* Quas tuliſſet: *his uidelicet, ut Pompeius eat in Hiſpaniam: delectus qui ſunt habiti, & præſidia noſtra dimittantur: ſe ulteriorem Galliá Domitio, citeriorem Conſidio Noniano traditurum: ad Conſulatus petitionem uenturum: abſentis rationem haberi nolle: præſentem petiturum. fam.* 261. Auditus *in conſilio: hic negantem particulam deſiderari, declarat inſequens membrum.* In Siciliam: *illi aſſignatam, cum Italiæ regiones deſcriptæ ſunt, quam quiſque tueretur. fam.* 260: Vicerit] *Aſſecutus erit, quod uult: contentus erit Conſulatu.* Quo eſt ingreſſus: *arma enim nũc quidem infert reipublicæ: quo ſcelere ſcelus eſſe maius nullũ poteſt.* Accipienda plaga: *nobis: qui de noſtro iure decedimus, cum à Cæſare latas conditiones accipimus.* Reliquimus: *Lentulus enim Conſul cum ad aperiendũ ærarium ueniſſet, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, audito Cæſaris aduentu, protinus aperto ſanctiore ærario ex Vrbe profugit. Cæſar libro* I. *de bello ci.*

Ex epiſtola XV. *pagina* 112:

Reſponſis conſulum ad Pompeium,] *Confirmor in mea ueteri ſententia, legendum eſſe, Reſponſis Conſulum, ac Pompeij. quod epiſtola plane de*

monstrat, quæ ante proximam est superiorem, et quæ post hanc proxima sequitur. Non dubitantem &c.] *Labieni uerba sunt lib.* III. *de bello ciu.* Noli existimare Pompeij hunc esse exercitum, qui Galliam, Germaniamq́; deuicerit. *omnibus interfui prælijs: neque temere incognitam rem pronuncio. perexigua pars illius exercitus superest &c.*

venire] *Iterum.* 112: 113: Tibi assentior.] *Non esse, quod ab Vrbe discedat, quo ad perspiciamus, quo loco sit res.*

113.

Peteremus:] *Nos enim tum Hispaniam cogitabamus, ubi Pompeij maximæ copiæ ducibus Afranio & Petreio legatis.* HOC: *Hispaniam petere:*

Sexto] *Peduceo. qui Pompeij causa discedere ex Vrbe non debetis, ac ne illum quidem amare, qui uobis locupletibus ac bene nummatis tam male cõsuluerit, Vrbe sine præsidio relicta.* Etiam nunc: *dum agitur de conditionibus. tum autem discedendũ uobis erit, cum, spe pacis exclusa, de hostili Cæsaris aduentu timebitis.* Si in Hispaniam &c.] *Eat Pompeius in Hispaniam, delectus, qui sunt habiti, & præsidia dimittantur: tum ego, tradita prouincia, ad Consulatus petitionem ipse ueniam. hæ fuerũt conditiones à Cæsare latæ. fam.* 261. Ad Pisonem,] *Socerum suum.* Seruium: *à ciuilibus contentionibus abhorrentem. fam.* 47:

113:

Improbis,] *Cæsarianis.* Inuidis: *Pompeianis, qui extraordinarijs Cæsaris honoribus inui-*

derent. 147:

Ex epist. XVI. pag. 113:

Turpe pace] Et, turpi pace, &, misero bello, placet, ut placere item alijs uideo. aut est turpe pro turpi, sexto casu.

114.

Responsa Pompeii] Ad Cæsarem, Romã missa, ut in publico proponerentur. 113. Iacebit: suo malo repudiabit: populum enim alienabit, qui probat responsa Pompeij. Si acceperit: pax non honesta consequetur. ἀνανταπόδοτον. Parati: à militibus, & pecunia. Casium: Quintum. nam Caius Pompeianus. fam. 260. Negotium utile: propter urbis portum. In Hispaniam: si erit, ut consistere in Italia non possimus. Quoniam illius] Quando huc deducta res est nostra culpa; qui Cæsaris alterum Consulatum, quem, ne si occasio quidem esset, repellere à republica debuimus, (cur enim, quod populus concesserat, ut absens Consulatum peteret, eriperetur?) repulimus etiam sine occasione, cum & illi exercitus essent maximi, & nobis copiæ nullæ. 110: Rogatus esset.] Imperfectus sermo: deest enim, intelligo, scio, aut simile quid. uitium esset in oratione, sed corrigi ferè semper animaduertimus insequenti particula Sed, quæ narrationem quodam modo excipit cadentem. 115: & fam. 234: À Græcis: officium non colentibus. Ab Egnatio soluat.] Sumptam ab Egnatio debitore suo pecuniam tibi numeret. Vt eodem fœnore uterentur: concessit eis, ut idem,

quod antea, fœnus soluerent, cum uideret exactionem uniuersæ pecuniæ hoc tempore difficillimam esse.

Ex *epist.* XVII. *pag.* 114:

Concionis] *Probantis responsa Pompeij ad Cæsarem.* Suis: *ab ipso latis.* 112. IIII. Non.] II. *Nonas, cum alijs lego, ex epistola proxima superiore.* Furnii, Curionis ad Furnium: *Curio, qui erat apud Cæsarem, Romam scripsit ad Furnium, irridens L. Cæsaris legationem. eas literas Furnius cum suis literis ad Ciceronem misit, ut ex Curionis literis uideret spem pacis esse nullam.* Irrident: *& ex sententia & ex Bessarionis libro,* Irridet, *legimus.* Cæsaris: *qui tempus tereret mandatis de pace hinc inde ferendis referendis. libro* I. *de bello ci.*

Ex *epist.* XVIII. *pagina* 114.

In Italia] *Si cum Pompeio mors in Italia sit oppetenda, non recuso. nec tuum consilium exquiro, si maneat Pompeius in Italia, quid mihi agendum sit: deliberatum est enim, & fixum.*

115.

Lictores,] *Impedimentum, & molestia fugienti.* Duces: *Pompeium maxime designat: quo duce uictoriam non sperat.* 110. Phalarim: *tyrãnum cæde gaudentem.* Pisistratum: *mitiorem, & studiosum maxime literarum.* Iam calere] *Iam habere, quod de te ipso cogites, solicitum de statu rerum tuarum, quia uideas Vrbem à Cneo nostro sine præsidio relictam Cæsari patere. calere di*

cuntur, quos molestissimis rebus perturbatos inexplicabilis agitat cogitatio. animus enim æque curis exercetur, ut labore corpus. et quoniam animi sedes est in cerebro, quò pertinent ferè omnes uenæ: animo affecto quasi repercussus commouetur sanguis, & sanguinis motum consequitur calor. suas Nonas: *ante constitutas. 112.*

Ex *epist.* XIX. *pag.* 115:

conquisitores] *Delectui habendo præfecti.* Ille: *Cæsar: metu Cæsaris iam præsentis non audent.* Nomina: *nomina dabant ad bellum ituri.* Spes: *uictoriæ.*

115:

Mandata] *Pompeij.* Consul: *Lentulus: nam Marcellus non dum uenerat.* Ille: *Cæsar.* In naui: *Cæsarem fugiens.* Neque mehercule etc.] *Satis, inquit, scirem, quid mihi esset agendum, si Pompeio duce uictoriæ spes esset. sequerer inquam eum, quascunque terras peteret. nũc ancipiti cura distrahor. nam neque uideor eum sequi debere, à quo omnia sint acta turpissime: &, nisi sequor, & ciuis & amici officium desero.* Neque ego: *quia dixerat, Turpissime, culpam à se mouet: Ego, inquit, particeps ullius consilij non fui. agam tamen, quod me deceat. amicum sequar bene de me meritum.* Satisfacere: *quòd nullum maius negotium susceperim. fam. 261.*

Ex *epist.* XX. *pag.* 115:

Huius autem nostri.] *Tarditatem, aut, Ignauiam, dicturus fuit; sed omisit: & causam, cur omi=*

ſerit, adſcribit. ἀχροσιώπησις. 114.

116:

Qui poſſum?] *Cum Cæſar omnia occuparit. Quo: cum, ubi ſit, neſciam.* Iſti: *Cæſari.*

Ex epiſt. XXI. pag. 116:

Lentulo, et Thermo] *P. Lentulo, Q. Thermo.* Etſi uiuere.] *Subaudi, non uiuere eſt, cum turpem uitam uiuas, qualis erat manentis in Italia.*

116:

Quod patior facile,] *Quod ita mihi non diſplicet, dum nihil committam mea perſona minus dignum.*

Ex epiſtola XXII. pag. 116:

Me quidem non nimis,] *Qui Philotimi literis fidem non haberem.* 116. Caſsii literæ: *ad Caſſium Capua miſſæ à Lucretio. Caſſius enim cum Cicerone erat in Formiano.* 116.

Ex epiſt. XXIII. pag. 117:

Illud eum ſciſſe;] *Sciſſe eum malas cauſas obtinere: neque enim, male agere, difficultatis eſt. ſunt qui legant,* eum neſciſſe. *ego ſequor & Beſſarionis librum, & cum eo congruentem ſententiam.*

Ex epiſtola ultima, pagina 117.

Non uenit etc.] *Non mihi accidit, quod tibi: ſcribis enim te ſæpe exoriri, id eſt à metu aduerſæ fortunæ reſpirare: ego autem nunc paulum exorior: quod ante uſu mihi non uenit.* Quoties exorior: *uerba ſunt ex Attici epiſtola.* Picentium cohortibus: *cum Domitio coniunctis.* 116.

Interdicta,] *Et inuidiose & salse dictum: quasi Cæsar iam putaret sibi, tanquam Prætori, arrogandum esse ius in ciues, ac iam proponeret interdicta, animaduersurum se in eos, quos secundo lumine, paulo post, Romæ offendisset: cum nunc de fuga nemo cogitet.* Secundo lumine: *cras. subauditur autem, Moriere. In oratione pro Rabirio Posthumo,*
» *Regum, inquit, sunt hæc imperia: Animaduerte, &*
» *dicto pare. &, Præter rogitatum si querare. & il-*
» *læ minæ, Si te secundo lumine hic offendero, morie-*
» *ris.* Respuuntur: *timore sublato.* Afranio: *firmos exercitus habere in Hispania.* Integrum seruem: *ut neque Cæsari, neque Pompeio me dem.*

Certe uideri possum.] *Cum negauerim, quoad de pace actum est, me ducem ciuili bello futurum. quod ideo negaui, non quia, suscipere id muneris reipublicæ causa, rectum non iudicarem: sed memineram, quod olim eiusdem reipublicæ causa feci, cum Catilinæ coniurationem oppressi, id mihi summam perniciem attulisse pro recte factis in exilium pulso.* Multo rectius fuit: *quanto enim rectius facit, qui perniciosam reipublicæ coniurationem extinguit, quàm is, qui ciuili bello copias ducit.*

Eum,] *Cæsarem.* Cneus noster: *cum in tertio Consulatu pugnauit, ut decem Tribuni pl. legem ferrent, qua Cæsari absenti Consulatum petere liceret.* Alterum: *quia Consul ante fuerat Cæsar Bibulo collega.* Pro suis gestis amplissimis: *scripserat enim epistolam Pompeius ad Cæsarem, in qua erat, Pro tuis rebus gestis amplissimis.* 123.

Quem metuam,] *Cæsarem noui: cuius animum ne offenderem, ideo me ducem ciuili bello futurum negaui. is enim solet iniurias acerbissime persequi, ut olim, cum, à me læsus in iudicio quodam, P. Clodium inimicum meum, frustra iam pridem à patribus ad plebem transire nitentem, eodem die traduxit. Suetonius.* Quambrem.] *Quia uereor, ne, cum ego pro Pompeio Cæsaris inimicitias suscepero, ipsis in gratiam redeuntibus ego præsidio nudus Cæsari pœnas luam. Hic tacite notat in Pompeio ingrati animi uitiū: cuius fautor dignitatis cum iam inde ab adolescentia, in Prætura autem, & in Consulatu adiutor etiam extitisset, se tamen ab eo Clodianis temporibus destitutum recordabatur.*

117:

Pueri] *Cicerones, quorum magister Dionysius.* Parthicus casus] *In nostras prouincias subita Parthorum irruptio; ut Pompeium, aut Cæsarē aduersus eos proficisci res cogat.* Casus: *proprie de Parthis, quorum subitæ & inopinatæ irruptiones.*

Percunctando] *Ages hoc tantum cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: &, ut rem explicet, idest ut ipsa bona restituat, hortaberis. 71: 94:* Aliquid ita tu: *suspicor hoc esse ex ingenio: nam antiqui libri, Caualcantis & Bessarionis,* Aliquid aut. *probarem* Aliquantum.

IN LIBRVM VIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 117.

N Ec tamen læta,] *Nam ex Lucretij literis cognoueramus, Vibullium cum paucis militibus è Piceno currere ad Pompeium.* 116: Sed in ea: *redit ad argumentum epistolæ Pompeianæ. pendet enim periodus ex illo, Cætera de rebus in Piceno gestis.* Caput ipsum: *Vrbem.* Eundum: *Luceriam.*

118:

Lautorum, et locupletum,] *Illud ad mollitiem, hoc ad opes refertur. uideo, inquit, futurum, ut neque lauti pro Pompeio incommoda subire, neque locupletes suas fortunas in discrimen uelint adducere.* Municipiis uero his relictis: *ora maritima, cui ego præsum, relicta. quod cum acciderit, omnes prorsus, qui exierant, desperatis Pompeij rebus in Vrbem redibunt.* Hos lictores] *Quia mihi cum lictoribus ad Vrbem accedenti triumphum deferet Cæsar. quem non accipere periculosum erit, accipere inuidiosum ad bonos.* 120: Comitum: *hos enim uideo in Vrbem redituros.* 109:

Nec stultior est,] *Significat, malle se Lepi=*

dum, Volcatium, *Sulpitium imitari, ad Vrbem re=deunteis, quàm Domitium, aut Appium, Pompeij co-mites fugientis: quorum alter stultitiæ nomine male audiebat, alter inconstantiæ.* Beneficio: *cum mi=hi exulanti reditum in patriam confecit.* Remu-nerere: *non minus longis epistolis.*

Ex epist. II. pag. 118:

Gladiatoribus suis] *Quos Pompeius binos sin gulis patribus familias distribuerat.* 111: Postula=bat: *exigere uidebatur, ut Pompeium laudarem.* Illum: *Cæsarem.* Effugere: *uix enim fieri potest, ut ad Cæsarem scribens, non offendam aut ipsum, aut Pompeium.* Qui magis effugias: *id est, nihi=lo magis effugiam.* Aliud tu hone=stum,] *Significas, debere me Pompeij cau=sam tueri; idq́; & honestum, & me dignum uideris iudicare: quod ego secus iudico: ducis enim culpa ua=gamur egentes cum coniugibus, & liberis. hoc non modo non honestum, sed etiam turpissimum.* Per=ditissimis: *Cæsarianis.*

119.

Expulsi,] *A' Cæsare.* Euocati: *à Pompeio.* Non erunt: *propediem enim uideo bonorum, id est lautorum, & locupletum, Vrbem refertam fore; mu=nicipijs uero his relictis, refertissimam.* 118. Ne Capuæ quidem: *Vrbe relicta si Capuæ saltem con=sedisset Pompeius, minus turpiter fecisse, minus pec=casse uideretur.* Parum est dignitatis: *quia & dux sine exercitu, & transfuga: illi autem magno=rum duces exercituum, & Hispaniæ rectores, Pom=*

peij Proconſulis Legati. In me * illud] *Verbum græcum & hic, & paulo poſt, ubi inane ſpatium eſt, deſideratur: hic quidem fortaſſe,* κάθομον: *quia ſupra dixerat, Me hortaris ad memoriam factorum, dictorum, ſcriptorum etiam meorum.*

Tum ſe mihi] *Ante quàm Vrbem relinqueremus, omnes cauſam reipublicæ enixe adiuturi uidebantur.* Res geſtæ: *in Piceno.* Pompeii literis: *ad Pompeium miſſis: ut 116: Caſſij literæ, ad Caſſium miſſæ.* Vbi erit διπλῆ.] *Quem ego nota, quæ* διπλῆ *appellatur, in margine adſcripta indicaui.* διπλῆ *autem duplici figura notabatur, aut hac* > *in extremo uerſu, aut hac* < *ante primam dictionem collocata. &* διπλῆ, *quia duplici linea formaretur. Iſidorus libro I. Etymologiarum, & Laertius iu Platone.* Sed non ita] *Mendoſus locus, & in mendo conſentit ut ·r que Caualcantis & Beſſarionis antiquus liber. nin il igitur auſim immutare: ſubſidium à manuſcriptis libris expectemus.* Aliquanto ſecus,] *Nunc ais te putare, ſi Pompeius Italia cedat, mihi unà cedendum: autea monebas, ne me darem incertæ & periculoſæ fugæ. 116:* Triginta] *Ne dum unus.* Eſſent. *Athenis, à Lacedæmonijs impoſiti.* Pedem porta: *ut mihi liceat eius exemplo domi meæ uiuere.* Tecum loquar: *non enim literis committenda.* Videro: *conſiderabo, quid mihi agendum, Pompeium ſequar, an in Vrbem redeam, aut in aliquod oppidum uacuum à bello ſecedam.*

Ex epistola III. pag. 119.

Salutem meam,] *Cum ab exilio sum eius ope restitutus.* Consilio, uel fortuna: *refero consilium ad familiarem bene meritum, fortunam ad ducem reip.* Sacerdotio: *auguratu.*

120.

Per uim, et contra auspicia] *Cum Cæsar, lege agraria promulgata, obnunciantem collegam armis foro expulit. Suetonius, Plutarchus, alij.*

Galliæ ulterioris] *Suetonij uerba sunt: Initio » Cæsar Galliam cisalpinam, Illyrico adiecto, lege Va» tinia accepit: mox per senatum Comatam quoque, » ueritis patribus, ne, si ipsi negassent, populus & hanc » daret.* Adoptando] *Adoptione Clodius factus est plebeius, statimq; Tribunus pl. rogationem tulit in Ciceronem, quia ciues Romanos contra leges occidisset.* Quàm retinendi: *hinc illud » in epistola M. Antonij: M. Cicero te rogo, ut tibi om» nia integra serues, eius fidem improbes, qui tibi, ut be» neficium daret, prius iniuriam fecit. 162.* Prouinciæ propagator: *ut Cæsari prouincia in alterum quinquennium propagaretur. quod Tribunus plebis C. Trebonius tulit, iterum Consulibus Pompeio & Crasso. 102.* In omnibus: *intellige supplicationes maximas decretas, decem Legatos, stipendium ex ærario, legionem de ipsius exercitu concessam.*

Lege quadam sua,] *Cum enim Pompeius legem tulisset de iure magistratuum, acciderat, ut eo capite, quo absentes à petitione honorum summouebat, ne Cæsarem quidem exciperet per obliuionem.*

deinde, lege iam in æs incisa, & in ærarium condita, correxit errorem, unumq; Cæsarem excepit. Suetonius. Sua: quã Consul tulit. Finienti: ante tempus lege Trebonia datum. Suetonius. Conditiones: à Cæsare latæ. 113. Nulla causa,] optimam enim causam Pompeius ipse sua tarditate & ignauia perdidit. Inanissima: cum ab hominum frequentia, tum à commeatibus. Ab impetu: nõ enim eiusmodi regio, ut bellũ aut in ea sustinere, aut ex ea inferre possimus. Maritima opportunitas: ut classe fugere possemus. Cepi Capuam: cum Italiæ partes describerentur, quam quisque partem tueretur. fam. 260: Sine causa: ideo inuite, quia sine causa. In alteram partem:] In Cæsaris partem. Ipsi: Pompeio. Cũ illo non: simul cum illo discedere ex Italia non possum: ire enim Luceriam ad eum tuto mihi non licet. Cum essem profectus: sic Bessarionis liber, & recte: neque enim proficisci est peruenire, sed discedere ut peruenias. alij, Profecturus.

120:

Nauigandum] Si Pompeium Italia cedentẽ sequi uolumus. Aliquid se habere populare: quod populus probet: quia multis ab eo beneficijs ornatus, contra tamen arma tulerim. 67: 119:

Compedes,] Detinent enim me; ut neque exire ex Italia, neque ad Vrbem ire, neque obscuro, humiliq; loco latere possim. 118. & fam. 26:

Restitero,] Remansero. In hac parte: apud Cæsarem. Idem fecero: clarissimos uiros, et

in republica principes, Philippum, Flaccum, Scæuolã imitabor, qui patriæ bellum inferre noluerunt.

Quoquo modo] *Quia, cum in Vrbe remansisset, mox interfectus est iussu Consulis C. Marij iunioris. Florus.* Fore uidere : *ut occideretur in Vrbe, quam uideret in potestate crudelissimorum.*

Thrasybulus,] *Atheniensis: qui armatus accessit ad patriæ mœnia, ut eam à triginta tyrannis liberaret.* seruire tempori,] *Seruitutem ferre, & in patria manere.* Non amittere tempus : *excutere seruitutis iugum, ubi possis.*

121.

Scipionem] *Socerum suum.* Duabus : *infra scribit Pompeius* XIIII. *cohortes misisse Brundusium.* 129 : Præmiserat: *quod argumento est, Põpeium de ope Domitio ferenda non cogitare, sed habere in animo cum suis copijs mare transire.*

Fausto] *Duos gemellos Sylla Dictator ex Metella suscepit. alterum Faustum, quo de hic agitur, quem postea uictor Cæsar sustulit: alteram Faustam, quæ Miloni nupsit, nominari uoluit. Plutarchus.*

A' consule] *Antiqui libri,* consulibus: *sed placet* Consule, *ex ipsa Pompeij epistola.* 129: Fabium tuum transisse : *in castra Afranij.* Exquirens : *ut scribas ad me, si Pompeius Italia cedit, quid mihi censeas agendum.*

Ex epistola IIII. *pagina* 121 :

Memoria bona.] *In literis.* Meliore : *memorem enim huius iniuriæ sentiet.* Effugisse scis,] *Scire te oportet: ut illud in epistola Celij,*

» *fam.* 123 : *Prope oblitus ſum, quod fuerat ſcriben-*
» *dum. ſcis Appium Cenſorem hic oſtenta facere?* Deſertum : *amiſſa Italia.* Confecta res eſt : *de Italia actum eſt.*

Ex epiſtola V. *pagina* 121 :

Furioſe] *Sine ratione.* Certior fuit : *ſe furioſe feciſſe.*

122.

Eum iſſe πολλὰ μάτην &c.] *Hoc totum iiſdem ferè literis uidetur poſſe reſtitui, ſic inquam :* Eueniſſe : πολλὰ μάτην χείρεσσιν ἐς ἠέρα θύνειν δηΐτα. *ut ſit ſpondaicus ex uetere poeta.* Eueniſſe : *ut mihi malediceret; cum aerem manibus fruſtra feriret, iratorum more.* Sed meam manſuetudinē : *ſeruabo : non pergam ei merenti male dicere. iā enim cœperat in Dionyſium maledicta retorquere, cum dixit,* Suo capiti. *ſeruat autem ſuam manſuetudinem, quia non pergit male dicere : ſed iram oſtendit, quia non perficit orationem.* Corfinienſi,] *Vide* 121. Ad eum : *in Græciam.*

Ex epiſtola VI. *pagina* 122.

Ad conſulem : *L. Lentulum.* 127. VIII. Calen. *aut hic* XIII. *aut infra* VIII. *legendum,* 127. 131. Nunc, ut ego &c. *placet eorum coniectura, qui ita legunt :* Nunc, *ut ego non ſcribam, tua ſponte te intelligere ſcio, quanti &c.* Primo quoque tempore : *ut poſſimus quamprimum Domitio ſubuenire.*

122 :

In aduentu] *Fore, ut Pompeius Corfinium*

aduenienss magnum inimicis terrorẽ inferat. Mutasse: *Bessarionis liber,* Mutuasset. *locus deprauatus.* Non esse æquum,] *locus est: quasi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanã ipsa posset abijcere.* Habere: *quartanam: in quam inciderat.* 104. Vestræ concordiæ: *ut, cum tu ualeas, ipsa ægrotet.* Altera: *quartana.*

Ex epistola VII. *pagina* 122:

Amico nostro] *Pompeio.*

123.

Victus sum:] *Victus enim Pompeius Italia cedit. uide igitur, qua in solicitudine uerser; cum neque Pompeium, tam multa peccantem, sequi debeam; & manere in Italia, peracerbum sit; propterea quòd neque ista, (132.) quæ à Cæsare fiunt, uidere possum, neque ipsum Cæsarem.* Quæ nunquam &c. *nunquam putaui futura. non enim hæc tam misera, tam calamitosa timui, quæ uix uiderentur euenire posse, quæ tamen nunc uideo euenisse.* Meis: *Vrbe, propinquis, amicis.* Memet ipso: *non modo meis careo, sed nec ipse colere possum eas arteis, eamq; uitam, cui me diuturna consuetudo assuefecerat.* Viatico,] *Quod erat ex Italia exeunti necessarium.* Moneta: *locus erat, ubi moneta cudebatur. inde uult à Philotimo pecuniam sumi, tradito, quod etiam nunc solet, auro argento'ue infecto.* Nemo: *ex ijs, qui debent.* Oppiis: *fœneratoribus.* Tuis contubernalibus: *qui domi tuæ ita frequentes sint, ut contubernales tui uideri possint.* 30: Apposita: *de uiatico scripsi ad Philotimum: tibi cæte*

ra mandabo ad hoc meum discedēdi consiliū apposita.

Ex epistola VIII. pagina 123.

Ad consules.] Legerem, Ad consulem: primum, quia, Domitij literis acceptis scripsisse Pompeium ad Lentulum Consulem, supra manifestum est, pag. 122. & pag. 127. deinde, quia consulem potius, quàm consules, Bessarionis liber significat: habet enim sic, consul: & lineam illam, quæ l literam intersecat, scimus, cum pro apice superinducitur, modo e, modo m ualere: ut hic fortasse pro utraque à festinante librario posita sit. Fulsisse] Quia uidebatur Pompeius in ijs ad Consulem literis de ope Domitio ferenda cogitare. 127. & Fulsisse, quasi non uidisset antea τὸ καλὸν Pompeius. sic de Cæsare, ò hominem amentem, & miserum, qui ne umbram quidem unquam τοῦ καλοῦ uiderit, 108:

πρὸς ταῦθ᾽ ὅτι χρὴ,] Locus Aristophanis in comœdia, quæ inscribitur Ἀχαρνεῖς, hic est, πρὸς τοῦτα κλέων, καὶ παλαμάσθω, καὶ πᾶν ἐπ᾽ ἐμοὶ τεκταινέσθω. uerbum autem κλέων Cicero omisit, quia iam dixerat, exclamasse: de suo interposuit, ὅτι χρὴ; ut significet, plane oportuisse Pompeium ita exclamare: reliquum uidetur ad præscriptum ueteris poetæ corrigendum. sensus est aut hic: Omnia faciāt, omnia contra me moliantur, & struant: ego, quod rectum est, sequar. Aut hic: Omnia tentatote, omnemq; in me spem ponitote seruandæ reipublicæ. ut uerba sint Consules cohortantis, profitentisq; se ducē contra malos ciues. ideo autem probari potest posterior hic sensus, quoniam, cum illa sint ad duos, recte ac-

cipiendum uidetur ad item duos Consules à Pompeio exclamata. At ille tibi,] *Hunc loquendi modum latine scribentes apte usurpabunt subitis in rebus, & præter expectationem contingentibus. magistro Cicerone fiet.* πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ Dicẽs: *abiecta honesti cura: ut illud in epistola, opinor, ad » Volumnium: Multam salutem & foro dicam, & cu » riæ.* Quo ad te plura scribam.] *Quo possim ad te plura scribere. negantem enim particulam neque Caualcantis liber habet, neque Bessarionis.*

Ex epistola I X. pagina 123.

Epistolam meam] *Ad Cæsarem. 118: 147: 123:*

Ille ipse: *Pompeius. 117.* Ita tempus ferebat: *temporis causa ita scripsi ad Cæsarẽ.* Vos duo: *tu, & Sextus Peduceus: qui Cæsari Romam uenienti obuiam prodire ad quintum milliarium cogitatis.*

Nunc ipsum] *Hoc ipso tempore. nunc ipsum enim plus ualet ad indicandum, quàm nunc; ut & supra docuimus.* Recipienti: *Cæsari se ad Vrbẽ recipienti obuiam prodibitis ad quintum milliarium, unde autem se recipienti? à uictoria de ciuibus parta, pulsis Italia reipublicæ partibus.* Minime uos quidem:] *Quia tempus ita fert: & uos non ex animo, sed simulate gratulaturos probe scio: ueruntamen, si obuiam proditis ad quintũ milliarium, & à bello ciuili redeuntem gratulatione excipitis, quis distinguet simulationem à uoluntate? uoluntas inquam hæc uidebitur, non simulatio. uoluntatis*

enim hæc signa sunt, non simulationis. Conturban tur : *quæ signa uoluntatem à simulatione distinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoscendi facultas non detur.* Quæ uero : *uideo fore, ut senatusconsulta fiant, cuiusmodi Cæsar uoluerit.*

124.

Tullo] *In libro Bessarionis,* Vllo : *nos,* Tullo, *non dubitauimus quin legendum esset, cum hic Cicero significet L. Volcatium Tullũ, qui Consul fuit cum M. Aemilio Lepido. de quo etiam epistola huius » libri prima, Nec me, inquit, M. Lepidi, L. Volcatij » comitum pœniteret. & 146.* Illius : *Tulli.* Ab aliis : *ad alios missæ.* Minus mouebant.] *Exissem ex Italia, quamuis illi nó exirent. habet enim à me respublica innumerabiles actiones pro salute patriæ quasi quædam pignora, ut iam à me ipso uix uidear posse dissentire. quod illis æque non accidit. minus enim multa dederunt reipublicæ pignora:* (132.) *ut ab illis non eadẽ, quæ à nobis, expectentur: ideoq́;, si manent in Italia Pompeio discedente, leuior eos uituperatio sit consecutura, quàm me, si idem consilij capiam. nunc autem auctoritas tua facit, ut manendũ putem.* Reliqui temporis] *Scribis enim sic: posterius me profuturum reipublicæ, si mansero.* Præsentis tuendi : *uis enim me in Italia manere: quòd tuta mansio sit, discessus & mihi periculosus, nec reipublicæ utilis.* 145: Alterum] *Cæsarem.* Plausus quærere : *consequi, ut laudetur, cum rempublicam oppugnet: Pompeium autem,*

qui defensionem suscepit, uituperari: cur? quia Cæsar Domitium, aliosq; ciues, sibi inimicos, Corfinij captos conseruauit, Pompeius deseruit. Nisi erit conuentus.] *Habet amicissimus meus in antiquo suo libro, Nisi non erit conuentus. quod cum aliquandiu cogitans examinassem, ut in librorũ dissensione soleo, ueni in hanc opinionem detrusum suo loco* Non *in alienum migrasse; uitiosumq; esse,* Posse non arbitror, nisi erit conuentus; *sincerũ,* Posse arbitror: nisi non erit conuentus. *putabat enim Cicero, ante Lentulum esse cum Pompeio transmissurũ, quàm à Balbo conueniri posset. apertius 125: 138. & Paterculus lib. II.* omnis hæc] *Qua Cæsar utitur.* Vnam illam: *in extremo timendam: ut deinde uictor, abiecta clementiæ simulatione, omnes tollat.* Balbus maior] *Is, quem Tartessium uocat 104:* Hæc credis: εἰρωνικῶς. Hoc τῦφος: *Cæsar.*

Ex epistola X. pagina 104.

In nummis haberet,] In nominibus haberet, *est in amicissimi antiquo libro: quod magis placet. est enim hic, ut sæpe, nomen pro debitore.* Nescire quo loci esset: *elegans locutio, pro, non plane sibi nota esse: ea se uelle recognoscere.*

Ex epistola XI. pagina 124:

Consistit] *Tum consistit consilium, cum cogitando aliquid explicauimus.* Nihil explicatur: *quod mihi nunc accidit: ideoq; leuatur cura.*

Illud tamen] *Cum uerear, ne, nihil cum proficiam quotidiana lamentatione, dedecori sim stu-*

diis, ac literis nostris: lamentationi tamen toto s dies damus. Etiam: *præter quàm quòd nihil proficio.* Nostris libris: *de republica.*

125:

Non ariolans] *Non diuino furore cõmotus, ut olim Cassandra, cui uera prædicenti tamen nemo credidit.* Iamq; mari magno] *Hemistichium ex ueteri poeta: cuius integri sunt uersus ex persona Cassandræ uaticinantis libro I. de Diuinatione:*

» *Iamq; mari magno classis cita*
» *Texitur: exitium. examen rapit,*
» *Aduenit, & fera ueliuolantibus*
» *Nauibus compleuit manus littora.*

Non multo secus] *De bello ciuili, atque Cassandra de Troiano.* Non occurrimus: *non licuit nobis Pompeium adire, cum discessurus esset.* 120: 127. Proscriptio] *Quæ nominatim est de certis.* Pertimescenda: *utercunque uincet, aut Cæsar, aut Pompeius.* Vniuerse: *aduerbium omnes comprehendens, ut generaliter.*

125:

Quòd quierim:] *Quòd nullum maius negotium susceperim, & Pompeio ex Italia exeunte remanserim.* Brundusium] *Vt Pompeium fugientem assequeretur.* Parthicis rebus: *quarum exitus inanes. nam etsi Parthi subito cursu in prouincias irrumpentes magnum inferunt terrorem; tamen haud magna calamitas consequitur, iisdem continuo discedentibus.*

Ex *epist*.XII.*pag*. 125.

Adduxit,] Ex *Piceno. Cæsar lib*. I. *de bello ciu*.

Ex *epist*.XIII.*pagina* 126.

virtutem, industriamq́;] *In colligendis, adducendisq́; Corfinium militibus*. In ea ora: *Campana*. 109. Eppium,] *Eppiorum familiam non noui. Caualcantis liber, & alius amicissimi mei*, Oppium: *ut ex utraque parte Oppij fuerint, Cæsaris, & Pompeij; sicuti & Domitij fuere, Caluinus pro Cæsare, Aenobarbus à Pompeio*.

cum auctoritate,] *Vt consularem*. Considio: *fortasse* Noniano: *de quo fam*.261. T.Ampium: *eum, ad quē extant epistolæ, fam*.89.161.

Ex *epist*. XV. *pag*.126:

Dialio] *Placet, quod alijs, ut & hic, &* 129: *legatur*, D. *Lælio: qui Pompeianus fuit. Bessarionis liber*, Dicalio. *alius* duellio. Corfinii acta] *Domitium, & eos, qui unà essent, Cæsari se tradidisse*.

127:

Fortissimis uiris] *Domitio, Lentulo, Vibullio, alijs, qui Cæsaris in potestatem uenerunt*.
De Vrbe] *Non relinquenda*. De Italia: *relinquenda*. Eadem timerem: *Cæsarem Consulem*. 107: Large: *liberaliter, prolixe*.

128.

Duxi meam rationem] *Hoc cogitaui: quid? non esse mihi faciendum, ut Cæsaris animum offenderem: itaque pacis auctor fui, uel cum ijs conditionibus, quas ille ferret, qui bello ciuili nihil miserius*

intelligerem. feciq; id eo libentius, quia, cum ad pacis conditiones uiderem à te honorifice, largeq; responderi, meum consilium non arbitrabar à tua sententia discrepare. Meritis] Catilinæ coniuratione oppressa, lege agraria dissuasa, discordia inter equites & plebem sublata, senatus auctoritate in Rabirio defendendo confirmata, proscriptorum filijs administratione reipublicæ remotis, ne illam parentum memores in magistratibus turbarent. Supplicia: exilium, publicatis bonis. Si offendissem eius animum: si Cæsarem quamuis leuiter offendissem: nedum, si, bello suscepto, me illi aperte inimicum ostendissem. quasi dicat, si quid commisissem, quod ex illius uoluntate minus esset. cum iam in armis essemus: postquam Tribuni pl. ex Vrbe fugerunt: quo facto in armis esse cœperunt. dicit idem in proxima epistola. Subiicerer eisdem præliis: uerebar scilicet, ne, uobis in gratiam redeuntibus, ego deinde tuo præsidio nudatus, Cæsari, quem offendissem, pœnas darem. Notat autem latenter perfidiam Pompeij, cuius in amicitia iam ante Clodianis temporibus parum senserat esse præsidij. Antiquus liber, obijcerer pro subijcerer. Eisdem: ut olim pro republica. pugnandum, inquit, mihi cum Cæsare fuisset, sicut olim cum P. Clodio. uide 160:

Videretur habere populare.] Vt ego potissimum deligi uiderer, in quem improbi ciues impetum facerent: ut ego ad perniciem non minus appeterer, quàm appetuntur ea, quæ popularia sunt. Hæc: hæc incommoda, quæ pertimui, si offendissem Cæ=

ſaris animum. Denunciata: *ab ijs, qui Cæſaris conſilia nouerant, ut à M. Celio fam.* 124: Honeſte uitare: *uidebar autem honeſte uitare, cum pacem ſuaderem. in quo non tam meis, quàm reipublicæ rationibus conſulebam*. Rationem noſtram] *Cur pacem ſuaſerim*. Reliqui: *deſperata pace cur ad te non uenerim. non enim licuit: ut in hac ipſa epiſtola iam oſtendit*. Conditionibus: *ut ad pacem res deduceretur.*

Ex epiſtola XVI. *pag.* 128:

Vaticinationem] *Vſurpauit enim illud Caſſandræ, Iamq́; mari magno.* 125. Excuſationem: *æque apud Cæſarem, & Pompeium.*

Neque tum peccaui,] *Neque contra Cæſarem peccaui, cum Capuam accepi: neque contra Pompeium, cum, allatis de pace conditionibus, caui, ne Cæſaris animum offenderem*, Imparatam, *ex Beſſarionis libro, & ex ſententia*, imperatam, *lego: ut id muneris à Pompeio mandatum ſignificet: quod aperte* 109. *his uerbis:* » *Vult me Pompeius eſſe, quem* » *tota hæc Campana, & maritima ora habet ἐπίσκο*» *πον, ad quem delectus, & ſumma negotij refera*» *tur.* Iam: *Capuam accepi, ſed iam imperatam. quam niſi accepiſſem, incidiſſem in ſuſpicionem non ſolum ignauiæ, ſed etiam perfidiæ: ignauiæ, quaſi delectus habendi curam defugerem: perfidiæ, quòd ijs deeſſem, quibuſcum reipublicæ cauſa me coniunxerat.* Delectus: *hoc uerbum ſubaudiri mallem, & eſſe ordinem hunc, Non ſolum ignauiæ, ſed etiam perfidiæ. Beſſarionis liber* deiectus *habet.* Nolui: *iam*

ostendi sententiam postulare uolui, *non* nolui. Animum eius : *uide quæ scripsit in proxima*, 128: Neque enim suspicari debui : *quod supra dixit*, *Suspicione assequi non potui*. 127 : Et plane: *& ut uere dicam, ideo non transiui, quòd quid rectum esset, quid reipublicæ utilius, non plane uidebam, cogitare diligentius uolebam.* Significata : *mihi esse manendum in Italia : ut* 125.124. Ecquæ pacifica] *Vtrum me deceat in Italia remanere, quòd pacificam aliquam personam respublica uideatur desiderare, cuius auctoritate inter Cæsarem & Pompeium discordiæ sedentur; (quod effici nisi ab eo potest, quẽ sibi uterque putet esse amicissimum: quem ego me duco esse, cum hactenus quidem neutrám in partem peccauerim, ut proxime ostendi) an ad bellum proficisci, quòd pacifica persona reipublicæ nihil, bellator prodesse plurimum possit.* Tua consilia.] *Clodianis temporibus, cum mihi suadebas, ne omnia officio metirer, sed salutis simul rationem haberem, conseruanda Cæsaris amicitia. quod quia non feci, in maximas ærumnas incidi.*

129.

Theophanem, Culeonem :] *Vtrunque Pompeij amicissimum.* Ingemiscens : *quia tuis consilijs non parui.* Ad illos calculos: *hoc dicit: quod tum non fecimus, nunc, nostris casibus moniti, faciamus.* Lentulus, Domitius] *Lentulus Spinther, Domitius Aenobarbus, quos Cæsar, Corfinio potitus, dimiserat incolumes.* 134: M. Marcello,] *Marcus cum Seruio Sulpitio Consul*

fuerat altero ante anno. repone igitur C.*pro* M. *ut est in historia.*

Ex epistola XVII. *pagina* 129.

cohorteis XIX,] XIIII. *à Vibullio*, V. *ab Hirro adductis.* 125: Suas XII. *supra* XI. *est in eiusdem Pompeij epistola.* Tribus: *Corfinij, Albæ, Sulmone.* 129:

Duabus legionibus] *vide quæ diximus* 110: Faustus: *Sylla Dictatore natus* 121. Dubio animo: *uide* 110: Etiam uideo C. Marcello,] *Bessarionis liber*, Altia uideo censori Marcello: *ego sic*, ac ita uideo censeri Marcello.

Ex epistola XVIII. *pagina* 130.

Qui te impediant,] *Albani, Marsi, & Peligni duces, qui suas cohorteis cum periculo ad Pompeium ire nollent. circiter enim* XV *cohorteis Domitius coegerat ex Alba, & Marsis, & Pelignis, & finitimis ab regionibus. Cæsar de bello ciu. lib.* I. 124. Piceno, et Camerino. *adductæ à Vibullio, & Hirro.* 125

Ex epistola XIX. *pagina* 130:

Metuscilio] *Bessarionis liber*, Metustileo, *habet.* Duæ legiones: *quas dubio animo habeo.* Picentinis: *ex Piceno adductis à Vibullio, quæ tum erant cum Domitio.* Militum animos] *Quibus non magnopere confido.* 110: 129: Receptum: *ipsa oppida: quæ receptum habemus: amissis, quò nos reciperemus, non esset.*

Ex epistola XX. *pagina* 131:

Quod inter se noti] *Mallem, Qui inter se*

nec noti sunt: ut milites dicat non modo tirones, sed nec inter se notos. aut, Qui inter se ne noti quidē sunt. quod magis placet, quia scriptum est in antiquo libro amicissimi mei. & erit hæc sententia: Cæsaris milites quia ueterani sunt, ideo familiares inter se sunt, & amicissimi; quod plurimum prodest ad robur exercitus: nostri uero ne noti quidem inter se sunt; tantum abest, ut familiares amiciq; sint: quo minus est illis contra ueteranas legiones committendum.

Ex epistola XXI. pag. 131.

Spes dubia] Quia in eo uictoria Cæsaris futura, si Pompeium assequatur. uictor autem de pace non laborabit. Quæ autem impendere] Vastationem Italiæ: de qua scripsit 125.

Ex epistola XXII. pagina 132.

Absunt propius,] Propinquiora sunt. sic & alibi locutus. Huius primi temporis: uter felicior sit, Cæsar in assequendo Pompeio, an Pompeius in transmittendo. Diariis] Bessarionis liber, & alij duo ueteres, dictis: sed frigide nimis, ut mihi uidetur. Diaria si legis, pro uictu quotidiano accipe. Martialis, Horatius. aut, si mauis, diaria expone stipendia in singulos dies militibus proposita, si quamcelerrime iter ad Pompeium conficerent: ut si singulis diebus menstruum stipendium, id est XXX denarios, polliceretur. & sane usitatum hoc erat, ut duces pollicitationibus ad milites uterentur, ubi difficile aliquid consequi uellent. uictus uero quotidianus neque magnum præmium est, &, si liberalior sit, etiam impedit celeritatem. Meum con-

filium

silium : *non exeundi ex Italia.* Idonei auctores : *auctores in Italia remanendi. intelligit enim Attici literas, VIII. Cal. Martij datas, quibus ille ita scripse-
» rat : Si M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, ma-
» nendum puto.* 146. Quanquam hæc : *quæ à Cæsare fiunt.* Vnus uir : *Pompeius.*

132 :

Si manet,] *Si sentis quod antea, mihi in Italia manendum.* Ad id, de quo dubito : *ad hanc meam deliberationem* 134 : Aut Lepidi, &c.] *Desperatis uetat Hippocrates adhibere medicinam : ego quoque in hoc loco, cuius emendandi sine ueteribus libris mihi quidem spes non est,* τὴν τοῦ ἱπποκράτους γραμμὴν *tenere constitui.* Coreni : *uidetur legendum,* Corfinii : *quo in oppido magnam pecuniam Domitius habuerat.* Non redditam : *falsum : nam redditã à se Cæsar scribit lib.* I. *de bello ciu.*

Ex epistola XXIII. *pagina* 132 :

Aegypta] *Liberti nomen, à regione, ut Cilix.* Præmissus : *captus à Cæsare Corfinij, deinde ad Pompeium cum mandatis de pace missus.* Non est uisus : *Pompeius enim, alienus à pace, eum non remisit.* Et quemadmodum : *hoc ad uerbum* Expectas *refertur.* Redeuntem : *Brundusio, Pompeio Italia pulso.* Et aut Hemonis : *de Attico dictum : quod proxima uerba ostendunt : sed locus deprauatus.* Fugam : *transitionem in Epeirum.* 135. Cum fascibus : *erat enim pro Consule : nam ei in sortitione consularium prouinciarũ Gallia obuenerat.* Vt sciamus : *fortasse enim illius exemplum secuti aut dimit-*

temus, aut retinebimus lictores. Conuellerũt &c. effecerunt enim, ut Pompeium mare transeuntem sequi cogitarem, cum antea labarem. 132. 124. Ioui ipsi iniquum: iratum dijs hominibusq; Pompe » ium in Italiam rediturum. epist. fam. 161. Venit pa» ratus Seruilius, Ioui ipsi iniquus. Consules: mare transeuntes. uide paulo infra.

133.

Videris non dubitare,] Vide secundam proximi libri, 135. Transierunt.] Consules enim primum, deinde paucis post diebus Pompeius transijt. Cæsar lib. I. de bel. ciu. Appium,] App. Claudium Pulchrum, Censorem, collega L. Pisone Cæsaris socero. qui transeundi ius non habebant: neque enim Censores cum imperio sunt, ut Proconsules. Pompeius: Hispaniarum pro Consule. Scipio: Pompeij socer, Syriæ pro Consule. Setenas: Bessarionis liber, Seteonas: nos hunc ignoramus. mẽtionem Fausti miramur omissam: de quo Proquæstore 135. Fannius: 112. 173: Voconius: quid si, Coponius? qui Prætor Pompeium secutus est. Sestius: is est, de quo infra 174. quem Plutarchus in Bruto Siciliam sorte habuisse narrat. Nihil desero: sic antiqui libri. Dissero cum insequentibus uerbis conueniret & placet, quia, Distero, est in antiquo libro amicissimi mei: ut parua omnino mutatione corrigatur. Propemodum rectum: non dicit, plane rectum: dubitat enim, ut 128: Biduo: lippitudine liberatus.

Ex *epistola* XXIIII. *pagina*. 133:

Si huc te reiicis.] *Si hanc suscipis curam.* Tali tempore: *suspicaretur enim, pacis mentionem astute fieri, ut, spatio interposito, Cæsar eum assequi posset.* Cum timere desierit,] *Cum trans mare profectus in tutum locum se receperit. tum enim nullam fraudem in pacis conditionibus timere poterit.* Meum: *uel quòd uterque ex Cornelia gente: uel quòd ab eo Balbus maxima beneficia acceperat: ut* 141: Voluisti: *optasti, ut et Balbus meus mansionem in Italia persuaderet.* 124. Quiduis potius esse: *cum summam reipublicæ curam ad Pompeium detulerit, ipse nomine tantum Consul alteri pareat.* Tibi: *mansionem probanti.* Nobis: *de Cæsaris animo promittentibus.* Relatore: *ad Consules enim pertinet relatio de rep.* Totum: *præclara sententia, nec satis aperta. non enim hoc solum est aduertendum, Proconsulem populi Romani Domitium à Cæsare obsessum: sed illud simul, nisi ita factũ esset, magnam ciuium cædem fuisse futuram: si enim Cæsar expectasset, ut Domitius suas XXX cohorteis ad Pompeij legiones adiungeret: Pompeius aucto exercitu in aciem descendisset. quod malum Cæsaris uigilantia uitauit: Domitium enim de profectione ad Pompeium cogitantem oppressit: quo facto dimicationem sustulit.* 130. Probaturum: *ostendam recte factum à Cæsare.* Scio, &: *Bessarionis liber,* Sciet: *ego aut,* Scio, &: *aut,* Scis, &. *idest, profecto intelligis.* Res: *quæ ad sanguinem spectabat.* Mei: *filij.* 134. De Cæsare: *de Cæsaris animo ad concor*

diam propenſo. Scripſit: *ad te.* Probabit: *Cæſar.* Quæcunque: *ſiue pax erit, ſiue bellum. aut, ſiue ſecunda fortuna utetur, ſiue aduerſa.* Bellisſime: *legerem* Verisſime: *nam in Beſſarionis libro* Velisſum me: *ut in antiquo libro ſcriptum primo exiſtimem* Verisſume, *ad ueteris orthographiæ rationem: unde imperitis librarijs occaſio mendi.*

Ex epiſtola ultima, pagina 133:

Occultum & tum iter] *Beſſarionis liber,* Occultum metum iter. *placeret,* Occultum & tutum iter: *ut hoc unum ſe non prouidiſſe dicat, qui poſſit occulte & tuto ad mare Adriaticum proficiſci, cũ tota Italia Cæſaris armis præſidijsq; teneatur.* 136. 134.

Illuc autem,] *Ad mare ſuperum.* Res: *neceſſitas, quoniam infero mari hoc tempore anni, ideſt hieme, uti non poſſumus.* 136: Qua ueniam: *cum omnia Cæſaris armis teneantur.* Cedendum: *diſcedendum.* Ille: *Pompeius.* Occurrunt?] *Cæſari Pompeium Italia pellenti.* 127: Deum: *ut deum Cæſarem colunt: diuinis honoribus proſequuntur.* De illo: *de Pompeio in Campania ægrotante.* 138. *& Plutarchus.* Hic Piſiſtratus] *Cæſar Piſiſtrato ſimilis. uide* 115. Gratum eſt: *quo'd ea non faciat, quæ timebantur.* Quos honores: *Cæſari haberi.* Iudices DCCCL,] *Iudices omnes: qui* DCCCL *fuiſſe uidentur:* CCC *quidem ſenatorij ordinis fuerunt, ut epiſt. fam.* 117: *reliqui tum equites, tum Tribuni ærarij. ex tribus enim ordinibus iudices eligebantur: ut declarat Pedia*

nus. Delectabātur : *ideo scripsit* M.*Celius in quadam epistola* : Video Pompeium *senatum , quicq; res iu-*
» *dicant , secum habiturum .* Lucerias : *proscriptionem* Luceriæ *denunciatam .* 125. Quicunque sunt : *quid ipsi faciant , non specto : ego, nisi faciam quod me dignum est , reprehensiones timeo, ut* Hector *apud* Homerum *. exeamus igitur ex* Italia.

Domum quem expecto .] *Sic & antiqui libri .* Domitium,*alij legunt . mihi,* demum,*placeret : ut sit* ἀποσιώπησις *; & reticuerit , uel augurij causa, uel doloris , pulsum , aut captum . quod sequitur ,* IIII. Nonas , *Martias significat.* 138 :

IN LIBRVM IX. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 134:

IIII. DIE] *Legendum* XIII. *tot enim sunt dies ab* VIII. *Cal. ad pridie Non.* Sosium, & Lupum : *Prætoré utrunque.* 122. 129 : Audiremus : *quid* Brundusij *actum esset.* Ad mare superum : *ut in* Græciam *transmitteret.* 136 : Quid & nunc,] *Quo modo nunc præsidio reipublicæ , cum domi maneant ? aliud ergo dicit , aliud intelligit ,* εἰρωνικῶς. 136. 134.

Improborum] *Cæsaris.* Perſequamur: *ſtomachoſe dictum in Pompeium, qui ſuadentibus L. Luceio & Theophane Mitylenæo pernicioſum reipublicæ bellum ſuſcepiſſet.* Perſequamur: *faciamus, quod Luceio & Theophani uidetur.* Nam Scipio] *Connumerat eos, quos aliqua cauſa uidetur adduxiſſe, ut contra Cæſarem arma ſumerent.* Sorte: *quia ei ſorte obuenit.* Genero: *Pompeio.* Iratum: *quia ſententiam dixerat, ut Cæſar ante certam diem exercitum dimitteret: ſi non faceret, aduerſus rempublicam facturum uideri. Cæſar lib. I. de bello ciu.* Marcelli] *Marcus, & duo Caij: qui omnes Cæſaris dignitatem oppugnauerãt.* Manerent: *in Italia.* Inimicitiarum: *cum P. Cornelio Dolabella, & M. Celio Rufo, qui Cæſaris partem ſequebatur.* Præter hunc: *qui erat Cenſor. 133.* Caſsium: *qui erat Tribunus plebis. 116.* Proquæs: *Beſſarionis liber,* Prope: *forte,* Propr. *ideſt Proprætor, ex Cæſaris lib. I. de bello ci.* Vtrumuis: *poſſem arbitratu meo in Italia manere. neque enim mihi eſt Cæſar infenſus: (cum utroque amicitia par. 98:) neque magiſtratus perſona cogit: cum imperiũ poſſim deponere, & abiecto triumpho in Vrbem introire.* Acceſſerit: *malim,* Accedet, *cum in antiquis libris* Accederet *ſcriptum ſit.* Huius fortunæ: *quã ſubimus ad Pompeium proficiſcentes.* Non erat æquum: *quia Cæſaris legatus fuit in Gallia, neque Pompeio debet æque atque ego.*

Ex epist. II. pag. 135:

Die tuo,] Die quartanæ. 106: 137.

Adesse,] In senatu. 137: Contra: contra detrahenteis disputem? De triumpho: uide epistolam III. lib. VIII. Olim: Clodianis temporibus, cum in locum Cosconij mortui est inuitatus. 34:

ἀπροσποίητον] Impeditam, & reprehendendi licentia carentem. putat enim me plus uidisse, quàm se, cum ei dicerem, in municipijs parum roboris nostræ causæ futurum: delectus inuitorum fore: quod utrunque docuit euentus: pacem uel iniustam utiliorem esse, quàm iustissimum bellum: Vrbem non esse relinquendam: pecuniam ex ærario sumendam: Picenum occupandum, ut Cæsari aditus ad Vrbẽ præcluderetur. quibus in rebus mihi ille si paruisset rectissime monenti, haud paulo melius & sibi & reipublicæ consuluisset. Tum erit inimicus:] Tum non recuso, mihi ut sit inimicus: erit enim iure: nunc irasci non potest, quia Brundusium ad ipsum non iuerim: neque enim potui, cum inter me et Brũdusium Cæsar esset. τίς δ' ἐστι δοῦλος: seruile, inquit, est mortem timere. 136.

Eripiebat] Erepturum Cæsarem diebat. Non sunt enim certe boni: quia domi manent. 134.

Ex epistola III. pagina 136:

Matrem] Catonis sororem Porciam. Plutarchus. Ad Vrbẽ: ad Vrbem esse pro Consulibus dicebantur: & Domitius Galliæ pro Consule. pro Consulibus autem Vrbem ingredi, nisi deposito imperio, per leges non licuisse, supra diximus. Quod delibero:

de transeundo in Græciam.

136:

Iter interclusum] *Omnia enim Cæsaris armis, præsidijsq́; tenentur.* Transiisse] *Cneum.* Eum : *Cæsarẽ, ut persequi posset.* Diutius iã nescire nõ possum: *necesse est, ut iã sciamus.*

137.

In ipsum tuum diem] *In diem quartanæ.* 106.

Ex epist. IIII. *pag.* 137.

Fusius,] *Fusius Calenus, et ipse Cæsarianus.* Scelus Pompeii : *qui, nulla re offensus, contra ius ueteris amicitiæ atque affinitatis omni ratione Cæsaris dignitatem oppugnasset.* Senatus : *qui ad Pompeij nimis infirmi uoluntatem iniquissima senatusconsulta contra robustissimum Cæsarem, contraq́; Tribunos plebis fecisset.* Villa : *Formiana.* Cur tum in curia: *si ad Vrbem Cæsar uocabit, & adesse in senatu uoluerit.* Dic M. Tulli : *cum sententiam rogabor in senatu, non tam de republica, quàm de ipso Põpeio; quid dicam? quo modo me explicabo?* 105:

137:

Causæ euentorum] *Significat, Pompeij culpa in eam calamitatem incidisse rempublicam, qui per decẽ annos Cæsaris potentiam auxerat: ut se quidem inimicum esse Cæsari dicat ob euenta, sed inimiciorẽ Pompeio ob causas euentorum.* Religiosus : *tristi omine infamis, ut exponit Gellius.* Ille etiam annus : *cum Clodia rogatione tristem exilij calamitatẽ subij.* Hoc defendente : *accusat Pompeium tanquam præuaricatorẽ, ac desertorem in patrocinio.* 45.

Ne dicam grauius: *poterat enim dicere, non modo se desertum, sed armatum etiam à Pompeio inimicum suum. uide 37.* Temeritatem, ignauiam, negligentiam.] *Pompeij peccata.* Temeritatem *in suscipiendo bello, cum esset imparatissimus.* Ignauiam, & negligentiam *in gerendo.* Balbi: *cui fidem habui, affirmanti Cæsarem optimo esse animo erga Pompeium, & concordiam cupere. 124. 133.* Ego igitur,] *Refer ad illud, Ego uero hæc officia &c.* Apud Homerum: *Thetidi respondet Achilles,* αὐτίκα τεθναίην,
» ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ κτεινομένῳ ἐπαμῦναι.
Non ἑταίρῳ solum: *uult Achilles apud Homerum ulcisci Patroclum, quia socius; ego ferre opem Pompeio, quia etiam de me bene meritus.* Tali uiro: *rerum gestarum gloria circunfluenti.* Causam: *reipublicæ.* Optimatibus uero tuis] *Noli putare me ad Pompeium iturum, quòd optimatum sermonibus mouear, aut quòd ijs inseruire uelim, mansionem meam reprehendentibus, profectionem laudantibus: sed me mouet tum beneficium, tum dignitas Pompeij, eo magis, quòd agit causam reipublicæ.* Huic dent: *Cæsari: quanquam Cæsar aberat: sed uultu lætitiam ob Cæsaris uictoriam significabant.* Daturi: *cum Brundusio redierit.* Decreta: *à municipijs facta, ut omnes uota facerent pro salute Pompeij in Campania ægrotantis.* Victoria: *Cæsaris, qui, uniuersa Italia occupata, Pompeium cedentem persequebatur.* Tum: *cum illa pro salute Pompeij decernebant.*

138.

Nos adhuc] *Initium alterius epistolæ.* A' Minore Balbo : *Cæsaris nomine rogaturo, ut in Italia maneret.* 124. Quòd is : *quòd Balbus minor Canusij audisset Lentulum Consulem transmisisse : qui ad Balbum patrem Canusio id scripsit.* Albæ: *ex Domitij cohortibus.* 129. Curtium : *Biuium Curium nominat Cæsar lib. I. de bello ciu.* Curtum, *Bessarionis liber.* Minutia : *alij, Numicia : placet, ex epistola Horatij* XVIII. Abdam.] *Ne uidear Cæsarem Brundusio redeuntem fugisse.* Relicturus : *ut Cæsari meo nomine diceretur, me ideo Arpinum iuisse, quòd ibi Ciceroni meo togam puram dare uellem.* 80: Hic : *Formijs.* 137. Quo': *itionem ad Pompeium significat.* Quà : *quà maxime iter ἀνὰ πάντη ...* 134: Curtium] *Ad quem suæ cohortes transierunt.* Aspicere : *tam grauem.* Quid alios? *quasi dicat, multo minus alios Cæsarianos.* Dum Vrbem amamus : *spe pacis ab hac ora Campana discedere nolui : quia sperabam fore, ut apud illum meæ literæ, cohortationesq; ad pacem plus ualerent, si me bellicis negotijs non admiscerem. ita mox Brundusium ad Pompeium proficisci non licuit, cum iter illud Cæsar interclusisset.* 135.

138:

Dicitur] *Non uere: nam conscendit Idibus Martijs : ut infra* 150: Septentriones : *non secundi Græciam petentibus.* Præcidisse : *ne Cæsar consequi posset.* L. Metello : *is est, de quo plura* 157:

Qualicunque consilio uso,] *Etiam si non optimo consilio usus est neque in suscipiendo bello, neque in gerendo.* αἰσχροῦ φαντασία : *animo enim species quædam turpitudinis occursat:* Aut consolatione: *respexit ad Terentij uersiculum.* Aut consolando, aut consilio, aut re iuuero. Q. Titinii filium: *Titinio quidem natum, sed adoptatum à Pontio, ut epist. ult. lib. IX.* Non ualuisti: *nō enim licuit tibi per quartanam Roma discedere.* σύν τε δύ' ἐρχομένω : *utroque nostrum, quid optimum factu, cogitante. Homerus* ἰλ. κ.

139.

Vt populari, ut ea] *Nullam opem ferentibus antiquis libris, non audeo mutare, quod deprauatum intelligo.* Bellum crudele,] *Ex utraque parte. ideoq; nolebam interesse. non enim* crudele de uno *Pompeio dictum.* Suscipi à Pompeio: *qui pacem uel iniquissima conditione probare debuit.* Cum iis: *qui crudele bellum & exitiosum gererent. exponit, cur se bellicis negotijs, ut alij, commiscere noluerit.*

Ex epistola V. pagina 139:

Imp.] *Ob res in Gallia gestas.* Commodo] *Pro commode, ut arcano pro arcane, & quæ grammatici alia notarunt.* Gratiasq; agerem: *quòd hactenus ab armis abstinueris.*

Ex epistola VI: pagina 139:

τὸ συνέχον] *Argumentum firmissimū ad meam mansionē defendendam. Quintilianus capite ultimo lib. III. Sed potius uidetur sic exponendum: Effecisti*

quod proximum erat, cum non posses recreare.

Factumq́; nostrum] *Mansionem.* sexto: *Peduceo.* Animaduertatur : *quasi Cæsari sponte occurram.* Nec hic, nec illic : *neque Formijs, neque ad Vrbem. quia scripserat Cicero, se Arpinum cogitare, ne redeuntem Brundusio Cæsarem uideret.*

Vt idem tribuam Pompeio,] *Ne Pompeium ulla re lædam, neque adsim cum in senatu contra illum agetur.* 138. Quid oneris : *ne non ferat, uereor : bellum enim cupit.*

140.

Vt in Milone] *Cuius causam defendi, non quia iustam putarem, sed feci adductus beneficio.* Vt in : *forte dicturus fuit,* Vt *in Gabinio: quem cum odio prosequeretur, & nocentem putaret, rogatus tamen à Pompeio de se optime merito defendit. quo iudicio Gabinius condemnatus, quoniam causa non iusta, ut Milonis. Dion lib.* XXXIX. *idq́; significant illa uerba in epistola ad Marium, fam.* 95 : *Cogor nõ nunquã*
» *homines de me non optime meritos, rogatu eorum,*
» *qui bene meriti sunt, defendere.* Si illinc beneficium non sit: *si Pompeio non deberem.* Eius quoque rei : *ἀχαριστίας crimen me non posse subire, etiam si ad Pompeium non proficiscar.* Abiecero : *ut intelligas me de eo minimum laborare. agemus tamen de eo obtinendo : interea, ut tu scribis, obrepet anni tempus, quo liceat nobis ad Pompeium uel infero mari tuto nauigare.* 136 : Satis ille erit firmus.] *Nam alioqui, nauigandum ad eum sine spe uictoriæ, non censes.* De isto : *de uiribus*

Pompeij. quod ad hanc partem attinet, uide, inquit, quid ſperare poſſis: promitto tibi, ſi firmus erit, tegu=lam &c. Antiquorum: *Philippi, Flacci, Scæuolæ.* 120.

140:

Habeamus igitur inde] *Verbum inde à libro Beſſarionis abeſt, & opinor recte abeſt.* Id quidem: *qua nauigatione abeamus.* Non profectis: *malim, Non profectos; hoc ſenſu. Sciunt te non profectum ad Pompeium, & tamen probant quæ adhuc feciſti.* Nimium optimati: *Pompeij partium ſtudioſo, & ſæpe pro Pompeio mentienti. nec ſine ironia dictum de liberto.* Suppeditat: *tibi.* Et meum: *quod tardius eſt, quàm tuum.* Ambulandum, unguendum: *quæ laborantibus quartana præcipiuntur à medicis.* Somnum attulerunt: *curis ademptum.* 139:

Ex *epiſtola* VII. *pagina* 140:

Aulus] *Torquatus.* Profectus: *ad Pompeiũ.* Reatinorum corona] *Dolet Sabinos in circulis ac coronis iacere ſermones de proſcriptione, quam forſitan non cogitet Cæſar, cum adhuc clementiam in uictos oſtenderit.* Exierint: *obuiam Cæſari Brunduſio redeunti.* Cui dicerem: *quam rogarem, quo modo redeuntem Brunduſio Cæſarem exciperem, & amplexarer: ſicuti rogat eam, facie Mentori ſimulatam, Telemachus Vlyſſis filius.* Diem tuum: *quartanæ.*

Ex *epiſtola* VIII. *pagina* 141.

Reliqui] *Marius, & Cinna.* Vale: *ſcribi=*

rem, Valete: cum ad duos mittatur epistola.

Ex epistola IX pagina 141:

Pietate] Vsurpatur erga eos, qui magnum beneficium dederunt, ut hic erga Pompeium. Lentulum. Consulem. 133: Haberem: à Pompeio quidem ciuitate donatus, à Cornelio Lentulo Corneliorum nomine: quod indicat Lucij commune prænomen. uide orationem pro Balbo. Milonianis: cum reum Milonem iudicio defendisti.

Ex epistola XI. pagina 142:

Plaboq;] Sic & Bessarionis & Caualcantis uetera exemplaria. manifestum mendum. senteutia tamen hæc uidetur, se iam supero mari transmissionem abijcere, & cogitare mansionem in Italia, dum commodius anni tempus adueniat, quo liceat infero mari nauigare: modo interea possit concessu Cæsaris nullam reipublicæ partem attingere. ac uidetur totum hoc ita restitui posse: Assentio tibi, ut in Formiano potissimum commorer, etiam de supero mari. Balboq;, ut antea ad te, scripsi, ecquonam modo &c. nam duabus superioribus epistolis nihil aliud agit Balbus, nisi ut ostendat Ciceroni quærenti, quo modo possit Cæsari satisfacere. Dicta nostri amici: quæ Pompeius olim in nos fecit, dixit. Delicta tamen ueteres libri. Me ipsum: ita de illo bene meritum.

Simili urus] Caualcantis liber sic, sic & Bessarionis. incerta coniectura si coner corrigere, quis præstabit non magis deprauari? Commentari: meditari, cogitatione exquirere. 136: Sit sane, ita ut uis: eos probare, quæ adhuc fecerim. quod uereor

ut ita sit. Nosti illud: *quod de summis uiris solet usurpari, cum post magnarum rerum actiones in otium se conferunt: usurpatur autem hoc:* Διονύσιος ἐν κορίνθῳ: *id est, & Dionysius, Syracusarum regno pulsus, Corinthi ludum aperuit. hoc & de me usurpabitur; qui nullam belli partem suscipiens, quasi omissa reipublicæ cura otiosus* διοικεῖς *commenter.* Militum: *qui cum Pompeio transierunt.* 138.

143.

Laudas,] *Quia mare transierint.* Iratus: *Pompeius.* Iis quidem maxime: *pacis auctoribus: qui pacem ideo suadebant, quia patriam maxime saluam uellent, cui exitiosum fore bellũ uidebant. at Pompeius, qui mirandum in modum Syllani regni similitudinem concupiuit, belli cupidus, iis, qui pacem suaserant, idest nobis, ueniet iratus.* 140. Eam saluam: *patriam, antiquissimam & sanctissimam parentem.* Seruando euertere: *seruari enim, & uindicari à tyrannide non potest sine clade, interituq; ciuium.* De Septentrione] *De regionibus Septentrioni subiectis: in quibus Pompeius bellum contra Cæsarem parabit.* Epeirus: *tua: quo transire cogitabat.* 135. Cum illum uidero: *Cæsarem Brundusio redeuntem.* 140: Ne forte aut absim: *Arpinum, ante quàm eum cõueniam, nõ cogito, ne aut absim illo redeũte, aut, ut redeuntem cõueniam, cursem huc illuc uia deterrima: alterutrum enim necesse est.* Venisse: *ad Pompeium, è Syria, in qua fuerat pro Consule.* Consilium eius: *utrum in Italia mansurus sit, an ad Pompeium iturus.* 134:

143.

Iste] Consules aberant Lentulus & Marcellus. agebatur ergo, quis haberet comitia designandis in proximum annum Consulibus. Iste: si extaret Attici epistola, nomen haud ignoraremus. Commune: hoc ne consideremus; quoniam potest esse dictum non proprie de consularibus comitijs, sed communiter de omnibus rebus. Ineptum: Cæsarem, cuius in potestate omnia sint, mea gratia uti uelle. Sententia consularis: quòd à me, uiro consulari, quæ in senatu agentur, cupiat approbari. Tum ex tuis literis: quibus respondebas ad meas, de uerbo ope quærenteis: distingue à cœpi uerbo præcedenti: ut dicat & ipsum per se suspicatum, & ex Attici literis. Hoc ipsum esse: in hoc ope mea uti uelle, ut decernam de comitijs consularibus à Prætore habendis. Non multo secus: aut hoc ipsum esse, aut aliquid huiusmodi. Rem ad interregnum non uenire: Interregem non creari, qui comitia habeat nouis Consulibus designandis, cum eius anni Consules abessent Lentulus & Marcellus. de Interrege autem dicemus in libro de magistratibus. sed quoniam, Interrege creato, pertinebat ad eum Consulum designatio; Consul uero Cæsar fieri cupiebat: incertus de uoluntate Interregis, rem ad interregnum uenire noluisset: haberi à Prætore, quem sciret sui studiosum, consularia comitia malebat. quod cum fieri non posse comperisset, alia ratione quod uolebat consecutus est: Dictator enim à M. Lepido Prætore dictus, comitia ipse habuit consularia, & Consul factus est cum P. Seruilio Isaurici filio

de

de bello ciu. lib. II. *et* III. Libris: *nostris auguralibus.* Rogari: *creari: unde comitia cõsulibus rogandis lib.* I. *de* Diuinatione: *& populum rogare magistratum dicebatur is, qui comitia habebat: id est populum rogare, ut suis suffragijs eum magistratum crearet, cuius magistratus causa comitia haberentur. & legimus in* Liuio *lib.* VI. *factum esse senatusconsultum, ut duos uiros* Aediles *ex patribus* Dictator *populum rogaret.* Vt collegæ Consulum sint: *si enim creantur* Prætores, *ut collegæ* Consulum *sint; creari à* Prætore *non possunt: non enim collegæ* Consulum *dicerentur, creati ab eo, cuius imperium consulari imperio minus est: ideoq; à* Consule *creantur.* Gellius *libro* XIII. *cap.* XIIII. Hoc à me decerni] *Vt ego in senatu mea sententia decernam, consularia comitia à* Prætore *haberi licere.* 151. A' me: *Augure, & consulari: quòd contentus non sit* Galba, Scæuola, Cassio, Antonio *decernentibus, quãquã & ipsi* Augures *sint. de* Antonio *quidẽ* Augure *cognoscitur libro* VII. *de bello* Gallico. τότε μοι *&c. subaudi, cum à me decernetur.* Tansierint: *cum* Pompeio.

144.

Omnia postulanteis,] *In uictoria non modo* Cæsarianorum *bona, sed omnium, qui in* Italia *remanserunt: ut tibi non sine causa timeas.* Videre sane uelim: *etsi scribis, ex eius sermone spem pacis esse nullam.* Opportune: *quia fortasse me consilijs instruet ad* Cæsaris *congressum opportunis, cum* Cæsari *maxime sit amicus.* 151: 152: Lanuino,] *Fundo.* Phameam: *eius fundi dominum*

149: Sciebam enim &c. *sciebam te uoluptuarias possessiones non emere, qui soleres quærere, ager à te emptus quot annorum spatio tantum tibi redderet, quantum in eius emptionē contulisses. corrigendum igitur, & distinguendum hoc modo:* Sciebam *enim, te, quoto anno, & quantum in solo, solere quærere.* Delicium digamma: *sic* Bessarionis *liber. corrigunt alij,* Deli tuum diagramma: *ut diagramma sit codex, in quem soleret* Atticus *& fructus agrorum, & impensas referre.* Illud: *Lanuinum.* Volui HS Q. *uolui sestertiorum nummorū quingentis millibus emere.* Illi daret: *ut* Phamea *Lanuinum daret non mihi, quem fortasse minus bonum nomen putaret ob recentes mearum fortunarum ruinas, (restitutus enim ab exilio fnerat anno proximo ante* Marcellini *Consulatum) sed prædi, qui* HS Q. M. *se daturum sponderet.* Cum haberet: *cū* Phamea *Lanuinum Antij proscripsisset.* Iacere: *sic pro* Q. *Roscio iacere dixit pretia prædiorum.* Dementias: *insanos sumptus in Lanuino exornando à* Phamea *possessore factos. sic insanas substructiones in oratione pro* Milone *in fundo* P. *Clodij.* Vastitati: *quæ impendet uniuersæ Italiæ.* 140.

Ex epist. XII. *pagina* 144.

Aegritudo] *Aegrotatio corporis, ægritudo animi Tusc.* 144:

Ad me scire,] *Alij, Ad me scribere. placet: ut subaudiatur, de consilio.* 135: Alienantur: *homines.* Immundæ: *mulieri. sic alienum causæ dixit in oratione pro Cæcina.* Auis illa,]

De qua scis à Platone scribi in epistola ad Dionis propin quos, cum se à Dionysij tyranni custodibus obseruatũ, ne horto regiæ domui coniuncto egredi posset, extra spectare, tanquam auem è cauea, dicit. Mare: ut ad Pompeium nauigem. Hæserunt illa.] Pompeius sæpe illud usurpabat, Sylla regnum armis peperit, ego non potero? mihi autem potius illud in animo fixum hæret, male fecisse Tarquinium, impie Coriolanum, qui contra patriam arma tulerint. Themistocles: ab ingratis ciuibus patria pulsus. Maluit: quàm patriæ suæ bellũ inferre. De claris oratoribus. Patriã: Athenas. Iustinus lib.11. Iure: cum causa, non tamen recte: nemo enim recte contra patriam arma fert. iure autem quo modo? ut patriã è manibus perditorum ciuium eriperent: quam tamẽ ereptam ipsi oppresserunt. 145.

Hunc] Pompeium, quem adductus beneficio sequerer. Aliquid conueniret: aliqua ratione res componeretur. Sceleris: sceleratus Cæsar, flagitiosus Pompeius, uterque dominationem cupiens. leuius dixit in Pompeium. 125. Sperare: ut aliquid conueniret: uel, de causa nostra. Res nunc tota,] Neque enim uideo, quod tum sperabã, posse eos ad concordiam reduci. Alia mea: pace enim desperata, nouum consilium intelligo mihi esse capiendum. Excidisse è mundo: miratus sum Pompeio Italiam relinquente, non secus, ac si sol è cœlo excidisset. Molliuit: ideoq; otium amans, labores & incommoda fugiens, nullam hactenus belli partem suscepi. Siue periculo: Bessarionis liber, Sine peri-

culo : *placeret*, Sine periculo.

145:

χρησμὸς] *Oraculum, quia tanquam Apollo futura prædixisti.* Ad posterum : *in futurum, in posterũ.* De Pompeii consilio : *Pompeium de relinquenda Italia cogitare.* Moram deserendam: *Bessarionis & Caualcantis manuscripti libri* Defendã *pro* Deserendam : *tentaui, ex ingenio si possem probabile quid eruere : non successit.* Turpe nobis: *rectius duco*, Vobis.

146.

Detestaris hoc] *Discessum ex Italia.* Inconstãs: *cum ante scripserim, ut Italia non cederes.* Manẽdum puto : *dum audias Pompeium alicubi constitisse.* Hanc νεκυΐαν : *flagitiosum Cæsaris comitatum : quem appellat* νεκυΐαν, *quòd ad Cæsarem egentissimus & perditissimus quisque ita confluxerat, ut ad Vlyssem, cum ad inferos descendisset*, νεκυΐαν, *idest mortuorum turbã, confluxisse scribit Homerus.* 146: 153. ἀπορῶ.] *Dubius sum, quid te facere oporteat.* Dubitares : *Attice.* Non dubitas : *mihi esse manendum in Italia istis manentibus.* In ipsa fuga : *cum Pompeius Brundusium fugeret.* Tum poterimus deliberare : *cum sciemus, quid Brundusij actum sit.* Non scilicet integra re: *paulum enim hæc expectatio Pompeij animum offenderit : sed hoc tamen consilio rectius tibi consulis, quàm si undè proijcias te.* Valde uidero : *nescio, utrum tibi suasurus sim, discessum ex Italia, an mansionẽ. uide. 136.*

146:

Aduersus me &c.] *Sic & antiqui libri. potest hic esse sensus: Para defensionem Attice tantummodo ad uersus me, si hæc mansio tua auctoritate suscepta, inliciter cadat. nam si in fraudem incidero, te auctore dicam incidisse. quod ad alios attinet, in quibus sunt Lepidus & Tullus, satis scio nõ opus esse. quibus ego conscius sum, eiusdem esse sententiæ, uidelicet manẽdum esse.* Peccaui: *hactenus.* Reliqua tuebor: *posthac dabo operam ne peccem.* Reditu: *à Brundusio.* His literis: *ad te scribendis.* Scis: *pro scito, ut supra.* Cæsari: *à quo Corfinij captus, incolumis esset dimissus.* 148. Literas: *quibus rogaui, ut scriberet ad me de consilio suo, utrum mansurus esset in Italia, an ad Pompeium profecturus.* 134:

Quinquatribus,] *Forte hoc delendum, ut glossema ad diem* XIIII. *Cal. Apr. qui dies est Quinquatruum primus. nam nisi deleatur, ante* XIIII. *Cal. Apr. Quinquatrus uidebuntur fuisse.* Hæc: *Cæsaris facta.* Timere: *ne crudelis esset in uictoria, & nefaria quæque committeret. Cæsaris enim comitatum significat, quem & paulo ante* νεκύιαν *uocauit.*

147.

Prudentia potuit] *Antiqui libri Caualcantis & Bessarionis,* Prudentia potius: *& proxime, ubi est in impressis,* In quibus etiam crassipes, *in in manuscripto Bessarionis,* In quibus crassipes *erat.* inimicos: *Pompeianos.* Optimatium: *eorum, qui non sunt Pompeium secuti, neque ullam*

belli partem attigerunt . unde illud in epistola ad Varronem, Crudeliter *otiosis minabantur.* Municipiorum : *quia se ultro Cæsare ferè omnia dediderant.* 144 : *de bello ciu. lib.* I. Luceium : *cuius, Theophanisq; consilio Pompeius maxime utebatur.* 135. Totam Græciam : *omnes Græcos, qui cum Pompeio erant, libertos, & amicos : qui apud eum gratiosiores erant, quàm ut è tanti uiri dignitate uideretur.*

Has pestes] *Cæsarianos : quorum pessima facta ne uideam, ad dissimillimos nostri proficiscar.* Illuc : *cum se Pompeio coniunxerit : nam in Syriam erat profectus.* 135. Faustum: *Syllæ Dictatoris filium, qui erat in Pompeianis præsidijs.* 135. *Bessarionis tamen liber,* Emastrum . *de Libone autē* 109. Conuenire : *in Vrbe : ut eorum bona uendant.* μακροψυχίαν : *animum longinquas regiones spectātem.* Hispaniam : *prouinciam suam, in quam iturus putabatur comparandi belli causa.* Fugam nostram : *ex Vrbe.* Nunquam iam &c. *nondum ego ad te scribere intermisi . earum interuallum à me quidem nondum fuit.*

Ex epistola XIII. *pagina* 147 :

Cum primum potui,] *Statim è prouincia reuersus.* Contra cuius honorem : *ne posses Consulatum absens petere : quod tibi populus concesserat Pompeio tertium Consule.* 99. Ad te adiuuandum : *ut de habenda absentis ratione M. Celius Tribunus pl. unà cum cæteris collegis legem ferret.* 98 : Beneficij : *à Pompeio accepti .* Possim : *ut mihi abesse per te liceat . ingratus enim mihi uidear, si adsim, cū*

in senatu contra Pompeium de me bene meritum agetur. 138 : Et pacis utriusque : *antiqui libri,* Et pacis utriusque? *uidetur subesse mendum: nam* pacis concordiam *haud scio quàm recte dicatur. Paci recte esset.* Conseruari : *ne cogas me iniuriã facere Pompeio, sed conserues, ut hactenus fui, amicum utriusque uestrum.* De Lentulo: *quem capto Corfinio incolumem dimisisti.* Qui mihi fuerat: *cum me Consul ab exilio restituit.* In Pompeium: *quem socium & adiutorem Lentulus habuit in me restituendo.*

Ex *epistola* XIIII. *pagina* 148.

Mutianum] Q. *Mutij Scæuolæ, qui à Damasippo est interfectus. Florus lib.* 86. *epit.* Itineris: *ad mare superum.* Nauigationis: *ad Pompeium.* Congressus, sermonisq; : *ut & grauitatem in congressu tenerem; & ita loquerer, ut neque ad Vrbem uocanti concederem, neque tamẽ alienam ab illo uoluntatem ostenderem.* 152 : 154. Sum admiratus: *quòd nobiscum esse noluerit.* 148.

148 :

Viri boni] *Sic & libro* II. *de officijs, in extremo, optimos uiros dixit* εἰρωνικῶς *fœneratores.* Perscribunt: *nomina debitorum in codicem referentes.* Sedeo : *sedere dicuntur, qui turpi otio languent.*

Adfinis] *Sic in antiquo Bessarionis libro. pateret sententia, si sic: Quid censes igitur, & quidnã est tui consilij? (ut hæc sint Attici uerba, Ciceronis autem quæ sequuntur plena desperationis) quid? finis huius miserrimæ uitæ.* Vnâ: *cum Pompeio.* Ca-

lamitatis: *nimis enim graui scelere uideor Pompeiū in calamitate deserere.* De ratibus] *Ratibus teneri exitus Brundusini portus, ne Pompeius possit effugere. quod si ita esset, non scripsisset eum Dolabella primo uēto nauigaturū.* Hanc εὐημερίαν: *Pompeij fugam putat Cæsaris εὐημερίαν.* Ab iis epistolis, *Leptæ, Matij, Trebatij: qui scribunt circumuallatum esse Pompeium, ratibus exitus portus teneri.* Mera scelera: *de consilio Cæsaris intercludendæ Pompeio fugæ.*

Ex epistola XV. *pag.* 148.

Actum] *Brundusij.* Pristinas cogitationes: *de profectione mea ad Pompeium: quem cum scripserit Dolabella primo uento nauigaturū, nauigasse puto, quoniam pridie Quinquatrus tēpestas fuit ad nauigandum maxime idonea.* Collecta: *cum locos ex epistolis tuis descripsi, quibus mihi mansionem in Italia suadebas.* 145. Consolationem meam: *quòd unà cum Pompeio non ierim.* Culpæ, ac temeritatis meæ: *uidebar enim mihi peccasse, temereq; fecisse, quia profectus cum Pompeio non essem: nunc non uideor, quoniam in eo tua consilia sum secutus.* Illius. *Pompeij.* Illa: *studium, operamq; in me restituendo.* Superiorum: *superioris iniuriæ, cum me, suum præsidium contra meos inimicos implorantem, deseruit.* 156: Tamen illius &c. *tamen eum adiuuare deberem.* Similitudinem: *primo me deseruit, cum patria pulsus sum: deinde adiuuit, ut restituerer: item ego, quod ante omisi, nūc facere debeo, ut eum adiuuem.* Quam ob cau=

ſam: *non tam ut mihi beneficium daret, quàm ut ini-mico meo, grauiter offenſus, iniuriam redderet.* Illi: *nunc amicus ero: quem ſi offendi, quò d ante ad eum non ſim profectus; nunc proficiſcens reſarciam. ita ſe-quar illius temporis ſimilitudinem.* Illecti: *ſic liber Caualcantis: aliter Beſſarionis: habet enim,* Dilecti: *ut fortaſſe non abſurde legi poſſit,* Eiecti: *nam à Cæſare quidem eiectus Cicero uidebatur, quoniam Conſul Clodium ad plebem traduxit. Suetonius.*

149:

Nam ego hunc] *Cæſarem.* ἐσάλπιζεν: *mal-lem,* ἐλάπιζεν, *id eſt, oſtentabat, ſupra ueritatem narrabat: quoniam ſubiunxit,* Sit hoc λάπισμα. *& eſt interciſa comprehenſio: nam cum,* ita, *dixiſſet, ni-hil reddidit. niſi ſi ad illud ſpectes, quod infra poſi-tum eſt,* Quare ita paratus eſt. Se polliceri: *uideo hic alios quoque de mendo ſuſpicari: nec ſine cauſa: nam neque peditum, equitum'ue numerus adſcribi-tur; &,* ſe, *quò referatur, non eſt.* Vectigal: *quod in ſtipendia militum conferri ſolet, ſed omnia omnium bona, quibus ad ſuſtentandos exercitus ute-tur.* Illum: *Pompeium: quem ſecuti non ſunt: ideoq; merito iratum putant.* Ego autem, &c. *uereor, ut exire ex Italia mihi liceat; non tam quia Cæſar omni utetur artificio, omnibusq; blanditijs ac precibus aget, ut remaneam; quàm quòd eius preces uideo eſſe pro imperio.* γοητείαν: *malitioſas blandi-tias.* Illa ἀλίμενα: *importuoſa loca: quæ ſcripſi me cogitare, primum ut laterem, deinde ut comita-tu meo uti poſſem: (celebri enim loco laureatorum*

lictorum comitatus sermonẽ hominibus dabit. 158.) *quod utrunque si* Brundusij *suppetat, ibi malim esse.* Verum: *uerum hac de re deliberabimus, cum scie= mus, quid* Brundusij *actum sit, num* Pompeius *classe abierit.* Scimus: *mallem*, sciemus.

149:

Non nimis excuso:] *Iam non laboro, ut me excusem, quia non iuerim ad* Pompeium; *cum ipsos uideam cœnas in* Vrbe, *quasi reipublicæ recte sit, & facere, & obire.* Sextus: Peduceus. Fortiores: *si eos id fecisse uiderem, quod me facere oportuisse di= cunt: hoc est, si ad* Pompeium *ipsi profecti essent, ar= maq́; contra* Cæsarem *sumpsissent.* Troianum somniaueram.] *Falso credideram.* Troia *dictus locus is, in quem primum egressus est* Aeneas, *uicinus agro* Laurenti, Ardeati, Antiati, Lanuino. Volui Q. *quingentis millibus emere. uide* 144.

Monstra] *De* Brundusio. Reformidat: *ue= retur, ne in eandem calamitatem incidat, si ad* Pom= peium *transeat.* Narrat. agat? *distingue sic,* Nar- rat, *quid agat.* Satisfactum: *quo'd suscepto bello arma pro eo sumpsit. putat se præstitisse, quod debuit: nunc pugnare contra* Cæsarem, *à quo est incolumis ca= pto* Corfinio *dimissus, non uidetur sine scelere posse.* Prospecta re: Bessarionis *liber* prospectaret. *for= te sic:* Perspecta re (*quia scilicet ualere* Cæsarem *ui= det,* Pompeium *iacere*) Tamen ne hæc posse fer= re? *id est,* Poterit *igitur* Lentulus, *quamuis &* Cæsa= *ris beneficio, & iam perspecta re moueatur, in* Italia *manere, & his malis interesse?* Neque *uideri potest te-*

meraria coniectura, *cũ* tamen *potuerit esse scriptum sic*, *tñ*. *&* *alibi quoque*, *tamen ne*, *usurpatum à Cicerone obseruauimus*. HOC: *mansione*. Non credebam: *ut nuncijs de pace missis oppugnaretur*. Miser torquetur: εἰρωνικῶς. Sententia: *discedendi ex Italia*. HOC: *mansione*.

Ex *epist*. X V I I. *pag*. 150:

Ad te VIII. Cal.] *Bessarionis liber*, I X. Cal. *& recte*: *nam cum proxima insequens epistola scripta sit* VIII. *Calendas*, *hanc ante datam esse constat*. Quamprimum traiicere: *ante quàm exitus portus iactis utrinque molibus præcludantur*. Cn. Carbonis, M. Bruti: *quos Pompeius Sullæ socius occiderat*. Exilii pœna: *Bessarionis liber* penas: *totus locus perturbatus*. Per uim: *quasi iudices eum Pompeij Consulis metu condemnassent*: *quia*, *cum iudicium Milonis ageretur*, *exercitum in foro*, *& omnibus in templis*, *quæ circa forum sunt*, *collocauerat*. *Hæc autem Cæsaris criminatio ideo suscepta*, *ut inuidiosam Pompeij potentiam redderet*. *nam nec ipse*, *qui Milonem queritur per uim expulsum*, *postea eum restituit*, *cum cæteros restitueret lege Pompeia damnatos*. Arma hæc contra: *tulisset*: *Pompeius autem omnibus minabatur*, *qui ipsius in præsidijs non fuissent*. Sed quis ulli non dicat? *distingue sic*: *Sed quis*, *ulli non dicat*. *hoc sensu*: *non infans ille quidem est*, *sed ita obscurus*, *ut*, *quis sit*, *nemini possit dicere*. Profectus: *subaudi*, *narrabat*. Illinc: *Brundusio*. A'te nihil *&c*. *distingue sic*: A' *te nihil*: *ne ante prorsus quidem quid literarum*.

Ex epist. XVIII. pag. 151.

Veniam,] Vt concedat, ut absim, cum aliquid in senatu contra Pompeium agetur. 138: A' me ipso: ad Pompeium proficiscar. quod hactenus à me non impetraui. Ille: Cæsar. Græciam: ut ipsum Pompeium continuo persequatur. quod cum ita sit, quorsum hæc loca legionibus muniuit? nam si in Hispanias contra Pompeij legatos proficisci cogitaret, ideo maritimos exitus uideretur clausisse, ne Pompeius, ipso absente, Italiam classe peteret. Stimulat: nunc hæc me uexat solicitudo, quòd cum Cæsare congressurus sim. Is uero adest: hæc uerba faciunt, ut epistola, tuas IX (sic enim scribendum uidetur, non XI) uideri possit VIII. Miseram autem, VII. hæc VI. Augurum decretum: ut Augures decernant, licere Prætori comitia consularia habere, aut Dictatorem dicere. 143: Rapiemur: Romam, ut Augur, & senator id decernam: aut, si recusabimus ire, uexabimur. Dictatorem: quod factum est: nam postea Cæsarem M. Lepidus Prætor ex lege ad populum lata Dictatorem dixit.

Nihil expedio,] Cogitatione nihil explico, nisi hoc, exitum mihi impendere aut Q. Mutij, qui est à Mario iuniore occisus; aut L. Scipionis, quem Sylla proscripsit. Florus, Orosius. τέτλα κάντορον: perfer: grauius tulisti. hoc proprium nostrum non est, ut fuit Mutij, & Scipionis, qui Sullam, desideratum à populo, quamprimum rediturum uidebant. Pompeius autem, cuius causa mihi omnia perferenda sunt à Cæsare, neque amatur, neque speratur cito redi-

turus. Nulla querela : *quòd Pompeius Italia pulsus sit.* 151 :

Veniam daturum :] *Concessurum, ut absim, cum in senatu contra Pompeium agetur.* 138 : Posſim uidere : *ut ex eius sermone comparem me ad Cæsaris congressum.* 144. 152 : αὐτὸς : *ipse ò Cicero excogitabis.* Vt ait ille : *ut alloquitur Telemachum Minerua Mentori simulata,* ὀδ.γ. Quæ descripta attulit : *mirum, cur, quis attulerit, non dicat.* Quam sim antiquorum hominum :] *Quàm sim antiquis hominibus similis: qui ex sua natura cæteros fingebant, ut est in oratione pro Sex. Roscio, pag. 22: item ego cum te finxerim ex natura mea; meumq; sensum secutus, grauius putarim Dionysij iniuriam laturum esse, quàm me: nunc ex tuis literis meæ opinionis erratum agnosco.* Philargyro bene : *respondisti.* Relictum : *ab ipso.*

Ex epistola XIX. *pag.* 152.

Habeo gratiam illi :] *Quia tecum aget, ut ad Vrbem uenias.*

Ex epistola XX. *pag.* 152.

Quid præripi?] *Quid attinet anticipare de Cæsaris congressu?* 155. Tirone : *Patris ægrotante.* 100. Inde, &c. *Bessarionis liber* In id modo nuntiant. *non dubito, quin deprauatus sit locus.*

Ex epistola XXI. *pagina* 152.

Oratio] *Cum Cæsare.* Bene existimaret : *quia me gratum uideret in Pompeium.* Gratias ageret : *non enim hoc fecit : quoniam in eo perseueraui, ne ad Vrbem irem.* 154.

153. Nostro iudicio :] *Ideo me ad Vrbem non ire, quia de eo non recte existimarem.* Cum multa : *cum multis uerbis ostenderem, dissimilem aliorum esse causam : me enim beneficio deuinctum non posse sine maxima culpa interesse, cum in senatu contra illum agetur : ueni igitur, inquit Cæsar, & causam age non meam magis quam Pompeij : de pace inquam age.* Iri : *à te.* Exitum : *sermonis.* Vt deliberarem : *subaudi, diceret.* Non fuit negandum : *dixi me deliberaturum. etsi iam deliberaueram : mihi enim fixum est, aut in senatum non uenire, aut ea dicere de republica, quæ sentio. sed petenti ut deliberarem, non fuit negandum.* Ego me amaui : *feci, quod magis ex animo meo fuit : quod iam pridem non feceram : quia potentibus in republica post exilij tempora inseruiui.* Amabo, *liber Bessarionis : eadem sententia.* Comitatus : *Cæsaris :* νεκυίαν *quam tu appellasti in epistola tua.* 146.

Eros celeri] *Flagitiosus libertus Q. Metelli Celeris, qui perierat Marcellino & Philippo Consulibus. Celeri autem pro* celeris: *qua ratione & Virgilius dixit, Relliquias Danaum, atque immitis Achilli. & opinor, = Acris Oronti.* Seruii filius : *Seruij Sulpitij filius erat in comitatu Cæsaris.* 154. Rem perditam : *& perdita Cæsaris causa, & copiæ eiusmodi, ut sperare nihil possis. actum igitur de salute reip.* Fuerunt : *quia Brundusio redibant. & cum admiratione protulit. quasi uix credibile uideatur tot homines con uenisse ad Cn. Pompeium circumsidendum.* Extre=

mum: *ut tuum consilium exquirerem.* κατακὶς: *forte* καταιγὶς, *tempestas, procella.* Virum: *non dixit, hominem, sed uirum; ut Atticus id uerbum usurpet, quo Cicero in epistola quadam usus erat,*
» *cum scriberet fortasse sic: Ego cum uirum uidero:* ἐμ-φαντικῶς *de Cæsare.* ἀλλὰ πάλιν: *corruptæ literæ. antiquus liber,* ΛΛΛ ΤΕΛΣΑΝ. *non placet in obscuris diuinare.* Illum ipsum: *Pompeium.*
» 135: Vt antea: *cum scribebas, Videamus & Cneus*
» *quid agat, & illius rationes quorsum fluant.* 145.

153:

Extremum fuit de congressu nostro.] *Primum differebas tua consilia, dum sciremus, Pompeij rationes quorsum fluerent. nempe scimus: Italia pulsus mare transiuit. differebas etiam, quòd, cum scires me cum Cæsare ad Vrbem redeunte congressurum, scire uolebas, in eo congressu quid is aut à me petijsset, aut petenti mihi concessisset. extremum igitur fuit, quod expectares, de congressu nostro.* Agendum est: *deliberandum, quid me agere oporteat.* πολιτικήν: *de republica: ut scribas ad me quæ Cæsar egerit in aduentu suo.*

Ex epistola ultima, pagina 153.

Qui hinc absit.] *Qui cum Cæsare non sit.* Vnquam homines putaui: *recordatus paulo ante hominem dixisse, correctionem subiecit. monstra quædam semper putaui, non homines.* Quo placet: *quò iam constituimus.* Nec præter me] *Quo gratior Pompeio aduentus noster esse debebit. nam alij non tam ipsius amore, quàm Cæsaris*

metu Italia cesserunt. Incommodis: *exilio.* 120 Immitissimus: *pacem in senatu Ser. Sulpitius dissuadebit, quia scit Pompeium amicum sibi nunquam fore, quoniam filium misit ad eum affligendum.* Hic quidem: *Pontius quidem Titinianus cum Cæsare contra Pompeium arma tulit, quia, cum inclinatam uideret Pompeij fortunam, rerum suarum ruinam Cæsare uictore pertimuit. Seruius uero indigne fecit, qui filium miserit. neque enim quidquam cogitare magis debuit, quàm quid eum ciuem, qui summos honores in republica gessisset, & agere, & sentire par esset. quæ à Pontio non expectantur: ideoq; minus turpis.* 139. Superum mare: *Adriaticum.* Obsidetur: *Cæsaris præsidijs.* 136: Infestum habebimus: *infestum reddemus. sic, Solicitum habere, pro solicitum reddere, alibi dixit. &, Dymæos mare infestum habere, epistola* I. *lib.* XVI. *Est autem sententia, Pompeium classem parare ad intercludendos Italiæ commeatus, id est ad patriam fame necandam: ad hunc se iturum.* (143.) *& cum iracunda ironia* boni ciues, amantes patriæ.

154.

In Aegyptum.] *Quoniam quidem neque de Aegypto, & Arabia cogitare debemus: (cur enim eò nos abeamus? 147.) & exercitu pares esse Cæsari non possumus. classe igitur bellum geremus.* Congressu: *Cæsaris.* 152: censeas: *mihi agendum: etsi nulla iam dubitatio est, quin mihi sit eundum ad Pompeium.*

IN LIBRVM X. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 154.

LAterium] *Fundum in Arpinati.59.* Firmitudinem animi nostri : *quo'd ab honesto non diuellar : id est, quo'd in Cæsaris congressu neque indulgenter sim locutus; & in eo manserim, ne ad Vrbem accederem.152:154.* Sexto : *Peduceo.* Nonis Dec. *quo die in coniuratos animaduerti.* Quidnam ergo? *senatus mandauit, ut de coniuratis supplicium sumerem. mandata si exequar, uideo mihi ab improbis ciuibus magnam inuidiá, magnaq; pericula impédere; quo'd à me contra leges actum obijcient, quæ ciues* Romanos *occidi uetant. quid ergo faciam o'* Sexte? *tum ille me ad præclarum facinus* Ho*mericis uersibus incitauit. Iliadis χ.* Non in longum tempus] *Tantum ut expectemus, quid de pace decernatur in consessu senatorum : nam, in senatu, non libet dicere.* Emptum : *pretio à Cæsare inductum, ut de pace ageret in senatu : cuius nomen fuit in Attici epistola.* Quid nobis agendum putes : *putas enim discedendum ex Italia.* Dari : *à Cæsare, quasi à rege.* Popularis tui : *quia tu quoque Atticus.* Mei : *quia migrare Athenas cogito.* Hinc

abero : *cum filijs abibo ex Italia.* Alterum : *me absuturum hinc : de filijs minus certum.*

155.

Si de pace] *Sic Bessarionis liber antiquus : & sententia non obscura : itaque nihil muto.* Prouincia: *Hispania. 136.* Iste summarius] *Emptus pacificator. mallem enim,* Nummarius. *ut, nummarij iudices, pretio corrupti, 12. et placet εἰρωνικῶς dictum esse* , Nisi forte : *quia scit Cæsari persuaderi non posse, ut quiescat.* Dixi : *ipsi Cæsari. 135.* Grauitatem : *in congressu Cæsaris.* De iuuenibus : *de Ciceronibus.* Audisti : *forte, nolle me eos erudiri à Dionysio. 155 :* Hæc est ἄλη,] *Hæc animi mei solicitudo, & mentis error, in quo nunc sum, mortis instar est : angor enim, quòd neque ad Vrbem uenerim, ut inter Cæsarianos de republica libere agerem; neque bonos uel cum periculo sim secutus : alterutrũ enim certe oportuit : aut enim bonos sequi debemus, quorum de Italia relinquenda temerarium consilium fuit; aut, si Italiam relinquere non placet, neque temeritatem bonorum imitari, agamus hic libere quæ sentimus, & pro republica, & contra improborum audaciam.* Hoc, quod agimus : *mansio hæc nostra in Italia, neque honesta, neque tuta.*

155:

Istum, &c.] *Vide, an sit L. Cornelius Balbus, qui filium Brundusium miserat.* Me : *non me, sed istũ legatum iri arbitror.* Si acciderit, ut legarer : *& consuetudo latini sermonis postulat* , Vt leger : *&*

ego eo procliuius in hanc opinionem descendo, quòd antiqui libri Vt legerer.

Ex epistola II. pagina 155:

Agerenturq;] Pararentur à meis ad nauigationẽ. MMTEYCA: corrupta dictio, sed, ut opinamur, ad nauigationem pertinens. Ardet: abeundi cupiditate. Nec est quidquam: nec uidemus, aut quæ loca petamus, aut eò perueniendi quæ sit ineunda ratio. Tullia mea scripsit.] Opinor eũ mihi commendans, & superiora excusans: aut, ad me profecturum. sed ego ideo nolim ad me profectũ, quia neque hoc tempore eo mihi comite opus est; & homini non amico nostra incommoda spectaculo esse nollem. 155. Inimicum esse: quod scribis te facturum, si ego uelim.

Ex epistola III. pagina 155:

Profectus] Cæsar, ut in Hispanias iret contra Põpeij legatos Afranium, & Petreium, & Varronem. Longiorem: quæ est huius libri prima. Visum te: puto esse epistolæ initium. Non uenerim: in senatum. Tullium: Volcatium Tullum, non Tulliũ. Seruium: Sulpitium. Quia non idem: quia nõ ijs concessisset, quod mihi, ut in senatum non uenirent. cũ filios misissent: Seruiũ designat. 154.

Ex epistola IIII. pagina 156:

Istos] Pompeium, & Cæsarem. Alter ardet: Cæsar. Expulit: Pompeium. Alia ex parte: conatur & in Græciam persequi, & ei prouinciam Hispaniam eripere. Ad pedes stratos] Suppliciter rogan teis, ut nos contra sceleratam Tribu

ni pl. rogationem defenderet. Huius : *Cæsaris : cui dicebat se iniuriam esse facturum, si contra Clodium ageret.* Elapsus : *quia classe fugit.* Deserta per se patria, aut oppressa] *Deseruit Pompeius, oppressit Cæsar.*

157.

Proficiscar,] *Ad Pompeium.* Alter : *filius.* Maiore pietate : *nam Quintus filius & patri & patruo inimicus : ut paulo post.* Eius : *Quinti filij.* Ipsius : *ipsum Quintum uidemus nunc earum literarum pœnitere, quas ad Cæsarem scripsit.* Iter : ad *Cæsarem.* Simulatioq; pietatis : *quia simulauit ideo se ire, ut Cæsari ostenderet, nos optimo in illum esse animo : quod contra fecit.* Suis : *Cæsaris.*

Hæc ipsa timide :] *Ad te scribo: quia scio tibi dolorem allatura : reliqua celauimus.* Nulla nostra culpa : *non in educatione uitium fuit, sed in natura.* Hortensii filium : *qui erat cum Curione in Cæsaris partibus. de hoc Valerius Max.*

Metuit.] *Quia nostrum consilium de relinquenda Italia patefactum Cæsari sit.* Quæ ad nos delata : *quæ de Quinto filio audiuimus.* Quid futurum sit : *uereor enim, ne Cæsar, cum nostrum cõsilium cognouerit, nos obseruari, & fugienteis retrahi iubeat.* Nam si habemus &c. *iacente republica nihil audeo contra prauam huius naturam; ne uidear aduersari, non quia deprauatus pessime de nobis mereatur, sed quia pro Cæsare faciat. quòd si esset aliqua resp. consolationem abs te nullam quærerẽ : consilium ipse caperem aut ad seueritatem, aut ad*

indulgentiam. Iracundia: *magis placeret* Ira, *ut est in antiquo libro; quia uidetur iracundia non irã, sed naturæ ad iram procliuitatem ostendere; ut si diceret, hæc scripsi iratus, rectius uideretur, quàm, hæc scripsi iracundus. sed uideo in hac ipsa pagina iracundiam pro ira iterum usurpatam, item alibi.* Ignosces: *quia scripsi, quæ tibi scio fore acerbissima.*

157:

Lege Pompeia] *De ambitu: quam Pompeius tertium Consul tulerat. Pedianus.* In Sicilia: *qua Catonem expulit. Cæsar lib. I. de bello ciu.*

Propius factum esse nihil,] *Quàm ut Metellus Tribunus pl. cum ærarij fores complexus uetaret Cæsarem ingredi, occideretur.* Eum: *Cæsarem.* Voluisse: *minatum esse Metello, si pergeret obstare, quo minus ex ærario pecuniam posset sumere.*

De ærario:] *Quia, cum ærarij claues non inuenirentur, refractis foribus publicas pecunias abstulisset. Plutarchus.*

158.

sex tui fasces?] *Cæsar Curioni Siciliam prouinciã assignauerat, quã pro Prætore administraret: ideoq; & fasces ut imperium habenti dederat.* Cur laureati? *neque enim laureatis utebantur, nisi post uictoriam de hostibus partam. at Curio neque adhuc uĩctoriam ullam erat assecutus, & bellum cum ciuibus gerebat.* Ipso: *Cæsare.* Cur sex? *nam duodecim & Paulus Aemilius Prætor ad bellum Ibericum proficiscens usus est: quod Consulibus tantum licebat: sex cæteris magistratibus dabantur.* Cupiui &c. *egi cũ*

Cæsare de senatusconsulto ab amicis & familiaribus occulte faciendo, quo mihi Siciliam prouinciam cum imperio, fascibusq; datam constaret: at ille, qui nũc senatui maxime est infensus, ita respondit: Senatum contemne, à me omnia proficiscentur. Surrepto: nam si palàm ageretur, Pompeianus aliquis Tribunus plebis senatusconsulto intercessisset, ut L. Metellus, qui omnia, quæcunque Cæsar agere instituit, intercessione impediuit. itaque in epistola Celij, 173: His, inquit, intercessionibus plane incitatus est Cæsar. & libro I. de bello ciu. Petiisse ab eo,] Vt ubiuis esse possem. Philippum: qui Acciam, Iulia Cæsaris sorore natam, habebat in matrimonio, post Octauij prioris uiri obitum. uitricus igitur Octauij, qui post Augustus. Nihil impetrabat.] Petens, ut in senatum uenirem: quòd si refugerem, ne adessem, cum de Pompeio detraheretur, uenirem tamen, & agerem de pace. 153. Nunc ipsum: uide 123: Tuam prouinciam] Siciliam: quà nauigandum mihi erit, ad Pompeium in Græciam proficiscenti. licebit ne hoc mihi per te, & tua præsidia? Est uerum profecto,] Mallem, est profectum, hoc quidem sermone, quẽ cum Curione habui. Expectaturus,] Cæsar: ut interrex comitia consularia haberet: quod fieri solebat, cum anno finito nulli dum designati Consules essent. Expectaturus: dum Lentulus et Marcellus annuum Consulatus tempus perfecissent. An: an potius, ante quàm ab Vrbe discedat, decretum ab Auguribus fieri uelit, quo uel Consules creare Prætor

possit, uel Dictatorẽ dicere, qui deinde Consules creet. 143 : 151. Quo modo dixerim? *quasi turpe quiddam, nec dicendum, occultat; quod contra morem maiorum sit, aut Consules creari à Prætore, aut Dictatorem dici. uel est incerti animi significatio, cum ignoret, quid acturus Cæsar sit de comitijs consularibus, si haberi ab Interrege nolit: ut sit, Quo modo dixerim Cæsarem hoc explicaturum?* Ad se: *aiebat Curio deferri ad se Consulatum à Cæsare, sed se nolle proximis comitijs designari. alij, Ad se, ad Cæsarem exponunt.* Nullo negotio: *iurabat in re graui: sed, etiam si nulla grauis esset causa, iuraret tamen pro Cæsare.* Esse debet: *existimo ita esse.*

158:

Affirmabat,] *Dolabella potius, quàm Curio, si consideretur illud,* Dico quid? *affirmabat igitur in suis literis.* Illum: *Cæsarẽ.* Gratias agere. *quòd ab ipso non rogatus, ultro scripsisset ad me, ut ad Vrbem uenirem.* Iubebat: *Bessarionis liber,* Videbat. *utrocunque modo, mendũ tamen remanet.* Domestici mali: *à Quinto filio: qui sermonem habuit cũ Hircio, mox cum Cæsare.* 157. Illum: *Quintum filium.* Me inuito: *profectus est ad Hircium.*

Quæ pro illo sit suspicandum,] *Et hoc non dubito quin mendum contineat.* Supplicandũ *est in Bessarionis libro.* Conuento: *à te Attice, ut ex eo certũ sciremus de Quinto filio.* Nescio quid: *nescio quid mali ex hac Quinti filij profectione creatum. sed uelim quamminimo defungamur. & uidentur hæ uel commixtæ epistolæ, uel præposteræ: nam*

ſupra narrauit ſermonem Hircianum. Tu Op=pios Terentiæ dabis] *Tu Oppios* (123.) *Terentiæ conciliabis, ut illi præſto ſint, ſi quid ei opus erit. nam cauendum eſt illi tantum ab Vrbis periculo: quod unum iam uidetur incommodum ſupereſſe. nã illud de turpitudine, quod me antea mouebat, ſi eo lo co fœminæ Romæ manerent reliquis abeuntibus, iam faceſſit, cum nobiliores fœminæ in Vrbem omnes iam redierint. quoniam igitur manſura eſt Terentia, Op=pios illi da.* Tirone: *Patris ægrotãte.* Tota mea cogitatione: *conſilio abeundi.* Die: *nauigationis meæ.* Lunam nouam: *tum enim plerunque tur=bulenti ſunt dies: ut id tempus maxime ſit nauiganti=bus uitandum.* Harum rerum exitum non uidere.] *Ideſt, actum eſſe de republica, ſpem reliquam eſſe nullam.* 158. De quodã,] *De Quinto filio: cuius nomen occultat: itaque et pro ximis uerbis penè ſententiam breuitate obſcurat, ueri=tus ne in alienas manus epiſtola perueniret.* ἀρκαδίαν: *difficilem prouinciam.* Vtinam tu: *ſuſcepiſſes iu=uenem regendum.* 159. Modeſtior non ero: *in*
» *eo regẽdo. utar ſeuera diſciplina: itaque* 159: *Quin*
» *tum puerum, inquit, accepi uehementer. &* 166.
» *Quintum filium ſeuerius adhibebo. utinam proficere poſſem.* Epiſtolam] *Miſi.* Requi=rere: *ut ſibi commendarem aliquem meorum.* Cõ modius: *liberalius de pecunia pro diuerſorio ſoluen da.* Negligentiam: *qui tam negligenter cum Ca=nuleio de die ſolutionis egiſſet: longiorem enim fuit impetraturus, ſi contendiſſet.* De Canuleio: *nota*

locutio, pro, à *Canuleio: ut,* De Crasso *domum e-missem, in epistola ad Sestium.* Rogassem: *ut ageret cũ Canuleio amico suo.* Emisse: *meo nomine.* Addici: *diuersorium.* Pecuniæ: *Canuleio soluendæ.* Stomachosius: *subiracunde: qui tam angustã diem solutioni præfiniret. 165:* Ioco familiari: *quia sic epistolam inscripsi,* Vecteno Monetali. *uide 165:* Agit liberaliter: *quia diem pecuniæ longiorem fore pollicetur.* Certiorem esse factum: *de eo quod tecum locutus est, se curaturum, ut solutionis tempus ultra Idus Nouembreis produceretur.* Tuo itinere: *in Epeirum. 140.*

Ex *epist.* V. *pag.* 159.

Moratur.] *Quia tempestas non est ad nauigandum idonea.* Astute: *astute agerem, si profectionem meam ad Pompeium differrem, dum scirem, quid in Hispanijs ageretur. 159:* Retice.] *Suspicor mendum subesse: suspicor autem non solum ex sententia satis absurda, sed etiam ex uarietate exemplarium: nam in Bessarionis libro,* Recitet et.

Et tamen] *Et tamen etiam ob hanc causam breues sunt.* De Quinto fratre: *Quinti fratris causa. alij,* De Quinto filio: *ut subaudiatur, regendo.* Sedulo: *hoc uidetur significare: ita mihi sæpe corrigendus.* Mones: *ut caueam, ne quis profectionem meam ad Pompeium odoretur.* Ab uno illo: à *Quinto filio: à quo cauere difficilius est, quàm à cæteris, quia coniuncte nobiscum uiuit. 157.* Magnum opus: *duram prouinciam cepi.* Mirabilia multa: *de eius minime simplici ingenio.* Si sine il-

Io possem: *si pater abesset: qui relaxat, quidquid ego astrinxi.* Quod tu potes: *neque enim Quintus pater tecum est.* Ignosco: *paterno amori: à quo est filium indulgentia.* Quà, et quò,] *Qua utar uia, quò iter intendam.* 155:

Ego uero] *Puto initium alterius epistolæ: quid enim infra iteret de Quinto filio?* Tergiuersationem: *scripserat Atticus, se quoque exiturum ex Italia, sed lente, & quasi tergiuersantem, ne uideatur Cæsaris imperium refugere, & præsentem reipublicæ statum improbare: ideoq; in Apulia, maxime Siponti aliquandiu mansurum.* Neutrum: *neque pro Cæsare, neque pro Pompeio: quorum neuter pro repub. pugnat.*

159:

Melitæ,] *Quæ est insula Siciliæ proxima.* 161. 162: Futurum: *me.* Nihil, *inquies: nihil enim iuuas, si in acie esse non uis.* Meliore tempore: *licet mihi tempestatem idoneam expectare; quoniam dubitandum mihi non est, ut aut mari Adriatico Dolabella, aut freto Siciliensi Curio meam unquam nauigationem impediant.* Adriatico: *cuius est commissa cura Dolabellæ genero meo.*

Præclara συνῳδία:] *Præclarum erit colloquium: statuemus enim de officio utriusque nostrum.*

Vixit,] *Iucundissime fuit.* Iacere: *odiosum esse plebi, quia pecuniam ærarij abstulisset.* 157: Nauigare: *Pompeij classem Curio timebat: quæ si fuisset, aiebat se de Sicilia abiturum.* 158:

Vehementer.] *Seuere.* 166. Auaritiam:

uideo eum ad Cæsaris partes transiſſe, quia magnum ex eo congiarium à Cæsare ſperaret. Quod timueramus: *ne cum Cæsare locutus eſſet de noſtro conſilio Italiæ relinquendæ.* 157. De Oppiis velienſibus,] *De quibus uide* III. 158.

Epeirum] *Tuam.* Noſtram putabimus: *utar ut mea, ſi acciderit, ut inde tranſeam, cum ad Pompeium proficiſcar.*

Ex epiſt. VI. *pag.* 159:

Expectem,] *Vt differam profectionem meam ad Pompeium, dum Hiſpanienſis belli exitum audiamus.*

160:

Iſtum] *Cæſarem.* Trahi: *duci.* Ipſum curionem: *quo nnnc magis Cæſarianus nemo eſt.* Quieſcamus: *conſilium eundi ad Pompeium omittamus.* Iſtum: *Cæſarem.* Quàm uictum: *quàm cum uictus ſit, magisq; dubitet, quàm fidat ſuis rebus.* Gabinio] *Cæſaris amico: qui ab exilio reſtitutus ſententiam dicet in ſenatu, & quidem ante me rogatus. Dion. lib.* 39.

Chloelium,] *Beſſarionis liber,* Clodium, *&* Cateli *pro* catuli. *utrum rectius, diuinare non licet: facimus tamen, quod noſtri muneris eſt, ut antiquam ſcripturam oſtendamus.* Catuli: *clientem.* A me defenſos: *non modo inimicos, ſed nec meos neceſſarios, qui me defendente condemnati in exilium abierunt, reſtitutos à Cæſare uidere uidere in ſenatu ſine dolore potero.* Dolnre: *quia legibus condemnatos, acmis reſtitutos uidebo.* Dedecore: *quia uerſabor*

inter homines iudicio notatos. Vt mihi liceat] *Romæ uiuere, & in senatum uenire Cæsare uictore.* Tamen ne dubitemus: *id est, diutius ne dubitans, animoq; suspensus cogitem, an Cæsari me uenditem, & in Italia maneam? est uero abijcienda dubitatio, potiusq; de discessu maxime cogitandum. nam etiam si ei me nunc uenditem, tamen non uideor expers periculi futurus, quoniam ab eo rogatus in senatum non uenerim. initio dissensionis, eius partes sequi si uoluissem, præmium aliquod tulissem: nolui: nunc ei me uenditem etiam cum periculo?* Non esse iudicium] *Casum Hispaniensem non esse mihi expectandum: propterea quòd in eo bellum non terminabitur.* Themistocleum est: *cogitat, quod olim Themistocles contra Persas, classe bellum gerere: ideoq; in Hispanijs haud multum ponit.* Per se: *ut ipse præsens eas teneret: sed quasi de ijs non laborans, legatis, Afranio, Petreio, Varroni, negotium commisit.* Sedentes: *otiosi, neutram partem adiuuantes.* Aduersabimur: *Pompeio.*

160:

Quod malum &c.] *Totus hic est perturbatus locus, ideoq; stellula è regione apposita notatus. Bessarionis antiquus liber dictionem* malum *non habet, & habet* an ni ualde *pro* Annibal.

Quòd si iam &c.] *Officium postulat, ut Pompeium sequar. at periculosum erit; quoniam Cæsar, cuius uenti secundiores uidentur, offendetur. ita sane res habet: sed & mansio periculosa; si forte*

Pompeij causa, nunc afflicta, conualuerit. cum igitur utrinque periculum impendeat, satius est Pompeium sequi, id est recte facere, cum periculo, quàm in Italia manere, id est peccare, eiusdem periculi metu. Ab illis: à Pompeianis. Si peccaro: si in Italia mansero. Ab hoc: à Cæsare. Si recte fecero: si ad Pompeium 160: Vt non sit dubium &c. ut sine ulla dubitatione turpitudinem, quæ est in mansione posita, fugere debeamus, eo magis, quòd ne mansio quidem periculo uacat: quæ uel si salutaris esset, ob turpitudinem tamen consilium caperem discedendi. Non simul: obiectio. Omnino: responsio. Fefellit ea res: decepit, induxit. id causæ, inquit, fuit, ne simul cum Pompeio mare transierim, quòd pacem existimans fore, ueritus sum, ne deinde Cæsar ob transitionem mihi esset inimicus. 128. Fortasse non debuit: fortasse non tanti apud me istæc suspicio esse debuit, ut propterea Pompeium de me optime meritum desererem. Cum idem: cum eodem tempore: uidebam enim, si pax esset, Cæsarem & mihi fore iratum, & eundem Pompeio amicum. Senseram: Clodianis temporibus: cum Pompeius ideo me noluit defendere, ne Cæsarem offenderet. cuius temporis similitudinem pertimui. 156: Iidem: coniuncti eiusdem uoluntatis. Auguria quoque me incitant: ad discessum. auguror enim spe non dubia, nullo modo stare posse Cæsarem diutius, etiam nobis languentibus. Ab Appio] Bessarionis liber, Ab Athico. & quoniam hic liber sæpe pro Atticus habet Athicus, ut in hoc ipso ambitu, Et

tamen mi Athice : putaui minore mutatione legi posse Attio, quàm Appio : ut de Attio Nauio intelligatur, qui, Tarquinio Prisco Romæ regnante, auguralem scientiam summum in honorem adduxit. de
» quo lib. I. de Diuinatione his uerbis : Quis ueterum
» scriptorum non loquitur, quæ sit ab Attio Nauio re-
» gionum facta descriptio? qui cum propter &c. Liuius quoque lib. I. expono igitur Non hæc Collegii nostri ab Attio, non hæc auguralis collegij ab Attio deriuata, sed illa à Platone sumpta, qui scripsit non diuturnam esse posse tyrannorum dominationem.

161.

Florentis, ac nouos, ut uti diebus] Quoniam ab impressis libris manuscripti ne litera quidem dissentiunt, tentemus num elicere correctionem è cóiectura possimus, ita ut ab antiqua scriptura quamminimum discedatur. Sic igitur fortasse corrigendum : Florentiss. ac nouus VI. VII. diebus. id est, Florentissimus ac nouus sex septem diebus. ut, sex septem, dictum sit, pro, sex septem'ue : quemadmodum dixit Horatius, Si quadringentis sex septem millia desint, Plebs eris. cum paucos omnino dies Cæsar in urbe moratus, in Hispaniam contra Pompeij legatos contenderit. quod ex ipsius commentarijs bello ciuili planum fit. Ipsi illi. quæ antea eum spe licentiæ, rerumq; nouarum diligebat. ut 102 : In Metello : cui mortem cum sit minatus, ostendit superiorẽ mansuetudinem non naturalem fuisse, sed simulatam. item cum ex ærario pecunias abstulit, dissimulatam antea cupiditatem diuitiarum indicauit : qua re cum

ab eo & cædes & rapinæ timeantur, ex metu odium creabitur, ex odio autem ea, quæ cæteris tyrannis euenerunt. 158. Patrimonium suum] Nam & Antonius, & Curio, & Dolabella, Cæsaris socij, magno omnes ære alieno oppressi.

Fefellerit,] Hæc opinio de Cæsaris non diuturno regno. Tulerunt: ibo, inquit, ad Pompeium eo libentius, quòd Cæsarem puto, etiam languentibus nobis, diutius stare non posse. quòd si me fallet, aliterq́;, atque ego auguror, acciderit; feram, ut multi excellentes in republica uiri; quos fefellerunt ea, quæ putarant: ideoq́; & Themistocles, & Africanus, & C. Marius in eos casus inciderunt, quos uitassent, si nihil illos fefellisset. Nisi forte: nisi tu id censes, non esse mihi de discessu cogitandum, ut potius Sardanapali exemplo in patria, & in meo lectulo iners, ingloriusq́; moriar, quàm, ut Themistocles, in exilio. In suo lectulo: in lectulo Sardanapali: simili in lectulo: Sardanapalus enim, cum inter scorta turpiter uixisset, postea, lectulo sibi in pyra apte constructo, in eo pyra incensa mori uoluit. Lacedæmoniorum: quos publico Græciæ concilio cum offendisset, post ab ijs accusatus est apud Athenienses, quòd societatẽ cum Rege Persiæ occulto coiuisset. Plutarchus, Iustinus. Suorum ciuium: à quibus in exilium actus est. Artaxerxi: cui de subigenda Græcia pollicitus, postea cum uideret præstare non posse, uoluntaria morte, ueneno sumpto, uitam finiuit. Plutarchus.

Illa nox] Africanus minor mane in cubiculo suo mortuus repertus, putatur suorum scelere sublatus,

maxime Semproniæ uxoris, cuius fratrem Tiberium Gracchum Africanus in concione dixerat iure sibi cæsum uideri. quod profecto nunquam dixisset, si talem exitum prouidisset. ergo & eum, sapientissimum uirum, aliquid fefellit: fefellit & C. Marium; qui cum L. Sylla nunquam profecto contentionem suscepisset, si diem illum, quo Vrbe pulsus est, mentis acie prouidisset. De illa perpetua: πλείων χρόνος, ὃν δεῖ μ᾽ ἀρέσκειν τοῖς κάτω, τῶν ἐνθάδε: ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι: *inquit apud Sophoclem Antigone.* Maturius: *si acciderit, ut ante, quàm iste corruat, ego peream; mea non multum intererit, utrum, &c.*

161:

Vt iis paream,] *Vt Cæsaris imperio me summittam, cum imperium mihi contra eum senatus dederit. fam. 260: & in oratione pro Deiotaro, & Cæsar de bello ci. lib. 1.* Domesticas tricas] *Propter rem familiarem à uiro suo Dolabella male gubernatam. fam. 27:* στοργῆς *etc. quamuis eximia sit eius in nos pietas, & amor, ideoq; metu periculorum, quæ mihi ad Pompeium eunti uidet impendere, uehementer moueatur: ire tamen uult, &, quid rectum sit, magis, quàm quid utile, considerat.* Ex Italia: *exiturum.* Antonio: *quem Cæsar, in Hispaniam contra Pompeij legatos proficiscens, Italiæ præesse uoluerat. Plutarchus.* Nolle: *me. hoc est Antonio dicendum.* Quàm putas,] *Quia Clodio intimus fuerat Antonius in Tribunatu. Philippica II.* Rumorem: *quòd de tua ad Pompeium profectione*

fectione audiuimus. Dolabellam: generum tuũ, qui nobiscum est.

162.

Ἀζηλοτυπία mea] Quia moleste tuli te Augurẽ creatum, cum me eiusdem honoris cupiditas amorq́; teneret. Iniuria tua: non enim ea causa petisti Auguratum, ut iniuria me afficeres. itaque cum ob eam rem quædam consecuta sit offensio, nata non ab iniuria tua, quæ nulla fuit, sed à ζηλοτυπία mea, qui eundem honorem concupieram: dãda mihi opera est, ut omnia studia officiaq́; tibi præstem, ne uidear ex illius temporis memoria tibi esse infensus; cum intelligam, & fatear, nullam mihi à te iniuriam esse factam: non enim appellare possum iniuriam, quia tu petieris id, quod ego cupiebam. Tibi omnia integra serues,] Sustineas te, &, ut hactenus fecisti, neutram in partem inclines. Eius fidẽ improbes: Pompeio ne te credas. Iniuriam fecit: cum inimicum tuum Clodium præter amicitiæ ius contra te armauit: ut eius opera pulsus in exilium uidearis. noli igitur spectare tam beneficium, cum te restituit, quàm iniuriam, cum eiecit. Non potest: fieri non potest, ut te non amet.

Ex epist. VIII. pag. 162:

Hominum fama] De tua profectione ad Põpeiũ.

162:

Periculi causa] Aliis bellis ciuilibus cum non nulli nihil melius putarent, quàm ab omni cõtentione abesse; tamen quia ducem alterutrius partis sibi scirent esse inimicum, uictorem timentes contrariam partem

adiuuarunt . quod tibi faciendum non est : qui ex superioris meæ uitæ testimonio scis me crudelitatem non amare, prætereaq; tibi esse amicum.

Ex epistola I X . *pagina* 162 :

Exanimauit :] *Quia, cum pro certo haberemus, Cæsarem in Hispaniam proficiscentem itinera tardius facere cœpisse, Petreium cum Afranio copias coniunxisse, ipse nihil attulit eiusmodi. quod timorem attulit eo maiorem, quia scimus eum solere sæpe pro Pompeio mentiri.* Volare dicitur : *ut nunc audimus, contra quàm nobis erat persuasum.* In Germaniã: *inde Galliam petiturum, ut Cæsarem auertat ab Hispania.* 159. Melitam : *uide* 159: Dũ, quod in Hispania : *dũ sciamus, quod in Hispania actũ sit.*

163 :

Pueri nostri.] *Meus, & fratris filius.* De dignatione : *de dignitate, de honesto.* Si quid ab Afranio .] *Si quid ex Hispania : quam Afranius Pompeij legatus cum duobus collegis administrabat.* Credendo : *si permittit, ut ex Italia discedã, caute tamen credam.* Occultandi : *consilij mei de discessu.* Seruium : *Sulpitium.* 159 : A' Posthumia & Seruii filii .] *Fateor, qui sit uerborum ordo, me non uidere : & ob hanc causam, & quia Bessarionis liber pro Seruii habet Sciui, suspicor de mendo.* Quartanam : *qua diu grauiter laborasti.*

Ex epistola X . *pagina* 163 .

Eandem rationem] *Mitem & benignum fore Cæsarem in aduersarijs dimittẽdis parta uictoria, ut fuit*

in ferendis pacis conditionibus.

163:

Exiit.] *Ex Vrbe. Iratus autem, quia legationem ad Pompeium de pace nemo suscipere uoluerat; & quia, quascunque res agere instituerat, L. Metellus Tribunus pl. intercedens omnes impedierat. de bello ci. lib. I.*

Eam causam,] *Causam Cæsaris: quæ uinci sine mea, Dolabellæq; tui pernicie non potest. itaque uide quid agas. si tu ad Pompeium nauigas, necesse est ego & Dolabella alterutrum horum faciamus, uel Cæsaris causam, in cuius uictoria salus utriusque est, odio prosequamur, aut relinquamus; uel, si nostrã uictoriam cupierimus, impia cupiditate contra tuam salutem peccemus.* Quod offensæ fuerit,] *Forte enim ad Pompeium ire uis, quia uerearis, ne, si non ieris, eius animum offendas. sed istã tamen offensionem minime uitaueris: quandoquidem iam offendisti, quoniam ante non simul cum eo profectus es.* Parum optimatem] *Minus amãtẽ reip.* Quod optimũ sit: *quod ad tuam ipsius salutem pertineat.* Totum: *ne omnino eas ad Pompeium.* Optimatium: *tuam mansionem reprehendentium.* Non nullorum: *Cæsarianorum, qui, quasi iam parta uictoria, ita se insolenter efferant, ut ferre non possis.*

Ex epistola XI. pagina 164.

Me cæcum,] *Qui ante non uiderim ea, quæ nũc uideo, istos non daturos, ut ex Italia arbitratu meo exire possem. stulte igitur cunctatus sum.*

σκυτάλην] *Epistolam, quæ occulte significet,*

profectionem ex Italia mihi non dari. λακωνικὴν. *nam Lacedæmonij genus quoddam occultæ epistolæ, quo ad Imperatores suos scribentes utebātur,* σκυτάλην *appellabant. Suidas, Gellius.* Excipiam: *ad Missenum uenientem. contra est refugere.* 161: Tentabo: *num de discessu possim impetrare.* Audeam &c. *imperabit Antonius, audeam nihil properare: ego missurum me ad Cæsarem, clamabo: interea cū paucissimis alicubi occultabor, ut, quò spectat animus, euolem. sic alij exponunt,* Clamabo *reponentes pro* Clamabam. *antiqui tamen libri* Clamabam. *Bessarionis etiam pro* Cum paucissimis *habet* Tum paucissimis. Ad Curionem: *utinam ad Curionē possim in Siciliam.*

164:

σὺν θεῷ τοι λέγω.] *Secreto hoc tecum cōmunico, ut præter deum & te nemo intelligat: me hinc omnino istis inuitissimis euolaturum.* Accesit: *ex epistola Antonij* τυραννικῶς *scripta.* De Masilienfibus: *qui portas Cæsari clauserant.* Effeceram: *obtinueram à Curione, ut palàm nauigare possem.* 158. Seruium: *Sulpitium.* 159: 163. Opus esse: *ut eius consilia cognoscam. forte enim & ipse mecum exire uolet ex Italia.* 159: Hic] *M. Antonius.* Cyteridem: *mimam, quam amabat. hæc est, de qua Virgilius,*

– tua Galle Lycoris
Perq; niues alium, perq; horrida castra secuta est.

quo loco uide quæ de ea Seruius. Vxorem: *Fuluiam: quæ fuerat uxor P. Clodij.* Sunt amicorū:

ad satiandam amicorum libidinem. Redierit : *Cæsar ex Hispania.* illum : *Antonium.* iuuenem nostrum : *Quintum filium.*

Ex epistola XII. *pagina.* 165 :

Aliter ad te] *De Quinto filio non idem ad te scripsit, quod ad matrem sororem tuam : & recte : dolorem enim illi dedisset cōmemorandis filij uitijs. & obseruandum latine dici, Aliter &, aliter ut, aliter ac, aliter atque.* De itinere, & de sorore : *de itinere Quinti filij, & de sorore tua à uiro suo fratre meo dissentiente. neque sane unquam inter eos conuenit.* 60 : Præstare : *soluere.* 114. Hæc quoque,] *Ferociam, & arrogantiam.* Ea uero : *quòd sit mendax, quòd auarus, quòd suorum non amans.* Nā habent suas radices : *sunt enim uitia à natura profecta.* 159 : *Quoniam autem in Bessarionis libro scriptum uideo,* Non habent suas radices ; *suspicatus sum ex ingenio repositum* Nam *pro* Non. *& sanè* ἔμφασις *haud paulo maior est, si legatur sic :* Non *sunt ab obsequio nostro, non : habēt suas radices. qua figura & in oratione de Aruspicum responsis usus est, cum in Clodium inuehens, Nō ignouit, inquit, mihi crede, non. nisi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum et exhaustum, suo iudicio absolutum, omnium condemnatū. & in epistola* Bruti : *Vt iam ista, quæ facit, non dominationem, non, sed dominum* Antonium *timentis sint. quo modo &* Græcos *locutos esse animaduertimus. ait enim* Sophocles *in* Aiace. θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὔ. *uis eadē sentitur in dictione ni-*

» *hil: ut in agraria* II. *Nihil sibi appetit præcipue* Pom
» *peius, nihil.* Languidiora consilia: *arma cũ* Pom*peio non sumpsi, ne filij fortunas in discrimen adducerem.* Fortiorem uult esse: *uult me ad* Pompeiũ *nauigare, quia nihil, nisi de dignatione, laborat.* 163. Crudelior: *illius rationibus male consulens.* Pompe*ianorum enim filij, si* Cæsar *uincit, parentum pœnas luent.* Venit: *ad* Missenum. 161: Scripsit: *se non passurum ex* Italia *quenquam exire.* 164.

Aestate] *Cum pueris in* Italiam *ex* Cilicia *reuertens.* Monstra: *ut de* Balbo *in senatum uenire cogitante.* Ei ipsi: Trebatio. ἀποτόμως: *quia diem soluendæ pecuniæ nimis stricte definierat.* 168: θυμικώτερον Erat: *stomachosius ad eum scripseram.* Monetali: *quòd monetã nimis amaret. in quo sum familiariter iocatus: quia et ipse ad me scribens, ascripserat,* Proconsuli, *non, ut debuit,* Imperatori. Est homo: *ut humanus errauit.*

Ex epistola XIII. *pag.* 165:

Imperatum] *Ne me patiatur exire ex* Italia. Curionem nactus: *quia* Curionem *nactus effeceram ut per eius prouinciam palam nauigare possem, omnia me consecutum putabã. nunc uideo me nihil egisse: quoniam custodior undique, ne discedam.* 158. Ad hortensium: *ut, quoniam inferi maris pars ei commissa esset, meam nauigationem ne impediret.* Reginus: *& hic infero mari præerat. liberam igitur* Cicero *suam nauigationem putarat fore, cum neque* Curio, *neque* Hortensius, *neque* Reginus *impedimento futuri essent. id contra cecidit: nam* Antonius *&*

ipse eius maris curam postea suscepit: qui exitus ex Ita lia non dabat. Huic: *nullam, inquit, apud Antonium huius maris curam suspicabar futuram.*

166.

compacto] *In omnibus libris.* Cum pacto. *ego coniectura sum adductus, ut emendaré* compacto, *hoc sensu: Occulte hinc cogito discedere, ne meam profectionem Cæsariani rescicant: nam id si accideret, suspicari Pompeius posset accidisse me uolente, qui pa lam profectus essem, ut impedirer. non committendum igitur est, ut uidear compacto prohibitus. compa cto dixit, idest consulto, & dedita opera. qua uoce Plautus sæpe in hunc sensum usus est.* Maiora quædã: *inde enim tuta erit in Græciam nauigatio.* 158.

Adhuc nihil secundi.] *Adhuc aduersa no bis omnia fuerunt; ut uix uidear uerum posse credere, quod de Siculis audiui.* Resisteret: *Curioni ad uenienti. non restitit tamen, & prouincia cessit: ut est lib. I. de bello ciu.* Luculentus auctor: *is, qui hæc dixit.* εἰρωνικῶς. Audietur: *quid in iis actũ sit.* Eadem de re: *de profectione ad Pompeium. Bessarionis liber,* Eadem fere. Seuerius adhibebo.] *Seuero uultu, ut mones, semper accipiá.* Quidquam ὑγιὲς: *expecto Ser. Sulpitium, nec ta men expecto quidquam sani: idest, non puto eum, quod uiro dignum sit, esse facturum, neque mecum ex Italia exiturum.* Errasse: *qui cunctatus sim, qui non ante discesserim.* Prouidere: *non ruere, non temere discedere, sed omnibus rebus ante circunspectis.* Quæ accidere possunt,] *Mihi,*

si discedam. possunt autem accidere mors et fortunarum ruina. Sedendum : *manendum in Italia.* Istis : *Cæsarianis.* Effecissem : *quod est à nobis hac nostra mora contractum culpæ, id profectione ad Pōpeium correxissem.* Suspectus : *mihi : ut iter non audeā per eius prouinciam facere.* 158. VI : *statim, sine ulla mora, uel cum periculo. sed, aduersa tempestate, nollem.* Trahimur : *honestum nos trahit ad Pompeium : nec, si quid nobis ob hanc causam accidere possit acerbius, recusandum.*

166:

Masfiliensium factum] *Quòd Cæsari portas clauserunt. de bello ci. lib. I.* Odium : *in Cæsarem.* Significatum : *à populo.* Assumpsit : *Cæsar.* Ruat : *in fortunas, uitamq; ciuium.* 164: Desperarit : *se posse Pompeium uincere.* Efficiendum : *mihi.* Primum quidque : *explicemus. fam.* 183. Iuueni,] *Quinto filio.* Suppeditabimus : *præcepta ad uirtutē.* Peloponnesum ipsam : *qui difficilem prouinciā ceperunt, eos, ut sustineant quod susceperunt, hortamur his uerbis : Spartam nactus es, hanc orna : quod ij, quibus, ut Spartæ nascerentur, contigisset, eniti uehementer deberent, ne tam nobili patria minus digni uiderentur. sed Cicero, qui regendum Quintum filium susceperat, non contentus, si Spartam diceret, Peloponnesum dixit, ut plus significaret; quoniam pars est Sparta Peloponnesi. Sustinebimus, inquit, quam suscepimus, non Spartam, sed Pelopōnesum ipsam.* Indoles : *in Quinto, quæ spem afferat futuræ uirtutis.* ἦθος ΑΚΙΜΟΔΟΝ : *quid,*

si, ἦ ϑος ἄκμον? ut hoc dicat: mores curari & sanari quamuis corrupti possunt. quod quanquam nō est factum, fieri tamen potest: cum mihi persuasum sit, uirtutem disciplina tradi posse.

Ex *epistola* XIIII. *pag.* 166:

Ad spem] *Cur bene sperandum sit de republica.* Antonii leones] *De leonibus curru iunctis ab Antonio sunt qui intelligendum putent. ac nos quidem his assentientes aliquandiu idem putauimus. sed postea quàm collatis temporibus ueritatem historiæ tanquam in trutina cœpi perpendere, assensum sustinui. iunxit enim certe leones curru Antonius, ut Plutarchus & Plinius docent; sed, ut ijdem tradunt, postquam in Pharsalicis campis dimicatū est: at uero hanc epistolam confecto nondum Hispaniensi bello scriptam esse, id est multis mensibus ante Pharsalicum prælium, tum ex ipsa, tum ex alijs epistolis supra infraq; scriptis dilucidum est.* Leones *igitur expono, quibus Antonius delectaretur: quod animi feritatem indicaret.* Iucundius: *potius enim mollem, iucundamq; uitam, quàm mali quidquam uideatur cogitare.* πρᾶξιν πολιτικοῦ: *factum ciue dignum rempublicam administrante.* εἰρονικῶς.

167.

Iratus] *Quòd beneuolentiam in Pompeium ostendissent.* Exulibus: *lege Pompeia damnatis.* 157: Gratum: *quòd eum Curio commendaueris.* 122. 152: Vectenum diligo: *quoniam mihi amicum esse scribis.* 165: Reddidi: *literas à te missas.* Seruius: *Sulpitius.* Obseruarit: *an*

tea coluerit. Imperatum : *ei à Cæsare.* Negare : *quod ab eo petij, ut liceat mihi exire ex Italia.* Excogitabimus : *de occulto discessu.* 164: 166. Ocellam,] *Seruium Ocellam; quem Celius in quadam epistola bis deprehensum scribit in adulterio.* Retardatos : *impeditos Cæsarianis custodijs, ne discedere possint ex Italia.* A' Curtio : *opinor, quia debitam Attico pecuniam non solueret. cogitabat autem Atticus in Epeirum: ut supra.* Seruius: *initium alterius epistolæ.* Nullius consilii : *nihil enim constitui poterat, quod non incurreret in magnam aliquam difficultatem. fam. 48.* Illum : *Pompeium : iratum omnibus, qui remanserant in Italia, Sulpitio magis, qui filium cum Cæsare Brundusium miserat.* 154. Hunc: *Cæsarem Seruio non amicum; quia dixerat in senatu, non placere sibi eum in Hispanias ire contra Pompeij legatos. fam.* 46.

167:

Alterius crudelitatem,] *Pompeij : de quo sic*
» *in epistola ad Marcellum : An tu non uidebas mecum*
» *simul, quàm illa crudelis esset futura uictoria?*
Etiam lippitudo : *quæ, cum sit humor à capite fluens, non solet esse sine lacryma.* Vigilias: *quibus lippitudo curatur.* Satis bella] *Cuiusmodi uolumus, non secunda Cæsari.* De duabus legionibus : *dici à certis hominibus alienissimas esse à Cæsare.* 166: Exeundum :] *Ex Italia: cum diceret, multo se &c.* De filii : *de filio Brundusium misso ad affligendum Pompeium.* Animum : *cum ob ea incitari ad discessum deberet.*

Nostro consilio: *discedendi*. Ad idem: *cohortatione uocandus*. Non multum est: *quod præuiderat, cum dixit, Seruum expecto, nec ab eo quidquam ὑγιές.*

Ex epistola XV. pagina 168.

Octo cohortibus:] *Quæ uidentur defectionem à Cæsare cogitare.* Erat confirmatius: *magis affirmabas de octo cohortibus.* Expensum tulerit: *ita se excusat, debitorem suum sibi non soluere.* Celianum illud maturescit] *Prope adest, cum Celium imitaturus sim.* Vt palam: *discedam, nec differam. differebat enim Cicero, quia uellet occultius discedere.* Profecturum: *statim.*

Omnes captiones] *Vbi quid deliberauimus, statim aliquid, atque adeo multa contra occurrunt.* Pœnitet: *quia scit in consulatu se iniuriam Cæsari fecisse: cuius ultionẽ timet.* ὦ πολλῆς ἀγεννείας: *abiectum, humilemq; animum: propter timorem pœnitere summæ dignitatis, qua gloriari etiam deberet.* Impediret: *ne discedere possem ex Italia.* Honestius: *remaneret.* Succensere] *Quòd mihi petenti ut exire ex Italia liceret, non concessisset.* 164. Ibitur] *Ad Pompeium.* Ita quidem ut censes: *palam, ut suades.* Nisi cuius &c. *nisi spes de pace agendi erit ante oblata: quod uix tam cito esse potest, ut ego non ante discesserim.* Aliquem: *personam grauiorem suscepturum, ut res componatur.* Quiuis licet: *de pace agat.* Datur opera:] *Vt sit, qualem uolumus.* 166: De usura: *ut usuram tibi soluat.*

165. Egnatio : *debitore suo.* 114.

168 :

Pudens :] *Vide pudorem Axij . tantum abest, ut soluat mihi* XII *millia, quæ dedi eius filio mutua; ut insuper etiam petat . miram impudentiam.* 165. Ascripsit : *sic antiqui libri* : Scripsit *tamen mallem .* Gallio : *aut* filio *legerem, aut Gallium Axij filium puta: & quoniam Gallius & Axius diuersæ familiæ sunt , Axio natum intellige, adoptatum à Gallio , ut esset Gallius Axianus, ut supra Pontius Titinianus Q. Titinij filius.* 139. 154.

Pollicitus :] *Gallio pecuniam .* Tantum: *quantum pollicitus sum.* Me uero : *scilicet : cum ironia.* Tu istos : *interrupta oratio , figura usitata. uel ,* sed dii istos : *nam in Bessarionis libro* seductos *erat .* Studiosus : *est nostri.* 165:

*Ex epist.*XVI.*pagina* 168 :

Præciderat ,] *Hoc supra ,* 121 : Consilium nostrum : *de discessu.* Obseruabimus : *ne quis rescis cat, aut impedire possit.* Curio: *à Cæsare missus, ut prouinciam Pompeianis eriperet.* 157:

169.

Ventum est ad me:] *Venit ad me Ninnius noster, dixitq; centuriones &c.* Postridie : *conuenire.* At ego tibi : *ad ornatum,* tibi, *dixit : & est familiaris antiquis scriptoribus locutio . fam .* 126 : Vt tentaremur : *ut commentum hoc esset Cæsarianorum, centurionibus astute missis ad tentandum animum meum .* Suspicionem] *Quæ potuit esse , si centuriones expectassem , & allocutus*

essem. Redeo: *in Cumanum.* Hortensius: *de quo* 165: Collega noster Antonius: *qui ad me uenire noluit.collega aũt in Auguratu.* 168. Mima: *Cyteris.* 164: Siste: *unde statores, qui homines sistunt. cogitabat autem Atticus Epeirum suam, ut supra.*

Ex epistola XVII. pagina 169:

Cætera eius.] *Essent, qualis fuit* ἐκτένεια. *uellem re tantum præstaret, quantum cupere uisus est.* ἐκτένειαν: *uoluntatis declarationem.* Vti: *omnia enim sua officia, studiaq; detulit: quibus uti cogito.* De eo: *ut eius opera non dubitanter in discessu apparando uterer.* Cætera: *cum eo sum locutus.*

Haberemus:] *Vt nobiscum posset discedere:* (167.) *quandoquidem ratio exeundi ex Italia paulo facilior uidetur, quàm antea putaui.* Aequinoctium: *quo tempestas non solet esse ad nauigandum idonea.* Idem maneat: *ne nostrum discessum impediat, quoniam inferi maris partem curat.* 165: Diplomate] *Cuius mentionem fecerat Cicero in epistola sua, cum diceret, se putare Atticum à præfecto urbano sumpsisse diploma, quo ei exire liceret ex Italia.* In mentem uenerit: *cum non debeas suspectus esse ut Pompeianus.* Proficisci: *in Græciam.* Licere. *sine diplomate proficisci.* Pueris: *uel seruis Attici, quos identidem in Epeirum mitteret, uel* pueris *Ciceronibus.* Cogites: *de transeundo in Epeirum.* Etiam nunc: *etsi iam discedo, scribe tamen si quid noui.*

Ex epistola ultima, pagina 170.

Tenuerunt] *Nam ad nauigandum non tran=*

quillitate, sed uento opus est. Infantia: nam cum omnia promisisset Hortensius, nihil præstat, more infantium. asseruor enim acerrime, ne discedam. Homo: cum adhuc sit adolescens. proprie igitur infantia. κωρυκαῖοι] Notum adagium de Corycæis occulto auscultantibus. Quo opto: in Græciam. Si quis ex cursu: si quis mihi inter nauigandum occurret, cui dare possim. Hoc quoque: de discessu meo. Timide: ne quis Corycæus subauscultet, ad Cæsarianos delaturus.

Ita omnia] Ita nostra culpa accidit, ut & tarde et magna difficultate ex Italia exeamus. initio enim ad Pompeium ire, simulq; cum eo proficisci debuimus. ergo ut male posuimus &c. Ex Balbi autem sermone,] Balbus Attico in sermone opinor hoc dixerat, Cæsarem offensum, quia Cicero in senatum uenire recusasset. Non probamus: abijcimus consilium illud de mansione Melitensi. (159: 162:) si quidem cum Cæsarem iam offenderimus, dubitare non debes, quin nos in hostium numero habeat. ego autem Melitam cogitabam, ne eum offenderem, cum oppidum à bello uacuum delegissem. eamus igitur rectà ad Pompeium, quando non licuit, quod quærebam, Cæsaris offensionem effugere. Beneuolentia: ipsius Balbi. Suspicione: quòd suspicaretur me ad Pompeium nauigaturum. Infeliciorem: me. Nec fortiter, nec prudenter] Siue maneo in Italia, siue discedo: cum in mansione sit ignauia, temeritas in discessu, desperatis iam Pompeij rebus.

IN LIBRVM XI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 154:

ACcepi] *Hanc epiſtolam ſcripſit, cum ex Italia profectus, ad Pompeium iam perueniſſet. ſcripſit autem Romam.* Libellum: *libelli neque complicantur, ut epiſtolæ; neque ſcribuntur: ſiquidem in his inſcriptio illa, qua amicis ſalutem dicimus, omittitur.* Libellum: *expono, ſcriptum, non epiſtolam, eo ſenſu, quo in epiſtola Bruti lib.XVI.* » *Vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt. Alibi libellus aliud ſignificat: ſed quoniam hæc ex eorum libris, qui dictionum ſenſa collegerunt, cuiuis licet petere; quæ huius loci non ſunt, conſulto prætermittam.* Qui eas diſpenſauit: *Philotimus libertus: cui rerum ſuarum curam cum Cicero commiſiſſet, deinde eum id feciſſe pœnituit; ut etiã paulo poſt his uerbis ſignificat, Credens ei, cui tu ſcis iampridem* » *minime credere.* Exiſtimationis: *ut ijs ſatisfiat,* » *quibus debeo: nam ob hanc cauſam de exiſtimatione Ciceronis agebatur. Cæſar initio libri III. de bello ciuili, Ad debitorum tuendam exiſtimationem dixit.* Pericula: *partim quæ iam ſunt, ut in bello: partim quæ dubio rerum exitu impendent.*

Ciſtophoro] *Nummi genus Aſiatici. Hanc pe=*

cuniam Cicero ex administratione Ciliciæ collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quo'd ibi minus tuto fore uidebatur, dimidiam fere partem exegit, & ad Egnatium argentarium transtulit. HS bis, & uicies: si ad nostratis pecuniæ rationem redigatur, ad aureos scutatos 60000. summa perueniet. & ut dicam quod sentio, de hac pecunia meminit, ut opinor, epistolarum, quæ familiares uocantur, libro V. pagina 76: quo loco non HS XXII. sed HS bis, & uicies, legendum puto. quòd autem ibi, eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse infert, id uidelicet puto eum scripsisse, ut Rufum de HS centum amissis consolaretur, non quòd re uera ita factum esset. nam ex duabus sequentibus epistolis apparet, eius pecuniæ dimidiam fere partem à Cicerone exactam, & apud Egnatium trapezitam esse depositam: ut tantummodo, quod reliquum in Asia fuit, id Pompeius habere potuerit, nihil amplius: quod uidetur esse uerisimile, cum paulo post de Pompeio dicat, Cui magnam dedimus pecuniam mutuam. necesse est enim, ut hæc pecunia sit ex ea, quam in Asia habebat in cistophoro. nam Romæ non erat unde sumeret; siquidem, cum è Cilicia rediit, nihilo meliores offendit res domesticas, quàm publicas; ut ad Plancium scribit epistolarum libro IIII. At uero, dicet aliquis, eam quoque pecuniam, quæ apud Egnatium deposita erat, fieri potest, ut Cicero mutuam deinde Pompeio dederit, non modo eam, quæ in Asia remanserat: atque ita, quod ad Rufum scribit, confirmabitur, ut omnem Pompeius habuerit. Credibile non est. nam quo tempore apud

Egnatium

Egnatium pecunia erat, Cicero egebat rebus omnibus, quemadmodum epistola, quæ post sequentem legitur, ostendit: ut, oppressum rerum omnium inopia mutuā pecuniam dedisse, uerisimile non sit. quòd si quispiam roget, cur ea pecunia non uteretur, cum egeret: respondebo, Ciceronem, cum de dimittenda Terentia cogitaret, eam pecuniam hoc consilio uoluisse seruari, ut pro dote numerare posset. Hac de re suo loco.

Pecuniæ permutatione] Si curabis, ut, quod in Asia pecuniæ apud publicanos habeo, id tibi Romæ per eosdem publicanos numeretur. Eidem nostram: præstando quod promisi. Expeditam: fidem. fides autem uerbum est proprium debitorum, & sæpe cum uerbis translatis apte cõiungitur, ut apud
» Cæsarem initio libri III. de bello ciuili, Cum fides to-
» ta Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ solue-
» rentur. Credens ei: Philotimo, cui rerum priuatarum curam Cicero crediderat. Scis: non est hic scis, pro non ignoras; neque ad sciẽtiam refertur, sed ad cautionem. sensus est: Ego Philotimo credidi. tu cautior, iampridem ei scis nõ credere. ut illud apud Terentium, Scisti uti for. Sero intellexi, quid timendum esset: de fidei & existimationis meæ periculo, deq; rerum domesticarum iactura, quod antea non intellexeram Philotimo credens. ob eamq; causam ad te scribo, ut earum curam tu suscipias, tuaq; administratione & diligentia prouideas, ne quid de mea fide & existimatione detrahatur. Incolumis esse, salutemq;] Hæc non ad uitam pertinent, sed ad facultates: quæ Philotimi negligentia

male affectæ cum essent; orat, ut eas Atticus diligenter curet. nam quod ad uitam attinet, Attici opera qui egebat, præsertim Pompeianis saluis? at uero in facultatibus ualde egebat: quarum conseruationem, quo magis Atticum ad eas tuendas excitet, incolumitatem appellat, & salutem suam.

Ex epistola II. pagina 171.

Eoq; ipso die] Qui fieri potest, ut eo ipso die hæreditatem adeat, quo literas ab Attico accipit, cum ex ijs literis de hæreditate cognoscat? dicit enim, Si, ut scribis, hæreditas fidem & famam meam tueri potest. hoc quidem certe quàm ueritati repugnet, nemo non uidet. necesse igitur est, ut aut corruptus locus sit, aut subintelligatur uerbum, datas; ad quod referatur illud, Pridie Non. Feb. locutione non usitata, & mihi quidem adhuc incomperta. Cernere autem hæreditaté quid sit, non necessarium est exponere: siquidem id alij ante nos ex ueterum scriptis ostenderunt. Creui: creuerat scilicet Atticus Ciceronis nomine, nó Cicero, qui cum Pompeio erat. dicit igitur, Creui, ad Atticum respiciens, qui id à se factum esse significarat.

De dote] Scripserat Atticus, Terentiam, cũ in sumptus necessarios non haberet, sumere de dote, cuius etiam nomine accepisset HS L X. turpe hoc Ciceroni, contráq; eius existimationem uidebatur esse: qui uel uniuersam dotem uxori reddere debebat; uel, si minus id uellet, suis eam sumptibus alere; non committere, ut propter indigentiam detrahere quotidie aliquid de dote cogeretur. Suscipe igitur, inquit, totam rem, & illam meis opibus, tuis facultatibus tue

re, ne posthac ipsa suam dotem quasi corrodere, ac di minuere cogeretur. Miseram mea culpa & negligentia: *qui ante discessum meum curare debui, ut illi consultum esset, rebus domesticis expeditis: in quo meam culpam: & negligētiā agnosco.* Opibus: *uerbum, opes, totum, quantumcunque possumus, significat: & plus est, quàm facultates: nam opibus facultates includuntur, facultatibus opes non item.*

Quas accepi,] *A' Philotimo, in domesticis rebus: quas ille, sibi à me commendatas, neglexit. Hoc apertius in epistola superiore.* Ex ea pecunia, quæ fuit in Asia: *meminit superiore epistola.* Ibi: ubi est: *apud Egnatium. apparet ex epistola sequenti.* Quàm apud publicanos: *in Asia scilicet: in qua L. Scipio Pompeij socer cum imperio erat, pecuniasq; ab omnibus quo iure, quáue iniuria cogebat: ut Ciceroni tutius omnino uideretur, pecuniā apud Egnatium argentarium Romæ habere, quàm apud publicanos in Asia, quæ Scipionis libidini & auaritiæ esset exposita. lege Cæsarem libro III. de bello ciuili.*

De domo,] *Id parari dixerat Chrysippus, ut domo sua Cicero, quam habebat in Palatio, priuaretur, propterea quòd esset cum Pompeio.* Quod si mihi commune cum cæteris esset: *hoc, inquit, per se mihi dolendum est, quòd domo priuer: sed multo magis, quòd ex omnibus Pompeianis hoc incommodo unus afficiar, quodq; singularis sit mea calamitas. nam si commune mihi hoc esset cum cæteris, qui in eadem causa sunt, minor mea culpa uideretur, & eo tolerabilior esset.* Mea culpa: *quòd ad Pompe*

ium profectus sim. Nisi quod tu efficis] *Aptius, Nisi quid tu efficis. placet enim dubitanter poni: nam Atticum in ea re quidquam efficere, qui poterat certum esse Ciceroni, cum supra dicat, Tu nihil significasti? præterea: sed hæc argumentis probare putidum est.*

171:

Potestas mittendi non fuit,] *Vt in exercitu: nõ enim facile tabellarios, cum uelis, mittere conceditur.* Tuis: *qui res tuas in Epeiro curant: nam eò transierat, ad Pompeium in Græciam proficiscens.* Custodias: *eos, qui in exercitu obseruare solent, ne literæ, aut nuncij Imperatoris iniussu quoquam mittantur.*

Ex epistola III. pagina 171:

Eam, de qua tibi rescribi uoluisti,] *Eam scilicet, quæ sequitur.* Quod ad Cal. Quin.] *Omnino Ciceroni erat in animo Terentiam dimittere: sed hoc differre duabus de causis commodum uidebatur: & quòd ipsam minus offensum iri putabat, si matrimonium non propere abrumperet, sed lẽte quasi dissueret: & quòd spoliari pecunia, quæ pro dote numeranda esset, dubio præsertim rerum exitu, nolebat. nam si ei de Pompeij uictoria certum fuisset, de pecunia cur laboraret non erat, quæ salua rep. uiris bonis nunquam esset defutura, Ciceroni præsertim, qui magnam Pompeio mutuam dedisset. cum uero dubius adhuc rerum esset exitus, pecuniam ipse habere in omnem euentum, quàm Terentiæ pro dote reddere malebat. scripserat igitur Atticus, se scire cupere ad Cal. Quint. quid uellet Cicero, diuortium proferre, et*

pecuniam interea sibi habere, an diuortium statim facere, & pecuniam pro dote numerare. utrunque, respondet, graue est: nam & tam graui tempore tantam pecuniam, quanta scilicet apud Egnatium à me est, Romæ habere, periculosum uidetur; uel quòd nocturnæ domorū expugnationes fieri possunt; uel quòd timendum est, ne Cæsar, qui urbem tenet, eorū, qui cum Pompeio sunt, bona proscribat: & Terentiæ dare facto diuortio, non adducor, ut in rem meam esse credam, dubio rerum exitu, cum incertum sit uter uincat, Cæsar, an Pompeius: nam Cæsare uictore, nos, qui Pompeium secuti sumus, in angustijs atque in magna rei pecuniariæ difficultate essemus, tumq; diuortij facti, & pecuniæ Terentiæ datæ frustra pœniteret. Dicit autem, ista, quam scribis, abruptio: propterea quòd Atticus scripserat, sibi quidem uideri Terentiam quamprimum esse repudiandam, auctorq; Ciceroni erat, ne differret, sed abrumperet: quod ex Attici consilio non fecisse Ciceronem deinde pœnituit. significat hoc epistola huius libri antepenultima, cum dicit, Memini omnino tuas literas. illius consilio et uoluntati,] Illius, Terentiæ. Consilio et uoluntati: nam si iudicabit hoc tempore diuortium esse faciendum, consilium illius & uoluntatem sequar. Terentiæ autem Ciceronem de diuortio permisisse, plane cognoscitur ex epistola, quam ad eam scripsit his uerbis: » Quod scripsi ad te proximis literis de » nuntio remittendo; quæ sit istius uis hoc tempore, & » quæ concitatio multitudinis, ignoro. totum iudicabis » quale sit: & quod in miserrimis rebus minime miserū

putabis, id facies. De salute nostra, fortunisq́; : *cum enim per literas tecum agebam, ad Pompeiũ proficiscerer, nec ne; ad salutem, & ad fortunas nostras illa deliberatio pertinebat.* Nihil habet consolationis,] *Nam incommoda, quæ mihi impendent, etiam si cum multis communia sint futura, non ideo tamen leuiora fient. itaque quod negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere; ut assentiar ita esse, tamen ista res nihil habet consolationis; sed non ita est: nam etiam præcipua sunt multa: ex re uidelicet familiari, quam impeditam reliquerat ad Pompeium ex Italia profectus. hoc infra declarat his uerbis: Ea tamen erunt minora, si administratione, diligentiaq́; tua leuabuntur.* Facillime uitare potuisse: *si paulisper commoratus essem. nam prouidissem, ut & esset unde satisfieret ijs, quibus debeo; & Terentia pro uictu ne detrahere de dote cogeretur. Hæc sunt, quæ appellat grauissima incommoda.* Sit à me, ut est,] *Quanquam Attico & Terentiæ de diuortio permittat, ostendit tamen eam pecuniam se nolle ad Terentiam dotis nomine transferri, quam apud Egnatium trapezitam deposuerat. & hoc dicit, ueritus, ne Terentia, si statuisset diuortium esse faciendum, Attico concedente, eam pecuniam auferret, qua priuari tam duris temporibus Cicero nolebat.* Hoc, quod agitur: *uter uincat, Cæsar, an Pompeius. non uidetur, inquit, diu bellum posse duci.* Vt scire iam posim, quid maxime opus sit: *Vt, hic accipio pro etiam si. sensus est: Licet scire iam possim, quid mihi faciendũ sit,*

dimittenda Terentia, nec ne: uolo tamen, quia belli exitus non longe abest, interea pecuniam à me esse. de inde addit alteram causam, & ait, Etsi egeo rebus omnibus: quanquam etiam hæc causa est, cur eam pecuniam à me esse uelim, quòd egeo rebus omnibus: ut oppressum rerum omnium inopia, priuari ea pecunia non oporteat. Ad intelligentiam autem huius loci maxime pertinet, si hoc teneatur, Ciceronis consiliũ fuisse, ut, ante quàm dotem redderet, exitum rerum expectaret, ne, si quid durius in bello accidisset, pecunia priuatus egeret. Ne quid ei desit: *Terẽtiæ.*

Ex epist. IIII. pag. 172.

Accepi] *Hanc scripsit Dyrrhachij, & , ut ex ipsa licet conijcere, post eam pugnam, qua Pompeius Imperator appellatus est.* Prædia non uenisse: *scripserat Attico, ut prædia uenirent pro sustentanda Terentia. id quando, inquit, factum non est, sustentetur per te.* De Frusinati] *Fundum Frusinatem Cicero uendiderat, hac lege, ut redimere posset. de ea redemptione, quæsierat Atticus, quid cogitaret, num eam aliquando fieri uellet, an prorsus abiecisset. respondet, redemptionem se probare, quoniã ille fundus sibi futurus esset opportunus. redemptio tamen hoc tempore facta non est, ut patet ex epistola huius libri XIII.* Nec quæ accidunt, nec quæ aguntur,] *Accidunt, casu; aguntur, ex cõsilio & uoluntate Pompeij.* Vtinam &c.] *Fortasse enim ad Pompeium profectus non essem, si tecum de ea profectione coram potius, quàm per epistolas egissem. & hoc dicit, quia, profectum esse ad Põ*

peium, pœnitebat; quippe qui nec, quæ accidebant, nec quæ agebantur, probaret. Hic tua, ut possum, tueor apud hos] Tua, quæ ad te pertinent. apud hos, inquit, te defendo: omnibus enim, qui Romæ remanserant, infensi erant Pompeiani. itaque dicit epistola, quæ post sequentem legitur: Nunquam de te ipso, nisi crudelissime, cogitatum est. & infra eadem epistola: De Fannio consoler te? perniciosa loquebatur de mansione tua. eodemq; loco, Omnes, qui in Italia remanserant, hostium numero habebantur. & ad Varronem, epistola VI. libri IX. Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus: crudeliter enim otiosis minabantur. & Cæsar libro I. de bello ciuili: Pompeius discedens ab Vrbe in senatu dixerat, eodem se habiturum loco, qui Romæ remansissent, & qui in castris Cæsaris fuissent. Dicit autem Cicero, Vt possum: ut ostendat difficultatem defendendi: nam Atticum purgare, quòd Romæ remansisset, ægre apud iratos poterat. Cætera Celer.] Subintellige, Narrabit. nam Isidoro, quem nunc cum literis remittebat, committenda non uidebantur. Celerem autem fortasse non ita multo post ad Atticum missurus erat. Malim tamen legere, Cætera cælo, ut est in antiquo Speciani libro. quem si sequamur, sensus erit hic: Nos te, ut possumus, apud Pompeianos defendimus: cætera cælamus, quæ scilicet ab illis in te & dicuntur, & cogitantur.

Quid sit gestum noui,] Hæc & quæ sequuntur, non eodem die scripta sunt, quo superiora: ut fit, cum epistolæ propter tabellariorum commora=

tionem per plures dies in manibus habentur : cum interea multa in eas, aliud alio tempore, conijcere solemus. Prior epistolæ pars non optimam spem significat: unde illud, Si modo futuri sumus. & illud, Nec quæ accidunt, nec quæ aguntur, ullo modo probantur. addo etiam illud, Nihil poterat agi, quod mihi & meis rebus esset aptum. Hæc, inquam, Ciceronem ostendunt Pompeianorum rebus penè diffidere. at uero ea, quæ sequuntur, non item. quid enim illud? Reliqua non uidentur esse difficiliora. aperte declarat, in reliquo bello conficiendo negotij non multum fore. cur autē hoc? quia scilicet factum erat prælium illud ad Dyrrhachium, quo Pompeij fortuna superior fuit: quo ex prælio tantum fiduciæ ac spiritus Pompeianis accessit, ut non de ratione belli cogitarent, sed uicisse iam sibi uiderentur. Cæsar de bello ciu. libro III. 180.

Cures, ut scribis,] Vt explicentur res domesticæ. Solicitudo,] Vnde hæc solicitudo, prospera Pompeij fortuna? dixit enim, Reliqua non uidentur esse difficiliora. Solicitudinis, ut opinor, causa hæc erat, quod omnino, siue Cæsar, siue Pompeius uicisset, de libertate actum esse putabat: quod cum multis locis significat, tum epistola VI. libri XI. ad Varronem, dicens, Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. & ad Marcellum, epistola, cuius initium est, Etsi perpaucis. Estq; in spe magna: quippe qui ex Dyrrhachina pugna confidere suis militibus cœpisset. epistola III. libri VII. ad Marium. Infirmitas corporis : cuius causa Pharsalico prælio non interfuit. Plutarchus in uita.

Hactenus fuit, quod caute a' me scribi posset.] *Vltra enim in scribendo progredi si uoluissem, minus caute fecissem. aperte scripsi, quatenus licuit. ultra caute non potui.* Iis literis, quas Pollex tulit] *Opinor, proximis superioribus: in quibus de pecunia, quæ Terentiæ pro dote numeranda esset, mentio fit. illud miror, quo'd in hoc diuortio nullam unquam primæ pensionis mentionem inuenio: ut adducar, mundum & ornatum muliebrem pro pensione prima fuisse: unde Cicero, siue Terentiam dimitteret, siue retineret, neque damni quidquam, neque lucri posset accipere. itaque in epistola ultima huius libri dicit se cæcum fuisse in pensione secunda, non in prima. ex quo apparet, in epistola præcedenti secundam pensionem significari.* Pollex: *seruus Ciceronis a' pedibus, 122. & in epistola ad Terentiam, Pollicem fac extrudas, id est cum literis remittas: nam cum ijs miserat, quas hic intelligit.*

Ex epistola V. pagina 172:

Quæ me causæ] *Hanc scripsit Brundusij, post Pompeium acie Pharsalica profligatum. Dolet autem se in Italiam uenisse. idq; dum excusare aliqua ex parte uult, causis admodum acerbis, grauibus, et nouis coactum se dicit, ut impetu magis animi, qua'm cogitatione uteretur. doloris autem causa erat illa, quo'd sibi, qui cum Pompeio fuisset, esse in Italia, neque tutum satis putabat, neque honorificum. nam neque certum habebat, se esse a' Cæsare ueniam impetraturum: & sermones bonorum uerebatur, qui calumniari poterant, quo'd, cum antea semper acerrimum*

libertatis propugnatorem professus esset, nūc uno prælio uictus, non modo reip. fortunam experiri iterum noluisset, uerum etiam in Italiam ad uictores se contulisset : ut ex Pompeianis nemo non sapientior uideretur fuisse . qui enim bellum renouaturi in Africam iuerant , consilium secuti erant , si non tutum , saltem honorificum : qui in oppido aliquo resederant, ut M. Marcellus, ij rationem si minus honorificam, tutam tamen elegerant : at uero Ciceronis factum neque tu cum erat, neque honorificum: quin & minus tutum quàm Africanorum ; & minus honorificum , quàm Marcelli. Hæc autem pluribus uerbis; ut appareat, cur Ciceronis dolor tantus esset, qui peccatum suum agnosceret ; quòd cum posset , aut saluti, aut honori consulere, neutrum fecisset. Vt id , quod uides , effecerint : *ut me in Italiam uenire coegerint.*

Rem & summam negotii uides .] *Non reperio , inquit , nec quid ad te scribam , nec quid à te petam : rem ipse uides, & negotij summam: uides per te, cuiusmodi res sit, & quid facere te oporteat . quid autem oportebat? hoc uidelicet: agere apud Cæsarem per eos , qui gratia ualerent, ut Ciceroni in Italia tuto liceret esse . hoc erat, quod ab Attico fieri uolebat: sed præ dolore non explicat: tantum dicit, Rem & summam negotij uides , quid ad te uelim, & qua in re tuo studio , tuáq; ope indigeam .* Tuendi mei] *Excusandi , & purgandi : apud Cæsarem scilicet, & eius amicos, à quibus Ciceroni timendū erat; utpote qui in eorum potestate esset, contra quos antea in bello fuisset.* Placere] *Tibi, ut de re-*

bus meis commodius & cautius, quàm per literas pos=
» sumus, colloquamur. unde illud pagina 178: Vti=
» nam uel nocturnis, quemadmodum tu scripseras, iti=
» neribus propius te accessissem. nunc, nec ubi, nec quan
do te sim uisurus, possum suspicari. Per op=
pida] Vt in oppidis diem consumam, noctu autem,
ne uidear, iter faciam. id, inquit, difficile est: nõ enim
ita possum noctu iter facere, ut mane semper oppida
reperiam, & diuersoria. & dicit, Apta diuersoria,
hoc sensu: Non ita disposita sunt diuersoria, ut mihi,
noctu iter faciẽti, semper ante lucem quasi ad præscri=
ptum adsint, ut deinde totũ diem in ijs possim cõsume
re: ex quo necesse erit, ut oppida non semper reperien
tes, aliquã diei partem quãdoque in itinere ponamus:
itaque fiet quod tu me nocturnis itineribus uelles ef=
fugere, ut ab hominibus uidear in uia. Sed fac posse, ut
aptissima semper habeã diuersoria. quid refert? homi=
nes, inquis, te non uidebũt in uia. at uidebunt in oppi-
dis, et omnino accidet, quod tu nolles, ut me Brundusio
discessisse, et ad Vrbẽ propius accedere, Cæsariani resci
scant. quod sine permissu Cæsaris facere tutum nõ est.
Ac uidere licet Ciceronis angustias et difficultatẽ, cui ne
que propius accedere Cæsaris iniussu liceret, neque ex
Italia discedere; Brũdusij uero manere, in oculis uicto
rum, in summa indignitate, molestissimum esset. Ad
id, quod quæris: ne de accessu meo ad Cæsarianos
deferatur. hoc est enim, cur me uelis noctu iter facere.
Et animi & corporis molestiam] Animũ e=
» nim curæ distrahebãt; corpus, præter mærorem, cœli
» etiã grauitas debilitabat. unde illud pag. 183: Corpo

» re iam sustineo grauitatem huius cœli, quæ mihi labo rem affert in dolore. De Vatinio] Scire uis, quo animo Vatinius in me sit. hoc autẽ quæsierat Atticus, fortasse, quòd uereretur, ne Vatinius, qui Ciceronem antea diligere uisus esset, Cæsare uictore nõ eundem se præstaret, sed iniuriæ potius, quàm beneficij à Cicerone accepti, memor esse uellet. nam primũ eum Cicero oppugnarat, deinde defenderat. Quintus auersissimo a' me animo Patris fuit: Quoniã insequẽtibus epistolis de Quinti maledictis in Marcũ fratrem legetur, eius rei causam nõ ab re est hoc loco pluribus explicare. Cum Cn. Põpeius Brundusio profectus in Græciam nauigasset, ut classe, quanta maxima fieri posset, comparata, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæsarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italia resideret, an Pompeium sequeretur; suadentibus non nullis, & maxime Quinto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus est: ut ostendit epistola huius libri IX. cum dicit: Cessimus, uel potius
» parui. ex quibus unus qua mente fuerit is, quem tu
» mihi commendas, cognosces ex ipsius literis, quas ad te,
» & ad alios misit. loquitur enim de Quinto fratre. Profligato deinde Pompeio, cum in Italiam M. Cicero rediisset, ueritus est Quintus, ne frater, quo facilius à Cæsare ueniam impetraret, suæ ad Pompeium profectionis causam in ipsum conferret. itaq; turpi & scelerato mendacio confinxit, sibi Marcum fratrem auctorem fuisse, ut ad Pompeium proficisceretur: & ubicunque fuit, maledicta in fratrem conferre non destitit: idq; fecit Patris, ut patet ex epistola huius libri

X. ideoq; dicit, Quintus auersissimo à me animo Patris fuit. Profectos] Ad Cæsarem in Asiam, ut deprecarentur. apparet ex epistola sequenti. Cum cæteris] Qui ad Cæsarem eunt, ueniam petituri, cum Pompeio quòd fuerint.

Ex epist. VI. pag. 173.

De me, ac dolore meo,] De me, propter periculum, in quo uersor, cum in eorum manu sim, contra quos in bello fui. De dolore meo, quia uides me dolere, & angi, quòd in Italiam uenerim, cum omnino aut in Africam ire cum cæteris Pompeianis, aut in oppido aliquo à bellis uacuo residere melius esset. Qua consolatione: quæ scilicet in eo est, cum tu probas meum consilium, & me omnino tali tempore in Italiam uenire debuisse affirmas. Tanta erat in illis crudelitas,] Quid enim crudelius esse potest, quàm generatim proscriptionem informare eorum omnium, qui in Italia remansissent? Tanta cum barbaris gentibus coniunctio: proscriptionis duas causas ponit: unam, quòd Pompeiani sua sponte crudeles erant: alteram, quòd barbaras gentes in exercitu habebant, quæ tantum de cæde & de præda cogitarent. barbaræ autem gentes in Pompeij castris erant, Cappadoces, Thraces, Bardani, Bessi, et qui præterea initio libri III. de bello ciuili à Cæsare commemorantur, & ab Appiano libro II.

173.

Voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: consilii pœnitet.] Voluntatis, quòd ab armis discesserim: consilij, quòd in Italiam uenerim.

Oppido aliquo] *Vel Achaiæ, uel alicuius prouinciæ, quæ esset à bello uacua.* Accerserer: *à Cæsare in Italiam: quod & tutius & magis honorificum fuisset.* Sermonis: *quem subij, quòd uno prælio uictus, statim, desperata rep. & libertatis cura posthabita, in Italiam ad uictores, quasi ad seruitutem sponte uenerim.* Minus accepissem doloris: *nam si tuto in oppido resedissem, ut puta Rhodi, aut Mytilenis; duntaxat reip. causa doluissem. nunc me præterea existimationis & salutis meæ periculum solicitat: existimationis, quòd reip. causam prodidisse, aut certe neglexisse uideri possum, qui unus omnium Pompeianorum huc me contulerim: salutis, quòd uictoris in manu sum.* Ipsum hoc: *quod me nunc angit, erroris uidelicet mei recordatio; qui impetu magis animi, quàm cogitatione usus, in Italiam ueniendi consilium cepi.* Iacere,] *Despectum, & sine dignitate: id enim hoc in loco significat, Iacere.* Sine lictoribus, quos populus dedit,] *Populus Proconsulibus in prouincias euntibus imperium dabat, & lictores sex. imperium Proconsules, & cætera insignia prius non deponebant, quàm in Vrbem reuertissent. Cicero autem cum ad Vrbem pridie Non. Ian. accessisset, hac de causa ingressus non est, quòd fore sperabat, ut propter res in Cilicia prospere gestas Vrbem triumphans inueheretur. quod cum ei senatus frequens flagitasset, ut est in quadam epistola ad Tironem; re per Lentulum Consulem dilata, ad extremum, celeri & inopinato Cæsaris aduentu, Pompeium Vrbe relicta profugientem*

secutus est. ex quo factum, ut imperium & lictores retinuerit. itaque nunc dicit, Propius accedere sine *lictoribus qui possum? in quo ostendit, se adduci non posse ut lictores dimitteret: ijs autem uti non audebat, nisi à* Cæsare, *aut ab ijs, qui in* Italia Cæsaris *locum tenebant, impetrasset: quod deinde impetrauit, ut apparet ex epistola sequenti.* Et dicit, quos populus dedit, *ad differentiam illorum; qui tantum senatusconsulto, lege curiata, qua populus imperium dabat, neglecta, prouincias acceperant: ut iustior* Ciceroni, *quàm cuiuis, retinendorum lictorum causa esset, quos non à senatu solum, sed à populo etiam accepisset.* Cæsar *libro* I. *de bello ciuili,* 121:

Ad oppidum] Ad Oppium, *omnino uidetur emendandum. ad eum enim accedens, lictores sibi fasces præferre, & cum pompa anteire noluit, ueritus, ne* Cæsariani *milites ea re offensi impetum aliquem facerent: itaque eos in turbam coniecit, & promiscue cum cæteris ire uoluit.* Cum bacillis: *cum fascibus: nam ex bacillis, & uirgis constrictis fasces constabát, securi inserta, ut eius acies extaret.* Recipio tempore me domo. te nunc] *Corruptus locus: quem restituere, & sanare uix uidemur posse: tentemus tamen; &, quod remedium in libris manuscriptis inuenire non licet, uideamus nũ id ex ingenio promere possimus. Adducor igitur ut putem,* Ciceronem, *cum de suo ad* Oppium *accessu dixisset, subdidisse cum dolore & indignatione,* Recipi, *ò tempora, me domo, & hunc? ut hoc dicat: uide quàm sim miser. colere me homines, & ad me domum uenire so*

lebant

lebant. nunc uenit tempus, cum me Oppius quasi dignitate superior domo recipiat, exire ad me nolit, intra parietes suo commodo expectet. O' tempora, recipi me domo? ut illud, O' tempora, fore cum Curtius nō dubitet Consulatum petere? Et hunc? tam abiectum uidelicet, tam despectum, tā sine dignitate? Quod sequitur, sic interpungo, Ad Oppium, quoniam iis placeret, modo propius accedere; ut hac de re considerarent. Ad Oppium, inquit, redeo, de quo scribere institueram. deinde, quem cum eo sermonem habuerit, continuo subiungit. Quoniam iis placeret, modo propius accedere; ut hac de re considerarent. de lictoribus uidelicet, num ijs placeret, ut eos mecum adducerem. dixi, inquit, ut hac de re considerarent. hoc enim uerbum subaudiendum est.

173:

Si remansissem.] In Italia. si nunquam ad Pompeium in Græciam profectus essem, ut contra Cæsarē pugnarem. Quæ restant: præterita sunt mittenda: quæ reliqua sunt, uide. Istis: Cæsaris amicis, qui Romæ sunt. explora, inquit, quo animo isti erga me sint, quo putent Cæsarē esse. Factum nostrū: quòd propius ad Vrbem accedens, lictores mecum adduxerim. quod Cæsar magis probabit, si, me id fecisse de suorum sententia, cognoscet.

173:

De Pompeii exitu:] Quem Ptolomæus Aegypti Rex interfecerat. Cæsar, Plutarchus, historici omnes. Hoc putarem futurum: putaui, quocunque ue-

nisset, eum interfectum iri, cum homines, despecta illius fortuna, gratiam eo facto se esse à Cæsare inituros putarent. Fannio] *Hic est, quem initio belli ciuilis Pompeius in Siciliam cũ imperio præmisit. pag. 112. deinde apparet, eum mare transisse cum ipso Pompeio; & numeratur inter eos, qui cũ imperio erant. pagina 133.* De mansione tua: *crudeliter tibi minabatur, quòd in Italia remansisses: itaque de eius interitu consolandus non es.*

Lucius uero Lentulus] *Ne de Lentulo quidem dolendum est (hic autem ab eodẽ Ptolemæo rege, qui Pompeium interfecerat, comprehensus, in custodia necatus erat) siquidem ut Fannius crudelis, ita hic rapax fuisset, qui Hortensij domum &c.* Omnino: *omnino et à Cæsarianis huiusmodi multa fiũt, indigna uidelicet & iniusta: sed illud, quod Pompeiani designabant, erat infinitum. nõ enim hunc aut illum proscribere cogitabant, sed generatim omnes, qui in Italia remansissent.* Solutiore animo: *nunc enim à curis districtus ualde sum, propter temeritatẽ mei consilij: quòd in Italiam tam inconsiderate uenerim.* Vt deprecaretur.] *Vt ueniam à Cæsare peteret, quòd cum Põpeio fuisset.* Nihil audiui: *profectus sit, nec ne.* Alexandrinas literas] *Alexandriæ datas: in qua Aegyptij Cæsarem inclusum obsidione premebant. sic et Epirroticæ literæ, & Olbiensis epistola, dixit, illud pag. 203: hoc 310.* An euntem, an jam in Asia?] *Figura, qua utimur, cum, ex duabus rebus utra sit, incerti sumus: ut epistola 11. libri 1. Nos hic te ad mẽ*

» *sem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore, an*
» *ex literis tuis ad alios missis? et eodem libro infra: Pro*
» *ximus Pompeio sedebam: intellexi hominem moueri,*
» *utrum, Crassum inire eam gratiam, quam ipse præ-*
» *termisisset, an esse tantas res nostras, quæ tam libenti*
» *senatu audirentur? Huius generis etiam illud est in*
» *epistola ad Trebatium: Cn. Octauius, an Cn. Corne-*
» *lius quidem, is me crebro ad cœnam inuitat. & illud*
» *in Bruto, Paucis ante quàm mortuus est, an diebus,*
» *an mensibus?*

Ex epistola VII. *pagina* 174.

Istis placere,] *Cæsarianis, qui Romæ sunt.* Iisdē istis lictoribus &c. *Consulibus L. Lentulo, & C. Marcello, cum Q. Cassius, & M. Antonius Tribuni pl. senatusconsultū contra Cæsaris dignitatem fieri prohiberent; factum est per Cæsaris inimicos, ut intercedendi potestate priuati, de sua salute cogitare die septimo cogerentur. itaque ad Cæsarem, qui Rauennæ erat, profugerunt. postea senatusconsulta, quæ Pompeius uult, & ut uult, multa fiunt: iniuste: nō enim recte senatusconsultum fieri potest, cum Tribunis pl. intercedendi potestas erepta est. sed Pompeius tamen ijs senatusconsultis delectus habuit, pecunias exegit, prouincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Sestio. Cæsar autem, deuicto Pompeio, ea senatusconsulta improbauit, quæ post fugā Tribunorum facta erant, quòd, tribunitia potestate sublata, nihil legibus, nihil more maiorum, nihil iure actum uideretur. quod cum ita esset, sequebatur, ut & prouincias & lictores amitterent ij, qui hæc à*

senatu post fugam Tribunorum habuissent. quòd si qui ex his erant, quibus Cæsar lictores relinquere, & institutum tamen illud suum de senatusconsultis improbandis retinere uellet: hac utebatur uia: lictores, quos à senatu habuerant, adimebat: alios deinde ipse dabat. ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur, &, quæ senatus post fugam Tribunorum decreuerat, ne
» ualerent. itaque dicit Cicero, Cui non puto suos esse
» concessos, sed ab ipso datos. audio enim eum ea sena-
» tusconsulta improbare, quæ post discessum Tribuno-
» rum facta sunt. Sestius enim erat ex ijs, qui lictores,
» idest imperium, illis senatusconsultis habuerat. & dicit, SVOS, quos habuerat antea: Ab ipso datos, à Cæsare. supra autem, Iisdem istis, idest, ijs, quos nunc habeo: non enim ex ijs erat Cicero, qui lictores habuerant post fugam Tribunorum: sed eos ante illud tempus, cum Ciliciam prouinciam non à senatu solum, sed etiam à populo acceperat. quod Sestio non contigerat: qui prætoriam prouinciam sortitus erat, cum de illius imperio ad populum relatum non esset. Cæsar libro I. de bello ciuili 121: Quod concessum Sestio sit: ut lictoribus ipse quoque uti posset. cui non puto &c. Si uolet sibi constare: hoc dicit: Cæsar, si tantummodo senatusconsulta uolet improbare, quæ post discessum Tribunorum facta sunt, poterit nostros lictores comprobare, idest eos, quos hactenus habui: non enim ego illis senatusconsultis imperium accepi. quòd si nostros lictores minus probare uoluerit, plane constare sibi non uidebitur: nõ enim præstabit id, quod dixit, se uelle ea senatusconsulta,

quæ post fugam Tribunorum facta sunt, ut iniqua rescindere: sed hac ratione prorsus omnia senatusconsulta tollet. L. Metellum] Hic est, qui superiore anno Tribunus pl. cum esset, Cæsarem, ne pecuniam ex ærario promeret, impedire conatus est. cui Cæsar mortem minitatus, & ærarij foribus, ut Appianus inquit, effractis, pecuniam abstulit. unde illud pag. 161. Duarum rerum simulationem amisit, mansuetudinis in Metello, diuitiarum in ærario. Illum: Cæsarem. Edixit: edixit Antonius, ne cui ex ijs, qui cum Pompeio contra Cæsarem in bello fuissent, liceret esse in Italia, excepto Cicerone, & Lælio. Re ipsa excipi: quo modo poterat sine nomine re ipsa fieri Ciceronis exceptio? si sic uidelicet Antonius edixisset: Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat esse in Italia, nisi quorum causam Cæsar cognouerit, aut de quibus Cæsar scripserit,. Quo edicto Cicero, nõ nominatus, re ipsa tamen exceptus esset: siquidem Dolabellæ literis, Cæsaris iussu confectis, in Italiam uenerat. Cur autem nominari Cicero noluisset? duabus de causis: primum, quòd grauius offendi Pompeianos intelligebat tam aperta significatione; eos porrò iratos habere nolebat, si forte, ut incerti sunt bellorum exitus, uictores domum reuertissent: deinde, quòd exceptio illa nominatim facta, quasi legem & necessitatem ijs, qui excipiebantur, imponebat, ne discedere ex Italia possent, ne scilicet beneficiũ Cæsaris aspernari, aut etiam renunciare uiderẽtur. unde illud epistola, quæ proximam subsequitur, Exceptionibus edictorum retineor: quæ si non essent sedulitate effectæ,

& beneuolentia tua, liceret mihi abire in solitudines aliquas: nunc ne id quidem licet. Assequere quod uis,] *Vt minuatur dolor meus: quẽ inde capio, quòd & in Italiam uenerim, & in edicto nominatim exceptus sim.* Me bonorum iudiciũ non funditus perdidisse: *bonos de me non male iudicare, neque consilium meum, quòd in Italiam unus ex omnibus Pompeianis uenerim, prorsus improbare.*

Quid tu in eo potes?] *Quid à te fieri potest, ut boni meum consilium non reprehendant? nihil scilicet: causam enim mei facti probabilem, quam afferas, nullam habes. ueruntamen si qua mei defendendi facultas existet, id me maxime consolari poterit. Et dicit,* Id poterit, *ut hoc significet, aliud ferè nihil esse quod possit.* Quod nunc quidem uideo non esse: *uideo nullam tibi nunc meæ temeritatis excusandæ facultatem dari.* Si quid ex euentis:] *Nunc nihil uideo esse, quo meum factum tueri possis. sed si quid ex euentis nascetur, obserua, & occasionem ne prætermitte. ut, si Cæsar bellũ ex sententia confecerit, ex illo euentu mei defendendi facultatem arripies, quam nunc quidem nõ habes: adhuc enim Pompeiani sunt in armis; &, dum erunt, ego turpis uidear necesse est, qui stantem adhuc reip. causam deseruerim. quòd si uincuntur; meum consilium ex euentis probabitur: dicar enim hunc exitum prouidisse; sapienterq; fecisse, quòd in Italiam, idest in Cæsaris potestatem uenerim; contra quem sine spe uincendi pugnare, aut frustra tergiuersari, stultum esset.* Vt hoc nunc accidit: *hoc scilicet, quod se-*

quitur : in quo ex euentis defendimur : nam exitu Pō peij perſpecto, minus reprehendor, quòd cum eo poſt Pharſalicam pugnam fugiente profectus non ſim. in quo ſapiens fuiſſe nunc uideor; quaſi de illo, quocunque ueniſſet, id, quod accidit, fore coniecerim. exitu uero non dum cognito, dicebar debuiſſe cum eo proficiſci. Ex omnibus nihil tamen magis deſideratur, quàm quòd in Africam non ierim.]*Multa, inquit, in me deſiderātur, uel quòd cum Pompeio profectus non ſim, uel quòd in Africā ad renouandum bellum non ierim, uel quòd in oppido aliquo non reſederim: ſed ex omnibus tamen nihil magis deſideratur, quàm quòd in Africam nō ierim.* Non probant: *qui Romæ ſunt, qui ſcilicet pondus habent, & à quibus meum factum probari uellem. fortaſſe autem non probant, quòd multi boni uiri in Africam profecti ſunt: ut tentare quiduis potius ma luiſſe uideantur, quàm de rep. deſperare: cum ego contra fecerim.* Et ſcio fuiſſe antea: *quorum omnium iudicium hoc fuit, uel barbaris auxilijs remp. eſſe defendendam.* Hoc loco ualde urgeor: *nō uideo, qui defendi poſſim.* Hic quoque opus eſt &c. *oportet, inquit, (nam alioqui defendi non poſſem) ex ijs, qui in Africam ierunt, ut bellum renouarent, caſu aliqui ſint, uel, ſi fieri poteſt, omnes, qui ſuæ ſaluti conſulere uelint, & conſilium illud, quod ceperant, omittētes, abiectis armis Cæſari ſe credant. hoc ſi ita fit, meum factum minus condemnabitur; ſiquidem et alios ſalutem omnibus rebus anteposuiſſe conſtabit. ſin autem illi in bello perſeuerant,*

& si uincunt : uides, quid nobis futurum sit. quasi dicat : non solum in turpitudine erimus, sed etiam in periculo : turpitudine, quòd publicam causam deserui, maiore salutis, quàm dignitatis, ratione habita : periculo, quòd eos hoc facto mihi fore iratos intelligo.
» unde illud in epistola quadam ad Varronem : Si essent
» nostri potiti, ualde intemperantes fuissent : erát enim
» nobis perirati : quasi quidquam de nostra salute cen=
» suissemus. Dicit autẽ, Hic quoque, propterea quòd in Græcia multi fuerant, qui post deuictum acie Pharsalica Pompeium saluti consulerent, & uictori aut se committerent, aut bellum certe rursus inferre nollẽt.

Sulpitii consilium] Quod se Ciceronis consilio non anteponere, consolans uidelicet Atticus scripserat. Catonis : qui bellum in Africa contra Cæsarem renouat. Periculo uacuum est, & dolore: itaque nostro consilio uidetur esse anteponendum : cũ nostrum neque periculo uacuum sit, neque dolore; quòd & in uictoris manu sumus, & hoc ipsum mali non casu nobis, sed culpa & temeritate nostra contractum est : cum quiduis facere præstiterit, quàm in Italiam uenire.

Extremum est] Commemorat quæ coutra se faciunt, & quæ obiici à bonis uiris possent. primum, inquit, reprehẽdi possum, quòd in Africam non ierim : deinde, quòd non idem fecerim, quod Sulpitius, qui sedem tutam & à bello uacuam elegit : postremo, quòd non in Achaia remã serim. hoc extremum est, sed hoc tamen facere melius fuit, quàm in Italiam uenire.

Domum statim uenerint.] Quod nobis non contigit : nã

& in Italiam uenimus, neque domum tamen statim uenimus, qui Brundusij adhuc iacemus. illi autem uel in Achaia residebunt, uel, impetrata à Cæsare uenia, domum recta se conferent. Brundusij maxime licto rum cura Ciceronem tenebat: quos neque dimittere uolebat, ut proxima superiore epistola ostendit; & secum adducere, propter militum licentiam periculosum uidebat esse. Hæc tu: *hæc, quæ contra me sunt, uelim, ut cœpisti, in sermonibus ita extenues, ac minuas, ut quamplurimos in tuam sententiam adducas.* Quòd te excusas] *Cur ad me ipse non uenias.* Vel ut cum iis: *hic particula* uel *non iteratur, sed refertur ad illud, quod infra dicet,* Alterum est, cur te nolim discedere. *nam duæ causæ erant, cur Ciceronis interesset Atticum Romæ esse: uel ut cum Cæsarianis ageret quæ agenda erant: uel, ipso absente, ne Terentia egeret; quam Atticus scripserat in sumptũ flagitare.* Consilii mei: *quòd in Italiam uenerim.*

175.

Quod scribis Terentiam flagitare:] *Hæc est altera causa, cur te nolim discedere, quia scribis Terentiam assidue pecuniam petere, quod eam esse in angustijs declarat: quæ, si tu abesses, omnium rerum inopia premeretur.* In hoc loco: *præ dolore, inquit, in huius rei commemoratione diutius uersari non possum.* Quòd eam diligis: *quòd ea tibi curæ est, quòd ei deesse nihil pateris.* Vtinam illi,] *Hoc dicit, quia fore suspicatur, ut ab ijs apud Cæsarem oppugnetur. patet ex epistola sequenti.*

Ex epistola VIII. pagina 175.

Temeritatis meæ,] Quòd in Italiam temere & inconsiderate uenerim. Quam tu prudentiam mihi uideri uis: conaris enim mihi persuadere, non me temere fecisse quòd in Italiam uenerim, sed prudenter: negasq; mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuisse.

175:

Nosti genus,] Nosti, quàm maledicus, quàm iracundus sit. non ignoras quantum in eo soleat esse acerbitatis & petulantiæ uirus. id in me nunc uniuersum euomitur.

Ex epist. IX. pag. 175:

Nec in ulla sum spe &c.] Nam si sperarem me hinc posse discedere, quò & incaute, & celerius, quàm oportuit, ueni; leuior esset dolor: sed eá spem eripiunt mihi exceptiones edictorum. lege quæ scripsimus in epistolam, quæ ante proximam superiorem legitur. Ante initum Tribunatum] Ante quàm Tribunatum noui Tribuni pl. inirent. ueni autem ante in Italiam, ueritus ne illi me suis rogationibus impedirent. Tribuni pl. ante alios magistratus & designabantur, & magistratum inibant. alibi plenius. Lege: fortasse à Tribuno pl. Dolabella perlata; in qua scriptum esset idem, quod in Antonij edicto. Oppressus: quia me lex in Italia retinet, cũ excipiat me nominatim, sicut edictum. uide 174.

Multæq; multorum ad illum: ad Cæsarem. Multos autem ad Cæsarem scribere sciebat, propterea quòd tabellarij, qui Roma ad Cæsarem in Africam li-

teras ferebant, Brundusij, ubi ipse erat, necessario conscendebant. Causa attulit.] Vbaldini liber antiquus, Caus attulit. emendo, Casus attulit. nam quemadmodum, casus & consilium, casus & iudicium; sic, casus & culpa, casus & error, antitheta sunt. unde illud epistola huius libri ultima: Nihil est enim contractum casu: sed omnia fecimus ijs erroribus & animi & corporis, quibus &c. Genus belli] Formidabile, &, quocunque uictoria inclinasset, exitiosum. unde illud ad Marcellum: Omnia sunt misera in bellis ciuilibus: sed miserius nihil, quàm ipsa uictoria: quæ etiam si ad meliores uenit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresq; reddit. Plane enim uiderat, quid Cæsar & Pompeius spectarent, quæ inter eos conflati belli causa esset, cum uidelicet utrique non libertas, sed dominatio proposita esset. ex quo illud pag. 125. Neutri σκοπὸς est ille, ut nos beati simus: uterque regnare uult. Iueram: ad Pompeium in Græciam. Mihi præter cæteros concedendum: nam alios tantum reip. causa, me uero etiam beneficia, quæ à Pompeio acceperam, mouebant. Cessimus, uel potius parui: cessimus, Italia: parui ijs, qui suadebant, ut ad Pompeium irem.

176.

Is, quem tu mihi commendas,] Frater meus. commendauerat autem Atticus, ut eum Cicero apud Cæsarem deprecantem literis adiuuaret. unde illud pagina 183. Scribis illum per me Quinto fore placatiorem. quo modo autem Cicero, qui et ipse fortuna mi

nus prospera utebatur, adiuuare eum apud Cæsarem posset, et, quo modo etiam adiuuerit, apparet ex epistola, quæ post duas sequentes legitur: in qua commendatitiæ sunt, pro Quinto fratre, Ciceronis ad Cæsarem literæ. Fasciculus: *literarum, quas è Græcia Q. Cicero partim Brundusium ad Vatinium, & Ligurium, partim Romam ad alios mittebat.* Non modo fouisse, sed et tantam pecuniam illi dedisse honoris mei causa.] *Cum scilicet eo Legato in Gallia usus est.* Honoris *autem* mei causa, *propterea quo'd in eo Cæsar non Quinti Ciceronis, sed Marci rationem habuit.* Eiusdem generis: *plenas omnium in me probrorum.* Reddi: *ijs, ad quos mittuntur.* Hac ille acerbitate] *Nam in me acerbus et contumeliosus fuit iam inde ab illo tempore, cum ad Pompeium in Græciam nauigare cœpimus.* Istam miseram,] *Tulliolam.* Patrimonio, &c. *uidetur dubitare de proscriptione: quod apertius ostendit paulo infra, cum dicit*
" *Matri quoque eadem intellexi esse parata, quæ mihi.* Si me non offendes,] *Nam etsi te uidere plane uelim: tamen, futurum id ne sit, ignoro. Et hoc dicit, ut significet, sibi præ desperatione consilium in alias terras migrandi penè iam esse captum.*

Ex epist. X. *pag.* 176:

Die natali meo] III. *Nonas Ianuarij: apparet ex epistola* V. *libri* VII. 104: *& lib.* XIII. 218: Operas in portu, et scriptura Asiæ pro magistro dedit: *portorio, et scripturæ Asiæ magistri loco præfuit. De hoc ipso in epistola ad Silium his*

" uerbis: Cum P. Terentio Hyspone, qui operas in scri-
" ptura pro magistro dat, mihi summa familiaritas,
" summaq; consuetudo est. Scriptura autem quid sit,
" Pedianus in Diuinatione declarat his uerbis: Qui exi-
" genda à socijs, suo periculo exigunt, et Reip. repræ-
" sentant, eorum ratio scriptura dicitur. In illa autem
societate et magistri, et pro magistris erant.
cum illis ne querendi quidem locum futurum
puto.] Siquidem alter frater est, alter fratris fi-
lius. cum alijs si res esset, ulciscerer: cum his ne que-
ri quidem mihi arbitror licere. Ac tu scri
pseras,] Atticus ad consolandum Ciceronem, quæ
poterat, omnia colligebat. itaque scripserat, eos, qui
contra Cæsarem in Africa bellum renouarent, infir-
mos plane esse, et imparatos. hoc autem ad minuen-
dam Ciceronis molestiam uel maxime pertinebat, qui
ex euentis aliquid existere cupiebat, unde consilium
suum non temere captum uideretur. In epistola, quæ
ante duas superiores legitur, locus est huiusmodi: si
quid ex euentis. in eum locum quæ scripsimus, le-
ge. apertior huius erit intelligentia. Hispania,]
In qua Cn. Pompeius Magni filius bellum aduersus Cæ
sarem instaurabat. Appianus libro II. Dion libro
XLII. & XLIII. Quid est, ubi acquiescam?
nam si hæc, ut nunciantur, ita sunt: ualde ego re-
prehendar, qui in Italiam ad Cæsarem uenerim, cau
sa publica, quam alij et fortiter et cũ optima spe tue-
rentur, destituta. Eosq;: Quintum fratrem, &
Quintum eius filium. Accuses: literis ad eos scri-
ptis reprehendas.

Ex epistola XI. pag. 177.

Immutata esse omnia,] *Nam cum Cicero ab Attico literas accepit, imbecillæ Pompeianorum uires esse uidebantur; cum autem hanc epistolam scripsit, firmissimæ erant. itaque infert, Illa esse firma, quæ debeant, nos stultitiæ nostræ grauissimas pœnas pendere. & hoc postremum adiungit, quia stultus sibi fuisse uidebatur, quòd tam celeriter in Italiam uenisset, belli Africani exitu non expectato.* Curanda: *Romæ.* Accepi: *hic. Erant autem argentarij P. & Cn. Salustij, alter Romæ, alter Brundusij.*

Qui utamur: 213: Quo culpa maior.] *Nam hoc ipsum mali, quod & sustineo, & expecto, totum est mea culpa contractum, qui tam stulte et inconsiderate in Italiam ueni.* Ille: *Quintus frater.*

Ex epist. XII. pag. 177.

Nihil enim erat,] *Sensum patere puto ijs, qui uident in literis acutius. ut tamen etiã hebetiores intelligant, euolutam sententiã manifestis uerbis exponam. minime, inquit, uolebam Cæsarem existimare, me tanta de re alieno consilio usum esse. uolebam igitur eum existimare, non me suasu fratris mei, sed mea sponte meoq́; consilio iuisse ad Pompeium.* Tamen L. in eo] *Tamen de eo, clarius esset. ut nunc legitur, non puto locum carere mendo.*

178:

Is lenis in illum] *Cæsar in Quintum.* Is ero, qui semper fui: *faciam quod semper feci, ut fratrem meum, quantum in me sit, adiuuem.*

178.

Quod utinam ita esset.] *Cupit, Pompeianos Cæsari se dedere; ut ipse sapiens fuisse uideatur, quistatim post Pharsalicam pugnam ad Cæsarem uenerit, quasi, quid futurum esset, coniectura prospiceret.* Etiam Hispania: *cum etiam in Hispania contra Cæsarem bellum paretur.* Velim facias id, quod sæpe fecisti:] *Scribas ipse meo nomine. Hoc enim Atticus facere solitus erat. unde illud pagina* 171: *Quibus tibi uidebitur, uelim des literas meo nomine.* & 172. *Velim, si qui erunt, ad quos scribendum à me existimes, ipse conficias. item* 172: 175. 179. Præclaras generi actiones?] Εἰρωνικῶς. *nam actiones Dolabellæ, qui hoc tempore Tribunatum pl. gerebat, turpissimæ erant. auctor Dion libro* XII. *et Plutarchus in Cæsare. Ipse autem pag.* 179. *Omnium, inquit, conspectum horreo, præsertim hoc genero. Et* 180. *Ad ea, quæ me conficiunt, gener accedit. Et* 183: *O dij, generum ne nostrum potissimum, ut hoc uel tabulas nouas?* Simplicem: *sine cohæredibus; ut ego unus creuerim.* 171.

Ex epist. XIII. *pag.* 178.

serui patris] *Seruij Sulpitij. et addit,* patris, *propterea quòd eodem prænomine et filius appellabatur, ut apparet ex epistolis ad Sulpitium scriptis. Puto autem alio loco me dixisse, apud Romanos in consuetudine fuisse positum, ut, qui primi nati essent filij, patris prænomine uterentur.* Huc uenerunt:] *Brundusium.* Existimare te posse

certo ſcio: *uides enim, nulla omnino re leuari poſſe dolorem meum. deinde infert,* Mihi cum omnia &c. Aequum poſtulant,] *Quid poſtularint, cognoſce infra, 180. et 179.*
Neque tam mihi deſperaturi uidebamur.] *Caualcantis liber manuſcriptus habet, Neque tamen mihi deſperaturi ita uidebantur: Vbaldini, Neque tamen deſperaturi mihi uidebamur. Legendum puto, Neque tam deſperatum iri mihi uidebamur.* In eadem ſum uoluntate: *ut redimatur: quanquã res noſtræ deſperatæ ſint.* cum id uidebamur ſapienter facere,] *Ante quàm ille à Cæſare deuictus eſſet: quo tempore nobis ea res honori fore uidebatur rep. conſtituta. nunc autem, quoniam fortuna tulit ut Cæſar uinceret, ex euentis ſtulte feciſſe iudicamur.* Tuo uillico: *in Epeiro.* Neque ab illo rogati ſumus: *qui enim dare debui non rogatus?* Quid ſit, quod confici poſsit: *unde nobis ſuppeditentur ſumptus neceſſarij.* cauſam noſti: *non eſt tibi ignotus rerum mearum ſtatus. Et hoc dicit, propterea quòd, cum illud parum plane poſuiſſet, Quid mihi de omnibus des conſilij (non enim exponit, quibus de rebus conſilium dari ſibi uelit) adſcribendum putauit, cur breuitate uſus eſſet: ideoq; intulit,* Et cauſam noſti. *& ſcis, inquit, res meæ quo modo ſe habeant, et quæ me ſolicitent, etiam ſi ego minus explicem.*

Ex epiſt. XIIII. *pag.* 178.

Comites me & ſocios habere putabam:] *Qui in Africam ire noluerant, ſed remanſerant, ut à Cæ-*

sare ueniam deprecarentur, eos sibi comites, et eiusdem consilij socios fuisse dicit.

179.

Culpæ] *Peccasse sibi uidetur, quòd Brundusij maneat, cæteris ad Africanum bellum proficiscentibus.* Receptus : *à Cæsarianis.* Scripserit : *Cæsar.*

Non quòd ab isto salus data quidquam habitura sit firmitudinis :] *Cur ita putaret, causam attulit pag. 182. sic enim scribit :* » *Et alia timenda sunt, ab alijsq; : & ab hoc ipso quæ dantur, ut* » *à domino, rursus in eiusdem sunt potestate.*

Hoc genero.] *P. Cornelio Dolabella, qui cum Cæsare erat.* Hoc genero : *tam turpi, tam perdito, tam flagitioso. Et hoc, quemadmodum ego opinor, ideo dicit, quòd Dolabella Cæsarem instigabat, ut aut Pompeianorum bona proscriberet, aut tabulas nouas poneret. unde illud pagina 184.* » *O dij, generum ne nostrum potissimum, ut hoc, uel tabulas nouas?* *Atque etiam huc pertinet id, quod dixit pagina 178.* » *Vides accessisse ad superiores ægritudines, præclaras generi actiones. item pagina 180.* » *Ad ea, quæ me conficiunt, gener accedit. & ibidem :* » *Suspicor cohæredes dubiam nostram causam putare : idest, proscriptionem meorum bonorum fore putant.*

Quintus pergit,] *Quintus frater non cessat de nobis detrahere.* Cum cæteris : *ijs, de quibus supra in hac ipsa epistola.* Ad Minutium parentem scribam,] *Vt mihi pecuniam curet.* Tuas literas mittam : *quibus ad eum scribis, ut mihi usque ad* HS XXX *curet : tantundem*

te Minutio filio Romæ numeraturum · Minutius tamẽ XII. sola curauit : ut ex epistola, quæ proxima sequitur, apparet. Potuisse mirarer : subaudi, cogi et confici à te de rebus meis. Nisi multa de Fufidianis prædiis : hic quoque subintelligitur, HS cogi & confici potuisse putarem. quod tamen non ita erat : nam Fufidiana prædia, quæ ad Ciceronem hæreditate peruenerant, nondum Atticus uendiderat : ut patet ex epistola sequenti. Et id uideo tamen : quàm difficile sit XXX cogi.

Ex epist. XV. pag. 179 :

Vt eum scribere etiam pudeat de illis rebus.] Quasi bellum cum Ptolemæo rege cœptum confecerit, et negotij iam nihil habeat. Loquitur autem de Cæsare. Affuturi : in Italia, ut cum Cæsare dimicent. unde » illud in epistola sequenti, Ante reditum eius, negotiũ » confectum iri puto. Achæi : qui post pugnam Pharsalicam primum in Achaia remanserant : deinde in Asiam iuerant, ut à Cæsare ueniam impetrarent. ij, omisso petendæ ueniæ consilio, aut ad Pompeium, inquit, redituri ex Asia uidentur, aut loco aliquo, qui Cæsaris in potestate non sit, commoraturi.

179:

Altero,] D. Lælio, quem tamen à Cæsarianis receptum iam esse, superiora epistola scripsit. sed uidetur minus certũ id fuisse : siquidem paulo post in hac » epistola dicet, Solius meum peccatum corrigi non po» test, & fortasse Lælij. ex quo manifestum est, incer» tum adhuc fuisse, num Lælius esset receptus.

Cui neque ad illos reditus sit, neque ab

his ipsis quidquam ad spem ostendatur.] *Illos*, *Pompeianos*. His ipsis, *Cæsarianis*.

XII.] HS. *De hoc in epistola superiore*. Quod superest: *Vsque ad XXX HS. ex quibus XII. tantum acceperat à Minutio, ut XVIII. super essent.* Peccati dolor,] *Nihil, inquit, difficilius est, quàm is dolor, quem ex peccati mei recordatione percipio. peccauerat autem in hoc Cicero, quòd in Italiam uenerat, ut sæpe iam dictum est.* Aeternus: *nunquã enim eo liberamur.* Si socios essem habiturus ego, quos putaui: *putaui enim alios quoque in Italiam esse uenturos: qui deinde nõ uenerunt.* Habet aliorum &c. *cæteri Pompeiani, qui in Africam non iuerunt, excusari omnes aliqua re possunt, ego nulla. itaque illi reditum habent ad suos: quem ego me habere non puto, qui publicam causam, cum in Italiam ueni, quasi prodidisse uideor.* Non ueniunt in dubium de uoluntate: *non existimari possunt noluisse in Africam ire; siquidem capti à Cæsare, aut interclusi, non potuerunt. ego autem neque captus sum, neque interclusus: neque tamen in Africam iui: quodq; grauius est, etiam in Italiam ueni.* Cum se expedierint: *nunc reprehendi nõ possunt, quia non iuerint: apparet enim non licuisse, cum alij capti, alij interclusi essent. si uero exeundi uiam nacti, ad exercitum Africanum se conferent; multo minus in dubium uenient de uoluntate: ostendent enim se, cum potuerint, iuisse.* Fusium] *Q. Fusium Calenum, quem Cæsar Achaiæ præfecerat: & est is, ut opinor, qui Ciceroni post Cæ*

saris obitum acerrime in senatu in M. Antonium inuehenti respondit. Dion. Timidi : *tantum timidi uideri possunt, nihil præterea : uenerunt enim sua sponte in Cæsaris potestatem, ne hostium loco habiti calamitatem aliquam subirent, quam supplices se posse effugere sperarunt. ego autem non timidus solũ existimari possum, sed Cæsaris quodam modo cupidus, qui in Italiam, quasi conspectum & consuetudinem uictoris appetens, me contulerim : cum eadem ratione, qua ij qui ad Fusium uenerunt, consulere mihi possem.* Quicunque sunt : *etiam si Cæsaris causam acriter oppugnarint.* Corrigi non potest : *neque enim efficere ego quidquam possum, ut peccasse non uidear. alij autem, si qui peccasse putabantur, cum se ad Africanum exercitum contulerint, recepti non iam amplius reprehendentur : cum mea ratio nõ eadem sit : nam quoniam ego multo grauius, quàm cæteri, Pompeianos offendi, non recipiar ab illis; itaque fiet, ut solius meum peccatum non corrigatur.* Cassium : *rumor fuerat, Cassium ad Cæsarem Alexandriam ire, ut deprecaretur : quod omnino Ciceronis causam aliqua ex parte subleuasset : cum & alios esse constaret, qui uictori se crederent. Hic quoque, inquit, consilium mutasse dicitur : ut uideas me, præter Lælium, culpæ socium habere neminem.* Gener accedit : *perditus, & Cæsari malorum consiliorum auctor. etiam in epistola superiore,* Præsertim hoc genero. *in eum locum uide quæ diximus.* Cætera : *ut de domesticis rebus male affectis, ut de Terentiæ inopia, ut de Quinti maledictis.*

Expleri : *cum hæreditas diuidi commode non potest, propter cohæredum non æquas partes; ad licitationem confugitur; quæ certior est, quàm æstimatio . ita omnium bonorum reperto pretio, expletur ea quæ minor esse uidetur pars hæreditatis.*

Ex *epist.* XVI. *pag.* 180.

Ista epistola] *Quæ mihi à Cæsare reddita est.* Exigue : *sine pondere : ut, quod illa epistola continetur, inane dicat . quod idem pagina* 181 : Inane, *in quit, esset, etiam si uerum esset.* Ab illo : *à Cæsare . à quo epistolam illam scriptam non fuisse, ostendit pagina* 181. Intelligis, *inquit, illud de literis ad* V. Idus Febr. *datis non uerum esse . Ac sanè fieri potest, ut* Oppius *eam, aut aliquis alius scripserit, ne* Cicero *desperatione adductus, rursus ex* Italia *discederet.* De pace] *Quam* Cicero *cum omni no inter* Cæsarem *&* Pompeianos *factum iri putaret, ut ostendit in epistola ad* Cassium, *in* Italiam *uenit, statim post pugnam in* Thessalia *commissam. cuius eũ consilij deinde pœnituit : itaque infert :* Cuius ego spe in hanc fraudem incidi. Sperandum : *de pace.*

In Asia &c.] *Enumerat, quot in locis parum secunda* Cæsaris *fortuna fuerit.* In Asia : *cum* Pharnaces Mithridatis *filius, pugna cum* Cn. Domitio Caluino Asiæ *præfecto prospere facta,* Pontum *occupauit.* In Illyrico : *propter rem à* Gabinio *minus feliciter gestam : nam, præter alia incommoda iam accepta, in prælio cum barbaris commisso magnum numerum militum amisit; & ipse paucis post mensibus summa difficultate rerum omnium pressus, morbo interijt.*

In Casiano negotio: *cum Caßius & Marcellus Cæsaris in ulteriore Hiſpania præfecti, diſſenſione orta, & militum ſeditione facta, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt.* In ipsa Alexandria: *cum Cæſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionarijs circiter quadringentis, & claſſiarijs ac remigibus ferè totidem amiſſis, in naues refugerunt; Cæſar autem ipſe, magno in periculo uerſatus, natatione ſibi conſulere coactus eſt.* In urbe: *hoc eſt, quod dicit pagina 176: Vrbanæ res perditæ: cum ſcilicet, abſente Cæſare, & in bello, quod cum Alexãdrinis geſſit, occupato, multa male & inutiliter Romæ propter contentiones Tribunorum pl. & ambitionem Tribunorum mil. adminiſtrabantur: ut inquit Hircius libro IIII. quanquam aptius referetur ad M. Antonij libidinem, & auaritiam: de quo his uerbis in II. Philippica: In urbe auri & argenti fœda direptio. Et paulo poſt: Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam?*
In Italia: *hoc quoque ad M. Antoniũ refero: de quo ſic in eadem Philippica: Italiæ percurſatio comite mima: in oppida militum crudelis & miſera deductio.*
Ille: *Cæſar: quem adhuc bello Alexandrino diſtineri, fama erat.* Negotium confectum iri: *Africanos in Italia fore. unde illud in epiſtola ſuperiori: Ii ex Africa iam affuturi uidentur.* De literis:]
Ad me à Cæſare miſſis: de quibus initio loquitur epiſtolæ. Lætitia autem bonorum cõmota erat, propterea quòd de Ciceronis incolumitate dubitandum iam non uidebatur, Cæſare ad illum ſcribente. Huius con

filii: *nemo enim salutem à Cæsare petit. nam qui in Asiam ierant, ut Cæsarem pro salute sua deprecarẽtur, progredi ulterius noluerunt, sed ibi Alexandrini belli exitum expectant. Qui uero in Achaia sunt, Fusio, contra quàm antea fecerant, ostendunt se nolle deprecari, & primum illud consilium de salute à Cæsare petenda mutauisse. Puto autem legendũ esse,* Auferunt, *non* Afferunt. *puto tamen, nõ censeo.*

180:

constitutum] *Deliberatio: nam constituerunt, Cæsari se committere: sed interposito Alexandrino bello, & Cæsaris rebus in discrimen adductis, integrum sibi reseruarunt, belli exitum expectãtes. itaq; mora Alexandrina effectum est, ut eorum causa quasi corrigeretur, ut eorum culpa minueretur: siquidem nihil fecerunt, quod Pompeianos, qui in Africa bellum renouant, grauius offenderet. & ut Alexandrinum bellum illorum causam iuuit, ita meam perdidit. nam quo minus secunda Cæsaris fortuna est, eo magis reprehendor, qui in Italiam uenire properarim, causa reip. desperata.* Ab his: *à Cæsarianis.* Sine dubitatione] *Noli enim dubitare, ut eorum ueritas me offendat.*

De his literis:] *Quæ mihi à Cæsare redditæ sunt: uis autem me scribere, ut ille, cum mihi non iratum esse Cæsarem audiat, ex hoc meo commodo lætitiam capiat. sed, inquit, hoc non facio: primum, quòd me istæ literæ non delectant; siquidem & exigue scriptæ sunt, & suspiciones habent non esse à Cæsare: deinde, quòd, ipsum Quintum non esse erga*

me optime animatum, ex amici literis intelligo. Illum ad te scribere: Quintum. Si putas rectum esse, & à te suscipi posse,] Duplex *consideratio; num rectum sit, ut omnino de testamē to Terentia moneatur; & num moneri ab Attico debeat. illud enim, Si putas à te suscipi posse; ut opinor hoc ualet: si tibi ita familiaris Terentiæ uideris esse, ut agere cum ea de testamento possis.* Camillo: *nā hic non minus, quàm Pomponius, Ciceronis res et negotia curabat: ut ostendit epistolarum, quæ familiares dicuntur, libro* XIIII. *pagina* 236. & 218. *harum autem, quæ ad Atticum scribuntur, libro* V. *pagina* 72. & *libro* VI. *pagina* 88: De testamē to: *cupiebat Cicero, à Terentia testamentum fieri, ut illa, cum res suas constitueret, satisfaceret ijs, quibus debebat. nam Ciceroni, Terentiam eius uxorem debere, minus honorificum uidebatur. monere autem eam de testamento, commodius erat, quàm de solutione: nam cum testamentum conficeret, necessario sequebatur, ut de solutione cogitaret.*

181.

Scelerate quædam facere] *Nefarie rem perdere: unde illud pagina* 184. *Cum hoc tam paruum de*
» *paruo detraxerit, perspicis quid in maxima re fecerit?*
In epistola etiam ad Plancium Terentiæ scelus appellat, eoq́; se dicit esse adductum, ut diuortiū faceret. Qui-
» *bus enim, inquit, pro meis immortalibus beneficijs*
» *carissima mea salus, & meæ fortunæ esse debebant;*
» *cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parie-*
» *tes tutum, nihil insidijs uacuum uiderem: nouarum*

» me necessitudinum fidelitate contra ueterum perfidiā
» muniendum putaui. Quid scribas de ea : rectius fortasse, Quid sentias de ea : num scilicet tibi uideatur posse prouideri, ne rem perdat. ut Terentia significetur. Pro desperato : ea de re nihil amplius cogitabo. omnino, inquit, hac in re tuo consilio egeo, siue aliquid excogitas, siue nihil. nam si aliquid; ne Terentia facultates conficiat, prouidebitur : si nihil, mihi erit ea res pro desperata, itaq; cura liberabor.

Ex epist. XVII. pag. 182.

Eo breuiorem, quòd] Vbaldini liber antiquus, Eo breuior est, & quòd. probo : ut duabus causis breuior epistola sit; & quòd eam dederit properantibus tabellarijs alienis; & quòd suos ipse missurus fuerit.

culpa mea.] Mea enim negligentia factum est, ut Dolabellæ nuberet: quem ego probare generum non debui, nisi prius omnia perscrutatus, non solum quod ad mores, sed etiam quod ad facultates attineret. quod si fecissem, eius ære alieno perspecto, nunquam passus essem, ut homini in tanta rei domesticæ difficultate constituto filia mea collocaretur. sed commisi, ut me absente res per amicos ageretur. quibus in Ciliciam proficiscens ita mandaui, ut, quoniā ego tam longe absuturus eram, de Tulliæ meæ matrimonio agerent ipsi quod probassent. in quo meam negligentiam agnosco : tantam enim rem alijs committere non debui, sed in reditum meum integram reseruare. Cur autem hoc à Cicerone putem significari, facit epistola
» ad Terentiam his uerbis scripta : Tullia nostra uenit ad
» me pridie Idus Iun. cuius summa uirtute & singulari

» humanitate grauiore etiam ſum dolore affectus, no=
» ſtra factum eſſe negligentia, ut longe alia in fortuna
» eſſet, atque eius pietas ac dignitas poſtulabat. Dixit au
tem, Tale ingenium in tam miſera fortuna uer
ſari, hoc ſenſu; quòd Tullia uirum haberet tam per=
ditum, tam flagitioſum, tã multa in Tribunatu ne=
farie molientem: ſiquidem in Tribunatu iniquas le=
ges ferre Dolabella conatus eſt, maxime debitorum
cauſa, è quibus ipſe unus erat. Dion.
Cum Saluſtio] Idem in epiſtola ad Terentiam:
» Nobis erat in animo, Ciceronem ad Cæſarem mittere,
» & cum eo Cn. Saluſtium. Deinde conſilium mutauit,
cum de Cæſaris aduentu nihil audiretur, ut in proxi=
ma ſequenti, & in alia ad Terentiam epiſtola decla=
rat. Communi mœrore: nam uterque in mœ=
rore ſumus. Conſolandis: &c. mendum uideo,
correctionem adhuc quæro. Locutum:]
Me liberius loqui, quàm oporteret. Non abhor=
ret a' mea ſuſpicione eius oratio: quod enim ip
ſe dicit, id ego quoque ſuſpicabar, genus ſermonum
meorum iſtis non probari. Non dubito &c. om=
nino, inquit, parui refert, quo modo loquar: nam
iſtis perſuaderi nunquam poterit, ea, quæ faciant, mi
hi probari, etiam ſi oratione utar ad tempus accommo
data. Quid mea interſit: omnino enim ad meas
ærumnas accedere iam nihil poteſt. Idem ſignificat pa
» gina 184: Quod, inquit, me mones de uultu, et o=
» ratione ad tempus accommodanda; etſi difficile eſt,
» tamen imperarem mihi, ſi mea quidquam intereſſe
» putarem. Ne profectum quidem il=

lo'] Vel, illinc, *uel* illim, *quod idem significat, legendum puto, aptiore sententia, quàm si* illo *le=gas.* De literis ad V. id. Febr. datis: *de quibus initio proximæ superioris epistolæ.* Inane esset, etiam si uerum esset: *nam etsi uerum esset, eas Cæsarem scripsisse; tamen apud me non magni ponderis essent, quoniam exigue, & , ut ita dicam, frigide scriptæ sunt.*

181:

Nasidium] *Pompeianum, ex ordine equestri, quẽ Cæsar libro* II. *de bello ciuili à* Cn. *Pompeio Magno* L. *Domitio, Massiliensibusq́; subsidio missum refert. De hoc ipso in fine septimæ orationis in Antonium.* Emissus: *ex Africa: in qua Pompeiani bellum contra Cæsarem parabant, & ex prouincia neminem exire patiebantur, ne de copijs eorum, aut de consilijs Cæ=sar scire posset. Nasidius autem fecerat, ut exire Te=rentio liceret.*

Ex epist. XVIII. *pag.* 181:

Valde esse impeditum] *Graue adhuc & diffici=le bellum ei cum Alexandrinis esse.* Me hinc expe dias: *efficias, ut mihi Brundusio discedere conceda=tur: ubi cum reliquis etiam loci grauitas miserrime perferenda.* Bellum] *Illatum à Pom=peianis, tum quidem uires in Africa Scipione duce col ligentibus.* Vtetur: *Cæsar, non expectans ut in Italiam traijciant.* Istorum: *Cæsarianorum.* Via: *ut huc, ubi ego sum, copiæ conueniant, in Africam traijciendæ.*

Ex epist. XIX. pag. 182.

Velim, quid erit, qualecunque erit, scribas.] *Rectius*, Quod erit, *opinor*. De pace: *nam si bellum fuisset, erat ei timendum non solum à Cæsare, contra quem pugnauerat; sed etiam à Pompeianis, quos reliquerat.* Dicitur Idibus Sext.] *Affuturus, cum Cæsaris ad me literis. affuit autem pridie Idus, ut ex duabus epistolis ad Terentiam, quæ libro XIIII. postremæ leguntur, manifestum est.*

Quæ ad te antea scripsi.] *Puto significari illas literas, quæ in fine libri ordine præpostero collocatæ sunt: nam ante hanc epistolam datas esse, dies ascripta declarat. In ijs ostendit, Brundusio discedere sibi certum esse, cum dicit: Scribas ad me, cum habebis cui des, et dum erit ad quem des; quod longum non erit. Hic quoque idem ostendit; sed se tamen teneri, dum, ut in pessimis rebus, aliquid caueat. Brundusij, inquit, causa non est cur diutius iaceamus. modo tantisper commoremur, dum, ut in pessimis, aliquid caueamus, satis est. cautio autem hæc esse poterat, ut prius, quàm discederet, de Cæsaris rebus, de belli Africani apparatu certiora cognosceret, ut ad inopiam Terentiæ propulsandam aliquid conficeret, ut pecuniam pro sumptu suo cogeret, denique etiã ut Philotimi aduentum expectaret, qui literas à Cæsare habere dicebatur.* Nihil unquam caui] *Non enim caui, cum initio belli ad Pompeium in Græciam nauigaui: itaque dicit in epistola ad Cæcinam; Vt Amphiaraus in fabulis, sic ego prudens & sciens ad pestem ante oculos positam sum profectus. Multo*

etiam minus caui, cum in Italiam reuerti: ſiquidem conſilium cepi nec tutum, nec honorificum.

Ex epiſt. XX. *pag.* 182.

Seleucea Peria C. Trebonii, is] *Vel antiquis libris repugnantibus emendo,* Seleucia Pieria C. Trebonius. *fuit autem* Pieria *Seleuciæ cognomen, auctore* Plinio: *cuius hæc ſunt uerba libro* V. *cap.* XI. *& eodem libro cap.* XXI. *nam quòd,* Trebonius, *lego, non,* Treboniĳ is; *in eo mutatio nulla eſt, ſiquidem ex duarum, i, coitione efficitur u.* Quod ipſum eſt ſuſpectum, notionem eius diferri.] *Nunc enim omnibus ignoſcit, non quòd omnes uenia dignos putet, ſed quòd ad uniuscuiuſque cauſam cognoſcendam tempus non habet: itaque notionem differt: quod ſuſpectum eſt. nam ſi nunc aliquibus ignoſceret cauſa eorum cognita: ĳs, quibus ignouiſſet, nihil amplius timendum eſſet. cum uero omnibus ignoſcat incognita cauſa; ſuſpectum uidetur eſſe: nam omnino cauſam eorum, qui cum* Pompeio *fuerunt, illum diligentius aliquando cogniturum, ueriſimile eſt.*

Reddidit: *quæ abſtulerat, arbitratus* Pompeiano *ius recuperandi non futurum. nunc,* Saluſtio *à* Cæſare *recepto, & ex eorum numero, qui hoſtes habebantur, exempto, reddere coactus eſt.* In Siciliam] *Vt inde poſt in Africam contra* Scipionem *& reliquos* Pompeianos *traĳcerentur.* Et protinus iturum: *in Siciliam uidelicet; ut ex epiſtola quæ proxima ſequitur, apparet. ego tamen libentius legerē,* Eò protinus iturum, *ſenſu eodem, ſed magis aperto. Eſt autem obſeruandum, locutionem hic eſſe mi-*

nus integram; cum uerbum desideretur, quò partici pium, Iturum, referatur. qua tamen figura alibi quoque Ciceronem esse usum animaduertimus, ut ad Lentulum epistola, cuius initium est, Legi tuas lite-
» ras. sic enim scribit: Placebat illud, ut, si rex amicis
» tuis, qui per prouincias imperij tui pecunias ei credi-
» dissent, fidem suam præstitisset, & auxilijs eum tuis
» & copijs adiuuares: eam esse naturam & regionem
» prouinciæ tuæ, ut illius reditum uel adiuuando con-
» firmares, uel negligendo impedires. Verbum enim, Esse, unde regatur non est. Propius accedam: propius Vrbem. quod non fecisset, si Cæsar, qui ex Asia ueniebat, omissa Sicilia ex Græcia in Italiam re- cta nauigasset: nam eum Brundusij, ubi erat, expe- ctasset, ut aduenienti occurreret, & deprecaretur. itaque dicit: Quod si faciet, id est si in Siciliam ibit, ego propius accedam.

Ex epistola XXI. pagina 182:

Illa sic scripsit, ut ego ad te antea:] Scripserat autē Terentia Ciceroni, cum ei HS X mitteret, ni- hil esse reliquum: ut ex epistola constat, quæ post duas sequentes legitur. quam epistolam ante hanc esse da- tam, ex ascripta die manifestum est. Pharna- ces] Qui Pontum occupauerat, & excessurus si- ne bello non uidebatur. Ad quam primum Sul- la uenit: uenerat autem, ut legiones in Siciliam tra- duceret: quò Cæsar Patris iturus erat. Nullam pu- tant se commoturam: nisi acceptis præmijs, quæ
» Cæsar promiserat. unde in epistola sequenti: Currunt
» ad illum pulsi à militibus, qui se negant usquam, nisi

acceperint. Si hoc ita est: *legiones ex Italia nolle di ſcedere, neque ullo pacto eos, quos Cæſar miſit, in Siciliam ſecuturas.* Euaſiſſem: *illo autem abſente, dubius quid agerem, uenia nondum impetrata, neque tamen deſperata, Brunduſij inuitus permanſi.*

Quæ ad tempus accommodem] *Vultum, » & orationem. unde illud pagina 184: Quod me » mones de uultu, & oratione ad tempus accommodan » da; etſi difficile eſt, tamen &c.* Noſtrorum iniuriis: *Quintum fratrē & Terentiam ſignificat: Quin tum, qui maledictis offenderet: Terentiam quæ facul tates abſumeret.* Dignum nobis: *nam orationem et uultum ad tempus accommodare, dignum Ciceronis prudentia fuiſſet. Hoc, inquit, non poſſumus, dolore perturbati: qui quidem dolor efficitur & ex noſtris peccatis, & ex noſtrorum iniurijs. peccata au tem Ciceronis erant: primum, quòd ad Pompeium in Græciam nauigaſſet, cum de Cæſaris uictoria conijcere poſſet: deinde, quòd in Italiam reuertiſſet, cum id neque tutum, neque honorificum uideretur.*

Sullana confers.] *Credibile eſt, Atticum in hāc ſententiam ſcripſiſſe: Feramus quæ ſub Sylla tulimus: hæc enim eiuſmodi ferè ſunt. Hic Cicero reſpondens, Sullana, inquit, genere ipſo præclariſſima fuerunt; nam Sylla ſenatus dignitatem contra perditam & ſedi tioſam plebem defendebat; moderatione non admodum temperata; ſiquidem eos, quos ſibi minus amicos fuiſſe intelligebat, occidit.* Obliuiſcar, multoq; malim quod omnibus ſit melius,] *Dictio uidetur deeſſe, ad quam referatur uerbū* obli

uiſcar . forte igitur ſic : Obliuiſcar mei , idq́; malim quod omnibus ſit melius . non longe à uetere ſcriptura : ſiquidem in antiquis libris , quos Vbaldinus & Maffeus habent , pro multoq́; malim , legitur , mittoq́; malim . Noſtri nullam mentionem .] Scribis , inquit , Cæſarem mea cauſa Quinto fore placatiorem . uide , quàm ſecus ſit . Quinto filio , cum pro patre deprecaretur , omnia tribuit , noſtri mentionem nullam fecit : ut apud Cæſarem non modo ego alios commendare non poſſim , ſed etiam commendatione uidear indigere.

Ex epiſtola XXII. pag. 183.

Epiſtolas illas] Quintus Cicero epiſtolas cõtra Marcum fratrem ſcripſerat ad Cæſarem : Cæſar illas ad Oppium & Balbum miſit : illi Attico dederunt : Atticus ad M. Ciceronem curauit perferendas . Quaſi quo illius &c. ne Cæſar quidem , inquit , illas epiſtolas à Quinto contra me ſcriptas ad Balbum & Oppium miſit , quaſi quo illius improbitate offenderetur , ſed credo , ut incommoda diuulgarentur mea. Ne illi obſint ,] Scribis te uereri , hæ literæ , contra me ad Cæſarem ſcriptæ , ne ipſi Quinto , qui ſcripſit , apud Cæſarem obſint : id eſt , ne Cæſar hac improbitate offenſus , difficilior illi ſit ad ignoſcendum . (nam , quòd in Pompeij partibus fuiſſet , hoc ſibi ut ignoſceretur , Quintus petebat) hoc , inquit , non eſt , ut pertimeſcas . tantum enim abeſt ut ita ſit , ut etiam Quinto ſtatim omnia Cæſar conceſſerit , deq́; illo nerogari quidem ſe paſſus ſit . quod idem in fine ſuperioris » epiſtolæ dicit his uerbis : Scripſi ad te antea , cum ſtatim Quinto

» tim Quinto filio omnia tribuisse. & in ea quæ proxi-
» mam superiorem præcedit. C. Trebonius se Antiochiæ
» dicebat apud Cæsarem uidisse Quintum filium cum
» Hircio: eos de Quinto, quæ uoluissent, impetrasse
» nullo quidem negotio. Et aduertendum est, Ciceronem, cum eandem rem iterum & tertio significaret, non iisdem tamen uerbis usum esse. Eiq; rei mederi: te. nam cum Balbo & Oppio Romæ Atticus agebat, ut Quintum Cæsari literis commendarent, ueritus ne illi epistolæ contra fratrem scriptæ nocerent: nã M. Ciceronem Cæsari putabat esse curæ, ut etiam illius causa crederet Quinto fore placatiorem. quod ex fine præcedentis epistolæ cognoscitur. Nihil ualere: causam explicat in epistola, quæ ante proximam superiorem legitur. Currunt ad illum] Sulla et Messalla erant ex iis, quos Cæsar in Italiam miserat, ut legiones in Siciliam traducerent. quos milites male acceperunt, negantes se usquam esse ituros, nisi à Cæsare præmia, quæ superioribus bellis promiserat, accepissent. Pulsi à militibus: nam XII. legio, ad quam primum Sulla uenerat, lapidibus egisse hominem dicebatur. In epistola præcedenti. Vt multos dies in oppidum ponat.] Non expono, Vt in uno quoque oppido multos dies Cæsar consumat, sed, Vt ab oppido ad oppidum multorum dierum itinere perueniat. quale illud est 198: Ne totum diem in uillam. ubi subaudio Ponam, dum in uillam eo. Quo modo agit,] Frequens locutio apud Ciceronẽ: Quo modo nunc est, Consules transierunt. Quo modo nunc est, pedem ubi ponat in suo, non ha-

bet. *Quo modo res se habet, non est facillima*. 133. 204. 307. *Quem ego sensum & loquendi modum secutus, legere malui*, Quo modo agit, *quàm, ut antea*, Quoquo modo agit, *quemadmodum & pagina* 238: *Dicit autem*, Quo modo agit, *propterea quòd Pharnaces Ponto, quem occupauerat, non decedebat: ut ea res Cæsari in Italiam proficiscenti moram allatura uideretur*. Cœli, qui mihi: *uidetur*, Quæ mihi, *legendum*. Laborem: *languorem, non nulli. ego nihil muto: refertur enim ad uerbum Sustineo*. An his illuc euntibus mandem, ut me excusent? his, *Sullæ, & Messallæ*. Illuc: *ad Cæsarem*. Excusent: *quòd Brundusio discesserim, & propius Vrbem accesserim*. Vt in malis.] *Iuua, inquit, me consilio. plane hoc non facile fieri potest: sed iuua, si non quantum opus est, at quantũ licet in malis. pagina* 189: *eodem sensu dixit, Pro*
» *malis. Multo plus, inquit, proficeret solitudo, si tu*
» *interesses. quæ mihi una causa est hinc discedendi.*
» *nam pro malis recte habebat. & ad Torquatum episto*
» *la secunda libri VI. Quòd, inquit, maiore in uarie*
» *tate uersata est adhuc tua causa, quàm homines aut*
» *uolebant, aut opinabantur: mihi crede, non est pro*
» *malis temporum quod moleste feras. Dixit etiã in Bru*
» *to non dissimili sententia: L. Celius, ut temporibus il*
» *lis, ualde doctus. & de Senectute: Multæ, ut in ho*
» *mine Romano, literæ. Et in epistola ad Marcellum: Vt*
» *in tali re, fortuna laudatur. Vt in malis, autem, Vt in pessimis, Vt in perditis rebus, nota locutio est: itaque non afferam exempla: tantum dicam, in Vbaldi*

ni libro manuscripto legi, Scio rem difficilem esse sed in malis. in libro Caualcantis, Sic rem difficilem esse sed ut malis. ut ex duorum exemplariū uarietate non temere locus emendari uideatur. Etiam: altera causa, cur propius accedere uellet. prima enim erat illa, quòd grauitatem cœli Brundusini uix iam corpore sustinebat. De testamento,] Quòd à Terentia fieri Cicero cupiebat, ut ijs, quibus debebat, satisfaceret. Animaduerteres: quid? opinor, id » quod dixit in epistola præcedenti: Quid à Terentia in » testamento ponatur, & quo modo ponatur.

Ex epistola XXIII. pag. 183:

Vt cum camillo communicares,] Hoc quid esset, de quo Atticum communicare cum Camillo uolebat, ostendit pagina 181. Extremum, inquit, est, » quod te orem, cum Camillo communices, ut Teren- » tiam moneatis de testamento. Easq; literas hic significat, cum dicit, Quod ad te scripseram. Scripsit, te cum eo locutum: antiqui libri duo, Vbaldini, & Caualcantis, habent: Scripsisse eum locutum. ut fortasse corrigendum sit, Scripsit secum locutum: figura magis propria, quàm si legas, Scripsit te cum eo locutum. nisi si quis offenditur, quòd, Te, subintelligi uideat: cum huius generis apud Ciceronem multa sint.

183.

Nisi illud] Hic dictio Nisi idem ferè significat quod » Sed: ut in epistola ad Memmium, libro XIII. 202: » Nec, cur ille tantopere contendat, uideo, nec, cur tu re

» pugnes: nisi tamen multo minus tibi concedi potest,
» quàm illi, laborare sine causa. Et ad Philippum, eodẽ
» libro, 230. De re nihil possum iudicare, nisi illud mi=
» hi certe persuadeo, te talem uirum nihil temere fecis=
» se. Illud: testamentum, uel, quod scriptum est in
testamento. Si aliter est, ut oportet: si testamẽ=
tum à Terentia factum aliter est, atque oportebat,
mutari iam non potest. Et hoc dubitanter dicit, quia
certum nesciebat, an esset factum, ut re uera nõ erat:
quod ex duabus præcedentibus epistolis apparet: quas
post hanc scriptas esse, cum alia significant, tum illud
in primis, quòd in hac Quintum filium ad Cæsarem
esse profectum, in illis à Cæsare omnia dicit impetras
se. A' nullo: Caualcantis liber, A' nillo. corrigẽ
dum puto, Ab illo, idest à Camillo. Fortiorem:
non putabam te prorsus ualere. Profe-
ctum] Vt pro patre deprecaretur. Habere ad
me literas: à Cæsare, quas accepit pridie Idus Sext.
ut ex penultima epistola libri XIIII. ad Terentiam co
gnoscitur. Gratulatur: quòd existimet Cæsarem
iratum mihi non esse, cum ad me scribat.

Ne cogitatione quidem] Sensus est: Quin
tus frater mihi gratulatur, quòd Cæsar ad me scribat.
ego autem, tantum abest, ut propter has literas gau=
deam, ut nihil ne cogitatione quidẽ reperire possim,
quod mihi tolerabile possit esse. Dicit autem, In meo
tamen peccato, propterea quòd grauiter sibi peccas
se uidebatur, qui statim post pugnam Pharsalicam,
Pompeianorum uiribus non dum plane extinctis, in
Italiam uenisset. idq; diuersis nominibus appellat, te=

meritatem pagina 175. *stultitiam* 177. *peccatum* 379: De hac misera cogites: *de Terentia, ne egeat. ad hoc autem, ut ex epistola sequenti conijcitur, Atticus ita respondit: Terentiæ nostra & tua parata erunt.* De quo ad te proxime scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandã: *significat literas* III. *Nonas Quintilis datas, quæ sunt in fine huius libri, perturbato ordine, collocatæ. quibus in literis, quod ad inopiam propulsandam pertineat, hoc est: De oro, ut in perditis rebus, si quid » cogi, conficiq; potest, quod sit in tuto, ex argento, » neque satis multa ex supellectile, des operam.* » *Volebat autem Cicero, cum propter Cæsarianorum licentiam de Vrbis direptione timeret, ea, quæ pretij maioris erant, neque loci multum occupabant, ut argentum, aut aliquid simile, seponi & occultari, ne diripientibus paterent. quod apertius dicit in epistola sequenti, quoniam Atticus, Ciceronem de uenditione scribere, uidebatur esse interpretatus.* De ipso testamento: *ut Terentia testamentum faciat. Et in dictione* Ipso *inest emphasis, quasi dicat, de quo scis me laborare, & de quo sæpe iã ad te scripsi.* Illud quoque uellem antea: *uellem antea nobis curæ fuisset, ut Terentia testamentum faceret: sed omnia timuimus: nimis, inquit, timidi fuimus: nam ueriti sumus, ne, si illam de testamento moneremus, mulier suspiciosa offenderetur. Et dicit,* Illud quoque, *ut ostẽdat alia etiam à se esse prætermissa.* Melius quidem in pessimis nihil fuit dissidio: *erratum à nobis est, quòd Terentiam antea de testamento non*

monuimus, ueriti, ne moleste ferret: sed in eo maior culpa fuit, quòd dissidium non fecimus, cum in pessimis melius nihil esset. Et *ostendit, ne ipsum quidem dissidium sine aliqua difficultate fuisse; sed, ut in pessimis, optimum tamen fuit.* Aliquid fecissemus, ut uiui uel tabularum, *&c. uel aliquid desideratur, uel in his ipsis uerbis mendum latet. sensus esset non absurdus, si ita legeretur:* Aliquid *fecissemus, ut uiri, uel tabularum, & quæ sequuntur. nam infert paulo post,* Et *uideremur aliquid doloris uirilis habuisse:* Vel tabularum nouarum nomine, uel nocturnarum expugnationum: *causæ, cur dissidium honeste facere uisus esset. nam cum pecuniam, quam* Romæ *habebat, neque ipse domi suæ, aut apud amicos tuto custodire posset, cum nocturnæ domorum expugnationes timerentur; neque apud argentarios deponere, cum de tabulis nouis rumor esset, quibus creditæ pecuniæ, recuperandi iure sublato, amittebantur: dixisset, se quidem alia ratione sibi cauere non potuisse, nisi diuortium faceret, & eam pecuniam pro dote redderet.* Ad *hunc locum pertinent ea, quæ diximus* III. *huius libri.* Vel Metellæ, uel omnium maiorum: *sic omnes antiqui libri, quotquot ipsi uidimus. tentaui, si possem ingenio, aut sententiam assequi, aut locum emendare: neutrum successit.* Nec res periisset: *quam* Terentia *consumpsit. quod damnum, illa dimissa, effugissem.* Et uideremur aliquid doloris uirilis habuisse: Te*rentia dimittenda.* Memini omnino tuas literas. sed & tempus illud, & si quid uis

præſtitit.] *Quo modo nunc locus interpungitur, ſententiam non elicio quæ probetur. mallem ſic diſtinguere:* Memini omnino tuas literas, *ſed & tempus illud. etſi quiduis præſtitit. hoc ſenſu:* Memini *omnino, quid tu mihi olim ſcripſeris, cum ſcilicet, ut diuortium facerem, ſuadebas: ſed memini (hoc enim uerbum ſubintelligitur) & tempus illud: quod eiuſmodi erat, ut de diuortio non uideretur eſſe cogitandum. nam cum ciuile bellum eſſet, &* Terentiam *dimittere, niſi dos redderetur, non poſſem: non fuit committendum, ut tam duris temporibus ea pecunia, quam habebam, priuarer. itaque cum dicit,* Memini *& tempus illud, quaſi ſe excuſat, quòd* Attici *literis non paruerit. quaſi dicat:* Illo *tempore ſi* Terentiæ *nuncium remiſiſſem, fore ſuſpicabar, ut in magnam deinde rei nummariæ difficultatem inciderem: ſed incidere tamen in quamuis difficultatẽ præſtitit, quàm* Terentiam *non dimittere.* Et *hoc ſignificat, cum dicit:* Et ſi quiduis præſtitit. Ipſa uidetur denunciare.] Ipſa, *Terentia*: denunciare, *diuortium.* Audimus enim de ſtatu reip. *reddit rationem, cur* Terentia *uideretur diuortium denunciare.* Statu reip. *miſero uidelicet, & perdito, maxime propter* Dolabellæ *Tribuni pl. ambitionem & licentiam. unde* Cicero *coniecturam faciebat,* Terentiam *diuortium eſſe facturam; utpote quæ dubitaret, ne, ſi* Dolabella *tabulas nouas poſuiſſet, quod uelle uidebatur, tam perturbato ſtatu ciuitatis de dote ueniret in dubium. itaque uelle eam, dum liceret, ſibi cauere, diuortio facto, ante difficultatem illam tem*

porum à Cicerone dotem recipere, uerisimile erat. propterea non dixit, denunciat, sed uidetur denunciare: quòd ipse, denunciaturam, coniectura perspiciat. Quòd autem in nostro libro, contra quàm in alijs omnibus, legitur, de statu reip. ò dii, &c. sic emendauimus adducti ueterum exemplarium uarietate. nam liber Caualcantis habet, de statu riei odii: Vbaldini, detestari clodi: Maffei, de staturi clodii. Vt hoc, uel tabulas nouas?] Subaudi, cogitet, in animo habeat, uel aliquid huiusmodi. HOC: quidpiam iniquius, de quo generum suum Dolabellam audiuerat legem esse laturum. sed mihi magis placet, totum illud, hoc, uel tabulas nouas, non duas res, sed unam significare. nam si duas significat, cur secundam nominat, primam non item? qui enim poterat Atticus intelligere, quid sibi uellet uerbum hoc, nisi à Cicerone apertius exponeretur? placet igitur, ut dixi, unam rem significari, & illud uel tabulas nouas, interpretationem esse dictionis hoc: ut particula uel sententiam non mutet, sicuti cum ponitur pro aut; sed augeat, quo modo posita est in quadam epistola ad Quintum fratrem: » Tu nobis amicissimum Sestium cognosces, credo tua causa uel Lentulum. & in libris Academicis: Per me uel stertas licet, non modo quiescas. Legem autem de tabulis nouis Dolabellam pertulisse, non constat: sed laturum esse, rumor fuit: atque etiam tentasse apparet. cuius rei argumentum est, quòd in Philippica VI. Trebellium tabulis nouis aduersatum fuisse, legitur: & ex Dionis historia libro XLII. inter P. Dolabellam, qui debito-

rum causæ fauebat, è quibus ipse unus erat, & L. Tre bellium, Tribunos pl. graues et perpetuas fuisse conten tiones, intelligitur. Trebellij autem Tribunatus dubio procul in Philippica significatur. Sed argumētari non oportet: aperte L. Florus, Dolabella, inquit, de tabu= lis nouis legem ferente, seditiones excitatæ. aperte etiam Plutarchus in Antonio. Nuncium remitti: Te. *rentiæ: ut, quod illa factura est, præripiamus. hoc e= nim refertur ad illud,* Ipsa uidetur denunciare.

Tertiam pensionem.] *Vt reddam uniuersam dotem. nam dos, facto diuortio, tribus pensionibus soluebatur.* Tum, ne uim abuso nascetur: *sic Maffei liber: sic & Caualcantis, & Bessarionis. for= te, Tum ne cum ab ipsa nascetur, an prius ego. id est, tum ne cogitandum de dote, cum ipsa dissidium de= nunciabit; an prius ego denunciem.*

Ex *epist.* XXIIII. *pag.* 184.

Quæ dudum ad me, & quæ etiam ad meam Tulliam] *Hic locus antea in uulgatis omnibus li= bris mendose legebatur. nos eum ex antiquo Speciani libro restituimus.* Ea sentio esse uera: *sentio, ni= si meum dolorem occultabo, grauissimum impendere damnum. Quod tamen damnum ostendit Cicero ui= tari à se minime posse, cū infert: Istud feramus: quod*
» *cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ*
» *tu ne accidant, ut caueamus, mones.* Grauissima iniuria accepta: *puto quòd Brundusij, sine ulla di= gnitate, grauissimo cœlo, diutius manere cogeretur: præsertim cum & ex literis Dolabellæ, Cæsaris manda to confectis, in Italiam uenisset; (pagina 174.) &*

Oppius deinde ita promisisset, Cæsari nō solum de conseruanda, sed etiam de augenda illius dignitate curæ fore. pagina 173: Omni statu, omniq; populo] *Video enim mihi iratum fore Cæsarem, quòd contra eum pugnauerim; infestos Pompeianos, quòd ab ijs discesserim.* Eundem exitum: *perniciem, & interitum rerum mearum.* Ad meam manum rediero: *locum, antea deprauatum, emendauimus ex antiquo Speciani libro: in quo ita scriptum esse, Vbaldinus Bandinellus, homo grauis, & certus, affirmauit. Mea, inquit, manu scribere incipiam.* Commoti neque eum: *eodem modo libri manuscripti. locus corruptus. quare ad reliqua pergamus.*

Quasi ita sit: *non credo, inquit, testamentum à Terentia esse factum: sed, quasi factum sit, quoniam de testamento cum ea sermonem iam habuisti, poteris monere, ut alicui committat &c.* Quoniam in sermone iam uenisti: *hoc dicit, quia, nisi Atticus iam antea de testamento cum ea locutus esset, suspicari Terentia potuisset, se ideo moneri, quòd extra belli periculum ipsa non esset. quod Cicero nolebat: itaq; infert paulo post, Quam quidem celo miserā me hoc timere. opinor autē rectius,* In sermonem: *nam, uenire in sermone, minus usitata locutio. opinioni nostræ subscribit Vbaldini liber.* Cuius extra periculum huius belli fortuna sit: *nam Terentiæ fortunas uidebat extra periculum belli non esse: sed eam celabat. Ostendit autem, commode Atticum illā de cōmittendo alicui testamento monere posse, siquidē cū ea de testamento iam antea in sermonem uenerat: ut*

suspicari non ita posset, quam ob causam moneretur.
De illo altero :] *Quod scilicet ad te scripsi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulsandam.* De *hoc autem duabus iam epistolis* Atticũ *rogauerat, proxima superiore, et proxima sequenti.* Venire nunc nihil posse : *hoc enim Atticus rescripserat.* Seponi, & occultari : *ut argentum, & lautior supellex. declarat in epistola sequenti.* Quæ impendet : *timebat Vrbis direptionem, cum audiret quotidie cædes & incendia fieri, omnia misceri, atque turbari, Tribunos pl. Dolabellam & Trebellium, alterum alteri infestum, opportuna Vrbis loca hominibus armatis occupasse. Dion libro XLII.* Mitto cætera,] *Quæ illa inique & scelerate fecit.* Quid ad hoc addi potest : *quid hoc indignius esse potest?* Hoc : *quod proxime sequitur.* Scripseras : *ad Terentiam. apparet Atticum aliquò exisse, inde Romam ad Terentiam scripsisse, ut* HS XII. *quæ de argento reliqua essent, Brundusium in Ciceronis usum permutaret.* HS XII : *aureos scutatos, ut nunc appellant, circiter trecentos. nã* HS *(mille subauditur) pro aureis scutatis est uigintiquinque. sestertius enim pro quadrantibus æreis duodecim.* CCIↃↃ] *His notis decem millia nummum significantur. decem autẽ millia nummum, & decem sestertia, idem est, itemq; decem millia sestertium: nam nummus et sestertius nihil differunt. sestertius uero, siue nummus, quadrantes æreos, quos hodie uocant, duodecim ualet: cum & quatuor sestertij denarium efficiant; & denarius, si ad Venetam monetam redigatur, pro sexdecim mar*

culis sit, quemadmodum apud ueteres pro sexdecim assibus: ut appareat, quos nunc quadrantes dicimus, apud antiquos trientes assium fuisse. et denarios in argenti uncia sciendum est septem fuisse, ut apud Græcos drachmas octo. Cum igitur ad Terentiam Atticus scripsisset, ut Ciceroni sestertia duodecim mitteret, decem tantum illa misit, duo reliqua auertit.

184:

» Nullus uenit,] Sic Plautus in Asinaria: Quem
» in tonstrinam iusseram uenire, is nullus uenit. In
» Bacc. Nullus affueris. In Trin. Nullus credas. Et Te-
» rentius in Eun. Nullus mones. In Hec. Nullus dixeris.
» Ipse Cicero infra, Sextus ab armis nullus discedit.

Aduentum Cæsaris: cum Ephesum aduenit, confecto Alexandrino bello in Italiam reuertens. Aut nihil puto] Cum Philotimus Ephesi tempus tereret, coniecturam faciebat in ijs literis, quas ille à Cæsare ferre dicebatur, nihil esse, quod celerius perferri opus esset. nam si quid liberalius Cæsar scripsisset, uerisimile erat Philotimum literas sine ulla mora ad Ciceronem fuisse perlaturum. de his autem literis in epistola proxima superiore, & in fine libri XIIII. ad Terentiam. Quid illinc afferatur: à Cæsare, ex Alexandria. Te intelligere certo scio: intelligis enim, eam à nobis contractam esse culpam, ut neque apud Cæsarem locus, neque apud Pompeianos sit futurus. hoc apertius supra, in hac ipsa epistola: Nihil igitur mea minus interest, quàm de Cæsaris rebus quid afferatur. quæcunque eius fortuna erit, idem exitus me
» manet. In sequenti etiam epistola, Illum, inquit, di-

» *scessisse Alexandria, rumor est: quod uerum, an fal*
» *sum sit, quoniam mea nihil interest, utrũ malim ne=*
» *scio.* Difficile est,] *Cur difficile esset, osten*
dit pagina 183. Si mea quidquam interesse pu
tarem: *cur hoc sua nullam in partem putaret interes*
» *se, declarat pagina 181: his uerbis: Non dubito, quin*
» *istis persuaderi nullo modo possit, ea, quæ faciãt, mi*
» *hi probari posse, quoquo modo loquar. ego tamen utar*
» *moderatione, qua potero. quanquam, quid mea in=*
» *tersit, ut eorum odium subeam, non intelligo.*

Quod scribis, literis, putare, Africanum ne=gotium confici posse:] *Subaudiendum præno=men* Te, *quod referatur ad uerbum* Putare. *sensus hic est: Scribis te putare, inter Cæsarem, & Pompe=ianos, qui in Africa sunt, literis utrinque mittendis pacem posse fieri. unde infert: Si quid erit, quod con solationis aliquid habeat, scribas ad me. præter pacem autem, unde consolationem capere, aut quod optare posset, nihil erat. itaque pagina 182. Vnum, in=*
» *quit, est, quod mihi sit optandum, si quid agi de pa*
» *ce possit: quod nulla equidem habeo in spe; sed quia*
» *tu leuiter interdum significas, cogis me sperare, quod*
» *optandum uix est.* Si quid audiero citius: *hoc dicit, quia, cum Brundusij esset, propius aberat ab Africa, quàm Atticus, qui Romæ erat.*

Ex epist. ultima, pag. 184:

Omnia fecimus &c.] *Designat hæc in primis; suam profectionem ad Pompeium, cum in Græciam nauigauit; & reuersionem in italiam, cum, Pompe=io acie deuicto, in Cæsaris potestatem sua sponte uenit.*

quod utrunque dicit se fecisse propter errores & miserias & animi & corporis, hoc est incaute prorsus, & inconsiderate; cum intelligat, se, profectione ad Pompeium, *Cæsarem offendisse; reuersione in* Italiã, Pompeianos*: ut ob has causas locum sibi neque apud* Cæsarem *fore, neque apud* Pompeianos *sperare possit.*

Proximi] *Frater* Quintus, *uxor* Terentia, *gener* Dolabella. Quintus *filium miserat, qui eum apud* Cæsarem *accusaret; odiumq́; acerbissimum, & nocendi uoluntatem ostenderat.* Terentia *facultates consumpserat.* Dolabella *Tribunatum improbe gerebat.* De Quinto, 175: 176: 177. 179: 180: 182: 183. De Terentia, 181. 184. 184: *& in epistolis, quæ* Familiares *appellantur, epistola penultima libri* IIII. De Dolabella, 178. 179. 180. 184. *et* Dion *libro* XLII. Plutarchus *etiam in* Cæsare. *Recte igitur dicit, proximos nouum sibi dolorem attulisse, cum curare potius, quantum in ipsis esset, ueterem animi ægritudinem deberent.* Quod longum non erit.] *Significat, se aut in tantis molestijs non diu posse uiuere, aut in alias terras uelle migrare.* Cuncti postea nuncii: Maffei *liber pro* cuncti, *habet,* eunti: Vbaldini, *euntes.*

185.

Scripsi apud epistolas] *Deprauata uerba: neque secus uetera exemplaria, nisi quòd,* scripsit, Maffei *liber habet.* Miserum ea: Caualcantis *liber,* miserrima. *locus est ab omni parte corruptus.* Simile natum: Vbaldini *liber, ita* leuatum. *meum iudicium non interpono: propterea quòd sensum uidere*

non possumus, cum ea, quæ proxime præcedunt, & ipsa propter mendum obscura sint, & hæc, quæ consequuntur, iisdem tenebris inuoluant. Consilio dando: attamen: *tale illud est* 204: *Tuas literas » hodie expectabam, nihil equidem ut ex iis noui: quid » enim? ueruntamen. aliaq; alibi eiusdem generis.*

Cæci fuimus] *Cum eam Terentiæ dedimus. Cicero diuortium cum Terentia facere noluerat, ne secundam pensionem daret: quanquam Atticus auctor esset, ut omnino diuortium faceret. deinde, ne Terentia egeret, secundam pensionem dedit, neque tamen diuortium fecit. quod ita esse, constat ex epistola, quæ ante superiorem proximam legitur: in qua hæc » sunt uerba: Placet mihi, & idem tibi, nuncium re» mitti. petet fortasse tertiam pensionem.* Alium mallem: *recordatus orationem esse de præteritis, sententiam non perfecit; quodq; instituerat dicere, omittens, intulit,* sed præteriit. Quod sit in tuto,] *Hoc iterauit superiore proxima epistola, cum dixit: Seponi, & occultari possunt, ut extra ruinam sint eam, quæ impendet.* Neque satis multa ex supellectile: *non dicit supellectilẽ parum multam esse, sed parum multa esse in supellectile, quæ pretii maioris sint, & seponi debeant.*

185:

Nec ulla fore conditio pacis, eaq;, quæ sunt, etiam sine aduersario peritura.] *Ponit duas causas, cur uideatur adesse extremum: primũ, quòd inter Cæsarem & Pompeianos pacis conditio nulla erit, & omnino decernetur armis: deinde, quòd,*

etiam si bellum à Pompeianis non sit, tamen hæc uel sine aduersario peribunt: corruant enim necesse est, cum nullo iure, nullis legibus nitantur. Et hoc dicit, quia, cum Cæsar bello Alexandrino detineretur, in Vrbe propter contentiones tribunitias ad arma uentum erat; & , militibus in ciuitatem receptis, per uim omnia gerebãtur. Dion lib. XLII. et Hircius lib. IIII.

IN LIBRVM XII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 185.

A D constitutum.] Secundum constitutum, prout constituimus. & prætermittit loci nomen, ubi V. Calendas esse constituerat; quòd hac de re cum Attico ante discessum locutus erat, ut nominare necesse non esset. nam cum dicit, V. Cal. igitur; aduerbiũ igitur hoc designat, ut unà locuti sumus, ut tu scis me constituisse. & obseruandum est, constitutum, esse uerbum iuris, ut in oratione pro Cæcina, Qui ad constitutum experiundi iuris gratia uenissent. & pro Cælio, Cum sit ijs confitendum, nunquam se ne congressu quidem, & constituto cœpisse de tantis iniurijs experiri. nam in iudicium alter alterum uocabat die constituta. & quoniam sæpe accidit, ut ij, qui litigant

gant, non eo die, quem ſibi ad agendam cauſam con-ſtituerunt, iudicio diſceptent, ſed in alium diem dif-ferant: ideo in epiſtola ad Marium, tralatione à liti-gantibus ſumpta, dixit, Si quod conſtitutum habes cum podagra, fac in alium diem differas: hoc eſt: Si tu fortaſſe his diebus, quibus nos una futuros eſſe ui-des, podagræ medicinam facere conſtitueras: differ in alium diem: ne te ex curatione infirmum & languen tem offendamus; ſed bene ualentes, hilarius & libe-ralius uiuere poſſimus. Currere: *Romam: quò hæc epiſtola data eſt, ut ea, quæ ſubſequuntur, declarát.*

Quod quidem ipſum: *oſculum. & uidetur hoc in loco oſculum non baſium ſignificare, ſed paruum os, cum ſequatur, garriat.* Quid garriat: *apte, gar riat, de puella: nam infantes, cum loquuntur, hila-ritate quadam & ſono uocis auiculas uidentur imita-ri. itaq; quod auium proprium uerbum eſt, eleganter ad puellam tranſtulit.* Sin ruſticatur: *hinc appa-ret, hanc epiſtolam Romam eſſe miſſam. nam hoc in-tulit, cum certum neſciret utrum Romæ Attica cum patre, an in prædijs eſſet ſine patre.* Aut ſcribes ſalutem, aut nunciabis: *ſcribes, ſi ruſticatur: nun ciabis, ſi tecum Romæ eſt.* Noctuabun-dus] *Qui de multa nocte ambulaſſet.* ſcilicet: *hoc in loco* ſcilicet *aſſeuerationem ſignificat, ut in*
» *epiſtola ad Lentulum, Me in ſummo dolore, quem in*
» *tuis rebus capio, maxime ſcilicet conſolatur ſpes, quòd*
» *fore ſuſpicor, &c. Et ad Atticum, 58. De Lentulo*
» *ſcilicet ſic fero, ut debeo: uirum bonum, et magnum*
» *hominem perdidimus.* Quod ſcribis,

igniculum matutinum:] Igniculum matutinum γεροντικὸν esse, Atticus scripserat: itaque se, qui senex esset, more senum eo delectari. Cui Cicerorespondens, Est id quidem, inquit, γεροντικὸν, sed γεροντικώτερον memoriola uacillare. id est, tu quidem in eo senem te esse ostendis, quòd igniculo matutino uteris; sed multo magis, quòd memoria uacillas, (hoc autẽ uitio senes plerunque laborare solent) cum, quibus ego diebus ad Axium, ad te, ad Quintum fratrem literas dederim, sis oblitus: non enim ijs diebus dedi, quibus ipse putas, sed IIII. Cal. ad Axium, III. ad te, V. ad fratrem. Videtur autem, cum hæc epistola scripta est, anni tempus id fuisse, ut frigoris aut nihil, aut parum admodum esset; cum supra dixerit, Sin rusticatur: rusticari enim, tempestate frigida, non solemus; neque, Atticum filiolam infantem hieme rusticatum misisse, uerisimile est. Hoc attexere non alienum putaui: ut intelligatur, eo tempore igniculo matutino uti plane γεροντικὸν fuisse. nam cum frigoris aliqua uis est, tum igne uti non dicetur esse γεροντικὸν: siquidem id non à solis senibus, sed omnino ab omnibus necessario fieri uidemus.

Id est V. Cal.] Teneo meum institutum, ut sine libris antiquis nihil affirmem: quid tamen, si legatur, II. Cal. hoc est, prid. Cal. ut ordo continuetur, IIII. III. II. est autem & alijs in locis hic error, ortus, ut ego opinor, ab huiusmodi causa, quòd librarij, ubi scriptum uidebant II, opinione decepti u literam esse putarunt, & u pro II reposuerunt: deinceps alij peritiores, cum u intelligerent an-

tiquam notam esse oportere, V fecerunt. Hoc igitur habebis, noui nihil: aduerbium igitur quò spectet, obscurum est. connecti enim cum superioribus non potest. sed, ut ego arbitror, ad Attici epistolam refertur: in qua huiusmodi aliquid fortasse posuerat, Scribes ad me, si quid habebis. cui Cicero respondens, Hoc igitur, inquit, habebis, noui nihil.

Hic rumor est,] Epistolæ initium uoluimus esse: nam ante, quasi pars esset præcedentis epistolæ, continuata oratione legebatur. in quo illa inter se pugnare nemo animaduerterat, quòd cũ ita dicat; Hoc igitur habebis, noui nihil: deinde, res nouas scribẽs, infert; Hic rumor est, T. Murcum &c. Atque etiam illa minus inter se cohærere non intelligebatur, quòd superiora scripsit uilla egrediens, cum Atticus esset Romæ; hæc autem in Vrbe, cum Atticus, ut opinor, rusticaretur, Romæ certe non esset. unde illud, Habes quæ, dum tu abes, locuti sunt. & illud, De uia recta ad me. Quare hanc partem, quæ antea præcedenti epistolæ continens & adiuncta fuerat, non sine causa, ut alteram epistolam, à superioribus separatam uoluimus esse. T. Murcum: quem postea C. Cassius in suas partes traduxit; mox falsis criminibus insimulatum Sex. Pompeius, Magni filius, in Sicilia interfecit. Appianus appellat Sextum, non Titum; Cicero, Lucium, 188. Paterculus prænomen non ponit. Locuti sunt: Romæ. Ludi: forte in honorem Fortunæ, quæ Præneste colebatur. Transacta] In Africa. interea, inquit, depugnatum fortasse est in Africa, in quam Cæsar mense Decembri

contra Pompeianos Scipione Imperatore bellum renouantes traiecerat. Hircius uero & isti ludos curant, cœnisq; ac delicijs se dant, de rerum exitu non laborantes, quasi certi sint Cæsarem uicisse. O' miros homines, subsequitur, cum ironia; quòd fatui plane sint, qui tantis in rebus tam securo animo dies traducant. Manifestum autem est, de bello Africano intelligi; quoniam Alexandrinum confectum iam erat; Hispanum autem significari non potest, quòd ei bello Hircius interfuit, ut ex ipsius ad Balbum epistola conijcitur. hic autem Romæ Hircium fuisse, apparet ex his uerbis, Ibi Hircius, & isti omnes. At Balbus ædificat] Ostendit Cæsarianos Africanum bellum nihil timere, cum alij ludis operam dent, alij etiam ædificent; quod maiorem animi securitatem significat: quandoquidẽ ædificare non solet, qui rerum mutationem pertimescit. τὶ γαρ ἀυτῷ μέλει; quid enim ipsi curæ est? ita, inquit, Balbus ædificat, quasi non curet in Africa quid agatur. Non'ne βεβίωται: Balbus, quomodo ipse sentit, qui non recta, sed uoluptaria quærat; præclare uixit. tu autem nondum deliberasti, quo modo sit uiuendum. βεβίωται, præclare acta uita est. nam uiuere quandoque ualet iucunde uiuere. unde illud, Cum Pansa uixi: & illud, Quando uiuemus? Non'ne uides, inquit, Balbo cum uoluptate uitã esse traductam? at tu interea dormis: non explicas quo modo uiuendum tibi sit, cũ Balbus iam uixerit. Dormis: non decernis, quo modo sit hæc uita traducẽda. Explicandum est πρόβλημα: nimium diu quæris, utrum recta, an uolu-

ptaria sequaris. hæc tibi quæstio iam explicanda est: aliquando tibi est decernendum, utram partem eligas. Si quid acturus es: nunc enim nihil agis, quoniam non explicas, utrum in uita melius sit. quod si acturus aliquid es, & ijs rebus frui cogitas, quæ tibi post deliberationem magis expetendæ uidebuntur: explicandum aliquando πρόβλημα est. qui enim semper deliberat, & quærit, hoc an illud agat: nihil unquã agit. Refertur ad illud, Tu interea dormis.

Si quæris, quid putem, ego fructum puto.] Quæris utrum cum uirtute, an cum uoluptate uiuendum tibi sit: ego, si meam sententiam scire uis, puto uoluptatem esse anteponendam. Quid putem, in uita melius esse: hoc enim erat Attici πρόβλημα. Fructum, uoluptatem, & usuram commodorum. frui enim absolute positum, est præsentibus commodis et uoluptatibus uti. patet ex epistola ad
„ Pætum lib. IX. 137. Nihil, inquit, timeo: fruor,
„ dum licet: opto, ut semper liceat. Iam te uidebo: cito enim Romæ eris. Ad me: domum meam. Simul enim & diem Tyrannioni constituemus: Tyrannio grammaticus fuit eruditus, qui librum scripsit, de quo 187: is docuit Quintum Ciceronem filium, ut legitur in epistola ad Quintum fratrem, libro II. 309: de eodem etiam 57. 59. Simul diem constituemus, quo die suum librum legendum nobis det. 187: Simul, unà, uterque: nam eum librum legere cum Attico uolebat: Atticus postea solus legit, cum Cicero Romæ non esset. unde illa Cice
„ ronis quasi expostulatio 187: Verum, hoc fuit, sine

me? ſubauditur enim, Tyrânionis *librum te legiſſe*; *ut ex ſequentibus apparet*. Si quid aliud: *ſi quid aliud erit quod agendum ſit, agemus.*

Ex epiſtola II. *pagina* 186.

Obduretur hoc triduum,] *Quo ſeiuncti futuri ſumus.* Obduretur, *ab utroque noſtrum: nam tu quoque in eodem* πάθει, *et in eadem moleſtia es; propterea quòd ut ego te inuitus, ita tu me non libenter cares. Expectabat autem Cicero eum in Tuſculano.* Quod ita eſt profecto: *in eodem* πάθει *te eſſe.*

De auctione,] *Poſt auctionem refertur ad uerbum, uenias. auctioni autem, quam Metho facturus erat, Atticum adeſſe Ciceronis intererat. nam Metho illa auctione proſcripti bona ſibi à Cæſare dono data uenditurus erat, ut Ciceroni ſolueret quod debebat. De hoc latius paulo poſt.* Et quo die: *forte rectius,* Aut quo die, *eſſet.* Cum libellis: *oblecto.* Vennonii: *hunc Cicero, uel Atticus potius in Ciceronis libro* I. *de Legibus, exilem in hiſtoria dicit eſſe.*

Ne nihil de re,] *Quaſi hæc ſuperiora, quæ proxime ſcripſit, uerba ſint, non res. Aut,* De re, *quam nunc agimus, id eſt de expediendo nomine Methoniano. Metho enim Ciceroni pecuniam debebat.*

Nomen illud, quod à Cæſare: *quod Cæſaris beneficio recuperaui. nã Cæſar ei conceſſerat, ut à Methone ſuum nomen poſſet exigere. alioqui nemo non intelligit, quàm difficile fuiſſet Ciceroni, homini Pompeiano, exigere pecuniam à Methone, qui partes Cæſaris ſecutus erat: cum Pompeiani his temporibus ſummo in beneficio ponerent, ſi uitã ipſam tueri poſſent.*

ideo dicit, Nomen illud, quod a' cæsare, *subintellige, recuperaui, cum amissum uideretur.* Et obseruandum est, nomen *hoc in loco significare id, quod nobis debetur; alibi id, quod nos debemus. itaque & exigere nomina dicitur, pro exigere id, quod nobis debetur: & dissoluere nomen, pro dissoluere id, quod ipsi debemus.* Libro III. in Verrem: *Cum reperiretur,*
» *pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse, prædia uendidisse.* Pro Plancio: *Vtrum igitur, me conturbare oportet; an cæteris, cum cuiusque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, dissoluere?* Treis habet conditiones: *tribus modis expediri nomen illud potest.* Emptionem ab hasta,] *Cæsar proscripti bona dono dederat Methoni. quorum auctionem Metho cum facturus esset, possum, inquit Cicero, emere ab hasta, id est emere in auctione, (nam hasta ponebatur, ubi auctio fiebat) & accipere ex ijs bonis quantum satis sit pro ea summa, quæ mihi à Methone debetur.* Perdere malo:] *Quàm emere ab hasta proscripta ciuis bona. quod turpe erat: eoq; nomine M. Crassus, ille qui à Parthis cæsus est, male audierat, quòd Syllanis temporibus multorum ciuium proscriptorum bona solus ferè propter auaritiam emisset: unde opes illæ immanes, & inuidiosa pecunia breui congesta.* Hoc ipsum puto esse perdere: *non solum, inquit, in hac emptione turpitudo inesset, sed etiam, ut puto, iactura. nam si dominus commutabitur, quæ de bonis proscriptorum empta fuerint, rata nõ erunt. itaque hoc ipsum emere ab hasta, puto esse perdere.* Hinc

patet, auctionem illam, quam Metho facturus erat, de proscripti bonis fuisse, cum in ea turpitudinem inesse Cicero dicat. quod cum ita sit, sequitur ut Cæsarianus fuerit Metho: non enim Pompeianorum bona, nisi suarum partium hominibus, Cæsar dedisset. recte ergo illud exposuimus, Quod a' Cæsare.

Delegationem a' mancipe annua die.] Ex tribus conditionibus, primam posuit, cum dixit, Emptionem ab hasta. nunc secundam persequitur. secunda, inquit, conditio est, si alius ea bona, quæ in auctione uendentur, emat; eamq; pecuniã, quam Methoni pro emptione debebit, mihi ad annum se esse numeraturum promittat Methone ipso concedente. Hæc est quam uocat delegationem à mancipe: propterea quòd ea ratione Metho non ipse Ciceroni pecuniã soluisset, sed solutionis faciendæ curam delegasset mancipi, id est ei, qui illa bona in auctione emisset. mãcipes enim dicuntur, qui aliquid in auctione emunt. Delegationem igitur a' mancipe, translata solutione à Methone ad mancipem. Annua die, ad annũ. hoc propterea scribit Attico, qui auctioni affuturus erat; quo facilius inueniatur qui emat, cum sciat se pecuniam non præsentem, sed annua die soluturum.

Quis erit, cui credam?] Quem mancipem homini Pompeiano præstaturum putem, quod promiserit? Aut quando iste Methonis annus ueniet? iste, cum indignatione dixit; quia Metho, cum se antea soluturum esse ad annum promisisset, nunquam tamen soluerat. quasi dicat: annus iste mancipi ad soluendum concessus, uereor ne Methonis annus fu-

turus sit, cuius quidem exitus nunquam uenit.

Vecteni conditione, semisse.] Tertia conditio Methoniani nominis explicandi. Faciat, inquit, Metho, quod Vectenus debitor meus facit. pendat mihi semissem usuram pro ea pecunia, quam debet. Si hoc faciet, acquiescam, de exigendo nomine non agam, de sorte nihil instabo. Vectenum autem debuisse pecuniam Ciceroni, locus ille in libro XV. 244. satis ostendit: Vectenum, ut scribis, & Faberium foueo. duos enim debitores simul nominat: (nam de Faberij nomine sæpissime in his libris) à quibus ne acerbius exigeret, Ciceroni Atticus scripserat. Semisse: semissis usura est, cum pro centum assibus (assis autem ad nostratis pecuniæ rationem redactus, quadrantes æreos tres efficiet) semis assis, id est dimidius assis, singulis mensibus penditur. quòd si ad annuam usuram subducamus, asses sex in anno pendentur. cum igitur pro centum nummis aureis dimidius nummus aureus in mense pendetur; si hæc summa in asses diuidatur, pendi pro centenis assibus dimidium assem reperietur. itaq; semissis usura semper dicetur, cum pro centum nummis, siue argenteis, siue magni pretij, siue parui, dimidius usuræ nomine pendetur. σκέψαι: considera: quid? hoc uidelicet, de tribus conditionibus, quas posui, quæ tibi magis è re nostra uideatur esse. Iste: Metho. à quo auctionem fieri uellem, ut inde mihi satisfaceret. Auctionem nullam faciat: plus dixit, quàm si dixisset, Auctionem non faciat. Nullam, quasi me contempto, & de solutione non laborans. Ludis factis: Præneste.

quibus de ludis in epiſtola, quæ proxime præcedit. Clypo: nomen puto eſſe debere Cæſariani alicuius potentis, quem ludis Præneſte factis putaret Cicero Romam aduolaturum, ut Methoni ære alieno laboranti ſubſidio eſſet. Ne talis uir ἀλογηθῇ: ne Metho negligatur. ne ſcilicet ego eum ad pecuniam, quam debet, perſoluendam poſſim cogere. Talis uir, εἰρωνικῶς. μελήσει: curabis: curæ erit: de hoc uidelicet Methonis nomine.

Ex epiſtola III. pagina 186.

Reſtitutus eſt mihi dies feſtus:] Cuius iucunditatem abſtulerat metus inualetudinis tuæ, quoniam quidem te ſibi rubicundiorem & inflammatiorem eſſe uiſum Tiro dixerat. eſt igitur is dies mihi reſtitutus, poſtquam ex tuis literis, nunc tibi ſatis recte eſſe, cognoui. Non enim recte ſe ualere Atticus ſcripſerat, ſed ſatis recte: cum in extrema epiſtola Cicero dicat, Adhibe ad conualeſcendum eam prudentiam, quam ad omnes res ſoles. Addam igitur, ut cenſes, unum diem: ad id tempus uidelicet, quod hic manere conſtitueram. nam, niſi ita facerem, unus dies amiſſus eſſet. quem hac ratione recuperabo, ſi unum addam. Et ſciendum eſt, Ciceronem hic feſtos appellare eos dies, quos ruri ageret, propterea quòd feriaretur ab omnibus negotijs, quemadmodum in Vrbe feſtis diebus fieri ſoleret. Vt cenſes: quia cum Cicero ſcripſiſſet, angi ſe propter Tironis ſermonem de Attici rubedine, eóq; factum eſſe, ut feſtum diem amiſerit, cum hilaritate illa, ad quam nos dare feſtis diebus ſolemus, frui minime potuerit: reſcripſit Atti-

cus: Adde igitur unum diem, ut restituatur tibi is, quem amisisti: cum intelligas, de inualetudine mea timendum tibi non esse. De Catone πρόβλημα ἀρχιμήδειον est.] Librum de Catonis uita scribere instituerat: sed ait difficile opus esse, quales Archimedis quæstiones: propterea quòd assequi non posset, ut Cæsarianos eo libro non offenderet. Non assequor: laboro, & contendo: sed non assequor ut scribam, non dicam quod libenter, sed quod æquo animo tui conuiuæ possint legere. itaq; difficili in loco uersor, quemadmodum ij, qui Archimedis quæstionem aliquam explicare conantur. Tui conuiuæ: Cæsariani, Balbus, Hircius, & alij: quos habere in conuiuio sæpissime solitus es. Recedam: sensus est. Si Catonis sententias, quas de rep. dixit, & consilia, quæ item de rep. habuit, omittam; eiusq; grauitatem & constantiam minus, quàm ueritas postulat, laudare uelim: tamen hoc ipsum audire molestum illis erit: id est, hac ipsa Catonis laude, quamuis imminuta, tamen offendentur: nullam enim prorsus eius mentionem fieri uellent.

186:

Nisi hæc ornata sint,] Hæc, grauitas & constantia Catonis in administranda rep. ornata sint, ornate scribantur. πρόβλημα ἀρχιμήδειον est de Catone scribere. nam si eum ψιλῶς, hoc est parce, tenuiter, non ut ueritas postulat, laudabo, tamen Cæsarianos offendam: sin uere, multo magis: propterea quòd laudare eum uere non possum, nisi hæc laudibus illustrem: laudibus autem illustrari debēt ob hanc

causam, quòd ille ea, quæ nunc sint, & futura uiderit; &, ne fierent, contenderit; &, facta ne uideret, uitam reliquerit. Atedio] Cæsari, ficto nomine. & fortasse idem, de quo 193: Probare: ostendere, & persuadere, recte esse factum. quasi dicat, Ex his nihil erit, quod Cæsar non reprehendat: itaque eum offendam, si scriptis illa persequi uoluero. Hæc epistola post confectum bellum Africanum scripta est: siquidem Catonis interitum ostendit, qui, audita Cæsaris uictoria, Vticæ se ipse occiderat.

Ex epist. IIII. pag. 186.

Luperco filio,] Romæ Lupercalia sacra ad expiandos manes mense Februario celebrabantur. inde Luperci, qui ea sacra Lupercalibus in Lupercali facientes, hac illac nudi cursitabant. ipsa uero Lupercalia à Lycæo Arcadiæ monte dicta, ut Ouidius scribit, transtulisse in Italiam Euandrum Arcadem Liuius refert. sed ab Ouidio & Liuio Sex. Pompeius discrepat, qui à Lupercis, amiculo Iunonis, id est pelle caprina, nomen accepisse tradit. De Lupercis & Lupercalibus Varro, Sex. Pompeius, Liuius, Plutarchus, Ouidius de fastis, Cicero pro Celio, & in Antonium. Statio: Quinti Ciceronis liberto: quem, cum in Asia Prætor esset, maxime propter fidelitatem manumiserat. De hoc in epistola, quæ est ante penultimam libri I. ad Quintum fratrem; & in ea, quam ad Marcum fratrem Quintus scripsit, libro XVI, ad Tironem. Duplici dedecore: duplex enim dedecus, & filium & libertum Lupercos habere, qui ea sacra non nisi summa lætitia & hilaritate Lupercorum more celebrarent:

cum in tantis patriæ ruinis non lætari bonum ciuem, sed lugere conueniret. Tertium: *Lupercum.*

O' stultitiam, nisi mea maior esset, singularem.] Stultitiam, *Quinti fratris.* Nisi mea maior esset, *qui, patria tyrannide oppressa, tamen hic maneam. mihi enim uiro consulari, uindici olim inimicorum reip. qui pro patria tanta res in Consulatu gessi, tam acrem libertatem defensorem in omni uita sum professus, multo minus concedendum est nunc tyranno seruire; quàm Quinto fratri, Lupercum esse filium, pati. itaq; maior, quàm illius, stultitia nostra est.* Quod autem osim hanc rem, ἔρανον à te.] *Osim, dixit, pro ausim comicorum more. Quod, inquit, ausim sub tyranno uiuere, mandatum hoc à te habeo: tu enim mihi hoc in mandatis dedisti, ne discedam; sed in patria potius, quàm externis in locis, uiuam. ἔρανον autem ualet mandatum, auctore Suida, qui ἔρανος idem scribit esse, quod ἐντολή. alibi aliud significat: sed hic sententia postulare uidetur, ut pro mandato accipiamus. et dixit,* osim, *quasi turpe quiddam.* Fac, non ad διψῶσαν &c.] *Sensus est: Quintus lætatur, quòd filium Lupercum uideat. hoc quidem morifica res est; ut propterea ualde lætari stultum sit. uerum fac & amplam rem esse, & honorificam: nunquid eum decet, cum resp. perierit, ulla ex re uehementius lætari; præsertim cum & ipse hoc tempore, qui lætatur, summa ex rei familiaris angustia laboret? hoc autem Cicero μεταφορικῶς protulit, his uerbis: Fac eum non ad aridum lætitiæ fontem, sed ad Pirenen, id est ad*

uberrimum, uenisse: (Pirenen enim pro uberrimo fonte posuit; siquidem, cum & continue more fontium scateat, & aquas, ut Strabo refert, non diffluentes habeat, sed stantes, uberrimus sit necesse est) ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ πειρώνην haurire? in tantis suis præsertim angustijs? uerba sunt Pindari in Nemeis non de Pirene, sed de Arethusa fonte; quia in Achaia terra absorptus Alpheus fluuius, diuq; subterfluens, tandem erumpit apud Syracusas in fontem Arethusam: ut quasi graui pressus onere, tum demum respirare uideatur. ideo uocauit Pindarus Arethusam ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ κρώνω. quo modo & hic legendum uidetur: ut non de Pirene loquatur Cicero, quæ non est Ἀλφειοῦ ἄμπνευμα; sed ad Arethusam sermonem conuertat. & recitat uerba græca in Attici literis usurpata. quod apparet, quia subiungit, Vt tu scribis. alioqui esset μνημονικὸν ἁμάρτημα, si Pindari uerba, de Arethusa prolata, Cicero de Pirene dicta acciperet. Cato] *Liber, quem scripsi de Catonis uita.* Sed etiam Bassum Lucilium sua: *subintelligitur, delectant. Sensus est: Catone meo delector, sed fortasse sine causa, quando etiam Bassum Lucilium, malum scriptorem, sua delectant.* De Celio, tu quæres, ut scribis.] *Ciceronis consilium erat, ut omnia, quæcunque posset, siue è suppellectile, siue ex argento, in auream pecuniam redigeret, ut scilicet temporibus tam incertis, tamq; periculosis, cum unius libidine cuncta gererentur, rebus suis contractis, & paratior esse ad omnem euentum, & facilius cauere sibi posset. aurũ hoc non*

nisi ab argentarijs poterat cogere. & quoniã in huius=modi rerum tractatione minus ipse uersatus, in auroti meret, ne sibi ab argentarijs imponeretur: Attico hu=ius generis intelligenti, & ad hanc rem usu peritissi=mo, conficiendi negotij curam delegauerat. Hæc, ut ar gumentum eorum, quæ sequuntur, præponere non alienum fuit. nunc ad Ciceronis uerba. De Celio, argentario. Quæres, num aurum nobis dare pos=sit. quanquam non hoc modo uidendum tibi est, num dare possit; sed illud etiam, num daturus bonum sit, non adulterinum. hoc enim significat id quod sequi-tur, Noscenda est natura, non facultas modo: subintellige, Celij. unde illud in epistola sequenti: De Celio, uide quæso ne quæ lacuna sit in auro. Quod autem dicit, Ego nihil noui, ualet hoc, Ego in hu=iusmodi rebus plane sum rudis: itaque tu quæres. Ite=rat in eadem epistola quæ sequitur, cum dicit, Ego ista non noui. Hunc locum alij aliter interpunxerant, ut ita scriberent, Noscenda est natura, non facultas. mo=do de Hortensio, &c. nos sententiam, ut putamus, me=liorem secuti, distinctionis notam loco mouimus.

De Hortensio & Virginio tu, si quid dubita=bis.] Hos quoque argentarios puto fuisse. Tu, su=baudi quæres: quæres autem hoc, num uiri boni sint, & num in auro, quod daturi sunt, uitium timere pos=simus. Si quid dubitabis: hoc dicit, quia ipse non admodum dubitabat: nam infert, Etsi, quod magis pla ceat, ego quantum aspicio, non facile inueneris. Cum Mustella: ages. Forte Mustella & Crispus co-hæredes erant. itaque agi cum Mustella non poterat,

nisi & Crispus cohæredes erant. itaque agi cum Mustella non poterat, nisi & Crispus, eiusdem hæreditatis particeps, adesset. etiam pagina 204. De Crispo, inquit, & Mustella uidebis. & uelim scire, quæ sit pars duorum. Quo in loco hæreditatem significari, manifestum est, cum dicat, Quæ sit pars duorum.

Ad Aulum scripsi,] Et à Pisone argentario aurum sumere Cicero uolebat. hoc agebatur, interprete Aulo. & quoniam res diutius ducebatur; puto quòd argentarius Piso in permutatione facienda lucro usitato contentus esse nollet, sed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum uellet perducere, ad Aulum scripsit, ut per eum Pisoni demonstraret, se optime nosse, quantum pro auro, quod ab argentarijs permutatione acciperetur, dari soleret: ut scilicet Piso, cum uideret Ciceronem, qui collybi rationem bene nosset, non facile adductum iri, ut præter consuetudinem penderet; æquiora postularet. Pisonem autem argentarium fuisse, ostendit etiam locus ille in libro XIII. 205. Pisonem, sicubi de auro. Et ille 206. Si quid poteris, cum Pisone conficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. Semper enim, ubi quid agendum erat cum Pisone, Auli opera, qui Pisoni familiaris esset, utebantur.

Quæ bene nossem de auro: quantum scilicet pendi soleat ab ijs, qui ab argentarijs permutatione aurum sumunt. non enim hoc dicit, ut ostendat aurum se nosse, cum supra dixerit, Ego nihil noui: & infra, Ego ista non noui, referens ad aureæ pecuniæ cognitionem: sed ideo dicit, ut collybi rationem sibi notam esse ostendat. Demonstrarem: per Aulum interpretem.

Tibi

Tibi enim &c. *ratio, cur ad Aulum scripserit. Videbam, inquit, idem quod tu, & hanc rem nimium prorogari, & mea referre, ut conficeretur.* Istud: *hanc rem, quam cum Pisone agimus interprete Aulo.* Omnia contrahenda: *id agendum, ut omnia negotia ad exitum perducantur.* Contrahenda, μεταφορικῶς, *ne longius abeant.* Te quidem, &c. *propterea quod dixit, Istud nimium diu duci, ideo hæc subscribit, ut ostendat, Attici id negligentia non fieri.* Tubulum] *De hoc L. Tubulo in oratione pro M. Scauro his uerbis: Si mehercule*
» *iudices pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni*
» *memoria sceleratissimum, & audacissimum fuisse ac-*
» *cepimus; tamen non timerem, uenenum hospiti, aut*
» *conuiuæ si diceretur cœnanti ab illo datum, cui neque*
» *hæres, neque iratus fuisset. Quem locum Pedianus exponens, Lucius, inquit, hic Tubulus prætorius fuit ætate patrum Ciceronis. is propter multa*
» *flagitia, cum de exilio accersitus esset, ne in carcere ne-*
» *caretur, uenenum bibit. Hæc autem de Tubulo & de Scæuola Cicero quærebat ab Attico, ut ad libros de finibus uteretur, quos tunc in manibus habebat. nam libro II. ubi differentiam ostendere uult inter improbum, & callidum improbum; exempla ponens, de L. Tubulo ita meminit, ut de improbo; de Q. Pom-*
» *peio, ut de callido improbo. An tu, inquit, me de L.*
» *Tubulo putas dicere? qui, cum Prætor quæstionem in-*
» *ter sicarios exercuisset, ita aperte cepit pecunias ob rem*
» *iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus*
» *pl. ferret ad plebem, uellent'ne de ea re quæri, quo*

» plebiſcito decreta eſt Conſuli quæſtio Cn. Cepioni. (Sic
» enim legendum eſt, non Scipioni) profectus in exi-
» lium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat e-
» nim res aperta. non igitur de improbo, ſed de callido
» improbo quærimus, qualis Q. Pompeius in fœdere
» Numantino inficiendo fuit. Hæc Cicero: qui cum igno
raret, quo crimine Tubulus eſſet accuſatus, quæſiuit ab Attico his uerbis, Si poteris, Tubulus quo crimine, ſubaudi, accuſatus fuerit. Atticum reſcripſiſſe apparet, Quod Prætor quæſtionem exercens inter ſicarios, pecunias cepiſſet ob rem iudicandam. itaq; Cicero, ut oſtendimus, in libro de finibus ſcripſit. Tribunus plebis: quo in Tribunatu de Tubulo ad plebem tulit. Puto, cepione, & Pompeio: recte putabat, ex cauſa, quam ſubſcripſit. nam cum P. Furio, Sex. Atilio Conſulibus Prætor fuerit, inter Tribunatum autem & Præturam quatuor Conſulatus, id eſt quatuor anni interſint: Cepione & Pompeio Conſulibus Tribunum fuiſſe neceſſe eſt. ideo dicit in libro II. de finibus, Anno proximo, cum ab Attico certior factus eſſet, Cepione & Pompeio Conſulibus Tribunum Scæuolam fuiſſe; Cepionem autem & Pompeium poſt Metellum & Maximum, id eſt poſt annum, quo Tubulus Prætor fuit, Conſules ſciret proxime fuiſſe. Dabis igitur Tribunatum: ſcribes quibus Conſulibus Scæuola Tribunus pl. fuerit. Atticum reſcripſiſſe conſtat, Cepione & Pompeio, ut ſupra ex libro II. de finibus proxime oſtendimus. Tubulus quo crimine: ſubintellige, fuerit accuſatus à Scæuola Tribuno pl. Hic erratum

erat in omnibus libris, quos uidimus, & manuscriptis, & impressis. nam pro Tubulus, uel tabulis, uel Tubulis, uel Tribulis legebatur. coniectura usi sumus, &, Tubulus, recte, ut opinor, reposuimus.

L. Libo, ille, qui de Ser. Galba,] L. Scribonius Libo rogationem tulit in Ser. Sulpitium Galbã, quòd Prætor Lusitanos contra interpositam fidem occidisset. Hoc Cicero in Bruto, et Val. Maximus lib. IX. sed aliter is, qui epitomen facit ex lib. Liuij XLIX.

Qui de Ser. Galba, ad populum tulit. Hic est Galba, quem Cicero in libro de claris oratoribus artificium & uim ad animos eorum, qui audirent, delectandos aut permouendos principem ex Latinis habuisse dicit.

Censorino, & Manlio,] Hinc apparet, gentem Manliam & patritiam fuisse, & plebeiam: siquidem cum huic Manlio prænomen fuerit Marcus, patritius esse non potest: quoniam gentis Manliæ decreto iam ante cautum fuerat, ne quis patritius Marcus Manlius uocaretur, ut in prima Philippica, Cicero tradit. aut igitur Manlius hic plebeius est: aut, Manilius, legendum; ut etiam libro I. Academicarum quæstionum: quo in libro ita scriptum
» est: L. Censorinum, eum, qui Consul cum Marco
» Manilio fuit. Hæc superiora cum iam essent impressa, aliquanto post in fastis Romæ repertis non Marco Manlio, sed Manio Manilio notatum esse uidi.

In Bruti Epitoma Fannianorum, scri-
» psi:] Locutio, qualis illa ad Trebatium: In equo
» Troiano scis esse in extremo. In Bruti igitur Epitoma erat in extremo, Fannium, qui scripsit historiam, ge-

nerum esse Lælij. id Cicero ita scripsit, Brutum au=ctorem secutus, cum etiam de Q. Hortensio idem accepisset. In Bruti epitoma: ante has dictiones in omnibus libris uerba erant hæc, Epitome Bruti Fanniana, quas, ut otiosas, et eorum quæ sequebantur glossema, sustulimus. Fannianorum: rerum à Fannijs gestarum, uel quæ in Fannia gente memoria dignæ acciderunt. nam si homines intelligeret, Fanniorum dixisset. Sic etiam illud accipio, quod est in libro sequenti 207. Epitomen Bruti Celianorum uelim mihi mittas. Alioqui, cum dicimus, Fanniani, Celiani, Sulpitiani, Iuliani, & similia; intelligimus homines ex Fannia, Celia, Sulpitia, Iulia familia in aliam familiam adoptatos. quod si quis librum, aut epitomen scriberet de illustribus in aliqua familia uiris, ut puta de ijs qui in Fabia, Cornelia'ue gente insignes ad laudem fuerunt: nunquid ita loqueretur, ut diceret, Fabianorum librum, aut Cornelianorũ epitomen? si diceret, non recte. at uero, Fabiorum librum, & Corneliorum epitomen, recte diceret. unde illa Nepotis in Attici uita, de Iunia familia librũ scripsisse, itemq; de Fabijs, & Cornelijs. Hunc Fannium: C. Fannium Marci filium. Hunc, cuius historiam habemus. Scripseram: in libro de claris oratoribus. Lælii: hic est, qui cum Scipione Africano inter paria amicorũ celebratur: cuius nomine librum de amicitia Cicero inscripsit. γεωμετρικῶς: argumentis & rationibus apertissimis, quemadmodum geometræ solent. Brutus, & Fannius: libri à Bruto et ipso Fannio scripti.

Bono auctore Hortensio] Hic est Q. Hor

tensius orator, ætate sua post Ciceronem in eloquentia princeps. Augur Ciceronem in collegium cooptauit, & inaugurauit: Consul fuit cum Q. Metello Celere: obijt L. Aemilio Paulo, C. Claudio Marcello Coss. cum Cicero ex Cilicia decederet, ut scribit ipse in proœmio libri de claris oratoribus, quo in libro multa de eodem Hortensio: itemq́; in fine libri III. de Oratore. BOno auctore, *historiæ perito, ut ei fides habenda uideretur. Alibi etiam, in hoc genere Ciceronem Hortensij memoria, cum uiueret, usum esse, apparet: ut*

» *pagina 215. Videor audisse ex Hortensio, Tuditanum in decem Mummij legatis fuisse. & 216. pag,*

» *à tergo.* Expedies: *Fannius, qui scripsit historiam, gener Lælij fuerit, nec ne.* Dolabellæ: *ex Africano bello reuertenti.* Ergo et in integro omnia:] *Hic principium puto esse oportere alterius epistolæ. Ergo, inquit, omnia mihi in integro sunt apud Cæsarem: animus illius erga me nihil est immutatus, quanquam Calendis Romæ non affuerim, cum senatus habitus est. Cupiebat autem Cæsar quammaxime, ut in senatum uenirent, qui ante ciuile bellum optimates numerati fuerant, ut scilicet aliqua resp. uideretur esse, quæ re uera nulla erat. quò cum Cicero non uenisset, quæsiuit ab Attico per literas, quo animo Cæsar id ferret. Atticus rescripsit, In integro sunt omnia.* Mihi etsi calendæ uitandæ fuerunt] *Sensus est: Romam uenire non debui, & quia calendæ mihi uitandæ fuerunt, ne in senatu adessem; & ut primas optimatiũ reprehensiones effugerẽ. Verebatur enim Cicero, ne, si Cæsare ex Africa reuer-*

so statim Romam uenisset, & in senatu affuisset, boni eum in sermonibus uituperarent, quòd libertatis olim defensor acerrimus, tunc in senatum, qui haberetur à tyranno, uenire non recusaret. Incessionum autẽ ἀρχέτυπα dixit, id est, origo, & prima causa uituperationum: nam ante nihil commiserat, quo reprehendi ab optimatibus posset. Et, Incessionum, proprie: nam incessere, Festus exponit, iactu uel uerbis petere. transfertur & ad alias res: itaq; dixit Plautus,
» incessere herũ dolis: Salustius, incessit ambos inopia:
» Liuius, incessit patres timor: Idem proprie, incessere
» hostes iaculis. Cum autem locus hic Ciceronis ante esset corruptus, & in antiquo libro Caualcantis legeretur, nicasionum; in eo quem Vbaldinus habet, measionũ: corrigere ausi sumus, &, incessionum, scripsimus, una tantum litera, si quis accurate conferat, im mutata. sententia quidem ita commoda est, ut aptius nihil esse possit. Calendæ: Sextilis: nam Cæsarem ex Africa reuertentem uenisse Romam VII. Cal. Sextilis, lib. V. in extremo Hircius refert. ut Calendas, quibus primum senatum habuit, quas Cicero dicit sibi uitandas fuisse, Sextilis mensis intelligi uerisimile sit. Calendis autem ut senatus haberetur, uidetur in consuetudine positum fuisse. quod indicat etiam locus il
» le 195. Circiter Calendas affuturus uidetur. uellem,
» tardius. Et illud 222: Rogat magnopere, ut sim Ca
» lendis in senatu. Item 259. Maxime dolebat, me Ca
» lendis Sextilibus in senatu non fuisse. et 239. alibiq; non apud ipsum modo, sed & apud alios. Conficiendæq; tabulæ: tertia causa, cur Romam uenire

non debuerit. conficiēdæ, inquit, mihi erant tabulæ: ruri, uidelicet: nam in Vrbe propter occupationes non potuisset. His de causis, inquit, Romam uenire non debui: sed debui tamen, ut te uiderem: nihil enim tanti est, ut à te absim. Et dixit, Vt a' te abessem, pro, ut abesse deberem. Hunc locum & mendosum, & perdifficilem correctione, & interpretatione, nisi fallor, ita illustraui, ut ijs, qui hæc nostra legerint, obscurus iam esse non possit. unum mihi uideor prætermisisse, conficere tabulas quid sit: quod Pedianus declarat his uerbis: Moris fuit, unumquenque domesticam
» rationem sibi totius uitæ suæ per dies singulos scribere;
» in quo appareret, quid quisque de redditibus suis,
» quid de arte, fœnore, lucro'ue seposuisset quoque die,
» & quid item sumptus, damni'ue fecisset. Hæc Pedianus. eadē ferè Cicero ipse in Verrem libro III. et Suetonius in Iulio, qui eum scribit seruitia politiora comparasse immenso pretio, & cuius etiam ipsum puderet sic, ut rationibus uetaret inferri.

Ex epist. V. pag. 188.

Ne quæ lacuna sit in auro] Ne uitium sit in auro, quo'd à Celio argentario pecunia permutanda meo nomine accepturus es. Lacuna dicitur esse in auro, cum in nummo, qui aureus uidetur, aliquid est, quod aurum non sit: quasi enim lacuna est in eo loco, ubi aurum non est: tralatione sumpta à fundis, quos lacunæ deteriores faciunt. In Collybo: in ipsa permutatione: nam argētarijs datur aliquid, cum pecunia permutatur. Collybum autem Pollux exponit, pecuniæ permutationem. Huc aurum si accedit: si

præter detrimentum, quod in collybo patimur, etiam non bonum aurum habebimus ab argentario. Habes Hegesiæ genus, quod Varro laudat: *Hegesiæ duo fuerunt, Cyrenaicus, & Magnesius; hic orator, ille philosophus. de philosopho, in primo libro Tusculanarum quæstionũ, & Laertius in Aristippo: de oratore, Strabo libro* XIIII. *ipse in eo libro, quem inscripsit* Orator. *quo in libro, manasse ab hoc uitium illud, scribit, in quod incidunt ij, qui numeros in oratione frequentius infringunt, atque concidunt. cuius generis sunt Varronis scripta, utpote qui Hegesiam sequeretur. quod Cicero de numeris Hegesiæ tradit, idẽ ferè Dionysius Alicarnasseus in arte.* Habes Hegesiæ genus: *Hegesiæ librum Cicero ad Atticum miserat. Vides, inquit, Hegesiæ scripta cuius generis sint.* Quod Varro laudat: *sine causa, scilicet: nam uidetur hoc significare: Nunc Hegesiæ librum legens, intelligis, quàm rectè eum Varro laudet.* Verum hoc fuit, sine me?] *Subaudi, te legere Tyrannionis librũ. & dixit* Verum, *pro æquum, quo modo & in epistola prima libri* II. Lues: *correxeris. nam luere hoc in loco id ferè ualet, ut illud libro* V. *de finibus: Lucretia stuprum per uim oblatum uoluntaria morte luit.* Tua admiratio: *scripserat enim Atticus, se Tyrannionis librum cum admiratione legisse.*

187:

Amo enim πάντα φιλόδημον:] *Ratio, cur Attici admiratione delectatus sit. amo enim, inquit, quicunque popularium suorum studiosus est. popularis au*

tem erat Attici Tyrannio, non quòd uterque Atheniensis esset, (nam neque Atticus, ut Cornelius Nepos in ipsius uita scribit, ciuem se Atheniensem fieri passus est, cum Athenienses uellent; et Tyrannio erat Amisenus, ut Suidas tradit) sed quòd uterque Athenis uixerat. Eadem ratione in epistola primi libri X. Solonem Attici popularem appellat: et infert, eundem Solonem se putare popularem suum fore: nõ quòd in Atheniensium ciuitatem Cicero ascribi uellet, sed quia, ciuili bello inter Cæsarem et Pompeium exorto, ne alterutrius partis esset, migrare Athenas, ibiq; habitare cogitaret. Alibi popularis ualet eiusdem ciuitatis, ut libro II. Academicarum quæstionum: Thales hoc Anaximandro, populari & sodali suo, non persuasit. uterqueenim Milesius, auctore Laertio. Tenuem θεωρίαν: *Tyrannionis considerationem in re tenui; quam tu, eius librum legens, admiratus es.*

Refertur ad τέλος?] *Quid affert ad summam rerum acuta ista, ut scribis, & grauis θεωρία? quasi dicat: ut acuta, & grauis sit, quemadmodum tu scribis, Tyrannionis ista θεωρία, tamen in re uersatur minime necessaria. quanquam enim Cicero librum illum non legisset, ὑπόθεσιν tamen & argumentum non ignorabat.* Et pro isto asso sole: *rectius* At, *quàm* Et, *meo iudicio. respondet ad alteram partem epistolæ ab Attico acceptæ.* Asso sole: *scripserat Atticus, se, cum domum Ciceronis, quæ erat in Palatio, uenisset, in Sole per pratulum, quod domus adiacebat, satis superq; inambulasse. Respondet Cicero per iocum. Domi meæ dum fuisti, præter siccum so=*

lem nihil habuisti: at ego à te nitidum, unctumq; Solem repetam: id est, cum ad te domum ueniam, non Sole tantum contentus ero, non mihi idem, quod tibi, satis erit, in Sole inambulare; sed cœnam etiam cum sole exigam. Solem assum uocat, quem cœna non sequatur, quasi sine succo, ut obsonia sunt assa: nitidum autem, & unctum, qui cum cœna sit. Missus ad te: cum tui nominis inscriptione: quemadmodum & Cicero Oratorem ad M. Brutum misit.

Ex epistola VI. pag. 187:

Tantum ne est ab re tua otii tibi,] Hoc totum è Terentij Heautontimorumeno sumpsit. nam in in prima scena primi actus sic loquitur Menedemus:
» Chreme, tantum'ne est ab re tua otij tibi, aliena ut cu-
» res, eaq;, nihil quæ ad te attinent? Oratorem: librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero misit: cuius inscriptio est, Orator: itaq; etiam in episto-
» la ad Leptam, Oratorem, inquit, meum tantopere à te
» probari, uehementer gaudeo. Macte: uox, qua recte facientes laudamus simul, & hortamur: ut exempla declarant. ueteres ea & absolute, & cum nominibus usi sunt. unde illud in extrema epistola libri
» XV. Seruulos dicere aiebant, agripetas eiectos à Bu-
» throtijs. macte. Tusculanarum autem quæstionum li-
» bro I. Macte uirrute: ego enim ipse cum eodem ipso
» non inuitus errauerim. & Virgilius, Macte puer uir-
» tute noua, sic itur ad astra. Plautus autem in Milite, Macte, dixit, pro ualde. Gratum: quòd Oratorem meum legas. Non modo in libris tuis, sed etiam in aliorum] Nam orator describebatur

à pluribus, eiusq; exempla erant non modo apud Atticum, sed etiam apud alios. Aristophanem reposueris pro Eupoli: perspicuum est, in Oratore subintelligi: in quo hæc de Pericle: Si tenui genere uteretur, nunquam ab Aristophane poeta fulgere, tonare, permiscere Græciam dictus esset. Aristophanis autem græca uerba Plin. in epistola quadam recitat, ἤστραπτ᾽, ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν ἑλλάδα. quod Cicero cum Eupoli primum tribuisset, postea correxit, Aristophane reposito. Quæso illud tuum] Atticus Cæsarem de re Buthrotia cum rogaret, Quæso, sæpius iterabat. quod uerbum Cæsar quodam modo irridens, Attico se facturum omnia promisit; Buthrotiosq;, quorum agrum, ut diuideretur, proscripserat, decreto postea liberauit. hac de re in sequentibus libris, sed planissime in decimo sexto, in extremo.

Tandiu] Febri laborare. supra, De Atticæ febricula scilicet ualde dolui, 186 & infra 189. 190:

Ex epistola VII. pag. 187:

Quæ desideras] Vt ad te scribam. Codicillis: codicillos & literas multi, ut uideo, indifferenter accipiunt. ego aliter sentio. nam codicilli tabellæ ceratæ erant, in quibus aliquid stylo aut breuiter, aut festinanter scriptum fuerat. itaq; ijs commodissime ueteres utebantur, cum scribere in codicillis possent uel in cœna, uel in curia, uel in uia, uel ubicunque libuisset; charta autem non item, in qua scribere sine atramento & calamo non poterant. neque unquam in codicillis quidquam esse scriptũ reperietur, nisi cum aut breuiter, aut raptim scribendum esset. Quare literæ

*erant, quæ in charta ſcriptæ fuerant: codicilli, tabu=
læ ceratæ, in quibus aliquid uel breuitatis, uel feſtina=
tionis cauſa exarabatur.* Eroti: *hic Ciceronis res do=
meſticas adminiſtrabat.* 204: In iis]
*Non in codicillis, ſed in ijs, quæ, non rogatus à te, ſcri=
pſi. refertur enim ad proximum illud,* Sed *etiam plu=
ra, quàm quæris.* Cogitationis: *nam te monen=
te cogitare cœpi, quam uitam* Cicero *meus, quoniam
quidem adoleſcens iam eſſet, ordiri deberet.* Quid
diſſero? *quid ego hanc moram interpono, ut ex eo
ſciſciteris? ipſe tibi nunc narrabo.* Deinde *narrare in=
cipit.* Expoſui, *te de mandato meo ei detuliſſe, ecquid
uellet, ecquid requireret. uelle (ſubaudi,* Quintum *fi=
lium hæc reſpondiſſe)* Hiſpaniam, *requirere liberali=
tatem: id eſt, uelle* Cæſarem *in* Hiſpaniam *ſequi contra*
Pompeij *filios: requirere, ut ego ei pecuniam libera=
lius ſuppeditarem.*

188:

Flamen Lentulus] *Hic eſt* L. Lentulus Niger, *flamen* Martialis, *quem cum uniuerſo* Pontificum *col=
legio* Ciceronis *domum, à* P. Clodio *conſecratam, religio
ne liberaſſe, legimus in oratione de* Aruſpicum *reſpon
ſis* 246. De *eodem & de filio* Pedianus *ubi,* Pro M.
Scauro, *interpretatur, in extremo: item* Cicero *in epi=
ſtola penultima* II. *libri. ſenſus eſt:* De liberalitate
dixi me daturum, quantum filio ſuo Publius, *quan=
tum ſuo* Lentulus *dare ſolitus eſſet.* Quod
tibi,] Q*uod tibi attuli, cum ad me retuliſſes filium
in* Hiſpaniam *ire uelle.* Hæc arma reliquiſſemus?
Pompeiana. contraria: *ſubintellige, ſequi. &*

contraria, id est Cæsaris. Fratre: *Quinto Cicerone filio, qui familiarior & gratiosior esset apud Cæsarem, utpote qui Lupercus in gratiam illius fuisset. nam Marcus filius nullo adhuc beneficio Cæsaris gratiam quæsierat, ac ne satis quidem illi notus per ætatem esse potuerat. Quintum autem filium cum Cæsare in Hispania fuisse, infra ostenditur 199: ubi eum Cicero impurum cognatum appellat.* Velim magis, &c.] *Volo, ut potius pecuniam à me, quantum uult, sumat, quàm in Hispaniam eat. & dicit,* sua libertate, *quia, si M. Cicero in Hispaniam iuisset, cum id patri sciret non placere, nimirum liberius agere uisus esset.* Permisi] *Vt in Hispaniam iret, si omnino ita constituisset.* Magna res: *permittere filio, ut in Hispaniam eat contra Pompeij liberos.* Simplex est manere: illud anceps: *manere tutum est, & sine periculo: ire in Hispaniam, anceps: possumus enim aliquam in difficultatem incurrere: nam primum dedecus uidetur esse, filium pati pro tyranno pugnare: deinde hoc cogitandum est; si casus tulerit, ut Pompeiani uincant, quid nobis futurum sit, qui filio permiserimus, ut contra eos pro Cæsare dimicaret.* De Balbo &c.] *Sic accipio. Dolabella, cum Tulliolam dimisisset, Ciceroni dotem debebat. eam tamen non numerabat, fretus gratia Cæsaris, cuius partes in ciuili contentione secutus erat. Cogitabat igitur Cicero hac de re loqui cum Balbo, Cæsaris amicissimo. nam & infra, De dote, inquit, tanto magis perpurga. Balbi regia conditio est delegandi.* Ego tamen triduum: *hic manebo.*

Et dictio tamen uenuste posita pro certe: qua desiderium rusticandi declaratur. ut hoc dicat: cum primum Balbus redierit, Romam me conferam: sin ille tardius, ego, quod optaui, tamen assequar, ut hic triduum etiam manere possim. Non licet autem quarundam dictionum occultam uim κωμικῶς ostendere: sed ingenio paulo acutiore qui sunt, facile, quod significabimus, intelligent: cæteris satisfacere neque semper possumus, etiam si uelimus; neque, si possimus, semper uelle debemus. Dolabella etiam mecum] Mansit. Tantum, inquit, abest, ut se à me abalienatum ostenderit, ut etiam hic mecum manserit. Verebatur autem Cicero, ne Dolabella, qui Tulliolam repudiasset, sibi quoque esset infensior. unde illud in epistola ad Volumnium: Dolabellam, quem ego perspicio & iudico cupidissimum esse, atque amantissimum mei, cohortare, & confirma, & redde plane meum. Nondum autem, cum hanc epistolam, & cum illa ad Volumnium Cicero scripsit, Tulliola perierat.

Ex epistola VIII. pagina 188.

Multis res placet.] Apparet, inter hanc epistolam & superiorem multas desiderari: nam superior ante cœptum Hispaniense bellum, hæc autem post confectum scripta est, cum Cæsar uictor ex eo bello reuertens, ad Vrbem iam appropinquaret. Ac ne hoc quidem obscurum est, quasdam ex sequentibus huic esse præponendas, ut earum argumenta considerantibus patebit. Res placet, non ut in Hispaniam ad bellum, quod, ut dixi, confectum iam erat; sed ut Athenas li=

terarum causa proficiscatur. hoc enim Cicero significat, misitq́; paulo post filium Athenas cum L. Montano. comes est idoneus: *Montanus, subintellige: quem cum filio Athenas mittere constituerat: de quo his » uerbis 203: L. Tullium Montanum nosti, qui cum » Cicerone profectus est. & 231: 232. 261.* Ante uideamus:] *Ante quàm Ciceronem Athenas mittamus, uidendum est quo modo prima pensio Cæsari soluatur: dies enim, quo primæ pensionis solutionem promisimus, adest.* Et ille currit: *id est, & Cæsar cum celeritate reuertit: (reuertebat autem ex Hispaniensi bello) itaq́; de solutione cogitandum. Hanc autem pecuniam idem ante ciuile bellum Cicero debuerat: quod ipse declarat in extrema tertia epistola libri VII. neque Cæsar illius nominis exactioni maioribus curis impeditus operam dare potuerat. sed deuicto Pompeio, cum Romam reuertisset, Ciceroni concessit, ut aliquot pensionibus solueret, quo commodius scilicet posset soluere. Cum igitur filio Athenas eunti pecuniam Cicero dare uellet, prius, inquit, de prima pensione soluenda cogitemus.* Quid referat celer egisse cæsarem cum candidatis,] *Celer hic, non est Q. Metellus Celer, qui cum L. Afranio Consul fuit: nam is Marcellino, Philippo Consulibus perierat: sed alius, cuius nomen minus illustre fuit.* cæsarem, *ex Hispania, Pompeianis tertio bello uictis, reuertentem.* candidatis, *qui obuiam ierant, ut ab eo magistratus peterent.* Vtrum ipse in fœnicularium, an in campum Martium cogitet.] *Vtrum Celer uelit & ipse magistratum*

petere. nam magistratus in campo Martio petebãtur. Et quoniam populus, qui honores dare solitus esset, potestatem eiusmodi nullam habeat, Cæsare ex ipsius libidine cuncta administrante: ideo cum irrisione & contemptu fœnicularium campum appellat, quòd Martius ille campus, in quo populus potestatem habuerat, nullus iam esse uidebatur. Nunquid necesse sit: *ut scilicet ea, quæ Cæsar aget, uidear probare, cum intersim. nam omnino, inquit, uenturus sum, ut Piliæ roganti satisfaciam: sed nunquid maturandum sit comitiorum causa, scribas ad me uelim.*

Ex epistola IX. pag. 188.

HIC] *In Antiati.* Ni esset ea causa, quam tibi superioribus literis scripsi: *quæ hæc est causa, cur Cicero minus libenter rusticaretur? nimirum hæc, quòd sine Attico esse non poterat. nam hoc est in ijs literis, quas ipse dicit proxime se misisse: quæ tamen ordine confuso infra leguntur, hoc initio, Te tuis negotijs &c. cum enim in illis literis de Philippi aduentu, in his autem de interpellatione scribat: dubium non est, quin illas Cicero superiores appellet, cum uerisimile sit, prius eas fuisse scriptas, quibus aduentus significatur, quàm has, quibus interpellatio.*

Amyntæ filius] *Philippus: cuius interpellationem superioribus in literis scribit se timere. superiores appello, quæ infra sunt, hoc principio, Te tuis negotijs. quas ij, qui descripserunt, per negligentiam, aut certe per inscitiam alieno loco posuerunt de suo deiectas. Sed quæritur, cum in ijs literis aperte Philippum nominet, cur hic circuitione uti uoluerit, ut potius,*

Amyntæ

Amyntæ filius, diceret, quàm Philippus. Reſpondeo, Ciceronem, cum de Philippi loquacitate uellet ſcribere, uerentem, ne id emanaret, ſi forte in alienas manus eæ literæ deueniſſent, duobus modis rem obſcuraſſe: primum, cum, *Amyntæ filius,* dixit, Philippum deſignans: (nam Amyntæ filius fuerat Philippus Alexandri Magni pater) deinde, cum loquacitatem græcis uerbis oſtendit: ὁ ἀπεραντολογίαν δοὺς, id eſt, infinitam loquacitatem dans, uel, qui, ſolet eſſe loquaciſſimus. offendere autem Cicero L. Martium Philippum ſine malo non potuiſſet, quòd Philippus apud Cæſarem affinitatis coniunctione multum poterat: Acciam enim, Cæſaris ſororis filiã, Octauij, qui Auguſtus poſtea cognominatus eſt, matrem, in matrimonium duxerat. Appianus lib. III. Plutarchus in Cicerone, Suetonius. Cætera] Præter ſolitudinem: de cuius iucunditate iam dixit. Quod ſequitur, corrigo ſic, & interpungo, coniecturam ſecutus: *Noli putare amabiliora fieri poſſe, uilla, litore, proſpectu maris.* His rebus omnibus: quas hic habemus. cum enim ea perſequi longũ eſſet, quibus in Antiati delectaretur; tribus uerbis, His rebus omnibus, complexus eſt. Nec erat quod ſcriberem: præter hæc, quæ digna longioribus literis non ſunt.

Ex epiſt. X. pag. 188:

De Athamante.] Attici ſeruo, qui perierat. Alexim uero curemus,] Aegrotantem. Et hic Attici ſeruus erat, à manu, ut legitur pagina 100. & 263: Si quid habet collis

ἐπιδήμιον, Ad me cum testamento transferamus: collis Quirinalis, in quo tua domus est, si quid habet ἐπιδήμιον, id est, si cœlo utitur inclementiore, ut in eo morbi crassentur epidemici: (hoc enim timendum erat, cum eodem tempore & Athamas perijsset, & Alexis ægrotaret) transferamus Alexim domum meam in Palatium. Cum testamento: hic sine dubio mendum est, & fortasse legendum, cum Thallumeto, Alexis ægrotantis custode, aut, ipso quoque ægrotante. Thallumetus autem Attici seruus & ipse erat: quod indicat illud pag. 74:

» Meos cum Thallumeto nostro peruolutas libros.

Ex epistola XI. pag. 188.

Quæ ad nos magis pertinent,] Nam illa, quæ humanitus accidunt, quoniam uitari nulla ratione possunt, non uidentur esse curanda. Quid autem agamus de senatu, id est, quod consilium capiamus de dicenda in senatu sententia, (nam Romā iturus erat, ut extrema epistolæ pars ostendit) hoc uero curandum est. nam si ad Cæsaris uoluntatem loquemur, boni uituperabunt: si ex utilitate reipublicæ, Cæsar offendetur. Nec tamen multo: ut enim diligenter consideremus, quid agamus de senatu; nihil tamen proficimus: siquidem omnino resp. iacebit. quod cum ita sit, hoc ipsum de dicenda in senatu sententia non multo magis ad nos pertinet, quàm communis omnium interitus, quem certum & immutabilem scimus esse, ut de eo cogitare non debeamus. nā illud, quæ ad nos magis pertinent, ualet hoc, quæ magis curanda nobis sunt, aut de quibus magis

cogitare debemus. Posthumiam Sulpitii] *Subintellige, uxorem: nam ueteres sic loquebantur, ut dicerent, Terentia Ciceronis, Posthumia Sulpitij, Mutia Pompeij, & huiusmodi, uxor subaudientes. Posthumiam autem Ser. Sulpitij, iurisconsultorum peritissimi, coniugem fuisse, patet ex libro IIII. epistolarum ad Sulpitium.* Domum ad se uenisse: *hoc tempore, cum Terentiam iam dimisisset, de ducẽda uxore Cicero cogitabat. huius rei causa Posthumia uenerat, ut cum Cesonio loqueretur. Eodem spectant ea, quæ sequuntur. duxit autem postea Publiliam quandam: quam & ipsam deinde, quòd Tulliolæ morte lætari uideretur, dimisit. auctor Plutarchus in Cicerone.* Commotiunculis συμπάσχω.] *Commotiunculis idem significauit, quod epistola penultima libri X. cum dixit, à nouis tentationibus ualetudinem confirmatam. nam tentationes et commotiunculæ non morbi sunt, sed morborum initia. Commotiunculis autem Atticæ: quæ non plane in morbum, sed in febriculam inciderat. supra 185: συμπάσχω: æque afficior, atque illa. unde illud*
» *62. Valde gratum, si Eutychides cognoscet suam il-*
» *lam in meo dolore συμπάθειαν mihi non obscu-*
» *ram fuisse.*

Ex epistola XII. pag. 188.

De dote,] *Quam nobis Dolabellam reddere oportet, cum Tulliolam filiam nostram dimiserit.* Tanto magis perpurga: *quo difficilius est, tanto magis perpurga. nam sequitur, Turpe est rem impeditam iacere.* Perpurga, *explica, confice.* Hac de

re 235:237.238:246:263: Balbi &c. *per=
purga, inquit, de dote: facile potes, quoniam* Bal-
*bus, amicissimus tuus, omnia uidetur posse; ut qua=
si rex sit, qui potestatem habeat delegandi. Nã cum*
Balbus, *cui* Cæsar *ciuitatis & reip. curam credide=
rat, non omnia ipse administraret, sed illius dignita
tis atque oneris partem trãsferret in quos uellet: (hoc
enim significat delegare) nimirum hæc regia condi=
tio uidebatur.* Insula Arpinas] *Insu=
lam hanc in* Arpinati Fibrenus *amnis efficit. de qua
» libro* II. *de legibus, his uerbis:* Sed *uentum in insu=
» lam est. hac uero nihil est amœnius. etenim hoc qua
» si rostro finditur* Fibrenus, *& diuisus æqualiter in
» duas partes latera hæc alluit, rapideq; dilapsus cito in
» unum confluit, & tantum complectitur quod satis
» sit modicæ palestræ loci. quo effecto, præcipitat in* Li=
» *rem; &, quasi in familiam patritiam uenerit, amit=
» tit nomen obscurius.* Habere potest germanam
ἀποθέωσιν: *potest uideri locus ad consecrandam* Tul
liolam aptissimus: sed quia ἐκγόνιμος *est, id est infre
quens,* (Cicero *autem celebri loco extruere fanum
mortuæ filiæ uolebat) hortos malo: in quibus non ea
solitudo, quæ in insula.* Horti *autem erant circa* Ro
*mam plurimi: sed transtyberini propter fluminis uici
nitatem celebriores: itaque hos maxime uoluisset* Ci
» *cero: unde illud* 191: Cogito *interdum trans* Tybe=
» *rim hortos aliquos parare: nihil uideo, quod tam ce
» lebre esse possit. &* 194. Germanam, *ueram: ut
alibi.* De Epicuro, ut uoles.] Pro
Epicuro *loquentes inducam quos uoles, in libris scili=*

cet de finibus, quos, ut ſupra diximus, hoc tempore ſcribebat. induxit autem L. Torquatum, qui Epicuri ſectam ſequebatur, Attici amiciſſimum. Et ſi μεθαρμόζομαι &c. Græci uerbi uim latino uerbo non licet exprimere: ſed ſententiam tamen oſtendemus. De Epicuro, inquit, ut uoles: etſi poſthac non eos, qui uiuunt, (nam hoc inuidioſum eſt, cum omnibus ſatisfacere nō poſſim, qui meos in libros induci uellent) ſed antiquos, id eſt eos, qui perierunt, inducam loquentes: quod inuidioſum non erit. fecerat autem hoc in libris de Oratore, in Catone, & Lælio. μεθαρμόζομαι, commuto, ad alias perſonas transfero. Requirant: cupiant loquendi partes in meis libris.

189.

Commouet me Attica.] Quia non conualeſcit: ſed Cratero tamen medico aſſentior, qui uetat nos de ea quidquam grauius timere. unde illud 189: De Attica doleo. credo tamen Cratero. Piliam angi uetabat. Bruti literæ] Quibus Ciceronem in morte filiæ conſolatus eſt. infra de iiſdem Bruti literis. Prudenter, inquit, ſcriptæ, ſed nihil quod me adiuuarent. Hic eſt M. Brutus, qui poſtea Cæſarem facta coniuratione interfecit. Attulerunt: dolorem augentes commemoratione miſeriarum mearum. unde illud 124. Augemus dolorem retractando. Non repugnante: paulo poſt tamen repugnare cœpit: ut ipſe declarat his uerbis: Repugno quoad poſſum, ſed adhuc pares non ſumus. Initio enim uictus magnitudine doloris, ſuccubuit: deinde, cum iam et dies & ratio ipſa adiuuaret, ten

tare cœpit, num resistere mœrori, & contra fletum pugnare posset. Hæc, quæ ad interpretationem minus pertinent, superuacanea fortasse uidebūtur: sed aliena non sunt: nam eò spectant, ne quis miretur, cur eadem de re non eodem modo Cicero scripserit.

Se molestum omnino non futurum.] Vt Romam irem ad cœnam auguralem, quam ipse parat in Augurum collegium cooptatus. Qui enim Augures fiebant, collegis cœnam dabant, ut libro X. cap. XX. Plinius indicat his uerbis: Pauonem cibi gratia primus occidit Hortensius, adijciali cœna sacerdotij. Ciceronem autem Augurem fuisse, ex ipsius libris notissimum est. Vt excuser morbi causa in dies singulos.] Hoc dicit, quia omnes Augures honoris causa ad illam cœnam ire cogebantur, præter eos, qui morbo se iurarent impediri. In dies singulos: apparet, nouos Augures eas cœnas non uno die, sed pluribus dare solitos esse: nam & infra, Apud Apuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuser. uidebis. In dies igitur singulos, quibus Apuleius collegis cœnam dabit. Lænas hoc receperat: notum est, Lænates ex gente Popilia fuisse. Lænas, unus ex Augurum collegio. Receperat, se curaturum ut apud Apuleium excusarer. Idem in epistola, quæ proxime sequitur. Prende: ut cum Lænate me apud Apuleium excusent. necesse enim erat, ut Augur, qui noui Auguris ad cœnam ire nollet, tres è collegio reperiret, quorum iureiurando apud eum Augurem, qui cœnam dabat, excusaretur. itaque in epistola, quæ sequi=

» tur, Septimium, inquit, uide, & Lænatem, & Sta-
» tilium: tribus enim opus est. Iuraturum: me non ualere, & propter morbum ad Apuleij cœnas ire nõ posse. Quem rogaris: locus neque à sensu obscurus, neque à locutione corruptus: sed quiddam est, cur magis placeat, Quenquem rogaris: præsertim cum & in epistola sequenti eadem de re eandem figuram usurpans ita scripserit, Quemcunque appellaris, nemo negabit. Perpetuum morbum iurabo: ut excuser non in dies singulos, sed in perpetuum, id est in omnes dies, quibus cœnæ dabuntur.
» Infra, Quoniam in perpetuum non placet, in dies ut
» excuser, uidebis. Malo id lege uideri facere, quàm dolore: ut homines, inquit, nõ propter dolorem amissæ filiæ, sed propter inualetudinem conuiuijs me carere suspicentur, perpetuum morbum iurabo. Nam si absque iureiurando, amicorum gratia impetrasset Cicero, ut auguralibus cœnis abstinere posset: incertum fuisset, utrum id morbi causa faceret, an doloris. morbum autem celare uolebat: itaque de morbo iurando cogitabat. Apelles:] De pecunia, quam nobis debet. 191. 191: Doloris mei: propter Tulliolam mortuam.

Ex epist. XIII. pag. 189.

Quemcunque appellaris,] Supra dixit Prende. Nemo negabit: omnes iurabunt me non ualere. Totum: se esse sine alijs effecturum, ut apud Apuleium morbi causa excusaret. Totum, negotium. Iunio] Iunius Atticum appellauerat, quasi Ciceronis procuratorem, Ciceronem

sibi debere dicens, quòd pro Cornificio spopondisset. Cicero sponsionis tempus non recordatur, & ait Cornificium ipsum soluere posse. Pro patre, an'ne pro filio: *nam utrique Cicero coniunctus amicitia fuerat. unde illud in epistola ad Cornificium, libro* XII. *Quòd societatẽ reip. conseruandæ tibi mecum, à patre acceptam, renouas; gratum est. Nunc autem, cum nominat Cornificium; non patrem intelligit, sed filium: nam pater iam ante perierat.* Procuratores Cornificii: *nam Cornificius aberat, Syriæ præpositus à Cæsare. cognoscitur ex Ciceronis epistolis ad ipsum, & ex historicis antiquis.* Apuleium: *alius hic est ab eo, de quo supra.* Prædiatorem: *qui prædiorum & prædũ iura nouit.* Videbis: *rogabis: procuratores, ut ipsi soluant; Apuleium, ut aliquam nobis ostendat solutionis effugiendæ uiam.*

189:

Hoc mœrore] *Quem ex interitu filiæ capiebat.* Librum: *de consolatione ad se ipsum. cuius libri meminit Tertullianus.* Impedior: *ne lacrymis & mœrori me tradã.* Ad omniaq; nitor: *omnia tento: sed uerbum nitor ἐνεργειώτερον est: nitimur enim cum labore, & difficultate.* Quanquam ipsum doleo: *cupio, inquit, tecum esse: quod ipsum tamen doleo: non enim eum me, quem soles, uidebis.* Illa, quæ amabas: *hilaritas, & suauitas illa nostra.* Quòd me adiuuarent.] *Quòd mœrorem meum, ex obitu filiæ susceptum, leuarent.* 189. Adesset: *nam erat*

in Gallia Cisalpina, missus à Cæsare, ut eam prouinciam administraret. hoc in epistola ad Torquatum, de Oratore 200. & in historicis. Pansa quando.] Roma proficiscatur, in Galliam iturus, ut Bruto succedat. cum enim scierimus, Pansa quando proficiscatur; ex ratione dierum scire item poterimus, quando Brutus hic futurus sit. hoc apertius infra his uerbis: Pansa si hodie, ut putabas, profectus est, posthac iam incipito scribere ad me, de Bruti aduentu quid expectes, id est quos ad dies. id, si scies ubi iam sit, coniectura assequere. Et 195. De Bruto, inquit, si quid habebis: scire enim iam puto, ubi Pansam expectet: si, ut consuetudo est, in prima prouincia, circiter Calendas affuturus uidetur.
De Attica &c.] Atticam, Attici & Piliæ filiam, Craterus medicus ægrotantem curabat. hoc & supra, 189.

Ex epist. XIIII. pag. 189:

Pro omnibus] Nam supra dixit, Prende Septimium, & Statilium. nunc, tu, inquit, hoc oneris pro omnibus suscipe, ut me apud Apuleium excuses. In perpetuum non placet: non placet tibi, ut in uniuersum tempus, quo cœnæ dabuntur, apud Apuleium semel excusemur, sed ut in dies singulos. Fletus: ex interitu Tulliolæ.

190:

Rescribam.] Ad eas literas, quas ex Gallia consolatorias ad me misit.

Ex epist. XV. pag. 190.

Nunc tamen ipsum] Hanc figuram & su-

» *pra usurpauit libro* VII. 101 : *Nunc, inquit, ip=*
» *sum non dubitabo rem tantam abijcere. & lib.* VIII.
» 123 : *Quid, nunc ipsum unde se recipienti, quid*
» *agenti, quid acturo? & infra* 200: *Nunc ipsum ea*
lego &c. Tuæ domui : *Romæ scilicet.* Nec meæ poteram : *cum eum locum aspicere non pos=sim, ubi Tulliola perijt.* Idem : *tuorum negotio=rum cura.* Philippus] *Vide quæ diximus ad illud, quod supra est* 188. *Amyntæ filius.*

Ex epistola XVI. *pagina* 190.

Laterensi, Lænate &c.] *Ciceronis in Augura=tu collegis.* Reddendas cures : *à te conscriptas, ut*
» *supra* 172. *Tu uelim, si qui erunt, ad quos aliquid scri*
» *bendũ à me existimes, ipse conficias. &* 172. 175.
itemq; alijs in locis. Reus] *Is, pro quo spopondi. hoc enim reus quandoque significat.* Li=beralis tamen *&c. quanquam, inquit, timendum non est, ut pro hac sponsione soluamus, siquidem & Cornificius ipse, pro quo dicor spopondisse, locuples est, & Apuleius prædiator homo minime fraudulen-tus, qui nobis & facile, & sine dolo sponsionum iura ostendet; in quibus est, ut, cum reus locuples sit, spon=sores ne appellentur: tamẽ ex eorum tabulis, qui me=cum pro Cornificio dicuntur spopondisse, uelim co=gnoscas an spoponderim.* Potest tamen uideri : *cognosci, ex consponsorum tabulis.* Scire certum uelim : *num spoponderim.* Appelles procura=tores : *uide, quid procuratores Cornificij dicãt.* 190: 191 : Quid ad me? *doloris & desperationis si=gnificatio, maxime propter interitum filiæ; qua amis=*

sa, nihil præterea sibi curandum esse dicit. Verun- *tamen : subaudi, appelles procuratores.* Locutio Cice- *roni familiaris* 205. 229. *& in epistola ad Tironem* 266. *eodemq; modo, attamen, usurpauit,* 185.

190:

Pansæ profectionem] *In prouinciam : nam Bruto, ut diximus, Galliam cisalpinam administran- ti successor erat constitutus.* 190 : 191 : Cu- ra] *Supra dixit de Atticæ ualetudine.* Cura, *igi- tur ægrotantem.*

Ex epistola XVII. *pagina* 190 :

Dum recordationes fugio] *Dum id ago, ut interitum filiæ meæ ne recorder.* Refugio à te ad- monendo : *non admoneo, inquit, te de fano illo, quod erigere mortuæ filiæ uolo, propterea quòd sine filiæ recordatione id facere non possum : recordatio autem illa, quasi morsu quodam, dolorem efficit : non scribo igitur, ut de fano illo mecum cogites, ne in filiæ recordationem incidam.* Ignoscas] *Quòd de fano cogitem.* Eiusmodi est : id, *quod cogito. Quasi dicat, siue reprehendi debet, siue lau- dari, eiusmodi est ; uidelicet ut omnino fanum ex- truatur. Tale illud, opinor, apud Terentium :* Hu- *iusmodi sum.* Fieri id oportere : *fanum esse fa- ciendum ijs, quos amore coniunctos amisimus.* Ne- que de genere : *cuius generis fanum faciam.* Cluatii : *placet mihi fanum ea forma, qua Cluatius descripsit. Videtur autem Cluatius hic architectus fuisse, aut certe huius generis intelligens. quod etiam infra apparet,* 198. De re : *fanum faciam, nec*

ne. De loco non nunquam : *non dubito , cuius generis fanum faciam : non dubito , faciam , nec ne: dubito non nunquam, ubi faciam .* Monimentorum: *refertur ad literas,non ad ædificia.* Monumentorum *autem ab ingenijs omnium scriptorum & græcorum & latinorum . dabo , inquit, operam, quantum in me erit, ut & ab omnium ingenijs consecretur, & omni genere monimentorum .* Refricatura : *dum enim filiam consecrabo , illius recordatione dolor augebitur; & uulnus ex illius interitu acceptum , quod iam sanari temporis medicina uidebatur , hac quasi refricatione recrudescet .*

Sed iam &c .] *Vt hæc consecratio refricatura uulnus sit , consecrare tamen eam deliberatum est : idq; duabus de causis: primum,quòd secus facere non possum, cum hoc iam in animo meo filiæ manibus quasi uouerim , atque promiserim : (ex quo inquit* 199 :
» *Hoc mihi debere uideor , neque leuari posse , nisi sol=*
» *uero .* Et 201 : *Ego me maiore religione , quàm quis=*
» *quam fuit ullius uoti , obstrictum puto) deinde,quòd huius uulneris dolor non diuturnus est futurus , cum non diu futuri simus in uita . itaque exiguum hoc tempus, dum doloris sensus in me erit,non tanti apud nos debet esse , quanti illud æternum, quo scilicet ex his monumentis meæ in filiam pietatis memoria durabit.* Dum illud tractabam, de quo antea scripsi ad te] *Dum librum scribebam de consolatione : de quo* 189 : Quasi fouebam dolores meos : *metaphora sumpta à partibus dolore affectis : quas dum fouemus, puluinis aut saccu=*

lis adhibitis; leuatio quædam doloris uidetur esse.
Philippus: 188: 190:

191.

Epistolam,] *Qua consolatorijs Bruti literis respondit.* Quædam enim expecto: *quædã enim sunt, de quibus scire cupiam.* Ne frustretur] *Ne nostram expectationem fallat, ne faciat contra quàm promisit, ne non soluat, quod se esse soluturum dixit.* 189. 191: Vt Eros scribit: *hic rationes Ciceronis administrabat.* 245: 246. 247: Non incertum puto: *non dubito, quin Libo nobis, ut pollicetur, pecuniam numeret.*

Sulpitio confido, & Egnatio scilicet.] *Qui promiserunt se esse præstaturos, ut sors ne pereat. hoc est, ut uniuersa pecunia, quam Cocceius & Libo mihi debent, ne amittatur. Vt illa duo uerba,* frustretur, & pollicetur, *non ad uniuersæ pecuniæ solutionem, sed, ut opinor, ad usuræ pensionem referantur: itemq; illud* 189. *Cocceium uelim appelles.*

Labores?] *De me apud Apuleium excusando, quòd ad illius augurales cœnas non eam.* 189. 189: 190. Excusatio facilis: *non subscribit causam, cur sit excusatio facilis: sed eam posuit* 189: *his uerbis: De me excusando apud Apuleium, dederam ad*
» *te pridie literas. nihil esse negotij arbitror. quemcun-*
» *que appellaris, nemo negabit.* Aduentu,] *Significatur illud tempus, quo M. Antonius Roma profectus, ut in Hispaniam ad Cæsarem iret: deinde mutato consilio, reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu Vrbem introiuit. cuius festina-*

tionis maxime causa fuit, quòd, cum tempus iam adesset eius pecuniæ soluendæ, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeij bonis Cæsari debebat, uerebatur, ne, ipso absente, prædes sui uenderentur: itaq; accurrit, ut eos liberaret. unde illud secunda actione in Antonium, Ne L. Plancus prædes suos uenderet. Apparet igitur, & quid hæc dictio, aduentu, significet; & quid illud, quod proxime sequitur, propter prædes suos accucurrisse. Neque ista quidem curo.] Infra idem iterat non ijsdem uer
» bis: Te, inquit, scire uolo, me neque isto nuncio esse
» perturbatum, nec iam ullo perturbatum iri. & paulo
» post item alijs uerbis eandem rem: Nondum uideris
» perspicere, quàm me nec Antonius commouerit, nec
» quidquam iam eiusmodi possit commouere. Neque ista quidem curo: his de rebus non laboro. Et hoc dicit, quia, cum Antonius per Italiam cucurrisset, & noctu Vrbem introisset; homines, subito & inopinato aduentu, tanquam re inexpectata, & noua, suspensi, non sine metu causam quærebant. deinde, ut Cicero opinabatur, propter prædes suos eum uenisse cognitum est. Philippica secunda, 175.

Quod scribis &c.] Querebatur Terentia, se à Cicerone non esse adhibitam ad obsignandum testamentum, cum ille nescio quos adhibuisset. 191: 192. Isthæc: huiusmodi res. quasi dicat: maximarum rerum iacturam passus, de paruis iam non laboro, ut de obsignatione testamenti. Paruæ curæ, aut nouæ: paruæ: parua enim cura me afficere non potest, cum in maxima uerser. Nouæ: auget: nam non

solum, inquit, paruæ curæ nihil est loci, sed omnino nouæ. Quid simile?] *Sensus est: Queritur Terentia, primum quòd ad obsignandum meum testamentum ipsam non adhibuerim: deinde, quòd eos adhibuerim, quos illa ad suum obsignandum non adhibuerat. Quid simile, inquit? illa, cum sciri nollet, quid in testamento esset; ad obsignandum eos non adhibuit, quos, nisi scissent quid esset, quæsituros existimauit: idq; erat argumento, aliquid in eo Terentiam scripsisse, quod Ciceronis è re minus esset. ego autem illos ipsos adhibui; propterea quòd non fuit mihi timendum, quod illa timuit, ut ij, qui ad obsignandum adessent, quid esset in testamento quærerent: quid enim ad me, si testamenti ratio nota illis sit? quasi dicat: nihil in meo testamento scripsi, quod celatum magnopere uelim; cum illa ualde uideatur uelle celatum esse id, quod scripsit in suo; quippe quæ ad obsignandum eos non adhibuit, quos existimauit quæsituros, nisi scissent, quid inesset. ex quo fit, ut ego potius queri de illa debeam, & suspicari, ne quid in testamento scripserit contra uoluntatem meam, cum in occultanda scripti sententia maiorem, quàm ego, diligentiam adhibuerit.* De nepote] *Locus mihi obscurus, & fortasse deprauatus.* Non aduocaui] *Ipsam. Tum: cum testamentum obsignare uellem.*

191:

De tuis aliquos] *Miror, cur dicat, aliquos; cum certum obsignatorum numerum lex cōstitueret.*

„ *unde illud ex edicto Verris, lib. IIII. Si de hæreditate*

» *ambigitur; & tabulæ testamenti obsignatæ nõ minus*
» *multis signis, quàm è lege oporteat, ad me proferen=*
» *tur: secundum tabulas testamenti potissimum hæredi=*
» *tatem dabo.* Iusseram: *mandaram tibi, ut de domesticis tuis aliquos adduceres ad meum testamen= tum obsignandum.* Inde est natum, ut ad Pu= blium: *uult ostendere casu esse factum, ut Silium & Publium ad obsignandum testamentum adhibuerit.* Necesse neutrum fuit: *quid enim ad me, utrum Silius & Publius, an alij ad obsignandum adhiberen= tur?* Neutrum, *neque ut ad Silium, neque ut ad Publium mitteretur.* Hoc tu tracta= bis] Hoc, *de testamenti obsignatoribus.* Tra- ctabis, *cum Terentia, ne iniquius ferat, quòd eam non aduocauerim ad obsignandum.*

Ex epistola XVIII. *pagina* 191.

Hic] *Asturæ.* 200: Ineunda nobis ra= tio &c. *possum quidem, inquit, fanum hic facere: sed illud spectandum nobis est, ut id, quod faciemus, apud posteros habeat religionem. quod fortasse non assequerer, si in hac solitudine fanum fieret. faciun- dum igitur est loco celebri, ut in hortis transtyberi= nis: quod enim in celebritate erit, posteri tuebuntur; quod in solitudine, contemnent.* In omni mu- tatione dominorum: *apud. omnes posteros, apud omnes meorum bonorum possessores.* Mutatione dominorum, *nam dominus mutatur, cum is, qui possedit, alicui sua bona uel moriens testamento legat, uel uiuens uendit.* Dominorum *igitur, id est omnium, quicunque olim mea prædia uel hæreditate,*

uel

uel emptione possidebunt. Hoc enim Cicero labora-
» bat in primis, ut fanum illud etiam posteris in honore
» esset. itaq; 198: Sepulcri, inquit, similitudinem po-
» teram effugere, si in uilla facerem: sed commutatio-
» nes dominorum reformido. in agro ubicunque fece-
» ro, mihi uideor assequi posse, ut posteritas habeat re-
» ligionem. Verebatur autem, ne, si fanum faceret in
uilla, posteri ex fano rursus uillam facerent, ubi ha-
bitare possent. Quasi consecratum: tanquam
templum aliquod publice consecratum. non enim Cice
ro Tulliolam erecto templo consecrare poterat, nisi col
legium Pontificum adhiberetur. quod porrò non so-
lebat adhiberi, nisi ad eos consecrandos, quos publice
populus in deorum numerum referri uellet. itaq; Ci-
cero fanum illud, quod uidebat consecrari non posse,
dabat operam, ut quasi consecratum remaneret. Sed
existet, qui ita dicat, Ciceronem improprie locutum,
qui in his epistolis fanum appellarit quod consecrari
non posset, cum re uera fanum id dicatur, quòd à
Pontificum collegio consecratum sit, & in quo deus
aliquis publice colatur. Non difficilis nodus, qui nul
lo negotio soluetur, nēpe sic, si intelligemus id, quod
res est, Ciceronem appellasse fanum, & fanum item
ab alijs appellari uoluisse; ut, quod re uera fanum nō
esset, saltem propter nomen in honore esset. itaque di
» cit 199. Nollem illud ullo nomine, nisi fani, appel-
lari. Nihil egeo uectigalibus] Ipse
se exponit, cum infert, Paruo contentus esse possum.
Et uult ostendere, cum uectigalibus iam nihil egeat,
se non laborare de sumptu, qui propterea faciendus

ſit, ut fanum diuturna cum religione, & quaſi conſe
cratum remanere poſſit: quod cum ita ſit, cogitare
interdum de hortis trans Tyberim parandis, quan=
quam magno uenirent. Ob hanc cau=
ſam] Vt fanum celebri loco factum, religionem
ſemper habeat. Tu tamen] Refertur
ad illud, Coram uidebimus. quanquam, inquit,
de hortis coram: tu tamen, quod ad columnas atti=
net, quibus ad fanum utemur, ne expecta aduentum
meum, ſed confice, id eſt tranſige cum Apella Chio,
eme eas ab Apella Chio. Nec dubito, quin columnas
intelligat è Chio marmore, qui moneat Atticum, ut ea
de re cum homine Chio conficiat. quòd ſi è Chio mar=
more; ſequitur, ut eas maxime uoluerit, quæ macu=
lis eſſent uerſicoloribus, non ſolum ad elegantiam, ſed
etiam ad firmitudinem fani: nam huius generis co=
lumnas reliquis fuiſſe firmiores, ſcribit Plinius libro
XXXVI. cap. VI. De iudicatu meo]
Vt ego iudicaueram illis eſſe reſpondendum. Hi pecu=
niam Ciceroni debebant. 189. Si quid perſpexe
ris: de Cocceio, & Libone. Et tamen]
Cogitabat epiſtolam ita claudere, Si quid perſpe=
xeris, uelim ſcire: ſed cum illud ſcripſiſſet, Si quid
perſpexeris, ſubito recordatus de Cornificij re, ad=
didit, Et tamen quid procuratores Cornificii
dicant. hoc eſt, Et tamen hoc quoque uelim ſcire,
quid procuratores Cornificij dicant. Cornificii pro=
curatores: eandem rem ſæpius declarare, putidum
eſt. uide 189: & 190: Ne perturba=
rer.] Quòd Antonius repentino aduẽtu noctu Vr

bem introiſſet. 191. 192. Iſto nuncio : *quòd audi-uerim, Antonium, qui ad Cæſarem in Hiſpaniam iter habebat, mutato conſilio præter omnium expectatio-nem reuerſum, noctu Vrbem eſſe ingreſſum.*
Profectus] *Roma, ut in Galliam eat M. Bruto ſuc ceſſurus.* 195. *diem autem profectionis fuiſſe* III. *Cal. Ianuarij, poſtea ſcripſit ipſe ad Caſſium. epiſto. fam.* 253:

192.

De Terentia] *De Terentiæ querelis, iniquo animo ferentis, quòd eam ad obſignandum teſtamen tum non adhibuerim.* 191. Officium agi meum quoddam : *nam ſi dicar eam, quæ mihi uxor fuit, (diuortium enim iam fecerant) ad obſignandum te-ſtamentum non aduocaſſe; uereor, ne in eo me homi nes reprehendant, quaſi officio defuerim; cum ego il lam non aduocauerim, quòd in mentem non uenit.* Cui tu es conſcius : *cui tu ſcis me non defuiſſe : tu enim affuiſti, cum teſtamentum faciebam : quo tem-pore ſcis me neque de aduocanda ad obſignationem te ſtamenti, neque de excludenda uxore cogitaſſe; ni-hil aſtute feciſſe; ſed, quidquid fecerim, feciſſe par-tim ex conſilio tuo, partim etiam caſu. Vnde illud*
» 191: *Tibi placuit, ut mitterē ad Silium : inde eſt na-*
» *tum, ut ad Publium.* Vt non nulli putant, Ci-ceronis rem : *credunt enim non nulli, Terentiam, quòd eam ad obſignationem mei teſtamenti non ad-uocauerim, Marcum filium in teſtamento minus libe raliter eſſe tractaturam.* Quod mihi eſt & ſan ctius, & antiquius : *officium : quod magis, quàm*

filij commodum, me mouet. HOC alterum neque sincerum, neque firmum : *Terétia neque, ut opinor, cogitat de filij re, cum cogitare se simulet; (hoc est autem, quod Cicero appellat non sincerum: propterea quòd qui simulatione utuntur, non sincere agunt, sed malitiose) &, si cogitat, in sententia non permanebit. Notat malitiam Terentiæ, cum dicit,* Neque sincerum : *leuitatem, cum addit,* Neque firmum.

Ex epist. XIX. *pag.* 192.

Antonius] *Absurdum est iterare, quæ diximus. lege* 191. & 191 : Dolere : *propter interitum filiæ.* Seruiliæ Claudii] *Vetus locutio : nam subintelligitur, uxoris. exempla patent in antiquis & lapidibus, & scriptis.*

Ex epistola XX. *pagina* 192 :

Ad ea, quæ requisieras.] σύνταγμα *quoddam M. Brutus conscripserat ; ut opinor, in Catonis laudem ; (hanc enim coniecturam duco ex ijs, quæ proxime sequuntur) idq; Attico legendum & iudicandum miserat. Atticus respondens, cum quædam minus probaret, eorum rationem à Bruto requisiuit. ille nihil ad ea : tantum Atticum rogauit, ut, si quid incertius de senatusconsulto in Catonis sententiam facto protulisset, id corrigeret : cum in reliquis Attici sententiam minimi facere uideretur, nihil ad ea respondens, quæ ille requisierat. quod Cicero Bru=*

ti in epistola obseruauit, & quasi ob eam rem illum reprehendens, Ad cætera uero, *inquit infra*, Tibi quemadmodum rescripsit? Tantum rogat de S. C. ut corrigas. *Deinde sequitur*: HOC quidem fecisset, etiam si Ranio admonitus esset: *hoc sensu*: Rogat, *ut corrigas eam partē, in qua est de senatusconsulto. in quo sanè non prudenter fecit, qui corrigi à te senatusconsultum uoluerit, cum id corrigere uel* Ranio *posset; quippe cum de eo senatusconsulto cuiuis liceret ex actis cognoscere. Curam igitur minimæ rei, utpote quam uel* Ranio *scriba posset efficere, tibi commisit: ad cætera, quæ requisieras, quæ scilicet maioris erant ponderis, nihil rescripsit. Hoc est, cur Cicero Bruti epistolam dicat non prudenter rescriptam.*

192:

De animaduersione] *De puniendis ijs, qui cum Catilina in patriam coniurauerant.* Prætorio loco: *Prætor enim erat Cæsar, quo tempore de coniuratis sententiam dixit.* In sententiam Catonis? *subintelligitur, est facta discessio.* Rem eandem: *pœnam coniuratorum. quam & alij sua sententia comprehenderant, sed uerbis non tam luculentis, neque tam multis, quàm Cato.* Retulerim: *ad senatum de coniuratis.* Patefecerim: *coniurationem.* Cohortatus sim: *senatum ad animaduersionem.* Ante quàm consulerem, ipse iudicauerim: *cum ad senatum retulissem de cõiuratione deprehensa, non expectaui, ut dicerent, &, quid si=*

bi uideretur esse faciendum, ostenderent: sed antequàm illos consulerem, id est quàm sententiam rogarem, censui ipse de coniuratis supplicium esse sumendum. Hoc apparet ex oratione IIII. in Catilinam. Perscribendaq; censuerat: ut in publicis tabulis appareret, quid de coniuratis Cicero sensisset.
Quoniam probas,] Quoniam meum consilium de hortis emendis tibi non displicet, hoc age, hoc cura, ut eos inuenias. In hortis autem fanum facere Tullius cogitabat, ut loci celebritas quasi honorẽ adderet monumento. 191: Rationes meas nosti: meæ facultates, & meæ rationes tibi notæ sunt. non ignoras igitur, quanti hortos emere possimus. quòd si etiam à Faberio aliquid possumus exigere, (debebat autem Faberius Ciceroni, ut supra ostendimus) nullo negotio hortos ememus. Et opinor mendum esse in uerbo Recedit; ac fortasse ita corigendum, Res cedit: uel, Procedit: quale illud Terentianum: Hac non procedit, alia aggrediamur uia. Etiam sine eo: etiam sine Faberio, etiam si à Faberio nihil exigamus. Contendere: conari, ut hortos uenales inueniam: quòd, etiam sine Faberio, pecunia pro emptione deesse non possit. Lamiani & Cassiani: qui sunt Lamiæ, & Cassij. De Terentia] 191. 192. 193. 193: Officium &c. agamus cum Terentia, ut debemus; hoc est, demus operam, ut eam ne offendamus: id est: si non euenerit id, quod optamus; ut ea bono erga nos animo sit; malo illius me, quàm mei pœnitere. malo, inquit, ut id potius illius uitio, quàm mea culpa contingat: ma-

lo accidere, ut ego potius de illa, quàm de me ipso queri possim: non enim habebo, quamobrem mihi ipse succenseam, cui officium fuerit antiquissimum: habebo autem, cur de illa expostulem, quæ à nobis officiosissime tractata, non eam gratiam referat, quam debet. quanquam enim Cicero cum Terentia diuortium fecerat: tamen, nunquam fore putans, ut ea iam ætate prouecta iterum uellet nubere; (nupsit autem Crispo Salustio historiarum scriptori, & deinde Valerio Messalæ) id agebat, ut mulier pecuniosa Ciceronis filij rationem haberet in testamento. itaque mirandum non est, si in ijs epistolis, quæ post diuortium scriptæ sunt, laborare tamen uidetur, ut eam ne habeat offensiorem: uidebatur enim Terentia tulisse permoleste, quòd à Cicerone ad obsignationem testamenti non esset adhibita. qua de re 191.

Ouiæ C. Lollii] *Subauditur, uxoris: figura antiqua, & optimis scriptoribus usitata.* Posse sine me: *subintellige, curari.* Sine me, *nisi ego adsim.*

Quòd accipienda aliqua sit, & danda æstimatio.] *Cæsar, pulso ex Italia Pompeio, cum Romam reuertisset, fidesq; tota Italia esset angustior, neque creditæ pecuniæ soluerentur; constituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æstimationes possessionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuissent, atque eæ creditoribus traderentur. Hinc est, quòd Cicero quandoque dicit accipere æstimationem, pro accipere à debitore possessionem, aut rem lege Cæsaris æstimatam. quo sensu posuit illud in epistola ad*
» *Pætum:* Non eo sis consilio, ut, cum me hospitio re-

» cipias, æstimationem te aliquam putes accipere. quem locum in scholijs interpretati sumus. Accipienda aliqua, et danda æstimatio: accipienda mihi possessio aliqua, & domus, aut res à debitoribus meis, & ea Ouiæ, cui ipse debeo, tradenda. Et posuit hic Cicero æstimationem pro re æstimata, æstimata inquam ab arbitris Cæsarianis, quanti ante ciuile bellum fuisset. Dixisset: num aliqua sit accipienda, & danda æstimatio. Si enim &c. scribit mihi paratum esse, unde Ouiæ soluam: sed id negat posse, nisi me præsente. Per te &c. tu enim meo nomine æstimationem accipere à debitoribus meis, & eandem Ouiæ dare potuisti.

193.

In forum] Ad agendas causas, & ad tractanda iudicia. Bonis meis rebus: ante obitum Tulliolæ. Et uidetur subintelligere, Multo magis nunc fugio, cum meæ res pessimo loco sint propter interitum filiæ. Quid enim &c. ratio, cur etiam bonis suis rebus uersari in foro noluisset. Sine curia: amisso senatu, cum senatus nullus sit. quasi dicat; cum dignitatem illam fortis & liberi senatoris amiserim, quid est quod me in foro delectare possit? Et posuit forum pro iudicijs, curiã pro senatu; quòd iudicia in foro fierēt, senatus in curia haberetur. Figura est, quæ à grãmaticis appellatur μετωνυμία. Neque tamē progredior longius] Quoniã superiore mēbro nimium sibi uidebatur arrogasse; quasi se excusans intulit, neque tamen quidquam facio, quod auctoritate doctissimorum hominum tue-

ri non possim. In eam sententiam: *de consolatione.* Remediis: *Quæ ego capio doctissimorum hominum scriptis & legendis, et in mea scripta transferendis.* Mihi omne onus imponis,] *Omnem illius placãdæ curam in me reijcis.* Quid ueri sit: *audiuerat Terentiam quidpiam moliri, quod ipse minus uellet. id quid esset, Atticum, dicit unum posse perspicere.* De Rutilia,] *Quæsierat, opinor, num ea filio mortuo uixisset.* Vt non uendam &c.] *Sunt, inquit, quæ non inuitus possim uendere, ut habeam unde hortos emam: sed si tu me adiuuas, possum assequi, quod uolo, ut nihil uendam, eiq́; , à quo emero, usuram tantummodo annuam pendam.* Quod uolo: *quod ago, quod studeo, quod conor: quale illud in epistola ad*
» *Lentulum: Scripsi Aristotelico more, quemadmodum*
» *quidem uolui, tres libros in disputatione ac dialogo*
» *de Oratore.* Si tu me adiuuas: *si tuo studio consequi potes, ut pecuniam ab ijs, qui debent, exigamus. hoc enim non ad facultates Attici, sed ad operam & diligentiam pertinet. & refertur ad illud, Possum assequi.* Non plus annum: *tale illud est 95:*
» *Num est hoc, non plus annum obtinere prouinciam? Dixisset etiam eleganter, Non plus annuam.* Paratissimi: *horti. supra, Venales certe sunt Drusi.* Proximos puto Lamiæ: *proximos, inquit, hortos Lamiæ paratissimos esse puto. Non enim dicit proximos hortos puto esse Lamiæ: sed proximos hortos Lamiæ puto esse paratissimos: cum certum non haberet, horti Lamiæ uenales essent, nec ne. quod ostendit in-*

» ſequens membrum; Si quid putes, odorare. & mul-
» to magis illud 192: Venales certe ſunt Druſi, for-
» taſſe & Lamiani. Odorare: num uenales ſint hor
ti Lamiæ. Ne Silius quidem &c. etiam hortos Si-
lij facile poſſumus habere: primum quòd ille nihil uti-
tur: (ſubintellige, hortis) deinde quòd uſuris, quas
nos ei in annum pendemus, facillime ſuſtentabitur.
Et uerbum ſuſtentabitur, egeſtatem Silij declarat.

Habe tuum negotium,] Exiſtima tuum eſſe
negotium. hæc res tibi curæ ſit, item ut ſi tua res eſ-
ſet. genus loquendi perelegans: quo & infra utetur,
223. Quid uelim: habe rationem meæ uolun-
tatis, non rei familiaris. noli cogitare, tantum ſum-
ptum meas facultates non ferre: cogita, me maxime
cupere; ſubaudi hortos ac fanum. Quaſi dicat: Etiam
ſi in hortos & in fanum maior impenſa facienda ſit,
quàm ut res mea familiaris poſtulet; tamen, quando
me hanc rem tantopere uides uelle, adiuua, & tuam
operam ac diligentiam mihi præſta.

Ex epiſt. XXI. pag. 193:

Quamuis non curarem &c.] Atticus pro-
ximis literis ita ſcripſerat Ciceroni: Quamuis de Hi-
ſpania non cures, tamen ad te ſum ſcripturus. itaque
putauit ſe Cicero in iјs literis aliquid noui de Hiſpania
eſſe reperturum, neque tamen reperit; propterea quòd
Atticus non in iјs literis, quas tum dabat, intellexerat
ſe eſſe ſcripturum de Hiſpania, ſed in iјs, quas deinde
daturus erat; cum ſcilicet de rebus Hiſpanicis noui a-
liquid Romam eſſet allatum. gerebat autem Cæſar tum
in Hiſpania bellum contra Pompeij filios.

sed uidelicet meis literis respondisti,] *Tantum modo literis meis respondisti, nihil prætereà, nihil de Hispania, aut alia de re.* Vt de foro, & de curia: *uide supra 193.* Domus est, ut ais, forum: *scripserat Atticus: cum Romæ eris, si uersari in foro non libebit, quòd quosdam homines æquo animo uidere non possis; at domi esse poteris, quæ tibi erit pro foro. ita & ijs satisfacies, qui à te postulant ut Romæ sis, neque tibi, ut absis, concedunt: & assequeris quod tu uis, ut forum ne frequentes.* Iampridem: *cum libertatem amisimus.* Posteaquam *&c. posteaquam filiam amisi, quod erat unicum solatium in malis.* Præter me: *omnino, ut opinio mea fert, aptius quiddam & concinnius accesserit ad sententiam, si legatur, Præter te.* Atque etiam illa causa &c.] *Causa, quæ proximè sequitur. Sensus est: Præter alias causas, quibus ego adducor, ut Romam non ueniam, (in ijs autem causis hæc erat, quòd neque curia, neque foro frui poterat, quemadmodum stante rep. solitus erat) etiam illa est, quòd Cæsariani, si uenero, molestissimi erunt, flagitantes id à me, quod Atedius, id est Cæsar ex te quæsierat. Forte autem hoc quæsierat Cæsar ex Attico, cur Cicero tam infrequens esset in Vrbe: quem assiduum Romæ esse, & in senatum uenire, summe cupiebat, quo scilicet ea, quæ agebantur, probare uideretur: quæ quidem putabat fore minus inuidiosa, si quidem essent præsente & assentiente Cicerone, optimo & grauissimo uiro, constituta.* Molesti sunt.] *Cæsariani. nam Cæsar hoc tempore*

bellum in Hispania gerebat aduersus Pompeij filios. sed ipsius amici, & familiares, qui Romæ erant, petebant à Cicerone quod Cæsarem uelle sciebant, aut fortasse etiam quod à Cæsare in mandatis habebant: petebant autem, quod supra proxime diximus, ut in senatum uenire, & ipsorum de rep. consilijs uellet interesse. Molesti igitur in petendo. De Terentia] 191. 192. 192. 193. Dolere: propter interitum filiæ. Vt non iaceam: ut aliquid tamen agam, ut inertiæ prorsus me non dediderim. iacere enim dicuntur ij, qui prorsus nihil agũt, & ab omni rerum curatione uacant. unde illud libro III. de officijs, Cum C. Marius septimum annum post Præturam iaceret. Carneades, & ea legatio] Carneades Academicus, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus ab Atheniẽsibus legati Romam uenerunt: ex historia. In tuo annali:] Significat eum Attici librum, quem ad Ciceronem misit, ut ex proœmio de claris oratoribus apparet. eius libri Cornelius Nepos in Attici uita meminit his uerbis: Antiquitatem adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo uolumine exposuerit, quo magistratus ornauit: nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illustris est, quæ non in eo suo tempore sit notata. Et Cicero in Bruto: Eam utilitatẽ habuit Attici liber, quam requirebam; ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia uiderem. Et ibidem paulo post ex Attici persona: Eisq; nosmet ipsi ad ueterum annalium (sic enim lego) memoriam comprehendendam impulsi, atque incensi sumus. Et

,, idem nescio quo in loco, sed idem certe: Quem la-
,, borem nobis leuauit Attici nostri labor, qui annorum
,, quingentorum memoriam uno libro colligauit.

Quæ causa: cur ea legatio Romam uenerit.

De Oropo opinor,] Recte opinabatur: nam Athenienses, afflicti bello Macedonico, summa in paupertate cum essent, non auaritia aut libidine adducti, sed necessitate impulsi, Oropum urbem sibi subditam diripiunt. Oropij querentes ad senatum Romanorum confugiunt. Senatus iudicat eam iniuriam Oropijs non iure factam. mandat Sicyonijs, ut causa cognita multam Atheniensibus, auctoribus iniuriæ, pro damno dato irrogent. Sicyonij, cum ad iudicium Athenienses non affuissent, multam dixere talentorum quingentorum. sed senatus petentibus Atheniensibus, qui legatos eius rei causa tres philosophos Romam miserāt, omnia remisit, præter talenta centum. quæ tamen ne ipsa quidem pependerunt. Hæc ex Pausaniæ historia de Achaicis, Plutarchi Catone maiore, Gellio lib. VII. cap. XIIII. libro XVII. cap. ultimo, Macrobio libro I. cap. V. Si ita est: si est, ut ea legatio Romam uenerit Oropi urbis causa, inter ipsos Oropios, & Athenienses, qui legationem miserunt, quæ controuersiæ fuerint, scire uelim. Qui præfuerit hortis: quis Epicureorum princeps fuerit, quis primum locum inter Epicureos tenuerit. Hortis: gymnasio & scholæ Epicuri. nam ut Lycæum, Peripateticorum; Porticus, Stoicorum; Academia, Platonicorum: sic Horti, Epicureorum. Apollodori: subaudi, libris: figura græca, qua Cicero etiam alibi usus est, ut cum

dixit, ad Martis, *in* Scapulæ, *per* Locustæ *: subintelligitur enim, ædem, hortos, fundum.*

194.

De Attica] *Atticæ significat ægrotationem.*

Magala] *Huius patri cum Ligus fuerit, ut proxime constat; uerisimile mihi fit, Magalam ipsum, Liguris filium, ex Aeliorum familia fuisse: nam Ligus Aeliorum cognomen fuit, ut ex oratione pro Sestio, & libello Consulum apparet.* Dubium mihi non erat &c. *subintellige, quin ex eo morbo moriturus esset. deinde, causam subscribens, intulit:* Vnde enim tanta felicitas patri fuisset, ut tam probo filio diutius frueretur? *quasi dicat: Mirabar, Ligurem tam esse felicem, ut ex ijs rebus, quibus felicitatem metiri solemus, prorsus nullam amitteret. sed nimirum dij immortales eum filio priuarunt, ne tam felix esset. Et hoc dicit, ut ostendat, felices esse non posse, qui filios amittant; ad obitum filiæ spectans, quam amissam lugebat.* Nam quid de me dicam? *sensus est: Ligus, qui tum felix esse uidebatur, nunc amisso filio felix iam esse non potest. nam quid de me dicam? qui etiam si omnia consequar, quæ uolo, tamen non modo felix esse, sed ne leuari quidem eo dolore possum, quem ex interitu filiæ suscepi.* Quanti quanti,] *Subintellige, liceant. Etiam si, inquit, hortos emam quantiuis, non male emero: si quidem, quod necessarium est, id nunquam magno pretio emptum, bene tamen emptum est. horti autem mihi ad fanum necessarij sunt. non possum igitur eos nisi bene emere, etiam si magno.* Leuatio : *si fanum extruo, le=*

uatio quædam est, si minus doloris, at eius officij, quod à me debetur. Officii debiti: *simile illud est* 190: *Iam quasi uoto quodam, & promisso me teneri puto.*

L. Cotta.] *Qui Consul fuerat cum L. Torquato* 210: Ad hanc rem: *ad fanum, inquit, extruendum loci satis erit.* Video &c.] *Video, qui possunt hortos habentibus persuadere, ut mihi uendant. uideo, qui me possint adiuuare ad eam rem, quam uolo, consequendam. Et est ad Atticum tacita cohortatio, ut adiumento sit in ea re, præ qua uideat argentum, uestem, amœna loca nihil putari.* Nihil enim est melius.] *Siliani, inquit, horti supra omnes placent. age igitur cum Silio, ut nobis uendat.* Mandaui etiam Sicæ: *ut cum Silio de hortis mihi uendẽdis loqueretur.* Constitutum &c. *constituisse cum Silio, ut unà loquerentur.*

Ex epistola XX pag. 194:

Qui transegerit:] *Qui hortos alij uendiderit. Quod sequitur,* deesse, *refertur uel ad inopiam Silij, uel ad ipsius promissum; sed potius, opinor, ad inopiam Silij, hoc sensu: Ego, si hortos à Silio emissem, pecuniam ei grandiorẽ dedissem, quàm cuiuis alij, habita scilicet eius inopiæ ratione:* Neque enim, *inquit,* Ei deesse uolebam. *Insequens membrum,* Et, quid possem, timebam, *sic expono: Et tamen uerebar, ne non tantam pecuniam ei pro hortis possem dare, quantam ad eius inopiam subleuandam uoluissem: uel, quantam ipse posceret.*

De Ouia, confice,] *Quid significet, hoc quidem*

ex loco non apparet: sed, ut sæpe iam dixi, locus locum illustrat. locos autem ipsos inter se conferre, ut, quæ similia sint, quæ repugnantia, notentur, non solum diligentiæ est, sed etiam iudicij. Leuemus igitur, quoniam quidem hoc suscepimus, quanquam fortasse plus suscepimus, quàm sustinere possimus, sed leuemus, quantum in nobis est, labore eos & quærendi, & considerandi, qui suum studium ad has Ciceronis epistolas contulerint. Supra igitur, 192:
» de Ouia his uerbis: Ouiæ C. Lollij curanda sunt HS
» C. itaque uerbum, confice, sic expono, cura ei HS C. quæ deberi à me scis. eadem de re infra 196:
» Cum Ouia, inquit, quæso quidem ut conficia-
» tur. Tempus esse iam uidetur] Vt Athenas ad studia proficiscatur. Quando placeat: quando tibi uideatur, ut Athenas Ciceronem mittamus. Publius &c.] Hac de re
» infra 196. His uerbis: Publius, si æquinoctium ex-
» pectat, nauigaturus uidetur. mihi autem dixerat, per
» Siciliam. Atedio: supra 186: cum dixit, Ho-
» rum quid est, quod Atedio probare possimus? Cæsarem significauit, nomine commutato. sed in hoc loco non est ut, Atedium dici Cæsarem, possit accipi, qui, quo tempore hæc epistola scripta est, bellum in Hispania gerebat aduersus Pompeij liberos. Atedio igitur accipiamus pro Publij amico, & familiari, quemadmodum & infra, 196. P. Crassus &c.] Habebat in manibus eum librum, quem de obitu filiæ, se ipsum consolans, scripsit. ad eum igitur librum, quæ ex Attico quærit, pertinebant.

fecit

fecit idem supra 192. 193. Atticus autem & habebatur, & erat ἰσοεικώτατος.

194:

cispiana, et Pretiana explicabis.] Nomina, hoc est, debitã mihi à Cuspio & Pretio pecuniã. Infra 216. De nomine, inquit, tu uidebis cũ Cuspio. Hoc quod attinet ad sententiam. quod ad genus loquendi, » 216. Si Faberianum, inquit, explicas, hortos ema» mus uel magno: sin minus, ne paruo quidem possu» mus. Optime:] Subaudi, quòd leuius ægrotat.

Ex epist. XXIII. pag. 194.

Et res, & conditio] Res, horti ipsi, quos Silius uendere uult. Conditio: uel pecuniam dixerat Silius se esse accepturum pro hortis, uel pro pecunia, ex Ciceronis possessionibus aliquam, facta æstimatione, ut ne minoris esset possessio, quam acciperet, quàm quanti essent horti, quos uenderet. hãc conditionem respondet Cicero sibi placere, sed ita, ut numerare pecuniam malit, quàm è suis prædijs ullum tradere. Aestimatione: prædio æstimato, ut pretium hortorum æquet. æstimatio enim hic accipitur pro re æsti» mata, ut in epistola ad Pætum, Quando tuas æstima» tiones uendere non potes. Voluptarias &c. ratio, cur numerato malit, quàm æstimatione. Nam neque, inquit, uoluptarias possessiones accipere Silius à me uolet: & eas, quæ fructuosæ sunt, ego ei tradere non possum. Vectigalibus: redditibus, fructibus. uectigal enim & publicum est, & id significat, quod ex possessionibus capitur. A' Faberio re-

præſentabimus] Repræſentare, Budæus hoc loco dicit eſſe, præſenti pecunia ſoluere, non, ut alijs locis, ante diem ſoluere. non improbo eruditi hominis opinionem: quanquam ne cur probem quidem eſt: cur enim uſitatam uerbi ſignificationem ſine cauſa negligimus? ſane mihi placet, ac uehementer quidem placet, ut hic, repræſentare, ualeat ante diem ſoluere: contra Budæi ſententiam, fateor: ſed nunquid apud me pluris eſſe debet ullius auctoritas, quàm ratio, & ueritas ipſa? neque tamen illum, quem omnibus noſtræ ætatis hominibus eruditione uideo præſtitiſſe, ut male ſentientem reprehendo: ſed quando interpretis partes ſuſcepi, & præter communem utilitatem nihil ſpecto; quod meum officium eſt, quodq; mihi à principio ad hoc opus aggredienti propoſitum fuit, id facio, ut omnia libere exponam, cum hoc tamen, ne quid temere affirmem. ſenſum igitur conſideremus, & enodatum, quàm planiſſime poterit, exponamus. Siliani, inquit, horti, de quibus ad me ſcripſiſti, placent; ſed ita, ut numerato eos malim accipere, quàm æſtimatione. ſi autem numerato accipimus, unde pecunia? habebimus, infert, HS DC, ab Hermogene expreſſa; & DC item, quæ domi ſunt. erit igitur, unde ſumamus HS MCC. quæ autem reliqua pecunia erit, quæ ſcilicet à nobis ſupra HS MCC Silio debebitur; ei pecuniæ ſoluendæ diem, puta annuam, uel bimam, præſtituemus. interea Silio uel uſurã pendemus. Quoniam autem hoc poſuerat, Vſuram pendemus: ueritus, ne Attico uideretur inſanire, qui hortos uſque eò cuperet, ut etiam uſuras ſubire uel-

let; quaſi ſe excuſans adiecit, Dum à Faberio repræſentabimus; hoc ſignificans, diuturniorem uſuram non futuram; cum putet ſe, pecunia à Faberio debitore ſumpta, repræſentaturum, hoc eſt ſolutionem facturum ante diem reliquæ pecuniæ ſoluendæ præfinitam. certe enim hortos, niſi præſenti pecunia potuiſſet, uel pendendis uſuris emere cogitabat: quas putabat fore ut non diu penderet, cum ſperaret, hortorium pretium, pecunia à debitoribus ſuis exacta, breui ſe poſſe totum perſoluere. quod confirmat illud
» 193. Vt uſuram ei pendam, à quo emero, non plus
» annum, poſſum aſſequi, ſi tu me adiuuas. Simili ſententia dixit, repræſentare medicinam, in epiſtola ad Titium; &, repræſentare diem, ad Tironem; &, repræſentare libertatem, Philippica II; &, repræſentare improbitatem, libro XVI. ad hunc ipſum. quibus ex locis cum de ſignificatione huius uerbi liqueat unicuique uel negligenter conſideranti; cumq; in eũ, quem nos oſtendimus, ſenſum accipi hoc in loco non abſurde poſſit uox illa repræſentabimus: non uideo, cur aſſentiar Budæo, docto alioqui uiro, & de literis optime merito; cum præſertim, repræſentare pro præſentem pecuniam ſoluere, quo modo ipſe exponit, nuſquam apud eos, quos ego auctores in latina lingua uehementer ſequor, poſitum reperiam.

Comparati,] Druſianos hortos nemo unquam Silianis comparauit. quaſi dicat: ſemper enim Siliani celebriores atque amœniores habiti ſunt. tale illud in Lælio, Hi ne comparantur Catoni? Mouet,] Vt hortos deſiderem. Quæ autem hæc erat cauſa,

cur tantopere hortos Cicero desideraret? nimirum illa, ut haberet ubi filiæ fanum extrueret. quam causam, ut Attico notissimam, silentio præterit. sed in ea fatetur se τετυφῶσθαι, *id est nimis ambitiosum esse. hortos enim adeo cupiebat, ut in ea re suam ipse quasi quandam ambitionem agnosceret.* Ἐγγήραμα:] *Senectutis requies. uerbũ, quod Atticus usurpauerat in epistola ad Ciceronem, suadens, opinor, ut de senectute cogitaret, ideoq; ne tantam pecuniam in hortos erogaret.* Actum iam de isto est, &c. *hanc ego curam iam abieci, hoc mihi iam amplius curæ non est: quiduis aliud potius quæro. quasi hoc dicat, de uita iam non cogito.*

Ex epist. XXIIII. *pag.* 194:

Confecerit] *De hortis.* Venturum: *ad me. quod ex duabus insequentibus epistolis apparet.* De Nicia] *Hic est Nicias grãmaticus, de quo Suetonius in libello de claris grammaticis: qui etiam docuisse uidetur Plancum Bursam. in epist. fam.* 131.

195.

Vnam rem] *De Terentia scilicet.* Spero enim *&c. spero, inquit, me à te impetrasse, ut ipse me ipsa molestia priuares, hoc est ut hoc onus ipse susciperes. hoc enim Cicero Atticum iam ante rogauerat. quin ipsa uerba recitemus:* Quod, inquit, ad Tironem de Terentia scribis, obsecro te mi Attice suscipe totum negotium. *Hæc supra,* 191: *Et in eandem sententiam* 193. *his uerbis:* De Terentia quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam: ista enim sunt uulnera, quæ non possum

» tractare sine maximo dolore. moderare igitur, quæ=
» so, ut potes.

Ex epist. XXV. pag. 195.

De Siliano negotio,] De hortis Silij, de qui=
bus supra. Conditio: uoluntas Silij de uenditione
hortorum: ut in epistola, quam subsequitur proxi=
» ma superior; Mihi, inquit, & res, & conditio pla=
» cet. Cottæ: subintellige, uillam: de qua 194.
Ad aliam rem loci satis, nihil ad eam, quam
quæro.] Non dubito, quin hoc ordine legendum
sit: Ad aliã rem loci nihil, satis ad eam, quam quæ=
ro. nam, quo modo in uulgatis libris legitur, plane
sententiam esse apparet Ciceronis sententiæ contrariã.
quorsum enim de emenda Cottæ uilla cogitabat, si ad
eam rem, quam quærebat, loci nihil? sed quid argu
mentor? en, quod nostram opinionem ita confirmet,
» ut nihil præterea possit desiderari. Habet, inquit su
» pra, in Ostiensi Cotta celeberrimo loco, sed pusillum lo
» ci, ad hanc rem tamen plus etiam satis. De tem=
pore.] Quando uelit discedere, ut Athenas eat stu
» diorum causa. supra, De Cicerone, inquit, tempus esse
» iam uidetur: sed quæro, quod illi opus erit Athenis,
» permutari ne possit, an ipsi ferendum. De Bru=
to tamen,] Quia de Bruti aduentu iam ante At=
ticum rogarat, ut 189: 191. 191: iccirco dictio=
nem, Tamen, uenuste usurpauit. quasi dicat. Quam=
uis hac de re sæpius iam ex te quæsierim, tamen idem
illud quæro. Scire enim iam puto: subaudi, te.
cum autem scias, ubi Pansam expectet; facile potes,
quo tempore futurus Romæ sit, coniectura consequi.

191: In prima prouincia: *Gallia: cui præfuit. Plutarchus, & Cicero in epistola ad Cæcinam, item in Oratore.* Vellem, tardius: *uellem, tardius adesset Brutus. nam si Calendis Romæ fuerit, ueniendum mihi erit, ut ipsi de aduentu gratuler: itaq;, quod uellem, consequi non potero, ut in senatum ne ueniam: qui plerunque Calendis habebatur. uide illud* 187: *Mihi etsi Calendæ uitandæ fuerunt.* Tardius, *post Calendas, hoc est post diem, quo senatus habebatur: quo die Romæ esse Cicero noluisset, ne in senatũ ueniret.* Multas ob causas: *ex quibus erat illa uel maxima, ne in senatum uenire necesse esset.* An excusationem aliquam ad illum parem: *an Bruto me literis excusem, & causam aliquam afferam, cur Romam uenire non possim.* 196. Facile: *facilem excusationẽ esse uideo: possum enim uel in morbum, uel mœrorem causam conferre.*

Ex epistola XXVI. *pag.* 195:

Missum esse,] A' *Terentia.* Illi: *Terentiæ.* Videri: *ut uideatur matris causa uoluisse. uide* 192.

Ad consuetudinem] *Ad remp. administrandam.* Erat, ubi acquiescerem: *hoc significat; labores, quos olim reip. causa susceperat, minus graues fuisse, cum haberet filiam, cuius in sermone & suauitate conquiescere solitus esset: qua amissa, non esse cur eosdem labores susciperet, nulla iam alleuationis spe relicta.* Nec ego uictum, nec uitam colere possum: *non modo ferre rationem illam uiuendi non possem, sed ne uitam quidem ipsam uiuere illi similem. tantum, inquit, abest, ut genus illud*

uitæ ſequi nunc poſſim; ut etiam uitam me eſſe amiſſurum intelligam, ſi ita uelim uiuere, ut tum ui uebam. quaſi dicat: non modo genus illud uitæ colere non poſſem, ſed nec uiuere quidem, ſi illam uitæ ra= tionem ſequi uellem. Quid aliis uideatur: forte enim Atticus ſcripſerat, reprehendi Ciceronem, quòd in Vrbe non uiueret, quaſi prorſus omiſſa reipub. cu ra. quod etiam ante Atticum ſcripſiſſe, apparet ex il= lo loco 193. Quod homines à me poſtulare ſcribis, ut Romæ ſim, neque mihi, ut abſim, concedere: iam pri dem ſcito &c. Mea mihi conſcientia: mei enim erga remp. animi cum ipſe mihi optime ſim conſcius, de illorum ſermone non laboro. non enim abſum, quòd eam negligam: ſed quòd eiuſmodi ſunt tempo- ra, ut, etiam ſi adſim, iuuare nihil poſſim. Con= ſolatus] In morte filiæ ſcripſit librum de conſola= tione ad ſe ipſum. 189: 192. Nec, ſi poſſem, uel= lem: eſſet enim inhumanum, amiſſa unica filia, & tali filia, non dolere. unde illud Crantoris in tertiò Tuſculanarum: Iſtuc nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore. Pro mancipiis] Mancipia Caſtricius ante uendiderat Quinto Ciceroni. eorum mancipiorum pretium, apparet, à Quinto non fuiſſe ad diem perſolutum. Eamq; ei ſolui, ut nunc ſol uitur: oſtendit ſe conditionem eius uenditionis igno rare. ſi enim Caſtricius, inquit, à fratre meo pecuniã accipere uolet pro mancipijs, eamq; pecuniam ita ſol ui, ut nunc ſoluitur; (dicit autem, Nunc, quia debi tores eo tempore pecuniam creditoribus ita ſoluebant,

non ut pecuniam darét, sed ut pro pecunia possessiones, tanti æstimatas, quanti ante ciuile bellum fuissent: quod Cæsar, & ut debitoribus consuleret, & ut metum nouarum tabularum tolleret, edicto constitue rat) certe nihil est commodius: possessionem enim pro pecunia, quam debet, frater aliquã dabit. sin autem ita actum, et hæc inter eos de mancipijs pactio facta est, ut Castricius, Quinto pretium mancipiorum intra certam diem non persoluente, ipsa mancipia, quæ uendiderat, abduceret; hoc mihi non uidetur esse æquum. ut enim ad diem frater non soluerit, ideo tamen eum priuari mancipijs iniquum est, cum quidem solutionem, quam ciuilium bellorum difficultate afflictus necessario distulit, eam nunc facere paratus sit. Tibi uideri idem: tibi quoque uideri, non æquum esse, ut mancipia Castricius à fratre abducat, quòd eorum pretium sibi ad diem non enumerarit.

196.

Aequinoctium] Vernum: nam hæc hieme scripta sunt: quod ita esse, proxima superior epistola significat; in qua Pansæ in prouinciam Galliã proficiscentis, Brutiq; ex eadem prouincia decedentis mentio fit. Pansam autem III. Cal. Ian. ab Vrbe profectum esse, apparet ex epistola ad Cassium, altero epistolarum uolumine. uernum igitur æquinoctium, nõ autumnale significatur; primum ex arguméto, quod posui, de historia sumpto; deinde ex illa clausula, Nauigaturus uidetur. certe enim post uernum æquinoctium tutior est nauigatio, quàm post autumnale.

Atediũ: 194. Nauigaturus: in Africã. supra 194.

Lentulum puerum] *Apparet, Ciceronem ei tutorem fuisse; cum inferat, De mancipijs, quæ tibi uidebitur, attribuas. mancipia enim accipio, quæ Cicero, sibi à Lentulo pueri patre cum reliquis bonis testamento commendata, tutorum more tuebatur. apertius indicat insequens epistola; si consideretur illud, Pueros attribue ei quos & quot uidebitur.*

Ex epistola XXVII. pagina 196.

Hodie.] *Hoc subaudi: Tecum de hortis, quos ab eo emere uellemus, loquetur. id enim Atticus ad Ciceronem scripserat.* Nec ego Brutum uito,] *Respondet ad alteram partem epistolæ ab Attico acceptæ. in qua ille, ut opinor, ita scripserat; mirari se, cur Brutum uitaret, à quo leuationem aliquam posset expectare. cui respondens Cicero, Nec ego, inquit, Brutum uito, nec tamen ab eo leuationem ullam expecto.* Leuationem: *doloris mei, ex interitu filiæ suscepti.* Causæ: *in ijs, ne in senatum uenire necesse esset.* Excusatio: *quòd istuc non ueniam, ad eum amplectendum ex prouincia reuersum.* 195. caput illud est, quod scis.] *Caput, & prima causa, cur hortos desiderem, illa est, quam tu scis, fanum uidelicet; cuius ædificandi scis consilium à me esse captum; & hortos ideo quærere, ut celebri loco ædificetur.* Sequitur, &c. *altera causa, cur hortos uelit. Præter fanum, mea etiam causa hortos quæro: mihi enim ipsi quiddam opus est: hoc est, locum me oportet habere, ubi esse possim.* In turba: *Romæ. neque Romæ, inquit, esse possum, neque à uobis abesse. quòd si hortos habebo, utrun-*

que consequar, ut & Romæ ne sim, & à uobis ne absim. abesse enim non uidebor, cum in hortis ero, qui Vrbem quamproxime sunt: & in Vrbe tamen non » ero. 217. Nihil, inquit, aliud reperio, ubi & in fo» ro non sim, & tecum esse possim. Mihi persuasum est,] Tacite significat, suum consilium ab Attico probari, consilium, inquam, Vrbis fugiendæ. Persuasum: non enim Atticus aperte scripserat, se probare Ciceronis consilium, ueritus fortasse, ne id Cæsarem offenderet, si casus tulisset, ut in alienas manus literæ deuenirẽt: sed ipse de Attici sensu coniecturam faciebat. Eo magis &c. eo magis mihi persuasum est, de hac re quid tui cõsilij sit, quòd tibi quoque intelligo uideri idem quod mihi, me ab Oppio & Balbo ualde diligi. quasi dicat: Quando illi me tam ualde diligunt, abesse possum, illis concedentibus. nam alioqui offenderentur, & de hac absentia mea literas fortasse ad Cæsarem iniquiores mitterent. quòd igitur intelligis, me ab Oppio & Balbo ualde diligi; eo magis mihi persuasum est, hac de re quid sentias. Si expediatur illud Faberianum: si debitam mihi à Faberio pecuniam exigo. quod facile consequar illis adiuuantibus: qui Cæsare concedente omnia possunt. Sint igitur &c.] Sententia non apparet, obscurata mendo. & quanquã adiuti cõiectura quiddam uidemus: quia tamen id eiusmodi non est, ut omnes tenebras discutiat; prætermitto. libros ueteres adiui, inspexi: nihil adiumenti. relinquo igitur, quod alij considerẽt. Tum enim &c. connexa uerba cum superioribus, & connexus item

ſenſus eſt: ſed conijcere poſſumus, hoc dici : Si Balbus *& Oppius in expediendo nomine Faberiano adiutores eſſe noluerint; tum intelliges, exigendæ à Faberio pecuniæ nullā plane ſpem eſſe ; & intelliges item, quid inclinent ad hoc meum conſilium de fano adiuuandum. ſi enim nobis non fauebunt, id agentibus, ut hortorum emendorum cauſa pecuniam à Faberio exigamus : certe intelligetur, nolle eos de emendis hortis & de ædificando fano cōſilium à nobis captum adiuuare.* Si quid erit,] *A' Balbo & Oppio ſtudij & auxilij ad Faberianum nomen explicandum.*

Sin minus &c. *ſi in exigenda à Faberio pecunia fautores non erunt, conſilium tamen de hortis ideo ne omittamus, ſed quacunque ratione enitamur.*

Quacunque ratione : *nam de Faberiana pecunia nequaquam erit cogitādum, Balbo & Oppio non adiuuantibus.* De illo Oſtienſi &c.] *Si non aſſequimur, ut Silianos hortos habeamus; quid agemus? de illo Oſtienſi, hoc eſt de uilla, quam in Oſtienſi habet Cotta, nihil eſt cogitandum : (forte quia puſillum loci uidebatur, ut 194. 195.) Lamiam non puto poſſe adduci, ut hortos ſuos uēdat: Damaſippi experiendum eſt ; ſubaudi, ut hortos habere*
» *poſſimus. & infra, 197 : Damaſippum uelim ag-*
» *grediare. de Lamianis autem hortis, 192 : & 193:*

Ex epiſtola XXVIII. pag. 196.

Quos, & quot] *Non omnes, ſed quos & quot uidebitur. neque enim omnia mancipia Lentulo puero attribuenda erant miniſterij cauſa. quæ autem puero non attribuebantur, ea tamen illi operam nauan-*

bant, uel rure agro colendo, uel in officinis aliquo artificij genere occupata, uel alijs pretio locata. Comprobatur quod supra diximus, Ciceronem Lentulo puero tutorem fuisse, qui ei de mancipijs, quæ uideretur, & quot uideretur, attribueret. De Silii &c.] Scire Tullius auebat, num Silius hortos uellet uendere, & quanti uellet. cui Atticus rescribens, uereri se dixerat, primum ne Silius nollet uendere, deinde ne nollet eo pretio, quo Tullius emere uoluisset. Quanti: subaudi, uelit uendere. Ne tanti: uideris, inquit, uereri, ne Silius tanti nolit uendere, quanti nos uellemus. & dixit, tanti, pro, tam paruo: quo modo etiam locutus est Celius: cuius » hæc sunt uerba in epistola ad Ciceronem: Aut nõ erit » istic bellum; aut tantum erit, ut uos, aut successores » paruis additis copijs sustinere possint. & Cæsar libro » VI. his uerbis: Præsidij tantum est, ut ne murus qui» dem cingi possit, neque quisquam egredi extra mu» nitiones audeat. & libro III. de bello ciuili: Tan» tum nauium reperit, ut anguste XV millia legiona» riorum militum, & quingentos equites transportare » possent. & ipse in epistola ad Cassium: Si quæ, inquit, » sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere » possis; nihil tibi erit lautius, nihil gloriosius: sin ma» iora; considera, ne in alienissimum tempus cadat ad» uentus tuus. Quibus ex locis aperte cognoscitur, in uoce, Tantus, non semper quãtitatem inesse. quod nos exemplis ideo probare uoluimus, ne quis miretur, cur illud, Tanti, exponamus, tam paruo. quod fortasse cuipiam durius alioqui uideretur.

196:

Sica aliter,] *Sica aliter dixerat: Sica non idem dixerat, quod tu: ſed tibi aſſentior, uerenti primum ne Silius nolit, deinde ne tanti. Sica autem dixerat, & uelle Silium uendere, & non magno uenditurum.*

Vt ei placuit: *opinabatur Sica, Egnatij opera Silianos hortos haberi poſſe: itaque Ciceroni ſuaſerat, ut ad illum ſcriberet.* Tranſigere Egnatium: *in epiſtola ſuperiore locus eſt de mancipijs Caſtricianis: quem ſi quis cum interpretatione noſtra legerit, facile, quid hic ſignificetur, intelliget.* Tranſigere: *cõficere cum Caſtricio: efficere, ut Caſtricius à Quinto fratre pecuniam accipiat pro mancipijs, quæ illi uendiderat: quam Caſtricius accipere nolebat; cum à Quinto mancipia mallet abducere, quando is pecuniam ſibi ad præſtitutam diem non numeraſſet.*

Conficiatur.] *Curentur ei* HS C. *quæ debemus. ſupra, 192: 194.* Nox erat: *Atticus in epiſtola ſua ad Ciceronem hoc poſuerat: Quoniam nox eſt, plura non ſcribo. Cui reſpondens Cicero, Quoniam, inquit, nox erat, & ideo breuiores literas miſiſti; ijs, quas hodie mittes, plura expecto.*

Ex epiſt. XXIX. *pag.* 196:

Silium mutaſſe ſententiam Sica mirabatur &c.] *Silium nolle amplius hortos uendere, Sica mirabatur. ego autem eo magis miror, quòd, cum ille dicat ideo ſe non uendere, quia filius nolit; ais tamen illum uenditurum, ſi nos præter eum locum, quem ab ipſo petijmus, alium petierimus, à quo refugiat, hoc eſt quem nolit uendere.* Non iniuſta:

recte facit, si non uendit, quia filio uelit obsequi, rogantine uendat; cum eum habeat, qualem uult, hoc est, plane ex animi sui sententia: ut reprehendendus non sit, qui tali filio obsequatur. Si addiderimus aliud: *si petierimus à Silio, ut alium locum nobis uendat, non ut eum, quem antea petebamus.* A' quo refugiat: *à quo uendendo prorsus abhorreat: quem nulla conditione uelit uendere.*

Cum ab ipso id fuerit: *cum is locus, quem addiderimus, ualde illius è re fuerit. tunc enim Silius locum antea nobis destinatum uendet, si petierimus ut alium, ipsi cariorem, uendat. Recte igitur dixit Cicero,* Miror, quòd ais &c. *nam si hortos ideo Silius uendere non uult, quia filio cupiat indulgere: ne hoc quidem artificio, quo nos uti uis, adducetur ut uendat. Dixit autem* Conferret *potius, quàm* Conferat, *ut ostendat Silium ea excusatione usum fuisse non illis ipsis diebus, quibus hæc scribebat, sed aliquanto ante.* Quod summum pretium constituam,] *Quantum omnino pecuniæ in hortos uelim impendere.* Quantum anteire istos hortos Drusi: *subintellige, Putẽ: hoc sensu: Quæris à me, quantum hortos istos Silianos anteire Drusi hortis putem, pretio uidelicet.* Accessi nunquã: *nunquam accessi ad hortos Drusi: quæ autem uilla ibi est, (Coponiana dicebatur, quòd eam ante Drusum aliquis è Coponiorum gente possederat) eam noui, & eodem loco syluam nobilem.* Neutrius: *neque syluæ, neque uillæ. quem fructum Drusus capiat aut è uilla, aut è sylua, compertum non habeo: quod ta=*

men, puto, nos ſcire oportet. Et hoc adſcribit, propte-rea quòd una cum hortis & uillam & ſyluam Dru-ſus uendere cogitabat. Vtrius iſtorum : *utrius hortos æſtimem, uel Silij, uel Druſi; æſtimare debeo, non quanti ſint, ſed quanti meum tempus poſtulare uidetur: hoc eſt, non ex ipſorum fructu mihi æſtiman-di ſunt, ſed ex meo tempore; quod eiuſmodi eſt, ut hortos omnino uelim emere, de pretio non laborem.* Vtrius iſtorum: *æſtimandi ſunt.* Poſſim au-tem aſſequi: *poſſim hortos emere.* Cogites: *po-tes enim hoc uel facile cognoſcere, cum mea nomina tractes; & uidere poſſis, ecquæ ſit ſpes pecuniæ à no-ſtris debitoribus exigendæ: quod ego abſens non poſ-ſum: itaque tu hoc uelim cogites.*

197.

Faberianum] *Nomen Faberianum: quod mihi à Faberio debetur. cum enim debitam ſibi à Faberio pecuniam exigere Cicero non poſſet, nomen illud ali-cui uendere cogitabat, ut præſentem pecuniam habe-ret ad emptionem hortorum.* Explicare uel re-præſentatione non dubitarem: *non dubitarem hortos emere, uel ſi repræſentandum ſit: hoc eſt, uel ſi pretium nunc enumerandum ſit, nulla temporis di-latione. Eſt enim repræſentare; quod aliquando fu-turum eſt, id præripere, ut, nulla interpoſita mora, ſtatim fiat. Quoniam autem conſtituerat ita hortos emere, ut partem pecuniæ ſolueret, reliquæ pecuniæ uſuram penderet; (quod ipſe oſtendit 193. & 194.) nunc ſi Faberianum nomen poſſit uendere, dicit ſe non cogitare de die, neque ſolutionis tempus uelle dif-*

ferre, sed repræsentaturum, hoc est non expectaturum diem, quam constituerat, uniuersumq; pretium statim persoluturum. De Silianis: *ad* Explicare *refertur.* Transirem ad Drusum: *emerem à Druso.* Magno etiam &c. *adiuuabit enim repræsentationem Hermogenes, si soluet nobis HS DC, quæ debet. unde illud 194: HS DC exprimes ab Hermogene, cum præsertim necesse erit.* Dolori meo,] *Ex interitu filiæ suscepto.* Regi: *fortasse ego, cupiditate & dolore prolapsus, hortos pluris emerem, quàm quanti æquum esset: itaque uolo à te regi.* Locutus erit] *De Drusi hortis.*
» *Supra ibidem: Transirem ad Drusum uel táti, quan-*
» *ti illum Egnatius uelle tibi dixit.* Id agendum puto: *ad hortos Drusi spectare debemus: nam cum Silio non uideo confici posse.* Agendum, *curandum, cogitandum.* Quid agendum sit: *de tota hac re, idest de hortorum emptione.*

Ex epist. XXX. pag. 197.

Publilia] *Altera Ciceronis uxor, quam, post Terentiæ diuortium, uirginem duxit: cum qua & ipsa postea diuortium fecit, quia lætari Tulliolæ morte uidebatur. Plutarchus in Cicerone, Quintilianus lib. VI. Dion libro XLVI.* Publilio: *fratre Publiliæ, Ciceronis uxoris: nam mulieres familiæ nomine appellabantur.* Affectum: *dolore, quem ex obitu filiæ capiebat.* Non illius esse: *apparebat, à matre scriptas, aut dictatas.* Quod fore uideo: *uideo fore, ut omnino ueniant: ego autem hoc uolo uitare.* Vna est uitatio: & ego nollem: *una tantum*

tum ratione uitare possum, ne illæ ad me proficiscan-tur; si ego istuc ad ipsas ueniam: quod nollem: sed necesse est; quando hæc est una uitatio. Infra clarius » his uerbis: Cum scribas, uidendum mihi esse, ne op- » primar; ex quo intelligam, te certum illius profe- » ctionis diem non habere: putaui esse commodius, me » istuc uenire.

197:

Ne opprimar.] A' Publilia, & matre. & hoc di cit; quia, si scisset, quo die illæ Roma profecturæ es- sent, ut ad se uenirent; ipse ante illum diem Romam ad eas proficisci potuisset: quod facere cogitabat. Ne opprimar: ne ueniant cum de illarum aduentu ni hil suspicer. Ciceroni] Filio. Si tibi non iniquum: fortasse enim tibi uidebitur, plus ei dandum esse, quàm quod ex mercedibus Argileti & Auentini recipietur. sed si tibi non iniquum ui- debitur, hoc est, si putas eum his mercedibus conten tum esse debere: propone ei, ut sumptus huius peregri nationis ad eas mercedes accommodet. Peregrina- tionis: Cicero filius Athenas iturus erat studiorum causa. Dic, inquit, filio, me pro sumptu, quem Athe nis facturus est, tradere ei mercedes Argileti & Auen tini. Si Romæ esset &c. ut Athenis tantos sumptus faciat, quantos Argileti & Auentini mercedes ferre poterunt. quibus sumptibus, si Romæ uiueret, condu cta etiam domo, contentus futurus erat: quanto ma gis, Athenis? Argileti et Auentini: in Argileto & Auentino locare uolebat Cicero insulas quasdam, eamq; mercedem assignare filio Athenas proficiscen-

ti. 148 : 253 : Moderere : *tractes quod attinet ad hanc locationem : uideas, quemadmodum ex his mercedibus suppeditemus ei quod opus sit : hoc est, quod infra ostendit, conductores qui sint, & quanti; deinde, ut sit qui ad diem soluat*. Nec Bibulum, nec Accidinum, nec Messallam: *Calpurnium Bibulum, Manlium Accidinum, Valerium Messallam. Hos adolescentes Athenas profecturos studiorum causa Cicero audierat.* Conductores qui sint, et quanti: *qui uelint conducere eas tabernas, aut domos, quas in Argileto & Auentino uolumus locare*. Quanti: *quanti uelint conducere.*

Ex epistola XXXI. *pag.* 197.

Is fuerit, quem tu putas,] *Difficilis in hortis uendendis.* Aggrediare: *ut mihi hortos uendat*. Ripa: *Tyberina : nam hortos transtyberinos quærebat Cicero, ut celebri loco fanũ extrueret*. Quotenorum iugerum: *Damasippus suos hortos in partes diuiserat : & qualibet parte nescio quotena iugera continebantur, certo cuiusque partis pretio*. Plura enim non possum : *de hoc ad te scribere, cum & de pædagogo, & de medico, & de tota domo mihi certum sit.*

Ex epist. XXXII. *pag.* 198.

Vel sine Sica] *Cuius consuetudine delectabatur : itaque 194 : Niciam, inquit, uellem mecum habere : sed mihi solitudo & recessus prouincia est : quod quia facile ferebat Sica, eo magis illũ desidero.* (Tironi enim melius est:) *causa, cur sine Sica possit esse. Tironem, inquit, mecum habeo, qui iam*

propè conualuit. Facillime: *libenter. ut illud in epistola ad Celium: In maritimis facillime sum. Et libro II. de Oratore: Et dici ornatissime possunt, & audiri facillime. Et ad hunc ipsum in sequenti libro: Locum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quàm Asturæ. Et Terentius in Heaut. Dabo tibi puellam lepidam, quam facile ames.* Opprimar: *subito aduentu Publiliæ. uide supra 179.*

Ex epist. XXXIII. pag. 198.

Tu tamen,] *Quanquam, inquit, breui te uidebo: tamẽ, si quid de hortis cum Silio confeceris uel illo ipso die, quo ad Sicam uenturus ero; certiorem me uelim facias.* Ad Sicam: *in eius suburbano.* Detractionem: *cum Silius dixisset, hortos suos se esse uenditurum, sed uelle quendam locum excipere: uide, inquit Cicero, ne uelit eum ipsum locum excipere in uenditione hortorum, cuius loci causa hortos ipsos emere cogitamus.* Detractionem: *exceptionẽ.* Extremi: *Extremi loci, extremorum hortorum, extremæ partis hortorum.* De tota re: *de hortis Silij emendis.* Vt scis: *scis tu, qua in parte hortorum fanum ædificare constituerim: itaque si eá ipsam partem Silius in uenditione uellet excipere; cur hortos emeremus, causa non esset.* Hircii epistolam] *Forte consolatoriam in morte Tulliolæ.* Recentem: *ex Hispania, ubi erat Hircius cum Cæsare. & puto eam esse, de qua 203. Sic & infra 258: Regini quidam eò uenerunt Roma, sane recentes.* Quod lege conceditur: *lex erat, quæ sumptum sepulcrorum præfiniebat: supra cum*

sumptum si quis in sepulcrum impendisset, tantundem populo ut daretur, iubebat. Quod non magnopere moueret: *quasi dicat:* Si *uellem sepulcrum filiæ facere, facerem operosissimum, et magnificentissimum; neque me in hoc moueret pœna legis: sed fanum fieri uolo, non sepulcrum; idq́;, non tam propter legis mulctam, (nam hæc me minus mouere, si de sepulchro cogitarem) quàm ut locus, quasi consecratus, sempiternam religionem obtineat.* Hoc

» *aperte paulo post his uerbis:* Fanum *fieri uolo, neque*
» *hoc mihi erui potest: sepulchri similitudinem effuge=*
» *re non tam propter pœnam legis studeo, quàm ut ma*
» *xime assequar* ἀποθέωσιν. Recte: *quod enim fani nomine appellatur, religionem habet; quod sepulcri, non item.* Appellari.] Supra, 191: *lege quæ diximus ad illud,* Quasi consecratum. Nisi mutato loco: *constitueramus fanum in hortis transtyberinis facere: sed mutandus locus est, si assequi uolumus, ut fani nomine appelletur: in hortis enim si faceremus, ubi multa multorum sunt sepulcra; sepulcrum & ipsum uideretur esse, sepulcriq́; nomine potius appellaretur, quàm fani.* Minus urgeor: *dolore amissæ filiæ.*

Ex epist. XXXIIII. pag. 198.

Erui] *Hoc mihi non potest ex animo euelli.* Propter pœnã legis: *pœna erat, ut, quo quis in sepulcrum plus insumpsisset, quàm nescio quid quod lege concedebatur, tantundem populo daret.* Supra 198. Commutationes dominorum] 191: *de eadem re sic:* Ineunda *nobis ratio est, quemadmodum*

» in omni mutatione dominorum illud, quasi consecra-
» tum, remanere possit. quo in loco uide nostram inter-
pretationem. Vt posteritas habeat religionem: ut posteri illud cum religione conseruent. quod in uilla fortasse non facerent: in qua fanum ædificatũ nescio an eadem religione tuerentur: forte enim ex fano rursus uillam facerent studio habitandi.

Res, locus, institutum] Vt fanum fiat, ubi fiat, quale fiat. expono enim institutum, fani genus à nobis figuratum. nam et supra 190: ubi plane idem
» dicit, Neque, inquit, de genere dubito; placet enim
» mihi Cluatij: neque de re; statutum est enim: de loco
» nonnunquam. Eam effugere: ne in legis pœnam incidamus, si pecuniæ plus in hoc monimentum erogabimus, quàm quod lex concedit. Si tibi placebit sic agere &c. cœpimus agere de fano ædificando: nescio, an idem consilium tibi placeat, ut scilicet fanum filiæ faciam pietatis ergò: sed si placet, cohortare & exacue Cluatium architectum, ut in hac re suo nos consilio iuuare uelit. Vide 190:

Ex epist. XXXV. pag. 198.

» Ad uillam] In suburbano: nam infra, Velim cer-
» tiorem me facias, quàm diu in suburbano sis futurus. quò se contulit rationum causa. deinde easdem rationes cogitauit se posse Romæ cõficere, si se domiincluderet: itaque in Vrbem redijt. 201. 201:

Tuæ literæ mihi redditæ sunt tertiodecimo die.] Hoc totũ librarius, aut quicunque ille fuit, qui Ciceronis epistolas retulit in uolumina, translatum ex alia epistola, per ignorantiam hic intexuit.

cum enim Cicero *esset in Antiati*, Atticus *Romæ*, *uel in suburbano; simile ueri nõ est, tresdecim dies eum, qui* Attici *literas tulit, tantulo in itinere consumpsisse. sed esto: consumpserit nec opinata re impeditus. quid? non hanc tarditatem* Cicero *tenui saltem significatione attigisset? at ne literam quidem posuit. itaque redeo ad illud, membrum esse ex alia epistola, translatum in hunc locum ignorantia eorum, qui* Ciceronis *epistolas in unum congesserunt.* Bruti literas: *ad* Atticum *scriptas.*

199.

Rationem tuam de Tusculano.] *Consilium tuum, ut fanum in* Tusculano *faciamus, si in hortis non possumus. &* 201. 202. Celebritatem: *ut fanum celebri loco fiat. celebriores autẽ horti, quàm* Tusculanum, *utpote qui prope* Vrbem *essent.* In Scapulæ: *subintelligitur, hortis. ut illud* 194. Ex Apollodori *puto posse inueniri: subaudi, hortis.* Scapula *hic decesserat, relictis aliquot hæredibus: à quibus,* Cicero *sperabat fore, ut uenirent horti* Scapulani. Propinquitas præterea, ubi sis: *præter celebritatem hoc habent commodi, quòd proxime* Romã *sunt.* Vbi sis: *ubi sine incommodo esse possis: ut in ijs facile esse possis.* Ne totum diem in uillam: *ne totum diem ponam, in uillam proficiscens: ne mihi semper totus dies sit in itinere consumendus, animi causa dum ad uillam me confero. quasi dicat:* Si *quando* Vrbis *satietas me capit, ad aliquam mearum uillarum ire soleo: quæ ita longe absunt, ut totum diem in uia ponam. quòd si* Scapulæ *hortos habebo, liben=*

tius in hortos exibo propter propinquitatem. Othonem: *unum ex ijs, quos Scapula hæredes reliquerat.* Si nihil erit,] *Si nihil erit, quod emamus; tibi tamen non desinam molestus esse, ut aliquid inuenias, usque eò, ut meam stultitiam stomachere. Deinde incipit molestus esse, et infert:* Drusus enim certe uendere uult: *ut tua culpa futura sit, si nihil emamus; quandoquidem uenales certe sunt horti Drusiani.* Si ergo aliud erit: *si, præter Drusi hortos, aliquid inueniemus, quod uenale sit: id nisi emero, non mea erit culpa, sed tua: nam ego quidem, quod ad me attinet, sæpissime te admonebo. Drusianos autem hortos Atticus minus probabat: itaque aliud quærebant. Paulo infra: De Drusi, inquit, hortis, quamuis ab ijs abhorreas, ut scribis; tamen eò confugiam, nisi quid inueneris.* Ne labar: *ne, prolapsus cupiditate, multo pluris emam, quàm quanti sint. Supra 196: Concede, inquit, mihi, ut eo animo sim, quo is debeat esse, qui emere cupiat. & tamen seruio ita cupiditati, et dolori meo, ut à te regi uelim.* Prouidendi autem una ratio est, si quid de scapulanis possumus: *quærit aliquis causam, cur hæc una sit prouidendi ratio. Respondeo sic: Quia sperabat fore, ut Scapulani horti in auctione uenirent. quod si ita esset; labi non poterat; neque eos multo pluris emere, quàm quanti essent. itaque infra 200. De hortis, inquit, Scapulanis hoc uidetur effici posse, aliud tua gratia, aliud mea, ut præconi subijciantur. id nisi fit, excludemur.*

Apud Terentiam &c.] *Terentiā iam di=*

miſerat : quidpiã fortaſſe nunc ſignificat de dote red-denda. Corduba exiſſe,] *Hac de re Hircius libro* VI. *commentariorum, haud ita procul ab extremo.* Neſcio quò : *Carteiam : ut auctor eſt Hircius libro* VI. *commentariorum, ferè in extre-mo.* Caninii naufragio] *De quo etiam*
» 202 : *his uerbis* : *Volo etiam ſcire de naufragio Ca-*
» *niniano quid ſit.* Εἰς ἀποθέωσιν] *Ad con-ſecrationem filiæ.* Etiam othonem uide : *etiam : quaſi, iterum : nam dixerat iam,* Othonem *conue-nias peruelim.* Iterum, *inquit, te admoneo de* Otho*ne conueniendo. nam,* Vide, *ualet conueni, & allo-*
» *quere. ut illud libro* IIII. 61. *Grauiter ſe actu-*
» *rum cum Aquilio, confirmauit. uidebis ergo homi-*
» *nem.* Et XII. 189 : *Septimium uide.* Et *ibidem* :
» *Apuleium prædiatorem uidebis.*

Ex epiſt. XXXVI. *pag.* 199 :

Noſtro cognato.] *Fratris mei, et ſororis tuæ filio. qui erat in Hiſpania cum Cæſare aduerſus Pompeij liberos bellum gerente, & Ciceroni patruo detra-hebat. fuiſſe autem in Hiſpania, conſtat non ſolũ ex proxime ſequentibus uerbis, ſed etiam ex illis* 188. *Cũ à fratre familiaritate & omni gratia uinceretur.*

Dolabella obſcure,] *Manifeſtum eſt, ſubin-telligi uerbum,* Scripſit : *ſcripſit autem ex Hiſpania: nam ei bello interfuit; ut aperte indicat illud* II. *Phi-*
» *lippica. Ter depugnauit Cæſar cum ciuibus, in* Theſ-
» *ſaliæ, Africa, Hiſpania. omnibus his pugnis affuit*
» *Dolabella, in Hiſpaniẽſi etiam uulnus accepit. Poſtea*
» *cum in Italiam reuertiſſet, coràm de* Quinti *maledi-*

ctis & iniurijs cum Cicerone locutus est. 206.

Firmitatem,] *Nam imbecilliore animo uidebatur esse, qui filiæ mortem tandiu lugeret. quod putas, inquit, cogitandum mihi iam esse de animi mei firmitate.* Adiuuandum : tu effice &c.

Adiuuandum : *dolore liberandum : quippe qui etiam consolatorium librum scripsit ad se ipsum.* Effice : *effice, ut hortos habeam, ut erecto monimento filiam consecrare possim.* Hoc mihi debere uideor : *uideor fanum filiæ debere, neque dolore posse liberari, nisi id, quod debeo, soluero.* Idem *supra, 190 :* Quasi *uoto quodam, & promisso me teneri puto. & 201 :* Qualem uolo : *qui mihi appositus uideatur ad filiam consecrandam.* Istos hortos : *Scapulanos.* Partibus quatuor facti liceri cogitant : *quatuor enim erant cohæredes Otho, Mustella, Crispus, Virgilius. 202. 205 : 124 :*

Publicatus : *ut publice uendatur.* Et *quod addit,* Qui *est* Treboniј, & *Cusiniј : tum non erat, sed fuerat : sicut & hortos* Scapulæ *appellat, iã mortui. 200 :*

Erat ad me allatus : *optio mihi delata est emendi.*

Scis aream esse : *scis in eo ædificati nihil esse, quo maiore impensa fanum esset extruendum. nam si ædificati aliquid esset : ueteris ædificij materia ad fani constructionem utens, sumptum facerem multo minorem.* Placent : *horti.* Aedificatio : *scribis, te abhorrere à* Drusi *hortis, quòd minor in ijs, quàm tu uelles, ædificatio sit. id (inquit* Cicero*) me non mouet : nam ego nihil ibi cogito ædificare præter fanum : quod omnino ædificaturus sum, etiam si illos non habue-*

ro. ædificationem autẽ uoluisset Atticus esse maiorem in hortis Drusi, ut in fanum deinde minus insumeretur: quippe quod ex ipsa ædificatione fieri posset, impensa multo minore, quàm si materia fieret importata.

Ex epistola XXXVII. pag. 200.

Suades] Suades, ut certos tabellarios instituam. Respondebant tempori: ibant, redibant ad utrunque nostrum, ea ipsa, qua expectabantur, hora. Erat aliquid &c. Erat quod scriberemus de Silio, de Druso, alijs præterea de rebus. Id ipsum dilatum est: scribere solebamus de Othone, id est de hortis Scapulanis. nunc etiam hoc argumentum literarum ad aliquod tempus est ereptum. abes enim, (erat autem in suburbano, ut patet 198:) & Othonem, qui Romæ est, de hortis colloqui non potes. ita sequitur, ut nec scribere de eo quidquam possis, usque dum in Vrbem redieris. Tamen alleuor: etsi ad scribendum argumenti nihil habeo, quando id ipsum de Othone dilatum est: scribo tamen, quia doloris acerbitatem minus sentio, cum tecum quasi loqui uideor.

Ex epistola XXXVIII. pagina 200.

Cæsaris uituperatio] Liber à Cæsare scriptus contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. Infra, 201. Hircij epistola quasi πρόπλασμα uidetur eius » uituperationis, quam Cæsar scripsit de Catone. Lau» dationem suam Cicero inscripsit, Cato; uituperationem Cæsar, Anticatones. Perspexi ex eo libro: ex Hircij libro contra Catonem scripto conijciebat Ci=

cero, qualis esset futura Cæsaris uituperatio. cũ enim in suo libro Hircius collegisset uitia Catonis, sed cum maximis Ciceronis laudibus; Cæsar autẽ eum librum uidisset: (neque enim aliter putandum est, cum Hircius cum Cæsare esset in Hispania bellum gerẽte) magno id erat argumento, eas Ciceronis laudes Cæsarem probasse. alioqui exire librum passus non esset; neque Hircio permisisset, ut ad Ciceronem mitteret. ex eo coniecturam Cicero capiebat, Cæsarem acerbius in se nihil scripsisse in suo libro, cuius laudes in alieno probasset. συμβουλευτικὸν sæpe conor:] Sæpe conor aliquid ad Cæsarem scribere de ordinanda Republica. συμβουλευτικὸν, consilij plenũ, quod deliberationem contineat. Eiusmodi: nam si dixero, quæ mihi honesta sint; illi grata non erunt: rursus si, quæ illi grata; mea persona minus digna uidebuntur. Idem 213:

200:

Dum tua me domus leuabat,] Si, dum tuæ domi fui, nemo est à me exclusus; nemo unquam ad me uenit, quin comiter & humaniter acciperetur: quid est, cur me quisquam dicat dolore uictum iacere? quando neque, dum apud te fui, quenquam seuerius accepi; neque, dum Asturæ, cessaui, sed & multa scripsi, & eius generis, quod certe abiecto animo facere nemo posset. Leuabat: delectabat: nam domi suæ Cicero non sine summo dolore potuisset esse, quæ memoriam amissæ filiæ repræsentaret. eademq́; causa Tusculanum, quasi admonitionem Tulliolæ, refugiebat: ut infra 202: Nunc

ipſum: *ſimiliter locutus eſt* 101: 123. 190.

Diſceſſurus] *Poſt* XVI. *Cal. Februarij, ſenatores plerique Roma diſcedebant, quòd ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi nō poterat, ac ne Februario quidem toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Ad Appium libro* III. 40. *In ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas literas.* Huius temporis: *apta ad oblectandum. hilaritatis enim tempus illud erat; quo ſenatores, laxati à curis, animi cauſa exibant.* Is, qui optimas Baias habebat: *qui ſe tamen huc, ſuis Baijs omiſſis, quotannis conferebat; quòd hunc receſſum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret. quem ſignificet, diuinare non facile eſt.* Aliud tua gratia, aliud noſtra,] *Partim tua gratia, partim noſtra.* Excludemur: *uerebatur, ne hæredes Scapulæ hortos Scapulanos præconi non ſubijcerent; ſed ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. Si igitur, inquit, præconi non ſubijciuntur, ego excludor. Et ſupra* 199: *Hæredes Scapulæ ſi iſtos hortos, ut ſcribis*
» *tibi Othonem dixiſſe, partibus quatuor factis liceri*
» *cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci.* Sin ad tabulam uenimus: *ſin præconi ſubijcientur, & auctio fiet. nam* Tabulam *poſuit pro auctione; quod auctionis ſignum tabula figebatur. In oratione pro*
» *Cæcina, Ebutio, inquit, negotium datur. adeſt ad ta-*
» *bulam, licetur Ebutius.* Othonis: *Scapulæ hæredis, qui & ipſe ad hortorū emptionem animum adiecerat. Quanquam, inquit, locuples ſit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione uincam.*

» Infra 202. De Othone, diffido, fortasse quia cupio:
» sed tamen maior etiam res est, quàm facultates no-
» stræ, præsertim aduersario & cupido, & locuplete,
» & hærede. & 203. Difficile certamen cum cupido,
» cum locuplete, & hærede. & 216. Si Faberius
» nobis nomen illud explicat: noli quærere, quanti:
» Othonem uincas uolo. De Lentulo &c.
Quod scribis, uidendum esse, ut à Lentulo exiga-
mus: res in eo non est: id parui refert: magis labo-
randum de pecunia Faberiana: quam si exigimus,
quod uelim enitare; consequemur quod uolumus, ut
hortos habeamus. Faberiani nominis cum alibi supra,
» tum 196. meminit his uerbis: Cum ijs communices,
» quantopere, & quare uelim hortos; sed ita posse, si
» expediatur illud Faberianum.

Ex epist. XXXIX. pag. 201.

Quàm sit φιλαίτιον συμφορὰ,] Quàm sit
querula res calamitas: quàm facile querantur, quę
in calamitate sunt. Tacite Atticum hortatur, ut de
fano maiorem adhibeat diligentiam, cum sciat, quàm
sit φιλαίτιον συμφορά. quod apertius paulo post:
» Nisi fanum fieri uidero, incursabit in te dolor meus.
Minime in te quidem: minime ego quidem te-
cum queror: minime ego te accuso, quòd hortos ad-
huc non inueneris: sed tamen ita auide sum affectus
de fano, ut, nisi id fieri uidero, incursaturus in te
sit dolor meus. Omnes tuas &c. si me consolari
uis, locum fano reperi. hæc est una mei consolandi
» ratio. Paulo post: Si me leuari uis, hæc est summa
» leuatio, uel, si uerum scire uis, una. Aget

iniuste,] *Iniquum pretium poscet pro suis hortis.* 202: Dominum: *hortorum Trebonij, & Cusinij.* 199: Tusculanum placet: *ubi fanum fiat. Supra* 199. *& infra* 202: Perficies: *ut locum habeamus aliquem, ubi fanum extruere possimus.*

πρόσπλασμα] *Præfigmentum. qualis, inquit, futura sit Cæsaris uituperatio de Catone, perspicitur ex ea epistola, quam ad me Hircius misit. Forte enim Hircius in epistola idem faciebat, quod in libro suo, ut Catonem uituperaret cum laude Ciceronis. Vide illud* 200. *Perspexi ex eo libro, quem Hircius ad me misit.*

201:

Scelere me liberatum non putabo.] *Scelerati putantur, qui uota non soluunt. item Cicero scelere se astrictum putabat, donec fanum, quod filiæ manibus promiserat, non fecisset. Infra* 202. *Ego me maiore religione, quàm quisquam fuit ullius uoti, obstrictum puto. Supra* 190: *Quasi uoto quodam, & promisso me teneri puto.*

Ex epistola XL. *pag.* 201:

Videbam enim, quæ scribis:] *Cum uiderem quæ scribis, te scilicet esse occupatissimum: nullum à te desideraui diem literarũ, hoc est, nunquam desideraui, nũquam expectaui tuas literas. & tamen etiam, te non habere quod scriberes, intelligebam.*

Mittam: *aliquem ex meis, qui tibi à me literas afferat; ut habeas cui tuas ad me dare possis.*

Nihil aliud, scire me, noui te nihil habere.] *Scire me, noui te nihil habere, præterea nihil.*

Scripsi tamen : *rectius, ut ego existimo, Scripsisti tamen. quanquam, inquit, essent inanes tuæ literæ : nescio quid tamen de Clodiæ hortis habebant.*

Res &c.] *Horti Clodiæ. uellem, inquit, Scapulanos hortos emere : secundum eos, Clodiæ cuperem.* Secundum Othonem : *hortorum Scapulæ pars ad Othonem hæredem peruenerat : ideo dicit, Secundum Othonem, pro secundum hortos Scapulæ : quo modo & infra paulo post, Malim primum Othonis, deinde Clodiæ, eosdem Scapulæ hortos significans.* Illud alterum quàm sit difficile,] *Scapulanos hortos habere, scis difficile esse. Cur difficile? quòd & magni pretij res erat; & eorum hortorum quam partem Otho habebat, tantum aberat, ut uellet uendere, ut etiam à cohæredibus reliquas partes emere cogitaret. difficile igitur erat Othonem in emptione uincere, qui & cupidus erat, & locuples, & hæres. 202. 203.* Excogitemus : *si neque Clodiæ, neque Othonis hortos consequi possumus; enitamur, ut aliud quidpiam ad fanum excogitemus. Quod idem infra his uerbis : Si ista minus confici possunt, effice quiduis.* Aut domum] *Romam. Supra 201.* Vt id ipsum, quod facis, faceres :] *Vt domi te includeres rationum causa. contulerat enim se Atticus in suburbanum, ut rationes suas commodius posset conficere, interpellatione sublata. deinde uenit in mentem, idem illud Romæ posse facere, si se domi includeret. itaq; fecit. 202 : 203.* commodius] *Romæ, quàm in suburbano.*

Ex epist. XLI. pag. 202.

Quod scies recte illam rem &c.] Deprauatus locus: neque scripti libri dissentiunt ab impressis. quòd si coniecturis locus esset, quas ego probare non soleo, nisi cum ad literam admodum accedunt; legerem sic: Quod scribis, reri te, illam rem fore leuamento: bene facis: quanquam id esset, mihi crede, perinde, ut existimare tu non posses. ut, Illam rem, fanum intelligas: & uerbum, Esset, referas ad dictionem Leuamento. In epistola ad Pætum similiter ferè locutus est, cum inquit: Gaudeo perspectam tibi esse curam meam ualetudinis tuæ: sed mihi crede, non, ut est reapse, ex literis perspicere potuisti

Perinde ut existimare tu non posses: maiori. leuamento, quàm tu existimare posses. Diffido,] Me posse eum uincere in hortorum licitatione. 200: Aduersario: Othone: qui & ipse eosdem Scapulæ hortos à cohæredibus suis emere uoluisset. Infra 203. Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum hærede. Ista] Vt neque Scapulæ possim, neque Clodiæ hortos habere. Maiore religione &c. fanum, filiæ manibus promissum, donec faciam, maiore me religione obstrictũ puto, quàm qui uota non persoluunt. 190: 202. Trebonianos: hortos: de quibus 199: 201. Domini: unum dominum nominat 291. sed numero multitudinis unus est, quia, dominus quisnam esset, ignorabat: ut 200: Ne æstas effluat: considerandum tibi est & de hortis, & de Tusculano: ut, si hortos non inuenis, Tusculano utamur: ne æstas effluat:

hoc est,

hoc est, ut omnino fanum hac æstate absoluatur. 201. 214:

Ex *epist.* XLII. *pag.* 202.

συμπαθῶς] Condolenter: *scripserat enim* Hir*cius*, Ciceronis *casum se dolere de filiæ morte*. Tu enim etiam humanius: *nam si illam epistolam misisses, meum dolorem quasi tractando renouasses.* Illius librum: 200. 202: Illius maior laudatio: Catonis. Agis,] De *hortis.* 203. 207. A' Pontiano: *à quo tempore eius amicum, uel affinem defendi* Pontianum. Vt aditus sit emptori?] Vt *in auctione ueneant. nam ad emptionem aditus est omnibus, cum quid per præconem uenditur.* Verebatur *autem, ne cohæredes ipsi inter se licerentur, omnibus exclusis.* Supra 199: Hæredes, *inquit*, Scapulæ *si istos hortos liceri cogitát;*
» *nihil est scilicet emptori loci: sin uenibunt; quid fieri*
» *possit, uidebimus.* Et 200: De *hortis* Scapulanis *hoc*
» *uidetur effici posse, ut præconi subijciátur. id nisi fit,*
» *excludemur. sin ad tabulam uenimus, uincemus fa-*
» *cultates* Othonis *nostra cupiditate.* Per quemuis hæredem: *ex quatuor hæredibus* Scapulæ *si unus modo, quilibet, adnitetur, ut horti* Scapulani *præconi subijciantur; perficiet.* Mustellam: *qui erat unus ex hæredibus.* 205: ἐπήραμα: *ubi in senectute uiuam.*

202:

οἰκοδεσποτικά.] Non *satis officio patris familiæ conuenire. fortasse quia non essent ita fructuosi horti, ut* Scapulani. *fructum enim & utilitatem specta-*

re debet paterfamilias. In uilla ista? *sine fructu.* Othonis: *hortos, quos hæres Otho cupit.* 201: Druso ludus est suggerendus: *aliquod malitiæ genus est excogitandum, ut suos nobis hortos Drusus uendat æquiore pretio. pro hortis suis iniqua postulabat Drusus. quod indicare uidetur illud:* „ *Si Silius no* „ *let, Drusus aget iniuste,* 201. *Et quoniam, uenditorem artificio decipere cum uolumus, aliquem subornamus, qui pretium non nisi minimum promittat, ut ille sua spe deiectus ad æquiora descendat, & nobiscum transigat multo minoris, quàm quanti prius dixerat. aut hoc, aut quidpiam huius generis significat, cum dicit, Druso ludus est suggerendus.* Vtendum Tusculano: *fanum in Tusculano faciundum.* 199. 201. Domi te inclusisti,] *Vt* „ *rationes conficeres. Quod intelligit & supra* 201: „ *cum dicit: Venerat mihi in mentem monere te, ut id* „ *ipsum, quod facis, faceres: putabam enim, commo-* „ *dius te idem istud domi agere posse interpellatione* „ *sublata. Et infra* 203: *Velim scire, quid tibi restet,* „ *aut iam ne confeceris.* Contudi enim animum,] *Cum abhorreret à Tusculano, quòd quasi admonitio uideretur amissæ filiæ; suspensus et incertus per aliquot dies ancipiti consilio pependit, utrum Lanuuio in Tusculanum, an Romam se con-* „ *ferret: itaque* 201. *Postridie, inquit, Iduum Lanu-* „ *uij constitui manere, inde postridie in Tusculano, aut* „ *Romæ. Et* 201: *Ego me hinc postridie exiturum pu* „ *to, sed aut in Tusculanum, aut domum. Et ibidem:* „ *Ego postridie Iduum Lanuuij manere cõstitui, inde aut*

" Romæ, aut in Tusculano. & 214: Proficiscar hinc.
" quo autem Lanuuio? conor equidem in Tusculanum,
" sed faciã te statim certiorem. Tãdem uicit animũ re=
pugnantẽ, et in Tusculanũ profectus est. 201: 202.
contudi animum: pugnaui cũ animo meo, et uici.
" Idem 203. Vincam, opinor, animũ: Lanuuio per=
" gam in Tusculanum. Si modo permansero: si
modo in hac sententia permanebo, ut in Tusculanum
eam. Nec Cartini &c.] Narrabat Phi=
lotimus, tantum abesse ut Pompeius Cartini tenere=
tur, ut etiam bellum esset adhuc satis magnum. Car
tini: rectius puto, Carteiæ: nam, Cartini, mendosa
dictio uidetur; cum in Hispania, qui hoc nomine ap=
pelletur, locus omnino sit nullus. Carteia autem in
extrema Bætica oppidum est ad mare Ibericum, quò
Cn. Pompeius Magni filius ex fuga se recepit, magno
prælio uictus à Cæsare ad Mundam. auctor est, qui
librum scripsit de bello Hispaniensi. Teneri: quia si=
ne copijs exire non audebat: ad extremum, seditione
concitata, Carteiensium XXX naues longas occupa=
uit, & profugit. auctor idem. Qua de re &c. Clo=
dius Patauinus acceperat literas ex Hispania, Pom=
peium Carteiæ teneri. Se id factum arbitrari: cũ
dicerent; quod in literis ad Clodium missis esset scri=
ptum, se id arbitrari uere scriptum esse, ut Pompeius
Carteiæ teneretur. Fuluiaster: Fuluio similis: solet
Fuluium imitari, qui pro Pompeio facile mentieba=
tur. solet esse mendax pro Pompeio: itaque non ui=
detur ei magnopere credendum. 162: Naufragio
Caniniano: 199.

Ex epist. XLIII. pag. 202:

Duo magna συντάγματα.] Duos libros Academicos, & quinque de finibus. quæ scripsit Cæsare in Hispania bellum gerente cótra Pompeij liberos. Aberrare: 199: Ego hic scribendo dies totos nihil equidem leuor, sed tamen aberro. Optime: quòd ualet. Supra meminit de Atticæ inualetudine. ἀκηδία: torpedo. scripserat enim Atticus, insolita quadam torpedine se teneri: quam græco uerbo ἀκηδίαν nominauerat. est autem unum ex indicijs, quæ morbum prænunciare dicit Hippocrates. Etsi scribis nihil esse: etsi scribis, nullius periculi rem esse.

ἀνεκτότερα] Dolor ex interitu filiæ tolerabilior
" Asturæ, quàm in Tusculano. Vt etiam 214: Lo-
" cum habeo nullum, ubi facilius esse possim, quàm
" Asturæ. Magis angunt &c. magis autem angent in Tusculano, ex filiæ recordatione: itaque ἀνεκτότερα hic erant. Etsi tamen] Pro quanquam Cicero dixit tamenetsi; ut in epistola ad Plancium, Sed tamenetsi antea scripsi, quæ existimaui scribi oportere: tamen hoc tempore breuiter commonendum putaui, ne quo periculo te proprio existimares esse. quòd si tamenetsi pro tametsi ponitur: cur, Etsi tamen, reijciamus? præsertim cum idem Cicero &, Etiam si, dixerit, &, Si etiam, eodem sensu: ut
" in oratione de Aruspicum responsis: Cuius si etiam
" uim, & grauitatem illam singularem ac penè diui-
" nam assequi possem: tamen non dubito, quin ea te-
" la &c. Expono igitur, Etsi tamen, tamenetsi; uel, quod usitatius est, tametsi. Illa: quæ refricant do-

lorem. in Tusculano, inquit, magis angor: sed ubique tamen angor: ubique enim refricat amissæ filiæ recordatio, quanquam magis in Tusculano. DE Cæsare uicino &c.] *In colle Quirinali & Quirini templum erat, & Salutis ædes, Salutis augurium dicta. cum autem in Quirini templo statua Cæsaris posita esset, cum hac inscriptione, θεῷ ἀνικήτῳ, ut scribit Dion lib. XLIII. facete ominatur Cicero, & ait, eum σύνναον Quirini malo, quàm Salutis: id est, Salutis in templo Cæsarem esse nolo, ut scilicet seruari ne possit; in Quirini uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter à ciuibus occidatur.* Vicino *autem intelligit Attici. et*
» *paulo post per iocum, Domum, inquit, tuam plu-*
» *ris uideo futuram uicino Cæsare. Domum enim At-*
» *ticus habebat in colle Quirinali, ab auunculo hæreditate relictam, ut in ipsius uita Nepos tradit: et habebat prope Quirini templum, ut in primo de Legibus scriptum est: & P. Victor in VI. regione statim post templum Quirini collocat ædes Attici, eademq; in regione Salutis ædem statuit in colle Quirinali. Vnde illud 53. Tuæ uicinæ Salutis. σύνναον* Quirini: *infra ipse se exponit (215:) cum dicit, hunc Quirini contubernalem.* Hircium:] *Librum ab Hircio scriptum contra Catonem.* Amici nostri: *Hircij.*

Ex epist. XLIIII. pag. 203.

vincam, opinor, animum] *Tusculanum fugiebat, quòd eius loci, ubi Tulliola perierat, aspectus renouare doloré uideretur: itaque supra 202:*

» animum, & fortasse uici. & infra, 214: Conor
» equidem in Tusculano. non dixit Cogito, sed Conor, ut inuitus, & animo repugnante. Fundo illo: Tusculano. Manebit: æternus erit. erit quidem dolor meus uitæ æqualis, tantum aliquanto leuior: dies enim mitigabit. quòd si Tusculanum, quasi admonitionem filiæ, refugio: aut eò mihi nunquam eundum est: (nam dolor idem manebit) aut, si iturus aliquando sum, nescio quid intersit, utrum nunc eã, an ad decem annos. Admonitio: Tusculanum. cuius aspectus admonitio quædam amissæ filiæ uidebatur. non est, inquit, grauior is dolor, quem ex Tusculani conspectu capio, quàm qui me dies noctesq; conficit. Quibus asidue &c. quæ erant istæ admonitiones, quibus assidue Cicero conficiebatur? uirtutes Tulliolæ.

Ex epist. XLV. pag. 203.

Tu igitur,] Subaudi, ad me uenies. Vel binæ: priusquàm ad me uenias, uel binas uterque dare literas poterimus. Occurram: ueniam ipse ad te, si tu ad me minus commode poteris. Magnum opus est.] Vt Scapulanos hortos habeamus: primum, quòd emptori esse aditum hæredes nolunt: (199:) deinde, quòd, etiamsi permittant, mihi tamen in auctione certamen impendet cum Othone, id est cum cupido, cum locuplete, cum hærede. 202. Ad Clodiam: ut potius de Clodianis hortis cogitem. Explorandum est: uidendum, quid de eo nomine sperare possimus. sine quo neutrum possemus, neque Scapulæ hortos emere, neque Clodiæ. Cum

Balbo: *quo adiuuante, nomen Faberianum facile potuisset expediri: quòd, absente Cæsare, cum Oppio remp. administrabat; & quæ illi egissent, Cæsar om-
» nia probabat. Supra 196. Communices, inquit, cũ
» Balbo & Oppio, quantopere et quare uelim hortos;
» sed ita posse, si expediatur illud Faberianum.* Nec audere incerto: *non audeo hortos emere, incerto isto nomine, hoc est, nisi certus sim pecuniam à Faberio futuram.* Quia tanti rem æstimas: *hic aliquis exponeret; quia scribis, Clodiæ tibi hortos ualde probari. ego malo sic: quia scribis, Clodiæ hortos multo minoris esse, quàm Scapulæ: adductus in hãc sententiam ab ipso Cicerone; qui se ipse interpreta-
» tur 216. A' Clodia, inquit, sperare uideor ob eam
» causam, quòd & multo minoris sunt, & Dolabellæ
» nomen iam expeditum uidetur. At relatiuum,* tanti, *nunquid potest ad paruitatẽ referri? potest. et exemplum est 196: interpretatione nostra satis illustratum.* Illud: *hortos Scapulanos.* Magna res *est,*] *Magni pretij.* Cum cupido &c. *Othonem intelligit, unum ex cohæredibus, qui & ipse eosdem hortos cupiebat. 200: 201:*

203:

Hircii librum] *In quo colligit uitia Catonis. 200. 202. 202:* Arbitrabar: *eum esse mendacem, & illa, quæ dixit de Pompeio, uera non esse. unde illud 202: Solet omnino esse Fuluiaster.* Pluris uideo futuram: *uideo fore ut pluris æstimetur. Io-catur.* Vicino Cæsare: *non quòd ille prope te habitet, sed quòd eius statua sit in templo Quirini, à*

quo templo non longe abest tua domus. 202:

Ex epist. XLVI. pag. 203:

confeceris.] *Rationes*. 201:202. Totus: *cum uniuersa familia*. Quod licebit: *quot, in antiquis libris*. Ego, *quotus. ut dicat*, Tu ad me, Quotus licebit: *pro, cum tot comitibus, quot mea uilla poterit recipere. unde illud apud Horatium*
» *in epistola ad Torquatum: Tu, quotus esse uelis, re=*
» *scribe; & rebus omissis, Atria seruantem postico fal*
» *le clientem. Quotus esse uelis, dixit, id est, quot co=*
» *mites uelis tecum adducere. Et Martialis: Dic, quo=tus es, quanti cupias cœnare: eodem sensu*.

Ex epist. XLVII. pag. 203:

cognationem,] *Quia Ciceronis auus amitam C. Marij septies Consulis in matrimonio habuerat. libro* III. *de Legibus*. Quem scripsissem: *Cicero scripsit uersibus librum de C. Mario, eumq; inscripsit, Marius. libro I. de Legibus*. L. Crassi aui sui: *L. Licinij Crassi, oratoris eloquentissimi, qui Consul fuit cum Q. Mutio Scæuola*. Aui sui: *materni. Etiam 225. appellat eum L. Crassi nepotem*. Vt se defenderem: *contra eos, qui negabant C. Marij nepotem esse. Est autem hic, Erophilus ille Equarius medicus, de quo meminit Valerius Maximus cap. XVI. lib. IX. quem Cæsar extra Italiam relegauit, doctus non C. Marij nepotem esse, sed Erophilum quendam Equarium. cui deinde post mortem Cæsaris uncum esse impactum, quòd de interficiendo senatu cogitasset, scribit Cicero Philippica prima. quod etiam significat in sequenti libro 227*.

Propinqui eius : C. Marius, ille septem Consulatibus insignis, uxorē duxit Iuliam Cæsaris amitam. ideo propinquum eius Cæsarem appellat. Plutarchus in Mario, & Cæsare; & Suetonius in D. Iulio : qui, eam à Cæsare pro Rostris laudatã, scriptum reliquit. quod & Plutarchus tradidit. O' tempora, &c.] Scripserat Atticus aut sic, aut in hanc fere sententiam : Curtius Consulatum uellet, sed dubitat petere. O' tempora, inquit Cicero cum indignatione : fore, cum dubitet Curtius Consulatum petere? quasi dicat : Curtius igitur Consulatum uellet? infimi igitur homines de Consulatu cogitant? O' tempora. Fore : uerbum per se positum : & est figura, ἀποσιώπησιν quam appellat Quintilianus : quam fere solemus usurpare, cum quid indignantes pronunciamus : quale illud apud Virgilium, Me'ne incepto desistere uictam? Epistolam ad Cæsarem tibi misi.] Vt mihi rescriberes, quid & tibi & istis uideretur. Illa epistola Cæsarem Cicero ad Particum bellum cohortabatur. 204 : 214 : 216 : Horti] Scapulani : quorum auctio futura erat. paulo » post : De Virgilio, ut scribis. hoc tamen uelim scire, » quando auctio.

Ex epistola XLVIII. pagina 203 :

Sexti auctioni] Sextus Peduceus Attici amicissimus quidpiam in auctione uenditurus erat, Attico auctionem curante amicitiæ causa. 204. 205 :

Ex epistola XLIX. pagina 204.

Si unus esses.] Si te unum haberem, minus solus essem, quàm cum multos habeo : maiorem enim

ex tuo unius, quàm ex multorum ſermone delecta-tionem capio. A' Peduceo: *poſt auctionem Pedu-cei.ut* 216: *Ab ea igitur ad me uenies.* Etiam ante: *non nihil ſignificas, te eſſe uenturum etiam ante Pe-ducei auctionem.* Quando auctio.] *Hortorum Scapulanorum. nam Virgilius unus ex co-hæredibus Scapulanis. quod infra* 214: *non obſcure » perſpicitur: ſcribit enim ſic: De Virgilij parte ualde » probo. ſic ages igitur. & quidem id erit primum, pro-» ximum Clodiæ. Et* 303: *Horti quam in diem pro-» ſcripti ſint, uelim ad me ſcribas.* Vt tem-pora,] *Vt poſtulant tempora. nihil enim ſcripſi in epiſtola, niſi quod optimum ciuē deceret, ſed ut tem-poribus tamen paruerim. quaſi dicat: non plane ta-men, quod ſentiebam, edidi. quid agas? tempora ita ferunt. De eadem epiſtola paulo ante.* Iſti: *Cæſa-riani.* Simulatio: *nam ſi eos ſimulare ſenſeris, pro eo accipiam, quaſi epiſtolam repudiarint.*

De Cerelia] *Huic debebat.* 212. *hæc eſt, quam epiſtolarum, quæ familiares uocantur, libro* XIII. *commendat P. Seruilio.* Perſcriptionem: *ſolutionem. perſcribimus enim in tabulis, cui data pecunia ſit.* Hoc metuere: *uereris, ne ſit contra dignitatem meam, ſi ego diutius debeam.* Alte-rum: *perſcriptionem. non metuis, ne non ſit, unde ſoluamus. Ita locutus eſt* 238. Suſtinenda ſolu-tio: *uidendum nobis eſt, ut ne Cereliæ prius ſolua-mus, quàm de Metone & Faberio debitoribus noſtris ſciamus: uidelicet, an poſſint & ipſi nobis ſoluere, & id quando uelint.*

Ex epist. L. pag. 204.

Profectus est.] *Athenas.* Præs pro Fla=minio: 233: Quid egeris,] *Num ostenderis ijs, quibus scis ostendi me uelle.* De Si=lio: *de hortis Silij. supra.* Spintherem] *Opinor intelligi filium P. Cornelij Lentuli, eius, quem ab assecla quodam Spintheris cognomen sum=psisse Valerius tradit. nam pater iam perierat, ut in libro de claris oratoribus. & Spintheris cognomine fi=liũ quoque Plutarchus appellat in Cæsare. 207. 226:*

Securi es animi,] *Non laboras. Libros de philosophia his temporibus Cicero scribebat: quorum argumentum & sententias ferè sumebat à Græcis; uerbisq́; utebatur non admodum consuetudine tritis, cum Græcorũ uerborum uim exprimere Latinis uer=bis cogeretur, idq́; consequi non posset usitatis: ut in eo nimium libertatis assumens, de lingua Latina mi=nimum laborare uideretur.* Talia: *de philosophia. quos autem libros, non scribit: quòd, tam prope cum essent, ut non modo per literas, sed etiam præ=sentes sæpe colloquerentur, nominare uidebatur esse minus necessariũ.* ἀπόγραφα sunt: *hæc, quæ scri=bo, non scribo cum labore, cum è Græcorum libris descripta transferam in meos.* Verba tantum af=fero: *uerba affero de meo, res mutuor à Græcis.*

Ex epist. LI. pag. 204:

Epiroticæ literæ] *Quas in Epirũ scribis tuorum negotiorũ causa.* Fasciculum: *quem in Epirũ mit=tis, ut ex Epiro deinde Athenas deferantur: nã Athe=nis erant Martianus & Montanus cũ Ciceronis filio.*

COMMENTARIVS IN LIBRVM XIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 204:

CICeronem] *Filium.* Seuerius: *obiurgas eum, quòd immoderatos sumptus faceret. quod indicat illud* 222. » *Turpe est nobis illum, qualiscunque* » *est, hoc primo anno egere: post mode*» *rabimur diligentius.* Magis, quàm quemadmo» dum: *dictio, Quàm, uidetur abundare. sic infra,* Nec » *in hac quidem re quidquam magis, ut uellem, acci*» *dere potuit.* Tullios: *Martianum & Montanum, qui cum Cicerone filio Athenis erant. quod illud* » *ostendit* 204. *L. Tullium Montanum nosti, qui cum* » *Cicerone profectus est. Et illud: Misi ad te epistolas* » *ad Martianum, & Montanum.* Aut ista proficient: *Ista, hæc diligentia, qua tu in literis tuis ad Ciceronem & ad Tullios usus es.* Proficient, *ut Cicero in sumptibus sit restrictior.*

205.

De pecunia] *A' debitoribus exigenda, ut hortos emere posset.* Ob eam causam, quæ suscepta est: *ob fanum, quo filiam consecrare deliberatum est.* Cuius festinationem mihi tollis: *non uis me festinare, neque pateris ut ego te urgeã, cum*

hac æstate nos, quod uolumus, habituros affirmes.
Istis placeat] Istis, *Cæsarianis.* Placeat, *mittenda sit ad Cæsarem, nec ne. 204.* Nicias: *hic erat apud Ciceronem. 294. 204:* Quanti patrem feci: *cuius Quæstor Cicero fuerat in Sicilia, auctore Pediano.* Etsi de epistola. *ad Cæsarem: de qua paulo ante.*

Ex *epistola* II. *pagina* 205.

Celeritas tua,] *In scribendo.* Res ipsa: *quam scripsisti: qua nihil potest esse indignius.* Humanitatem omnem: *omnem sensum humanitatis: ut iam neque dolere ullo damno, neque lætari ullo commodo possimus. id autem ob interitum filiæ: qua amissa, nihil iam in reliqua uita sibi esse curandum statuebat.* Veruntamen.] *Expectabam. Et est figura, qua usus est 227. 229. & in*
» *epistola ad Tironem his uerbis: Confice professionem:*
» *etsi hæc pecunia ex eo genere est, ut professione non*
» *egeat: ueruntamen.* Epistolas] *Qui*-*bus eos Cicero rogabat, ut exactionem Faberiani no*-
» *minis adiuuarent. nam & supra 196. Cum Oppio,*
» *inquit, & Balbo communices, quantopere, & qua*-
» *re uelim hortos; sed ita posse, si expediatur illud Fa*-
» *berianum.* Et tamen: *quanquam ad Oppium & Balbum scripsi de Faberio: tu tamen sicubi Pisonem poteris conuenias, ut cum eo de auro colloquaris. Et, opinor, hoc intelligit, ut ad emptionem hortorum auream pecuniam à Pisone argentario mutuam sumeret usura pendenda: uel: ut argentea pecunia Pisoni daretur, Piso auream redderet. Pisonem autem ar*-

» gentarium fuisse, indicat illud 186: Ad Aulum
» scripsi, ut ea, quæ bene nossem de auro, Pisoni de-
» monstrarem. quo etiam loco de permutatione agitur.
» Et infra 206. Si quid poteris, inquit, cum Pisone
» cõficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. utro-
bique enim Auli mentio: & utrobique eius opera
apud Pisonem Cicero uidetur uti. De Pisone autem
206. 208. 208: 227: Attribuatur,]
Numeretur, soluatur. Attributam pecuniam Pedia-
nus dicit esse, quam in stipendium militum ex æra-
rio deprompt am Tribuni ærarij Quæstoribus adnu-
merabant. idem ferè M. Varro. sed à rebus publicis
» transferri ad priuatas, docet illud 253. Maxime
» autem me angit ratio reliquorũ meorum. quæ quan-
» quam explicata sunt; tamen, quòd & Dolabellæ no-
» men in his est, & attributio est mihi nominum igno-
» ta, conturbor. Et item illud in epistola ad Tironem:
» De attributione conficies. De repræsentatione uidebis.
» De domesticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi
» certa, quid Octauius, quid Antonius. Acci-
pies ab Erote: cognosces ab Erote quantum nobis à
Faberio debeatur. is enim Ciceronis rationes procura-
bat. 247. 248: 254. 264: Ariobar-
zanis filius] Eius, quem à Mithridate fuisse ex-
pulsum legitur in oratione pro lege Manilia. Eum
Sestius noster parochiis publicis occupauit:
ei Sestius noster & domum iam & omnia ad uictum
necessaria de publico curauit. Parochiis, præbi-
tionibus: & parochus, qui huic muneri præerat, ut
sumptu publico siue legatos, siue alios muneribus

ornaret, aut etiã aleret. & dixit Occupauit, quasi, ante me cepit, ut ego eum frustra sim inuitaturus. quale illud in Tusculanis, opinor, quæstionibus: "Occupaui te fortuna, atque cepi, omnesq; aditus tuos interclusi, ut ad me aspirare non posses. Legendus Acron in illud Horatij, Proxima Campano Ponti quæ uillula tectum Præbuit, & parochi, quæ præbent ligna, salemq;. Summo beneficio meo: nam Ariobarzanem eius fratrem, Cappadociæ Regem, præsentibus insidijs nec opinantem liberauerat, regnumq; ei seruauerat, ut in epistola ad senatum, & in ea, quam eodem libro ad Catonem scripsit. Cum fratribus illius: unum Ariobarzanem seruauit, ut ipse ad senatum & ad Catonem scribit: ut uideatur, fratre, legendum potius, quàm fratribus: sed, repugnantibus antiquis libris, nihil muto.

205:

Auctio Peducei:] Cui Atticus dare operam uolebat. 203: Cum poteris ergo: ad me uenies.

Faberius: exactio nominis Faberiani. A' discipulis: quos Romæ habebat. & fortasse is est, qui Cicerones filios docuerat: de quo supra.

Ex epistola III pagina 205.

Non dum scilicet,] Literas equidem à te expectabam, sed non dum tamen. qui enim tabellarij à te mane discedunt; (erat autem Atticus Romæ, Cicero in Tusculano, ut propinqui maxime essent, 208:) mane certe huc peruenire non possunt, multo etiam minus, qui meridie. Ista nomina] De quibus ad me scribis. Cicero cum pecuniam non ha=

beret, unde hortos emeret: Attico mandauerat, ut aliquid uenderet. *Atticus in uenditione non pecuniam accepit ab eo, qui emit, sed nomina; ita tamen, si ea nomina Cicero probasset, ad quem de ea re scripturus erat.* Videbis dubitare: *quod & plura sint nomina, ut exigi deinde omnia, nisi magna molestia, non possint: & in istis nominibus nõ bonum nomen Celius uideatur.* Ad me refers: *Atticus ad Ciceronẽ retulerat de nominibus illis, ut faceret ipse quod liberet: hoc est, ut illa uel acciperet, uel reijceret, quandoquidem ipsius res ageretur.* Ipse: *si ipse adessem, & meum negotium gererem.* Vtrunque laudo: *utamur, inquit, his nominibus. nam neque mihi plura uidentur: & Celium probo.*

Factus esset] *Germani in suis libris, factus es: ego, factus esses: hoc sensu: nisi hæc nomina haberemus, tu aliquando præs factus esses pro me.* Et *quia dixerat* Aliquando, *incertum tempus & incertam rem significans: definit, & tempus remq; exprimit, cum infert,* In his quidem tabulis. *in his quidem tabulis, quas in hortorũ emptione facturus sum, pro me certe spopondisses, nisi hæc haberemus nomina, quæ hortorum uenditoribus dari possent.* A' me igitur omnia: *fiet. Ego te de sponsione non rogabo: ipse per me omnia conficiam.*

Quod dies longiores:] *Malim sic,* Quod *dies lõgior est: ut intelligatur dies nominum exigendorum, quam scripserat Atticus abesse lõgius, quàm oporteret.* Teneamus modo, quod uolumus: &c.] *Contingat modo, quod optamus, ut*

scilicet hortos assequamur. nam quod ad diem nominum attinet, quam scribis longiorem esse: puto fore, ut præco, qui Scapulanos *hortos in auctione uenditurus est, nõ præsentem pecuniam ab emptore poscat, sed diem largiatur solutionis faciendæ non minus longam, quàm ea dies est, ad quam hæc nomina exigentur. quòd si istam diem præco non concedet; non dubito, quin ab hæredibus eam impetremus. itaque utamur his nominibus: neque te ista dies moueat; cum æque longa futura sit ea, quam ad hortorum pretium persoluendum si minus præco, hæredes certe dabunt.* videbis.] *Vt in au*ctione *Scapulanorum hortorum, quantum poterint, nos adiuuent.* Erãt *enim ex cohæredibus: quod insequens membrum declarat.* Pars duorum: *206. quæ pars hortorum ad* Crispum, *quæ ad* Mustellam *pertineat.* Epistolam: *mihi à* Bruto *missam.*

Ex epistola IIII. *pag.* 206.

Habeo munus &c.] *Infra* 214: *ita scribit:*
» *Sicunde potes, erues, qui decẽ legati* Mummio *fue-*
» *rint.* Polybius *non nominat. eorum nomina* Atticus *inuenit, inuenta misit ad* Ciceronem. Habeo, *igitur inquit, munus à te elaboratum decem legatorum.* Et *hic quoque perspicuum est, lapsum esse in ordine qui has epistolas retulit in uolumina: cum infra de nominibus decem legatorum* Atticum *roget, hic autem ea se dicat accepisse.* Et quidem puto: *puto eos fuisse, quos tu scribis.* Nam filius &c. *dixerat olim* Hortensius Ciceroni; *in decem legatis cũ* L. Mummio *ad bellum* Achaicum *profectis* Tuditanum *fuisse; cum*

Tuditanum proauum suum intelligeret, Cicero autem de auo dictum acciperet. Sed Atticus proauum fuisse ostendit, eius patrem, quem Cicero significari ab Hortensio putauerat. Respondet igitur ad epistolam Attici, in qua ille scripserat, in decem legatis fuisse Tuditanum Hortensij proauum; cum Cicero eius filium, Hortensij auum, intelligi putasset. Sensus est: Puto plane fuisse decem legatos, quos ad me scripsisti; & fuisse in ijs Tuditanum Hortensij proauum: ego autem de Tuditano eius filio intellexeram: quem in decem legatis non fuisse, nunc quidem facile credo, cũ Quæstor fuerit anno post, quàm Quæstor Mummius: ut simile ueri non sit, legatũ Mummij fuisse, cum adhuc esset adolescens. uide 206: 216: 217: 218. Mummius: *L. Mũmius Achaicus, qui Cõsul fuit cum L. Cornelio Lentulo, clarus euersa Corintho.* De nominibus quæris quid placeat: *de nominibus legatorum à te scriptis.* Placere: *ostendit sibi placere legatorum nomina, cum dixit,* Et quidem puto. Conficies:] *De auro. 205.* Aulus &c. *Aulus in eo nos adiuuabit.* Velim ante possis:] *Cuperem, ante Bruti aduentum liceret tibi in Tusculanum ad me uenire.* Vt quærat: *ut quærat de familiaribus, aut de seruis Bruti, quo die sit uenturus in Tusculanum.* Et uidelicet:] *Et uidelicet puto ita esse. cum enim ad Corinthum fuerit, & fuerit Consulis frater: consentaneũ est, eum in decem legatis, quos frater habuerit, fuisse.*

Ex epist. V. pag. 206.

Vrge.] *Vt hortos suos nobis uendat.* Illam

diem &c.] *Intelligit hortos Scapulanos, cum dicit* illam diem: *cum* iſtam, *Silianos. & diem intelligit ſolutionis. Torquatus enim hoc dicebat: Silium concedere, ut hortorum ſuorum emptor menſe Maio pretium perſolueret: hæredes Scapulæ tam longam diem non concedere. ideoq; Atticum Cicero hortatur, ut urgeat de Silianis.* De Criſpo, et Muſtella] *Hoc eſt de hortis Scapulanis: uterque enim hæres erat Scapulæ. 205:* Aduentum] *Cum in Tuſculanum ueniet.* In magno noſtro negotio: *de hortis ſcilicet.*

Ex epiſt. VI. pag. 206.

De aquæductu] *Non in agro, ſed in Vrbe.* Columnarium *&c. tributum, quod in ſingulas columnas domum ſuſtentantes exigeretur, propterea quòd opulentiam ſignificarent habitãtium. Cæſar libro III. de bello ciuili:* » *Acerbiſſimæ imperatæ pecuniæ tota prouincia exigebantur. multa præterea generatim ad auaritiam excogitabantur. in capita ſingula ſeruorum ac liberorum tributum imponebatur. columnaria, hoſtiaria, frumentum, milites, remiges, arma, tormenta, uecturæ imperabantur.* Vide ne nullum: *malo,* Vllum. *ut dicat: Vide, ne in columnarium ullum uectigal incidamus: uide, ut omnino columnarij debitionem effugiamus. Forte quidpiam cum columnis Atticus ædificabat Romæ Ciceronis nomine: ut de columnario deinde pendendo non ſine cauſa Cicero timeret.* Legem: *qua columnarium antea pendebatur.* Piſoni &c.] *Argentario, pecuniam, Catoni pupillo, aut eius tuto-*

ribus creditam, repetenti. cohæredibus: Catonis
creditoribus. De puero Lucullo: si de pecunia,
quam Luculli pueri tutor in Achaia sumpsit, Piso a=
get. erat autem, ut est in proœmio libri III. de Fini=
bus, unus è tutoribus Cicero. Cum illius obiurga=
toria: qua Brutus eum obiurgauerat, quòd interi=
tum filiæ mollius ferret, quàm uirum deceret. itaque
» ipse Brutum solans in morte matris: Est, inquit, alie=
» num tanto uiro, ut es tu, quod alteri præceperit, id
» ipsum facere non posse. me quidem cũ rationes, quas
» collegeras, tum auctoritas tua à nimio mœrore deter=
» ruit: cum enim mollius tibi ferre uiderer, quàm de=
» ceret uirum, præsertim eum, qui alios consolari sole=
» ret; accusasti me per literas grauioribus uerbis, quàm
» tua consuetudo ferebat. Iudiciali molestia ut ca
ream: scripserat Atticus, esse qui eius patrocinium
in iudicijs desiderarẽt. uidebis, inquit Cicero, ne quis
mihi molestus sit, ut eum in iudicio defendam. nam
iudiciali molestia omnino cupio carere.

206:

Istum,] Quem tu scribis in decẽ Mummij legatis
fuisse. Filium: istius Tuditani filium fuisse putaram
in decem: sed uidelicet assentior tibi, qui patrem
scribis fuisse; cum filius, qui tum erat adolescens, le=
gatus esse nõ potuerit. Mummiũ fuisse ad Corin=
thum: cũ Lucio fratre, qui eã deleuit. 206. Spu=
rius: nepos, ut opinor, Spurij Mummij, quẽ dicit ad
Corinthum fuisse cum fratre. Nuper est * Episto
las &c. tale quidpiam desideratur. Mortuus: ut,
Qui nuper est mortuus, legatur. Missas: à

Spurio Mummio. Quin fratri fuerit legatus, nõ in decẽ. *Proficiscẽtibus ad bellũ legati dabantur: postea, cum quid prospere gestum esset, decem interdum legati decernebantur. In oratione pro Cornelio Balbo, C. Cæsarem, inquit, senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum nouo. Idem in angustijs ærarij uictorem exercitum stipendio affecit: Imperatori decem legatos decreuit. Et de prouincijs consularibus: Actum est de decem legatis: quos alij omnino non dabant, alij exempla quærebant, alij tempus differebant, alij sine ullis uerborũ ornamentis dabant. in hac quoque re sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reip. causa sentirem, facere uberius propter ipsius Cæsaris dignitatem. Et in epistola ad Lentulum: Stipendium Cæsari decretum est, et decẽ legati. Fuit igitur Spurius Mummius in primis fratris legatis, in decem non fuit.* Illum fratri: *Sp. Mummiũ L. Mummio.* In primis eius legatis: *in ijs, quos primum eduxit.*

Ex epist. VII. *pag.* 206:

Hæc cures,] Hæc, *quæ ad me scripsisti. nam Attici literis respondet.* A' Cæsare] *In Hispania bellum gerente contra Pompeij liberos.* In epistola nostra: *intelligit epistolam, quam ad Cæsarem scripsit: quam tamen, ut opinor, non misit, quòd in ea Cæsaris amici qui Romæ erãt, nimium multa mutari uellent.* 215. 214. *argumentum autem illius epistolæ hoc fuit, ut Cæsar remp. constitueret; quæ minus firma uideretur, legibus, quas ipse tulerat, neglectis: deinde ad Parthicum bellum proficisceretur.*

217: Leges ſuæ: *ut de iudicijs, de ſumptibus, de præmijs eorum, qui plures filios ſuſcepiſſent. quas leges tulit poſt bellum Africanum. Dion libro* XLIII. *Eſt* εὔλογον: *uelle Cæſarem Romæ manere propter eam cauſam.* Idq́; eram ſuſpicatus &c. *ego itẽ exiſtimaueram, fore, ut Cæſar maxime propter eam cauſam Romæ uellet manere, ne ſe abſente leges ſuæ negligerentur. idq́; ſcripſi in epiſtola ad Cæſarem.* Sed iſtis mos gerendus eſt: *quibus eam epiſtolam mitti non placet.* 204. 215. Niſi placet &c. *niſi tu in hac opinione es, ut hanc ipſam ſententiam perſequamur, hoc eſt, ut omnino ſcriptam epiſtolam ad Cæſarem mittamus.*

207.

Et Lentulum cum Metella feciſſe diuortium.] *Refertur ad illud, Seſtius narrabat.* De Muſtella, aut ſi Silium uideris: *de hortis Scapulanis, & Silianis. hoc ſupra ita ſæpe narratur, ut hic putidum uideatur explanare.*

Ex epiſt. VIII. *pag.* 207.

Triplices remiſeras.]. *Modo à me diſceſſeras, & paulo poſt ego ad te trinas literas miſeram, tuq́; ad omnia reſponderas: ut iam, quod ſcribam, nihil plane ſit.* Triplices: *nõ dicit, trinas, ſed triplices, quaſi, tribus meis epiſtolis reſpondentes. Et cum dicit, Paulo poſt triplices remiſeras; plus dicit ad oſtendendam argumenti inopiam, quàm ſi dixiſſet, Paulo poſt trinas ad te miſeram. quod enim tribus epiſtolis Cicero ſcripſiſſet, colligere eadem illa, & in quartã conijcere potuiſſet: quod facere non nunquam ſolemus.*

ita scribendi sententiam habuisset. cum autem nō modo ipse ad Atticum trinas misisset, sed Atticus ad omnia respondens triplices remisisset: iam plane, quod scriberet, reliquum nihil erat. celianorum] Vide illud 187: In Bruti epitome Fannianorum. A' Philoxeno: mitte Panætij librum de prouidentia, à Philoxeno sumptum.

Ex epist. IX. pag. 207.

Dolabella.] Confectum enim bellum erat in Hispania: cui Dolabella interfuit, & ante Cæsarem in Italiam reuertit. Ἐκτενέστερον: cum maiore significatione beneuolentiæ. Et subintelligi perspicuum est, illius sermone. Ventum est tamen ad Quintum: pro, tamen, rectius mea sententia legeretur, tandem: sensu non obscuro. Multa ἄφατα, ἀδιήγητα: dicebat Dolabella à Quinto filio dicta contra Ciceronem in Hispania: quod & antea literis idē Dolabella obscure significauerat. 199: Exercitus: Cæsaris in Hispania. nō, inquit, secreto, aut inter paucos mihi male dixit Quintus, sed ita palam, ut exercitus omnis intelligeret. & cum alia in me coniecit ἄφατα ἀδιήγητα, tum unum eiusmodi, quod ego, nisi exercitus id sciret, non dico Tironi dictare, sed ipse scribere non auderem. Sed hactenus: reprimit se. nam cum ostendisset, illud maledictum à Quinto in se collatum ita turpe esse, ut scribendum non uideretur; sed scribere tamen se uelle, quando id exercitui notum esset uniuerso: uictus acerbitate rei, scribendi consilium omisit, & intulit, Sed hactenus, figura utens sententiam terminante.

207: Secum egissem,] De re Torquati. ut apud Cæsarem aliquid ageret Dolabella Torquati causa; cum Torquatus ipse gratia minus posset, qui Pompeianus fuisset. intelligo autem Aulum Torquatum: nam Lucius frater perierat, ut in Bruto legitur: quē librum ante hoc tempus scriptum esse, uel id aperte indicat, quod in eo libro Marcellum ait Mitylenis uiuere, hic autem occidisse tradit. 108. Si quid de Bruto.] Quid significat? Bruti nouas nuptias. nā dimissa Claudia, Appij filia, de qua in familiaribus epistolis 32: Porciam duxit Catonis Vticensis filiam: cuius & Plutarchus in Bruto & Catone Vticensi, & Valerius Maximus libro III. meminerunt. Nicias: qui erat apud Ciceronem 204: 205. Confectum putabat: de Porciæ nuptijs. & confectum sane est ante Cæsaris aduentum. nam infra, Porciæ laudationem scribit esse mittendam Domitio, & Bruto; Domitio, quòd filius esset; Bruto, quòd affinis, ex Porciæ coniugio. 219. 222: Diuortium: Claudiæ. Laboro idem, quod tu: ut Porciam ducat Catonis filiam. offensionis: si quid apud homines offendit, quòd Claudiam repudiarit. Hæc res: nuptiæ Catonis filiæ. quos enim offendit Claudiæ diuortio, eos sibi reconciliabit Porciæ coniugio. Et non ita mul„ to post eadē de re, Bruto, inquit, quamprimum agen„ dum puto, præsertim si statuit: sermunculum enim „ omnem aut restinxerit, aut sedarit. Erat enim Catonis nomen maxime populare, quòd nemo unquam à libertate constantius stetisset, usque eò, ut si-

bi mortem consciscere maluerit, quàm seruire.

In Arpinum] *Erat enim in Tusculano, cum hæc scripsit.* constitui: *ut fructus redderent uberiores.* Fuit *faciendum, inquit paulo post, ut constituerem mercedulas prædiorum.* Exeundi: *si manerem hic ad Cæsaris aduentum, qui ex bello Hispaniensi Romam uictor redibat: tum mihi in Arpinum ire minus liceret, ne ille suspicaretur iccirco me longius discedere, quòd uictorem æquo animo uidere nõ possem. eundum igitur, antequam ueniat.* De cuius aduentu: *ad quam diem affuturus esset.* Illuc: *in Arpinum.* Quid negotii sit: *in constituendis prædiolis.*

Ex epistola X. *pagina* 207:

De Marcello,] *Quem P. Magius Chilo in Atheniensium portu interfecerat. extat de eius interitu Sulpitij epistola ad Ciceronem.* Neque acciderat antea: *nunquam enim acciderat, ut clarissimus uir ab homine teterrimo, ueteri amico, & comite, nullam ob causam occideretur. cum autem nunc acciderit, quod nemini in mentem uenisset timere: nullum iam est periculi genus, quod metuendũ non sit.*

παρὰ τὴν ἱστορίαν tu,] *Scripserat Atticus Ciceroni, ut se diligentissime custodiret, præsertim reliquum consularem. hoc, inquit, est præter historiam: hoc, quod scribis, falsum est: quid enim? Seruius Sulpitius non & ipse consularis?* Tu: *posuisti in epistola tua.* Reliquum consularem: *subintelligitur, Vt omni diligentia tuear, atque conseruem.* Hoc nullam ad partem ualet: *hæc cau-*

tio, atque hæc diligẽtia, quam in tuenda salute ad-
hiberi uis, quem fructum afferet, mihi præsertim,
qui in uita iam quod agam nihil habeo, neque domi,
neque foris? Equidem sic existimo, non minus bene
actum cum illis, qui perierunt; quàm nobiscum,
qui fortunæ beneficio conseruati sumus. Quid
enim sumus? *non est de pluribus sententia, sed de*
» *ipso tantum. nam infert: Quòd nisi hoc mihi uenis-*
» *set in mentem, scribere ista nescio quæ; quò me uer-*
» *terem, non haberem.* κοινότερα *quæ-*
dam, & πολιτικώτερα.] *Subaudi, mittenda. Pu-*
to, inquit, quemadmodum tu scribis, librum ali-
quem ad Dolabellam nobis esse mittendum, qui con-
tineat non τὰ φιλοσοφικὰ, sed potius κοινότερα
quædam, & πολιτικώτερα. quòd eius generis scri-
pta magis uiderentur Dolabellæ cõuenire, qui non in
studijs doctrinarum, sed in republica, & in commu-
ni quodam literarum genere uersatus esset. Valde
» enim desiderat: 209. *Volo Dolabellæ ualde desi-*
» *deranti: non reperio, quid: & simul αἰδέομαι*
» *φράσαι.* Brutus si quid;] *Si Porciam*
in matrimonium duxerit. Si statuit: *si statuit eam*
ducere, puto ei faciundum esse ut quamprimum du-
cat. Sermunculum: *eorum, qui diuortium Clau-*
» *diæ reprehendebant. nam & supra: Nicias cõfectum*
» *putabat, sed diuortium non probari.* Restinxe-
rit, aut sedarit: *hoc est quod dixit in epistola proxi-*
ma superiore: Si quid est offensionis, hæc res mederi
potest. nam populum non tam offendit Claudiæ dis-
sidio, quàm delectabit Porciæ nuptijs. Qui lo-

quantur etiam mecum: *Claudiæ diuortium im-probantes.* Ipse: *Brutus. hæc, inquit, ipse optime statuet, præsertim si utetur consilio tuo. mecũ enim hac de re loqui non poterit, qui in Arpinum cogito XI. Cal. Quintiles.* XI. Cal.] *Quintileis. profe-ctus tamen est triduo post, nempe VIII. Cal. ut scri-bit 211: & 218:* Sed tamen illic: *illic tamen quiddam est, quod agam. quid autem illud erat? ut scilicet sua prædiola cõstitueret. lege in ea, quæ hanc antecedit, & ea, quæ consequitur, epistola.* Spin-therem: *hic est, de quo 204: qui à patre Spinthe-ris cognomen accepit. & 228.*

208.

Misit] *Misit, qui Spintherem hodie uenturũ nun-*
» *ciaret. ut illud ad Tironem: Curio misi, ut medico*
» *honos haberetur. & ad Brutum: Mitte ad Lupum no-*
» *strum, ut is nobis eas centurias conficiat.* De inte-ritu Marcelli: *erant enim, qui suspicabantur, M. Marcellum à P. Magio fuisse occisum auctore Cæsare.*

Cum de Magio constet: *cum constet, P. Magi-um, qui Marcellum uulnerauerat, paulo post flagi-tium agnouisse, seq; ipsum, sibi è scelere iratum, in-terfecisse: res indicat, eius facti causam non in Cæsa-rem, sed in Magij furorem conferendam.* Non in-telligo: *cur Brutus Cæsarem purget. apparet enim, aliquid in Cæsarem dici. quod, quale sit, uelim ex-planes.* Quanquam &c. *ego, inquit, quod ad me attinet, non dubito, quin Magius amentia impul-sus Marcellum interfecerit inscio Cæsare: sed illud co-gito, quænam illi tantæ amentiæ causa potuerit esse,*

ut talem uirum, amicum suum, etiam sponsorem occiderit. Nimirum id fuit: *nimirũ propter eam sponsionem Marcellum Magius interemit. cum enim una cum Marcello Romam rediret, & creditoribus non haberet unde solueret: credo, petiisse aliquid à Marcello sponsore suo, illum autem non quidem cum opprobrio, sed constanter respondisse, negantem se daturum: ex eo Magium in iram & amentiam prolapsum, illum occidisse. Hoc Cicero, coniecturam secutus, opinabatur: sed Valerius Maximus libro IX. aliam ponit eius amentiæ causam. cuius uerba subscribemus: Consternatum, inquit, Magij Chilonis amentia pectus, qui M. Marcello datum à Cæsare spiritum sua manu eripuit, uetus amicus, & Pompeianæ militiæ comes, indignatus aliquos sibi amicorum ab eo præferri: Vrbem enim à Mitylenis, quò se contulerat, repetentem, in Atheniensium portu pugione confodit, Protinusq; ad irritamenta uesaniæ suæ trucidanda tetendit.*

Ex epistola XI. *pag.* 208.

credebam esse facile:] *Longius abesse à te. nam hæc scripsit Arpini, quò se ex Tusculano contulerat.* Posteaquam sum à te diiunctior: *posteaquam huc ueni, è Tusculano profectus. ubi minus eram à te diiunctus, quàm nũc sum. nam Roma multo propius abest Tusculanum, quàm Arpinum.* Fuit faciendum,] *Veniendũ omnino huc fuit.* Mercedulas prædiorum: *supra: Mihi Arpinum eundum est: nam opus est constitui à nobis illa prædiola.* Mercedulas: *uectigal, quod ex prædiorum loca=*

» tione capiebat : ut 197 : Ciceroni uelim hoc propo=
» nas, ut sumptus huius peregrinationis accommodet
» ad mercedes Argileti, & Auentini. & 248 : Ab
» Erote quæras, ubi merces insularum. Constitue-
rem : certiores atque uberiores redderem. Onus
obseruantiæ Bruto nostro imponerem : cum
enim uterque esset in Tusculano, Brutusq; Ciceronem
quotidie uidere uellet; Cicero autem ad illum quotidie
ire non posset : sequebatur, ut Brutus ad Ciceronem.
quod Cicero nolebat, indignum existimans, Brutum
ad se quotidie domum uenire. Exiui, igitur inquit,
è Tusculano, ne Bruto nostro quotidie ad me ueniendi
onus imponerem. Obseruantiæ : obseruare est
assidue cum aliquo esse honoris causa. unde illud in
» prima epistola : Dies fere nullus est, quin hic Satyrus
» domum meam uentitet. obseruat L. Domitium maxi=
» me : me habet proximum. Et Philipica II. Custoditus
» sum à te, tu à me obseruatus in petitione Quæsturæ.

Commodius colere inter nos : nam hoc tem=
» pore minus commode poterant, itaque 213. Nunc,
» inquit, eum ita simus affecti, ut non possimus plane
» simul uiuere ; (intelligis enim profecto, quo maxi=
» me posita sit συμβίωσις) facile patiebar nos potius
» Romæ una esse, quàm in Tusculano. Priuaba=
tur &c. mecum esse quotidie uolebat, nec id pote-
rat suo commodo, cum ei ueniendum ad me esset.
ita nullam delectationem capiebat ex Tusculano.

Venerit:] Romam. Egerit : de nuptijs. 207:

Quando obuiam : Cæsari proficiscatur, ex Hi=
spaniensi bello reuertenti. Conuenias : uide illud

205. *Pisonem sicubi de auro.* Quàm maturum: *aurum enim à Pisone quærebat, ut Scapulanos hortos, quos in auctione cohæredes uendituri erant, posset emere.* Maturum: *quia dies auctionis instabat.*
» *quod infra paulo apertius, his uerbis:* De Scapulanis
» *hortis toto pectore cogitemus: dies adest.*

Ex *epist.* XII. *pag.* 208:

De Attica] *Quòd eam significabant ægrotare.* 209. 209: 210. 212. 213. Consolabare: *cum causam scriberes, cur eius inualetudinem putares fore non diuturnam.* Aegritudinem: *dolorem & molestiam meam ex Atticæ morbo susceptam.* Et *est ægrotatio in corpore, ægritudo in animo. ipse* Tusculanarum *quæstionũ libro* III. 195. Vendidisti.] *Metaphora sumpta de ijs, qui, quod uendere cupiunt, prius laudant, quo libentius ematur. ex quo illud* Horatij: *Laudat uenales, qui uult extrudere, merces.* Vendidisti, *inquit, præclare oratiunculam meam pro* Q. *Ligario: hoc est, ita meam orationem laudasti, ut alij tuam auctoritatem, tuumq; iudicium secuti, eam probare cœperint, æque atque ij, qui uẽditori suas merces laudanti fidem adhibentes, bonum sæpe putant esse, quod uitiosum*
» *est.* Infra 209. *Ligarianam, inquit, præclare au-*
» *ctoritas tua commendauit: scripsit enim ad me* Bal-
» *bus, ac Oppius, mirifice se probare.* Præconium deferam: *perstat in tralatione: nam præcones in auctione uendebant. dicit igitur* Præconium, *id est uendẽdi curam. Cum aliquid, inquit, à me scriptum emittere uoluero, rogabo te, ut id ante, quàm emit-*

tatur, tua auctoritate commendes: ut scilicet alij deinde probent, quod à te, tali uiro, prius esse laudatum senserint. De Varrone scribis,] Varronem desiderare aliquid à me, ut scilicet meis eum scriptis intexam. 209: Nusquam: quòd neque in orationibus personæ loquentes inducuntur: & in libris, qui rationem oratoriam complectantur, scis Varroni locum non esse, ex eloquentia minus claro. in oratorijs quidem libris ideo ei locus non fuerat, quòd ab ijs, qui disputant, mentio cuiusquam fieri non potuit, nisi eius, qui illis notus, aut auditus esset. 63: Denunciauerat &c. dixerat, se magnũ quiddam uelle ad me mittere. προσφώνησιν, libri destinationem, dedicationem, ut nunc loquimur, expressit græco uerbo, quod latino non potuit. De hoc autem libro, Academicarum quæstionum in primo, sic loquitur Varro: Intemperantis esse arbitror, scribere, quod occultari uelit. sed habeo opus magnum in manibus; quòd iam pridem ad hunc ipsum (Ciceronem autem dicebat) quædam institui, quæ & sunt magna sane, & limantur à me politius. Et Cicero: Ista quidem, inquam, Varro iam diu expectans, non audeo tamen flagitare. Et in epistola: Expectabam omnino iandiu, meq; sustinebam, ne ad te prius ipse scriberem, quàm aliquid accepissem, ut possem te remunerari quamsimillimo munere: sed cum tu tardius id faceres, hoc est, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniunctionem studiorum, amorisq; nostri quo possem literarum genere declararem. προσφώνησις autem illa Varronis, ut opinor,

opus fuit de lingua latina, quod Ciceroni inſcriptum poſtea emiſit. Καλλιππίδης] Tragœdus fuit percelebris Ageſilai ætate, qui curſitans in ſcena, tamen ne cubiti quidem menſuram progrediebatur: unde græcum adagium in eos, qui ſatagunt, & nihil agunt. Suetonius in Tiberio, & Plutarchus in apophthegmatis. καλλιππίδην igitur Varronem appellat, quòd aſſidue ſcribendo, nihilo tamen proceſſiſſet magis, quam καλλιππίδης in curſu.

Parabam] Reddere aliquid pro eo, quod ille dediſſet, & reddere pari menſura, aut etiam, ſi modo potuiſſem, cumulatiore. Heſiodus: uerſus Heſiodi eſt, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι. quo uerſu eadem menſura iubet reddere, qua acceperis, &
" cumulatiore, ſi poſſis. In primo de officijs: Quòd ſi,
" inquit, ea, quæ acceperis utenda, maiore menſura,
" ſi modo poſſis, iubet reddere Heſiodus: quidnam be-
" neficio prouocati facere debemus? Et de claris orato-
" ribus: Illud Heſiodum laudatur à doctis, quod eadem
" menſura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cu-
" mulatiore, ſi poſſis. αἴκε δύνηαι: proximo ſuperiore uerſiculo, cum hemiſtichium Heſiodi poſuiſſet, adſcripſit, Si modo potuiſſem: ſiquidem etiam Heſiodus non hoc modo dicit, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, ſed adſcribit, αἴκε δύνηαι. Deſpondimus,] Cõſtituimus Bruto mittere. Illam ἀκαδημαϊκὴν: libros duos Academicarum quæſtionum: quorum, Catulus, priorem inſcripſerat; Lucullus, alterũ; quòd duorum dierum ſermonem à Catulo & Lucullo habitum exponerent. Poſtea cum eos libros à Catulo &

Lucullo ad Varronem transferre uellet; non solum ut Attico satisfaceret, roganti ut Varronem suis scriptis insereret; sed etiam, quòd ἀκαταλλήλου uideretur, inducere loquentes de philosophia Catulum & Lucullum, homines illos quidem nobiles, sed earum rerum, quæ in ijs libris disputarentur, minime peritos: ex duobus libris contulit in quatuor, eosq; ad Varronem misit, cum quidem, Catuli et Luculli omni prorsus mentione sublata, partes ei Antiochianas dedisset, sibi sumpsisset Philonis. sed accidit uel hominum negligentia, uel temporum iniuria, ut ex quatuor libris ad Varronem primus duntaxat, ac ne is quidem integer, ad nostram ætatẽ perueniret. ex duobus autem, quos primum scripserat, Catulo & Lucullo inscriptis, de quorum salute multo minus Tullium laborasse, quàm de posterioribus ad Catonem, credibile est; (quippe, cũ dicat paulo post: multo hæc erunt splendidiora, breuiora, meliora) nescio quo modo Lucullũ æquior fortuna seruauit. Nullo modo philologi: infra 209: In his rebus ἀτριψία. & 210: Sunt Ἀντιόχεια: cum ij libri sententiam Antiochi de Academia cõplectantur, Varro autem partes Antiochianas ualde probet: recte ad eum transferentur. 209: 210: Reponemus: alijs libris eos ornabimus. Si tu hoc probas: ut ad Varronem transferamus. De Brinniana auctione] Brinnius suorum bonorum hæredes aliquot instituerat, in ijs Ciceronem. eorum bonorum auctionem cohæredes facere uolebant, more in omnibus fere hæreditatibus usitato, in quibus scilicet plures hæredes essent: ut

omni hæreditate in pecuniam redacta, suam quisque partem capere facilius posset. Ait, sine ulla controuersia rem ad me esse collatam ad VIII. Cal. Quint. *ait,* VIII. *Cal. Quint. cohæredũ omniũ sententia magistrũ auctionis me esse constitutũ. in auctionibus enim hoc seruabatur, ut ex ijs, quorũ res in auctione ageretur, unus auctionẽ gubernaret ac moderaretur, qui scilicet, quanti quæque res uenire deberet, ipse statueret arbitratu suo, socijs non repugnantibus. In epistola prima, Vna, inquit, agebant & cæteri creditores, in quibus erat & Lucullus, & P. Scipio, & is, quem putabant magistrum fore, si bona uenirent, L. Pontius. Et Quintilianus libro* VI. *ubi de risu agit, Ciceronis dictum ponit in Pletorium Fonteij accusatorem: Pletorij matrem, dum uixit, ludum; postquam mortua esset, magistros habuisse. Et ludum per translationem ait esse dictum, magistros per ambiguitatem: quòd ad Pletorij matrem, dum uixit, infames fœminæ conuenire solitæ; post mortem, eius bona uenibant.* Putauerunt: *putauerunt me Romæ fore, aut in Tusculano, ut suo commodo me conuenire & colloqui de auctione possent: cum ignorarent me Arpini fore usque ad Nonas: quò uenturos credibile non est, cum Arpinum Roma distet multis millibus passuum.* Amico tuo: *Egnatio Maximo.* 217: 221: Proferant auctionem: *ultra* III. *Idus: qui erat auctionis dies. Puto, inquit, circiter Nonas me in Tusculano fore. ibi me conuenire, & meam de auctione sententiam poterunt cognoscere. quòd si à Nonis ad* III. *Idus, hoc est ad auctionis diẽ,*

minus intereſſe ſpatij uidetur, quàm ipſi uellent: pau
» *lum proferant auctionem.* Infra 208. *Obire, inquit,*
» *auctionis diem facile poterunt (eſt enim* III. *Idus)*
» *ſi me in Tuſculano poſtridie Nonas mane conuene-*
» *rint. quòd ſi laxius uolent proferre diem, poterunt*
» *uel biduũ, uel triduum, uel ut uidebitur : nihil enim*
» *intereſt.* Cum piſone Erotem habes.]
Nunc & Piſo & Eros Romæ ſunt. cum Piſone igitur,
ſi potes, confice de auro, & ab Erote cognoſce, quan=
tum nobis & à Faberio & ab alijs debeatur. Supra
» 204 : *Piſonem, inquit, ſicubi de auro. Faberius ſi ue*
» *nerit, uidebis ut tantum attribuatur, ſi modo attribue*
» *tur, quantum debetur. accipies ab Erote.* Ita hunc lo=
cum, alioqui obſcurum, ille locus illuſtrat, illum au
tem noſtra interpretatio. De Scapulanis
hortis] *Quos emere cupiebat, ut in ijs filiæ moni*
mentum poſſet ædificare. Et ſuperiore proximo uer=
ſiculo & de Piſone et de Erote Atticum admonuit ho=
rum hortorum cauſa. Dies adeſt : *dies auctionis:*
quo Scapulani horti in auctione uenibunt. Supra,
» *huius auctionis tempus ſignificans, Piſonem, inquit,*
» *conuenias: uides, quàm maturum ſit.*

Ex epiſt. XIII. *pag.* 209.

Abſtuli, tranſtulíq;] *Abſtulit à Catulo et Lucul-*
lo, tranſtulit ad Varronem. Et appellat eos nobiliſſi=
mos homines, quia patritij fuerant, cum plebeius eſ=
ſet Varro. Multa detracta : *quanquã hi libri gran=*
diores ſint, quàm erant illi ad Catulum et Lucullum :
tamen in illis multa erant, quæ in hos non contuli.
Qui intellexeris illum uelle : *intelligere te ſcribis,*

Varronem uelle, ut ego eum meis ornem ſcriptis. nũc mihi peruelim ſcribas, quo modo intellexeris hoc illum uelle. 210. *Expecto, inquit, quid ad ea, quæ ſcripſi ad te: primum, qui intellexeris eum deſiderare à me, cum ipſe homo* πολυγραφώτατος *nunquam me laceſſiſſet.* Ζηλοτυπεῖσθαι: *nam & hoc Atticus adſcripſerat, intellexiſſe, neſcio quem à Varrone* ζηλοτυπεῖσθαι, *eorum, quos Cicero in ſuis libris intexuiſſet.* 210. Brutum: *cui opus de Finibus deſponderat.* Id Hercle reſtabat: εἰρωνικῶς. *quaſi dicat: Inuidia exiſtit inter pares: at Varro neutiquam Bruto comparandus: cur igitur illi inuideat? Eadem ironia Terentius utentem Aeſchinum inducit in Adelphis: qui lenoni dicenti, Leno ſum, fateor, pernicies communis adoleſcentium, Periurus, peſtis; tamen tibi à me nulla eſt orta iniuria: reſpondet: Nã hercle etiam id reſtat.* Libri &c.] *Aſſentior Petro Victorio, homini erudito, qui libros de Finibus ad Brutum intelligi putat. certe enim quatuor Academicos ad Varronem ſignificare non poteſt, qui nondum exierant: nam ſi exiſſent, Atticus eos legiſſet: non legiſſe autem, aperte indicat illud, Hæc erunt ſplendidiora, breuiora, meliora. & præterea tota epiſtola, & ſequentes etiam, quibus Atticum conſulit, num quatuor Academicos ad Varronem mittat, quos tamen iam perfecerat, Varrone partes Antiochianas in iјs defendente: ſed, inquit, etſi nomina iam facta ſunt: tamen uel induci, uel mutari poſſunt.*

Illam iacturam] *Quos enim libros de quæſtionibus Academicis prius ſcripſeram, Catulum uideli-*

cet, Lucullum; eos uides frustra à te esse descriptos: siquidem hæc ad Varronem posteriora intelliges esse splendidiora, breuiora, meliora. Breuiora: erit, cui Cicero uideatur eadem de re non idem dicere. quo modo enim hæc dit fore breuiora, qui paulo ante de ijsdem libris hoc scripserit, Grandiores sunt omnino, quàm erant illi? Non iniuria dubitabitur. certe enim Grandiores & breuiora uoces inter se sunt non modo non cohærentes, sed etiam contrariæ, & plane repugnant in sententia. sed refer hanc ad genus narrandi, illam ad operis magnitudinem: tolletur omnis dubitatio. significat enim: cum in his libris plura dixerit, quàm in illis, quod attinet ad res; pressius tamen esse locutum, & breuitatem magis adamasse.

Ἀπορῶ, quò me uertam &c.] Dubius sum, quid agam: nam scribere aliquid uellem, quod Dolabellæ desideranti possem mittere: quid autem mittam, non reperio: ego enim nunc τὰ φιλοσοφούμενα persequor; quæ non uidentur eius personæ conuenire, cum is in philosophiæ studio minime uersetur. præterea, αἰδέομαι Τρῶας, hoc est, uereor ne reprehendar à bonis, si quid scripsero in gratiam Dolabellæ, qui cõtra remp. arma tulit Cæsarem secutus. uersus est, quo utitur Hector apud Homerum, Troianorum & Troianarum reprehensionem timens, nisi cum Achille fortiter pugnauerit. αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους. dubius, igitur inquit, sum, dem'ne ex meis scriptis aliquod Dolabellæ, nec ne. nam & Dolabellæ causa uolo: & idem bonorum accusationem timeo. Supra 207: Ad Dola-

» bellam, inquit, ut ſcribis, ita puto faciendum, κοινό-
» τοῤα quædam, & πολιτικώτεῤα. faciendum certe
» aliquid eſt: ualde enim deſiderat. Si aliquid, &c.
ſi aliquid ad Dolabellam miſero, non potero bonorũ reprehenſionem effugere. Aut ceſſandum igitur, aut aliquid excogitandum: aut mihi à ſcriptione deſiſtendum eſt: aut, ſi deſiſtere nolo, excogitandum aliquid, quod Dolabellæ dem, quod ſcilicet ab eius perſona uideatur eſſe non alienum. ſcribere enim ſi pergo, & ad eum nihil mitto; offendetur, quòd alios meis inſeram ſcriptis, ipſum deſiderantem non inſeram. aut igitur nihil omnino ſcribendum, aut excogitandum quod illi mittam. Quòd enim dixerat, Non reperio, quid; intulit, Aliquid excogitandum. Angit.] Quòd infirma eſt. 208: 209: Reguſto: crebro, inquit, tuas literas in manus ſumo: ijs legendis acquieſco, quia ſcribis te de ea recte ſperare. 210. Nouas: quæ ſignificent illam aut iam conualuiſſe, aut ægrotare minus grauiter.
» Idem infra his uerbis: Attica noſtra quid agat, ſcire
» cupio. etſi tuæ literæ (ſed iam nimis ueteres ſunt) re-
» cte ſperare iubent. tamẽ expecto recens aliquid. itaque uocem Nonas, quam alij probarunt, ut perſpicue falſam reijcio.

Ex epiſt. XIIII. pag. 209.

Ad me uenire.] In Arpinum: ut ijs de auctione meam ſententiam oſtendam. In epiſtola proxima ſuperiore. Hæreditas tanti non eſt: ut eius cauſa hanc moleſtiam hic ſubire debeam: cum huc uenerim, ut conſtituendis prædiorum meorum mercedibus

operam darem, non ut occupatus curanda auctione detinerer. In Tusculano: *ubi ad Nonas futurus sum*. 208: 210. De Bruto: *de nouis nuptijs*. 207: De Cæsare: *de eius reditu ex Hispania*. 212: 209:

Quod scripsimus:] *Quatuor libros Academicos.* Te ei dialogo adiunctum esse tertium: *infra* 210: *Tu es tertius in sermone nostro.* Nomina: *Varro, Cicero, Atticus: qui in ijs libris colloquebãtur.*

Ex *epist.* XV. *pag.* 209:

Causa fuerat.] *Cur quisquam ueniret, cur quenquam ad me mitteres, quòd rem, de qua scriberes, non haberes.*

Ex *epist.* XVI. *pag.* 209:

Sustentare nos] *Afflictos & debilitatos tum ex ruinis reip. tum ex interitu filiæ.* 211. E uilla: *Arpinati. erat enim Arpini, cum hæc scripsit: & paulo post, in Tusculanum dicit se esse rediturum ad Nonas: idemq́; 208:* Traduximus:] 209. Hortensii: *nam interfuit dialogo, quem secundo libro, Catulo audiente, Lucullus & Cicero habuerunt.* Nominibus: *homines sciebant, Catulum, Lucullum, Hortensium esse, non illos quidem rudes, sed earum rerum, quæ in ijs libris agerentur, ignaros.* 208: Brutumq́;: *erat enim Antiochius.* 214.

Tuæ literæ] *Quibus ad me scribis te intellexisse, Varronem desiderare, ut ego eum meis scriptis insererem.* 209. Nemini &c. 211. *Vt legi*
» *tuas de Varrone, tanquam ἕρμαιον arripui. aptius ni*
» *hil esse potuit ad id philosophiæ genus, quo ille maxi-*

» *me mihi delectari uidetur.* & 208 :

210.

Placeat'ne tibi &c.] *Iam traduxit libros Academicos ad Varronem : sed consulit Atticum, primum placeat'ne aliquid ad illum mitti; deinde, si placebit, hos'ne potissimum de Academia libros. nam si Attico aliter uisum esset, rursus Academiam à Varrone ad alios traduxisset, nominibus mutatis, ut ait* 209. *quo item loco, Academiam cum dixisset Catulo se abstulisse & Lucullo, ad Varronemq; transtulisse; rogat Atticum in epistolæ clausula, num ei placeat ad Varronem mitti quod scripserat.* & 209 : *Dandos'ne putes, inquit, hos libros Varroni, etiam atque etiam uidebis. cum eos libros in eadem epistola dixerit se iam ad Varronem transtulisse. Perspicuum igitur est, Academicas quæstiones Varroni non ita libenter Ciceronem dedisse: cum de eo, quod iam scripserat, crebro Atticum consulat, num mitti placeat. Aperte etiã* 211. *Mihi, inquit, quædam occurrunt: subaudi, cur*
» *Academia Varroni danda non sit. Et* 214. *Sæpe mihi*
» *occurrit uultus eius, quærentis fortasse uel hoc, meas*
» *partes in his libris copiosius defensas esse, quàm suas.*
Venit? Romam. Ecquid agit, ecquando? *de Porciæ nuptijs dictum accipio : ut supra.* De Cæsare: *de reditu Cæsaris ex Hispania.* 111 : Ad Nonas: *in Tusculano futurus sum.* 208 : Cum Pisone: *conficies. conficies autem quid? de auro. uide illud, Pisonem sicubi de auro.* 205.

Ex epist. XVII. *pag.* 210.

De VI.] De VI. *Cal.* TUIS: *ut à te mihi literas*

referrent, cum ab alijs expectarem. Eadem illa : *cũ scribendi sententiam non habeam, eadem nunc ad te scribam, quæ antea scripsi, hæc scilicet; quid* Brutus *cogitet, aut si aliquid egit : hoc est, num* Porciam *cogitet uxorem ducere, aut si iam duxit.* Quid a' Cæsare : *quid afferatur de eius aduentu.* 207 : 212 : Quid agat : *ut ualeat.* 209.

Ex epistola XVIII. *pag.* 210.

Conficiamus hortos.] *Emamus hortos : ut & habeam non modo ubi fanum ædificare, sed etiã ubi ipse esse possim; & ab* Vrbe *tamen longe ne absim.* » 198 : *Maxima, inquit, est in* Scapulæ *celebritas,* » *propinquitas præterea ubi sis, ne totum diem in uil-* » *lam.* Iam erit : *iam ero in* Tusculano. *Erat enim* Arpini. Desiderare a' me : *ut ad ipsum ex meis scriptis aliquod mittam.* 208 : 210 : Nunquam me lacessisset : *nihil unquam ad me misisset.* Quẽ ζηλοτυπεῖν : 209. Multo Hortensium minus, &c. *sensus est :* Scribe *ad me, cuinam inuideat* Varro. *nisi forte* Bruto. *quo'd si* Bruto *non inuidet; multo minus* Hortensio, *aut ijs, quos in libros de rep. induxi : siquidem omnes mortui, ideoq; extra inuidiam.* Et *uidetur propter breuitatem subobscura sententia. nam ante illud,* multo Hortensium minus, *apparet aliquid desiderari : & sane desideratur : quod autem desideratur, hoc est :* Nisi forte Brutum. *id autem* Cicero *omittit, quo'd apertius paulo ante scripserat, his uerbis :* Illud *utique scire cupio,* » *quem intellexeris ab eo* ζηλοτυπεῖσθαι : *nisi forte* » Brutum. Hortensium *autem* Cicero *inscripserat eum*

librum, quo philoſophiam laudauit : ut in ſecundo de Diuinatione. *itemq́; eum incluſerat in eum dialogum, qui ſecundo Academicorum libro explicatur.* Vt mittam ad eum, quæ ſcripſi : *ut mittam ad eum quatuor libros Academicos.* Coram : *iam enim ero in Tuſculano : quò tu ad me uenies, ut de his rebus coram.* 209. 211.

Ex epiſtola XIX. pag. 210 :

Ne triſtis ſis,] *Propter ipſius inualetudinem.* ἀκίνδυνα : *non periculoſa: quòd ſcribis eam non periculoſe ægrotare.* Commendauit :] *Cum enim eam à te laudari Balbus ac Oppius cognouiſſent, auctoritate tua permoti probare & ipſi cœperunt.* 208. *Ligarianam, inquit, præclare uendidiſti.* Ne uiderer φιλένδοξος :] *Conſtituerat Cicero neminem includere in dialogos, eorum, qui uiuerent : ideoq́; Varronem intexere nuſquam poterat. ſed commotus Attici literis, qui ſcripſerat Varronem & deſiderare, & magni æſtimare, mutato conſilio in libros illum Academicos induxit, Antiochi ſententiã de Academia explicantem.* φιλένδοξος, *amator illuſtrium uirorum. ſcripſerat enim Atticus : Non ſemper Ciceroni quærendos eſſe Catulos & Lucullos, Africanos & Lælios, aut huiuſmodi uiros, quibus ſermonem tribueret in ſuis libris, ne nimis ambitioſus in claros uiros uideretur : ſed etiam dandũ eſſe aliquid ijs, qui minus illuſtres eſſent; proptereaq́; de Varrone cogitandum : ne, ſi ſemper in ſuis dialogis diſputantes feciſſet homines gloria præſtantes, ut in tribus oratorijs libris, ſex de republica,*

duobus Academicis, φιλενδοξος uideretur. Respõdet: Academicas quæstiones ad Varronem non ideo transtuli, ne uiderer φιλενδοξος; (nam ista causa me nõ moueret: siquidem iccirco ego de Varrone minus cogitabam, non quòd essem φιλενδοξος, uerum quia cõstituebam, eorum, qui uiuerent, neminem in dialogos includere) sed quia scribis, & desiderare illũ, & magni æstimare. EOS: dialogos de Academia: quod per appositionem explanat, inferens, Academicam omnem quæstionem. Collecta: quæ enim Antiochus contra Philonis opinionem colligere solitus erat, asserentis nihil posse comprehendi; ea Cicero Varronem fecit explicantem in libris Academicarum. Ipse respondeo: ideo dicit in epistola ad Varronẽ: » Tibi dedi partes Antiochianas; quas à te probari, in» tellexisse mihi uidebar: mihi sumpsi Philonis.

Cottam,] L. Aurelium Cottam, L. Torquati in Consulatu collegam, insignem iudicijs inter tres ordines communicatis. In antiquis personis: cum ijs, qui multis annis ante nos fuerunt, sermonem tribuimus: nullas loquendi partes ipsi assumimus: idq; suauiter, & uenuste fit. quod seruauit Heraclides: itemq; nos in de rep. Heraclides: cognomento Ponticus, siue Pompicus à mollitie: Platonis, & deinde Aristotelis auditor, cuius scripta non extant. 330. item in V. disputatione Tusculana, & Laertius. Ἀριστοτέλειον morem: in quo ita disputatur, ut eius sententia, qui illam disputationẽ scribit, principem locum obtineat. Ita confeci: ita, Aristotelico more: in primo enim & secundo libro cum Tor=

quato, in tertio & quarto cum Catone, in quinto cum Pisone disputat; & ita disputat, ut penes ipsum sit principatus.

211.

Somniasse] Vsque adeo Catulus, Lucullus, Hortensius earum rerum, de quibus in duobus Academicis disserebant, imperiti, ignariq; erant, ut de ijs ne somniasse quidem unquam uideri possent. 208: 209: De Varrone: ut eum desiderantem meis libris intexerem. 209: Ad id philosophiæ genus: ad Antiochiam rationem, quæ in ijs libris explicatur, aptius nihil esse potuit, quàm Varronis persona 208: Measq; parteis: recte cecidit, quod ad meas partes attinebat. nam cum Antiochia Varroni dederim, quæ sunt uehementer πιθανὰ; partes Philonis mihi sumpserim: non sum consecutus, ut superior mea causa uideretur. quo maiorem à Varrone gratiam inibimus. Vehementer πιθανὰ: quæ Varro narrat in ijs libris, ab Antiocho audita; sunt ad persuadendum aptiora, quàm illa, quæ ego contra Antiochum ex Philonis sententia disputo: ut hoc queri non possit, meas partes in his libris copiosius defensas esse, quàm suas. 214. Occurrunt: cur non dandos putem. 212: 213: Coram: nam in Tusculano iam ero. Quod & in proxima superiore epistola, & in ea, quæ proxime sequitur, significat. Tusculanum autem ita propinquum Romæ erat, ut eò sæpe ad Ciceronem Atticus excurreret.

Ex epistola XX. pagina 211.

Consolatorias,] In Tulliolæ morte. 213. Vi-

be augenda : *ut à ponte Miluio ſecundum montes Vaticanos Tyberis duceretur. ſic enim fiebat, ut, Vaticanis montibus cis Tyberim incluſis, & ea foſſa, qua prius Tyberis decurriſſet, exiccata, magnam in amplitudinem Vrbs explicaretur.* 218.218: Promulgatum : *ſcriptum in lege propoſita. nam promulgare ualet legem proponere, facta poteſtate, ut intercederet ſi quis uellet. nemine intercedente; ex promulgatione ad populum ferebatur.* Noſtra officia] *Quòd eũ Dolabellæ de meliore notæ commendauerim.* 207: De uxore Tuberonis, & priuigna : *de rixa inter uxorem & priuignam Tuberonis orta.* Neque Tuberonem uolo defendere : *qui eam rixã aluerit, cum extinguere deberet.* Theatrum : *habuiſti, quod, tanquam in theatro, ſpectare poſſes cum uoluptate. quid autem ſpectare? rixam ſcilicet inter uxorem Tuberonis, & priuignam.* Nihil melius :] *Stulte ad te ſcripſeram, nihil eſſe melius fama: hoc eſt, nihil apud nos pluris eſſe debere, quàm ut homines de nobis honorifice loquantur. Nunc de fama nihil laboro: curandum enim non eſt.* Atque hoc, &c. *de fama curandum non eſt: at hoc quidem eſt curandum, In omni uita ſua quenque à recta cõſcientia tranſuerſum unguem non oportere diſcedere. Ad duas enim dictiones* Atque hoc, *ſubintelligitur Curandum.*

Quàm φιλοσόφως? *quàm philoſophice tecum agam. & refertur ad illud, quod proxime dixit, In omni uita ſua quenque à recta conſcientia tranſuerſum unguem non oportere diſcedere. Eſt enim philo-*

ſophica ſententia. Hæc in manibus habere? *libros de philoſophia tractare? Nam hoc tempore philoſophiam Cicero latinis literis explicabat.* Δεδῆχθαι te nollem: *nollem te momordiſſet, quòd ſcripſi nihil me laborare de fama. ego enim in toto nihil curo, niſi ut ei ne deſim.* Quod nihil erat: *nihil putes licet, quod ſupra ſcripſi de fama. Nollem, inquit, te momordiſſet id, quod ſcripſi de fama: quod nihil erat.* Eodem: *ad id, quod inſtitueram ſcribere de fama.* In toto: *re ipſa.* Id ago ſcilicet: εἰρωνεία. *quaſi hoc dicat: Non id ago, ut iudicia uidear tenere, ut in iudicijs uidear regnare. itaque, quod attinet ad iudicia, non curo famam. ſed ſi ſummam uideas cogitationum & actionum mearum, curare me diceres. à recta enim conſcientia tráſuerſum unguem non diſcedo. ita ne famæ quidem deſum: ſiquidem recte uiuentes infamia non ſequitur. ad ſpeciem igitur nihil ago, ut uidear laborare de fama: ſed in toto, hoc eſt re ipſa, famæ non deſum, cum ita uiuo, & ita animatus ſum, ut nemo me in officio boni uiri poſſit reprehédere.* Μὴ γὰρ αὐτοῖς: *neque enim ipſis: ſubaudi, quidquam tribuo. & uidetur locus ex uetere ſcriptore: quem Cicero ſuo more, ut Attico ſatis notum, non totum recitat.* Domeſtica: *quæ ſunt domeſtica, quæ dicit ſe non poſſe ferre? interitus filiæ, Quintorum in ſe maledicta, patris & filij.* 176. 199: 207. Iſta: *urbana.* Perfectum: *rectum, & honeſtum.* Sententiam ſuam: *oſtendere: ſed tamen hoc, quod dicam, uere dictum puta: Quòd iudicijs olim operam dederim, non poſſum non pro-*

bare: eadem tamen non curare pulchre possum.

Ex epistola XXI. pagina 211:

Quid possum de Torquato,] Scribis, ut significem tibi de Torquati negotio. quid possum significare, nisi aliquid à Dolabella cognouero? nam illud negotium Dolabellæ Cicero cõmendauerat. 207:

Quod simul ac: simul ac scripserit ad me Dolabella quid egerit cum Cæsare de Torquati re; continuo perscribam. Scietis: tu, & Torquatus.

Ab ἐποχῆς] Ab assensionis retentione. Inhibitio, inquit, non idem est, quod retentio. nam retinere illud est, quod aurigæ faciunt, equorum cursum adductis habenis sistentes: inhibere autem, non cum remiges nauem sistunt, sed cum alio modo remigantes, eam conuertunt ad puppim. uol. I. phil. 15: 23:

In libro: in secundo Academicorum. Nec est melius quidquam, &c. in II. Academicarũ quæstionum libro, contra se ipsum ex Luculli persona sic
» loquitur Cicero: Nihil me lædit, inquit. ego enim, ut
» agitator callidus, prius quàm ad finem ueniã, equos
» sustinebo; eóq; magis, si locus is, quò ferentur equi,
» præceps erit. sic me ante sustinebo: nec diutius captio-
» se interroganti respondebo. Hic, ut opinor, Atticus Ciceronem monuerat, ut pro, equos sustinebo, scriberet, equos inhibebo. eúmq; Cicero secutus, locum mutauit. deinde cum, inhibere, non idem esse, quod sustinere, didicisset; Attico scripsit, ut restitueretur, sustinebo. Nec est &c. uerbum, inquit, inhibere, quod ualde arriserat, in istum locum uideo non recte uenire: nec est melius quidquam, quàm ut dicatur,

sustinere currum equosq;. Quoniam autem illa, quæ ex Academicarum secundo recitaui, sunt ex Luculli persona, qui futurum dicit, ut ad interrogationes soritarum non minus assensionem sustineat, quàm sustinere equos soleat agitator callidus: iccirco in hac epistola Cicero, Nec est, inquit, melius quidquã, quàm ut Lucullus sustineat currum, ut bonus sæpe agitator, equosq;: hoc est: Melius nihil esse potest, quàm ut Lucullus sustinere se dicat siue currũ, siue equos, quemadmodum sæpe sustineat bonus agitator. Illud autem, Sustineat currum, ut bonus sæpe agitator, equosq;; sentio uersum esse ex uetere poeta. quem Cicero integrum sumpsit, quòd ad sententiam faciebat. quod & alibi eum fecisse animaduertimus. illud, quod supra posui ex secundo Academicarum; Ego enim, ut agitator callidus, equos sustinebo; ex eo uersu esse sumptum, nemo non uidet.

212.

Aut de rumore, aut de Polione.] *Scripserat enim Atticus rumoris esse nescio quid, præsertim de Asinio Polione, qui cum Cæsare bellum gesserat in Hispania contra Pompeij liberos.* De Pansa etiam: *de Pansa etiam curo: si quid certius, ut id ad me scribas.* Credo enim &c. *utinam Attici epistolas ad Ciceronem haberemus. quàm multa paterent, quæ nunc, tanquam in tenebris abdita, non uidemus. Hic certe quid de Pansæ negotio significetur, si quis ex ingenio uelit quærere; frustra sit diligens.* Si quid esset: *scribe, subauditur.* Certe'ne &c. *certe'ne ita est, ut ad me scripsisti, de Metello & Balbino?*

no? Dic mihi, &c.] *Leuiter cum Attico queritur, quòd Balbo quintum de Finibus librum dederit deſcribendum.* Faciebat: *quod tu facis, cum iniuſſu meo mea diuulgas. uenditabat ille quidẽ Platonis libros, nunquam tamen eos edidit inſciente domino.* λόγοισιν Ἑρμόδωρος: *uerbis lucratur Hermodorus. quod tum in ore hominũ frequentiſſimum fuit.* Cuiquam: *dari. nam quintum librum Balbo dederat ante, quàm Bruto, ad quẽ opus mittebatur.*

Ἀδιόρθωτα,] *Imperfecta, non plane correcta. nam quædam dicit ſe mutaſſe in quinto, poſtquam eum Balbus ab Attico deſcripſerat. recte igitur*
» *ἀδιόρθωτα.* Et 211: Nolebam, *inquit, aut ob-*
» *ſoletũ Bruto, aut Balbo inchoatum dari. quo loco inchoatum poſuit pro rudi & impolito: & ἀδιόρθωτα hic in eam ſententiam uſurpauit. ſic enim eſt legendum.* Ἕωλα: *obſoleta, nimis uetera. nam ſi & Balbus & alij eos libros habebũt ante, quàm Brutus: ἕωλα certe erunt, cum illi dabuntur, eoq; minus grata.* Quæ ſcripſi] *Quatuor Academicos ſignificat.* Me tibi dicere? *ut eos de Finibus cõtineres. quod ſi tibi dixiſſem, non exiſſent.*

Cerelia: *cum hac Ciceronem libidinis commercium habuiſſe, Q. Fuſius Calenus in oratione ſua apud Dionem obiecit, libro XVI.* A me: *à meis libra-*
» *rijs: ut paulo poſt: Ad te ſcripſeram, Cereliam quæ-*
» *dam habere, quæ niſi à te non potuerit.*

212:

In Tuſculano.] *Me conuenient, ut de auctione Brinniana colloquantur.* 208: 209. Aduen-

tu : *redibat ex Hiſpania, deuictis Pompeij liberis.* Leuius :] *Aegrotat.* 208 : 209. Cogitatione: *cuinam in matrimonio collocetur, cum fere iam ſit nubilis.* Nihil tibi credo &c. *quippe cum ipſe no= uerim. credimus autem ea, quæ non nouimus.* Ho= minem : *hoc refer ad genus, non ad mores: infert enim, Ipſum nõ noui.* De Scrofa : *ſic alibi, Audiui de ſocero meo.* Accedit] *Cum prope Atti= ci ædes habitaret: ut, ſi Atticam uxorem haberet, ad ſoceri non longinquas ædes commode iret. opinor enim, cum unicam filiam Atticus haberet, eum apud ſe habitare cum filia uolebat. quod fere nunc quoque fit.* εὐγενέστερος : *nobilior, quod ad genus attinet, ob maternos affines.*

Ex *epiſt.* XXII. *pag.* 212 :

Quid tibi placeat,] *Num ad eum mittendi ui= deantur quatuor Academici.* 211. Occurrunt : *cur mittendi non ſint.* Intexui : *nam ei dialogo ter= tius adiunctus es.* 209. 210 : Crebrius : *ut te in meis libris intexam.* De Marcello] *De Marcelli interitu.* 207 : 208. Seruius : *Sulpitius. cuius epiſtolam de interitu Marcelli ſignificat. ea le= gitur epiſtolarum libro* IIII. *ad Sulpitium.* Culpa libero,] *Quòd meorum librorum copiam*
» *fecerint. Paulo ante, Tuorum, inquit, nullum deli=*
» *ctum arbitror : à me enim prætermiſſum eſt, ut dice=*
» *rem eos exire nondum uelle.* Aliud quiddam : *et tamen quaſi te accuſans ſcripſeram, Cereliam quædã habere, quæ niſi à te non potuerit.* 212. Sa= tisfaciendum] *Vt quintũ de Finibus librum de=*

ſcriberet. Erat autem Balbi apud Cæſarem ſummi pon deris auctoritas: ut non ſine cauſa dicat, Balbo quidem intelligebam ſatisfaciendum fuiſſe. 212. Aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum: *nolebam, libros de Finibus exire, antequam ego eos ad Brutum, cui deſponderam, miſiſſem: ne ſcilicet, cum mitterem, obſoleti uiderentur, quos iam multi ante legiſſent.* Inchoatum: *uolebam eorum librorum Balbo copiã fieri, quòd inchoati, & rudes, neque dum perfecti eſſent.* 212. Mittam: *quatuor Academicos.* 212: Quid autem dubitarim: *cur dubitarim, mittendi eſſent, nec ne; ſcies, cũ te uidero.* 211.

Attributos] *Aſſignatos tibi à me, quos exigeres.* Appellas: *ut pecuniam numerent.* 78: De prædio auiæ: *de prædio, quod ad te hæreditate peruenerat auiæ tuæ morte.* 2: Perodioſum: *opinor de diuortio: de quo ſupra.* Tullium ſcribam: *hic eſt M. Tullius cognomento Laurea, de quo in epiſtola ad Rufum, & Plinius.* Tibi mandaſſem: *apud Tullium ſcribam pecuniæ quiddam Cicero poſuerat, Atticoq; dixerat. Atticus, qui à Cicerone haberet in mandatis, ut nominibus exigendis quantamcunque poſſet ei pecuniam cogeret; arbitratus eam pecuniam apud Tullium poſitam nomine uoti, adiuit ad eum: petijt, quod apud eum Cicero poſuiſſet uoti nomine, ſibi daret. tum ille, uoti nomine quidquam apud ſe poſitum, negauit.* Nomine uoti: *ad fanum, quod filiæ uouerat.* 190: 202. In hanc rem: *in fanum.* Dixi, ubi eſſet: *dixi, apud Tullium me pecuniæ neſcio quid habere.* Continuo

adoriamur : *hanc quoque pecuniam quamprimum exigamus.* Hominibus : *ad fanum probo : ad hominum habitationem non probo .* ἐνλογίαν : *quod probemus. uide epistolam sequentem.* Qui omnia : *qui omnia ad te refero, nihil constituens nisi de consilio tuo.* Adero : *in Tusculano .* Sin quid , multa enim &c. *sin quid te Romæ detinebit , multa enim possunt ; utique postridie mecum sis : etenim cohæredes eo die aderunt, id est postridie Nonas.* 209. Malitia est : *nam si illi me ante aduentum tuum opprimerent, astute factum ab illis uideretur : ut, te absente , facilius mihi de hæreditate imponerent.* In optima spe pono : *te enim de ea nihil scribente, in spem uenio, aut leuiter ægrotare, aut fortasse etiam iā conualuisse.* 210 : 212 : Epistolam cæsaris : *quam Cæsar ad Ciceronem misit ex Hispania , consolans de obitu filiæ.* 211.

Ex epist. XXIII . *pag.* 213 .

Mallem me accerseret :] *Significas, Brutum in Tusculanum ad me uenturum : mallem, Romam me accerseret.* Iter : *cum ire obuiam Cæsari constituisset ex Hispania redeunti.* 208. Longum : *cum Cæsari*
» *obuiam ire longissime uellet.* 220. *Aueo scire, qua-*
» *lis ei totius itineris summa fuerit.* Affecti : *uterque*
» *curis de republica , ipse uero etiam interitu filiæ.* Viuere : *refertur ad iucunditatem, remissionemq; ani-*
» *morum : quale illud* 62 : *Rosiæ uixi cum Axio . &*
» 237 : *cum Pansa uixi in Pompeiano.* Quo maxime posita : *posita est enim in iucunditate . cum autem iucunde non liceat uiuere, nulla potest esse συμ-*

εἰωθὼς Non morabantur :] Quatuor Academici ad Varronem non impediunt, quo minus Romam uenire possim. Sunt enim defecti : uerbum Defecti sententia nō patitur, ac ne linguæ quidem latinæ consuetudo. quòd si Perfecti, aut Descripti, recte. Dubitasse : num ad Varronem mitterentur. 213. Quos Bruto mittimus: libros de Finibus.

213:

Ista retentione] Vt debitam pecuniam non omnino soluant, sed aliquid retineant. Istos: debitores meos, facturos sine dubio, quod ab alijs fieri uideant. Confice : fac ut habeamus. usitata locutio. εὐλόγως : honesta cōditione. ita confice, ut, quod ege ris, probare possim. Ista : facultates, & opes : quæ multi curant. Cui tradam : quòd & de filio despe raret amissa republica. uel, cui tradam, cui tradenda uideantur : quasi filium non probaret. et certe nō fuit, quem tanti patris filium agnosceres. Plinius. Quàm habere : subaudi, lætor : ut ad duo uerba, Offensioni, & Delectationi, duo item membra referantur. Illud : de retentione. In sermonem: cum debitoribus. Perseca : ut etiam de retentione concedas : iam enim rei familiaris iacturam non curo. Cum illo Scæua : cum quo soles admodum libere loqui. Eos : Cæsarianos. Consectari : in rapinis, uel in auctionibus de Pompeianorum bonis. Remissuros : impedimento futuros, quo minus id mihi soluatur, quod debetur; cum ipsi etiam non debita consectentur. De die : diem tantum ad soluendum debi=

toribus concede, neque tamen eam longiorem.

Ex *epist.* XXIIII. *pag.* 213.

Ciceronem] *Marcum filium.* Literarum ? *dedit Cicero, subaudi.* An non uidit ? *an potius eum Andromenes non uidit?* Facies &c. *cognosces ex ipso Andromene, num eum Corcyræ uiderit.* De Varrone: *de mittendis ad Varronem quatuor Academicis.* Quatuor διφθέραι : μετωνυμία : *ut illud Virgilianum : Nunc pateras libate Ioui. posuit enim continens pro contento, quatuor libros Academicos significans: nam διφθέραι librorum opercula.* In tua potestate: *quia, mittendi sint ad Varronem Academici, nec ne, ad te refero.* 211 . 212:

Nec tamen αἰδέομαι Τρῶας :] *Non equidem ueror, ne quenquam offendam, si Academicos ad Varronem mittam : sed, ipsi quàm res illa probaretur, ueritus sum : ideoq; dubitaui, utrum mitterem : uerum hoc in tua potestate est, mittantur, nec ne.* Et *illud,* αἰδέομαι Τρῶας, *non arbitror hic ad Pompeianos, aut ad Cæsarianos pertinere, potius generatim esse positum, hoc sensu, Nec tamen sermones hominum reformido. illud autem* 209. *Et simul* αἰδέομαι Τρῶας, *ad Pompeianos spectat.* Res illa: *quatuor Academici.* Tu suscipis : *tuo periculo Academicos ad Varronem mitti uis. & ita promittis fore, ut illi probentur, ut in te recipias.* In alteram aurem : *dormio. securi animi sum de Academicis; quando tu hoc suscipis, fore ut Varroni placeant.*

Ex *epist.* XXV. *pag.* 213.

De retentione,] *Vide supra.* Ita putaram :

non esse uerum, quod Clodius eum sibi dixisse narra=
bat, Ciceronem filiũ ab eo uisum Corcyræ. Sciſſes:
Andromenes tibi dixiſſet, tuq; mihi.

214.

Tu tamen &c.] Quasi cum admiratione. Nihil,
inquit, de te scribis, nihil de Bruto: cum ego de utro=
que ex tuis literis expectem. Illum: in Tuscula=
num exiturum. Romam: cogito. hæc enim scripsit
Arpini. Quoniam tu te legiſſe ſcribis: potest hoc
ea figura concludi, quæ dicitur προσύθεσις. & hoc
ideo dicit, quasi Atticum iudicare uelit, num illud ad
Brutum sit obscure scriptum. ideo infert, Fortaſſe:
quòd ipse certum nesciret, num fuisset obscurior.
hoc, inquit, uolui scribere, me ex tuis literis intelle=
xisse, nolle eum &c. Nec enim ad tabulam eum
deſideraturus eram: Brutum cupiebam Idibus es=
se Romæ, non ut auctioni interesset, sed ut ad obsi=
gnandum testamentum adhibere possem. Ad teſta=
mentum: ueteres facto testamẽto obsignatores ex le
ge adhibebant. in Verrem libro IIII. 100. adhibe
bant autem amicos fere, aut homines auctoritate præ=
stantes: quo magis ratum haberetur id, quod an=
nulis clarorum uirorum esset obsignatum. uide
100: & apud Valerium Maximum, testamentum
Anci Carseolani Pompeium Magnum signasse, legi=
tur lib. VII. Malo alio die: nolo, ut constituerã,
Idibus testamentum obsignare, sed alio die, ne uidear
ideo Romam uenisse, (uenturus autem erat pridie
Idus, ut paulo ante scripsit) ut Brutum ad obsigna=
tionem testamenti adhiberem, post aduentum m.um

uno tantum die. Totum hoc ita gubernes: *fac quæso, ut Brutus suo commodo in Tusculano sit, de Idibus nihil cogitet: quod iam opus nihil est.* Quia tuo periculo] *Ad proximam epistolam superiorem Atticus responderat & de Andromene, & de Academicis ad Varronem. de quibus cum Cicero ita scripsisset; Quoniam tu suscipis, in alteram aurem: Atticus respondens quodam modo refugere uisus est, ut ipsius periculo mitterētur. ad id igitur Cicero, Quid est, inquit, quod perhorrescas, quia tuo periculo iubeam libros Varroni dari?* Si quando in Epeirum ueneris: *ubi soles esse otiosus. nunc enim te Alexionis epistolæ occupatum habent. quas te nolo abijcere, tuis de rebus ex Epeiro scriptas, (sic enim opinor) ut meos libros legas. leges autem, si quando in Epeirum ueneris.* in Macrocola: *in chartas regias. in quas ex archetypo Academicos libros transtulerat. impensam, inquit, iam fecimus in chartas: facile igitur patior, à nobis propositum teneri, ut Academiam Varroni demus: ne, si ad alium, mutato consilio, mittendam censuerimus, rursus mihi impensa facienda sit in alia macrocola. et Plinius libro XIII. cap. XII.* Si addubitas: *utrum Varroni Academiam demus.* Ad Brutum transeamus: *demus eam Bruto. quod etiam constituerat, antequā de Varrone consilium caperet ab Attico admonitus. 209:* Antiochus: *probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas à Varrone ad ipsum trāsferre non absurde possimus.* Sui similem: *libri Academici à Cicerone scripti, cum modo ad hunc, modo*

ad illum mitterentur, similes plane uidebantur Aca=demiæ; quæ, cum affirmaret nihil sciri posse, non con=stare uideretur in sententia: quoniam si dicis, nihil sciri posse; dicis idem, affirmari nihil posse. quòd si affirmari nihil dicis posse: cur hoc affirmas, nihil sci ri posse? inconstans igitur Academiæ ratio.

214:

Epistola mea ad Varronem] *Intelligo epistolã, quæ legitur libro ad Varronem, hoc principio, Etsi munus flagitare. quam scripsit, ut cum quatuor Academicis mitteret.* Spintheri: *seruo amanu=ensi. & ostendit, quàm diligenter scripta sit episto=la ad Varronem, cum eam Spintheri syllabatim di=ctauerit.*

Ex epist. XXVI. pag. 214:

De Virgilii parte] *Hanc epistolam, cum in or=dinem libri superioris inseri deberet, detrusit in hunc locum ignorantia librariorum. argumentum est uel maximum, quòd Asturæ epistolam scribit, & inde Lanuuium cogitat: Lanuuio in Tusculanum uellet, sed ab eo refugere uidetur, ne dolorem ex Tulliolæ morte susceptum locus renouaret: propterea quòd in Tusculano perierat. itaque dicit,* Conor equi-dem in Tusculanum: *quasi animo repugnante. colligamus nũc quæ scribit superiore libro. primum 201. Postridie, inquit, Iduum Lanuuij cõstitui ma=nere, inde postridie in Tusculano, aut Romæ. utrum sim facturus, eo ipso die scies. & 202: Ego hinc postridie Idus Lanuuium, deinde postridie in Tuscu=lano: contudi enim animum, & fortasse uici, si mo=*

» *do permanſero. & 202. Vincam, opinor, animũ:*
» *Lanuuio pergam in Tuſculanum.* Sunt & alia argumenta: quæ omitto, ne perſpicua in re ſim nimius. De Virgilii parte: *Virgilius unus erat ex cohæredibus Scapulanis; qui fortaſſe Attico dixerat, ſe ſuam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni conceſſurum; ut ei locus eſſet, ſi fortaſſe cohæredes non in auctione hortos uendere, ſed inter ſe liceri cogitarent. unde illud* 199: *Hæredes Scapulæ ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quatuor factis liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori loci. & illud* 202. *Perfice aliquid: quid autem aliud, niſi ut aditus ſit emptori? quod per quemuis hæredem poteſt effici: ſed Muſtellam id perfecturum, ſi rogaris, puto. Et* 205: *de parte Criſpi & Muſtellæ uult ab Attico certior fieri; cum eam ſibi uendi cuperet.* Valde probo: *quòd dicas te tentaturum, num Virgilius, quæ pars hortorum Scapulanorum ad ipſum pertinet, eam partem nobis uelit attribuere.* 204. *De Virgilio, inquit, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, quando auctio.* Id erit primum, proximum Clodiæ: *Scapulanos hortos primum cupio; ſecundum eos, Clodiæ. Idem ſcribit* 201. *Si quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clodiæ. Et* 201: *Neſcio quid de Clodia ſcripſiſti. ubi ergo ea eſt, aut quando uentura? placet mihi res ſic, ut ſecundum Othonem nihil magis. Et* 202: *Malim primum Othonis, deinde Clodiæ. Et* 204: *Tu mihi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, neceſſe eſt.*

Metuo, ne turbem, & irruam in Druſum:

hortos cupio usque ad intemperantiam. itaque, nisi tu mihi Scapulanos, aut Clodianos efficies, Drusianos emam. & *ut ostendat, in eius rei cupiditate se propemodum insanire, moramq; non ferre, communibus uerbis non contentus, usurpauit translata, ad significationem haud paulo plus afferentia.*

Eius rei: *fani, cuius causa hortos quæro; ut sit, ubi ædificari possit.* Reuoluor identidem in Tusculanum:] *Sæpe uenit in mentem, facere fanum in Tusculano, si hortos non inueniam: mihi enim, omnino illud hac æstate absoluere, deliberatum est.* 198: *De fano, inquit, si nihil mihi hortorum*
» *inuenis, ualde probo rationem tuam de Tusculano.*
» *sed nescio quo pacto celebritatem requiro: itaque*
» *hortos mihi conficias, necesse est.* Et 202. *Considera-*
» *bis etiam de Tusculano; ne æstas effluat: quod certe*
» *non est committendum.* & 201. Vt tempus est nostrum,] *Quasi dicat: Ne Asturæ quidem facile sum: sed ut tempus est nostrum, sed ut in malis, facilius tamen sum, quàm ubiuis.* & *cum dixit,* Nostrum tempus, *potius ad mortem filiæ respexit, quàm ad reip. calamitatem. Supra,* ἀνεκτώτερα *erant Asturæ.* Facilius: *libentius: ut il-*
» *lud in epistola ad Celium: Quòd in maritimis facil-*
» *lime sum, mouet suspicionem me uelle nauigare.* &
alibi. Conor: *ut inuitus,* & *contra uoluntatem. abhorrebat enim à Tusculano. uide* 202: Tu literas conficies: *dicit hoc, Tu ad me uelim sæpe scribas.* Epistolam ad Cæsarem:] *Hæc est epistola, de qua* 203. 204. 204: 206: 215.

216. Nihil sane est necesse mittere : *nam uidetur erga nos ita, ut uolumus, esse animatus : ut necesse non uideatur, ei me hac assentatoria epistola*
» *blandiri.* In *epistola, quæ proxime sequitur :* Quod
» *aliud argumẽtum epistolæ nostræ, nisi* κολακία, *fuit?*

Nisi forte Romam : *nam si* Lanuuio Romam *me conferam, ipse epistolam mecum afferam.*

Ex epistola XXVII. *pag.* 214:

Isti ante legerent :] Isti, *Cæsariani.* Ante, *quàm ad ipsum mitterem.* 204. 205. Quanquã de bello Parthico &c. *quanquam non est, cur illam partem reprehendant, quæ est de bello* Parthico. *quòd enim hortatus Cæsarem sum, ut id bellum susciperet, nihil spectaui, nisi quod illum arbitrabar uelle : sciebam enim, quod ego suaderem ut faceret, id ipsum iam in animo habere. quod si ita est, quamobrem eam partem isti non probant?* Maluissent *autem* Cæsaris *amici, ut potius ei* Cicero *commorationis urbanæ suasor esset, ne se amplius fortunæ committeret, cõfectis iam omnibus ciuilibus bellis, &* Pompeianis *partibus plane deletis.* Quid spectare debui : *Ciceronem, cum illa ad Cæsarem scripsit de bello* Parthico, *debuisse spectare incertos bellorum euentus, communemq́;* Martem, *Cæsaris amici dicebant. quod si fecisset, Cæsari potius urbanũ otium, quàm bellicam fortunam laudasset.* Ego, *inquit, cum illa scripsi, quæ isti non probant; ipsius uoluntatem sum secutus, (quid enim aliud spectare debui, nisi quod illũ uelle arbitrabar?) quẽ ad bellũ* Parthis *inferendum ualde scirem sua sponte esse propensum.*

215.

Totis igitur &c.] *Prorſus non mittenda eſt illa epiſtola.* ἐπίτευγμα magnum: *quod lucrum illa epiſtola Cicero ſequebatur? Cæſaris beneuolentiam.* ἀπότευγμα uel non magnum moleſtum futurum ſit: *uel minima enim apud Cæſarem offenſiuncula mihi eſſet permoleſta: itaque periclitari nolo.* Me niſi toto &c. *me expectaſſe exitum Hiſpanienſis belli, deinde ſcripſiſſe: quaſi antea ideo non ſcripſerim, quòd de Pompeianorum uictoria ſperauerim.* Quaſi Catonis μείλιγμα: *ne putet me ob eam cauſam hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis.* Valde me pœnitebat: *pœnitebat me, eam epiſtolam ſcripſiſſe: & plane cupiebam, iſtis non probari; ut cauſam haberem non mittendi. accidit igitur ut uolebam, quòd ſtudium in ea ſcribenda à nobis poſitum non probarunt.* In illos,] *Qui apud Cæſarem ſunt. qui ex illa epiſtola nacti occaſionem calumniandi, operam darent, ut me in odium Cæſaris adducerent.* Cognatum tuum: *Q. Ciceronem, Pomponiæ, quæ Attici ſoror erat, filium. quem de Cicerone patruo apud Cæſarem detrahere ſolitum, ſupra oſtendimus* 199: 207. Illuc] *Ad hortos uidendos. Inſequens epiſtola primo uerſu declarat.* Quidquid erit: *ſiue futurum eſt, ut Scapulanos hortos emamus; ſiue etiam non eſt; pecuniam exigamus à Faberio debitore.* Auctionis: » *hortorum Scapulanorum. Sic &* 204. *De Virgilio,*

» ut scribis. hoc tamen uelim scire, quando auctio. Erat enim auctio futura hortorum Scapulanorum.
» quod indicat illud 205: Puto fore istam etiã à præ-
» cone diem, certe ab hæredibus. De Crispo & Mustella
» uidebis: & uelim scire, quæ sit pars duorum. Erat autem Mustella Scapulæ hæres, itemq; Crispus. & de Mustella perspicuum est 202.

Ex epistola XXVIII. pagina 215.

Cras scilicet.] Ex tuis literis cognoscam. Volebat autem Atticus hortos Scapulanos diligentius inspicere, ut, quoniam eorum auctio futura erat, ante cognosceret, quanti à Cicerone recte possent emi. De Faberio: de exigenda à Faberio pecunia, pro emptione hortorum. De epistola ad Cæsarem &c.] Quòd me hortaris, ut epistolam aliquam ad Cæsarem conficiam, eiq; proponam quod ad laudem sempiternam ualeat: iurato mihi crede, non possum: non quòd me turpitudo deterreat, (etsi maxime deterrere debebat: scribere enim ad Cæsarem sine assentatione nihil possum: porro cum nobis uel ipsum uiuere turpe sit, libertate amissa; quanto est turpius, ei, quo eripiente amisimus, assentari?) sed quia prorsus nihil uenit in mentem, quod ad illum scribam. Idem 200. Vellem quidem &c. uellem, me turpitudo deterreret: essem enim qui esse debebam: hoc est: in seruitute non uiuerem, sed ab hac turpi uita uel morte me uoluntaria uindicarem Catonis exemplo. Hominum eloquẽtium & doctorum: ut Aristotelis & Theopompi. 200:

Veriſſimæ gloriæ: *non enim uera gloria in-cenſus Cæſar eſt, ſed falſa, & inani, quam ex interitu reip. quæſiuit.* Ego quid poſſum? *ad ueram gloriam cohortanti uerba non deeſſent: ſed id quidē tuto non poſſum. hoc autem erepto argumento, præterea quod ſcribam non reperio.* Tamen neſcio quid &c. *ſcripſeram tamen neſcio quid, & mehercule cum labore, ut quaſi è quercu uiderer exculpere, quæ eſt arbor duriſſima.* Simile ſimulacri: *uult oſtendere; quemadmodum è quercu ſimulacrum facere difficultatis ſit, duriore materia, quàm ut circuncidi, aut expoliri poſſit; ideoq; potius ſimulacri quiddam ſimile, quàm ſimulacrum efficiatur; ſic ſe, cum ad Cæſarem ſcriberet, argumento admodum anguſto, (neque enim, quod & ipſi honeſtum eſſet, & Cæſari gratū, ſcribere licebat; itaque difficili in loco uerſabatur, ut quaſi è quercu uideretur exculpere) perfectum opus non potuiſſe facere, ſed feciſſe neſcio quid, quod operis tamen ſimile uideretur: more fabrorum lignariorum, qui è quercu non perfectum ſimulacrum formant, quod propter ligni duritiem difficillimum eſt, ſed quod ſimulacri ſimile ſit. Et ſignificat epiſtolam ad Cæſarem, de qua 203: 214:* Reprehenduntur: *à Cæſarianis, qui Romæ ſunt: à quibus, placuit nobis, ut epiſtola legeretur, antequam eam ad Cæſarē mitteremus. 214:* Quod me minime pœnitet: *quod mihi eſt minime moleſtum.* Perueniſſent: *ad Cæſarem.*

215:

Hunc de pompa, Quirini contubernalé,] *Cæsarem. cuius simulacrum, quasi alicuius dei, per pompam inter deorum signa gestatum est in ferculo. quod Suetonius declarat his uerbis:* Non honores
» *modo nimios recepit, ut cõtinuum Consulatum, per*
» *petuam Dictaturam, statuam inter reges; sed & am*
» *pliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est,*
» *sedem auream in curia, & pro tribunali thensam,*
» *& ferculum Circensi pompa, templa, aras, simula*
» *cra iuxta deos, puluinar, Flaminem, Lupercos.* Et *Dion libro* XLIII. καὶ τότε μὲν ἀνδριάντα αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν· ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ Κυρίνου ναὸν, Θεῷ ἀνικήτῳ, ἐπιγράψαντες. *hac sententia. Decreuerunt, ut eburnea Cæsaris statua, & currus etiam solidus, quo die cursus equorum in Circo spectantur, inter deorum imagines in pompa gestaretur: & ut alia præterea statua in Quirini templo poneretur, cum hac inscriptione,* Deo inuicto. *Ideoq; eum appellat Cicero Quirini contubernalem, & supra* 202. *græco uerbo* σύνναον, *quòd in eodem templo simul habitarent. idq; etiam Suetonius significat, cum dicit, Simulacra iuxta deos.* Hunc: *qui deorum in numero habeatur; cum & imago eius inter deorum imagines per pompam sit uecta, & eiusdem statua, quasi dei, Quirini in templo collocata.* Potius non scripta &c. *potius ad se nihil scribi uult, quàm scribi quod non probet.* Po-

strêmo,

ſtremo, ut uolet: *iam non laboro, quo animo er ga me ſit. abijt illa cura, quæ me antea ſtimulabat: cum hoc quærebam, qua ratione et Cæſarem mihi cõciliarem, & perſonam tamen optimatis ſuſtinerem. quod tibi quoque dabam cogitandum, ut conſilio me iuuares. eaq́; tunc erat quaſi Archimedis quæſtio, obſcura ſcilicet, & inexplicabilis.* 186. Caſum illum: *interitum meum. ſignificat enim illud tempus, cum in Italiam reuertit, Põpeio in Pharſalia deuicto. quo tempore ſolicitus erat de ſalute ſua, maxime timens, ne Cæſar in eos, qui Pompeium ſecuti eſſent, foret acerbior. hinc illæ libro* XI. *plenæ doloris & deſperationis epiſtolæ.* Mihi optato ueneris: *ſcripſerat enim Atticus, ſe uelle ad illũ, ſi uideretur, proficiſci.* Profectus eſt: *cum aliquot dies cum Cicerone fuiſſet.* 204. 204: 207:

Ex epiſt. XXIX. pag. 215:

De philologis] *De peritis ad diſputãdum.* 208: 211. In Talnam: *in ſermonem de Talna.* De ingenio &c. *ingenium Talnæ Nicias laudabat, ſed nõ ſupra modum. frugi hominem & modeſtum dicebat eſſe.* Hoc mihi non placuit: *quòd eius rem audiui non maiorem eſſe* DCCC. Hoc putaui te ſcire oportere: *forte, quòd Atticus aliquam, ſibi affinitatis, aut amicitiæ iure deuinctam, cogitabat Talnæ in matrimonio collocare.*

216.

De hortis] *Scapulanis: quos Atticus inſpexerat.* 215. Et chryſippo: *& Chryſippi ſermone: hortis enim cum Attico inſpectis, ad Ciceronem profectus*

est. Erat autem architectus, fueratq́; Cyri architecti libertus. 227: et in epist. fam. 102. In uilla : *quæ in hortis est.* Insulsitatem : *insulsa placere non solent. recte igitur & uenuste insulsitatem tribuit uillæ, quæ nihil haberet, cur placere posset. contraq́; cum de uilla loquitur eleganti, salis, inquit, satis est. in epistola ad Pætum.* Video nihil, aut pauca mutata : *putabã dominos in uilla multa mutasse, à quo tempore nos eam uidimus. sed, ut è Chrysippi sermone intelligo, nihil, aut pauca mutata : ut eadem sit insulsitas.* Hiberna : *uillæ partem ad hibernum tẽpus ædificatam.* Ad id, quod uolumus, ἀφί-δρυμα *: ad fanum filiæ dedicandum.* Celebritatem nullam : *quo enim tempore ego illum noui, non frequentabatur.* τὸν τῦφον &c. *obsequere cupiditati meæ.* τῦφος *enim ualet elatio : quæ ad cupiditatem transfertur : unde illud primo libro de Diuinatione :*
» *Ducem ei præcepisse, ne respiceret : illum au-*
» *tem id diutius facere non potuisse, elatumq́; cupidi-*
» *tate respexisse. Et ad hunc ipsum epistola VI. libri*
» *I. In hoc genere sic studio efferimur, ut abs te adiu-*
» *uandi, ab alijs prope reprehendendi simus.*

Si Faberius &c.] *Si Faberius soluit quam nobis pecuniam debet : noli quærere, quanti horti uendantur : eme quouis pretio : uince Othonem in certamine licitationis. Erat enim Atticus Ciceronis nomine licitaturus. Othonem autem, qui & ipse eosdem hortos cupiebat, aduersarium in auctione timebant. unde illud 203.*
» *Difficile certamen cum cupido, cum lo-*
» *cuplete, cum hærede. & 200 : 202. 217. 217 :*

Insaniturum: *insanire dicuntur, qui aliquam rem multo pluris emunt, quàm quanti sit. unde insana cupiditas libro* VI. *in Verrem*. Tractatum: *in re minus nota*. Ut mihi &c. *ut hortos empturus non uideatur*. Quid enim pateretur? *imperfecta sententia. abiecit enim, recordatus in Faberiano nomine totum esse*. Si Faberianum explicas: *si pecuniã exigis à Faberio*. 194: Clodiam igitur: *aggrediamur. uideamus, inquit, de hortis Clodiæ*. 203. Multo minoris sunt: *quàm Scapulani*. Et 203. de *ijsdem hortis*: *Quia tanti rem æstimas, eò prorsus specto*. Et Dolabellæ nomen: *et Dolabella, quam pecuniam debet, iam eam nobis soluet. debebat autem ex dote Tulliolæ*. Repræsentatione: *hortos Scapulanos emissem, die sumpta. Clodiæ uero si emimus; de die nihil cogito; repræsentare possum; cum et multo minoris sint, quàm Scapulani, et Dolabellæ nomen iam expeditum uideatur*. Repræsentatione *igitur expono, solutione facienda ante illud tempus, quod in emptione Scapulanorum hortorum cogitauerам. de quo* 205: *his uerbis*: *Quòd dies lõgior est: (sic enim puto legendum) teneamus modo, quod uolumus: puto fore istam etiam à præcone diem, certe ab hæredibus*. Cras aut te, &c.] *Concisa sententia, nec satis omnibus aperta. exponamus igitur: ut consulatur etiam ijs, quorum acies ad intelligendum est obtusior. Cras, inquit, aut te expecto, aut causam cur non ueneris. causam autem, quæ te moretur, hanc puto fore, ut pecuniam exigas à Faberio. sed si poteris, omnino uelim uenias*.

Ex epist. XXX. pag. 216.

Ciceronis epistolam &c.] Quinti filij ad Atticum. O' te ferreum: cum ironia. Periculis: de quibus tam multa scribit. Me quoque: cum scribat non modo tua, sed mea quoque culpa factum esse, ut in Hispaniam ad bellum ire coactus sit. Eam epistolam: ad me missam à Quinto. Misissem: nisi te cras expectarem. quod proxime dixit. Eodem exemplo: puto ijsdem uerbis scripsisse ad te de rebus à se gestis, quibus ad me scripsit. Quas Pharnaci dederas: ad me perferendas; ut ego eas deinde ad Vestorium curarem. In eius epistola: in epistola, quam is attulit à te scriptam. Auctionem biduum: auctionem hortorum Scapulanorum biduum futuram. sic & libro IIII. 61. Idibus auctionem Larini uideo, & biduum præterea. Ab ea igitur: ad me uenies. Confecto negotio Faberiano: exacta à Faberio pecunia. Quem quidem &c. negat Eros Faberium hodie Romæ futurũ. unde illud 215. De Faberio, cum uenerit. et 205. Colendus: Faberius. obserua eũ diligenter, ut quasi assentatione quadam ab eo pecuniam elicias. κολακίαι: assentationes: in quibus turpitudo, & prope scelus est. Perendie: uidebo.

216:

Non sane quadrat.] Si enim Prætor est factus XIIII. annis post, quàm Consul Mummius: apparet, quo tempore Consul Mummius ad oppugnandã Corinthum est profectus, adolescentem fuisse, ut legatus esse non potuerit. 206: 217. 218.

volo aliquem &c.] *Hoc ne Atticus quidem intellexit: ut apparet ex epistola, quæ post proximam sequentem legitur.*

Ex *epist.* XXXI. *pag.* 216:

Morabor te:] *Moræ causam afferam. retinebit enim te negotium* Faberianum. Cum poteris igitur: *uenies, cum per negotia licebit.* Quoniam etiam dum abes: *quoniam nõdum in uiam te dedisti; &, cũ hæc ad te afferetur epistola, etiam dum* Romæ *eris: ideo illud scripsi, ut uenias cum poteris.*

Dicæarchi quos scribis libros,] *Libros de anima.* 217. καταβάσεως: *librum, quem scripsit* Dicæarchus περὶ τῆς εἰς Τροφωνίου καταβάσεως: *de quo* Athenæus *libro* XIIII. κεπφικά.] κέπφος *auis est ita leuis, ut, quamcunque in partem uentus flauerit, in eam auferatur.* κεπφικὰ *igitur* μεταφορικῶς *dixit, pro, leuia, & inania. non recte, inquit, isti meam ad* Cæsarem *epistolam reprehendunt; & ea, quæ dicunt, minimi sunt ponderis, plane* κεπφικὰ. *nam quod illum aiunt scribere, se, nisi constitutis rebus, non iturum in* Parthos: *idem ego suadebam in illa epistola.* 206: 214: Auctore me: *ego enim suasi, ut & res constitueret, &* Parthis *bellum inferret.*

217.

Aggredere Othonem,] *Velim, quod scribis te facturum,* Othonem *moneas, ne contra nos liceatur, quo facilius ad hortos peruenire possimus. Idem paulo post.* istam rem: *hortos* Scapulanos: *quorum auctio futura erat.* Et tecum esse possim: pro-

» pter uicinitatem. Hoc est, quod dicit 196. De hor-
» tis, quæso, explica. caput illud est, quod scis. sequitur,
» ut etiã mihi ipsi quiddã opus sit: nec enim esse in tur
» ba possum, nec à uobis abesse. huic meo consilio nihil
» reperio isto loco aptius. Quanti autem: quanti pu
tem nos emere posse Scapulanos hortos, ita ratiocinor:
cum C. Albanius proximus uicinus ∞ iugerum HS
CXV. de M. Pilio emerit; nunc, iacentibus omnium
rerum pretijs, debere Scapulanos hortos multo mino-
ris esse. Nunc minoris: ob ciuilem calamitatem,
& reip. perturbationem. Accedit cupiditas: cu-
ius causa pluris hortos æstimare debemus, quã quan-
ti sint. Mouere: ut nobis hortos concedat. Canũ:
Attici & Othonis amicũ. et forte is est, de quo 205:
O' gulam insulam: Othonis, qui hortos tam auide
appetat uoluptatis modo causa.

Ex epist. XXXII. pag. 217.

De Faberio:] Expedi nomen Faberianũ: sine quo
hortos consequi nõ possumus. Quod cogitamus:
intellige, hortos. Non laborarem: de pecunia à
Faberio exigenda. Istuc: ad istam diligentiam.

Vtrosque] Vtrunque sermonem de morta-
litate animorum. duos enim sermones, alterum Corin
thi, alterum Mitylenis habitum, ternis libris explica-
uit. Cicero Tusculanarum primo. καταβάσεως:
librum περὶ τῆς εἰς Τροφωνίου καταβάσεως. 216:
Τριπολιτικόν: Dicæarchi librum: cuius mentio apud
Athenæũ lib. IIII. Aristoxenum: Aristotelis di-
scipulum, philosophum, & medicum nobilissimum,
maximeq; in musica præstantem. Suidas. Cicero de

Orat. lib. 3. Tusculanarum primo. Ad id, quod cogito: ad Tusculanas quæstiones: quas scribere in animo habebat. quarum libro primo, Dicæarchi utitur sententia contra immortalitatem animorum. Torquatus: liber Torquati nomine inscriptus; ut de senectute, Cato; de amicitia, Lælius. Catulum, & Lucullum: Academicos libros, quos primum scripserat: quorum alterũ, Catulus; alterum, Lucullus, inscripserat. Vide illud 208: illam ἀνακδη-μαϊκὴν &c.

217:

Eas literas] Ea procœmia. quandoque enim literæ pro scriptis ponuntur: ut libro I. meis omnibus literis in Pompeiana laude perstrictus. In Libonis: in Libonis annali. 216: Legatus esse potuisset.] Cum admiratione dictum: ut significet, non putare se Tuditanum consuli Mummio XIIII. annis ante, quàm Prætor factus est, legatum esse potuisse. fuisset enim admodum adolescẽs: utpote quatuordecim annis infra Præturam, quæ dabatur anno ætatis uno & quadragesimo. Consulatus autem Popilij & Rupilij à Consulatu Mummij distat annorum XIIII. interuallo. Nisi admodum sero &c. annus Quæsturæ legitimus erat trigesimus tertius, Aedilitatis trigesimus sextus, Præturæ unus & quadragesimus, Consulatus quadragesimus quartus: ut inter omnes magistratus biennium necessario interesset. eos autem magistratus legitimis annis capere, in primis erat honorificũ: quod Cicero sæpe de se ipso gloriatur. nam repulsam multi ferebãt: ut ho-

nores consequi non possent anno legitimo. Quòd si quis Quæsturam, aut Aedilitatem non suo anno, sed serius cepisset, magistratus quoque reliquos serius capiebat: eorũ enim tempus necessario protrahebatur, cum inter omnes biennij spatium oporteret esse. Recte *igitur,* Nisi admodum sero Quæstor est factus. *nam si factus est Quæstor admodum sero, ut anno trigesimo octauo, aut quadragesimo: potuit esse legatus Mummij Tuditanus & XIIII. annis ante Præturam, nec tamen adolescens. quòd si Quæstor suo anno factus est, hoc est trigesimo tertio: necesse est legatus fuerit admodum adolescens.* Curules magistratus] *De curulibus magistratibus in suo libro plenius. curulis autẽ magistratus Prætura fuit. quam si Tuditanus cepit anno legitimo, hoc est uno et quadragesimo; eiusq; Præturæ annus, quæ fuit Popilio & Rupilio Consulibus, annis XIIII. distat à Consulatu Mummij: sequitur, ut legatus Consulis Mummij fuerit annum agens sextum & uigesimũ. quod non quadrat. non enim, illa ætate qui sunt, ijs honorem legationis demandare moris est.* Sciebam fuisse: *in decem legatis.* Cum Lucullo fuit: *Consul, anno ab V. C. 603.* Addidisti: *confirmans id quod sciebam.* Ad illum σύλλογον &c. *dignum, qui in illa ciuium collectione numeretur.* Videbis igitur cæteros: *scribes, qui præterea in decẽ Mummij legatis fuerint.* πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις: *ex personarum dignitate quasi pompã agere.*

Ex epistola XXXIII. *pag.* 217:

Negligentiam miram] *Balbi, & Faberij, qui*

non semel sed sæpe mihi dixerint, professionem in tabulas publicas relatam. Professionem: *omnium bonorum.* Oportere: *ut aliquem mitterem, qui profiteretur; si ego de illa causa* Romam *ire nollem.* Librarium: *eum, qui cuiuslibet professionem in tabulas publicas referebat.* Sed scribis, & quidem confectum: *sed scribis, librarium te nosse: & addis etiam, de professione confectum.* Literas misi: *admonens eum, & rogans, ut pecuniam nobis debitam persolueret.* Aliquid fecisse H.] *Aliquid fecisse hodie. sic enim interpretor antiquam notam. &,* Fecisse, *de nomine* Faberiano: *ut,* Balbo *adiuuante, pecunia exigeretur à* Faberio.
» *simile illud est, uel potius idem est,* 196. Cum Oppio
» *&* Balbo *communices, quantopere & quare uelim*
» *hortos; sed ita posse, si expediatur illud* Faberianũ.
» Et 203. *In utroque* Faberianum *nomen explorandũ*
» *est. de quo nihil nocuerit, si aliquid cum* Balbo *eris*
» *locutus, & quidem, ut res est, emere nos uelle, nec*
» *posse sine isto nomine, nec audere incerto.* Scripserat *autem* Atticus Ciceroni, *se esse eo die cum* Balbo *locuturum in* Capitolio. In Virgilio &c.] Othonis hærede. 214: δυσωπία: *stulta uerecũdia. fortasse, quòd ab aliquo ex cohæredibus partem hortorum emere cogitaret.* Debeo: *ut eius causa ne emam.* Quod postulet: *quòd me emisse queratur.* Videbis cum Cuspio: *ne* Cuspius *nobis satisfaciat. de quo nomine* 194: Cuspiana, *inquit, explicabis.* Destinat: *statuit hortos emere.* Difficultatem: *in auctione magnum haberemus aduers*

sarium. Ista res: *auctio Scapulanorum hortorum.* Posse uinci: *in certamine licitationis.* 216.

De æstimatione &c.] *Hortorum Scapulanorum.* Scripsit: *fortasse Cæsar. ut in lege non præfinierit, quo ne quis plus iugerum emeret; sed de modo agri, id est, quo ne quis plus haberet.* Cum Pisone, si quid poterit: *conficies. & de auro intel-*
» *ligendum. Vide illud, Et tamen Pisonem sicubi de au-*
» *ro. 204:* Dicæarchi librum: *librum posuit pro uolumine. nam Dicæarchi duos sermones de anima, quos intelligit, non uno libro, sed ternis explicatos, manifestum est ex prima quæstione Tusculana. Etiam 252: ita locutus est, ut pro toto opere librum usurparet: scribit enim sic: Librum tibi celeriter mittam de gloria: cũ duos libros significaret.* καταβάσεως: *librum hoc titulo.* Dederis: *cui uidebitur ex tuis seruis, ut quærat de decem L. Mummij legatis in eo libro, in quo sunt eius anni S. C. quo ipse Mummius cum Cn. Cornelio Consul fuit.* Antiocho: *seruo tuo literato. scies autem, si ei negotium dederis, ut quærat.*

218.

Memini enim tui:] *Feci, quod memini te solere: qui ita inuitare soles, ut penulam tamen cuiusquam non scindas.* Campum Martium coædificari: *cum campo Vaticano: ut ex duobus campis, Martio & Vaticano, qui Tyberi interfluente discludebantur, unus fieret Martius campus, fossa Tyberis obthurata. & agrum, qui est inter montes Vaticanos & Tyberim, quem agrum horti omnem te-

nebant, appellat Cicero campum Vaticanum. At ego ad tabulam: cum audissem, quidquid inter Tyberim & mõtes Vaticanos interiacet, fore ut Martius campus efficeretur; statim ad tabulam ueni, id est, in sermonem de auctione Scapulanorum hortorum, ut cognoscerem, si eos recte possem emere. Caue facias: caue hortos emas. Si enim, à ponte Miluio secundum montes Vaticanos Tyberi ducto, totus ille tractus, qui citra Tyberim futurus esset, Martius campus fieret: actum erat de transtyberinis hortis: siquidem, ubi campus Martius futurus esset, quò populus ad comitia coibat, ibi omnia complanarentur, necesse erat: ut, si saperet Cicero, de Scapulanis hortis consilium omittere deberet, qui cum cæteris hortis eandem complanationem subituri essent. Ista lex perferetur: de Vrbe augẽda. & perferetur, quia tantũ promulgata fuerat. 211. Vult: ideoq; promulgationi intercedet nemo.

218:

Non concedit Camillo.] Vt credam, quod dixit de lege perferenda, uerum esse. De Idibus: num Idibus hortorum auctio sit futura. istius enim rei causa, legis uidelicet de Vrbe augenda promulgatæ, Romæ esse uellem. nam si perferretur, de hortis minime esset cogitandum. Quas consequi tamen &c.] Aliarum rerum causa non refert, Idibus ne Romæ sim: siquidem eas nihilo minus biduo post, aut triduo conficiam. at uero hortorum auctio si omnino Idibus fiat, aduolandum est, ut de lege cognoscam. nam si Cæsari fixum ac statutum

esse intelligam, ut perferatur: ego uero Scapulanos hortos abijcio, ne tantæ impensæ iacturam faciam.

Te tamen &c. *etiam si ego differam aduentum meum, te tamen ad me nolo uenire, ne, cum tanti calores sint, (hæc enim scripta uidentur exeunte Iunio) itineris labore conficiaris. Et hoc dicit, quia scripserat Atticus se uelle ad eum. 216:* Ignosco: *si ad me nõ uenit.* Idibus Maii: *manifestum mendum. nec dubito, quin legendum sit, Idibus Iulij: uel, Idibus, mense subaudito. nam de Maio absurdum est intelligi: cum è Tusculano profectus esset Arpinum VIII. Cal. Quint. & recurrere Nonis Brinnianæ auctionis causa cogitaret, Nonis inquam Quintilibus.*

Ex epist. XXXIIII. *pag.* 218:

VIII. Cal. Iul.] *Profectus è Tusculano 211:* Treis horas acquieueram: *quã ob causam Arpinum, angustijs temporis exclusus, eo die peruenire non potui, & Asturæ mansi.* Efficias: *cum hæ» redibus Brinnianis cohæredibus meis. 208: Dices, » inquit, uel amico tuo, uel Othoni cohæredi meo, uel » Labeoni nostro, paulum proferant auctionem, me » circiter Nonas in Tusculano fore.* Illuc: *in Tusculanum.* Illud in primis:] *Diuortium fecerat cum Publilia: nunc de dote agebatur: de cuius solutione 253: 258.* Publilio: *fratre Publiliæ. quæ Ciceronis uxor fuerat.* Me pe» ne absente] *222: Te, inquit, spero cum Pu» blilio confecisse. me absente omnia cum illis transigi » malo. Pene, quia re uera non aberat, cum circum*

uillulas suas, quæ prope Romam *sunt, erraret,* Ro=*mam etiam aliquando se conferret.* De quo: *de diuortio* Publiliæ *scribes, inquit, num populus me reprehendat.* Non mehercule arbitror : *non mehercule arbitror populum hoc factum reprehen=dere; quippe qui* Publiliæ *nuptias improbauerat : ut omnibus essem quasi fabula, quòd ætate prouectus puellam uirginem duxissem.* Hoc *&* Calenus *ei per contumeliam exprobrat apud* Dionem *libro* XLVI. Hæc decantata erat fabula : *populus multa ridi=cule dixerat de* Publiliæ *matrimonio : diuortium igi=tur non improbabit.* Ipse enim adsum : *in* Tu=*sculano. iam, inquit, adest meus aduentus.* 214.

Scripsi enim ad te de hortis : *ut de hortorũ auc=ctione certiorem me faceres. quam si scribes pro=rogari : futurum est, ut meum aduentum ego item prorogem.*

Ex *epistola* XXXIIII. *pagina* 218:

Gentilis tuus] *Nouum hominem significat, cui* Cæsar Vrbis *augendæ negotium dederat : qui si* Attici *gentilis, ergo* Pomponiæ *gentis, aut* Cæciliæ *fuit : in quam adoptatus erat* Atticus *ab auunculo* Cæcilio. 218. Simul ac uenerit : *subaudi,* Datu=*rum quatuor* Academicos. *quod significat insequens uerbum. quo modo &* alibi *locutus est* Cicero. Da=ti igitur iam sunt : *dies enim iam præterijt, quo eum* Romæ *affuturum scripseras.* Nec tibi inte=grum est : *adempta tibi facultas est deliberandi, utrum dandi sint; siquidem iam dedisti.* Quan=to periculo tuo : *quia* Varroni *fortasse non pro=*

habuntur: tu autem dixisti fore, ut probarentur.
» *Ad hanc sententiam facit illud* 213: *Ipsi quàm res*
» *illa probaretur, uerebar: sed quoniam tu suscipis,*
» *in alteram partem.* Literæ meæ: *quibus scripsi,*
ut Academicos Varroni dares tuo periculo. Has
proximas: *quibus significas te daturum, simul ac*
uenerit. Quo modo res se habeat: *num Aca-*
demicos Varroni dederis.

Ex epistola XXXVI. *pagina* 218:

Amore] *Erga me.*

Ex epistola XXXVII. *pag.* 218:

Has alteras] *Ad te mitto.* De Xe-
nonis nomine,] *Atticus debitam sibi à Xenone*
pecuniam, & HS insuper XL, *quæ in Epeiro habe-*
bat in nominibus, solui uolebat Ciceroni filio, qui
erat Athenis, ut Romæ tantundem ipse postea exige-
ret ex nominibus Ciceronis. uide 233: 253: 255:
Cum Quinto: *fratris filio, omnibus locis, ma-*
ximeq; in conuiuijs mihi male dicente. Redire ad
patrem: *etiam de patre detrahere. & uenuste,* Re-
dire; *quasi domum.* Regem: *Cæsarem.* Animi:
aduersus ipsum. Ciceronem meum uexari: *fi-*
lium meũ à Quinto filio. Arbitratu suo: *Quin-*
ti filij. Laudationem: *mortuos Romani ueteres*
in funere laudabant, præsertim ortos illustri familia.
laudabant autem non modo propinqui, sed & ami-
citia coniuncti. Cicero Porciam laudauit, Catonis so-
rorem, laudatione non habita, sed scripta. Porciæ:
quæ L. Domitij Aenobarbi uxor fuerat. Plutarchus
in Catone Vticensi. Quàm tuas acceperim lite-

ras: quibus monebas, ut quædam corrigerem. gaudeo igitur me eam Leptæ tabellario iam dedisse ad te perferendam: laborem enim correctionis effugiam, cum ad te missam corrigere non sit integrum. correxit tamen, ab Attico remissam. 222: Isto modo: ut est à me scripta, omissa, quam tu adhiberi uelles, correctione. Mittendam: Romæ enim non erant, Cæsari longe obuiam profecti, quasi uictoriam Hispaniensem gratulaturi. Domitio: Porciæ filio, ex L. Domitio Aenobarbo. 222: 136. & Philippica II. 166: Bruto: Porciæ affinitate coniuncto; cum ea Catonis esset soror, ipse autem Catonis filiam haberet in matrimonio. de cuius nuptijs 207:

219.

Balbum] Qui Cæsaris, ut puto, cohæredis res curabat. 224. Offilium: ut cohæredem. Auctione: Cluuianorum bonorum. Cluuius enim Puteolanus hæredes scripserat T. Hordeonium, & Ciceronem, alios item, ut patet 258. inter cohæredes autem de auctione conuenerat, ut, bonis in pecuniam redactis, suum quisque capere facilius posset. 222. Omnia: Cluuiana bona, quæ in auctione uenibunt. Propinquum diem: auctionem proscribi non longe à Cæsaris aduentu, sed propinquo die; ut post aduentum fieri statim posset: quòd si Cæsar moraretur; futurum, ut eum diem, in quem proscripta esset auctio, prorogare possemus, quoad ille in Vrbem se recepisset. Romæ autem proscribi auctionem, non Puteolis, Balbo placebat. Placet

enim vestorio: *Balbi sententiam Vestorius proba=bat, ut Romæ auctio proscriberetur.*

Ex *epist.* XXXVIII. *pag.* 219.

Contra Epicureos,] *Tusculanarum secun=dum, quem scripsit de tolerando dolore, contra Epi=curi sententiam, qui summum malum ponebat in dolore.* Fortasse οὐκ ἐπέστησεν: *fortasse lapsus est per ignorantiam, cum non intelligeret contumelio=sum esse quod scribebat.* Istum: Q. *Ciceronem, sororis tuæ filium.* Commotum *autem, cum præsens præsentem audiret: Brutus enim tunc erat apud Cæsarem, cum ex Hispania redeunti longe ob=uiam processisset; ut eum de Ciceronis laudibus præ=dicantem Quintus, cum Cæsare ex eodem bello re=uertens, audire posset.*

219:

Scripsisti] *Mendosa dictio: & omnes in men=do consentiunt antiqui libri. equidem sententiam ui=deo; neque enim est obscura: sed immutare uerba non ausim sine uetustis exemplaribus; ne plus ipse mihi sumam, quàm quantum alijs licere uolo.* Idq; ut sciam: *num ad te quoque scripserit Quintus, significabis.* πότερον *&c. utrum iuste agere sit tutum: hoc est, utrum aperte Quintum filium asper=ner, ac respuam, sicuti iustum est; an obliqua frau=de utens dissimulem. Plato libro* II. πολιτείας *hoc Pindaricum & ipse usurpat.* Ἀψευδέα εἰπεῖν: *ue=rum dicere, uere agere cum Quinto, sine dissimu=latione.* Illud aptius: *illud, quod primum po=suit de iustitia seruanda.* Sed hoc: *obliqua fraude*

uti,

uti, & dissimulare. Idem mihi &c. *sequar consilium, & sententiam tuam.* Opprimar: *ne ueniat ad me Quintus filius, dum in Tusculano sum. ego autem alicubi mallem, ubi maior esset hominũ frequentia: nam in turba facilius dissimularem.* 220. Illũ, inquit, *hic excipere nolo.* Asturæ? *melius esset Quintum excipere? sed quid? Cæsar uidetur Asturæ cum illo iam affuturus. iuua me igitur consilio. Asturam autem postea Cæsar cum uenisset, apud Ciceronem cœnauit.* 224.

Ex epist. XXXIX. *pag.* 219:

Vanitatem:] *Quinti filij; qui ad patrem scripserit, domo sibi carendum propter matrem: at quam matrem? plenam pietatis.* Hic autem: *Quintus pater.* Languescit: *filio placari cœpit.* Sed utar &c. *non agam acerbe cum Quinto filio, sed in congressu acceptam iniuriam dissimulabo: tibi enim ita uideo placere.* In scribendo hæreo.] *Totus in scribendo sum. scribebat autem quæstiones Tusculanas.* Brutum &c. *Brutum ais eadem de republica sentire. bene est. sed nisi hoc esset; id est, nisi recte sentiret; non ego, ut ei reditum gratularer, Romam redirem: neque enim ista res tanti esset, ut me cogere posset: uerum ideo ueniam, quia recte sentientem libenter uideo.* Vnde mallem: *mallem, hoc iter suscepisset ut uictoribus Pompeij liberis obuiam iret, quàm ut Cæsari.* Totius itineris: *obuiam Cæsari longe prodierat, cum eodemq; reuertebat.* 223.

Φαίδρου &c.] De hoc libro, cuius uideo corruptũ esse titulum, certi nihil esse potest. Illum: Cæsarem ad bonos uiros δῆλα ferre: hoc est, uenire Romam eo consilio, ut remp. constituat. Vbi eos? inueniet? Suspendit: nisi forte Brutus simulat. Fultum est? qui poterit hic simulatam personam sustinere? Φιλοτέχνημα: tuum illud iactantiæ plenum, à te positum Athenis in Parthenone templo. posuerat autẽ Atticus nomina Ahalæ & Bruti, uindicũ libertatis: à quibus utrisque Brutus genus ducebat, paternum à Bruto, qui Tarquinium eiecit; maternũ à Seruilio Ahala, qui Q. Melium regnũ appetentem occidit: ut ad imitationem præclari facinoris accendi Brutus deberet, Cæsaremq; tyrannum interficere. Quid faciant? etiãsi nunc uiuant Ahala et Brutus, quid faciant contra tam potentem tyrannum? Omnium flagitiorum auctor,] Hircius potius, quàm Cæsar: nam is ad Cæsarem Quinto filio aditum aperuit: (182.) ut quæcunque flagitia Quintus committit, Cæsaris gratia fretus, Hircio ascribi iure possint. Bene de nostro: bene sentit de propinquo nostro, id est de Quinto filio. At uellem &c. uellem, Brutus aliquid de fabulis degustasset: certe Quintum filium non amaret. sermones autem, quos & de ipso habuerat Quintus acerbissimos, & item de Attico auunculo, fabulas appellat, quòd à ueritate nihilo minus abessent, quàm fabulæ, quibus fictæ res & commentitiæ narrantur. Illum hic excipere: Quintum filium. hoc & in proxima epistola superiore, his uerbis: Vereor, ne in Tusculano opprimar:

„ *in turba hæc essent faciliora : utrum igitur Asturæ ?* Pater hodie : *iturus erat.* Saxa acrimonia : *loci nomen ignoti. antiquiores libri Acrunoma.* Ego ipse κέπφωμα.] *Leue quiddam sum, qui obiurgauerim fratrem filio iratum , à quo sum grauiter offensus. itaque posthac non obiurgabo.* Quid » de aduentu meo censeas : *ibidẽ paulo ante : Quid* » *mihi auctor es, aduolóne, an maneo ?*

Ex epist. XL. pag. 220.

Ego uero &c.] *Quinto fratri epistolam misi , à te scriptam ad sororem : ut uideret , quæ scriberes.* Domo cessurum : *uide 219 :* Illum : *Quintum filium .* Alterum mirabatur : *mirabatur , filium commodas ad matrẽ literas misisse, à qua paulo ante sciret illum fuisse alienissimum.* Suam culpam : *quòd filius nullas ad te literas misisset , in eo suam ipse culpam frater agnoscebat , qui sæpe grauiter ad filium de tua in illum iniuria scripsisset.* Dicit : *frater, qui se aiebat filio pene placatum. 219 :* Me non fore : *sicuti fueram : non fore inquam iratum Quinto filio. id autem simulaui , ex tuis literis : in quibus uidi σκολιὰ tibi placere. 219 :* Mentio Canai : *de Canai filia Quinto filio collocanda . sic enim expono, ex epistola sequenti.* Id consilium : *ut Quintus filius uxorem duceret.* Esset necesse: *ut placarer ei re uera, non simulate : nostrarum enim discordiarum opinio ualde illi ad uxorem inueniendã obesset.* Grauitatis: *leues enim uideri possimus, si, acceptis à Quinto filio grauissimis iniurijs , statim ei nos totos remittamus .* Vtriusque nostrum : *de-*

bemus uterque aut placari, aut iniuriarum memoriã retinere; cum utrunque ille offenderit: etsi me quidem grauius, & apertius. 219. Afferet: *quod audiuerit à Quinto in me dictum. redibat enim Brutus cum Cæsare, ut iam diximus.* Nulla dubitatio: *quin me Quinto filio iratum infensumq́; præbeam.* Cras: *in Vrbem ueniam.* Commotus: *de meo ueniendi consilio.*

Ex epist. XL. pag. 220:

Venit ille ad me,] *Quintum filium intelligit.* Quòd iter instet: *quòd mihi eundum cito sit ad bellum.* Tum periculosum, tum etiam turpe: *periculosum, quia contra Parthos, gentem bellicosam, & iam Romanis cladibus insignem: turpe, propter æs alienum, & inopiam uiatici.* Quæ uis igitur: *te ad huiusmodi bellum extrudit nolentem?* Aes alienum: *in Vrbe. quod quia non est unde dissoluam, appellationes creditorum fugiens ad bellum ire cogor.* Tacui: *quòd ad uiaticum ego quidem nihil ei pecuniæ conferre uellem.* Auunculus: *Atticus.* Quã ducerem: *uxorem.* Rem probo: *uxorem ducam arbitratu matris & auunculi. de tempore ipsi statuant.* Censeo prius, quàm proficiscaris: *censeo prius uxorem ducas, quàm ad bellum proficiscaris.* Patri quoque: *non solum matri, & auunculo.* Aderis igitur: *uenies in Tusculanum, ut natalem meum una celebremus.* Scripseram iam: *cum hoc scripsissem, ecce tibi literæ à M. Lepido Consule, quibus orat &c.* Vt ueniam: *quòd Augur*

sim. Veniam, *Romam.* Augures nihil habe-re: *ne sint Augures otiosi, ad templum effandum accersuntur.* Ad templum effandum] » *Effari templa dicuntur, cum ab Auguribus effantur* » *qui in his fines sunt.* & *fana nominata, quod Ponti-* » *fices in sacrando fati sint finem. Hæc Varro. Seruius* » *autem ubi illud Virgilianum exponit, Sic effatus ue-* » *stigia pressit, Proprie, inquit, effata sunt Augurum* » *preces. unde ager post pomœria uocabatur effatus,* » *ubi captabantur auguria. Et Liuius libro X. In pugna* *ad Luceriam facta Iouis Statoris ædem scribit uotam,* *ut Romulus ante uouerat: sed fanum tantum, id est* *locus templo effatus sacratus fuerat. Et Gellius ex Augurum libris pomœrium ita definit: Pomœrium est* *locus intra agrum effatum, per totius Vrbis circuitum* *pone muros regionibus certis determinatus, qui facit* » *finem urbani auspicij. eodemq; cap. Auentinum mon-* » *tem, inquit, neque Ser. Tullius Rex, neque Sulla, ne-* » *que postea Cæsar, cum pomœrium proferret, intra ef-* » *fatos Vrbis fines incluserunt. Cicero autem libro II.* » *de Legibus: Vrbem, agros, & templa liberata & ef-* » *fata habento. Et pro domo sua: Nec institutas cere-* » *monias persequi, nec uerbum ullum solenne potuit* » *effari. Neque solum in tẽplorum dedicationibus, sed* *etiam in fœderibus uerbum effari animaduertimus* » *usurpatum, ut apud Liuium libro I. Fecialis M. Vale-* » *rius patrem patratum Sp. Fusium facit, uerbena ca-* » *put, capillosq; tangens: fœdus multis uerbis, quæ lon-* » *go effata carmine non operæ est referre, peragit.* Saturni ἀσπόνδου: *Saturni immitijs, siue implacabilis:*

tale enim eius astrum, ut inter astrologos omnes conuenit. Videbimus te igitur: *Romæ*.

Ex epist. XLII. *pag.* 220:

Vtar prorogatione diei:] *Cum Atticus Ciceroni scripsisset, auctionem hortorum Scapulanorum ultra Idus esse reiectam: respondet, se non iturum Romam qua constituerat die, sed usurum prorogatione diei.*
» *Supra, 218. Facies, inquit, me certiorem de Idibus:*
» *ista enim me res adducebat: eò adiunxeram cæteras;*
» *quas consequi tamen biduo, aut triduo post facile po-*
» *tero. & fortasse fuit hæc epistola ante proximam su-*
» *periorem collocanda.* Ab ludis: *cum alij spectaculis operam dant, tu ad me scripsisti. humanitatem igitur tuam agnosco. uel* Ab ludis, *cum tu simul cum Attica spectares. spectauit enim Attica, ut in epistola sequenti; nec, puto, sine patre.* Consequemur
» biduo post: *conficiemus. Idem scribit 218. his uer-*
» *bis: Ista me res Romam adducebat. eò adiunxeram*
» *cæteras; sed cõsequi tamen biduo, aut triduo post fa-*
» *cile potero.*

Ex epist. XLIII. *pag.* 221.

Acerba pompa:] *Acerbũ, quod scripsisti de pompa. pompam autem intelligit Circensem, qua Cæsaris signum inter deorum signa gestatum est decreto senatus. Dion historiarum libro* XLIII. *& Suetonius in Iulio.* Vel de Cotta: *uel id, quod scribis de Cotta*
» *percrebescere. Percrebuerat enim, ut ait Suetonius in*
» *Iulio, L. Cottam* XV *uirum sententiam dicturũ pro-*
» *ximo senatu, ut, quoniam libris fatalibus continere-*
» *tur, Parthos nisi à Rege nõ posse uinci, Cæsar Rex ap-*

" pellaretur. quæ causa coniuratis maturandi fuit de-
" stinata negotia, ne assentiri necesse esset. Idē in secun
" do de Diuinatione legitur, ita scriptum: Sibyllæ uer-
" sus obseruamus, quos illa furēs fudisse dicitur: quo-
" rum interpres nuper falsa quadam hominum fama
" dicturus in senatu putabatur, eum, quem re uera Re-
" gem habebamus, appellandum quoque esse Regem, si
" salui esse uellemus. Propter malum uicinū &c.
cum in pompa signum Victoriæ, quæ apud Romanos
ut dea colebatur, per ora populi ueheretur, populus
contra consuetudinem plausum non dedit, ne Cæsari
dare uideretur, cuius signum prope Victoriæ signum
gestabatur. sed Cicero, circuitione utens, Victoriæ ma-
lum uicinum Cæsarem appellat. Ne uictoriæ qui-
dem: cui maxime plaudi soleret. Ali-
quid ad Cæsarem.] Scribere. sed pompam
uideret: opinor hoc intelligi: Non uidetur ad eum
esse scribendum, qui iam colatur ut deus, cum in so-
lenni pompa inter deorum statuas eius quoque statua
gestetur. quidquid enim scripsero, fastidiet. In ean-
" dem sententiam scripsit 215: Quid, tu, inquit, hunc
" de pompa, Quirini contubernalem, his nostris mode-
" ratis epistolis lætaturum putas? Est autem antiquis
scriptoribus usitata locutio: ut apud hunc ipsum libro
" III. de Officijs: Male Curio, cum causam transpada
" norum æquam esse dicebat; semper autem addebat,
" Vincat utilitas. potius diceret, non esse æquam, quia
" non esset utilis reipublicæ &c. pro dicere debebat. &
alibi. Tu tamen &c. respondet ad aliam partem
epistolæ ab Attico acceptæ. Tu tamen ausus es Var-

roni dare quatuor Academicos, quanquam ego ſæpe ad te ſcripſerim me dubitare, num eſſent dandi. 212. 212: 214. 218. Probo] *Quòd eam ludis intereſſe uolueris.* Spectatione: *ludorum.* Religionis: *quia uideret deorum ſimulacra in Circenſi pompa geſtari. Circenſes autem ludos Cæſar dedit, & in Circenſi pompa, quæ ante ludos ducebatur, ferculo tanquam deus ſimul cum alijs dijs geſtatus eſt. Suetonius de Cæſaris ferculo: Dionyſius de Circenſi pompa.* Cottam &c.] *Treis libros intelligit, cum dicit, Cottam, Libonem, Caſcam. & de Libonis annali, quem ſcribit ſecum habere,* 216: 217: Ante Caſcam: *ante Libonem, Caſcam habueram.* T. Ligarii: *fratris eius, pro quo eſt oratio.* Pharnaci, Antæo, Saluio: *librarijs tuis.* Tollatur: *idq́; factum. nam in oratione Ligarianæ Curfidius nuſquam appellatur.*

Ex epiſt. XL.IIII. *pag.* 221.

Quàm ille Diocharinæ,] *Forte rectius, Quàm illa Diocharinæ: ut ſubaudiatur, data: quanquam adhuc putem ſupereſſe mendum: nam Diocharinæ mentionem apud coſmographos nullam inuenio; & loci tamen apparet eſſe nomen.* Ad ludos omnia pararet: *cum Aedilis eſſet. Aediles autem ſolennes ludos curabant: unde illud Ciceronis: Sunto Aediles curatores Vrbis, annonæ, ludorumq́; ſolennium: libro* III. *de legibus, ſeptimo in Verrẽ, tertio ad Quintum fratrem: alibi. de Lamiæ uero Aedilitate, in epiſt. Fam.* 175: Ante eam diem: *qua ludi Romani committi ſolerent.* Dies feriarum]

Diutius possum quasi feriari, quando auctionem Brinnianam scribis esse dilatam, cuius causa Romam cogitaueram. Neque dubium est, Brinnianam auctionem intelligi, cum inferat, Quàm diu feriari possim, de Egnatio scire poteris. quem cohæredibus Brinnianis amicum & familiarẽ fuisse, iam ante ostendit 218: scribit enim sic: Tu uelim, si graue non erit, efficias, ne ante Nonas mihi illuc ueniendum sit. id potes per Egnatium Maximum. et 208: De Brinniana auctione accepi à Vestorio literas. ait, rem ad me collatam ad VIII. Cal. Quintileis. dices igitur uel amico tuo, uel Othoni cohæredi meo, uel Labeoni nostro, paulum proferant auctionem, me circiter Nonas in Tusculano fore. Idemq; 209.

221:

Torquati causa] Vt agam de eius re cum Dolabella. uide 207: 211: Puteolos: ut cretionem Cluuij, & rationem testamenti cognoscerem. hoc autem ei curandum erat, qui sciret se à Cluuio hæredem institutum. 222. 258. Ad tempus: ut aduenientem Cæsarem possim excipere. Et infra 222. Puteolos, inquit, non fuit eũdum, cum ob ea, quæ ad te scripsi, tum quòd Cæsar adest. Multos nummos: à Cluuio relictos. Domi: cluuij. Diuidi: cohæredibus. Auctionem: bonorum Cluuianorum. 219. Præter prædia: exceptis prædijs Cluuianis: forte, ut integrum esset Cæsari, si quod eorum concedere amicis. aut familiaribus uellet. Et infra in epistola proxima: Etiam de hortis Cluuianis egi cum Balbo. liberalius: se enim statim ad Cæsarem

» *scripturum. Horti enim auctionem non subibant, cum inter prædia numerarentur. & uidetur unus ex cohæredibus Cæsar fuisse: cuius res Balbus curabat.* Quid tibi placeat: *utrum auctioni Brinnianæ Vestorium præficiam, an ipsi nostrum negotium curemus, ne negligentiores esse uideamur.* Idem te fecisse; *scripsisse ad Vestorium, de auctionis curatione. erat autem is hoc tempore Puteolis, hoc est in patria. 223:66.* Hoc satis uidetur: *satis esse puto, si Vestorius intersit auctioni, qui & diligens homo est, & officiosus.* Negligentiores: *qui nostram rem non agamus, alteri mandantes.*

Pollex: *Puteolis profectus.*

Ex *epist.* XLV. *pag.* 221:

Plane pollex, non index.] *Nullas à Vestorio literas attulit, ut cognoscere quidquam possem de cretione Cluuij. itaque fuit plane pollex, non index. Iocus in ambiguitate nominis. pollex enim etiam digitus in manu: quem index pone sequitur.* Cognosces igitur ex ipso: *ex ipso Pollice, quem ad te mitto, cognosces, cur ei Vestorius nihil dederit li-*
» *terarum. 222. Tu uelim è Pollice cognoscas rationes*
» *nostras sumptuarias. ex quo apparet, à Cicerone ad Atticum iuisse.* De sua ui in curatione laborans,] *Vt aliqua sibi curatio daretur munerum regionum, hoc est, ludorum, qui apparabantur in Cæsaris aduentum per omnes Vrbis regiones.*
» *In epistola ad Leptam, De curatione, inquit, aliqua*
» *munerum regionum cum Oppio locutus sum: nam*
» *Balbum, posteaquam tu es profectus, non uidi. Et*

» Suetonius in Iulio: Edidit spectacula uarij generis,
» munus gladiatorium, ludos etiam regionatim Vrbe
» tota. Quod autem legitur, Vi in; ego, ut dicam
quod sentio (quanquam possum falli ut huma=
nus) corruptam suspicor lectionem. & uerbũ Vis
quot modis accipiatur, nõ me latet: sed hic, ut qui=
dem ego existimo, locum non habet. In
eo autem Lanuino,] Pater meus impresserat in
suis libris, Meo autem Lanuuio: alij, Me autem La=
niuio: ego, In eo autem Lanuino, nulla prope mu=
tatione, correctionem indicante sententia, uel ipso
» potius Cicerone; cuius hæc sunt uerba 223. Cum
» mihi Balbus nuper in Lanuino dixisset, se, & Oppi=
» um scripsisse ad Cæsarem, me legisse libros contra
» Catonem, & uehementer probasse; conscripsi de his
» ipsis libris epistolam Cæsari. Lanuinum autem, præ=
dium in agro Lanuino: ut Formianum, Pompeia=
» num, & similia. Supra, 144. De Lanuino, statim,
» ut audiui Phameam mortuum, optaui, ut id aliquis
» emeret meorum. & 149: Ex eo hoc primum:
cognoui. quid autem est, quod ex Balbo primum co=
gnouit? eum tradidisse Lepido Lanuinum. Acce=
peram: Lamia paulo ante mihi ostenderat eas lite=
ras, in quibus hoc Cæsar magnopere confirmat, se
ante ludos Romanos affuturum. 212. Legi epi=
stolam: Balbo à Cæsare missam. Meo
Catone:] Intelligit librum à se scriptum de lau=
dibus Catonis. 200. Bruti Catone: Brutus Cato=
nis consilium, qui se interfecerat, edito libro repre=
hendit. Plutarchus. Disertum: his uerbis Cæsar,

ostendebat, Ciceronis consilium sibi non placere, qui Catonem laudaret; Bruti placere, qui reprehenderet. res enim in Bruto, in Cicerone uerba laudat.

222.

Cretionem cluuii] *Cernere, ut ait Festus, quandoque ualet hæreditatem adire. inde cretio, hæreditatis aditio.* I 78. *Galeonis hæreditatem creui: puto enim cretionem simplicem fuisse, quoniam ad me nulla missa est. & apud Varronem de lingua Latina; Quod in testamentis, crento: id est, facito uideant te hæredẽ esse: itaque in cretione iubent adhiberi testes. sic enim est legendum, non, ut in omnibus libris, creatione. Et apud iurisconsultos. Expono igitur sic: Ex eo cognoui cretionem Cluuij: id est, quid in testamento Cluuij scriptum sit.* Negligentem: *qui nihil significauerit. Paulo post aperte.* Liberam: *ut quiuis posset interesse, cum testamentum recitaretur.* Ille: *Vestorius.* Arcessendus: *huc, ut ei mandarem aliquid de cretione.* Vt meo iussu cernat: *ut adeat hæreditatem, mihi à Cluuio relictam. id est, ut auctionem curet faciundam eorum bonorum, quæ mihi, & T. Hordeonio Cluuius legauit, itaque cernat, hoc est, meam partem capiat meo nomine.* Idem igitur Pollex: *idem Pollex, qui à Vestorio uenit, remittendus est ad eum, ut meo iussu cernat. In epistola, quæ sequitur proxima: Idem, inquit, Pollex remittendus est, ut ille cernat.*

De hortis cluuianis] *Ostendi Balbo, me cupere Cluuianos hortos. respondit liberaliter, se esse de ijs hortis ad Cæsarem scripturum. Hoc autem, quia*

bonorum Cluuianorum auctio futura erat, prædijs exceptis, de quibus Cæsar suum arbitrium esse uel=
» let. itaque & paulo ante, Lamia, inquit, à Balbo
» audiuerat, auctionem, præter prædia, primo quoque
» tempore fieri oportere. Cluuium autem: refer= tur ad uerbum, Cognoui. A' Tito Hor= deonio] Hic haud dubie constat, hæredes Cluuij fuisse Hordeonium, & Ciceronem. quanquam & alij erant, ut apparet 258. Est autem hic, ut opi= nor, C. Cluuius Puteolanus, quem commendat Q. Thermo in epist. fam. 224: Et, legare ab Hordeonio Terētiæ, pura locutio: ut si diceret, Iubere ut Hor=
» deonius Terentiæ numeraret. Pro Cluentio: Grandem
» ei pecuniam legat à filio, si qui natus esset: ab se=
» cundo hærede nihil legat. Et in Topicis, Paterfamilias
» uxori ancillarum usum fructum legauit à filio. Ea=
» demq; figura dixit 114. Quintus frater laborat, ut
» tibi, quod debet, ab Egnatio soluat. & 83. HS LↃↃↃ: ut Terentiæ daret nummos aureos, præterea in sepulcrum, multasq; res pecuniæ quiddam ero= garet: Nihil à nobis: ita meliore ego conditione sum, quàm Hordeonius cohæres meus. illi enim de sua parte detrahendum est, quod Terentiæ soluat, quod sepulcro, multisq; rebus; mihi prorsus nihil. Balbo: significasse. Ne per meos quidem.] Erat enim apud Vestoriū Ciceronis puer, ob hoc ipsum existimo, ut esset qui cretionem Cluuij statim significare posset. quod epistolæ clausula de= clarat. Quinto delegabo,] Delega= re dicimur, cum id, quod nostrum est, ad alium

» *transferimus : ut de* Oratore *libro* II. *Hæc ipſa, quæ*
» *nunc ad me delegare uis, ea ſemper in te præſtantia*
» *fuerunt.* Et ad hunc ipſum 188 : *Balbi regia condi=*
» *tio eſt delegandi.* Cum igitur, *inquit, æs meum alie=*
num diſſoluero, & emero ea, quæ mihi emenda
ſunt; tum, ſi quid pecuniæ ſupererit, tradam Quin=
to fratri : ſed puto fore, ut etiam æs alienum mihi
ſit faciendum ex emptionibus : tantum abeſt, ut pe=
cuniam ſperem ſuperaturam. Teſtamenti : *à*
Cluuio ſcripti.

Ex *epiſt.* XLVI. *pag.* 222.

Niſi Torquatus eſſet] *Cuius cauſa hic me te=*
net. 221 : Quod iuſſeras, edolaui : *rude opus*
quaſi dolabra poliui. Illum : *Marcum filium.*
Qualiſcunque eſt : *hoc dicit, quia Marcus fi=*
lius, qui ſe Athenas contulerat ſtudiorum cauſa,
tantos ſumptus faciebat, ut aſſignata pecunia non
ſufficeret. ideoq; etiam Atticus leuiter eum literis ca=
» *ſtigauerat. quod indicat illud* 204 : *Ad Ciceronem*
» *ita ſcripſiſti, ut neque ſeuerius, neque temperatius*
» *ſcribi potuerit.* Moderabimur : *modum illius*
ſumptibus ſtatuemus. Vt ille cernat.]
Vt Veſtorius meo iuſſu hæreditatem adeat. ſupra :
» *Mittendum, inquit, eſt, ut meo iuſſu cernat. idem*
» *igitur Pollex.* Puteolos non fuit eundum : *re=*
» *ſpicit ad illud, quod ſcripſerat* 221 : *Niſi me Tor=*
» *quati cauſa teneret; ſatis erat dierum, ut Puteolos*
» *excurrere poſſem, & ad tempus redire.* Ob ea,
quæ ad te ſcripſi : *ob Torquati cauſam, & Dola=*
bellæ conſuetudinem. Magiſtrum mo=

lestum.] Magistrum, (*sic etiam appellat eum in epist. fam. 129:) quia docebat Ciceronem, quonam modo se gereret aduersus Cæsarem, & quibus maxime rebus posset illius animum recolligere.

Molestum: *quòd apud Ciceronem frequentior erat, quàm ille, otij cupidus, uoluisset.* Rogat: *erat enim Consul cum Cæsare.* Nihil esse: *nullam rem esse, cuius causa necesse sit me adesse in senatu.*

Aeger: *podagra laborabat. Nam in epistola ad Leptam, quam hoc ipso tempore scriptam manifestum est, Balbum, inquit, posteaquam tu es profectus, non uidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut se conueniri nolit.* Domi: *Romæ. Sic 201: Ego me hinc postridie exiturum puto, sed aut in Tusculanum, aut domum.*

222:

Calendis in Tusculanum recurram.] *Dimisso senatu, statim in Tusculanum recurram.*

Cum illis: *cum Publilio, & sorore, ac matre.*

Transigi: *de dote reddenda. nam & cum Publilia, quam duxit dimissa Terentia, diuortium fecerat. agebatur igitur de dote reddenda. 218: Illud in primis cum Publilio me pene absente conficies.*

Quod tibi satis sit: *in qua tamen ea de te scripta sint, quæ tibi satisfacere possint.* Accurram: *Romam.* Opinor ex uncia: *puto Cæsarem Babulij hæredem esse ex uncia: etsi de hoc nihil adhuc intellexi. Vniuersa hæreditas nomine assis, aut libræ significatur. hæres igitur ex uncia dicitur is, ad quē duodecima pars omnium bonorum pertinet: hæres*

ex triente, ad quē tertia. Si accierit: ut ego eum in hoc negotio Cæsaris amicis, meis familiaribus, cōmendem. Valebat autem gratia Tullius apud eos, qui apud Cæsarem multum poterant. itaque eundem Leptam paulo ante Balbo commendauerat in cura- „ tione ludorum. Et in epistola ad Gallum: Olim, cum „ regnare existimabamur, non tam ab ullis, quàm hoc „ tempore obseruor à familiarissimis Cæsaris. Cum poteris: mitte ad me, ut ego eum ad Vestorium re- mittam cretionis causa. 222.

Ex epist. XLVII. pag. 222:

Correctam:] Correxit eam ab Attico admo- „ nitus. supra enim 219. Laudationem, inquit, Por- „ ciæ gaudeo me ante dedisse Leptæ tabellario, quàm „ tuas acceperim literas. eam tu igitur, si me amas, cu- „ rabis, si modo mittetur, isto modo mittendam Domi- „ tio & Bruto. Hæc mitteretur: hæc, quam cor- rexi: ad differentiam prioris, quam ante Attico mi- serat, Leptæ tabellario datā. 219. Varronis, & Lollii: qui & ipsi Porciam laudauerant.

223.

De Tigellio,] Tibicine, & cantore, Cæsaris familiari, Phameæ nepote. Placet epistolæ partem subijcere, quam hac de re scripsit ad M. Fabium Gal- „ lum. sic igitur scribit: Phameæ causam susceperam, „ ipsius quidem causa: erat enim mihi sane familiaris. „ is ad me uenit, dixitq; iudicem sibi operam dare con- „ stituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri „ necesse erat. respondi, nullo modo me facere posse: „ quem uellet alium diem si sumpsisset, me ei non de-

futurum.

» futurum. ille autem, qui sciret se nepotem bellum
» tibicinem habere, & sat bonum cantorem, discessit
» à me, ut mihi uidebatur, iratior. habes Sardos ue=
» naleis, alium alio nequiorem. Etiam Horatius, Sar=
dum fuisse Tigellium, & Cæsaris amicum, his uer=
sibus ostendit:

» Omnibus hoc uitium est cantoribus; inter amicos
» Vt nunquam inducāt animum cantare, rogati;
» Iniussi, nunquam desistant. Sardus habebat
» Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
» Si peteret per amicitiam patris, atque suā, non
» Quidquam proficeret: si collibuisset, ab ouo
» Vsque ad mala citaret, Io Bacche.

Necesse erat:] Quare dicit, Necesse erat? quia Pompeij lex, testibus datis, uno die atque eodem & ab accusatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accusatori, tres reo darentur. Hoc Pedianus.
» In libro autem de claris oratoribus: Lege Pompeia ter=
» nis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas, uel
» potius easdem noui ueniebamus quotidie. Illorum iudiciorum: quæ fiunt lege Pompeia, de ambitu, et de ui. Pedianus. Præstitutos: ut, ijs diebus præ=termissis, in alios dies reijcere causas non liceret. quo fiebat, ut die præstituto causam agere patronus coge=retur. Quid ego deberem Sestio: qui Cicero=nis restitutionem in Tribunatu præcipue iuuerat: ut in oratione pro ipso. Alieni: qui mihi arcta neces=situdine deuinctus antea non fuisset. quale illud in
» epistola ad Lentulum: Enitor, ut neque amicis, neque
» etiam alienioribus opera, cōsilio, labore desim. Et pro

» Muræna: Ea cōditione uidebatur nobis in ciuitate na
» tus, ut eius opes & ingenium præsidio multis etiam
» alienissimis, uix cuiquam inimicus esse deberet. Et ad
» Appium: Tuum factum ijs, qui, quo animo inter nos
» simus, ignorāt, alieni hominis, (ut leuissime dicam)
» & fugientis congressum; meum uero coniunctissimi
» & amicissimi uidetur esse. Quid audissem: dixi
Balbo, me audisse, Tigellium mihi esse iratum. Ne-
que nominaui Balbum minorem: non dixi, me
id audisse à Balbo minore. Is enim, cum Tigellio fa-
miliariter uteretur, in consuetudine cognouerat, il-
lius animum offensiorem esse Ciceroni propter Pha-
meam, eaq́; de re certiorem fecerat Ciceronem. Ha-
buit suum negotium Gallus: hac de re ita labora
uit, ut ipsius res si ageretur. duxit suum negotium.
Eadem figura usus est 193: Ait illum: cum Ti-
gellio Gallus dixisset, Ciceronem audisse, sibi illum es
se iratum: respondit Tigellius, Ciceronem id à nemi-
ne audiuisse; sed animi conscientia id de se suspicari,
quia Phameam destituisset. Ait illum: ait Gallus
Tigellium dicere, Me animi conscientia &c. Ha-
ctenus mando: hoc tantum tibi mando: de me ne
quid labores. De illo nostro: de Balbo minore.
cognosce de Balbo, quo animo Tigellius in me sit.
223: Et quemadmodum: mallem, Quemad-
modum &c. Non omnibus seruire: epistolæ,
quam scripsit ad Gallum, cuius partem supra recita-
» uimus, principium hoc est: Amoris tui, quoquo' me
» uerti, uestigia, uel proxime de Tigellio. sensi enim
» ex literis tuis ualde te laborasse. amo igitur uolunta-

" tem. sed pauca de re Capius, opinor, olim, Nō omni=
" bus dormio: sic ego non omnibus mi Galle seruio.
Ex epist. XLVIII. pag. 223:
Libros contra Catonem] A' Cæsare scriptos. 200. Ad Dolabellam: ut is eam Cæsari redderet. Mancipio dari: uendi lege mancipij. Pro mea parte: nam etiam ad alios, quos hæredes cum Cicerone Brinnius reliquerat, is fundus pertinebat. 209. Vt ipse ei &c. ut caueretur Hetereio: cui si fundum iniussu Ciceronis Vestorius dedisset, non bene dedisset. Cum Tigellio,] Egisse de
" reconciliatione. Paulo post: Tigellium totum mihi, et
" quidem quamprimum. Vel ut hoc ipsum: si nihil aliud, uel hoc ipsum ut sciamus, quantum accesserit, ut in triumphis canat, quos Cæsar de hostibus uictis acturus est. Nec tamen floccifacio: quanquam hoc apud me minimum est: quanquam ne flocci quidem facio. Intellectum est, (inquit 62.) tres
" ἀρεοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, ma=
" iestatem, totam denique remp. flocci non facere.
Quid cogitem de obuiam itione: quàm longe Cæsari cogitem obuiam prodire. Nisi Alsium? Alsium usque obuiam ibo, non ultra. De hospitio: ut me Alsij hospitio acciperet. Profectum: opinor Alsij non esse, obuiam Cæsari cum Matio profectum. Salustius igitur urgebitur.] Salustij igitur hospitio utemur. Silius: Salustius, legendũ uidetur: cum proxime dixerit, Salustius igitur urgebitur. Totam uillam: itaque nobis in ea locus non esset.

Ex epist. XLIX. pag. 223:

Vt me puderet tui,] Noli putare, me tibi eius epistolæ exemplum ideo non misisse, quasi puderet me tibi eam nimis assentatorie scriptam ostendere. tale enim in ea nihil est. nec aliter scripsi, ac si scriberem ad æqualem. nam quòd illius libros contra Catonem laudaui, non sum assentatus: bene enim existimo de illis libris. Ne ridicule Micillus: donec melius inuenero, sequar eorum opinionem, qui sic interpretantur: Assentatorie non scripsi; ne ridicule quasi Micillus fierem; id est, me ipse indignum patria ostenderem, cum tyranno assentarer: sicuti illum apud Ouidium libro XV. Met. iubet Hercules patriam deserere. Mihi est exploratum: eam bene ualere. Et dicit, Nunc demum; quia cum Atticus antea scripsisset, eam febri carere; post idem cõfirmauit. Nunc demum igitur, inquit, mihi est exploratum. Totum mihi: restitue. Erat enim iratus Ciceroni propter Phameam. 223.

224.

Quintus cras,] Quintus filius cras Romam ueniet, id est VIII. Cal. sic enim ad me scripsit. Ad me, an ad te: domum meam, an tuam. Romam VIII. Cal. subaudi, se esse uenturum. Veniendum est: mihi ipsi. Ille: cæsar.

Ex epist. L. pag. 224.

Hospitem mihi tam grauem ἀμεταμέλητον:] Non pœnitet Cæsarem apud me cœnasse. locutio simi-
» lis 221. Suaues tuas literas: etsi acerba pompa. Et
» 226. Meam stultam uerecundiam, qui legari nolue=

» rim ante res prolatas. Ad Philippum: *affinem, quòd Acciam, Iulia Cæſaris ſorore natam, in matrimonio habebat. Plutarchus in Cicerone.* Sum commotus: *quia Cæſar poſtridie apud me cœnaturus erat.* Cuſtodes dedit: *dedit, qui meam uillam cuſtodirent, & ex militibus neminem introire paterentur.* Caſtra in agro: *milites igitur omnes in agro diſcubuerunt. Et caſtra pro militibus poſuit, poetice, & quaſi per iocum; ut cum infert, Villa defenſa eſt: pro, ex militibus nemo uillam introiuit.* Rationes opinor cum Balbo: *puto, rationes confecit cum Balbo: de pecunia uidelicet, quam Balbus ex publicis uectigalibus Cæſaris nomine exegerat.* Audiuit: *qui eum alloqui, aut rogare aliqua de re uoluerunt.* De Mamurra: *quod antea de Mamurra decretum fuerat, non mutauit; fixum eſſe uoluit.* Bene, cocto, &c. *uerba Lucilij poetæ de cœna:*

» *Bene, cocto,*
» *Condito, ſermone bono, &, ſi quæris, libenter.*

eadem uerba tranſtulit in ſecundum de finibus, 70. ἐπισταθμείαν: *diuerſorium. potius enim certe diuerſorium fuerat, quàm hoſpitium, cum tam multi cœnaſſent: nam ad hoſpitium non ita frequentes confluere ſolemus, ut ad diuerſorium.* Non moleſtam: *uult oſtendere, ſe non laborare de ſumptu.* Cum præteriret: *Cæſar.* Nec uſquam alibi: *quaſi ab uno Dolabella timeret.* Ex Nicia: *cognoui. is enim erat apud Dolabellam. 215.*

IN LIBRVM XIIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 224.

Dillum,] *Sine dubio Matium intelligit: quem aperte nominat duabus* A *epistolis, quæ post proximam inferiorem leguntur. & si loca conferas inter se, Matium hic significari, non obscure uidebis. quem quidem & Caluenā, & Madarum, ficto nomine, appellat 225. 227:* Nihil perditius: *aiebat, subintelligitur: ut sit sensus: republicæ nihil aiebat esse perditius, nihil desperatius: periisse omnia.* Explicari rem non posse: *hoc dicebat, remp. interitu Cæsaris ita esse perturbatam, ut constitui nullius consilio posset. quis enim id poterit, quod Cæsar ipse, qui tali præditus ingenio, non potuit?* Gaudens: *gaudebat Matius tāta perturbatione reip. utpote qui cuperet mortem Cæsaris omnibus esse acerbam. quod ipse in epistola, quæ legitur libro XI. fam. in extremo, perspicue dicit.* Tumultum Gallicum: *putat futurum, ut Galli, audita Cæsaris morte, deficiant à nobis, & nostram dissensionem suam occasionem putantes, bellum inferant. Idem 225: his uerbis: Doleo, quod nunquam in ulla ciuitate accidit, non una cum libertate remp. recuperatam. hor-*

» *ribile est, quæ loquantur, quæ minitentur. ac uereor*
» *Gallica etiam bella.* Et 227. *Quid Galli, quid Hispa*
» *ni, quid Sextus agat, uehemẽter expecto.* Item 227:
Post Idus Martii: *quo die Cæsar fuerat interfectus.*
Præter quàm Lepidi: *hoc dicebat Matius, ut osten deret, nulla se inire consilia contra remp. qui Cæsa rianorum sermonibus nollet interesse, cum tamen in Cæsaris amicissimis fuisset.* Lepidi: *mallem, Le pido.* Illum: *Cæsarem.* Quod quenquam bonum offendat: *quasi Matius non prudenter fa ceret, qui bonis odiosa loqueretur.* De Sex to] *Pompeio, Magni filio.* Satis'ne certum: *eum esse in armis* 225: 229: De Bru to nostro:] *Scribe, si quid habes de Bruto no stro. Brutus enim Antonium timens, & populum ab eo concitatum, Vrbe excesserat, Antijq; morabatur, ut, cum primum plebis iracundia deferbuisset, recur reret. Plutarchus, & alij.* De quo quidem &c. *de Bruto Matius aiebat Cæsarem solitum dicere: Ma gni refert, & quæ sequuntur. Eadem uerba Plutar chus in Bruto refert.* Eum: *Cæsarem.* Cum pro Deiotaro Niceæ dixerit: *Deiotaro, Bithyniæ Rege, qui pro Pompeio contra Cæsarem in Pharsalia pu gnauerat.* Niceæ, *Bithyniæ urbe.* Dixerit, *Bru tus. cuius defensionis meminit Plutarchus.* Vt quidque succurrit: *ex ijs, quæ mecum Matius lo cutus est.* Apud eum: *cum ad Cæsarem uenissem, ut agerem cum eo de P. Sestio restituendo, qui exula bat, ambitus opinor crimine damnatus: nam 222. apparet accusatum lege Põpeia, quæ de ambitu erat.*

Et eiusmodi multa: *mecum locutus est* Matius.

Ex epist. II. *pag.* 225.

Theatrum, Publiumq; cognoui,] *Plausum significat, qui Publio Dolabellæ datus est theatrum ingredienti. cum enim perditi homines (ut est in prima Philippica,* 153 : *& apud Suetonium in Iulio) columnam prope* X X *pedum lapidis Numidici in honorem defuncti Cæsaris in foro posuissent, & inscripsissent, Parenti patriæ, ut Suetonius tradit: Dolabella columnam euertit, & ex ijs alios cruci affixit, alios de Capitolio præcipitauit: quod infra* 232 : *de-*
» *claratur his uerbis*: O *mirificũ Dolabellam meum:*
» *iam enim dico meum: antea, crede mihi, subdubi-*
» *tabam. magnam* ἀναθεώρησιν *res habet: de saxo,*
» *in crucem, columnam tollere, locum illum sternendũ*
» *locare. quid quæris? heroica. & in epist.* Fam. 183.
» *Manabat illud malum urbanum, & ita corroboraba-*
» *tur quotidie, ut ego quidem & Vrbi, & otio diffide-*
» *rem urbano: sed ita compressum est à Dolabella meo,*
» *ut mihi uideamur omne iam ad tempus ab illo dunta-*
» *xat sordidissimo periculo tuti futuri.* De theatri autẽ *plausu quo magis perspicuum sit, uerba subijciemus*
» *ex Philippica prima,* 158 : Dicerem (*inquit*) *Dola-*
» *bella, qui recte factorum fructus esset, nisi te pau-*
» *lisper esse expertum uideremus. quem potes recorda-*
» *ri in uita tibi illuxisse diem lætiorem, quàm, cum,*
» *expiato foro, dissipato concursu impiorum, principi-*
» *bus sceleris pœna affectis, te domum recepisti? cuius*
» *ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ studia*
» *tum laudi & gratulationi tuæ se nõ obtulerunt? re-*

" cordare quæso Dolabella consensum illum theatri,
" cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fue
" rant offensi, significauerunt se beneficio nouo memo
" riam doloris ueteris abiecisse. Bona signa: è con
sensu illo multitudinis, qui perspectus est in theatro,
uidetur bene sperandum de rep.

L. Cassio] Is erat C. Cassij frater, eius, qui Cæsarem occiderat. in epistola ad C. Cassium de eo=
" dem plausu his uerbis: Tuus necessarius affinitate
" noua delectatur: itaque iam non est studiosus ludo=
" rum, infinitoq; fratris tui plausu dirumpitur. Erat autem L. Cassius hoc tempore Tribunus pl. ut in Philippica III. 188. Datus: in theatro. forte de ludis Apollinaribus significatur, quos C. Casij, Prætores urbnai, nomine, collega eius C. Antonius dedit. Dion lib. XLVII. Facetus: cur facetus? quia quodam modo ridiculum erat, L. Cassium à populo plausum excipere propter ea, quæ Caius frater fecerat. Caius enim, non Lucius, remp. seruitute liberauerat interfecto Cæsare. De Madaro: de Matio. caluus enim Matius, ut infra: & caluus græce μαδυρὸς. præterea, idem agitur, quod in proxima superiore eplstola: in qua Matium significari, manifestum est. σαλάκωμα: nullum meum σαλάκωμα fuit, nulla inanis iactantia, tanquam interitu Cæsaris recuperata republica. Processi: in uia. Aiebat: Matius. Φαλάκρωμα: Matium significat, sed caluitium appellat, quia caluus erat Matius. itaque eum & infra Caluenam uocat, 225: & 227: Habes φαλάκρωμα: habes

de Matio: habes, quod Matius mecum locutus est.

Inimicissimum otii: qui quidem Matius inimicissimus otij uidebatur, idest Bruti. nam si, ut ille cupit, omnia misceantur: Brutus, qui Cæsare interfecto liberam fore, & sine ullo negotio remp. sperauit; opinione deceptus, ipse uenit in dubiũ de sua salute. ita qui inimicus otij, idem Bruti. Tibi ignosco: qui illam tecum esse uelis.

Ex epistola III. pagina 225.

Tranquillæ] Tranquilla nunciantes, & de rep. quæ uolumus. Matius posse negabat: negabat Matius otium fore diuturnum; sed impendere, & prope adesse omnium rerũ perturbationem. Hic apparet, Matium fuisse illum, ad quem Cicero se scribit diuertisse in epistola huius libri prima: eundemq; esse, quem in proxima superiore otij inimicissimum appellat. Structores nostri] Ii, quorum hic utor opera ad uillam ædificandam. Et paulo post Corumbum architectum expectat. Profecti: Romam, ut emptum frumentum referrent. Πανικὸν certe: oportet hoc subitum quiddam fuisse, terroribus simile, quos Græci appellant πανικὰ. subitum hoc fuit Antonij consilium de frumento ad se comportando: nam si diebus superioribus id curasset, tu mihi aliquid significasses. Scripsisses enim: nisi hoc subitum quiddam, & plane πανικὸν esset, tu ad me scripsisses literis superioribus.

Corumbus Balbi] Subintellige, seruus.

Nullus adhuc: adhuc non uenerat. & Nullus, pro non, eleganter & antique positũ: ut

» 184.

» Philotimus nullus uenit. & 251. Sextus ab armis
» nullus discedit. Architectus: ideo Cicero eum ex=
pectabat; ut haberet adiutorem, & consiliarium in
ratione ædificandi. Volunt] Cæsaria-
ni, à quibus ad obsignationem testamenti adhibitus
es. ita putare, ut tu scripsisti. Διάθεσιν: sen=
sum, animumq; in remp. Ἐπισημασίαν: quia po=
pulus, cum in theatrum, aut aliò spectandi gratia
conuenisset; quid de ciuibus sentiret, plausu & ac=
» clamatione significabat: ut 34. Populi sensus ma=
» xime in theatro & spectaculis perspectus est: nam
» gladiatoribus quà dominus, quà aduocati sibilis con=
» scissi. Et 13. Ludis & gladiatoribus mirandas ἐπι=
» σημασίας sine ulla pastoritia fistula auferebamus.
» Et pro Sestio: Tribus locis significari maxime potest
» populi Romani iudicium, ac uoluntas, concione, co=
» mitijs, ludorum gladiatorumq; consessu.

Ex epist. IIII. pag. 225:

Quid putas me Lanuuii?] Noui habere.
Istic: Romæ. Cum Matius: libro IX. 146:
» Matius ad me uenit, homo, ut mihi uisus est, tem=
» peratus, & prudens, existimatus quidem est semper
» auctor otij. Dicit igitur: Cum Matius, quem studio=
sum reip. putabamus, is nunc inimicissimus otij sit;
» quid censes cæteros? Paulo ante: Habes φαλάκρω=
» μα, inimicissimum otij. Minitentur: ij, qui Cæ=
saris mortem se dicunt persequi uelle. Ac uereor:
non modo ciuilem contentionem, sed Gallica etiam
bella uereor. Verebatur autem è Matij sermone, qui
affirmauerat, minus diebus XX. tumultum Gal=

licum. 224: ipse sextus] *Etiam uereor, quid acturus sit Sextus Pompeius. mihi enim certum non est, utrum hoc exercitu, quem habere dicitur, ad recuperandam remp. sit usurus, an & ipse tyrannidem spectet Cæsaris exemplo. ne de ipso quidem Sexto securi, inquit, animi sum.* Quò euadat: *quid acturus.* Omnia licet concurrant,] *ut omnia misceantur; me tamen semper Idus Martiæ, quo die tyrannus est interfectus, uoluptate afficient; hoc est, nunquam erit, ut, quod Idibus Martijs transactum est, id cupiam infectum.* ἥρωας: *Brutus, & alij, qui Cæsarem oppresserunt.*

Ex epist. V. pag. 225:

Spero] *Dicit* Spero, *quia nihil Atticus proximis literis significauerat. Spero te nunc recte ualere.* Quàm leuiter commotus esses: *ut bene ominaretur, non dixit* Quàm grauiter, *aut* Quo modo, *sed* Quàm leuiter, *usus amicissimi animi significatione.* Caluena] *Matius.* 227: *Omnia plena pacis, aliter, ac mihi Caluena dixerat. Et* 225. *Habes* φαλάκρωμα. *ubique de Matio.* Suspectum: *quasi Cæsarianum, & reipublicæ, id est libertati, non amicum. Cur autem signa bella dicit esse, quòd Matius moleste ferret, se suspectum esse Bruto? quia, cum de Bruti gratia Matius laboraret, apparebat eum Cæsarianorum partibus diffidere, ut infirmis.* Cum signis: *hoc, quod ad sententiam spectat, minime necessarium uidebatur: (quis enim nescit sua cuique legioni esse signa?) sed addidit, ut quasi iocaretur am=*

biguo signorum nomine. Idem postulaturas? rumor enim erat, legiones, quæ in Gallia fuerant præsidij causa, Romam uenire, postulaturas, ut promissum sibi à Cæsare solueretur. Transportauit: in Græciam, ad bellum contra Parthos à Cæsare cogitatum. Caninium: non Annium. Φυρμὸς πολύς: multa miscet & turbat aleator. item ego in nominibus, cum Annium pro Caninio posui.

226.

Nam ista &c.] Ab ista quidem Cæsaris libertorum coniuratione haud magnopere timeo: quæ facile opprimeretur, si recta saperet Consul Antonius. Eam postea coniurationem alter Consul oppressit Dolabella, ut est in Philippica I. Cū serperet in Vrbe infinitū malum, idq; manaret in dies latius; ijdemq; bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerāt; & quotidie magis magisq; perditi homines, cum sui similibus seruis, tectis ac templis Vrbis minarentur: talis animaduersio fuit Dolabellæ cum in audaces sceleratosq; seruos, tum in impuros & nefarios liberos, talisq; euersio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno die dissensisse. Et in eadem aliquanto post: Quem potes recordari Dolabella in uita tibi illuxisse diem lætiorem, quàm cum, expiato foro, dissipato concursu impiorum, principibus sceleris pœna affectis, te domum recepisti? Item alijs in locis. Legari noluerim ante res prolatas,] Legationem liberam à senatu petere noluerat, ne rempublicam uideretur deserere, illam

quidem è seruitute ereptam Cæsaris interitu, sed nõdum tamen plane confirmatam, Antonio & Lepido perniciosa molientibus. expectabat igitur anni tempus, quo nihil neque publice, neque priuatim ageretur; ut, uacatione omnibus cõcessa, honestius discederet. nam prolatæ res dicebantur, cum omnes feriarentur. 109: Hunc rerum tumorem: interitum Cæsaris magnæ turbæ statim consecutæ sunt. eas tumorem appellat, sumpta tralatione à corporibus male affectis: ideoq; infert, Mederi. Etiam in epistola proxima superiore: Tument negotia. Vides magistratus: qui Cæsaris partes fouebãt, cum ab ipso creati essent. Vides tamẽ &c. seipse corrigit, qui magistratus appellauerit eos, quos tyrannus constituerit: & uocandos potius ostendit, tyranni satellites in imperijs. Exercitus: qui Cæsaris profectionem in Parthos expectantes, in Vrbe manserant. In latere: in Campania: nam agri Campani partem incolebãt à Cæsare assignatam. hos postea quingenis denarijs Octauianus in suas partes traduxit. 260. Εὔριπα: mobilia, tanquam Euripus, qui sæpius in die fluit, & refluit. timendum igitur, ne contra libertatis patronos, hoc est Cæsaris inimicos, moueantur. Eos autem: intelligit maxime Brutum & Cassium. Parietibus contineri: quia Cæsarianorum metu prodire in forum non audebant. Quoquo modo beati: etiam si parietibus contineantur, beati tamen, qui tam præclarum facinus consciuerint. Misera: quæ tyranno liberata, libera tamen non sit. Aduentus

Octauii,] Cum, audita Cæsaris nece, Apollonia Romam uenit. Velim, inquit, scire, aduentus Octauij quid pariat. νεωτερισμοῦ: rerum nouarum, ex aduentu Octauij.

Ex epistola VI. pagina 226.

Primum igitur &c.] Primum cognoui, te rectius ualere: deinde, bonam spem esse de republica. nam illa fuerant odiosa, legiones è Gallia uenire.

Susq; deq; : non laboro, in utranque partem æquo animo sum, siue ad eum concursus fiant, siue » non fiant. Quia paulo ante scripserat: Velim scire » quid aduentus Octauij, num qui concursus ad eum: nunc, De Octauio, inquit, susq; deq;. De Mario:] Hic à Cæsare relegatus, quòd impudenti mendacio C. Marij septies Consulis nepotem se esse dictitabat, qui re uera Erophilus esset Equarius medicus: postea reuersus in Vrbem Cæsare interfecto, cum de interficiendo senatu consilium cepisset, pœnas dedit. hoc Cicero significat Philippica I. cum di» cit: Liberatus cædis periculo senatus: uncus impa» ctus est fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuase» rat. & Valerius Max. lib. IX. & Appianus lib. III.

Sublatum: cum exularet. sic fere tyranni sunt: quos in Vrbe occidere non audent, eos primum astuto consilio relegant, deinde ab oculis populi remotos interfici mandant. cum autem Cæsar hunc pseudoMarium relegasset, suspicabatur Cicero postea de medio sublatum, ne quid unquam nouare posset.

Colloquium cum heroibus nostris:] Cum ijs, qui Cæsarem occiderant. Pro re nata: quod

ad præsens tempus attinet. 106 : 111 : Sestilii fundum : *hunc fundum Cæsar ademptum Sestilio, qui Pompeianas partes secutus erat, Verberoni Curtilio tradiderat.* 228. Biennium,] *Subaudi habebimus?* Quos ille uoluit? *quos Cæsar designauit? Cæsar enim contra Parthos profecturus, Consules & Tribunos pl. designauit in bienniũ. Dion libro* XLIII. *in extremo.* Exultant lætitia : *propter interitum tyranni.* De re : *De Cæsaris nece.* Nec ulla interea decreta : *à senatu, pro tyrannoctonis.* πεπολιτεύμεθα : *rẽpublicam gessimus.* Victos : *Cæsarianos. hoc est, quod scribit in epistola ad Cassium contra M. Antonij potẽtiam:*
» *Dominum ferre non potuimus; conseruo seruimus.*

Ex epistola VII. *pag.* 226 :

Paulum] *L. Aemilium Paulum, in Consulatu collegam C. Marcelli, fratrem M. Lepidi.* De Mario : *pessime in remp. animato : utpote qui de occidendo senatu cogitauit.* 226. 227. A' te scilicet nihil : *de his rebus tu nihil ad me dedisti literarum : nec mirum : nemo enim meorum Roma profectus est, cui dare posses.* A' Cicerone] *Filio.* Cætera autem : *optabilia de moribus illius afferuntur : sed ea fingi possunt : doctiorem quidem ex ipsius literis uideo esse.* Πίνος : *elegantia. Suidas recitat Damasij locum his uerbis.* ὁ δὲ λέων καὶ λέγειν ἱκανὸς, οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμεμιμησάμενος σοφιστὰς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχαῖον πῖνον τῆς λογογραφίας ἁμιλλώμενος. Si ergo est : *hic aliquid desidero : non enim cum sequentibus apte coniungitur.*

Ex

Ex epist. VIII. pag. 227.

Probe.] *Quòd ei uncus est impactus pro facinore cogitato.* 226: Nepotem: 203: Iuniam: *Bruti sororem, coniugem M. Lepidi.* Moderate, et amice scriptas: *à uiro suo, M. Lepido, qui tunc erat in Gallia transalpina cum exercitu.* Moderate, et amice: *cum in ijs literis ostenderet, neque se ullam potentiam uelle, quæ supra leges esset; neque in eos, qui starent à partibus reipublicæ, aliter, ac deceret, esse animatum.* A' fratre: *M. Lepido, Iuniæ uiro.* Nec mihi placebat: *cur? quia uidebat, eos, qui insidias tenderent Lepido, otium non ferre, sed res nouas quærere.* Reginæ] *Cleopatræ, Aegypti Reginæ: quam Cæsar amauit; filiumq́; natũ appellare suo nomine passus est. de quo intelligi puto* 237. *De Regina uelim, atque etiam de Cæsare illo. Præterea, quam hic Reginam appellat, eam esse Cleopatram, argumẽto est etiam illud* 247: *Reginam odi: me iure facere scit. sponsor promissorum eius Ammonius. Nam Ammonio et Ptolemæus, pater Cleopatræ, usus fuerat legato, cum id ageret, ut à senatu in regnum restitueretur: ut est in epistola ad Lentulum: Ammonius Regis legatus aperte pecunia nos oppugnat.* Fuga: *ex Vrbe. Venerat igitur Romam etiam post Cæsaris mortem. nam ante Cæsar ipse accitam, cum habuisset in amoribus, postea remisit, maximis honoribus, præmijsq́; auctam. Suetonius.* Quid Galli, quid Hispani: *num bellum inferre nobis cogitent.* 224: 225: Sextus: *Pompeius, Magni filius.* 224: Nauseo-

Iam] Scribis, te, quod incidisses in nauseolã quandam, abstinuisse à negotijs: itaque mihi nõ displicet,
» eam tibi causam otij dedisse. 228. Tua tamen ὑπνη-
» νέμιος nausca iam'ne plane abijt? Spero iam tuto uel solum &c.] Sperabat, quòd Antonius & Dolabella Consules curam reip. uidebantur suscepisse, qui Marium illum falso creditum de senatus cæde cogitantem occidissent. Supra in hac ipsa epistola, De Mario probe. Veruntamen: subaudi, scribito ad me de Bruto, ubi sit, quid cogitet. Et est usitata figura. 205. 229.

Ex epist. IX. pag. 227.

Multiiuges] Literas multijuges ualet plures epistolas. Cluuiana: ea, quæ mihi Cluuius testamẽto legauit. Et infert, Delectant, quia tunc erat Puteolis, præsensq; uidebat quæ sibi Cluuius Puteolanus reliquerat. 222. Chrysippum: architectum. 216. Inquilini: iocose: nam inquilinus ipse erat, nouusq; habitator, cum paulo ante ex hæreditate Cluuiana eas tabernas accepisset. Damnum quæstuosum:
» infra dicit, Ruina rem fecit fructuosiorem, 228: 227:

Quasi designati consules.] Hircius & Pansa: (ut infra 228: 239.) quos Cæsar in annum sequentem designauerat, ut scribit Dion, & alij. Quasi designati: qui ita Consules futuri putantur, quasi à republica, non à tyranno designati sint. Facta defendimus?] Quia senatusconsultum factum fuerat, ut, quæ Cæsar egisset, rata manerent, ipso maxime suadente Cicerone. quod & Dion li-

bro XLIIII. & ipse in epistola ad Cassium his uer=
» bis: Vlta resp. suas iniurias est per uos interitu tyran
» ni, nihil amplius: ornamenta uero sua quæ recupe
» rauit? an quòd ei mortuo paret, quem uiuum ferre
» non poterat? cuius æra refigere debebamus, eius etiã
» chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fe
» cimus id quidem temporibus cedentes, quæ ualent in
» rep. plurimum: sed immoderate quidam, & ingra=
» te nostra facilitate abutuntur. A' uete=
re] C. Antistio Vetere, partium Cæsarianarum.
Pridie Cal. Ian. ante Cæsaris interitum. Cæci=
lius] Q. Cæcilium Bassum, qui Pompeium Ma=
gnum secutus fuerat, excitasse bellum in Syria, &
à C. Antistio Vetere Apameæ circunsessum, tamen,
Parthis auxiliantibus, maximeq; Alchandonio Ara=
be, obsidione esse liberatũ, scribit Dion lib. XLVII.
Bellum illud: nam Cæcilius Parthorum subsidijs
fultus id aget, ut eas regiones occupet. Dolabella:
cui Syria prouincia, & Parthicum bellum est decre=
tum. Appianus libro III. Nicias: qui cum Dola=
bella proficiscetur. erant enim arcta familiaritate
deuincti. 214: 249: In Fam. 131. Meliora
de Gallia: contra opinionem Matij: qui affirmaue=
rat, minus diebus XX tumultum Gallicum. 224:
Re audita de Cæsare: audita Cæsaris nece. Cal=
uena: Matius: qui dixerat, omnia perijsse. 222:

Ex epist. X. pag. 227:

Ita'ne uero &c.] Hæc cum indignatione sunt scri
pta. Ideóne, inquit, Brutus Cæsarem occidit, ut dein=
de Lanuuij esset? ut in Vrbe tuto esse non posset? ut

Trebonius quasi fugiens in prouinciam occulte profi ciſceretur? Prouinciam? *Aſiam.* Clamare: *me.* Vocari? *uocandum ſenatum eſſe in Capitolium à Bruto & Caſſio Prætoribus illo ipſo die, quo à Cæſaris nece in Capitolium ſe receperunt. quod ſi feciſſent; tum quidem, lætantibus omnibus bonis, fractis & perterrefactis perditis hominibus, facile fuit ea decernere pro ſtatu reipublicæ, quæ nunc minime licet, audentibus latronibus quod auſi tum nõ eſſent.* Vocari: *uocandum eſſe, uocari debere: & eſt figura, quæ properationem ſignificat: ut hoc loco: nam dixit, Illo ipſo primo Capitolino die. Brutus autem & Caſſius magnam occaſionem amiſerunt, cum primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarunt. itaque & infra 232. reprehendit Cicero ſeſſionem illam, id eſt moram Capitolinam. Et 245.*
» *Dicebam, ſenatum uocari oportuiſſe, populum arden*
» *tẽ ſtudio uehementius incitari, totam ſuſcipere remp.*

228.

Liberalia] *Quo die factum eſt S. C. de præmijs ueteranorum, (232.) multaq; alia in æde Telluris decreta. Philippica I. 153. 158:* Iam pridem: *et hic moram illam Capitolinam carpit.* Cauſam: *libertatis, & reip.* Funere elatus: *perſpicuum eſt,*
» *Cæſarem intelligi. Etiam 232. Recordare, inquit,*
» *tua. non'ne meminiſti clamare te, omnia perijſſe, ſi*
» *ille funere elatus eſſet? ſapienter id quidem: itaque,*
» *ex eo quæ manarint, uides.* Scribit Suetonius, *animũ fuiſſe cõiuratis occiſi corpus in Tyberim trahere, bona publicare, acta reſcindere; ſed metu Antonij Con=*

ſulis, & magiſtri equitum Lepidi *deſtitiſſe*. Et Plutar*chus* Bruti *conſilium reprehendit, qui* Antonio, *roganti ut* Cæſar *funere efferretur, conceſſerit,* Caſſio *contra dicente. nam* Antonius *cum eum miſerabiliter laudaret, explicata ueſte cruenta, & ictibus perforata, ita populum commouit, ut cum facibus ad tecta coniuratorum accurrerit. unde illud in* II. Philippi*ca: Tu funeri tyranni ſceleratiſſime præfuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio: tu, tu illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemiuſtulatus ille eſt, et eas, quibus incenſa* L. Bellieni *domus deflagrauit.* Noſtra: *bonorum uirorum. nam re uera tantummodo ad coniuratorum domus cum facibus plebs cucurrit.* Quæ deinde? *quæ deinde ſunt conſecuta? eiuſmodi, ut audeant dicere:* Cæſar *hoc cogitauit, nemo igitur contra. tale illud in epiſtola ad* Caſſium: Interfecto Rege, *regios omnes nutus tuemur.* Audeant: *homines perditi, & libertatis inimici.* Cogito: *cogitabat in* Græciam. 230. Υ῾πηνέμιος Nauſea: *quæ, quaſi ſub uēto expoſita, haud diuturna ſolet eſſe.* 227. Thebaſſos, Scæuas, Frangones,] *Nomina ueteranorum, qui ex* Cæſaris *largitione* Pompeianorum *bona poſſidebant.* Et *dixit* Redeo, *non quia* Thebaſſi, *aut* Scæuæ, *aut* Frangonis *ſupra mentionem fecerit: ſed* Redeo, *ad eos, quibus tranquilla reſp. non placet.* Illa: *agros à* Cæſare *donatos. cupiunt igitur omnia miſceri.* Iſti: *maxime deſignat* Antonium, *qui erat* Conſul. De Curtilio &c.] Cum *ſcripſi, indignum eſſe, quòd* Seſtilij *fundum* Curti-

lius Verbero possideret: significaui etiam de fundo Censorini, de Messallæ, de Planci, de Posthumij: quorum fundos Cæsariani à Cæsare donatos possiderēt. Quod nunquam accidisset: ut, interfecto tyranno, melius fuerit perire, quàm superesse. In Cumano: eodem die Balbus in Cumanum ad me uenit. dicebat, Octauium hæreditatem Cæsaris aditurum.

Ῥιζόθεμιν] Hominis eruditi, Petri Victorij sententia mihi non displicet, uel dicam maxime placet. putat enim rectius, ῥιζόθεμιν, id est concertationem. & sane inter Octauium & Antonium graues discordiæ propter Cæsaris hæreditatem consecutæ, cum Antonius omnem pecuniam auertisset. Buthrotia mihi tua res] Buthrotij cum pecuniam imperatam non soluerent, Cæsar eorum agrum proscripsit. Atticus, qui ciuitatem conseruatam cuperet, pecuniam numerauit de suo; & à Cæsare decretum abstulit, quo Buthrotij liberabantur. illud decretum Atticus interfecto Cæsare cum à Consulibus confirmari uellet, quibus & senatusconsultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Cæsar statuisset, decreuisset, egisset; Ciceronis in ea re tū gratia, tum auctoritate utebatur. 232: 265. 266. Iam'ne ad centena Cluuianum?] Subaudi, perducatur. nam in epistola, quæ sequitur proxima: De Cluuiano, res ad centena perducitur. & ut dicam quod sentio, libētius ita legerem: Quod quæris, iam ne ad centena Cluuianum: aduentare uidetur: sed primo anno LXXX detersimus. ut sensus hic sit: Quod scire uis, num ego hic Cluuiana bona ita constitue-

rim, ut ex ijs posthac centena HS quotannis capere possim: breui futurum spero, ut ita sit: & hoc ipso anno, quo Cluuianam hæreditatẽ adiui, LXXX HS cepi. Centena: centum HS in singulos annos: ut in libello Paradoxorum: Capit ille ex suis
» prædijs sexcenta HS, ego centena ex meis. Cluuianum: Cluuiana res, quam ex hæreditate Cluuij acceperat. 220. Aduentare: ad centena, ad fructum centenorum sestertiorum. Detersimus: cepimus: sed uenustius, detersimus, quàm cepimus. Ille autem: Quintus filius.

Ex epist. XII. pag. 228:

Quæ proxime.] Quæ mihi proximis literis significasti. Velim mehercule: Atticus scripserat, Brutum Asturæ futurum. Istorum: Cæsarianorum: qui non contenti senatusconsulto, quod in eam sententiam factum est, ut, quæ Cæsar egit, statuit, decreuit, fixa sint, maiorem ad licentiam progrediuntur. De tanto uiro, de clarissimo ciue: uerba sunt ex Antonij concione, quibus Cæsarem appellauerat. 249: Ad risum: significat, se à philosophia confirmatum humana contemnere, ut ea, quæ accidant, & si non ferenda, iam tamen pene rideat. Nostri illi: qui tyrannum occiderunt. De Cicerone,] Filio, qui Athenis dabat operam philosophiæ. Velim sint prospera: optat eam remp. filio, in qua uirtutis percipere fructus possit. Me ipsum diligentia uincis: hoc dicit, quia literis identidẽ Atticus quærebat, num ita rem Cluuianam constituisset, ut uectigal inde posset capere centum sester-

tiorum in singulos annos.228. Ruina: *duæ taber næ corruerant è Cluuiana re.* Rem non fecit deteriorem: *non imminuit uectigal, quod antea capiebam; potius auxit. eas enim ita rursus ædifico, ut hoc damnum quæstuosum sit. 227:* Hic] *Puteolis. nam de bonis Cluuianis mentionem fecit: & in epistola sequenti dicit se scripsisse apud Vestorium Puteolanum. utranque autē eodem in loco scriptam esse, patet ex Octauij mentione.* Philippi: *uitrici.* Mihi totus deditus: *Octauius enim Antonio inimicus, quia ex Cæsaris hæreditate grādem pecuniam auerterat; suadentibus maxime uitrico Philippo, & Marcello sororis uiro, ad Ciceronem se contulit, seq́; ei & suam causam commendauit, id spectans, ut propter gratiam & auctoritatem Ciceronis à senatu contra Antoniū iuuaretur. Historici omnes.*

Ex epistola XII. *pag.* 229.

Præter lætitiam] *Interitus tyranni præter lætitiam nihil attulit: siquidem libertatem non recuperauimus.* Odii pœnam, ac doloris: *punire odium, ac dolorem, est, odio ac dolori satisfacere. Nostrum igitur dolorem & indignationem, nostrumq́; in Cæsarem odium puniuimus nos quidem illius interitu, sed remp. tamen in libertatem minime uindicauimus. Pro Milone: Fuit ultor iniuriæ, punitor doloris sui. Et de Orat. lib. I. Iracundia est cupiditas puniendi doloris.* ὢ πράξεως &c. *o pulchrum facinus, sed imperfectum. Ideo autem imperfectū, quia suum ius resp. non recuperauerat. mortem enim Cæsaris significat, cum dicit,* ὢ πράξεως καλῆς.

clientelam] *Siculi Ciceronis erant in clientela, eorumq́; causa C. Verrem accusauerat, cum Quæstor apud eos fuisset Prætore Sex. Peduceo.* Latinitas: *ius ciuium Romanorum. nam Latini ciues Romani: itaque & suffragia ferebant, & magistratus gerebant. Si igitur Siculis Cæsar ius Latij concessisset, res fuisset non ferenda, ueruntamen ferri potuisset. ut autem Antonius legem figat, quasi à Cæsare latam, qui nullam hac de re mentionem unquam fecit; hoc uero neutiquam ferri potest.* Accepta:] *A' Siculis.* Fixit legem: *de Siculis ciuitate donanda: cuius rei neque mentionem ullam Cæsar fecerat: &, si fecisset, figere tamen neque de ea re, neque de alia legem ullam licebat: cum S. C. esset factum, ne qua tabula post Idus Martias ullius decreti Cæsaris, aut beneficij figeretur. Philippica I. & II.* Fixit: *quia incisæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus, ut inquit Seruius ad illud Virgilianum: Fixit leges pretio, atque refixit: quo etiam loco Virgilium credit ad M. Antonium respexisse. Et Philippica I. De exilio reducti sunt à mortuo: ciuites data non solum singulis, sed etiam nationibus, & prouincijs uniuersis. Item V. Falsas leges C. Cæsaris nomine in æs incidendas, & in Capitolio figendas curauit.* A' Dictatore comitiis latam: *impudens Antonij mendacium: nam Cæsar non modo legem comitijs non tulerat de Latinitate Siculis danda, sed nec mentionem eius rei ullam fecerat. Quoniam autem Cæsaris acta senatus rata esse uoluerat; Antonius, ut ostenderet legem esse Cæsaris,*

non suam, incidit in tabula, eam legem à Dictatore comitijs latam. Non similis?] *Ostendit, & Siculos esse bonos uiros, & Deiotarum omni regno dignum: sibi tamen non placere, quòd hic regnum à Fuluia, illi ciuitatem ab Antonio pecunia emerent. De Armenia per Antonium Deiotaro restituta, quasi ex Cæsaris decreto, Philippica II. 178.*

Per Fuluiam: *Fuluiã, antea P. Clodij coniugem, quem Milo interfecit, M. Antonius uxorem duxit Antonia repudiata, C. Antonij filia. Et Antonio cum Fuluia ante nuptias consuetudinem fuisse, indicat illud in Philippica II. Vxorem tuam, & sororem eiecisti, alia conditione quæsita, & ante perspecta.*

Per Fuluiam: *ad hoc spectauit in V. Philippica, cum dixit: Mulier sibi felicior, quàm uiro, auctionem prouinciarum, regnorumq; faciebat.* Illuc refero.] *Hæc ideo dico, ut ostendam; cũ hæc de Siculis & Deiotaro fiant, quæ sunt iniquissima; rem fore non ferendam, si nos tam testatam rem, tamq; iustam Buthrotiam non teneamus. Quænam autem res esset Buthrotia, supra diximus, ad illud, Buthrotia mihi tua res est, ut debet, eritq; curæ 228.* Tam claram, tamq; testatam: *nã eam Cæsar decreto concesserat, non ut de Siculis, aut de Deiotaro, de quibus nõ modo decretum, sed nec mentionem ullam fecerat.* Aliqua ex parte? *quasi dicat, omnia tentabimus ut teneamus.* Quo ista plura: *quo plura ista sunt, quæ ab Antonio tam improbe fiunt; eo magis obtinere debebimus Buthrotiam rem, quæ & iusta est, & iam ab ipso Cæsare*

concessa. Philippus] *Vitricus Octa-uij.* Posse bonum ciuem : *esse.* No-stris : *liberatoribus reip. Cassio, Bruto, & alijs.*

Negat hæc ferri posse: *quæ fiunt ab Antonio, ut de Siculis, de Deiotaro.* Quid censes &c. *si absens irascitur Antonio. multo grauius, cum Romæ erit. uidebit enim ea, quæ nunc, cum audit, ferre non potest.* Nos (nisi me fallit) iacebimus: *dicit quod supra 226. Illi quoquo modo beati, ciuitas misera. Et 228: Illis magna consolatio conscientia maximi & clarissimi facti: nobis quæ? qui interfecto Rege liberi non sumus. Et 232. Idus Martiæ nostris amicis, diuinis uiris, aditum ad cœlum dederunt, libertatem populo Ro. non dederũt.* Nec Pelopidarum] *Locus ex Accij tragœdia, quæ inscribitur Atreus. eum locum recitauit integrũ 245. & item in epistola ad Curtium: Euolare cupio, & aliquo' peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Et ad eundẽ, non integro uersu: Quod tu pedibus es consecutus, ut ibi esses, ubi nec Pelopidarum; nosti cætera: nos idem propemodum consequimur alia ratione. Huc etiam spectauit Philippica XIII. cum dixit: Moueri sedibus huic urbi melius est, atque in alias, si fieri possit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat; quàm illos, Cæsaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia uidere. Et Pelopidæ μεταφορικῶς uocantur homines, qui res turpes honestis anteponũt: qualis erat M. Antonius.* Inquit : *Accius.*

Vel hos designatos] *Ne Hircium quidem &*

Pansam, Consules designatos, amo: quanquam ipsi me amare uideatur. 227: 228: Etiam me declamare coegerunt: *ideo* 238: *suum discipulum appellat* Hircium. Apud aquas: *Baianas: quo se non solum ualetudinis, sed etiam uoluptatis causa permulti conferebant. Baianus enim sinus amœnitate præcellet. unde illud Horatianum:* Nullus in orbe locus Baiis prælucet amœnis. Erat quondam quasi necesse: *quia, cum Cæsar uiueret, satisfacerem necesse erat & Hircio, & Pansæ, & cæteris, qui apud illum gratia multum poterant. nunc meæ facilitatis est, quod iis rogantibus concedo ut declamẽ.*

Quoquo modo se res habet: *quoquo in statu resp. est, non tamen seruimus, ut antea: itaque declamem nec ne, positum in me est: sed declamo tamen propter meam nimiam facilitatem.* In arithmeticis: *in scientia numerandi. & hoc significat, deditum pecuniæ magis, quàm literis, Vestorium.*

Septimo: *principium epistolæ.* Ambulatione ἀλιτενεῖ: *locis humilibus.*

229:

Ἀλλ' οὐ δαιτὸς &c.] *Vlysses apud Homerum legatus ab Agamemnone ad Achillem, ut iratum illi placaret propter abreptã Briseida; acceptus ab Achille magno & splendido epularum apparatu, pronunciat hos uersus* ἰλ. λ. *quos Cicero aptissime usurpat, ut significet, non se nunc de tumulis, aut de ambulatione* ἀλιτενεῖ *cogitare, sed de reip. salute solicitum esse.* Aduentu] *In Galliam citeriorem.* Suas legiones: *tres, unã tironum, ue-*

teranas duas. Appianus lib. III. Sextius: permanebit. Quid nobis faciendum: non se tantum intelligit, sed etiã Atticum, ut patet 238: Neque huc, neque illuc: licuit mihi Cæsaris & Pompeij bello neutram partem sequi. Bruti: Decimi, qui tres legiones habebat. nam de Marco non est ut accipi possit, cui nullæ erant copiæ, circa Lanuuium aut Actiũ priuato comitatu uersanti. Τέκνον ἐμὸν &c. uerba sunt Iouis ad Venerẽ ἰλιάδος ε, 55. sed quod Homerus de rebus amatorijs dixit γάμοιο, Cicero, ut inseruiret senili personæ, dixit λόγοιο: senum enim opera sunt sermones.

230.

Proficiscor &c.] Deliberatiue positum: ut sit: si proficiscor, ut constitueram, legatus in Græciam, cædis impendentis periculum non nihil uitare uideor, sed casurus &c. Cædis impendentis: idem. 149. Legatus: legatione libera. In discrimine: si maneo, uideo me in discrimine manere.

Illuc: in Græciã: nam Cicero filius Athenis philosopiæ studium colebat, Cratippo magistro. 233. & libro I. de Officijs. Legari ab Cæsare: nam etiam uiuo Cæsare liberam legationem ab eo petere cogitauerat, hanc unam ob causam, ut in Græciam filij causa proficisceretur. Quinto] Fratri. Impenso pretio: non soluto. Quo introducatur: ut Aquiliæ, de cuius nuptijs patrem suum cogitare Quintus filius Attico dixerat, ea uilla dotis cautio sit. Debitione dotis: satis habet negotij reddenda tibi dote. facto enim diuortio cum

Pomponia, Attici sorore, dotem reddere Q. *Cice-ro cogebatur.* Q. Egnatio: *qui pecuniam for-tasse ad solutionem dotis obtulerat.* Sex. Clodii:] *Qui exulabat, condemnatus quòd eo du-ce populus in curiam P. Clodij corpus intulisset, cre-massetq; subsellijs, & mensis, & codicibus librario-rum: quo igne & ipsa curia, & curiæ iuncta Por-cia basilica flagrauerat. Pedianus in argumento Mi-lonianæ, & in extremo eiusdem orationis commen-tario.* Falsis: *nam in commentarijs Cæsaris dele-bat, & reponebat Antonius arbitratu suo; cũ in eo* Q. *Faberij manu, scribæ Cæsaris, uteretur. Appia-nus libro* III.

Ex epist. XIII. *pag.* 230.

Debere tueri commentarium Cæsaris.] *Quia senatus decreuerat, ut, quæ Cæsar egisset, de-creuisset, statuisset, rata manerent. sed Antonius, cum haberet penes se Cæsaris commentarios, abutens facilitate senatus addebat, tollebat, mutabat ad ar-bitrium, & libidinem suam.* P. Clodium: *An-tonij priuignum, P. Clodij filium, quocum inimici-tias Cicero grauissimas gesserat: priuignum autem, quia Fuluiam eius matrem Antonius duxerat uxo-rem.* Hanc familiam: *Claudiam.* Contuma-ciæ: *priuati odij.*

Ex epist. XIIII. *pag.* 231.

Nec hic præsidiis nosmet ipsos esse spolian-dos.] *Nam si insectaremur amicos inimicorum nostrorum, spoliaremus ipsi nos omni amicorũ præ-sidio. nemo enim amicis abundaret, si acerbiores uel-*

lemus esse non modo aduersus inimicos, sed etiam aduersus eos, qui nostris essent inimicis amicitia coniuncti. Tuas partes: qui uitricus illi es. Puero quoque hoc à me dabis: puero dices, mihi placere Sex. Clodij restitutionem, quòd omnem ueterum inimicitiarum memoriam ex animo deleuerim.

Quàm domus: propter Fuluiam Antonij coniugem, quæ P. Clodij prius uxor fuerat.

Ex epist. XV. pag. 231:

Iteradum] Vide in II. Academica 22. & in II. Tusculana 184: Coronatus Quintus noster Parilibus?] Puto Parilia illa significari, quæ dedisse Octauium suo sumptu, ut populum muneribus caperet, scribit Dion lib. XLV. coronatus: coronati enim cum tibijs & cymbalis Parilia celebrabant. Athenæus VIII. δειπνοσοφιστῶν. Quintus noster: Quintus filius, qui Parilia coronatus celebrauerat, ut amorem suum erga Cæsarem etiam mortuum ostenderet: ut est 234:
» De coronatis, cum sororis tuæ filius à patre accusa-
» tus esset; rescripsit, se coronam habuisse honoris Cæ-
» saris causa, posuisse luctus gratia: postremo se li-
» benter uituperationem subire, quòd amaret etiam
» mortuum Cæsarem. De hæresi Vestoriana,] Quia, cum ego ad te scripsissem Vestorium à dialecticis remotum, in arithmeticis satis exercitatum; ipse eos, qui pecuniæ studiosiores essent, quàm doctrinæ, hæresim Vestorianam appellasti.

Pherionum: hoc uidetur cognomen familiæ Puteolanæ: quorum consuetudinem, de qua scripserat

Atticus, ualde se risisse Cicero significat.

232.

De clodio:] *De Sex. Clodio: quem Antonius dicit se restituere ex commentarijs Cæsaris: cum Cæsar non modo hoc nõ facturus, sed ne passurus quidem fuerit.* Sequetur: *restituetur & Rufio Vestorianus, & Victor, quem Cæsar nunquam in commentarijs scripsit se uelle restitui: item cæteri, quos Antonius uoluerit: denique quis non restituetur?*

Non uenire? *uenimus enim coacti ab Antonio Consule.* Defendendi fuerunt? *hoc in Philippica I. 158: & hic 228.* Sessionem.] *Moram, & ignauiam. nam sedere quandoque ualet nihil agere, tempus otiose terere: ut 202. Quid » enim sedere totos dies in uilla ista? Et apud Terentiũ, » ut opinor; Virginem tam grandem sedere domi? Reprehendit Brutum & Cassium, qui illo ipso primo Capitolino die senatum in Capitolium non uocarint, sed otiosi tempus consumpserint. 228.* Brutorum? *Marci, & Decimi. uel Brutos posuit pro omnibus, qui patriam tyranno liberauerant.* Aliorum Brutorum: *optimates intelligit. Et in uoce* Brutorum *amphibologiam quæsiuit: nam & hominum & bestiarum inest significatio; cum tamen ad bestias potius Cicero respexerit.* Lætari: *interitu tyranni.* Gratulari: *tyrannoctonis.* Nullis permanere: *cum à bona mente, quam lætitia & gratulatione ostenderant, postea desciuerint.* Istos: *Brutum, Cassium, alios, qui Cæsarem regnantem occiderunt.* Ex eo quæ manarint,]

Corpora

Corpora tyrannorum abijci insepulta, leges iubebát. (*Appianus libro* III.) *itaque non fuit concedendum, ut* Cæsar *funere efferretur: concessum tamen est. ille fuit quasi fons omnium malorum. nam* Antonius, *cum* Cæsarem *in funere laudaret, permiscuit quædam ad misericordiam commouendam, ut populus ad coniuratorum domos cum facibus accurrerit, qui perculsi metu ex* Vrbe *aufugerunt. inde perturbatio reip. & immoderata* Antonij *licentia.* 228.
Vtrisque: Gallijs, *cisalpinæ, & transalpinæ.* Et *sane* Calendis Iunijs Antonius *numerum annorum prouincijs prorogauit: ut in* II. Philippica 181.
Dies: *legitimum tempus.* Ad Opis]
Subintellige, *ædem: usitata figura.* Antonius Cæsaris *pecunias, in* Opis *templo positas, ad se transtulit. unde illud in* II. Philippica: Vbi *est septies millies sestertium, quod in tabulis, quæ sunt ad* Opis, *patebat? quonam modo sestertium quadringenties, quod* Idibus Martijs *debuisti, ante* Cal. Aprilis *debere desijsti?* Et *in* V. Illa *dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perscriptionibus, donationibusq; auertit: ut portenti simile uideatur, tantam pecuniam populi* R. *tam breui tempore perire potuisse.* Et in I. Pecunia *utinam ad ædem* Opis *maneret, cruenta quidem illa, sed ijs temporibus, cum ijs, quorum est, non redditur, necessaria. quanquam ea quoque sit effusa, si ita in actis eius fuit.* Antonius *enim, cum diceret in actis* Cæsaris *esse, ut ea pecunia distribueretur; distribuit ex libidine sua quibus uoluit, & quantum uoluit;* Dolabellamq;, *ære alieno*

oppressum, data ei grādi pecunia, in suas partes traduxit, quasi in actis Cæsaris ita scriptum esset: itemq; è seditiosis & egentibus quos uoluit. Egregiis uiris: interfectoribus Cæsaris.

232:

Eorum scelera,] Libertatis inimicos, maximeq; Cæsarem significat. Obsidemur? quasi dicat: facerem cum periculo: nam liberi nondum sumus: etiam nunc dominos habemus. intelligit autem Antonium. & obsidemur μεταφορικῶς: nam qui obsidentur, liberi non sunt: liberati autem, qui ex obsidione exempti. itaque in epistola ad D. Brutum,
» Cum te, inquit, incluso spem maximam omnes habuis
» sent in tua uirtute, florente Antonio: quis erat, qui
» quidquā timeret, profligato illo, te liberato? Nec me raudusculum mouet: laudare cogar eos, qui te obsignatorem adhibuerunt: non propter raudusculum, id est propter pecuniam, (æs enim ueteres raudum dicebant) quam mihi debent; quòd uerear, ne, si illos non laudauero, abalienati pecuniam non soluant: sed ideo laudabo, quòd eos beneuolētia prosequor: beneuolos autē homines, qualescunque sunt, graue est insequi contumelia. Nec dubito, quin Dolabellam significet, amicum suum, eundemq; debito-
» rem. nam infra, 236: Tibi assentior, maiorē πρᾶ-
» ξιν Dolabellæ fore, si mihi, quod debuit, dissoluerit.
» Et 237. L. Antonij horribilis concio, Dolabellæ præ-
» clara. iam uel sibi habeat nūmos, modo numeret Idi-
» bus. Adhibuerat autem obsignatorem Atticum, opinor, in testamento faciendo. 225. Qualescun-

quę ſunt : *hoc dicit, quia* Dolabellæ *mores non admodum probati, ut qui contra reip. partes à* Cæſare *ſteterat.* De Buthrotiis] *Vide* 228 . *de* Buthrotia *re.* Vicinis tuis : *quòd* Atticus *prædia prope* Maſſiliam *haberet.* Sua reddis : *quæ illis* Cæſar *ademerat, quia ſibi portas clauſiſſent belli ciuilis initio.* Antonius *in epiſtola, quæ legitur* Philip. XIII. *cum multa obiecit* Hircio *&* Cæſari, *tum infert :* Maſ*ſilienſibus iure belli adempta reddituros uos pollicemini.* Reddis : *redditum iri putas à rep.*

Ex *epiſt.* XVI. *pag.* 232 :

Meliora,] De *rep.* Magnam ἀναθεώρησιν : *magna adminiſtrauit, magna geſſit* Dolabella : *adminiſtratio autem hæc fuit :* De ſaxo ; *ſubaudi , præcipitare eos, qui* Cæſari *columnam erexerant; et impunita quadam licentia graſſantes, bonis ciuibus pericula intendebant.* In crucem : *tollere . nam ex illa ſeditioſorum manu, qui liberi homines fuerunt, eos* Dolabella *de ſaxo* Capitolino *deiecit : ſeruos in crucem egit.* Columnam tollere : *quā prope uiginti pedum lapidis* Numidici, *ut* Suetonius *tradit, de plebe homines perditi in foro ſtatuerant, inſcriptam ,* Cæſa*ri parenti patriæ.* Locum illum : *ubi plebs buſtum & monumentum* Cæſari *fecerat. Hæc ex hiſtoria colliguntur : ſed ipſe aperte in* I. Philippica , *his uerbis :* Cum *ſerperet in* Vrbe *infinitum malum, idq́; manaret in dies latius ; ijdemq́; buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant ; et quotidie magis, magisq́; perditi homines, cum ſui ſimilibus ſeruis , tectis ac templis urbis minitarentur :*

" talis animaduersio fuit Dolabellæ cũ in audaces, sce-
" leratosq; seruos, tum in impuros & nefarios liberos,
" talisq; euersio illius execratæ columnæ, ut mirum mi-
" hi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno
" die dissensisse. Et in eadem: Quem potes recordari
" Dolabella in uita tibi illuxisse diem lætiorem, quàm
" cum, expiato foro, dissipato cócursu impiorum, prin
" cipibus sceleris pœna affectis, te domum recepisti? Et
" in II. Qui dies ille, ò Antoni, collegæ tui, cum illud,
" quod tu uenerari solebas, bustum in foro euertit?

Simulationem desiderii: dictio Desiderii refer-
tur ad tyrannidem & potentiam supra leges: hoc
sensu: Videbatur antea desiderare tyrannidem Do-
labella, qui re uera minime desideraret. nunc, cum
tanto malo laborantẽ rempublicam sanauerit, pror-
sus, quæ fuit in eo simulatio desiderij, eam sustulit.
Ostendit enim, simulationem desiderij in Dolabella
fuisse, desiderium non fuisse. Acta nefaria: Cæ-
saris. Non possunt omnia simul: explicari
eodem tempore omnia non possunt. gradatim ad suũ
ius, suamq; dignitatem resp. perueniet.

253.

Si mihi cum illo nihil fuisset,] Si nulla mihi
cum eo consuetudo aut amicitia fuisset. Locutio Ci-
" ceroni usitata. Mihi ante Aedilitatem nihil erat cum
" Cornificio, inquit 190: Et in epistola ad C. Marcel-
" lum: Si mihi tecum minus esset, quàm est cum tuis
" omnibus; allegarem ad te illos, à quibus intelligis me
præcipue diligi.

Ex epist. XVII. pag. 233.

Cluuianis] In agro Puteolano : ex hæreditate C. Cluuij Puteolani. Epicopum : remigabilem, ut ita dicam : id est, qui iam in eo erat, ut remis impelleretur. Tradidissem : ut & uilla, et uillicis procuratoribus uteretur, tanquam suis. Tyrotarichum] Patinam tyrotarichi, qua me Papirius » Pætus accipere solitus est. In epistola ad Pætum : Quē » tu mihi Pompilium, quem denarium narras ? quam » tyrotarichi patinam ? facilitate mea ista ferebantur » antea : nunc mutata res est. Est autem tyrotarichus, caseus sale conditus. In Pompeianum : rediturus. ibi enim eum fuisse V. Cal. Maij, patet ex insequenti epistola. hæc autem scripta est V. Nonas Maij. Regna : regna appellat, Puteolana & Cumana prædia ; quòd ijs mirifice delectaretur, ut quasi in regno uideretur esse. ἀριστίαν.] Intelligit quod scripsit in epistola proxima superiore, de columna euersa, & sceleratis hominibus supplicio affectis.

Quid de re, quid de uiro : de re, quam gessit : de uiro, ipso Dolabella. Proposita cruce, uel saxo ? alludit ad factum Dolabellæ, qui liberos homines, remp. perturbantes, de saxo præcipites deiecerat, seruos cruci affixerat. Nemo igitur, inquit, tam erit inimicus otij, qui Brutum audeat uiolare, proposita cruce, uel saxo. Infimorum ? hoc dicit, quia seueritas animaduersionis non solet esse popularis. sed illam tamen Dolabellæ seuerissimam animaduersionē infimus quisque uehementer probauerat. 235. Expedias: ita expedias uelim mea negotia, ut hic me

nulla res possit morari. Epistola Leonidæ,] *In qua Ciceronem filium ita laudauerat, ut diceret: Quo modo nunc est, uidetur de eo bene sperandum.* Ille: *Cicero filius.* Quo modo nunc est: *uerba sunt ex Leonidæ epistola de Cicerone filio.*
» *Et 248. Leonides, inquit, retinet suum illud Adhuc. Apparet autem, hominem fuisse magna auctoritate, & existimatione: cum Cicero filius ad Tironem ita*
» *scribat: Multum etiam mecum est Epicrates princeps*
» *Atheniensium, & Leonides, & horum cæteri similes.* καθ' ἑκάστην ... *: diligentissime omnia de filio: quasi, per*
» *filium. Pherecrates apud Varinum:* καθ' ἑκάστην ... τὰ
» πράγματα ἐκλογίζομαι. Ad Xenonem scripsisti: *ut Athenis Ciceroni filio suppeditaret.* 253: 255. De Montani negotio: *quid significet, ipse declarat* 204. Ne pro se &c. *puto fore, ut ipse soluat quod Planco debet, nō ut Montanus præs pro illo dependat.* Non belle ualuisse: *ægrotasse.*

Ex epist. XVIII. *pag.* 233:

In Cumano] *In uilla mea Cumana ad Lucrinū.* 233. In fortuna: *itaque nunc ipsi nobis consulere non possumus.* His de rebus: *subaudi, consilium capiemus.* Proficiam] *Erat enim Consul Antonius: ideoq; cum eo agendum erat, ut decretum, à Cæsare factum de Buthrotiorum agro liberato, confirmaret.* Magno reip. malo: *hac*
» *de re in* II. *Philippica* 179: *O præclaram illam per*
» *cursationem tuam mense Aprili, atque Maio, tum,*
» *cum etiam Capuam deducere conatus es. & quæ se*
» *sequuntur.* L. Cæsari: *Antonij auunculo.* Ad

Cal. Iun. *quo die coacto senatu agetur de rep.* 232. Tractanda, & perficienda: *remedium afflictæ reip. non modo quærendum est, sed etiã inueniendũ.* 234.

μελήσει.] *Ipse uiderit, ipse cogitet.* Non modo acta: *senatus enim consulto sancitum erat, ut acta Cæsaris rata manerent.* Rem: *Montani negotium. de quo* 204. 233:

Ex epist. XIX. *pag.* 234:

In hæc loca] *Ad salubres Baiarum aquas.* 229. Sororis filium: *M. Antonium, alterum Consulem.* De facto, ac de re gesta: *de columna euersa, seditiosis supplicio affectis.* 232: Cernere: *adire.* 178. 222. Idibus Martiis: *quo die Brutus Cæsarem occidit.* Ad causam: *ad rem ipsam, quam gesseras. Fecit enim sapienter Dolabella: qui, cum uereretur ne plebis animos incenderet, si et ad mentionem summæ animaduersionis, quæ non solet esse popularis, repente uenisset, & in ea commemoranda diutius perstitisset; gradatione quadam usus est, & pedetentim tum accessus ad causam fecit, tum recessus.* Vrbem periculo, ciuitatem metu: *tecta ab igne,* » *ciues à cæde. Pro Sylla: In qua ciuitate res tantas ges*» *serim, memini; & in qua urbe, intelligo.*

Ex epist. XX. *pag.* 235:

Abalienauit] *Quia mihi non soluit quod debet. Debebat autem ex dote Tulliolæ, cum qua diuortium fecerat. In epist. Fam.* 50. 92. Pudentem: εἰρωνικῶς. Faberii manu] *Iocatur. Quintus enim Faberius, Cæsaris scriba, ad arbitrium Antonij,*

ut scribit Appianus, mutabat, aut addebat in Cæsaris libellis. ita magnam pecuniæ partem, à Cæsare relictæ, interuertit, ad seq; transtulit Antonius: eaq; pecunia cum alios, tum collegam suum Dolabellam, magno ære alieno oppressum, ad suas partes traduxit. itaque non Antonio solum, sed & Dolabellæ beneficiũ attulit Faberij manus. Philippica VIII. 219.

Et opem ab eo petierit: alludit ad ingentem illam uim pecuniæ, quam à Cæsare de Pompeianorum bonis redactam, & ad ædem Opis custodiæ causa positam, Antonius diripuit, postea q; se distribuisse dixit è Cæsaris libellis, usus in eo Faberij manu. Philippica II. 167. Maximo te, inquit, ære alieno ad ædem Opis liberasti, per easdemq; tabulas innumerabilem pecuniam dissipauisti. Ea igitur pecunia emptus ab Antonio Dolabella, graui se alieno ære liberauit. 263: Dolabella, inquit, cum remp. me auctore defendere cœpisset, nõ modo eam deseruit emptus pecunia, sed etiam, quantum in ipso fuit, euertit. Et oratione prima in Antonium: Per deos immortales, te enim intuens Dolabella, qui mihi carissimus es, non possum de utriusque uestrum errore reticere. credo enim, uos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut quidã nimis creduli suspicantur, sed charitatem ciuium, & gloriam concupisse. Et Paterculus historiæ suæ libro II. Septies millies HS depositum à C. Cæsare ad ædem Opis, occupatum ab Antonio, corruptis eiusdem commentarijs, atque omnia pretio temperata, uendente remp. Consule. VIII. Idus literas dederam: quas paulo post aculeatas appel-

lat, quod in ijs Dolabellam quasi aculeis pungeret, & *excitaret ad solutionem pecuniæ.* Albianum] *Negotium.* 237. 209. Suppeditatus es: *suppeditasti: utrunque enim eadem significatione usurpatur. Dederat Atticus pecuniam Ciceroni, tantundemq́; se scripserat exacturum à Petuleio, qui Ciceroni debebat.* Ad ista expedienda: *ad mea nomina exigenda.* Factum &c. *uidebar mihi Erotem reliquisse aptissimum ad ista expedienda.* Fa-
„ ctum: *quasi à natura: ut in I. de Officijs, Facti, ad*
„ *ludum: pro Milone, Ad eam legem non docti, sed facti.* Vacillarunt: *nomina: id est, exacta non sunt.*

236.

In foro,] *Quia scripserat Atticus, Brutum Cal. Iun. Romæ futurum, sed in senatum non esse uenturum.* De Græcia: *de profectione in Græciã.* 230. 233: Exilium, ut scribis ipse, meditanti: *nam si aliquid meditaretur pro republica, nõ discederem. sed exilium meditanti non uideo quid prodesse possim. itaque in Græciam cogito.* Non satis delectarunt: *quia de Cicerone filio scripserat, Quo modo nunc est.* 233. Herode: *hic Athenis morabatur.* 233: 248. Saufeium:] *Saufeij librum.* 241: 242.

Ex epistola XXI. *pagina* 236.

Auaritia:] *Quia non soluit, quod debet.* 235: Alium portum: *mortem uidelicet.* Huic ætati: *meæ.* Non utrumuis: *non licet nunc mihi, quod Cæsaris bello licuit, non interesse ciuili bello. nunc in manu mea non est, ut faciam utrum uolo.*

229: De Clodio: Sex. Clodio: *de quo scripserat Cicero, se libenter concedere, ut restitueretur.* 231. De Deiotaro: *cui ereptam à Cæsare Armeniam Antonius accepta grãdi pecunia restituerat, idq́; se dixerat facere ex eiusdem Cæsaris commentarijs.* 229. *& in* II. *Philippica* 178. *item in* V. 196: Factum Dolabellæ: *animaduersionẽ in seditiosam illam manum, & euersionem columnæ.* 232:

236:

De Coronatis,] *De ijs, qui Parilia coronati celebrauerant.* 231: Luctus gratia: *propter Cæsaris necem. Parilibus enim cum per aliquod spatium coronam gestasset, deposuit.* Scripsi diligenter: *de pecunia scilicet, quam utrique debebat Dolabella.* 235: Hoc oneris: *ut tu Dolabellam appelles de solutione.* Tricatus est: *tricatur, qui falsa loquitur.* 246: Missa ab istis: *Publilio, matre, & sorore.* Missa, *ut ageret cum eo de reducenda Publilia.* 218: 239: Videro: *qui uersabatur in ijs locis tum, cum coloniam Cassilinum deduxit.* 233

De Buthroto: *hoc exposuimus* 228. Facere magnam πράξιν Dolabellæ: *præclarum ducere factum Dolabellæ.* 232: Ex tuis literis: *unis, & alteris.* 235: De profectione: *in Græciam.* 230. 236. De matre: *quòd ei totam uillam ad Lucrinum, uillicosq́; procuratores tradiderim.* 233.

Diligenter tuebimur: *quia minus recte ualebat.* 239.

Ex epist. XXII. pag. 237.

A' Lucullo postridie eadem fere hora, qua ueni,] Subaudi, alteras literas accepi. Postridie, *quinto Idus.* Eadem fere hora, qua ueni: *hora fere tertia.* De tuo autem : *negotio*. Rem *Buthrotiam intelligit.* 228. 236 : Quid speres : *hoc non ad Buthrotum, sed ad remp. refertur. nam Antonius cursabat huc illuc, ut agros ueteranis diuideret, quibus beneficio deuinctis uteretur adiutoribus ad omnia.* 233 : Romæ igitur : *agemus cum Antonio Calendis Iunij.* 232 : L. Antonii : *qui Tribunus erat plebis, Marci frater.* Iam uel sibi &c.] *Concedo, ut, quos mihi nummos Dolabella debet, eos sibi habeat, modo usurã Idibus pendat. Mos fuit apud ueteres, ut Idibus usuræ soluerentur. Ideoq; in oratione I. in Catilinam, Prætermitto, inquit, ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis Idibus senties : propterea quòd Idibus soluere fœneratoribus usuras cogeretur. Et in II. Philippica : Vbi est septies millies sestertium, quod in tabulis, quæ sunt ad Opis, patebat? tu autem sestertium quadringenties, quod Idibus Martijs debuisti, quonam modo ante Cal. Apr. debere desijsti? Ex usura, quam Idibus Martijs Antonius soluerat, apparebat eum debere sestertium quadringẽties. Sed Horatius perspicue : Fœnerator Alphius Omnem relegit Idibus pecuniam.* Tertullæ] *Tertulla, Bruti soror, uxor Cassij, abortum fecerat. Fœminæ appellabantur familiæ nomine : sed ut internoscerentur, cum duæ erant, maior & minor uocaban-*

tur: ut apud Suetonium in Augusto, Octauia maior, & Octauia minor. cum tres erant, quæ tertia nata esset, Tertia dicebatur: cum quatuor, Quarta: cum quinque, Quinta: unde in oratione pro M. Celio, & de aruspicum respõsis Quinta Claudia. ergo Tertia, siue Tertulla per diminutionem, Bruti soror, quia post duas edita esset. 244: de qua Macrobius hæc
» Saturnaliorum libro II. Mater M. Bruti Seruilia,
» cum pretiosum ære paruo fundum abstulisset à Cæ-
» sare subijciente hastæ bona ciuiũ, non effugit dictum
» tale Ciceronis: Et quidem, quo melius emptum scia-
» tis, comparauit Seruilia hunc fundum Tertia dedu-
» cta. filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq́;
» C. Crassi (hic pro Crasso Cassium repone) uxor, la-
» sciuiente Dictatore tam in matrem, quàm in puellã.

De regina &c. uide 227. De Quintis,] Patre, & filio. Buthroto: re Buthrotia. 228. 265. Ciceroni: filio. 234. Scriptam concionem: qua Brutus utatur, cum in Vrbem redierit. In quibus satis exercitati sumus: quoniam, inquit, in literis satis exercitatus sum, eo debes putare certius, quod dicturus sum. Nemo unquam &c. In edicto] Brutus edictum composuit, quo postulauit ab Antonio Consule, ut sibi & Cassio Prætoribus liceret ab Vrbe abesse: quod leges uetabant. quibus ille item edicto respondit minaci, & contumelioso. in epist. fam. 169. Non probari: Brutus enim orationis uim, & sententiarum grauitatem contemnebat, Atticos oratores imitabatur, humili quodã in genere uersanteis. 240.

Non scite :] *Non scite scripsit Attilius, suam cuique sponsam, mihi meam ; suum cuique amorem, mihi meum : siquidem aliena contemnere, sua nimis amare, non sapientis est. & tamen nemo unquam fuit neque orator, neque poeta, qui non se meliorem arbitraretur, quàm quemuis alium.*

Poeta durissimus : *Licinius enim Attilium uocauerat ferreum scriptorem. In primo de finib. in procemio.* Isti : *Bruto.* Ducem : *Antonium.*

237 :

Quod Hircium &c.] *242 : Cassius uehementer orat, ac petit, ut Hircium quamoptimum faciã. Erat enim Hircius maxime deditus eloquẽtiæ, ideoq; Ciceroni familiarissimus. In epistola ad Pætum : Hircium & Dolabellam dicẽdi discipulos habeo, cœnandi magistros. Et in hoc libro 229. Qui etiam me declamare coegerunt.* Cum Balbo : *qui cum Cæsaris amicissimus fuerit, quo modo in remp. sit animatus, non facile potest dijudicari.* Valde placere : *quia rem publicam præclarissime gessit. 232 :* Vixi : *iucundissime fui. ut 62 : Vixi cum Axio.* Edictũ Bruti, & Cassii : *in epist. fam. 169.* Istis : *Bruto, & Cassio.* Ibat res : *erat, cur bene speraremus. 232 : Incipit res melius ire.* Ducem : *Octauium significat, ad quem ueterani confluebant. Dion, Appianus.* Μὴ πολιτεύεσθαι.] *Abstinendum administratione reip. nam Epicurus ad se ipsum omnia referebat, aliena causa nihil dicebat esse agendum. Ideoq; in epistola ad Trebatium, quem audierat Epicureum esse factum, iocans ita scribit : Quonam*

» modo ius ciuile defendes, cũ omnia tua cauſa facias,
» non ciuium? Et in eadem: Quid fiet populo Vlubra-
» no, ſi tu ſtatueris πολιτεύεσθαι non oportere?

Bruti noſtri: qui Stoicos ſequẽs, diſſentiebat ab Epicuro. Vulticulus: talis apparet Brutus in antiquis & lapidibus, & nũmis, uultu macie attenuato. Eſt dextella: eo quaſi dextra utemur ad auferendum ab Antonio quod uolumus, de re Buthrotia. nã Quintus filius erat Antonij familiaris. 234.

L. Antonius: qui erat Tribunus plebis. & Tribunis licebat quem uellent in cõcionem abreptum interrogare qualibet de re: ut in libro de magiſtratibus exemplorum copia probabimus. Concio: Octauij:

Hæc ſcripſi: quaſi dicat, Propere, quia ſtatim diſceſſurus erat Caſsij tabellarius. Salutaturus: in uilla Cumana ad Lucrinum. 233. Ad epulas Veſtorii: Puteolos. 229:

Ex epiſtola XXIII. pag. 238.

Venit] Roma. Non de re mea: non de pecunia, quam mihi debet. Nondum enim meas acceperat: intelligit eas literas, quas appellauit aculeatas 235: Quarum exemplum tibi miſeram: quarum eſt principium, Etſi contentus eram mi Dollabella tua gloria, 234. Timere:]
» Nolle. ſic paulo poſt: Nemo eſt iſtorum, qui otium
» non timeat. Et in ea, quæ ſequitur, Timent otium. quod contra dixit, cupere pacem, 237: Noſti uirum, quàm tardus: ſic Celius ad Ciceronem:
» Noſti Marcellum, quàm tardus: itemq; Seruium,
» quàm cunctator. Plautus in Aulul. Tu me, & ego

» te, qualis sis, scio. Terentius in Ad. Illum, ut uiuat, optant. Acta Cæsaris: uide or. uol. III. 229.

Duumuiri: municipiorum præfecti. De sua inuidia: quòd inuisus esset quasi Cæsaris amicus.

Illa res: Cæsaris interitum significat. Regni hæredem relictum: Antonium. Hoc metuere, alterum in metu non ponere: Regem metuere, hæredẽ regni non metuere. Et latenter significat, Antonium occidi debuisse. Locutionem usurpauit eandem 204. Neapolitanum]

» Fundum in agro Neapolitano: ut in Academicis: Erat
» constitutum Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pom-
» peianum nauigare. Matre tyrannoctoni: Seruilia, Bruti matre: quæ fundum illum ab hasta Cæsaris minimo acceperat. dilexit enim Cæsar usque adeo Seruiliam, ut bello ciuili, quemadmodum Suetonius tradit, super alias donationes amplissima illi prædia ex auctionibus hastæ nummo addixerit: cum quidem, plerisque utilitatem mirantibus, facetissime Cicero, Quo melius, inquit, emptum sciatis, Tertia deducta est. existimabatur enim, Seruiliam etiam filiam suam Tertiam conciliare Cæsari. Erat igitur plane ὑποσόλοικον, cum Brutus Cæsarem occidisset, Seruiliam possidere fundum à Cæsare datum.

Cato maior.] Liber de senectute, ita inscriptus: in quo libro multa præclara ad tollenda senectutis incommoda: ideóq;, sibi eum sæpe esse legendum, dicit. Πεντέλοιπον] Puteolis fuerat Cicero cum quinque Cæsarianis, Balbo, Hircio, Pansa, Octauio, Philippo, ut scribit 228: Cum au-

tem Octauius cum Philippo uitrico Romam isset, Cicero tres reliquos, Balbum scilicet, Hircium, & Pansam, omni studio conabatur ad remp. tuendam traducere. ita modo hunc, modo illum ad pacem atque otium hortabatur. Γεντίλοιπον igitur, id est, qui reliqui sunt de quinque, (reliqui autem erant, ut dixi, Balbus, Hircius, Pansa) ad optimates, & ad partes reip. cogito traducere, sic Hircium quoque. uide 204: Videamus: paremus, inquit, talaria, ut hinc abeamus. Octauii concionem: 237:

An in meo nomine: an propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis nouis, qua creditæ pecuniæ debitoribus condonabantur.

Ex epistola XXIIII. pagina 238:

Isti:] Qui otium timent. Meus uero discipulus: Hircius. Illum: Cæsarem. Irrita fore &c. fore dicebat, ut nos, qui Cæsaris acta decreto sanximus, & confirmauimus, ijdem illa infirmemus, atque tollamus, timore liberati. Qua si usus non fuisset: quia interfectus est ab ijs maxime, quos Pompeium secutos, cum posset occidere, seruauit. Et sane Hircius illi auctor fuerat, ut crudelitate potius uteretur, quàm clementia, si tenere diutius uellet, quod armis quæsierat. quod ex Paterculo didicimus. cuius uerba subijciemus: Laudãdum
" experientia consilium est Pansæ, atque Hircij, qui
" semper prædixerant Cæsari, ut principatum, armis
" quæsitum, armis teneret. ille dictitans mori se, quàm
" timeri malle, dum clementiam, quam præstiterat,
" expectat, incautus ab ingratis occupatus est. Pompeius:

peius: *Sextus, Magni filius.* Quod tibi tum licuit,] *Quod tibi Cæsaris bello licuit, ut neutram partem sequeremur: id nobis nunc licebit; quos hæc perditorum pars in hostium numero habebit, quia nõ obscure Cæsaris morte lætati sumus.* 229: Nos ingratos: *quia lætati sumus eius nece, quibus ille non solum pepercerat, sed etiam reditum in patriam concesserat.* Millies mori melius: *quàm*
» *ire in castra. Supra: Talaria uideamus: quiduis enim*
» *potius, quàm castra.* Huic præsertim ætati: *senectuti: cui propinqua mors impendet.* Magnum mendum: *acta enim illa res est animo uirili, consilio puerili.* 238. Illi iuuenes: *tyrannoctoni.* ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς *&c. alijs in bonis hanc effugiunt uituperationẽ. hoc dicit: ita de republica meriti sunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat.* Plura audis: *cum Romæ sis.* Interes consiliis: *quòd cum Cæ*
» *sarianis assidue colloquaris. Sic in epistola ad Cassiũ:*
» *Tu eam partem petisti, ut & consilijs interesses, &,*
» *quod maxime curam leuat, futura animo prospicere*
». *posses. Erat enim Cassius apud Cæsarem.* Super legatione uotiua: *quam petere cogitabat, discessionis causa; quemadmodum & petijt, & usus est.*
» *Quod ipse in I. Philippica significat his uerbis: Quæ*
» *cum audire mallem, quàm uidere, haberemq; ius*
» *legationis liberum; ea mente discessi, ut adessem*
» *Calendis Ianuarij; quod initium senatus cogendi*
» *fore uidebatur. Votiuam autem & liberam lega*
» *tionem idem esse, non dubitabit qui leget quod scri*
ptum est 33: 245: Calendis: *ne in senatu Ca*

banda, quæ ſunt attice ſcripta. nam Brutus eam ra= tionem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem orato rem Cicero talem inducit in libro de perfecto oratore: „ Summiſſus eſt, & humilis, de numeris non laborans, „ ſuppreſſus ut uoce, ſic etiã oratione. non faciet remp. „ loquentem; nec ab inferis mortuos excitabit; nec acer „ uatim multa frequentans, una complexione deuin= „ ciet. Hunc igitur oratorem & probabat Brutus, & imitabatur: cum eum Cicero principem poneret, nõ qui uno in genere excelleret, ſicut Atticus in humili, ſed qui parua ſummiſſe, magna grauiter, mediocria temperate poſſet dicere. ἀττικώτατα Grauiſsime dici: qui Atticus maxime uelit eſſe, grauiter tamen poſſe dicere. Grauitatem Cicero, & uim cum uerbo= rum, tum ſententiarum in oratione Bruti deſidera- bat; qui ea neglexerat, quòd Atticorum conſuetu= dinem imitans, tenuitatem ſequeretur.

Ex epiſt. II. pag. 240.

De Buthroto:] Nimium multis uerbis de Buthro tia re mecum agis. 228. 265. Concionatum eſſe: 237. de concione L. Antonij. Ea non ſcri= bam: opinor, hiſtoriam. 232. Non ſatis &c. non multum mihi ſperare uideris à ſenatu de re Buthrotia.

240:

Ludorumq; eius] Intelligit eos ludos, quos Cæ= ſaris uictoriæ Cæſar adoleſcens fecit: de quibus Sueto „ nius his uerbis: Ludos uictoriæ Cæſaris, non audenti= „ bus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit.

peius: *Sextus, Magni filius.* Quod tibi tum licuit,] *Quod tibi Cæſaris bello licuit, ut neutram partem ſequeremur: id nobis nunc licebit; quos hæc perditorum pars in hoſtium numero habebit, quia nó obſcure Cæſaris morte lætati ſumus.* 229: Nos ingratos: *quia lætati ſumus eius nece, quibus ille non ſolum pepercerat, ſed etiam reditum in patriam conceſſerat.* Millies mori melius: *quàm*
» *ire in caſtra. Supra: Talaria uideamus: quiduis enim*
» *potius, quàm caſtra.* Huic præſertim ætati: *ſenectuti: cui propinqua mors impendet.* Magnum mendum: *acta enim illa res eſt animo uirili, conſilio puerili.* 238. Illi iuuenes: *tyrannoctoni.* ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς &c. *alijs in bonis hanc effugiunt uituperationē. hoc dicit: ita de republica meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat.* Plura audis: *cum Romæ ſis.* Interes conſiliis: *quòd cum Cæ-*
» *ſarianis aſſidue colloquaris. Sic in epiſtola ad Caſſiū:*
» *Tu eam partem petiſti, ut & conſilijs intereſſes, &,*
» *quod maxime curam leuat, futura animo proſpicere*
» *poſſes. Erat enim Caſſius apud Cæſarem.* Super legatione uotiua: *quam petere cogitabat, diſceſſionis cauſa; quemadmodum & petijt, & uſus eſt.*
» *Quod ipſe in I. Philippica ſignificat his uerbis: Quæ*
» *cum audire mallem, quàm uidere, haberemq́; ius*
» *legationis liberum; ea mente diſceſſi, ut adeſſem*
» *Calendis Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi*
» *fore uidebatur. Votiuam autem & liberam lega-*
» *tionem idem eſſe, non dubitabit qui leget quod ſcri-*
» *ptum eſt* 33: 245: Calendis: *ne in ſenatu Ca-*

banda, quæ ſunt attice ſcripta. nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem oratorem Cicero talem inducit in libro de perfecto oratore:
» *Summiſſus eſt, & humilis, de numeris non laborans,*
» *ſuppreſſus ut uoce, ſic etiã oratione. non faciet remp.*
» *loquentem; nec ab inferis mortuos excitabit; nec aceruatim multa frequentans, una complexione deuin-*
» *ciet.* *Hunc igitur oratorem & probabat Brutus, & imitabatur: cum eum Cicero principem poneret, nõ qui uno in genere excelleret, ſicut Atticus in humili, ſed qui parua ſummiſſe, magna grauiter, mediocria temperate poſſet dicere.* ἀττικώτατα Grauiſsime dici: *qui Atticus maxime uelit eſſe, grauiter tamen poſſe dicere. Grauitatem Cicero, & uim cum uerborum, tum ſententiarum in oratione Bruti deſiderabat; qui ea neglexerat, quòd Atticorum conſuetudinem imitans, tenuitatem ſequeretur.*

Ex epiſt. II. *pag.* 240.

De Buthroto:] *Nimium multis uerbis de Buthrotia re mecum agis.* 228. 265. Concionatum eſſe: 237. *de concione L. Antonij.* Ea non ſcribam: *opinor, hiſtoriam.* 232. Non ſatis &c. *non multum mihi ſperare uideris à ſenatu de re Buthrotia.*

240.

Ludorumq́; eius] *Intelligit eos ludos, quos Cæſaris uictoriæ Cæſar adoleſcens fecit: de quibus Suetonius his uerbis:*
» *Ludos uictoriæ Cæſaris, non audenti-*
» *bus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit.*

» Et Matius in epistola ad Ciceronem: At ludos, quos
» Cæsaris uictoriæ Cæsar adolescens fecit, curaui: at id
» ad priuatum officium, non ad statũ reip. pertinebat.
Collega dignus: dignus Matij ac Posthumi collega: quia cum ij ludos procuraret. Balbum: Balbum uellem leuare inuidia possemus. uide illud 238.
» Questus est etiam de sua inuidia. Prima disputatio Tusculana] Quod scribis, te, legendo Tusculanarum quæstionum libro primo, hoc assequi, ut mortem cõtemnas: sane gaudeo. Primus enim Tusculanarum liber mortem docet non esse malum. Neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius: quàm mortem contemnere. Bene loquitur: de suo ære alieno soluendo. 204. 233: Hos tamen πεντέλοιπον] Hircium, Pansam, Balbum: quos appellat πεντέλοιπον, quasi reliquos de quinque. nam, Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanserant, Hircius, Pansa, Balbus. uide 238. Ista: quæ fiunt ab Antonio. Pecuniæ: publicæ, quam Antonius erogauit ad arbitriũ suum, cum ea pertineret ad populum Romanum. Philippica V. 196. Illa dissipatio pecuniæ publicæ
» ferenda nullo modo est. Et in II. 178. Doleo:
quòd è uita excesserit. 239.

Ex epist. III. pag. 241.

Multa potiora.] Nam exilium, & mortem, & quiduis aliud seruituti antepono. Acta in æde Apollinis: pro republica, erumpente flamma bellorum ciuilium. Nec simile tempus: tunc enim tuto licuit consulere reipublicæ, quod item nunc lice=

Non uidetur fieri posse sine bello: *si prouinciã Bruto adimere uolet Antonius, bello adimat necesse est.* Non cupio: *non cupio Brutum armis tueri prouinciam: quia, si tuetur, acta Cæsaris confirmantur: (Cæsar enim eam prouinciam Bruto regendam assignauerat) quòd si acta Cæsaris confirmantur; sequitur, ut caueatur Buthrotijs, id est, ut Buthrotij omni molestia liberentur, sicut Cæsar decreto iusserat. Hic existet, qui dicat: Ergo Buthrotijs non amicus Cicero: imo amicissimus; sed usque eò ambitiosus erat in eorum agro liberando, ut eos id consequi ab alio doleret. Laborabat autem ea de re propter Atticum, qui pecunias Cæsari de suo numerauerat, ut Buthrotius ager ne diuideretur.* 232: 240: 265. Nostris: *Bruto, & Cassio* Stulta: *stulte facerem, si me Idibus Martijs consolarer.* 230. 238: 242. Excisa: *tyrannus quidem est occisus, sed quædam quasi radix remansit, unde tyrãnis enascatur.* Redeamus &c. *legamus Tusculanas disputationes, quæ nos aduersus omnia, quæ possunt accidere, confirmant.* Sæpe usurpas: *sæpe in tuis literis mentionem facis Tusculanarum disputationum.* 240: Saufeium pete: *disputa contra philosophum Epicureum de contemnenda morte: ita ut ille nesciat, argumenta te sumpsisse de meis libris.* Lanuuium] Ad Brutum. 227: Non sine multo sermone: *dabit enim sermonem hic meus cum Bruto congressus.* Contendis committere: *uis me eandem scribere orationem, quam Brutus scripsit. uis igitur nos inter nos committere, & quasi in quoddam certamen adduce=*

» Et Matius in epistola ad Ciceronem: At ludos, quos » Cæsaris uictoriæ Cæsar adolescens fecit, curaui: at id » ad priuatum officium, non ad statũ reip. pertinebat. Collega dignus: dignus Matij ac Posthumi collega: quia cum ij ludos procuraret. Balbum: Balbum uellem leuare inuidia possemus. uide illud 238. » Questus est etiam de sua inuidia. Prima disputatio Tusculana] Quod scribis, te, legendo Tusculanarum quæstionum libro primo, hoc assequi, ut mortem cõtemnas: sane gaudeo. Primus enim Tusculanarum liber mortem docet non esse malum. Neque enim ullum est perfugium aut melius, aut paratius: quàm mortem contemnere. Bene loquitur: de suo ære alieno soluendo. 204. 233: Hos tamen πεντέλοιπον] Hircium, Pansam, Balbum: quos appellat πεντέλοιπον, quasi reliquos de quinque. nam, Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanserant, Hircius, Pansa, Balbus. uide 238. Ista: quæ fiunt ab Antonio. Pecuniæ: publicæ, quam Antonius erogauit ad arbitriũ suum, cum ea pertineret ad populum Romanum. » Philippica V. 196. Illa dissipatio pecuniæ publicæ » ferenda nullo modo est. Et in II. 178. Doleo: quòd è uita excesserit. 239.

Ex epist. III. pag. 241.

Multa potiora.] Nam exilium & mortem, & quiduis aliud seruituti antepono. Acta in æde Apollinis: pro republica, erumpente flamma bellorum ciuilium. Nec simile tempus: tunc enim tuto licuit consulere reipublicæ, quod item nunc lice-

Non uidetur fieri posse sine bello: *si prouinciã Bruto adimere uolet Antonius, bello adimat necesse est.* Non cupio: *non cupio Brutum armis tueri prouinciam: quia, si tuetur, acta Cæsaris confirmantur: (Cæsar enim eam prouinciam Bruto regendam assignauerat) quòd si acta Cæsaris confirmantur; sequitur, ut caueatur Buthrotijs, id est, ut Buthrotij omni molestia liberentur, sicut Cæsar decreto iusserat. Hic existet, qui dicat: Ergo Buthrotijs non amicus Cicero: imo amicissimus; sed usque eò ambitiosus erat in eorum agro liberando, ut eos id consequi ab alio doleret. Laborabat autem ea de re propter Atticum, qui pecunias Cæsari de suo numerauerat, ut Buthrotius ager ne diuideretur.* 232: 240: 265. Nostris: *Bruto, & Cassio* Stulta: *stulte facerem, si me Idibus Martijs consolarer.* 230. 238: 242. Excisa: *tyrannus quidem est occisus, sed quædam quasi radix remansit, unde tyrãnis enascatur.* Redeamus &c. *legamus Tusculanas disputationes, quæ nos aduersus omnia, quæ possunt accidere, confirmant.* Sæpe usurpas: *sæpe in tuis literis mentionem facis Tusculanarum disputationum.* 240: Saufeium pete: *disputa contra philosophum Epicureum de contemnenda morte: ita ut ille nesciat, argumenta te sumpsisse de meis libris.* Lanuuium] Ad Brutum. 227: Non sine multo sermone: *dabit enim sermonem hic meus cum Bruto congressus.* Contendis committere: *uis me eandem scribere orationem, quam Brutus scripsit. uis igitur nos inter nos committere, & quasi in quoddam certamen adduce-*

" re. Tranquillus in Caligula: Nec cessauit criminari
" alterum alteri, atque inter se omnes committere.
ἡρακλείδιον Aliquod: hortaris, ut præclarum ali= quid de rep. scribam, quod quasi Heraclidis opus ui= deatur. 210: 246. 252: 255. Componen= dum argumentum est, et scribendi expectan dum tempus maturius: hoc est, quod dixit 241:
" Sed alio modo, & tempore. nam hoc tempore non ui debatur sibi de rep. sine periculo posse scribere, cum, interfecto Cæsare, minime tamen esset recuperata li= bertas. itaque dicit expectandum tempus maturius.

242.

Si hæc ita manant, ut uidentur,] Si, ut ui= detur, perditorum uis & audacia quotidie magis cor= roboratur, iam mihi nullam afferet delectationem Cæsaris interitus. Nunquam reuertisset: ex bel- lo, quod Parthis inferre cogitabat, & diuturno, & admodum periculoso. Eius acta: quæ decreto con= firmauimus, ipso interfecto. 226. & Fam. 183.

Aut ut in Saufeianam &c.] Videtur locus obscurior: qui tamen illustrabitur distinctione. sic igitur distinguamus: Aut (ut in Saufeianam, reli= quasq; disputationes, ad quas tu etiã Vestorium hor= taris) ita gratiosi &c. hoc sensu: Ille nunquam re= uertisset, aut, si reuertisset ita gratiosi eramus apud illum, ut nostræ ætati, si quidem dominum habituri fuimus, non fuerit dominus ille fugiendus. illud au= tem, Vt in Saufeianam &c. expone sic: Vt con= tra ea dicã, quæ in Tusculanis disputationibus sunt à me scripta: in ijs enim multa de morte contemnen=

eum summis opibus, summaq; dignitate florentem non libenter uideam. sed ego, tantum abest ut hanc eius suspicionem curem fugere, ut etiam ob id ipsum Romam uenire nolim, ne illum uideam. Fugere non curem: perspicuum est, negatiuam abundare.

Qui reiiciantur: à portione publici agri. In epist. fam. 168: Inter istos? inter Cæsarianos: cum in Vrbe ero. L. Antonius: Marci frater. In Decimum: in Decimum Brutum profecturus est.

Nostros: hac uoce semper M. Brutum & C.
» Cassium designat, ut 239: Redeamus ad nostros. Et
» 241: Scribis te nescire, quid nostris faciundum sit. Item 224: 243. Seruiui: Cæsare uiuo.

Ex epistola VI. pagina 243.

Causæ:] Cæsarianæ. Istos: Hircium, & alios Cæsaris amicos.

Ex epistola VII. pagina 243.

Caleant,] In agendis rebus acriter uersentur:
» μεταφορικῶς: quale illud 65: Iudicia calent, pro
» exercentur. Et 325. Gabinium ad populum lucu-
» lente calefecerat Memmius. Ad Nonas: ut in senatu adsim. nam eo die senatus erat futurus. 244.

Præsidia: magistratus in biennium designati; Consules quidem, Hircius, & Pansa; post eos, D. Brutus, & L. Plancus. nam Cæsar ad bellum Parthicum profecturus, paucis diebus ante, quàm occideretur, designauerat magistratus in biennium: ut essent, qui ipso absente res urbanas administrarent. Dion. Per se: Bruto enim & Cassio rem ad contentionem deducentibus, hæc mala diuturna erunt, quæ ipsa per se

» re. Tranquillus in Caligula: Nec cessauit criminari
» alterum alteri, atque inter se omnes committere.
ἡρακλείδιον Aliquod: hortaris, ut præclarum ali-
quid de rep. scribam, quod quasi Heraclidis opus ui-
deatur. 210: 246. 252: 255. componen-
dum argumentum est, et scribendi expectan
dum tempus maturius: hoc est, quod dixit 241:
» Sed alio modo, & tempore. nam hoc tempore non ui
debatur sibi de rep. sine periculo posse scribere, cum,
interfecto Cæsare, minime tamen esset recuperata li-
bertas. itaque dicit expectandum tempus maturius.

242.

Si hæc ita manant, ut uidentur,] Si, ut ui-
detur, perditorum uis & audacia quotidie magis cor-
roboratur, iam mihi nullam afferet delectationem
Cæsaris interitus. Nunquam reuertisset: ex bel-
lo, quod Parthis inferre cogitabat, & diuturno, &
admodum periculoso. Eius acta: quæ decreto con-
firmauimus, ipso interfecto. 226. & Fam. 183.

Aut ut in Saufeianam &c.] Videtur locus
obscurior: qui tamen illustrabitur distinctione. sic
igitur distinguamus: Aut (ut in Saufeianam, reli-
quasq; disputationes, ad quas tu etiã Vestorium hor-
taris) ita gratiosi &c. hoc sensu: Ille nunquam re-
uertisset, aut, si reuertisset ita gratiosi eramus apud
illum, ut nostræ ætati, si quidem dominum habituri
fuimus, non fuerit dominus ille fugiendus. illud au-
tem, Vt in Saufeianam &c. expone sic: Vt con-
tra ea dicã, quæ in Tusculanis disputationibus sunt
à me scripta: in ijs enim multa de morte contemnen-

eum ſummis opibus, ſummaq́; dignitate florentem non libenter uideam. ſed ego, tantum abeſt ut hanc eius ſuſpicionem curem fugere, ut etiam ob id ipſum Romam uenire nolim, ne illum uideam. Fugere non curem: *perſpicuum eſt, negatiuam abundare.*

Qui reiiciantur: *à portione publici agri. In epiſt. fam.* 168: Inter iſtos? *inter Cæſarianos: cum in Vrbe ero.* L. Antonius: *Marci frater.* In Decimum: *in Decimum Brutum profecturus eſt.*

Noſtros: *hac uoce ſemper M. Brutum & C.*
» *Caſſium deſignat, ut* 239: *Redeamus ad noſtros. Et*
» 241: *Scribis te neſcire, quid noſtris faciundum ſit. Item* 224: 243. Seruiui: *Cæſare uiuo.*

Ex epiſtola VI. *pagina* 243.

Cauſæ:] *Cæſarianæ.* Iſtos: *Hircium, & alios Cæſaris amicos.*

Ex epiſtola VII. *pagina* 243.

Caleant,] *In agendis rebus acriter uerſentur:*
» μεταφορικῶς: *quale illud* 65: *Iudicia calent, pro*
» *exercentur. Et* 325. *Gabinium ad populum lucu=*
» *lente calefecerat Memmius.* Ad Nonas: *ut in ſenatu adſim. nam eo die ſenatus erat futurus.* 244.

Præſidia: *magiſtratus in biennium deſignati; Conſules quidem, Hircius, & Panſa; poſt eos, D. Brutus, & L. Plancus. nam Cæſar ad bellum Parthicum profecturus, paucis diebus ante, quàm occideretur, deſignauerat magiſtratus in biennium: ut eſſent, qui ipſo abſente res urbanas adminiſtrarent. Dion.* Per ſe: *Bruto enim & Caſſio rem ad contentionem deducentibus, hæc mala diuturna erunt, quæ ipſa per ſe*

non essent. Verebatur enim Hircius, ne Cassius & Brutus eo consilio discederent, ut, exercitu comparato, armati redirent de rep. dimicaturi. ideo dixit Cicero: » Isti uerentur, ne nostri plus animi habeant, » quàm habent.

243:

Seruiliam:] M. Bruti matrem, sororem Catonis Vticensis. Rediisse: Lanuuio, ubi filium & Cassium erat allocuta. Non discessuros: Brutum & Cassium ex Italia non exituros.

Ex epist. VIII. pag. 243:

Sexti: Pompeij. Seruius uero pacificator: Seruius Sulpitius legatus ad Antonium missus est, qui rem componeret. hoc Philippica IX. quam legationem nunquam Cicero probauit: itaque & hic deridet; qui sciret Antonium ab armis non discessurum; ideóq; bellum decerni, quàm legationem, mallet. quod etiam euentus comprobauit. Cum librariolo: in Sulpitij iurisconsulti consuetudinem; qui librariolo uti solitus esset, in quo de iure ciuili multa scripsisset ad captiunculas effugiendas. quasi dicat: Quid hic poterit cum suo librariolo? eius scientiæ locus in hac re non est. non iure ciuili cõtra Antonium utendum fuit, sed armis. Non ex iure manum: uide Gellium lib. XX. cap. IX. fam. 101: & pro Muræna.

Ex epist. IX. pag. 243:

Veteranis.] Quòd tam frequentes Romam uenerint, spe nouarum rerum à Consulibus incitati. Puto enim significari quod est in I. Philippica 154.

sedendo tempus triuerint. Antiquus liber Caualcan=*tis*; Si uero aliquid de D. gratiisq; nostris: *ut nulla ferè mutatione locum, ut opinor, restituerim.*

Ludos uero non facere: *Prætores ludos face=re soliti erant. ideoq; turpe dicit futurum* M. Bru=*to, si eos prætermisisset. qui postea constituit, ut ab=sente se fierent, cum ipse in Vrbe tuto esse non pos=set.* 245. & *Plutarchus.* Frumentum impo=nere: *mandare Bruto, & Cassio, ut frumentum cu=rent, hoc est eos specie legationis tanquam in exilium mittere: sicuti Dionysius tyrannus Dionem ablega=uit, cum tamen eum diceret non in exilium à se mis=sum, sed paululum secessisse. Plutarchus, & Pro=bus: quanquam apud eos legationis nulla mentio: sed potuit Dionysius, ad tollendam inuidiam facti, inter cætera & hoc fingere, Dionem à se legatum aliquò missum.* Prorsus quidem &c. *in tali re si quis uelit illis consilium dare, sine periculo non possit: sed ego, si modo quid proficere, & illos consi=lio iuuare possem, periculum negligerem.* Frustra: *quia nihil proficerem, etiam si proponerem illi quod maxime gloriosum esset: me enim non audiret, qui matri talibus in rebus obtemperet.* Cum utatur: *Brutus.* Quo genere utar literarum: *ad illos.*

Mittam: *literas uel Antium, uel Circæos. nam alterutro in loco futuri erant Brutus & Cassius.*

Ex *epistola* XII. *pagina* 244:

Seruilia, Tertulla, Porcia,] *Matre, sorore, coniuge Bruti.* Vt saluos esse: *ut saluti consule=remus: uel, ut saluus esse posset: sic enim licet ex=*

ponere,

non essent. Verebatur enim Hircius, ne Cassius & Brutus eo consilio discederent, ut, exercitu comparato, armati redirent de rep. dimicaturi. ideo dixit Cicero: Isti uerentur, ne nostri plus animi habeant, quàm habent.

243:

Seruiliam:] M. Bruti matrem, sororem Catonis Vticensis. Rediisse: Lanuuio, ubi filium & Cassium erat allocuta. Non discessuros: Brutum & Cassium ex Italia non exituros.

Ex epist. VIII. pag. 243:

Sexti: Pompeij. Seruius uero pacificator: Seruius Sulpitius legatus ad Antonium missus est, qui rem componeret. hoc Philippica IX. quam legationem nunquam Cicero probauit: itaque & hic deridet; qui sciret Antonium ab armis non discessurum; ideoq; bellum decerni, quàm legationem, mallet. quod etiam euentus comprobauit. Cum librariolo: in Sulpitij iurisconsulti consuetudinem; qui librariolo uti solitus esset, in quo de iure ciuili multa scripsisset ad captiunculas effugiendas. quasi dicat: Quid hic poterit cum suo librariolo? eius scientiæ locus in hac re non est. non iure ciuili cõtra Antonium utendum fuit, sed armis. Non ex iure manum: uide Gellium lib. XX. cap. IX. fam. 101: & pro Muræna.

Ex epist. IX. pag. 243:

Veteranis.] Quòd tam frequentes Romam uenerint, spe nouarum rerum à Consulibus incitati. Puto enim significari quod est in I. Philippica 154.

sedendo tempus triuerint. Antiquus liber Caualcan-*tis;* Si uero aliquid de D. gratiisq; nostris: *ut nulla ferè mutatione locum, ut opinor, restituerim.*

Ludos uero non facere: *Prætores ludos face-re soliti erant. ideoq; turpe dicit futurum M. Bru-to, si eos prætermisisset. qui postea constituit, ut ab-sente se fierent, cum ipse in Vrbe tuto esse non pos-set. 245. & Plutarchus.* Frumentum impo-nere: *mandare Bruto, & Cassio, ut frumentum cu-rent, hoc est eos specie legationis tanquam in exilium mittere: sicuti Dionysius tyrannus Dionem ablega-uit, cum tamen eum diceret non in exilium à se mis-sum, sed paulũlum secessisse. Plutarchus, & Pro-bus: quanquam apud eos legationis nulla mentio: sed potuit Dionysius, ad tollendam inuidiam facti, inter cætera & hoc fingere, Dionem à se legatum aliquò missum.* Prorsus quidem &c. *in tali re si quis uelit illis consilium dare, sine periculo non possit: sed ego, si modo quid proficere, & illos consi-lio iuuare possem, periculum negligerem.* Frustra: *quia nihil proficerem, etiam si proponerem illi quod maxime gloriosum esset: me enim non audiret, qui matri talibus in rebus obtemperet.* Cum utatur: *Brutus.* Quo genere utar literarum: *ad illos.*

Mittam: *literas uel Antium, uel Circæos. nam alterutro in loco futuri erant Brutus & Cassius.*

Ex epistola XII. *pagina* 244:

Seruilia, Tertulla, Porcia,] *Matre, sorore, coniuge Bruti.* Vt saluos esse: *ut saluti consule-remus: uel, ut saluus esse posset: sic enim licet ex-*

ponere,

ponere, cum in antiquo Caualcantis *libro*, Vt sal=
uus esse, *scriptum sit.* Martem spirare: *quod
de* Scæuola *infra græce dixit*, ἀρῆν πνέων, 327:
In Siciliam: *rei frumentariæ causa*. 244.

Ego'ne: *ego'ne*, Cassius *aiebat, ut beneficium ac=
cepisse uidear in contumelia? ut, quæ contumelia est,
eam beneficij loco ponam? Clarius exponamus. Si hac,
inquit, frumentaria uterer curatione, quodam mo=
do fateri uiderer, beneficium mihi esse datum; cum
ego ita sentiam, tam sordido munere demandato,
non datum esse beneficium, sed impositam contume=
liam.* 245:

245.

Neque nunc,] *Quia tum gerebat Præturam
Brutus.* Decimumq; grauiter accusabat: *qui
cum & Galliam prouinciam, & in ea tres legiones
haberet, otiosus nihil pro republica moliretur.*

Quid oportuisset: *ab illis fieri.* Quenquam
præterea oportuisse tangi: *etiam* M. *Antonium
oportuisse occidi.* Id *autem* M. Brutus *uetuerat, ut
tantummodo tyrannum odisse uiderentur.* Sed *quo=
niam uideo esse antiquos libros, à quibus absit dictio*
Tangi; *uenio in opinionem, distinctione mutata sic
esse legendum:* Nec *tamen illum locum, attingere
quenquam præterea oportuisse, sed senatum uoca=
re, populum ardentem studio uehementius incitare,
totam suscipere rempublicam:* Vt *actiue, quemad=
modum grammatici loquuntur, omnia ponantur.*

Senatum uocari: *uide* 228. 237. Tua
familiaris: Seruilia *Bruti mater.* Iturus: *in* A=

chaiam. Noster: *Brutus.* 245: Inani sermone: *cum dixit, se Romam iturum.* Velle enim se dixerat: *uti Asiatica curatione frumenti.*

ἢ δεῦρ᾽ ὁδὸς &c.] *Homeri uersum usurpans loquitur ad se ipsum: Quid profecisti o Cicero hoc tuo ad Brutum itinere? nihil sane: tantum amori satis atque officio fecisti.* Pelopidarum: *malorum ciuium.* 229. 245:

Ad IIII. Non. Apr.] *Vt ad IIII. Non. Apr. cum eo legatus in Syriam proficiscar.* Votiua: *legatio.* Si stetisset: *Si dij darent, ut respublica staret; uoui. cum autem respublica non stet, sed euersa plane sit: cur uota dissoluam, cum id, cuius causa uoui, non successerit? sic & Liuius lib. XXI. C. Attilius Serranus Prætor uota suscipere iussus, si in X annos respublica eodem stetisset statu. & lib. XXX. Consulibus imperatum, ut ludos magnos facerent, quos T. Manlius Torquatus Dictator uouisset, si eodem statu respublica staret.* Liberæ legationes: *quarum in numero uotiua erat.* 33: Idq; adeo genus legationis: *liberæ.* Quod nunc mihi additum est: *ut, quanquam non sit hæc mea libera legatio, liceat mihi tamen introire, exire, cum uelim.* Quinquenni licentia: *ut legatus per quinquennium abesse possim.* Contrahi: *cum res ad bellum & cædem spectare uideatur.* βλάσφημα mittamus: *ne nobis male ominemur, quasi ad quinquennium uicturi non simus.*

Ex epist. XIII. *pag.* 245:

Cum literis] *De re Buthrotia.* Quid nocet?

quanquam tu ſcribis, bono loco Buthrotiam *rem eſſe: tamen quid nocet ad* Dolabellam *ea de re literas miſiſ ſe?* De noſtris autem Antiatibus] *Intelligit* Brutum, & Caſſium; & Antiates *appellat, quo'd* Antij *morarentur.* Vſuriq; beneficio Antonii: *abſuturi ab* Vrbe. *quod* Antonius *Conſul illis concedebat. alioqui, cum* Prætores *eſſent, abeſſe non licuiſſet.* Contumelioſo: *quia, cum illis* Antonius *daret, ut abeſſe poſſent; adiunxit deinde, ut alter in* Aſia, *alter in* Sicilia *frumentum emendum, & ad* Vrbem *mittendum curarent. in quo uidebatur eſſe contumelia: nullum enim munus in rep. ſordidius.* 224: Noſter uero,] *Brutus.* 245. καὶ μάλα σεμνός: *dixit* εἰρωνικῶς: *quo'd* Brutus, *ut ad illuſtrē et glorioſam prouinciam, ſic ad ſordidam rei frumentariæ curationem æquo animo proficiſce= retur. ſic* Plutarchus *de* Cicerone, *cum, affectis ſuppli cio coniuratis, magno optimatū comitatu inſignis do= mum rediјt.* αἱ δὲ γυναῖκες ἐκ τῶν τεγῶν προὔφαινον ἐπὶ τιμῇ καὶ θέᾳ τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πομπῇ τῶν ἀρί= στων μάλα σεμνῶς ἀνιόντος. In Aſiam: *erat pro= fecturus.* 254: Sine cura me eſſe iubet.] *Vult me non timere* Tuſculani *mei diuiſionem. hoc primum eſt beneficiū, quia me iubet eſſe ſine cura: alterum fortaſſe conſe= quetur: quod? hoc inquam, ſi in* Tuſculanum *uene rit: id eſt, ſi ad diuiſionem uenerit eorum prædiorū, quæ ſunt in agro* Tuſculano: *forte enim, quod lite= ris pollicetur, id re præſtabit, ut mea prædia in diui= ſione excipiat.* Philip. V. 185: τὰν δ' αἰτίαν &c.

causam Brutorum, quis erat, qui tueretur? animatus quidem erga eos ita, ut uellemus, fore uidetur Octauianus; sed, quid ætati credendum sit, quid nomini, quid hæreditati, quid κατηχήσει, magni consilij est: quod & adolescens est, & Cæsaris cognomine appellatur, & hæreditatem habet ab illo relictam, & utitur eorum consilio, qui Cæsarem amant mortuum, nostris liberatoribus inimici. κατήχησις enim ualet, instructio, eruditio, doctrina, consilium. habebat autem Octauianus apud se nō qui illum ad pacem hortarentur, sed qui ad persequendam Cæsaris mortem incitarent. ut est 229. Octauium nego posse bonum ciuē; ita multi circunstant, qui quidē nostris mortem minitantur. Vitricus: Philippus, Octauiani uitricus, nihil ei censebat esse credendum, propter ætatem, propter nomen, &c.

246.

Marcellus] Hic Octauiani sororem in matrimonio habebat; eiusq; pater fuit, cuius mortem Virgilius deplorat in sexto: Heu miserande puer, si quà fata aspera rumpas, Tu Marcellus eris. Nostro nostri: Quinto Quinti filio. hoc ad Attici epistolam refero; qui scripserat, Marcellum Quinto filio præcipere, quas partes in republica sequeretur, quod antea ualde familiaris Antonio fuerat: & eidem postea fuit inimicus. Philip. III. 186: Ille: Quintus filius, uel Octauianus. ἐὰν διαμένῃ: si permanserit. & hoc uel ad Quintum, uel ad Octauianum referri potest: malim tamen ad Octauianum.

Ex epiſt. XIIII. pag. 246.

Nec duces ſimus, nec agmen cogamus,] *Vt nullum in his diſſenſionibus neque magnum, neque paruum munus ſuſcipiamus, faueamus tamen remp. defendentibus. metaphora ſumpta de re militari.*

Orationem] *Opinor ſecundam in Antoniũ. uide* 261. Quando illum diem: *quando ita liberi uiuemus, ut eam orationem tuto proferre poſſimus?* Inducias: *ſcribis fore optimum, ſi quæ induciæ fieri poſſint inter hos, quorum animus ad pugnam & ad cædem ſpectare uidetur. hoc non uideo qui fieri poſſit. melius eſt ſilere, de inducijs uerbum non facere.* Legiones duas: *M. Antonius Caium fratrem in Macedoniam miſit, qui legiones, quas ibi Cæſar ad bellum Parthicum collocauerat, in Italiam tranſportaret. ad eaſq; ipſe Brunduſium mox profectus, cum eas primum ad Vrbem ducere inſtituiſſet, ut audiuit Octauij ſtudio atque uirtute firmo præſidio munitam eſſe rempublicã, mutato conſilio in Galliam contra Decimum duxit.*

» *Puer egregius (inquit*
» *in epiſtola ad Cornificium) præſidium ſibi primum,*
» *& nobis, deinde ſummæ reip. comparauit. qui niſi*
» *fuiſſet, Antonij reditus à Brunduſio peſtis patriæ fuiſ*
» *ſet.* Et Philippica III. 189. *Quid hic uictor non au=*
» *debit, qui ſenatum ſtipauerit armatis; armatos in cel*
» *la Concordiæ, cum ſenatum haberet, incluſerit; ad le=*
» *giones Brunduſium cucurrerit; cum exercitu Romam*
» *ſit ad interitum noſtrum, & ad diſperditionem Vr=*
» *bis uenire conatus.*

Prius: *auditis.* Iam probo ἡρακλείδιον: *quod antea petenti Attico, ut ali=*

quod ἡρακλείδιον *ſcriberet, negauerat; ideo dicit,* Iam probo. 242. Sic enim mauis &c.] *Hic facilius eſt ſententiam uidere, quàm uerba reſti- tuere. opem expectemus antiquorum librorum.* Res Hiſpanienſes: *optima nunciantur de Sex. Pom peio. is enim contra Cæſaris partes bellum parabat in Hiſpania.* Selicia,] *Forte legendum, Seruilia: ut de Bruti matre intelligatis. ſed hæc, ſiue Selicia, ſiue Seruilia, ueniſſe diebat Scaptium à Bru- to. Erat autem hic Scaptius natione Cyprius, Bruto familiaritate coniunctus.* 82: Non qua pom- pa: *non qua pompa olim ſolebat, non illo quo ſole- bat inſignem comitatu.* Statim: *ad te ſcribam.*

Alexandrinas,] *Quatuor legiones; quas è Pompeij, Craſſiq́; clade diſperſas, Cleopatra ſub Cæſa- re collectas retinebat. has cum A. Allienus à Dolabel- la miſſus educeret, Caſſius cum octo legionibus in Pa- læſtina adortus, omnes ad ſe traduxit. In epiſt. Fam.* 188. *&* *Appianus lib.* III. Baſſum arceſsi: *à le- gionibus Alexandrinis, quæ illi tradere ſe uellent. De Cæcilio Baſſo* 227: Ne quid ante: *modo ne quid ante accidat.* Ad Baias: *Baianas aquas Dolabella petierat ualetudinis cauſa. quarum ſalubritatem illi gratulatus eſt Cicero epiſtola, quæ legitur libro* IX.
» *Fam. hoc principio: Gratulor Baijs noſtris, ſiquidem,*
» *ut ſcribis, ſalubres repente factæ ſunt.* De attribu tione omnia ſumma feciſſe: *ut ij, qui ipſi debēt, mihi ſe ſoluturos pollicerentur.* 255: *Attributa pe cunia dicebatur, auctore Pediano, quam in ſtipen- dium militum de ærario promptā Tribuni ærarij ad-*

numerare Quæstori solebant. deinde etiam ad alias res, non minus priuatas, quàm publicas, loquendi consuetudo deflexit. exemplis plena sunt omnia. Vectenum accusat: debitorem suum; qui sibi, qua die promiserat, non soluerit. Suscepisse: quoniã ipse ad Baias futurus esset, ut à debitoribus suis non posset exigere, quod Ciceroni numeraturum se diceret. Quæro autem: ostendit Dolabellam eo consilio rem differre, ut nunquam solueret. Cur, inquit, sua nomina Sestio potius tradidit exigenda, quàm nobis? quid potest in ea re Sestius, quod quiuis nostrum non possit? sed uidelicet de solutione non cogitat, ideo nobis nomina non assignauit. Præter spem: si qua spes est exigendæ à Dolabella pecuniæ: quod ego quidem antea non speraui. itaque præter spem erit, si quid exigetur. Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος] Quæ de officio sunt. scribebat enim libros de officijs, quos ad filium misit. Tantum quod: commodum, uix, tantum: ut in III. Verri-
» na: Tantum quod hominem non nominat: causam
» quidem totam perscribit. Orationem: quam in M. Antonium scriptã, ad Atticũ miserat. 246. 261.

Ex epist. XV. pag. 247.

Quæ tu uelles.] De re Buthrotia.

Ex epist. XVI. pag. 247:

Συντάξεις] Scriptionem librorum περὶ τοῦ καθήκοντος. 246: Miniata cerula: Atticus in Ciceronis libris ea, quæ non probaret, notare miniata ce-
» ra solitus erat. 260: Nostrũ, inquit, opus tibi pro-
» bari lætor. ex quo ante ipse posuisti, quæ mihi floren-

» tiora sunt uisa tuo iudicio : cerulas enim tuas minia=
» tulas illas extimescebam.

Ex epist. XVII. pag. 247 :

L. Antonio &c.] L. Antonius Septemuir agris di uidundis, quod Philippicæ orationes ostendunt, agrĩ Buthrotij diuisionem urgebat. Testimonium: quo testor ea, quæ de Buthrotijs me præsente cum Cæ sare sunt acta. Nummos Arpinatum: Arpi= nates nummos apud Ciceronẽ deposuerant. Aedi= lis: Aedilitas erat in Arpinati municipio: alius magi= stratus præterea non creabatur. In epist. Fam. 209. Si ergo: superiore uersu κατὰ παρένθεσιν inter= posito, redit ad nummos Arpinatum. Item: præ= ter nummos Arpinatum puto pecuniæ quiddam apud me depositum. Erotem: hic, ut antea diximus, Ciceronis rationes administrabat. Promissorum: Ciceroni quiddam spoponderat Ammonius pro Regi= na. 227. 237. Cum istis: subintellige, sit. No= lo, inquit, mihi quidquam esse cum istis. Nec tam animum &c. putant me neque animum habere, ut ulcisci possim; neque stomachum, ut irasci.

248.

Profectionem meam,] In Græciã. 230. 233. Dispensatio: male dispensauit Eros pecuniam ex meis nominibus exactam. Ex reliquis: Eros No= nis Aprilibus rationes omnes confecerat: summaq; fa cta, quantum pecuniæ Ciceroni deberetur, quantum alijs ab ipso, apparebat Ciceroni tantum pecuniæ su= perare, ut non modo non egere, sed etiam abundare deberet. Reliquis: reliqua fecerat Eros, quæ Ci=

cero haberet in nominibus. eandem uocem usurpauit
» 264: Cum tanta reliqua sint, ne Terentiæ quidem
» adhuc quod soluam expeditum est. & 250. Ex
istis fructuosis rebus receptum: mercedes intel-
ligit, quæ Romæ capiebantur ex insulis, & ædibus lo-
catis. 248: Ad illud fanum: quod erigere filiæ
cogitauerat. libro XII. sepositum putabam:
nunc uideo id ab Erote in alias res erogatum. quòd si
seposuisset ad fanum, ut ego existimabam; nunc ea
pecunia uti possem, cum interea cogor mutuare.
Tironi mandaui: ut meas rationes cum Erote cogno
sceret. 248: 250. Nihil datum esse: in sum-
ptum huius anni. Numerabit: quantum tu Athe
nis filio permutandum curaueris, tãtundem tibi Eros
numerabit. Eius rei causa: ut, cognitis cum Erote
rationibus, curaret quod tibi numeraretur.

Ex epistola XVIII. pagina 248.

πεπινωμένως] Eleganter. 226: Præclara
scribunt: de filio. Retinet suum illud, adhuc:
Leonides cum Ciceronem meum in suis literis laudat,
semper adiungit, Adhuc: quasi uereatur, ne diu-
turnum id non sit futurum. Et fortasse ita scripse-
rat Leonides: Filius tuus adhuc præstat se, qualem
uolumus. 233. Summis uero laudibus: sum-
me laudat filium Herodes. 233: A' tuis: qui
Athenis tua negotia curant. Quod pertineat ad
me: quo significetur aliquid de filio. Hæc
loca] Pópeianum intelligit. 246: οἶκος φίλος:
domum suam appellat Tusculanum; quòd ibi fre-
quentior soleret esse, quàm ubiuis. Et tamen hæc:

ut omittam, quòd οἶκος φίλος *: præterea quæ nunc me delectat uirgultorum humiliumq́; plantarum in ripa fluminis descriptio, ea uidetur celerem habitura satietatem.* Ranæ enim ῥητορεύουσιν*: imminentis pluuiæ signum ranarum querela. unde illud Virgilij:*

» *Et ueterem in limo ranæ cecinere querelam.*

Ex *epistola* XIX. *pagina* 248:

Ficto timore] *Antonius enim barbaris stipatus procedebat, cum sibi fingeret timere, alijs re uera timorem incutere uellet.* Τὰ μὲν διδόμενα *? & prouerbium ignotum, & res, de qua scribit, propter breuitatem obscurior.* 95. Deterrebis *: efficies, ut Buthrotijs molestus non sit.* 247: Auctoritate, uel ui *: antiquus liber Caualcantis,* Anthroni uel ui *: is, qui fuit Bessarionis;* Antonii uel ui. *Locus male affectus, nec sine ueterum exemplarium ope sanabilis.* Literas *: quarum est principium, L. Antonio male sit:* 248: Nec cuiquam *: dederis nummos Arpinatum. uide* 248: Merces insularum.] *Merces, quæ recipitur ex insularum locatione. Insula in urbe, domus est nullis cohærentibus ædificijs agglutinata, quam andique uiæ circumambiant.* 253: 197: De itinere *: de profectione mea in Græciam.* Nisi explicato Α *: nisi prius ita explicauero meas rationes, ut ijs, quibus debeo,*

» *paratum sit unde soluatur. hoc aperte* 250. *Nisi*

» *explicata solutione non sum discessurus. Sententia quidem non obscura: sed illa nota* Α*, quæ est etiam in meo antiquo libro, ea uero obscurum quidem est quo modo ad solutionem pertineat.* Id est

tuto.] *Seruiliæ pecuniam numerauerat Atticus, quã illa Bruto daret in Asiam proficiscenti. nam ipsi Bruto circa Lanuuium moranti numerare Atticus non poterat: ire autem ad eum, apud Antonium & Cæsarianos suspiciosum fuisset. mittebat igitur per Seruiliam. & opinor intelligi* HS C, *quæ Bruto Italia cedenti ab Attico muneri missa, scribit Nepos in eius uita.* Ex Tirone: *quem Romam miserat ea causa, ut rationes Ciceronis, ab Erote administratas, cognosceret.* 248: Messalla: *qui & ipse Athenis fuerat studiorum causa. is Ciceroni de filio mirabilia narrabat.* 297: 284: Ab illis: *à Bruto, & Cassio.*

In Acroasi: *multis audientibus, in auditorum conuentu: quod alibi dixit,* In concione. Buciliano: *Bucilianus & Sestius ex percussoribus Cæsaris fuerunt. de quibus etiam* 256: *Appianus Bucolianum uocat.*

Ex epistola XX. pagina 249.

In lacu] *De hoc opinor lacu.* 230. Si ei uideretur: *hoc dicit, quia uideri uolebat, se ideo discedere, quòd à Dolabella mandata haberet, cuius legatus erat.* 245: 250. De mulis: *ut mulos mihi dãdos curaret pro uectura itineris. publicis enim magistratibus & mulos, & tabernacula de publico dari solita, ipse tradit* VII. *accusatione in Verrem.*

Vt in eis: *ut in talibus rebus, ut in eiusmodi negotijs. refertur ad infra positum uerbum,* Tribues.

Cum intelligo: *cum ualet quoniam, ut alijs in locis. Quoniam, inquit, te esse distentissimum intelligo tum in re Buthrotia, tum in Bruti negotijs: iccir-*

eo non mihi à te multum operæ, sed, ut in eiusmodi re, paulum tribui uolo. Suorum: *hanc uocem arbitror abundare. de* Bruti *ludis ipso absente factis,* 245. 251: 256: 257. *præterea historici fere omnes.* Vt ergo in eiusmodi re: *recolligit prope dimissam sententiam usitata figura. nam quia de occupationibus* Attici *longius membrum interposuerat: ad prima illa,* Vt in eis, *redit.* Multo malo: *quàm in Græciam, aut quouis aliò proficisci.*

Ex *epist.* XXI. *pag.* 249.

Quidnam est &c.] *Cum omnia iam tentaueris, neque tamen quidquam impetraueris.* Stetisse: *expectantem ut aliquid ex sententia tua decerneretur.* Refert: *sibi in animo esse?* Detentum: *&* de Buthrotijs, *& de* Bruto. *supra.* Decem hominibus: *homines appellauit, non uiros, per contemptum. nam ad agrorum diuisionem* Decemuiri *creati erant. fam.* 177. 178. Referendum est acceptum: *ut agros meos ne diuidant.* ὀχλῶδες, *sed* ἀνεκτὸν: *laboriosum, sed tolerabile.* De armis: *rem ad cædem spectare.* Et, ut ais, coram: *his de rebus colloquemur.* Ne quid temere fiat: *ne consilium capiam temerarium. considera igitur diligenter, quid agendum; domi'ne maneam, an, quod statueram, alias regiones petam* Italia *relicta.*

249:

Statius:] *Libertus* Q. *Ciceronis.* 302:

Q. Ciceronem: *filium. uide* 250: σχεδίασμα: *subitum & artificiosum consilium, ut à patre pecuniam eliciat.* Scit enim &c. *ideo pater con=*

turbatus est, quia scit quæ Statius de filio ad me scripsit. Mecum quidem ἄφατα: *mecum quidem Quintus pater locutus est quædam non dicenda.*

Nolim: *nollem, transiret ad Brutum & Cassium Quintus filius. esset enim uerendum, ne iratus ob eam rem Antonius suam deinde iracundiam in nos exerceret.* Quid uelit: *putat Cicero malitiam subesse, & Statium ac Quintum eam fallaciam excogitasse ad emungendam à patre pecuniam. Plane, inquit, ignoro, hoc stratagemate quid sibi uelit Quintus filius.* Id est nihil.] *Dolabella mihi in mandatis dabit, quod uoluero, id est prorsus nihil. Cum enim Cicero ius exeundi, quò uellet, ideo haberet, quia legatus esset Dolabellæ: tamen dari sibi ab eo mandatorum aliquid uolebat, ne discedere sine causa uideretur. neque uero tam ipsa mandata, quàm speciem mandatorum aliquam quærebat. ideo dicit,* Id est nihil. *& in epistola, quæ sequitur proxima: Dolabellæ mandata sint quælibet, modo aliquid, uel quod Niciæ nunciem.* Septemuir?] *Ita ne est ut scribis, C. Antonium uoluisse fieri Septemuirum? Septemuiros autem diuidundis agris præfuisse, perspicue notum ex Philippica XIII. 252. 255.* Fuit certe dignus: *hoc ad hominis contemptum. nam in Septemuiratu nulla fere dignitas.*

Ex epist. XXII. pag. 249:

Sint quælibet,] *Mandet mihi quidlibet Dolabella, modo aliquid.* Vel quod Niciæ nunciem: *quem Dolabella præmiserat in prouinciam. 227:*

Vt scribis ante? ne: *forte sic*: Vt *scribis, ante me? subaudi, perferet: ita sum propere discessurus. deinde*, Nunc *dubitare &c.* In concione: *quam habuit* M. *Antonius in funere.* 228: Nostros: *Brutum & Cassium.* Casurus es: *de uno Attico dixit, quod de omnibus intelligi uoluit: ut si dixisset*, Quo *casuri sumus.* Fœdum: *ex culpa eorum, qui cum Antonij perditis conatibus obuiam ire debuerint, tãtum abest ut id fecerint, ut etiam in ipso spem omnem uitæ reposuerint.* Bruti & *Cassij Lanuinam sessionem significat.* Quasi denuuciatum: *ita manifestum, ut eæ res, quæ ante denunciantur.*

Cartheiæ: *oppidũ in extrema Bætica. Sex. Pompeium audita Cæsaris morte scribit Dion Bæticam occupasse, cum aliquandiu apud Lusitanos latuisset.*

Contra hunc: *contra Sextum.* Vtra ergo castra? *utra castra sequar, illa Sexti, quæ sunt infirma; an hæc Cæsarianorum, quæ sunt nefaria?*

Media enim tollit Antonius: *equidem neque hæc uellem, neque illa: sed Antonius, qui, nisi uictorem, neminem dicit esse uicturum; facit, ut omnino alterutra sequi sit necesse. non enim illo uincente tutus essem, etiam si bello abstinuissem.* 229: 251. Properemus igitur: *ut in castra. &* 250: » *Ego propero, ne ante Sextus: quem aduentare aiunt.*

250.

Brundusio'ne, *Proficiscar.* Subito: *profecturus est. Profectus est autem Puteolis* VII. *Cal. ut est* 251: Sapienter: *consideremus de discessu meo.* πάσχω: *ob discessum Bruti.* Quando enim

illum? *quando erit, ut illum uideam?* Videre non potes: *impeditus re Buthrotia.* Dii illi mortuo: *Cæsarem dij mortuum perdant, qui unquam Buthrotum proscripserit: si quidem te nunc eius ciuitatis liberandæ cura Romæ tenet, ut Brutum uidere discedentem non possis.* 265. Rationes Erotis,] *Tironem miserat, qui rationes domesticas ab Erote administratas cognosceret.* 248. Versuram scribis esse faciendam: *uersuram facit, qui rem multo pluris emit, quàm quanti est, pretio intra certam diem soluendo: item, qui mutuam sumit pecuniam magno fœnore reddendam.* Mensium quinque: *ut ducenta* HS, *quæ nunc ex uersura sumam, post quinque menses, id est ad Cal. Nou. persoluam. in eam diem scribis cadere nummorum solutionem, qui mihi à Quinto debentur.* Videas: *des operam, ut habeas ducenta illa* HS, *deinde mihi feras expensa, id est mihi cures numeranda. nam qui pecuniam alicui dat, is, quantum dedit, ei, cui dedit, expensum in tabulas refert.* Reliqua: *quod mihi reliquum est in nominibus. uim & significationẽ huius uerbi cognosce* 248. 254. Ex hoc ipso: *ex Erote, cum ad me uenerit. uenturum autem apparet ex eo, quod paulo ante scripsit, Etsi ipsum nondũ uidi. & mox uenisse constat* 254. De mercedibus: *exquiram, ubi mercedes, quæ receptæ sunt ex prædijs dotalibus.* Dotalium prædiorum: *ex Terentiæ dote. Nec dubito, quin intelligat insulas in Argileto & Auentino: quarum fructus Ciceroni filio in annuum sumptum assignaue-*

rat. tria loca, 197 : 248 : 254. *confer in unum*, & *considera : mecum ſenties. at inſulæ in urbe*, & *prædia non idem ſunt : imo uero ſunt : nam prædiorum nomine, auctore Pediano*, & *domus*, & *agri comprehenduntur.* Quanquam uolo laxius : *reſpexit ad inſequens membrum : hoc ſenſu : Dotalium prædiorum mercedes ſi fideliter Ciceroni curabuntur, nihil ei prope in annuum ſumptum deerit : quanquam non hoc ſolum uolo, ut nihil ei deſit, ſed ut etiam abundet*, & *ut illi largius prolixiuſq; ſuppeditetur.* Sed id : *Ciceroni ita ſoluetur, ut ex prædijs dotalibus cadet : mihi autem quod pro uiatico opus eſt, non duabus tribus'ue dandum eſt penſionibus, ut Ciceroni filio, ſed uniuerſum ſimul ante quàm diſcedam.* Iſte, qui umbras timet : *fingebat Antonius Conſul ſe timere, ut haberet ob eam rem barbaros Ityreos circa ſe, ad omne facinus paratos.* Niſi explicata ſolutione : *niſi uidero eſſe, unde ſatisfiat creditoribus meis.* Excitata : *mallem, explicata.* Alii nemini : *nummos Arpinatum, apud me depoſitos, L. Fabio reddes, præterea nemini.* 247 :

Ex epiſtola XXIII. *pagina* 250 :

Et quidem CCCC certa,] *Vſque eo Quintus pater lætus eſt, ut nunc quidem* CCCC HS *filio det, reliqua promittat. Et oſtendit Cicero,* χάδιασμα *illud Quinti filij fuiſſe, quemadmodum ipſe coniecerat, ut à patre pecuniam eliceret.* 249 : Reliqua : *Quinto filio ad diſſoluendum æs alienum neceſſaria.* 251 : 220 : 254. Certiorem nebulonem?

qui

qui gaudere se simulet hac Quinti patris & filij reconciliatione, quasi amantissimus eorum sit; cum de ijs neutiquam laboret. Ἐποχὴν uestram: ἐποχὴ in libris Academicis est assensus retentio: hic ualet retentio simpliciter: ut sit, ἐποχὴ deliberationis, quòd deliberare noluisti de re Cani. 217. Ἀκεραίως restitutam arbitrabar: & hoc ad ignotum nobis Cani negotium pertinet. Es enim occupatus: ideo tabellarios meos cito remittere cum tuis literis non potes. Quòd ad Xenonem: quòd ad Xenonem scripsisti, ut Ciceroni filio meo suppeditaret: probe. 233: 253: 255. Quod scribo: quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cum absoluero. Brundusium: me ire Brundusium, ut inde in Græciam nauigem. 250. Et quidem dicere aliquid de militibus: & ait te quiddam loqui de legionibus Macedonicis Brundusium aduentantibus: ut eò proficisci minus tuto possim. De his legionibus, in epist. fam. 197: & Philippica III. 189: Mouebant me tuæ quinque horæ: ut ego Hydruntem ire uellem, ibiq; nauim conscendere, faciebat illud, quòd te mihi recordabar dixisse, ab Hydrunte in Græciam traiectum esse quinque horarum. hic autem si conscenderem, quàm longa esset nauigatio? Et sane ab Hydrunte ad Eubœæ continentem minimũ esse interuallum, & Plinius, & omnes cosmographi auctores sunt. Propero: maturo profectionem meam, ne ante Sex. Pompeius in Italiam cum exercitu ueniat: quod ego una cum illo uellem. 250.

Ex epistola XXIIII. *pag.* 250:

Si expediet.] *Si ipsius in rem erit.* Illos uidebit? *qui iam discedent, longinquas regiones petituri.*

251.

Quousque ludemur?] *Putat Pansam ea, quæ loquatur, non loqui ex animo, sed simulate: ut ab eo uerba dari uideantur.* Ego autem: *in Attici epistola caput erat de Sex. Pompeio: quo capite quærebat de Cicerone, num de Sexto certi aliquid haberet, quem scripserat aduentare.* Ab armisq; nullus discederet: *hoc dicit, quia senatus ex M. Lepidi sententia decreuerat, ut in patriam Sex. Pompeius redire posset, dimisso prius exercitu. Philippica* V. 202: Cyterius,] *M. Antonius: à Cyteride mima; quam usque adeo amauit, ut in Galliam cum legionibus proficiscens, hiberno tempore secum abduxerit. hoc & Virgilij carmine notum est:*

» *Galle quid insanis, inquit? tua cura Lycoris*
» *Perq; niues alium, perq; horrida castra secuta est.*

Seruius in eam eclogam, Plutarchus in Antonio, & ipse in Philippica II. 171: *et ad hunc libro* X. 164: Nisi uictorem neminem uicturum: *Antonij mi*» *næ. Ideoq;* 250. *Media, inquit, Antonius tollit.* Vtro erit: *apertior sentẽtia, si legatur,* cum utro erit: *ut Antonium & Sex. Pompeium significet, quemadmodum &* 250. *Vtra ergo castra?* Vt scribis: *quia te scribis hodie, aut cras ad me uenturum.*

Ex epist. XXV. pag. 251.

Torqueor,] *Mihi de meo itinere deliberanti ita multa ueniunt in mentem in utranque partem, ut in capiendo consilio mirifice torquear.* Quousque, inquies? *quousque deliberabis ô Cicero de profectione tua? deliberabo, inquit, dum integrum erit: erit autem, usque dum ad nauem uenero,* Cui ὑπόμνημα compositum: *dabis, subaudi. fortasse enim aliquid prætermitteret, si tu illi uoce mādares.* ὑπόμνημα: *commentarium, collectionem rerum nouarum.* Cuius de itinere: *quando sit discessurus.*

Ex epist. XXVI. pag. 251.

Causam] *Silij.*

Ex epist. XXVII. pag. 251.

Multi enim ad me.] *Multi enim ad me scribunt, alij consilium meum de profectione probantes, alij reprehendentes.* Cogitamus? *an probas meum discessum, si ad Cal. Ian. futurus Romæ sum? Sic in* " *I. Philippica: Ea mente discessi, ut adessem Calendis* " *Ianuarij; quod initium senatus cogendi fore uidebatur. Et ad hunc ipsum 258: Quamuis non fueris* " *suasor & impulsor profectionis meæ, approbator cer-* " *te fuisti, dum modo Cal. Ian. Romæ essem.* Est æquus: *in utranque partem, siue ad discedendum, siue ad manendum. potest legi cū antiquis libris, Meus animus est æquus, si tamen, ut si nihil offensionis sit, & tu. hoc sensu: Ita meus animus æquus est, si tamen & tu æquus es, ut nihil putes offendi posse neque in discessu, neque in mansione. sed malim, Et tuus, pro Et tu: ut periodus hic terminetur.*

251:

Olympia] *Cum mysteria scilicet in Græcia celebrabuntur: ut ipse infert ad expositionem Olympiorum. nam erant & mysteria Romana, ut epistola I. libri VI.* Vt tu scires: *placeret; Vt tu scribis, casus consilium nostri itineris iudicabit.* Dubitemus: *ne statuamus, sed consilium temporis expectemus.* Odiosa: *esset autem hiberna, si post mysteria discessum differrem. & mysteria tamen effugere uelim, ne uidear eam ob causam in Græciã profectus: quod leuitatis uideretur.* Visum iri: *ante nauigationem. uidit autem eum in Neside, ut est 254: & Philippica X. 226.*

Ex epist. XXVIII. *pag.* 251:

Quid sit.] *Atticus enim hoc uerbo usus erat in epistola sua. quo quid significaretur, Cicero minus erat assecutus.* Ludos suos: *quos absens dedit 245: & Plutarchus.* Profectum: *longius Roma discessisse. nã antea fuerat in propinquis locis.* Post hæc arma: *postquam Antonius & Octauius grauissimis contentionibus rem ad arma perduxerunt, cũ uterque magnum numerum militum iam contraxisset.* Ab ipsa commissione: *ab ipso statim ludorum initio.* Epistolæ: *quam ad me Brutus misit.* Illa nanque in utranque: *subaudi, partem. multa in epistola Bruti scripta sunt in utranque partem: ut modo fortis, & ad omnia paratus uideatur, modo nimium sui dissimilis.* Vt posses interpretari: *erat enim ita scripta, ut, quid significaret, uix Cicero posset interpretari. quod & infra scribit 252: Et Plutar*

chus nimiam breuitatem notat in epistolis Bruti.

252.

Apud Talnæ] Subaudi, fundum: locutione in his libris usitata. De illo Tulliano: de Tulliano se=misse, cupide libero M. Aelium. & ut caute res aga=tur, Caselium consule, peritissimum iurisconsultum. uide ultimam epistolam huius libri. Si mihi imposuisset aliquid,] Si me Aelius, ut est calli=dus, in fraudem induxisset. Sic ad Quintum fratrem » locutus est: Catoni egregie imposuit Milo noster. Ad strane: ut legitur hic locus, fateor me sententiã non assequi. & cum nostris impressis consentiunt an=tiqui libri: nisi quòd in quibusdam, pro In ædium legitur Medium: reliqua eadem. Mundus istũ: ĩta concisa breuitas, ut coniecturæ uix locus uidea=tur. Te mihi suadere: suaserat Atticus, ut scri=beret ad Sestium quàm posset humanissime.

Ex epist. XXIX. pag. 252.

Quòd Puteolos prosequitur,] Quòd me Pu=teolos, ut tu scribis, prosecuturus est; humane facit: quòd autem queritur, quia de Cosano redeuntem non expectaui; hoc scilicet iniuste.

252:

Lacrymasse,] Quòd ego ex Italia discederem. Mutassem: fortasse consilium de profectione abiecis=sem. Congrediendi: speras enim te esse uentu=rum ad me in eas regiones, in quibus ego consedero. » 235. Quod promittis, dij faxint. 254. Meæ tibi literæ non deerunt: hoc dicit, propterea quòd At=ticus id rogauerat, ut literas sæpe ad se mitteret, qui=

bus desiderium absentis lenire posset. Scribam ad te omnia: *cum eum conuenero. 253:* Librum] *Librum accipe pro uolumine. siquidem libros fuisse duos de gloria, & ipse testatur 255. & Franciscus Petrarca in epistolis, duos Ciceronis libros de gloria, scribit, apud se aliquandiu fuisse.*

De gloria: *libros duos significat, quos de gloria scripsit: qui usque ad patrum nostrorum ætatem peruenerunt: nam Bernardus Iustinianus in indice librorum suorum nominat Ciceronem de gloria. is liber postea, cum uniuersam bibliothecam Bernardus monacharum monasterio legasset, magna conquisitus cura, neutiquam est inuentus. nemini dubiũ fuit, quin Petrus Alcyonius, cui monachæ medico suo eius tractandæ bibliothecæ potestatem fecerunt, homo improbus furto auerterit. & sane in eius opusculo de exilio, aspersa non nulla deprehenduntur, quæ non olere Alcyonium auctorem, sed aliquanto præstantiorem artificem uideantur.* Excudam: *scribam aliquid eiusmodi, quod simile uideatur scriptorum Heraclidis. neque hoc refertur ad librum de gloria, ut manifestum fit 255. quo loco & se de gloria misisse dicit, nec dum tamen Ἡρακλείδιον scribere aggressum. 242. 246.* De Planco,] *Quod ad me scribis, faciam, ut L. Planco rem Buthrotiam commendem 265.* Iure queritur: *quòd tibi à me discedenti non mandauerim, ut eam meis uerbis salutares. hoc & in epistola, quæ proximo loco sequitur.*

Et de Herode & Metio meminero: *mandauerat Atticus Ciceroni, ut & cum Herode & cum Me-*

tio Athenis quiddam ageret. Herodem enim fuisse Athenis, apparet 233 : 248. Modo turpem] *Vt dicam quod sentio, mallem sic: Quæ te uelle suspicer modo. Turpem sororis tuæ filium, cum hæc scriberem. cur autem turpem Quintum filium? quia, cum patruum grauiter læsisset, (ut supra) ad eum tamen iret. Turpem igitur propter impudentiam.* Cum hæc scriberem : *cum hæc enim scriberem, de illius aduentu allatum est.*

Ex epist. XXX. *pag.* 252 :

De ludis] *Bruti.* 351 : Vt omnem culpam in te transferas : *dic me quidem tibi mandasse ut ei salutem diceres, sed oblitum te esse.* Me minime totum &c. *quanquam longius discedam, futurum tamen, ut animus meus ab ea me absente non absit: hoc est, ut absens eam æque diligã, ac si una essemus.*

Ex epist. XXXI. *pag.* 252 :

Bruti ad te epistolam misi.] *Eam, de qua in epistola proxima superiore.* Ludorũ: *Bruti.* 252 : 253.

Nullus tu quidem domum ueneris,] *Non tu quidem ad eum domum ueneris : sed sicubi inciderit, alloqueris.* 252. M. Axianum adhibebis : *ut cautius agatur : ne nobis Aelius aliquid imponat.* 252 : Legationem probari meam] *Idem* 253 : *Meam profectionem laudari gaudeo. Verebatur enim, ne discedens reprehenderetur, quòd reip. deesset tam graui tempore. uide* 230. 245 : Quod promittis, Dii faxint : *ut breui cõgrediamur.* 252 : Meis : *dandi casu, nõ auferendi. nam*

quòd copulam omiſit, fecit idem 308: & in epiſt. Fam. 207: 214. Iſtam, quam tu excipis, metuo: ego te (ſic opinor Atticus ſcripſerat) breui tempore uidebo, niſi ſi Atticæ meæ infirma ualetudo impediet. erat enim puella imbecillior. De Planco, et Decimo,] Qui erant Conſules futuri poſt annum inſequentem, id eſt poſt Hircium & Panſam, ex Cæſaris deſignatione. Sextum: Pompeium. Scutum abiicere: arma deponere: ut defenſæ reip. laus ad Plancum & Decimum, mihi amiciſſimos, perueniat: ſi quidem, ut tu ſcribis, id cogitant. Vſque Puteolos: mecum uenit. Fauonium: Fauonius Catonis imitator, reip. amantiſſimus, ex hiſtoria notus. Aſinium: Polionē; qui bonarum partium ſtudioſiſſimus uidebatur: ut indicant ipſius epiſtolæ libro X. Fam. Duas ob cauſas: Puteolos uenit. σπείσασθαι: fœdus facere, conciliari. Bruto et Caſsio: à quibus antea grauiſſime diſſederat, ut qui etiam Parilia coronatus celebraſſet honoris Cæſaris cauſa. 231: 236: Ait hic: ait Quintus, Iuliam ſuas illi nuptias deferre; conſtituiſſe enim diuortium facere cum Othone. ſed tu, qui ſis Othonum familiaris, hoc quæres, & me certiorem facies. Pater: Quintus pater. Qualis eſſet fama: de Iulia. 218: De quo quæ fama ſit, ſcribes. et 117.

Niſi de ore, et patre: dixi, me Iuliæ patrem cognouiſſe, illam autem de facie tantum: de fama nihil ſcire. Cur tu: cum in antiquis libris ſcriptum uideam, Curſus: adducor in hanc opinionem, ut credam ueterem & germanam lectionem fuiſſe,

Quorſus. Velle : *Iuliam ducere.* Putaui illa: *uereor, ne mendum lateat in his uerbis ; primum ex obſcuritate ſententiæ, deinde ex antiquorum librorum uarietate.* Beſſarionis exemplar *pro*, Putaui illa, *habet*, Fababulla: Byzantio *aduectum, quod mihi* Arnoldus Germanus *commodauit*, Pubabulla: *aliud*, Putare illa. σκοπὸς : *notat* Quinti *patris auaritiam, qui nihil ſpectaret aliud, quàm ut filio ne quid in ſumptum præberet, ideóq; ei concederet de uxore ducenda.* Huic noſtro : Quinto *patri.* Illa autem : *Iuliam intelligit .* οὐ παρὰ τούτῳ : *non apud* Quintum *filium eſt manſura : nam eius mores ferre non poterit, diuortiumq́; item cum eo faciet.* Hunc : Quintum *filium .* Facile autem potes : *propter* Othonum *familiaritatem.* Hunc Buthrotium : *hunc, qui profectus erat ad agrum* Buthrotium *diuidendum.* 265. Demiſſum, et ſine Phaleris : *triſtem, & ueſtitu mœrorem indicante.* Agripetas : *qui* Plancum *ſecuti, partẽ agri* Buthrotij *petierant, ſedem in alieno quærentes.* 253 : 256 :

Macte : *laudat* Buthrotios, *qui* Plancum *& agripetas eieciſſent .*

COMMENTARIVS

IN LIBRVM XVI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. pagina 253:

NOnis Iuliis?] Scripſerat Atticus Ciceroni, Bruti ludos eſſe proſcriptos ſic, A' Nonis Iuliis ad III. Idus: ut ſcilicet populo ſignificaretur, ad ſextum diem ludos eſſe duraturos. eã proſcriptionem ut maxime turpem Cicero deteſtatur: nec id quidem iniuria: quia certe nimis abſurdum uideretur, apparere Iulij nomen in proſcriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipſum Iulium non ferens uita priuaſſet. oportebat autem non Nonis Iuliis proſcribere, ſed Nonis Quintilibus; primũ, ne tyranni nomen ûſurparetur; deinde, quæ ad Cæſaris honorem ciuitas non libera conſtituiſſet, ea ne confirmarentur: nam ex hiſtoria notum eſt, decreuiſſe ſenatum, ut Iulius menſis è Cæſaris nomine uocaretur, Quintilis ante dictus. Sed de Bruti ludis ita proſcriptis unde afferam, ſi quis quærat: locus eſt infra, unde didici. quo ex loco deſcripta uerba recitabimus. ſic igitur

» 250. In Neſida VIII. Idus. ibi Brutus. quàm ille
» doluit de Nonis Iulijs: mirifice eſt conturbatus: ita-
» que ſeſe ſcripturum aiebat, ut uenationem etiam,
» quæ poſtridie ludos Apollinares futura eſt, proſcribe-

rent, III. Idus Quintileis, non III. Idus Iulias. ut extremum ludorum diem fuisse constet IIII. Idus, cum dies uenationis, quæ ludos est Apollinares consecuta, III. Idus sit. Mehercule istis: dices, mehercule Nonis Iulijs futura erat commissio ludorum: quid igitur erratum? Enimuero, inquit Cicero, uis me totum diem stomachari, cum etiam defendere conaris fœdissimum imprudentiæ lapsum. quid? potest esse Bruto quidquam turpius, quàm Iuliis? cur non potius, Quintilibus, ut odiosum uerbum uitaretur? Etiam illud obseruo, Ciceronem initio huius epistolæ effugisse acerbam dictionem Iulijs, & maluisse Nonis Quintilibus. Redeo ad meum igitur ἔλθωμεν: ad illud meum, Abeamus, discedamus ex Italia. Nihil uidi: potest esse ἀποσιώπησις: ut sit, Nihil uidi turpius. Agripetas Buthroti concisos: eos, qui Buthrotium agrum petierant, à Buthrotijs male mulctatos. 253. 256:

Ita enim meditabar diem & noctem.] Cum de mendo suspicarer, neque tamen ex cõiectura probabile quidquam possem eruere; adiui antiquos libros, inspexi. omnes in scriptura cõsentientes. unum Bessarionis animaduerti pro Meditabar, habere Mediabam. tum uero quasi lucem aliquam secutus, qui antea in tenebris errassem; putaui, interpungendi ratione mutata, restitui locum ita posse: Quid autem Plancus tam cursim (ita enim audiebam) diem & noctem? Nam certe, ut de Planco diem & noctem Cicero meditaretur, neutiquã mihi probatur. fuerit in quærendo & percunctando cu=

riosus: diurna uero simul & nocturna meditatio quem hic habere locũ potest? age, ad uerbum Cursim refer illud Diem & noctem: quanto aptius? nam in itinere maturanteis, noctem diei coniungere, notissimum est. etiam Cæsar in III. de bello ciuili,
» Vibullius, inquit, continuato & nocte & die itine=
» re, atque mutatis ad celeritatem iumentis, ad Pom=
» peium cõtendit. Et in eodem, paulo post: Cæsar pro=
» perans noctem diei coniunxerat, neque iter intermi=
» serat. Testatus sum opinionem meam: docti iudicabunt. Meam profectionem: ex Italia. 251. 253. Dymæos &c. Pompeius, ut Plutarchus scribit, captis piratis, magnam eorum partem constituerat in agro Dymæo, quod erat & fertile territorium, & à cultoribus infrequens. ij postremo pulsi ea sede, quam assignatam à Pompeio per aliquot annos tenuerant, rursus se ad piraticam ueterem artem contulerunt. Dyme ciuitas est in Achaia. Videndum est, ut mansio laudetur: domi manere, quàm proficisci, maluisset, cum alijs de causis, tum quòd à
» Dymæis mare tutum non esset. 254: Piratæ appare=
» re dicuntur. ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti: tutum putabat
» nauigare cum Bruto. itaque & infra: Hæc nauiga=
» tio quia quasdam habet suspiciones periculi, consti=
» tuebam uti ὁμοπλοίᾳ. 256: 257. Sed opinor minuta nauigia: Brutum habere. Sed iam sciam: quia Brutũ conuenire uolebat: qui & ipse erat in Neside, sed eum Cicero nondum uiderat. postea cum eum conuenisset, de nauigijs hæc scripsit ad Atti-
» cum: Paratiorem offendi Brutum, quàm audiebam:

» nã & ipse Domitius bona plane habet dicrota: suntq́;
» nauigia præterea luculenta Sestij, Buciliani, cætero=
» rum. πανικὸν] Inanem timorem, & sine causa: forte quòd Ventidius, qui erat Antonij ami=cissimus, coactis militibus aduentare diceretur. De Sexto: Pompeio. Ad arma: rem esse uenturam. 250. Sine bello ciuili uideo seruiendum: ui=detur addendum, Non. ut dicat, Non sine bello ci=uili seruiemus. Calendis Ianuarii: quo die ma=gistratum erant inituri Pansa & Hircius Consules de=signati, eodemq́; die relaturi de rep. ex ueteri consue=tudine: quod factum esse, docent duæ Philippicæ V. & VI. λῆρος πολύς: se ipse accusat, qui di=xerit in Pansa spem esse; cum ab ijs, qui se crapulæ & inertiæ dediderunt, sperari nihil posset. Cice=ronis rationes explicentur: uelim uideas, quan=tum acceperit Cicero meus. cui si minus datum est, quàm nos ei annuum in sumptum daturos esse pro=misimus: quod ei reliquum deberi ex rationibus co=gnosces, persoluatur. 248. HS LXXII satis esse: Ciceroni filio. cui HS LXXII assignata erant in annuum sumptum. Xenonem: hic At=tico mandante pecuniam Athenis Ciceroni numera=bat, sed eam perexigue, multisq́; pensionibus con=cisam. 255. Id est minutatim: ut opinor, & certe hoc abundat. fuit enim glossema ad græcam di=ctionem γλίσχρως, receptum in epistolam ignoran=tia describentium. Quo plus permutasti &c. scis conuenisse, ut Ciþeroni tantum daremus, quan=tum reciperetur ex insularum fructų. eo si quid plus

Athenis permutaſti Ciceronis cauſa, uolo id ei conce=datur ſupra annuam penſionem, pro ſumptu, quem primo anno fecit dum Athenas proficiſcitur. Inſularum: *in Argileto, & Auentino.* 197: 248: Hinc ex Cal. Apr. *& quoniam aſſignauimus Ciceroni quantum ex inſulis reciperetur; deinceps detur ei ad* HS LXXX: *quoniam tanti nunc inſulæ lo=cantur, quæ antea tantummodo* LXXII *locaban=tur.* Ex Calendis Apr. *Ciceroni filio id erat an=nui temporis initium. uide* 248. Videndum enim eſt &c. *curandum nobis eſt, ut ſit, quod fi=lius in ſumptum habeat, cum Romæ erit. cùm enim Publiliæ uxoris meæ matrem ferre non poſſim, di=uortium erit faciendum: ita dote reddita, re fami=liari comminuti, unde filio ſuppeditabimus?*

254.

Se Catonem.] *Amantiſſimum reipublicæ. quod in Quinto filio deſiderabatur. uide* 236: 256: Vt tibi ſponderem: *eum fore Catonem, id eſt ho=minem in omni uita perfectiſſimum.* Me motum: *me fidem habuiſſe uerbis Quinti filij.* Attributionem in Idus: *Idibus Romæ ſit neceſſe eſt propter attributionem, quam in eum diem ait eſſe collatam. Et attributionẽ poſuit pro ſolutione pecuniæ, quam debebat Quintus filius.* 220: 250: Vrgeri: *à creditoribus.*

Ex epiſtola II. *pagina* 254.

Longe alia fama:] *Scribis, agrum Buthrotium dici à Planco diuiſum agripetis: at nos hic contra*

audieramus, agripetas à Buthrotijs concisos, & eiectos. 253.253: Vt esset cum Hortensio,] *Hortensius Cluuij hæres, quæ illi bonorum Cluuianorum pars ex hæreditate obuenerat, eam Ciceroni uendidit cohæredi, pactus ut pecunia sibi tribus pensionibus numeraretur. ex ijs pensionibus Cicero duas soluerat, & maiorem etiam tertiæ partem ante diem solutioni præfinitam, id est ante* Cal. *Sextilis: ut impudenter faceret* Hortensius, *qui, quod sibi ex tertia pensione deberetur, ante diem postularet, cum præsertim eius ipsius pẽsionis maiorem iam partem exegisset.* Hac de re 258. *cum inquit*: Dili- » gentia opus est, cohæredibus pro Cluuiano Calendis » Sextilibus persolutum ut sit. *Quo ex loco, non Hortensium modo, sed & cæteros cohæredes Ciceroni uendidisse, quæ illis Cluuius testamento legauerat, perspicuum est.* Et quia equitibus: *ut infra patet, Publilium & Publiliæ propinquos significare uidetur: qui erãt ex ordine equestri. Publiliam enim cum dimisisset, urgebatur à Publilio fratre de dote reddenda. cui Eros, qui Ciceronis domesticas rationes dispensabat, promiserat se esse Idibus perscripturum. In antiquo Bessarionis libro pro, equitibus, scriptum est, equib3* Quòd perscribi oportet,] *Perscribere, est creditori, non præsenti pecunia numerata, sed per scripturam satisfacere. Sic enim Donatus exponit illud in Phormione: Perscripsi omnibus, quibus debui. Nec Ciceronis exempla non idem ostendunt.* De iure nostro decesserimus: *planum fit ex hoc loco, intra certam diem reddendam*

fuisse dotem ab ijs, qui diuortium facerent. Cicero autem de suo iure decedens, etiam ante eam diem, exceptis CC HS, omnem dotem numerauerat. de quibus CC ut sibi fieret perscriptio, Publilius urgebat. 258. Qui de residuis CCCC HS: qui, cum apud me residua essent ex dote HS CCCC, neque dum solutionis dies adesset, ex ijs ipsis tamen CCCC HS præsentia soluimus CC, reliquorum facimus perscriptionem. Præsentia: nulla inter-
» posita mora: ut in Verrem libro III. Præsens pe-
» cunia soluatur. Iactura facta iuris: cum tanto ante diem soluerimus, de nostro iure sponte dece-
» dentes. Sic infra 258. Publilius non debet urgere,
» quoniam iure non utimur.

254:

Quoad eris Romæ,] Nam & Atticus ex Ita-
» lia discedere cogitabat. itaque 252: Præclare, in-
» quit, quòd te consolata est spes breui tempore congre-
» diendi. & 255: Nihil à me expectes: nihil ad me referas, sed agas ipse quod ageres in rebus tuis.
» 205: Illud non accipio in bonam partem, quòd ad
» me refers. quid? ipse negotium meum gererem, nisi
» consilio tuo? Reliqua: collocatis creditorum & debitorum nominibus, cum eam pecuniam, quam ipsi debemus, & quã alij nobis, redigimus in summam; id quod superat à nobis, reliqua dicuntur. 248. Fama mea: magnum enim subirem discrimen existimationis meæ, nisi ad tempus, quibus debeo, solueretur. Nos uindicabis: nostris creditoribus satisfacies. In Neside,] Hunc

in Neside

in Neside cõgressum significans Philippica X. 226.
» Brutum, inquit, his ipsis ludorum diebus uidebam
» in insula clarissimi adolescẽtis Luculli, propinqui sui,
» nihil nisi de pace & concordia ciuium cogitantem.
Νησὶς autem parua insula. Lucanus, & Papirius laborare eam graui cœlo uersibus ostendunt. Delectari: gaudere, quòd ludis Apollinaribus Tereum Accij tragœdiam, populo recitatam, magno plausu clamoreq; acceptam ex tuis literis cognouerat. 256: & in I. Philippica ad extremum. Quàm Antonio: cum maiorem habere Antonio debeat. plausum enim populus non ideo dedit, quòd Accij admiraretur ingenium, sed quòd Antonium oderit Bruto Brutiq; similibus inimicum. itaque plausum illum Antonio magis, quàm Accio, Brutus debet. Istorum: Antonium maxime significat, qui patriæ liberatores oderat, ad tyrannidem aspirans. Incendi: irritari, quòd uideant populum Bruto absenti plausum dare. Repræsentandam: citius aliquanto, quàm fecissent, ostendendam. Doleant: dolebant, quòd populus Romanus Bruti absentis desiderium illo plausu declararet. consilium meum: discedendi ex Italia. Trahebam: procrastinabam. uide 251. Brundusium cogito: ut ibi potius conscendam,
» quàm Puteolis. 250. Iuua me consilio, Brundusio ne,
» an Puteolis. Et 250: Legionum: quas ab Antonio accersitas, profectas è Macedonia, Brundusium aduentare fama erat. Brundusium tamen, & iter illud postea uitauit, ut ipse narrat in I. Philippica. Piratarum: Dymæos intelligit, qui agro pulsi mare

infestum habebant. 253 : Expectabatur : à Bruto, ut unà discederent. 257. V. Cal. cum Cassius iam uenisset, nimirum uel eo die, quo hæc scripta sunt, uel postridie uisurus eum Cicero fuit. quòd si, cum eum uidisset, abire in Pompeianum cogitabat : non recte scriptum est, V. Cal. non enim tot dierum interuallum esse potest, cum dicat se discessurum à Cassij congressu. Potius igitur (nihil tamen muto repugnantibus antiquis libris : tantum indicare placet meam sententiam) legendum uideretur V. Idus : ut insequentem diem significet : nam hæc scripsisse apparet VI. Idus. Aculanum : forte, Herculanium : quod à Pompeijs non longe Plinius in Campaniæ litore constituit. Nosti reliqua : scis enim, inde me Brundusium cogitare. Scripsi equidem,] Commendans illis rem Buthrotiam. Ne necesse habueris reddere : ne putato reddi meas literas necessarium esse. Eas enim Cicero ad Atticum mittebat, ut ipse Planco & Oppio redderet. Oppio quidem utique : subaudi, Ne putaris necessarium reddere.

255.

Quàm mhì in Italiam te auctore ueniendum est.] Id est ante mensem Ianuarium. Nam Atticus auctor erat Ciceroni, ut omnino Romæ adesset Calendis Ianuarijs ; quòd eo die futurum erat, ut à nouis cõsulibus Pansa & Hircio de rep. referretur.
» 258 : Meæ profectionis approbator fuisti, dummo-
» do Calendis Ianuarijs Romæ essem. & 258. Aliquem nactus : quécunque habueris, cui des. Do-

mo: *domesticis tabellarijs.* Ἡρακλείδιον: *quod tu à me tantopere postulasti.* 242. 246. 252: Notentur eclogarii: *notentur aut minio, aut quapiam simili re nomina eorum, qui in his libris de gloria loquuntur.* Quos saluius: *quos libros de gloria Saluius anagnostes tuus, bonos nactus auditores, in conuiuio tantum uelim legat.*

Ex *epist.* III. *pag.* 255.

Quòd manus dedisti,] *Quòd Antonij sententiã (opinor, de re Buthrotia: nam publicam nulla ex parte Pomponius attingebat) etsi non probandam, probasti tamen, manusq; dedisti, ut etiam ultro gratias egeris.* À re familiari: *ratio, cur Atticus etiam gratias egisset Antonio. nam etsi magnam rei familiaris iacturam faciam, si Buthrotium negotium eripitur, (his fere uerbis, aut certe in hanc sententiam Atticus scripserat) tamen huiusmodi iacturam eo tolerabilius æquum est ferre, quòd à rep. citius, quàm à re familiari, deseremur.* Magis delectari ò Tite, si quid ego:] *Totum hoc,* Ò Tite, SI QVID EGO, *ideo scripsi literis grandiusculis, ut intelligatur initium libri de senectute: quo quidẽ libro se delectari Atticus scripserat, quia suam senectutem, quam publicæ ruinæ grauiorẽ in dies efficerent, eius lectione leuaret.* Et ait MAGIS, *propterea quòd medicinæ uim magis ægrotãtes sentimus, quàm ualentes.* Etiam 261. Ò Tite, *tibi prodesse lætor. lætor, inquit, quòd ea, quæ scripsimus in libro de senectute, tibi ad ferendam senectutem prosint.* Alacritatem: *quandoquidẽ te delectant ea, quæ scri*

bimus. Gaudeo non fefelliffe &c. *munuſcu=lum enim ad te perferendum Eroti dedi, duos libros de gloria.* Idem σωύταγμα: *eoſdem libros de gloria, quos Eroti dederam, poſtea retractatos, et refectos de=nuo miſi, ſed* ἀρχέτυπον *ipſum, cum antea deſcri=ptum exemplar miſiſſem.* Macrocolum: *regiam chartam à Catullo dictam. uide 214.* Lege Arca=no: *ne quis audiat præter conuiuas tuos. quod ſu=*
» *pra monuit his uerbis: Saluius in cõuiuio duntaxat*
» *legat. Antea,* Lege in Arcano. *ſuſtuli particulam In, Chariſium ſecutus, qui hunc locum recitat, & ait arcano dictum eſſe pro arcane. præterea conſenti=re uidentur antiqui libri: nam in manuſcripto Beſſa=rionis,* Legi Arcano. *ſic & Cæſar locutus libro I.*
» *de bello ciuili: Domitius arcano cum paucis familia=*
» *ribus ſuis colloquitur.* Vt audiuimus: *audiebat autem præclara. 248.* Coram: *cum Athenis ero.*

Neque indiligenter, neque illiberaliter: *hic Athenis pecuniam Ciceroni filio ſumminiſtrabat, ſed neque diligenter, & ſatis illiberaliter. itaque 253: Xenonem, inquit, perexigue &* γλίσχρως *præbere.* De Herode: *& hic Athenis uiuebat. 233: 248.*

255:

Gaudeo tibi &c.] *Vt cognoſceres, illum tibi lite-ras à me redditurũ, ipſius arbitratu ſcriptas: ſciresq́;, nolle me, ut ijs literis moueremini. 254.* Suo more uterque: *tu ſapienter, ille ſtulte.* Eas literas: *quibus ad me ſcribes dialogum tuum cum Quinto fi=lio.* Commendationis tuæ: *ſcripſerat enim At=ticus, ſe eſſe literas ad eum commendatitias Curio da=*

turum. Relinquemus pacem,] *Q. Fusius Calenus Dionis historiarum libro XLVI. Ciceroni, acerbe in Antonium inuecto, nõ minus acerba oratione respondens, ait eum, cum otium non ferret, discessisse; postea, tumultu & bello inter ciues orto, reuertisse. quasi amator esset contentionum, pacis inimicus.* Vt ad bellum reuertamur: *apparebat enim, ad paucos menses fore bellum; cum & Antonius Octauiusq; grauiter inter se dissidentes iam in armis essent; & Sex. Pompeius aduentare cum exercitu diceretur; præterea magnum Antonij cum Decimo Bruto certamen impendere de Celtica prouincia.* 241: Aderis: *uenies in eas regiones.* 255. Reliquorum meorum: *diximus, reliquorum nomine eam pecuniam intelligi, quæ, subductis rationibus, et collatis creditorum debitorumq; nominibus, superat à nobis.* 248. Dolabellæ nomen: *à quo pecuniã exigere difficillimum sciebat.* 235: 246: Attributio est mihi nominum ignota: *quæ nobis exigenda tradidit Dolabella.* 246: Vt non concurrerent nomina: *ut ad tempus non responderent ij, qui debent.* 254:

256.

Non amas Eram?] *In oratione pro Deiotaro Hieram & Blesamium eius legatos nominat: ut fortasse & hic, Hieram, legendum sit. Et est dictum* εἰρωνικῶς. *cur, inquit, Eram, æque, atque Deiotarum, odio dignum non putas? qui, cum ei præscriptum esset à Deiotaro, ne quid sine Sestij nostri sententia ageret, neque ad illum, neque ad quenquam nostrum retu-*

lit. Miſerat autem eum Deiotarus, ut Armeniam, ſibi à Cæſare ereptam, emeret ab Antonio : quod factum eſt, Fuluia, quæ Antonij uxor erat, intercedente, id eſt, cum Deiotari legatis de pretio paciſcente : unde
» illud 229. Deiotarus noſter dignus ille quidem omni
» regno, ſed non per Fuluiam. Armeniam autem cum Deiotaro Antonius accepta grandi pecunia uenderet, dixit ſe reſtituere ex Cæſaris libellis. quod ei Cicero II.
» oratione in criminibus obijcit his uerbis : Quid ego
» de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus
» chirographis loquar? ſunt ea quidem innumerabilia,
» quæ à diuerſis emebantur nõ inſciente te : ſed unum
» egregiũ de Rege Deiotaro, populo R. amiciſſimo, de=
» cretum in Capitolio fixum. quo propoſito, nemo e=
» rat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere. quis
» enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæſar? &
» quæ ſequuntur. Neque ad illum, neque ad quenquam noſtrum : & de hoc in eadem Philip
» pica paulo poſt : Syngrapha HS centies per legatos,
» uiros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine reliquo=
» rum hoſpitum Regis ſententia, facta in gynæceo.
Dicas : Atticæ referes, Piliæ dices : quia non, ut Attica, ſalutem miſerat Piliæ.

Ex epiſt. IIII. pag. 256.

Ita ut heri &c.] Vt in literis, quas ad te ſcripſi, heri legiſti, uel fortaſſe hodie, (Quintus enim, cui eas literas dedi, altero ſe die Romæ futurum aiebat) in Neſida ueni VIII. Idus. ut ſit, Ita ut heri, principium epiſtolæ. De Nonis Iuliis : quòd in ludorum ſuorum proſcriptione, Nonis Iulijs, legere=

tur. uide nostram interpretationem ad illud, Ita'ne, *Nonis Iulijs?* 253. A' Sexto: *Pompeio.* Siue quo alio nomine: *quasi Consules appellandi non essent Antonius, & Dolabella, qui non agerent quod Consules deceret.* Si quid uideretur: *ut corrigeremus, si quid uideretur.* Pauca παρὰ λέξιν: *non nulla minus proprie dicta.* Non contumaciter: *sine superbia.* Quod erat, Coss. solum: *Sextus epistolam suam ita inscripserat:* Sex. Pompeius Cn. F. Consulibus S. D. *nos addidimus,* Prætoribus, Tribunis pl. Senatui. De Cæsare: *Romæ occiso.* In ulteriore: *Hispania.* Nihil esse &c. *se non discessurum ab armis, nisi sibi paterna domus restitueretur. eam autem ab hasta Cæsaris emptam possidebat Antonius. Philippica* II. 173.
Vt omnes exercitus dimittantur: *se non esse exercitum dimissurum, nisi omnes omnium exercitus dimitterentur. uide illud,* Ab armisq; *nullus discederet,* 251.

256:

Nihil reperiebam.] *Quod certum uideretur.* Concisos agripetas: *idem* 253. 253: Acceptis nummis: *à Buthrotijs.* Relictis illis: *agripetis: quos secum duxerat, ut agrum eis Buthrotium assignaret.* Quid eius sit: *quid de ea re sit.* Aliquid literarum: *ad me miseris.* Dubitabam,] *Incertus eram, utrum irem Brundusium, an Puteolis conscenderem.* 250. Sublatum uidetur: *non est cur Brundusium ire debeam. quò tamen se scripserat iturum* 254: Hæc autem nauigatio: *si Puteolis conscendo.* Suspiciones pe-

riculi : *propter piratas*. 254 : 253 : ὁμοπλοΐα : *societate nauigandi*. Et ipse Domitius: *Cn. Domitius. qui cum Bruto nauigaturus erat, unus de percussoribus Cæsaris, Aenobarbi filius ex Porcia Catonis sorore*. 222 : *&* *Philippica* II. 165 : Sestii, Buciliani : *&* *hi Cæsarem percusserant. auctor Appianus lib*. II. Vltra fretum : *qua usurus non sum, quòd Syriam, non, ut Brutus & Domitius, Græciam, petet. erat autem ultra fretum Siculum*. Exploratiora uidebuntur : *à piratis tuta nauigatio. tarde igitur potius cum Bruto nauigabo, quàm ut omnino non nauigem. et, si, cum processerimus, exploratiora uidebuntur, omissa* ὁμοπλοΐα *uel testis utemur, celerrimo genere nauiculæ. Testæ nomen, ut opinor, à testæ similitudine deriuatum. Iuuenalis satyra* XV. *Et breuibus pictæ remis incumbere testæ*. De Tereo Accii.] *Quòd Tereum Accij tragœdiam populus magno plausu accepisset*. 254 : Brutum : *aliam Accij tragœdiam, Bruti ludis recitatam*. Nescio quid afflauerat : *nescio quid rumoris affluxerat*. commissione Græcorum: *cum Græci ludi committerentur, infrequentem populum affuisse*. Commissione : *ipso initio*. De Græcis ludis existimem : *minime dignos, qui spectentur. Fam*. 95. Quintus : *filius*. In quo minime satisfaciebat : *intelligit amicitiã Quinti cum Antonio, & consensionem cum Cæsarianis*. 231 : 234. 236 : 257.

Iniecissem] *in sermone*. Arripere : *auide amplecti*. Morari : *nauigationem proferre*. Si qui

forte casus: *si forte quid accideret eiusmodi, ut eum discedere non oporteret.* Dubito: *cogitare cœpi. nā antea statuerat nauigare cum Bruto; sed, eo morante, nouum consilium capit.* Expectem de legionibus; *dum audiam, traijciāt ne legiones è Græcia, an, ut quidam arbitrantur, nullæ ueniant. Verebatur autem maxime, ne, si ipse Hydrunte, aut Brundusio traijceret in Græciam, incideret in legiones Macedonicas, quas in Italiam aduētare rumor increbuerat.* 250: 256: Neutrum: *si neutrum erit tutum, neque Hydruntem ire, neque Venusiæ manere.* Eodem: *in hæc loca.* Circunspice: *locus concisus, & obscurior, quàm ut certam interpretationem afferre possimus.* O' dies &c. *descripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat Pontifex Maximus, cum Augurum collegio dare operā auspicijs oportebat. lætatur igitur, eā sibi fore causam, cur mature ad Vrbem redeat: erat enim Augur.* 257:

Magna ῥοπὴ] *Valde me ad profectionem impellunt literæ tuæ. in easdem enim regiones promittis te uenturum.* 253: 252: Te illic: *adueniens inueniam.* Meorum? *scriptorum.* Et ais μετ' ἀμύμονα: *et ais illum nullius affinem culpæ, ut prorsus reprehendi non possit.* ἄμβροτος: *errans, non recto iudicio, qui mea scripta non putet legenda.*

Ex epist. V. pag. 257:

Vibonem ad Sicam.] *Contra ueteres libros, Ad Sicam, restitui, cum legeretur, Et Sicam. significat enim, apud Sicam se esse, amicum suum; qui Vibone habitabat, & paulo post: IX. Cal. igitur ad*

Sicam. ibi tanquam domi meæ ſcilicet. Et quo tempo=re Clodia rogatione pulſus in exilium abijt, Vibone item apud eundem Sicam diuerſatus eſt: ut apparet 40: Prodromi: *Aquilones uenti exortum cani=culæ octo diebus antecedunt. ideo prodromi dicti à præcurrendo. Plinius.* Pedibus: *ſine naui.* Equis: *quòd aquæ multo minus eſſet, quàm ſoleret.* Obduxi: *conſumpſi.* δολιχὸν πλόον: *uide 259:* Corbita: *oneraria naui.* Statim'ne freto, an Syracuſis: *ſtatim ipſum fretum traijciēs in Græciam recta nauigem, an prius deflectam Syracuſas, inde in Græciam.* ἡ δευρ' ὁδὸς: *uide 245.* Id ſatis, ſuperq;: *ſæpe id iam ſcripſimus, tecum me non eſ=ſe, quia periculum fugiam.*

258.

In cœlum ferri:] *Quòd omnibus perſpicuum ſit, me periculi cauſa diſcedere.* Ad Cal. Ian. *à quo die ſine periculo Romæ eſſe licebit, Panſa & Hircio Conſulibus.* Expedi, exolue: *uelim omnino ſa=tisfacias quibus debeo.* Bella reliqui: *reliqui unde ſumeres ad meorum nominum ſolutionem.* Cohæ=redibus pro Cluuiano: *ut cohæredibus meis, qui mihi uendiderunt quod ipſis de Cluuiana re obuene-rat, Calendis Sextilibus id, quod debeo, perſolutum ſit. 254. de Hortenſio cohærede, & 222. de Hor=deonio.* Cum Publilio: *huic Cicero pecuniam de=bebat ex dote Publiliæ, quam dimiſerat.* Quoniam iure non utimur: *quoniam de CCCC HS ante diem CC numeraui; qui ſi uoluiſſem uti iure meo, diem ſolutionis expectaſſem. ut inique facturus ſit*

Publilius, *si de ducentis urgeat. uide* 245. Ante diem: *subaudi, Terentiæ numera quod debemus.* In Epirum: *uenturus es.* 255. 255: Quod satisdato debeo: *satisdato debet, qui creditori cauit fideiussoribus datis.*

Ex epistola VI. *pag.* 258:

Cum à Leucopetra profectus: *Narrat idem in* I. *Philippica his uerbis.*
» *Cum me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Regini, uenti detulissent; ab eo loco conscendi, ut transmitterẽ: nec ita multum prouectus, reiectus Austro sum in eum ipsum locum, unde conscenderam. cumq; intempesta nox esset, mansissemq; in uilla P. Valerij comitis, & familiaris mei; postridieq; apud eundem uentum expectans manerem: municipes Regini complures ad me uenerunt, ex ijs quidam Roma recentes: à quibus primum accipio M. Antonij concionem: quæ ita mihi placuit, ut ea lecta de reuersione primum cœperim cogitare. nec multo post, edictum Bruti affertur, & Casßij: quod quidem mihi, fortasse quòd eos etiam plus reip. quàm familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis uidebatur. addebant præterea, rem conuenturam, Calendis Sextilibus senatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis suasoribus, remissis Gallijs prouincijs, ad auctoritatem senatus esse rediturum.* Vt adessent: *in senatu.* Sententiam commutasse: *qui cum antea meam profectionem probaueris, idem nunc reprehendas.* In flammam ipsam uenirem: *uide illud* 255:
» *Relinquemus enim pacem, ut ad bellum reuertamur.*

Ἀνεμέσητα : quòd ego ex Italia discederem, dum periculi minus esset, eo consilio, ut Calendis Ianuarijs adessem, cum omnia contentionibus arderent; omnino non prudenter faciebam : sed id tibi esse inuidiosum, aut ullam afferre infamiam non potest : primum, quòd ego meam sententiam secutus, discedebam: deinde, etiam si te auctore, non debet is, qui consilium dat, quidquam præstare præter fidem. Bene igitur &c. rectum igitur putas ò Cicero patriam relinquere, dum εὐθανασίαν sequeris? Et cum dixit Atticus εὐθανασίαν, respexit ad id quod „ Cicero scripserat 250. Ex hac nassa exire constitui, „ non ad fugam, sed ad spem mortis melioris.

259.

Oportuisse te istuc facere.] Quo σχολίῳ defendas profectionem tuam, & ostendas oportuisse te discedere. Quibus inuitis, & dissuadentibus : nam tu quidem suasisti, ut discederem. Si perseuerassem: si perrexissem in Græciam : sed uides me reuerti. Si à Phædro nostro : si hoc fieret à Phædro nostro, facilis illi excusatio esset : sic enim responderet : Ego de honesto nihil cogito, dolorem fugio, summum bonum in uoluptate pono. nūc quid tu respondebis ò Cicero, qui non, ut Phædrus, Epicuream sectam, sed illam Socraticam, quæ uirtutem & officium colit, es secutus? A' primo : antequàm discederem. Fuisses Cato : nunquam discessissem : tuum consilium, ut Catonis, essem secutus. Non audet &c.] Nimirum scribis Attice, ideo Brutum nihil dicere super discessione mea, quia me

non audeat, hominem id ætatis, monere. qui si au=deret, me scilicet patriam relinquentem reprehen=deret. aliud enim te non arbitror significare. Vel potius reuersione : *qui enim regreditur ante quàm eò perueniat, quò animum intenderat; is non redire dicitur, sed reuerti; redire autẽ, qui cœptum iter absoluit. Reuersione igitur, quia, cum processiſ=set, ab austro retro uersus est.* Effudit illa omnia, quæ tacuerat: *dixit me facere præclare, qui Romam reuerterem, abiecto discessionis consilio.* Pisonem:
» *in I. Philippica 154: Ex Bruto primum cognoui,*
» *quæ Cal. Sextilibus in senatu fuisset L. Pisonis ora=*
» *tio. qui quanquam parum erat, à quibus debuerat,*
» *adiutus: tamen & Bruti testimonio, quo quid potest*
» *esse grauius? & omnium prædicatione, quos postea*
» *uidi, magnam mihi uidebatur gloriam consecutus.*
» *Et in epist. fam. 183. Nec Pisoni, qui in Antonium*
» *primus inuectus est nullo assentiente; nec mihi, qui*
» *idem tricesimo post die feci; nec P. Seruilio, qui me*
» *est consecutus, tuto in senatum uenire licet.* Reli-ctionis reip. *antiqui libri, religionis: ego tamen, relictionis, probaui, ex correctione Beroaldi: non so=lum, quòd parua mutatione sententia restituitur sanequam apta, & cum uerbo præcedenti optime consentiens: uerum etiam, quòd accusatione III. in Verrem, ubi in uulgatis libris legitur, illam reie=ctionem, proditionemq; Consulis sui, Maffæi manu=scriptus habet, relictionem, proditionemq;.* Que=rebantur : *ante quàm discederet. non enim loqui=tur de ijs, qui cum Bruto erant: sed eos intelligit, qui-*

bus discedens affirmauerat, se celeriter esse rediturũ. Non probabam: *non persuadebam.*

259:

Me existimari ad olympia.] *Ideo me homines discedere crediderant, quòd in Græciam ad spectaculum ludorum Olympiorum properarem. hanc igitur uituperationem reuertens effugi.* Sed hoc: *hoc tam turbulento reip. tempore si ad Olimpia profectus essem, ἀναπολόγητον fuisset, id est nulla prorsus ratione meum factum defendere potuissem.* Gratias miras: *elegans figura sine uerbo: uenustius enim subintelligitur, ago, quàm legitur. itaque sustuli, approbante Bessarionis libro.* Qui me: *qui me in Græciam nauigantem aduersus flatu maximo Regium retulerit.* Speciosas: *quia reuerteret, quòd intelligeret non esse desperandum de rep. ut exposuit epistolæ initio.* Prouide: *prouide, ò Cicero, si cui quid debes, ut sit unde tantundem solui possit, quantum debetur.* δυσχρηστία: difficultas *uersuræ faciendæ. quod cum ita sit, unde solues? 250.* Præsens me ipse defenderem: *hæc una prouidendi ratio mihi in mentem ueniebat. quòd si Romæ essem, ipse me contra meos creditores tueri possem, tu mei defendendi, aut excusandi nullum onus sustineres. itaque uideo, mea etiam causa, non reipublicæ modo, mihi esse reuertendum.* À Bruto: *datum.* Horum: *Bruti & Cassij, Prætorum. fam. 169.* Censebat: *censebat Brutus, ut istuc uenirem ad remp. capessendam.* Pisoni: *cui in senatu in Antonium inuehenti nemo assensus est armorum*

metu. Fam. 183 : & *Philippica* I. 154: Rediit : *quasi non perstiterit in sententia. aut, non rediјt Antonij metu.* Sed abesse &c. *ideo redeo, quia senem, cui mors impendet, non decet longe abesse à sepulcro, id est à patria, in qua solemus sepulcrum nobis constituere. redeo igitur, ut, quidquid acciderit, in patria moriar.* De Bruto ? *à Bruto.* Piliam : *uxorem tuam tentari morbo, quem* παρά=λυσιν *appellant.*

Ex *epistola* VII. *pagina* 260.

Quingenos denarios :] *Appianus & Dion drachmas uocant.* Vide nomen, uide ætatem : *turpe nobis est sequi eum, qui & Cæsar appelletur, & adolescens, ac pene puer sit.* Vel capuæ: *uide, quàm pueriliter; qui putet uel Capuæ clam mecum posse loqui. non enim postulat, ut obscuro in oppido, aut in aliqua latebra congrediamur, sed in urbe Capua.* Alaudarum: *Cæsar legionem Alaudarum ab aue nominauit, quæ Gallico uocabulo dicitur Alauda. Plinius, Suetonius.* Ad Vrbem pergere: *Antonium ab Vrbe Octauianus auertit, quò ille infestus cum legione Alaudarum Brundusio ueniebat. Philippica* III. 189: *in epist. fam.* 198. Legionem sub signis ducere : *in omnibus libris, & impressis, & manuscriptis, legionem suis signis ducere. nos ex obseruatione latinarum locutionum, quarum genera in usum nostrum notare consueuimus, & hic, & alibi mendum deprehendimus : legiones enim sub signis ducere, & sub signis habere, usitata figura ueteres dicebant. Lucretius lib.* V. 96.

» *At non multa uirum sub signis millia ducta*
» *Vna dies dabat exitio.*
» *Cicero in epist. fam.* 148. *Legiones habeo quinque*
» *sub signis. &* 166. *Legiones sub signis armatas*
» *treis. & Liuius lib.* III. *Sub signis Vrbem intraue-*
» *re. & lib.* VIII. *Sub signis alij* XV. *ordines loca-*
» *bantur.* ∞ ∞ ∞ : *tribus millibus. nam mille hac nota* CIↃ *ueteres significabant: inde factum* ∞, *librarijs antiquæ notæ figuram immutantibus, cum propter celeritatem describendi uno calami ductu perficerent.* Treis legiones Macedonicas: *quarum duas, Martiam, & Quartam, ad ipsum transiisse, & Appianus tradit libro* III. *& noster Philippica* III. Conuitium grande fecerunt: *Antonium centenas drachmas pollicentem milites irriserunt. Appianus libro* III. Si fidem fecerit: *non enim satis Octauiano credebant boni uiri, quòd Cæsaris & hæres & filius ex testamento esset.* Aliquid tale: *ut præsens auctoritate & uirtute sua remp. iuuare posset, cui nunc in uno Octauio contra Antonium & spes & præsidium est.* Fugiam Romam: *antiqui libri, Caualcantis, & Bessarionis,* Fugam Romam. *procul dubio corruptus locus.*

Ex epistola VIII. *pagina* 260:

Cui ego,] *Rescripsi.* Consilio tuo: *scribit, se uelle rem agere per senatum consilio meo.* Valeat: *copijs. quod si esset, rursus de Græcia cogitarē: ideoq; à mari non libet discedere.* Consilium pueri: *non probat Varro, quòd exercitum contra M. Antonium Octauius pararit.* Brutum: *Decimum:*

quem

quem Antonius Celtica prouincia non decedentem, armis expellere parabat. Centuriat: *centurias conficit ueteranorum.* Dinumerat: *pecuniam unicuique numerat, quingenos scilicet denarios.* 260.
VI. Arpinum ueni, ad IIII. in Sinuessanum.] *Bessarionis liber sic; CII. ueni ad me in Sinuessanũ: Caualcantis; VI. ueni ad me in Sinuessanum. uulgata lectio perspicue deprauata. nam si epistolæ adscripta dies est VI. Idus in Sinuessano: quo modo se ad IIII. uenisse dicit in Sinuessanum? præterea non recte,* Arpinum ueni: *nondum enim eò peruenerat: quod ostendunt quæ proxima subsequuntur.* Arcano: *Quinti fratris prædio.* Maneam ne Arpini: *quò iter habebat.* Literas VI. Idus mane, in Sinuessano: *Bessarionis liber sic: Literas Idus mane in suaseno: duabus dictionibus interiecto spatio seiunctis. dixi iam, in dierum nota mendum esse.*

Ex epist. XIX. pag. 260:

Nostrum opus] *Puto librum de gloria.* 258. Ex quo ante: *Atticus excerpta quædam ex illo libro scripserat in paginis ante librum positis.* Extimescebam: *Atticus enim, quæ minus probabat in Ciceronis libris, ea notare miniata cera solitus erat.* 247:

Ita est, ut scribis.] *Ita accusandus mihi est Antonius, ut Sicam amicum nostrum cum contumelia ne nominem. erat autem Sicæ mentio quodam loco facienda, quòd eo usus erat Antonius.* Aegre me tenui: *uix à me ipso impetraui, ut Sicam non notarem; cum orationem in Antonium scriberem. Sica autem Ciceronis amicus, & hospes.* 257:

Perstringam: *Antonium.* μεταφορικῶς *perstrin-*
» *gere ualet leuiter offendere. Pro Plancio: Granius L.*
» *Crassi uoluntatem asperioribus uerbis sæpe perstrin-*
» *xit impune.* Septimiæ: *uxoris, opinor, Sicæ.*
παῖδες παίδων: *omnis posteritas: unde apud Virgi-*
» *lium, Et nati natorum, & qui nascentur ab illis. ma-*
nasse prouerbiũ uidetur ab Homeri uersu: καὶ παῖ-
δες παίδων τοίκε μετόπισθε γένωνται. Sine ual-
lo Luciliano: *forte, ut aperte intelligãt: quia non*
scripta sunt obscure: quo se quasi uallo sæpe muni-
uit Lucilius, poeta maledicus. Eum: *M. Antonium:*
cui & in II. Philippica per contumeliam obijcit, su-
scepisse eum liberos ex Q. Fadij, libertini hominis, fi-
lia. quem hic Caium legimus, ibi Quintum: ut al-
terutrum sit mutandum. Illis triumuiris: *hoc*
sine epistola Attici non licet nobis diuinare. Nisi
facete: *subaudi, scripsisti de triumuiris.* 261.
Leges Sexto,] *Meam in Antonium orationem le-*
ges Sexto Peduceo, qui mihi unus mille hominum lo-
» *co est. ut 25: Quid Cato ille noster, qui mihi unus*
» *est pro centum millibus. magni autem ponderis fuis-*
se Sextum Peduceum apud Ciceronem, patet 154:
246. Caleni: *cauebis, ne, dum leges meam ora-*
tionem, Q. Fusius Calenus, aut Cn. Matius interue-
niat. uterque enim Antonio amicitia coniunctus. Ca-
leni etiam orationem pro Antonio bene longam, &
liberam aduersus Ciceronem recitat Dion historiarum
libro XLVI. Matium uero, quem Caluenam uo-
cat, ut etiam 225: amicum Antonio fuisse, inimi-
cum Bruto & Cassio, hoc est libertatis & reip. patro-

nis, *docet ipsius epistola in Fam.* 181. Epistola longissima quæque optima: *idem de Demosthe nis orationibus solitum dicere, tradit Plutarchus.*

Quo Rubriana] *Ita nunc corrigam, quæ d te sunt in meo libro animaduersa, ut antea correxi quæ de Rubrio scripseram, non ut quæ de Scipione. Attico enim iam antea monenti ut de Rubrio scripta emendaret, Cicero paruerat: de Scipione, non item.* Et de laudibus Dolabellæ: *& te suadente partem tollam earum laudum, quibus Dolabellam ornaueram.* Eum contra ciues: *mihi, præter obscuritatem sententiæ, etiam antiqui libri, Caualcantis & Bessarionis, suspicionem afferunt de mendo: in utroque enim scriptum animaduerto,* Eum per contra ciues. *placet, quod alijs,* Eum ter contra ciues: *hoc sensu: Videor Dolabellam in Philippica II. laudare: sed bella* εἰρωνεία *est: nam re uera uitupero: siquidem eum ter in acie statuo contra ciues, cum dico interfuisse omnibus bellis ciuilibus, in Thessalia, Africa, Hispania. Philippica II.* 174: Indignius uesse: *de Antonio loquitur: quem uult indignum uita uideri, sic inquã indignum, quàm quod maxime.*

πεπλογραφίαν Varronis] *Varro clarorum uirorum nomina unum in librum congesserat, eumq́; inscripserat,* πεπλογραφίαν: *quòd Atheniẽses (auctores sunt Euripides in Hecuba, Harpocration, alij) in peplo eos, qui aliquid fortiter gessissent, expingere consueuerant. & Porphyrius ab Aristotele scriptum commentarium tradit, pepli nomine inscriptum; quo commentario & nauium, quæ ad Troiam profectæ*

essent, numerum, & ducum genealogias persequebatur. ἡρακλείδιον: aliud Varronis opus. ἡρακλείδιον autem appellat, uel quia de rep. (Heraclides enim Ponticus de rep. scripserat, ut est 210: 330.) uel quòd egregie scriptum, ut quasi Heraclidis opus uideri posset. Ὦ Tite: librum de senectute: cuius initiũ est, Ὦ Tite, siquid ego &c. uide 255. Ταξιάρχης: princeps gladiatoriæ turmæ. nominat eosdem secunda in Antonium, his uerbis: Cum duos secum Anagninos haberet, Mustellam, & Laconem: quorum alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. Respõdet Attico, nomina Anagninorũ, quos secum Antonius haberet, scire cupienti. Absolui duobus:] Quatenus de officio Panætius scripsit, (scripsit autem tribus libris) ego duobus absolui. in tertio deinde libro quæstionem illam explicauit, qui discerni posset officium, cum id, quod speciẽ haberet honesti, pugnaret cum eo, quod utile uideretur: quod Panætius cum promisisset se esse dicturũ, non persoluerat. ante, Absoluit, legebatur; itaq; est in antiquis quoque libris: nos tamen, Absolui, sententia postulante. Qualis causa Reguli: M. Attilio Regulo utile fuit Romæ manere, honestum ad Carthaginienses redire, sicuti discedens iuramẽto promiserat. hoc exemplum plenissime in III. de Officijs, 71: Posidonius: Panætij discipulus, Rhodius philosophus, è Stoica disciplina. Dilucide: scripsisti.

261:

Iterum remp. seruarem:] Seruauerat enim antea, cum Catilinæ coniurationem in suo Consula-

tu oppressit. αἰδεσθῆν: significat, neque se suscipere quod Octauius uellet, periculi metu; neque abnuere, propter pudorem: quemadmodum ij, quos è Græcorum exercitu Hector in certamen prouocauerat. 89. Calendis Ian. quo die nouis Consulibus magistratum ineuntibus de rep. refertur. Erit: Octauius. Nam ut senatus Cal. Ian. tuto haberi, sententiæq; de summa rep. libere dici possent, de præsidio prius erat uidendum. qua de re Tribunos pl. uerba fecisse, patet in extrema III. Philippica. Stipulationes: eos, qui stipulatione se daturos esse pecuniam spondent. uult enim, opinor, è suis prædijs aliquod ab Attico uendi. Catinam &c. Catinensium suffragijs, item Tauromeniorum, & Syracusanorum, assequi nescio quid in Sicilia Valerius interpres cupiebat. 6: Gratiosum: in suffragijs. Nostriq; familiares: à Quæstura sua Siciliensi. Publice: ad Catinenses, Tauromenienses, Syracusanos. Aut mihi nomina mitteret: quasi dicat: Si uti nollet eis literis, mitteret mihi nomina gratiosorum. Balbus ad me: scripserat. 262.

Meq; Torquati:] Vt in nostro libro, item est in duobus manuscriptis, Caualcãtis & Bessarionis. Placeret: Me de Torquati negotiolo sciturum puto. uel, ut alij emendarunt: Deq; Torquati negotiolo sciturũ puto. Quàm ualde eum amaret: Quintum, filium suum.

Ex epist. X. pag. 262.

Muginaris,] Nihil explicans differs. Cepi consilium domesticum: hoc consilium cepi, ut

Romam uenirem. Intercluderer: *aduentu Antonij ad Vrbem.* Poteſt: *ad rationem coniecturæ ſuæ. ut ego, inquit, opinor, Antonius ad Vrbem iam aduentat.* Tecum potius: *ſubintellige, Romæ ſim.* Negotia ſalſa: *facete ſcripſiſti de* ἡρακλειδείῳ *Varronis: meq; ea pars literarum tuarum ita delectanit, ut nihil unquam magis 260:*

Ex epiſt. XI. *pag.* 262.

δολιχὸν πλόον] *Reſpexit ad Homeri uerſum, quem infra paulo poſt recitabimus. Dicit autem,* δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας, *quia rurſus nauigare in Græciam cogitabat, ſi armis ualeret Antonius: ideoq; 260: Vereor, ne ualeat Antonius: nec à mari diſcedere libet.* προσδιόνυσον: *abſurdum, alienum à re.* conſilium petieram: *quid mihi eſſet agendum, manendum ne Arpini, an propius accedendum, an ueniendum Romam. 260:*

262:

παρ' ἠνεμόεντα] *Neſtoris uerba ſunt Odyſſeæ libro* III. *Telemacho narrantis reditum Græcorum à Troia. Scripſerat autem Atticus, qua uia Cicero proficiſci Romam tuto poſſet: ualde enim Antonium timebat, ut ſignificat ipſe 260: & eam rationem itineris, ab Attico deſcriptam, Homericis uerbis Cicero exponit. poetæ uerſus ex Odyſſeæ tertio ſubijciemus.*

» ὀψὲ δὲ δὴ μετὰ νῶϊ κίε ξανθὸς μενέλαος:
» ἐν λέσβῳ δ' ἔκιχε δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας,
» ἢ καθύπερθε χίοιο νεοίμεθα παιπαλοέσσης
» νήσου ἔπι ψυρίης αὐτὴν ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντες,
» ἢ ὑπένερθε χίοιο παρ' ἠνεμόεντα μίμαντα.

quòd autem Cicero & Mimanta, & Psyriam in hunc locum transtulit, non ea ipsa intelligit loca, (non enim Atticus ad eam nauigationem hortabatur, sed ut Antonium uitaret ad Vrbem uenientem) sed quasi per iocum usurpauit Homeri uerba, non dissimili sententia. Appiam: uiam. Dimitterem: literas. qua de causa, non scribit, sed reijcit Atticum ad Tironis sermonem. Pares:] Si pares copijs sunt Antonius & Octauius, Romæ tibi censeo manendum: ipsi enim inter se aliquandiu pugnabunt, intereáq; periculi expertes erimus. sin superior alteruter est, discedendum. utercunque enim ualeat, latius periculũ manabit, & primo ad nos (se ipsum, & alios intelligit, qui remp. fortiter defenderant) deinde ad omnes cõmuniter, ideóq; etiam ad te, quamuis reip. administratione semper abstinueris. Sin: hic particula, Sin, ualet sin aliter: ut illud apud iocosum laudatorem obscœni dei:

» Donec proterua nil mei manu carpes;
» Licebit, ipsa sis pudicior Vesta.
« Sin: hæc mei te uentris arma laxabunt.

Ex epist. XII. pag. 263.

In Telluris,] Templo. quo in loco decretũ est, ut, quæ Cæsar statuisset, decreuisset, egisset, rata manerent. Postridie: dixit se Romæ fore postridie quàm Puteolis discessisset. Vt pedetentim: ut in consilio capiendo ne properem. Et hoc manebat Atticus, quia Cicero iam illud iterum rogauerat, quid sibi esset agendum, manendum Arpini, an propius accedendum, an eundum Romam. 260: 260:

Aliter cogitabam : *nolebam diutius animi pende-
re, suspensus in deliberando: sed parebo tibi, qui me
mones, ut pedetentim.* Nec me Philippus : *mo-
nuerat Ciceronem Atticus, ut Philippum & Marcel-
lum imitaretur, nihil propere agenteis. habebat au-
tem L. Philippus in matrimonio Acciam Octauiani
matrem, C. Marcellus Acciæ filiam Octauiani soro-
rem. Oratione* III. *in Antonium.* Alia enim &c.
*licet illis quiescere : aut, si non licet, licere tamen ui-
detur. non enim ab illis eadem expectantur, quæ à
nobis, qui tantas res pro republica gessimus.* Etsi
non est: *quasi dicat: reuera omnium ciuium eadem
ratio est, (remp. enim tueri æque omnes debent) sed
diuersa tamen uidetur esse, cum aliud à me postule-
tur pro ante acta uita, aliud à Philippo & Marcel-
lo. ita quiescere illis licet, mihi non licet.* Sed in
isto iuuene : *dolet, quòd sibi remp. defendere cu-
pienti non satis præsidij sit contra Antonium in O-
ctauiano admodum adolescente.* Ne id melius sit:
quàm esse, ubi nunc sum, in Arpinati. An hoc:
*an potius suades, ut in Tusculanū prius ne ueniam,
quàm Antonius in Vrbem.* Quod Græci καθή-
κον : *pertinet hoc ad inscriptionem librorum de offi-
cijs.* 259. Malenarras :] *Quòd mor-
» tuus sit Nepotis filius. sic* 239. O' *factum male de
» Alexione. Bene narras, & male narras, eleganter di-
cimus; illud, cum iucundam rem audimus; hoc, cum
molestam. exempla maxime apud comicos.* Non
ingratum : *eius enim causam Cicero defenderat : ut
» In epistola ad Marium, Dirupi pene me in iudicio*

» Galli Caninij. Nihil est, quod hortere : *ut mittat, quæ ab illo petieram*, τὰ κεφάλαια, *ex Posidonij libro excerpta*. 258 : Quintus tui patris nepos : *hoc dicit* : *Quintus sororis tuæ filius scribit ad Marcum filium meum. Et utitur, ut interdum solet, circuitione*. 263 :

Ex Nonis iis, quibus nos magna gessimus,] *Ex Nonis Decembribus* : *quo die Lentulū, Cethegum, aliosq́; ex cōiuratione Catilinaria, lictori tradidit necandos. Ex Nonis igitur Decembribus, ubi Tribunatū plebis inierit Quintus. inibant enim eo die magistratum Tribuni plebis, ut aperte ostendit Pedianus, locum exponens in* II. *Verrina. & si Liuius & Dionysius* IIII. *Idus Decemb. affirmant. quibus libenter assentirem* : *nisi me locus hic Ciceronis perturbaret.* Aedem Opis explicaturum : *rationem exacturum ab Antonio eius pecuniæ, quā ex æde Opis abstulit, à Cæsare depositam. uide in Philippica* II. 178. Sexti iudicium : *quid iudicet Sextus Peduceus de oratione mea in Antonium*. 261. *Tu uero, inquit, leges Sexto, eiusq́; iudiciū mihi perscribes.*

Ex epist. XIII. *pag*. 263 :

Alexim uideor agnoscere.] *Alexidis manū in tuis epistolis agnosco. erat autem Attici amanuensis*. 100. Si me non improbissime &c. *qui cum mihi pecuniam deberet, & de solutione asseueranter quotidie promitteret; diu uarijs excusationibus ludificans, ad extremum, ne nummo quidem persoluto, in Syriam profectus est*. 246 : Remissior essem : *in exigenda pecunia*. Emptus : *ab*

» Antonio. uide illud, Cum se magno ære alieno Fa-
» berij manu liberarit, 235: Euerterit: qui aduer-
sante senatu legem pertulerit de eripienda Cassio Sy-
ria prouincia. Appianus libro III. Cum dies ue-
nerit: exigendæ pecuniæ. Velim eiusmodi sit:
uelim ita fortuna ferat, ut, cum exigendæ pecuniæ
dies erit, tum ego Romæ esse tuto possim. Spon-
sores appellare &c. si ego eos, qui pro Dolabella
spoponderunt, appellem, pudenter nimium faciam;
cum à Dolabella improbissime tractatus, inuadere
potius in ipsius bona, quàm sponsores debeam appel-
lare. Possumus enim &c. possumus ita rem age-
re. introducemus procuratorem, qui sponsores appel-
let. illi iudicio non disceptabunt, sed nos ad Dolabellæ
bona reijcient. ita & ipsi liberabuntur, & nos tum
demum honeste ius nostrum persequentes, è Dolabel-
læ re eam partem capiemus, quæ, facta æstimatione,
debitæ pecuniæ respondeat. Litem contestabun-
tur: rem in iudicium adducent. Illi: Dolabellæ.
Quod satisdato debeat: quod si ipse non soluet,
soluere sponsores cogentur. Nostræ grauitatis:
arbitror esse nostræ grauitatis, ius nostrum ita per-
sequi, ut ne cum summa Dolabellæ ignominia. certe
enim summa esset ignominia, si, non appellatis spon-
soribus, absentis bona auctioni subiecta statim uen-
deremus. primo igitur per procuratorem sponsores
appellemus: deinde ius nostrum persequamur: quod
tum quidem cum illius aliquanto minore fiet igno-
minia. Et non dubito: & Caualcantis & Bessa-
rionis duo perantiqua exemplaria negatiuam tollũt,

quam tamen retinet sententia. itaque uel, Et non dubito, *ut est in uulgatis libris; uel*, Haud dubito, *legendum crediderim; ut, quàm minime possumus, à uetere scriptura discedamus: est enim in duobus illis*, Et dubito. 264.

Iste puer:] *Octauianus.* Quæ concio? *in ea concione Octauianus gesta patris Iulij in memoriam populo redegit: Antonium accusauit: milites, qui se ducem secuti essent, laudibus ornauit; seq; una cum ijs ita animatum esse dixit, ut obsequi ad omnia, & inseruire patriæ uellet. hæc autem in templo Castoris, & Pollucis, cum ei Tiberius Canutius Antonio infensus concionem aduocasset. Dion libro* XLV. *Appianus* III. Ita sibi parentis honores consequi liceat: *ut patriæ defensionem susceperit.* Et simul dextram intendit ad statuam: *per parentem iurauit, manu statuæ illius imposita.* μηδὲ σωθείην: *ne sim saluus, si quis unquam tam egregie concionatus est.* 264:

Cascæ nostri Tribunatum:] *Vix enim puto fore, ut Octauianus Cascam, parentis sui percussorem, gerere Tribunatum patiatur. Hoc & M. Antonius in epistola, quam recitat Cicero Philipp.* XIII. *Octauiano & Hircio Pansæq; Consulibus exprobrat:* » *In Syriam, inquit, Cassium misistis: Cascam Tribu-* » *natum gerere passi estis.* Veteranorum: *qui Octauianum sequebantur.* 260. Ante cal. Ian. *quo die senatu à nouis Consulibus coacto, suam ueteranorumq; causam magnopere cupiebat Octauianus commendari. id quod postea factum, declarat Philippi-*

ca V. 203. Nihil opus est: *nam ante Cal. Ian. quo die magistratum noui Consules erant inituri, senatusconsultum fieri pro Octauiano nullum poterat, Consule Antonio eius inimico.* Ante Idus Dec. *uidebimus, num Cascam, unum ex tyrãnoctonis, Tribunatum plebis gerere patiatur. quod cum passus esset, exprobrauit, ut iam ostendimus, Antonius in epistola:* In Casca: *in Cascæ Tribunatu uoluntatem Octauiani ante Idus Dec. perspiciemus.* A' Sexto: *Peduceo: cuius expectabat iudicium de oratione sua in Antonium.* 261. 263: Cum enim tanta reliqua sint,] *Cum supra id, quod debemus, tantum habeamus in nominibus. sed reliquorum nomine quid significetur, planius* 248. *ad illud:* Cum ex reliquis abundare debeam. & 254: Cum reliqua satis apta sint ad soluendum. Ne Terentiæ quidem: *cui satisfieri quamprimũ uolebam. cum enim multis deberet, in primis tamen Terentiæ numeratum cupiebat.* & 258. *Terentiæ uero, inquit, quid ego dicam? etiam ante diem, si potes.* HS XXII: *quæ Montanus, qui Ciceroni filio comes Athenas erat profectus, Planco debebat.* 204. Vti de suo: *ut HS illa XXII soluerentur de suo, detracta uidelicet de ea summa, quam illi in annuum sumptum præstituimus.* Liberalissime: *de meo, inquit, me esse soluturum promiseram, non de pensione Ciceronis, ut ipse petierat.* Non modo: *non modo non hoc Eros fecit, quod ei mandaueram.* Aurelius: *qui Montani absentis nomine Romæ soluit.* Coccei responsum: *Cocceius, unus ex procurato-*

ribus Dolabellæ in Syriam profecti, Attico *pecuniam Ciceronis nomine petenti ita responderat, ut speran-dum non uideretur.* In ipsam flammam : *publi-carum contentionum.* Priuatim : *ære alieno op-pressum.* Publicæ : *reipublicæ causa.* Perturba-to animo : *perturbatus animo cum essem, cæteris de rebus, quas ad me suauissime scripsisti, rescribere, ut consueueram, nõ potui.* Vt me expediam: *ære uidelicet alieno.* Qui minus : *cur ego istic æque tu-to esse non possim, atque est Marcellus?* Hic *autem, ut supra diximus, Octauiani sororem habebat in ma-trimonio.* Non id agitur : *non de hoc laboro, sed de ære alieno, ut uides.*

Ex epistola XIIII. *pagina 265.*

Occupatione ista :] *De re Buthrotia.*

Ex epist. XV. *pag. 265.*

L. Planco Præt. des.] *Vel tollenda prænominis no-ta, uel legendum* Cn. Planco: *qui fuit Lucij frater, & hoc anno Prætor erat designatus : insequenti enim Præturam gessisse, planum fit ex epistola Lucij Planci ad Ciceronem, in epistola fam. 153 : nam Lucius ipse cum D. Bruto à Cæsare consul fuerat designatus post Hircium & Pansam, anno uidelicet, qui est proximũ subsecutus.* Proscriptum] *A' Cæsare, quòd Buthrotij pecuniam imperatã non soluerent.* Libel-lum: *quo libello petebat à Cæsare, ut agrum Buthro-tium liberaret : Buthrotios enim, quod reliquum pe-cuniæ deberent, intra certam diem soluturos.* Pecu-niam reliquam : *nã imperatæ pecuniæ partem iam antea soluerant : reliquæ solutionem cum differrent,*

Cæſar eorum agrum proſcripſerat. Decretum : *quo Cæſar Buthrotium agrum liberabat.* Ei negotio : *agro Buthrotio diuidẽdo.* Præſentium: *qui diuiſionem agri Buthrotij præſentes petebant.* 265: cum mare tranſiſſent,] *Buthrotum enim proficiſcentibus mare tranſeundum erat. uide* 253. *de agripetis eiectis.* Cauſas cõſules cognoſcere: *poſt interitum Cæſaris, factum eſt* S. C. *in æde Telluris, ut, quæ Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata eſſent: earumq; rerum cognitio cõſulibus data.* 266: Probauerunt cauſas: *mallem,* cauſam : *ut ſubaudiatur, Buthrotiam.* Ad te literas : *ut ijs, qui tecum mare tranſiſſent, agrum Buthrotium ne diuideres.* Et lex : *quia præter ſenatuſconſultum, etiam lege negotium cõſulibus eſt datum, ut de actis Cæſaris cognoſcerent.* 266: conſulum decretum : *quod enim Cæſar in cauſa Buthrotia nobis poſtulantibus decreuerat, id poſtea Conſules Dolabella & Antonius decreto probauerũt.* Res ſolum familiaris : *nummos enim Cæſari numerauerat de ſuo pro agri Buthrotij liberatione. quod niſi conſequeretur, eos nummos à Buthrotijs exigere non potuiſſet.*

Ex epiſtola XVII. *pag.* 266.

Vt ſupplex ad te uenirem :] *Iocatur in Capitonem, haud magnæ auctoritatis hominem : cum dicat, nunquam ſe futurum putaſſe, ut illius opera ualde egeret. Et eſt* C. *Atteius Capito, de quo* 62: 217. *item in epiſt. fam.* 216 : *& Plutarchus in Antonio.* 266 : Agrarii:] *Qui mare tranſibãt, ut ſibi ager diuideretur.* Plãcum dederunt: *haud*

aliter scriptū est in antiquis libris : me tamen in hanc opinionem ratio ipsa perducit, ut legendum credam, Literas ad Plācum dederunt. *uideo enim ita scri- ptum 265 :* Consules *probauerunt causas sine ulla dubitatione, seq; ad te literas daturos esse dixerunt.*

267. Quorum interest,] *Ad quos ex* Cæ- *saris actis uel utilitas, uel honor peruenit.* Otii cau- sa : *magna enim oriretur omnium rerum perturba- tio, si ea, quæ* Cæsar *egit, in dubium uenirent.*

Ex epist. ultima, pag. 267 :

Officii tui,] *Ex ipsa sententia perspicuum fit,* Officii sui, *legendum. ueteres tamen libri,* Tui.

FINIS.

SERIES LITERARVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ. AAA BBB CCC DDD EEE FFF.

*Omnes quaterniones, præter * duernionem.*

VENETIIS,
APVD PAVLVM MANVTIVM,
ALDI FILIVM,
M. D. LIII.